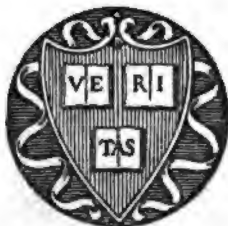

VE RI
TAS

GRAMÁTICA
Etimològica Catalana

DEL

Reverent Dr. Mossén Marián Grandía

Prebere

(AB APROBACIÓ ECLESIÁSTICA)

Prèu: 5 pessètes

SARRIÁ - BARCELONA

ESCÒLA TIP. Y LLIBRERIA SALESIANA

1901

GRAMÁTICA

ETIMOLÒGICA CATALANA

Pròlech

Lector amich, aquèx travall, fet ab uns quants mèsos mal aprofitats, necessitava mès temps; però 'l comencí pensant fer no mès un tractadèt d' Ortografia de pòques planes, fonamentantlo en l' etimologia y en la tradició. Llevòrs, còm dich en la plana 133, l' una qüestió despertava l' altra, y a l' Etimologia seguiren la Sintaxis y l' Apèndix (pl. 321) y tot lo demès. Aquèixa imprevisió escusará la forma inconvenient del present llibre. Es que a mès de les exigèncíes de l' economia, may havia pensat que s' hagués d' engroixir tant. Be pròu que hi pitjava 'ls concèptes y fins les paraules acudint a la llètra xica, però 'l llibre qui creixerá sinó èll. Dequí que no sia pas un llibre per llegir depressa, puig degut a la brevetat, s' indiquen no mès les idèes, confiant el llur aclariment als exemples, que perxò no manquen enllòch. Dèch recordarte que 'l llibre es començat per la plana 1 y acabat pel fi de l' Introducció, perquè no t' admires de que algunes idèes sien presentades en divèrses parts ab diferent llum; es que tot escrivint encara estudiava. Per lo metèx te recomano d' un mòdo especial la *Taula de errades*, que 'ns hèm partides ab els caixistes. Es un devèr de sinceritat que m' es grat de cumplir, tot aprofitant la *Taula* còm exercici d' escriure y embastantli unes nòtes ben aprofitadores. Per facilitar la consulta seguèixen a la *Taula de matèries* una *Taula de qüestions mès debatudes* y les Taules alfabètiques de matèries, de prefixs y de sufixs.

So fugit tot lo possible del tecnicisme. No es pas cap fera la ciència perquè se la haja d' ensenyar engaviada. La ciència de la llèngua cabalment dèu anar llibèrta y a disposició de tothòm. He feta l' esposició ab el parlar de casa, pla y senzill; els exemples els he plegats de l' abundor de l' us diari, a fi de millor acomodarlos a les regles y fugir en èlls tot estudi y artifici.

He consultats especialment très gramátichs, el reverent P. Jaume Nonell, S. J., el Sr. D. Antòni Tallander y 'l Sr. D. Pompèy Fabra. Tots très merèixen gran elògi: el P. Nonell per l' estensió de sos coneixements y travalls, el Sr. Tallander pel just critèri gramatical catalanèsch y 'l Sr. Fabra per sa esposició detallada y son esfòrç crítich. El mèrit superior d' aquèixos gramátichs que deurá consultar tothòm qui estudie la llèngua, y la gratitut y respècte que sento per èlls, no m' han impedit de contradirlos ardidament en moltes matèries. Es que prescindint de práctiques y escòles, he prefèrtes les doctrines a tot altre mirament, combatint tot lo que no m' ha paregut conduyent a la fonamentació sòlida de l' estudi gramatical. Si alguna vòlta he faltat en la forma, dónes per esmenada. No he cercat per mès assercions altre padrí que la rahó. Si èlles provoquessen nòves qüestions o cridessen al camp de la lluyta altres gramátichs que dèu guardar la tèrra ignorats, me 'n deuré alegrar pel be de la filologia y llèngua catalanes.

No tots els meus arguments son de la metèixa fòrça, perquè tinch reparat que la majoria dels hòmes ben sovint no esperèm pas una convicció irrecusable per persuadirnos. Pels lectors mès rezelosos he cercades en lo possible rahons ineludibles; y ahont no 's podien trobar, he cregut que devia deixarlos en llibertat.

Te entrego finalment, amich lector, aquèsta òbra ab cèrt rezèl, perquè no 'm sèmbla pas acabada. Lo que no hi manca es el respècte a la tradició ensemps que al gèni popular, árbitre de la llèngua. La tradició m' ha fet de guia y 'l gèni popular m' ha senyalat el punt de parada.

L' AUTOR.

INTRODUCCIÓ

Sumari: Història de la llèngua a Catalunya.—Estensió geogràfica de la llèngua catalana.—Origen de la llèngua catalana a València y a les Balears.—El catalá es una llèngua distinta de tota altra.—¿El catalá té dialèctes?—¿Podrán els escriptors usar cada u son dialècte?—Còm se judicará la llegitimitat d' una paraula.—Influència clàssica y vulgar en la llèngua.—Invenció en la llèngua.—Traducció d' una llèngua a altra.—La vanitat en la llèngua.—Excel-lència de la llèngua catalana.—Estudi de la llèngua catalana.—La llèngua catalana en l' oració, en la doctrina y en la predicació.—Realisme en la llèngua.—Ortografia fonètica.—Necessitat de l' estudi etimològich.

Història de la llèngua a Catalunya

Els primers habitants de Catalunya parlaven. Sa llèngua es la primera parlada a Catalunya. ¿Son els ibers els primers habitants de Catalunya? Axís se sòl dir per la rahó de no conèixerse históricament l' existència d' un pòble anterior. El nòm *iber*, de *habar*, passar, sèmbla donarlos el carácter de gent que passa o viatja, deixant sospitar avants d' èlls un altre pòble fix y resident, còm que diguéssem indígena qui batejaria als nòu arribats ab el nòm de transeunts, *iberi*, cf. *hebræi*, hebrèus.

En Catalunya se tròben també totes les senyals de l' existència de l' hòme en els temps prehistòrichs, tals còm gavinèts de pedra foguera, destrals de basalt (pedres del llamp), punxons d' òs. L' hòme llevòrs, diuen, habitava en les cavèrnes y esplugues

naturals ahont avuy se tròben dits obgèctes. ¿Vòlen dir que no tenia també y ensemps altres habitacions còm avuy, que 'l temps ha destruides per ser mènos consistents que les valmes o cambròtes naturals? Dels dòlmens, menhirs y cromlechs, y de les muralles ciclòpees de Tarragona, Girona y Mur no creuríem que fossen d' èpoques en que l' hòme no tingués ja civilisació y grans mèdis de fòrça y enginy per alçar aquèlles enormes pedres. Els prodigis d' Egipte en la mecánica en èpoques perdudes en l' obscuritat dels temps, no 'ls feren pas els cíclops.

La llèngua dels primers habitants queda degudament arxivada en els nòms topográfichs. Còm opinèm que en últim análisis tots aquèixos nòms se pòden reduhir a les llèngues semítiques, sentèm la següent

Conclusió 1.ª *La primera llèngua de Catalunya es semítica.*

La monografia d' unes quantes paraules que 's guarden en nòstra orografia y hidrografia, fará nòstre argument. No es pas que l' estudi no 's prestés a mès, però una introducció còm escrivim no dona espay.

Les paraules en que ens fixarèm son *dèu, jòu, mer, nar, pal, palag* y *ur*, en l' hidrografia, y *quer, tur,* y *rom* en la orografia.

Dèu

Dèu, de דָּבַב (dabab), rajar suaument (cf. דַּד (dad) el pit, y *dida*, pl. 51, nòta), se tròba encara en us corrent, però está també fossilisada, vg. *Les-Dèus* y *El-Dev-inal*. César, *De bello gallico*, lib. I, n. 28, cita 'l riu *Dub-is*, y en les fònts del Sèna pòsa 'ls *Man-dub-ii*. En Espanya se tròben els rius *O-dub-a* y *Dèv-a*,

y les poblacions *Sal-dub-a* y *Cor-dub-a* sobre l' Èbre y Bètis respectivament. Podríem posar mès exemples.

Jòu

Jòu de אוב (hub), recollir aygua, cf. l' arábich *ha-yab*, ayguador, y *al-jub*, pica d' aygua. Si no plau, podrá ser de la derivada יוּבַל o אוּבַל (yubal o hubal), riu, de יָבַל (yabal), rajar, de hont בּוּל (bul), pluja, cf. *bullire*, y *pluere*. *Hubal* ja en hebrèu dona אוּלַי (Hulay), riu afluent del Tigris y de l' Èufrates; perxò reduhit a *hul* o *yul* y obèrt en *jòl* abaixá la *l* en *u* y feu *jòu;* conversió general en el gallèch, gascó, francès y provençal: *ceu, cau, chou, aubo*, per *cèl, cal, còl, alba*.

Jòu, donchs, significa aygua. Cf. *jus*, caldo. Vallcebre té 'l *Torrent de la jòu*, y 'l prat, rovira y casa de *Jou-ans* (vuy cal Doctor) per dos estanys *(l' Estany* y *El-Vihòt)* avuy obèrts.—De *jòu* deriven *Jover, Jovell, Jouán, Jovany, Jou-anèu, Jove, Jovelle, Jovellar, Jovaló, Jualón, Jalón, Jalí, Jualín, Jalame, Jarama, Jallás, Jana, Xaló*, etc., etc. (V. Madoz).

N' hi ha molts en *Jar* castellá, vg. *Jara, Jaripa*, cf. *jarr-o* y *char-co*. *Jobal*, a frèch del Cardoner, guarda la forma allargada. *Jòu* de *jugum*, té mènos fillada.

Mer

Mar, mer, mir, mor, mur.

Mer se tròba en מָרַר (marar), *a-mer-ar, a-mar-gar, mir-ra, mœr-ere*, estar trist, *mar, mer-us, mei-ere, mergere, mar-ge, mol-lis (morlis); mer-ienda*, beguda), y en mils de pòbles y aygues, còm: *Mer (A-mer), Mer-a, Mer-òla, Mer-òlla, Mer-der, Mer-dançá, Mer-dam, Merlers, Metge (Merge=Mertge=Metge), Mar-lans, May-ans, Mal-la* (riera de), *Mar-gançòl, Mòy-a, Mer-cadal,*

Mer-o, Mer-edo, Mer-ujedo, Mer-endero, Mér-i-da, Merza, Mier, Miera, Mier-es, Mir, Mir-as, Mir-an-da, Mirambell; Mòr-a, Manr-èsa per *Marr-èsa, Mor-unys, Moro, Morón, Morga, Mor-gades*, etc., etc. (V. Madoz).

Nar

Nar de נָהָר (nahar), rajar, cf. *nar-is, nor-ia*, recorrent per les vocals *nar, ner, nir, nor, nur*, y cambiantse en *nay, ney, noy, nuy, nal, nel, nil, nol, nul, nam, nem, nom, num*, o perdent la *r* davant de *c* y *s*, o ab altres variants se tròba a cada pas significant aygues y pòbles al pèu d' èlles.

Exemples: *Nar-aya, Nar-cea, Nar-gó, Nar-la, Navinés (Nar-vinés), Ner-va, Ri-ner* (riu-ner), *Núr-ia, Neira; Nor-a, Nor-eña, Nor-ís, Nòya, Nal-èch, Nal-ió, Nalón; Nel-a, Nem-bra, Nin, Nina*. Cf. *Nil* d' Egipte.

Pal

Pal, primitiu de *palag*, (cf. *palus, pl-uere, bul-lire, fl-uere, pl-orare, pal-anca)*, dona *pal, pau, po, pol, poll*, y recorrent *pal, pel, pil, pol, pul, pau, peu, piu, pou, puu* y variants y mès variants en la toponímia. Alguns exemples: *Pala-mós, Pal-ancar, Pal-an-cares, Pal-áncia, Pal-an-ques, Pal-mira, Pal-mera, Pal-meira, Pall-argas, Pall-arèsa, Pall-aròls; Pam-bre, Pampa, Pam-is, Pam-plona* (de *pal-pol-on-a*, riu-riu-bò); molts començats per *pan: Pan-izal, Pan-ticosa, Pantoja*, etc.; molts en *par*, cóm *Par-dave, Par-do, Par-ga, Par-sent*, etc.: *Pol, Pol-a, Pol-endos, Pol-ientes, Pol-inyá, Poll-o, Poll-a, Poll-os, Poll-ayo, Ripoll* (riu-riu), *Mira-pòl* (riu-riu); n' hi ha en *pom, pon* y *por* (cf. *pòn-t, pal-anca, mèr-la, mor-ca, tor-t, s-ar-ga, sá-lichs, ur-bs* (Roma sobre 'l Tíber), *pò-ble*, πόλις, còses totes del pèu d' aygues); *Pel-eón, Pel-oche;* molts en *pen*, vg.: *Pen-dis, Pen-das, Pen-diella,*

etcètera; *La-Pi-la, Pil-as, Pil-atos, Pil-es, Pil-oña, Pin-a, Pin-ar,* podèntnhi havèr en *pul, pum, pur,* etcètera, cf. *pur-us, pur-gare.*

Palau

Palau de פָּלַג (palág), riu, rech, còrrech, dona *palau, palo,* trobantse ab el significat d' aygua en mils nòms de rius, torrents, pòbles riberènchs, etc.

Exemples: *Palau Sator, Palau Tordera, Palau Solitar, Palòl, Palòl Savaldoria, Palòl d' Onyar; Palòu, Palo-mar, Palo-mera, Palo-meròla,* y en castellá dona *palacios* y *palazuelos,* etc., etc.

Ur

Ur de עוּר (hur), estar nuhu, foradar, dona מְעוּרִים (mhorim), les obertures o fònts naturals de l' evacuació corporal, y enfortint el ע en ק dona מָקוֹר (mqor) fònt. Còm אוּר (hur) il-luminar, dona *ver-us, ver-itas,* aixís *hur,* estar nuhu, dona *ver-eri,* avergonyirse, y compáres בּוֹשׁ (bux), avergonyirse, y *boixa,* obertura per vessar aygua.

En fi, que *ur,* en l' hebrèu antich significa *aygua, fònt, riu.* Compáres el basch *ur-a,* l' áygua. Abraham fou portat de *Ur* dels caldèus èntre 'l Tigris y l' Èufrates, y al pèu del Tigris cita Ammiá Marcelí la ciutat de *Dur-a,* y Polibi cita altra *Dur-a* a la ribera de l' Èufrates. Cf. quasi be tots els mots llatins de l' arrèl *ur,* especialment *ur-ina, ur-na, ur-ceus, haur-ire,* pouar, etc.

Advertim que *ur* s' ha modificat en *or, o, u, d-or, t-or, t-ur, v-er,* etc., y fem notar que Catalunya está regada y poblada de *ur: Ur,* poblèt a una hòra de Puigcerdá, èntre dues aygues; *Ur-ge-ll,* èntre 'l Sègre y Valira; *Valira,* riu d' Andòrra, de *Verira,* de *Ur-ira; Or-ganyá,* vila sobre 'l Sègre; *Oliana,* per

Or-iana, sobre 'l Sègre; *Ll-úr-ia* (vall de *l' Uria*); *Bes-òra*, pòble èntre dues aygues, y Vall, Fònt y Aygua *D-òra*, y *S-or-ba* (cf. *S-or-ga* riu y pòble, província Orense), y *Vila-Ur-bina*, *S-úr-ia*, *Santpedor*, (St. Pere de Or), en el Cardoner y sos afluents; *D-ur-ius*, *Duero; Tor*, *Tora*, *Torá*, *Tordera*, *Riu-tòr(t)*, *Tèr*, *Toro*, *Tordesillas*, *Túria*, *Tortosa*, *Tol-osa*, *Besòs* (*Bes-òrs*, dos rius).

Cèrquesen mès en el Diccionari de Madoz o altre geográfich, començats còm els anteriors, y fins per *Ar*, còm *Arga*, *Ar-noya*, advertint que alguns començats per *ar*, *or*, y *tur* serán de montanyes o llòchs montanyosos.

B-ar, *b-er*, *b-ir*, *b-or*, *b-ur*, o *v-ar*, *v-er*, *v-ir*, *v-or*, *v-ur*.

Ur en ses variants preposá una *b* eufònica; compara *ora* y *v-òra*, y *b-arro*, *b-arral*, *b-arril*, *b-assa* y *vessar*, per *b-ar-sa* y *ver-sar*, *b-erro* (créixens).

Dequí sortiren *b-ar-ca* (*nahar*, rajar, feu *nau*, Víde pl. 469), y els innumerables *Barca*, *Barceno*, *Barcelona*, *Barcelonèta*, *Barceló*, *Ber-enuy*, *Ver-gel*, *Ver-al*, *Ber-astegui*, *Vir*, *Virga*, *Bor*, *Bor-ge*, *Bor-degé*, *Bornalón*, *Bor-niero*, *Bor-osa*, *Bors*, *Borr-edá*, *Borr-iòl*, *Borr-es*, *Borr-ell; Bur-bia*, *Bur-gas*, *Bur-dalo*, *Burejo*, *Burdalo*, *Bur-o*, *Burr-iana*, *Bur-unda*, etc., en totes les variants.

En fi que l' *ar*, *er*, *ir*, *or*, *ur*, aygua, ha prefixades qualsevòls consonants: *S-òra*, cf. *s-orr-iar*, *s-orr-a*, *S-arr-iá* y *s-our-ce*, francès, fònt; y ha mudada la *r* en *l* o *b* o *m: Ol-ván*, *Ol-èsa*, *Ol-uges*, *Ol-ius*, *Ol-iete*, *Ol-òt*, *Ob-iòls*, *Om-ells*, *Om-ellons*, etc. Alguns en *ol* serán de *ola*, basch, cabana, fererria; altres de *ol-zina* per *al-zina*, altres mès pòchs de *òli* y *oliva*; alguns de *or*, montanya.

Molts en *ar* o *er* signifiquen aygues: *Ariège*, *Arrèu*, *Arròyo*, *Er*, *Erige*, etc.

Quer

Quer es de קִיר (quir) y dolç de הוּר o הַר (hor o har), montanya, y dona les formes, *car, quer, quir, cer, cir, cor, cur* y endolcit *gar, ger, gir, gor, gur,* o *ar, er, ir, or, ur.*

Exemples: *Quer, El-Quer, La-Quera, El-Queròt* y *La-Queròta* (Vallcebre), y ab calificatiu: *Quer-alt, Quer-altó, Quer-alps, Quer-foradat, Quer-fenellat, Quer-pelat (Capolat?); Quero, Queiro, Que-ra, Quiro; Car-dó, Car-dona; Car-dèt, Car-lèt, Car-lit, Ca-dí, Ca-dinell (Cardí), Car-inyèna, Cer-vera, Cer-velló, cir-rus,* cer-ro, cer-rat, *Cor-uña, Corr-a, Corr-oncuy, Cor-vera, Mont-corón* (vuy *Mont-grony)*; ab *g: Garí* o *Galí, Puig-galí, Garona;* per metátesis *Gra-nyena, Gra-muntell, A-gra-munt, Ger-ona, Ger-onella,* o *Gir-ona, Gironella, Gir-ó, Gir.* Molts en *g* pòden significar també *aygua,* vg. *Girona* sobre l' Onyá *(Or-nyá), Gironella,* sobre 'l Llobregat. *Gar-ona, Gurri,* rius.

Sènç consonant: *Ar-a,* (cf. *ara,* pedra sagrada), *Du-arri,* (dues montanyes).

Or-ó, Puig-or-iòl, Mont-or-iòl, Or-iòl, Or-ri-òls, Or-ri. Molts en *or* y *c-or,* signifiquen aygues. (V. **Ur**).

Tur

Es de טוּר (tur), montanya, y es encara vulgar aplicantse a serrats, puigs o toçals, vg. *tur, tur-ó, tur-o-n-èt, Tur-ull, Tur-elló.* Cf. *tur-geo, tu-meo, tuber y tur-ris,* y nòta que a vegades se confón ab *Ur.* (V. **Ur**).

Rom de רוּם (rum), alçarse, ser o estar alt, batèja molts pòbles situats sobre o al pèu de turons, ròques, toçals o sèrres, còm *Rom*, *Roma*, *Romá*, *Román*, *Rom-anones*, etc. (V. Madoz). Cf. *ram*, *rama*, de *rum* ab *cim*, *cimal*, *cimeral*, de קוּם *(qum)*, alçarse.

Conclusió 2.ª *Estensió y duració de aquèixa llèngua semítica en l' antiquitat.*

Recorrent els mapes antichs traçats sobre les indicacions dels geògrafs hebrèus, grechs y llatins y fins sobre 'ls modèrns, se vèu deseguida que la toponímia antiga fou prèsa d' una metèixa llèngua, la que perxò degué ser comuna a tots els pòbles.

Exemples: En Europa *Or-el*, *Or-lik*, *Ur-al*, *Oren-burgo*, *Tor-nea*, *Ar-as*, *Unna* (Urna), *O-nega*, *Polock*, *Ne-va* (Nerva), *Me-zen* (Merzen), *Ri-mer*, *K-our*, *Ter-ek*, *K-ara*, *Petch-ora*, etc., aygues de Rússia; *Unna*, *Nar-enta*, *Bos-na* (B-or-na), *Jal-on-itza*, etc., de Bòsnia, Sèrvia y Bulgária; *Kar-asu*, *Var-dar*, *Maritza*, etc., de Turquia Europèa; *Ir-i*, *Maur-o-potamo*, etcètera, de Grècia; *Or-ta*, *Mor-ic*, *Mar-engo* (pòble), *Mor-gex*, *Pal-lanza*, *Pol-cenigo*, *Pol-la*, etc., d' Itália; *Mar-ne*, *Mos-a* (Morsa), *Mor-laix*, *Or-main*, *Or-ne*, *Orange*, etc., de França; *Ur-i*, *Mor-alt*, *Or-be*, *Dub-s*, etcètera, de Suiça; *Mor-awa*, *Mar-os*, *Mur*, *Mar-do*, *Mol-dau*, *Bal-atón*, etc., d' Áustria-Hungria; *Me-in*, *Mul-da*, *War-ta*, *O-der*, etc., d' Alemánia; *Boy-ne* (Borne), *Der-g*, *Er-ne*, *Tay*, *Nen*, *(Dor-chester*, *y Mar-low*, ciutats sobre 'l Támesis), etc., de La Gran Bretanya; *Vor-men*, *Mie-sen*, *Me-tar*, *U-mea*, *Ta-na*, etcètera, de Suècia y Norvèga.

To-bal, *Bal-kak*, *Bai-kal*, *Pal-i-kao*, *Ar-al*, *Orkhon*, *Or-issa*, *Mar-agha*, *Mar-guilán*, *A-mur*; *Aber-*

ghi, Ku-ku-nor; Tengri-nor, Tar-in, Mein-nan, Sir-Daria, A-mur-Daria, Mer-u, Her-i-Rud, Ar-ax, Za-hura, Or-ontes; Mer-ón, Heval, Ur-mia, Ar-as, Hur, Menderes, etc., de tota l' Asia.

Jub-a, Mer-is, Mer-oe, Mar-ib, Mar-avé, Nil, Guir, Bar-ingo, Or-ange, Umerbia, Maluia, Vaal, Gar-iep, etc., de per tota l' África.

Par-a-na, Par-a-guay, Gua-por-e, Ya-pur-a, A-purima, A-pur-e, Mar-anyó, Or-inòch, Mar-acaybo, Merrimak, Or-egó, Ur-ó, Er-ié, Mis-uri, Nel-sán, Cha-palá, Ul-na, etc., de per tota l' Amèrica.

Mur-ay, Mur-quisen, Tor-ren, Dar-ling, C-ar-ron, etcétera, de l' Austrália.

L' arrèl *put*, de *pot-are*, bèure, ποτ-α-μός, riu, se tròba en l' Amèrica: *Put-u-mayo*, y en l' Asia: *Brahma-put-ra*.

Confirmen nòstra opinió el P. Camil Tarquini en sa òbra *I misteri della lingua etrusca svelati* (1857) y Stickel sobre les inscripcions etrusques quant vòlen que la llèngua de l' Etrúria fou l' hebrèa, y interprèten còm hebrèa la famosa inscripció de S. Manno. César Cantú (V. *Archeologia*, § 165, *Alfabèti italioti)* diu que 'ls mès disenten d' aquèixa opinió per nosaltres pròu fundada.

La incommensurable duració de dita llèngua semítica a Espanya la deduhim d' un fet molt senzill advertit pel metèx estudi etimològich. Quant a un metèx obgècte se 'l tròba ab dos nòms que signifiquen lo metèx, lo que 's diu posar albarda sobre albarda, es senyal cèrta de que 'l primer nòm a fòrça de passar temps perdé 'l seu significat pel pòble qui tractá d' aclarirlo per mèdi d' un altre nòm que cabalment significava 'l metèx que 'l primer. Així dihèm *senyor dòn*, perquè no sabèm que *dòn* de *dominus* significa també *senyor*, *Puiggalí*, perquè no

sabèm que *galí* també significa *puig*, resultant un *Puig-Puig*.

Donchs be, aquèixes albardes sobre albardes se tròben ja en aquèlla llèngua semítica. Sien exemples *Corduba*, de *cor*, aygua y *dub*, aygua, vòra 'l Bètis; *Salduba*, de *sal-sar-ar*, aygua (cf. *Tulcis*, per *Tur-cis*, el Francolí), y *dub*, aygua; *Oduba*, de *or*, aygua y *dub*, aygua; *Arnoya*, de *ar*, aygua, y *noya*, aygua. *Palomera*, de *palag*, aygua y *mera*, aygua; *Po-mer*, (Polmer), *Pal-mir-a*, *Pala-mós* (Palamors), *I-borra*, (de *ir*=*ur* y *borra*, aygua); *Mar-tor-ell*. Fins hi ha nòms repetits très vòltes, còm *Palau-solitar* (Palau-sor-i-tar, aygua-aygua-aygua), *Palau-Tor-dera* (id, id., id.). Altres son empeltats d' arábichs, còm *Guad-al-a-jara* (riu el *Jara*, riu). Altres ho son de llatí; còm *Ri-ner*, *Ri-poll*, *Ri-daura* (de *rivus* y *ner*, *pol* y *d-aura*=*d-òr-a*, aygua); *Vall d' Arán*, (*harán*, basch, vall); *Pobla*, de *pol-pola*, riu-riu; *Oro-mir*, riu-riu.

ADVERTENCIES: 1.ª Estudiant la topografia podrá succehir, vg. que un pòble que duu nòm de montanya, se tròbe en un pla. En aquèx cas pòt sospitarse que destruit en la montanya, fou reedificat en el pla y cambiant de llòch, no cambiá de nòm, perquè ja no se sabia que aquèll nòm en endavant no li podia convenir.—2.ª Que es molt important fixarse en les incontables paraules que en la topografia y en la llèngua en general deixa una sòla arrèl llunyana. Així se comprèn còm les llèngues s' han fet a fòrça de parlar; y, còm el musich de sèt nòtes trau mil acòrts, així 'ls pòbles de poquíssimes vèus n' han tret fins a no podèrse contar.—3.ª Que 'ls pòbles a l' espargirse ab gran esbull per no sabèrse entendre, parlaven igual o casi igual.—4.ª La topografia presentantnos batejats en ibèrich tots els serrats y torrents, demòstra la densitat de la

població ibèrica.—5.ª La llèngua semítica a que 'ns hèm referit, es la primera que presenta sa existència en la Península.—6.ª Aquèixa llèngua es en el fondo l' hebrèa, tirant, ens sèmbla, a aramèa.—7.ª Si algú pretengués que era la fenícia, germana per altra part de la hebrèa, hauria de probar també que 'ls fenicis l' havien portada a França, Itália, etc. Pènso que 'ls fenicis y 'ls íbers se compendrien fácilment per la casi igualtat de ses llèngues, però la dominant degué ser la del major número, que serien els íbers.—8.ª Que el gran bascòlech el Princep L. L. Bonaparte fa mal de suposar un contacte basch-itálich per trobar alguns nòms d' Itália comuns ab la Bascònia; puig aquèx contacte no es basch-itálich, sinó general en la fònt semítica de hònt pouárem tots.

Conclusió 3.ª *Catalunya portá l' us de llèngua ibèrica fins a l' actual variant basca, es dir, que Catalunya parlá 'l basch.*

El trobarse en la llèngua usual catalana molts mots usats idènticament en les províncies basques no probaria pas nòstra tèsis, puig dits mots podrien ser importats d' altres fònts, principalment que 'l basch no té pas, creyèm, paraules irreduhibles a altres llèngues, de quines podríem nosaltres havèr prèses també aquèlles vèus comunes. Però sí creyèm concluyent l' argument basat en la toponímia catalana en la que se tròben les paraules basques ab la metèixa composició y règim baschs.

Sobre 'ls mapes mès antichs aparèixen *Il-ur-o*, (Mataró), *Il-er-da* (Llèyda), fetes de *iri* o *ili*, ciutat, *ur* y *er*, áygua y *o* y *da* sufixs de llòch. *Oi-o(r)*, *Oi-ur-ana*, *Oi-ur-ó*, de *eche*, casa, y *or* y *ur*, ayga o montanya, segons la posició. *Tarraga* (Targa), *Tarr-ag-on-a*, de *t-ar*, ayga o montanya segons, *aga*,

llòch, y *on*, bò. *Bescarán*, de *bi(s)*, dues, *car*, montanya, y *ain*, llòch, sò es, carèna o cap de sèrra. *Organyá*, de *or*, aygua, *gain*, sobre, sobre l' aygua, la *á* d' influència llatina. *Sagarci* (Sagás), de *sagar*, pomer, y *ci*, llòch. *Aspar*, de *aitz*, montanya, y *par* o *bar*, dintre.

Volèm que 'ls dits exemples basten, ja que 'l basch constituèx una gran part de nòstra toponímia, però 'l seu estudi necessita benbé un llibre esprés.

Conclusió 4.ª *La llèngua basca de Catalunya se convertí pòch a pòch en llèngua cèlta.*

Quant al sigle XIV avants de J. C. els fenicis foren trets de llurs tèrres interiors per Aarón que anava ocupant la tèrra de la promèsa, ompliren a Tiro y Sidón fins a sobreixir, y s' esbandiren cap a Espanya ocupantla tota sènç dominarla, puig el seu fi era 'l comèrç. Ja hèm dit que influirien pòch en la llèngua. Cinch sigles després en 900 avants de J. C. els grechs de l' illa de Ròdes vingueren a fundar a Ròses y ocuparen també les illes balears. Els grechs fòcis que havien en 600 fundat a Marsella y a *Agatha*, vuy Agde, en el departament de Besièrs, vingueren a fundar en 500 a *Emporion*, vuy Empúries, cèrca de Ròses en la província de Girona; y apoderantse de Ròses baixaren fins al règne de València fundanthi a Zanto y després a *Saguntum*, vuy Murvedre. Els cartaginèsos que intervingueren en la península 296 anys, ab pròu feynes tocaren a Catalunya, puig sòlament estigueren en èlla dos anys, o sia, desde 'l pas d' Anníbal en 218 fins a la derròta de Hannón, general cartaginès, en 216 per Cnèu Scipió, general Romá.

Retornarèm sobre l' influència grega, però avants seguirèm els cèltes o galos. Segòns testimòni de

Estrabó els íbers a mès de la Península ocupaven tot l' istme. Diu que «pels primers era nomenada Ibèria tota la tèrra de part deçá del Ròse y l' istme que estrènyen els golfs gálichs» de Lion y de Gasconya. (III, 4, 19). Però Periplus de Scylax diu que «després dels íbers s' hi tròben llígurs e íbers barrejats fins al riu Ròse.» *(Geog. min.*, I, 11). Ja donchs els llígurs que s' estenien del Ròse als Alpes, barrejantse ab els íbers fins al Pirinèu començarien a cambiar la llèngua. La llígur era cèlta o una variant de la cèlta que 's parlava en el centre y nòrt de les Gálies.

Però l' influència cèlta fou decisiva quant les tribus cèltes s' avançaren cap a Espanya ocupantla tota, especialment el nòrt y ponent. L' època d' aquèixa invasió no es pas coneguda, però al mènos al sigle IV avants de J. C. hauria ja començat, perquè Estrabó esmentant a Narbona, avants ibèrica, l' anomèna mercat y ciutat cèltica: Νάρβων ἐμπόριον καὶ πόλις κελτική.

L' invasió cèltica degué ser molt dènsa per podèr cambiar en gran part la llèngua. El cambi fou òbra de sigles y la llèngua ibèrica pogué deixar, no obstant, un gran pòsit de sos termes en la nòva llèngua, que ara dirèm cèltica. La llèngua cèlta es molt semblant a la llatina, tant que 'l celtòlech Buller diu que 'l llatí 's formá del grech y del cèlta, y segons el seu parèr, tots els naturals d' Itália son cèltes. Aquí, donchs, Catalunya parlava un cèlta seu, molt aproximat al llatí.

Conclusió 5.ª *La llèngua cèlta de Catalunya fou influida pel grech.*

Catalunya y la Provènça en ses relacions ab els grechs durant 700 anys, be que no arribarien a par-

lar el grech, perquè la població indígena era sempre molt superior a la colonisadora, ne prenguèren, no obstant, molts elements que no 's tròben en el llatí, y especialment degueren pèndren aquèll impuls de desenròtlle y progrés que feu ser a la llèngua catalana o provençal la primera que en l' història aparèx culta y consagrada ja a la literatura. No es fácil amidar aquèixa influència, perquè la major part dels cassos l' element grech-catalá se tròba també en el llatí, no essent possible llavòrs dir si l' importaren els grechs ó 'ls llatins. El metèx dupte ocorre sempre que 's vòlen senyalar paraules gòtiques, puig se les tròba ensemps en grech o en llatí y res priva que les tingués ja 'l metèx cèlta.

Conclusió 6.ª *L' influència del llatí sobre la llèngua cèlta de Catalunya es evident.*

Ab la vinguda de Cnèu Scipió (216) a Catalunya, començá en èlla 'l domini de Roma que no fou definitiu y pacífich fins als 19 anys avants de J. C. regnant César August. Continuá 'l seu domini ja pacífich fins a la vinguda dels gòts en 414 després de J. C., any en que Ataulf el primer rèy gòt ocupá Catalunya la vella, o sia l' orient desde 'ls Pirinèus y 'l mar fins al Llobregat. Aixís l' influència dirècta se deixá sentir durant 600 anys, havèntse continuat després, per ferse en llatí tots els estudis y bòna part de l' ensenyança y liturgia cristianes. Avuy metèx se deixa sentir encara fòrtament l' influència llatina perquè pòble y sabis deriven del llatí 'ls mots que 'ls fan menester, y mentres cauen á diari mots clássichs de l' antígua llèngua, se 'ls substituèx per mots del llatí. A *ápat* va rellevantlo *menjar*, a *bòrni*, *guèrx (versus)*, a *mox*, *mans*, a *ren*, *llevat*, a *amerar*, *mollar*, a *deixatar*, *batre*, etc.

No tenim necessitat de probar l' influència llatina, perquè tothòm la confessa, y mès aviat s' exagera que s' escatima.

Conclusió 7.ª *La llèngua llatina no arribaria a ser la del pòble a Catalunya.*

Veus aquí alguns dels arguments que m' acuden:

1.er Ensemps que en el Laci 's parlava 'l llatí, en altres regions d' Itália s' oien altres llèngues èntregrechllatines pròu semblants al catalá. Per comprobar aquèsta asserció bastará dir al lector que César Cantú en el T. IV, c. 19, pròba que fins el metèx toscá actual se parlava ensemps y tal vòlta ja avans que 'l llatí, y ab gran abundáncia de testimònis demòstra que la metèixa Itália en els temps de la República y de l' Impèri tenia diferents llèngues. Per lo que pregunta: «Quanto più dovevano le prische lingue sussistere fuori d' Italia?» Y tot seguit pròba que existien. Remetèm allí 'l lector. No es cas que fem aquí un estudi ja fet per altres. També deurá consultar el lector el T. V, c. 28 y l' *Archeologia*, § 165.

2.ón No 'ns sèmblen suficients 600 anys per implantar el llatí, tant mès que durant els 189 primers Catalunya lluytá per sa independència, y no es probable que may arribés a portar ab gust el jòu de Roma quina supèrbia y avarícia no se li ocultaven. La dominació e immigració árabe fou en Espanya mès dènça sènç comparança que la romana, y no obstant, després de 700 anys la llèngua arábiga, excepció de unes pòques paraules, repassá l' estrèt de Gibraltar ab l' últim sarrahí. Les tribus indígenes de l' Amèrica després de 400 anys de caça que venen sufrint y apesar de la immènsa immigració europèa, guarden ses llèngues, y no les perderán mentres no

se les dispèrse. Una societat per pòca unió que se li permèta, no deixa may el primer y natural mèdi de comunicació que es la sua llèngua. Aquèx miracle de cambiar una llèngua no 's vèu sinó ahont se cambien els qui parlen, còm, vg. en les isles Afortunades o Canáries ahont s' estingí la raça indígena y la població 's compón de sòls sobrevinguts. Très sigles de dominació gòda casi no deixen rastre en la llèngua. Quatre cents anys de pa de mayrastre ¿quins cambis han fet en la llèngua catalana popular? S' han fet vers esfòrços per matarla y quant la creyen mòrta ¡no saben que la llèngua es el pòble! s' ha deixondat ab incomparables energies, mès hermosa y ufana que may. Donchs, conclourèm que 600 anys mal aprofitats no eren pròus per empeltar una llèngua totalment nòva, en un pòble enemich de Roma, sènça centres d' ensenyança, sènça servèy militar forçós, pròu mancat de vies de comunicació; en un pòble que Roma subjugá, però que 'l respectá còm els altres conqueridors.

3.er Quant Roma se possessioná pacíficament de Catalunya, la llènga llatina entrava en son período de descomposició a Roma metèx, puig Plaut diu que en son temps hi havia dues llèngues; nòble una, y una altra plebèya, fent Ciceró també la distinció de llèngua clássica y llèngua urbana. Del llatí clássich, deya Quintiliá, que era mès difícil d' apèndre que qualsevòl altra llèngua estranya. Luègo hi havia un llatí no clássich, molt diferent de èlles y del clássich. Donchs, faltava ja a la llèngua llatina la fòrça per vulgarisarse en altres pòbles, ja que no la hi vindrien pas a portar els retòrichs, sinó que ho haurien fet els soldats y 'l comèrç.

Conclusió 8.ª *La llatinisació romana del Catalá es en part aparent, y en la part real es deguda bòn xich als temps posteriors a la dominació de Roma.*

Es molt comú crèure que 'l catalá es fill natural del llatí, mentres que sòls n' es fill adoptiu; volèm dir que la llèngua llatina y també la grega, còm a llèngues de la civilisació, donaren un impuls y una direcció tan fòrta a les llèngues dels pòbles que civilisaren que se les afillaren fins al punt de ferles pèndre per filles seves. Però 'ls estudis històrichs han demostrat ab ajuda de la filologia que dites llèngues tenien el seu ser. Existien ja mènos riques de formes, però mes abundants d' arrèls que la llatina, y sobretot mès senzilles. La llèngua llatina s' aná separant de la capacitat del pòble per quedarse la llèngua de la política, de l' oratòria y de la poesía, que no era vulgar còm la nòstra sinó clássica. Les llèngues populars, al contrari, guardaren la senzillèsa y nuhèsa de l' arrèl semítica o indiana. Si tròbo en el catalá *coix*, *moix*, *deixatar*, *berenar*, per *merenar*, y mil altres, encara que les puch deduhir de *clausus*, *mulsus*, *depsere* y *mer-um*, també es cèrt que ningú 'm priva de pèndreles dirèctament de l' hebrèu קוש (qoix, ser corp, מוש (muix), palpar, דוש (duix), estridolar, y *mer*, conegut, aygua. Aquèlls etimòlechs que no 's vòlen mòure del llatí per cercar la rahó de sos mots esperèm que 's desenganyarán d' una vegada. Si 'l llatí no es mès que una variant de les metèixes arrèls semítiques, ¿per què no concedir la metèixa formació dirècta al catalá, sènç negarli ensemps una gran llatinisació? Conclohèm que 'l catalá guarda un gran nombre de paraules que no pendria del llatí sinó de l' ibèrich, del cèlta y del grech, lo metèx en la topografia que en la llèngua usual.

La gran semblança èntre 'l cèlta catalá y 'l llatí se havia aumentat per la colonisació grega, y si, còm diu Buller, el llatí so formá del grech y del cèlta, tenim que 'l llatí podia aparèixer sobre Catalunya còm sobre 'l Laci, puig aquí hi havia també cèlta y grech. El cèrt es que en el fondo la paraula grega, cèlta o llatina es la metèixa, trobantse sa fònt en la llèngua semítica.

Diu Plutarch que Sertòri, natural de Núrcia, ciutat dels Sabins, que lluytá per l' independència de Catalunya, Aragó y part de la Aquitánia, derrotant els exèrcits romans y posant la capital de sos dominis en Osca, parlava la llèngua dels seus súbdits y que posá una universitat en Osca per ensenyar a la juventut nòble del pahís, llètres gregues y llatines, dehont sèmbla que la llènga dels catalans que eren els súbdits més numerosos de Sertòri sería fácil per èll y propera al grech y llatí, d'altre mòdo sèmbla un xich atrevit fer estudiar aquèixes llèngues á persones per qui fossen del tot estranyes.

La llatinisació del catalá se feu gradualment a fòrça de sigles y s' está fent encara avuy còm hèm indicat. L' element indigen de la llèngua no fou may avassallat del tot, y no 's contentá ab guardar un immèns catálech dels seus termes, sinó que no volgué apèndre la declinació ni la conjugació llatines. De la declinació sèmbla que sòls ne prengué 'ls números, y de la conjugació ne deixá tots els temps senzills de la Passiva, y tots els del radical de pretèrit de l' Activa, així còm el Futur Imperfet y Condicional. Catalunya y el Rosselló son encara refractaris al Perfet senzill llatí; y a pesar de que 'ls sabis llatinisants han escrit casi sènç excepció dit Perfet, el pòble sempre l' ha suplèrt per l' aussiliar *havèr* (V. p. 110): *vay fer*, *vares fer*, no *fiu*, *feres*, etc. En documents

bearnèsos del sigle XIV (1) aparèx també dit suplement, que avuy ja ha estat sustituit pel Perfet llatí en el gascó. El castellá tingué també còm vulgar tal suplement preposant el vèrp aussiliar. Ho demòstren el Perfet *estuve*, *anduve*, etc., per *estar-hube*, *andar-hube*, etc., y encara usá també 'l suplement en l' Imperfet y Plusquam de Subjuntiu: *estuviera*, *estuviese* per *estar-hubiera*, *estar-hubiese*, per *stare-haberem*, *stare-habuissem*. Còm el catalá, totes les llèngues sobreviscudes al llatí han suplèrt aixís el Futur y 'l condicional: *amaré*, *amaria*, per *amare-habeo*, *amare-habebam;* còm han suplèrt els temps d' acció complèta pel participi passiu: *he amat*, *havia amat*, *hauré amat*, *haja amat*, *haguera*, *hauria* y *hagués amat*, per *habeo amatum*, *habebam amatum*, *habere-habeo amatum*, *habeam amatum*, *haberem*, *habere-habebam*, *habuissem amatum*. Avuy els escriptors catalans usen ja 'l Perfet perifrástich remòt, però de continuar negantli 'l drèt a la vida, tal vòlta hauria mòrt, còm es mòrt en castellá. Es mès fácil pel pòble a qui 'l perfet llatí entrebanca aquí lo metèx que a tot arrèu per sa irregularitat.

Conclohèm que nòstre pòble no arribá a parlar el llatí, sustituint la declinació per les preposicions, guardantne encara una anterior al llatí, tal es *ab* (V. pl. 124). Conclohèm que 'l llatí va inundant encara avuy el catalá, grácies a la corrent classicista representada pels sacerdots y per tota la gent d' estudi. En els sigles de dominació romana el llatí depositá en el catalá les arrèls, que devien en els sigles vinents desenrotllarse per mèdi de la derivació y composició catalanes. Aixi *angor* doná *anyor*, *anyorar*, *anyorament*, *anyorança*, *anyorívol*, *anyoradiç*.

(1) Lo Beguer de Pardies ba entrar a l' bostau, e ba prener lo crimalh, e bau meter a Bone en la maa. *(D' una acta dels arxius dels Baixos-Pirinèus, de* 1345).

Conclusió 9.ª *No 's pòt fixar en quin sigle la llèngua catalana presentá 'ls tirats essencials de sa actual fesomia.*

Preguntar en quin sigle la llèngua catalana se presentá en son ésser peculiar, es igual que preguntar a un hòme quin dia 's va fer gran. L' aparició d' una llèngua no es pas òbra d' un sigle. El pòble que la fa aparèixer, no ho advertèx pas èll metèx. Èll no está may sènça llèngua; té sempre la adaptada a ses necessitats, y parlant, en sos llabis la llèngua va transformantse, es dir, que mòr y renax de contínuu còm el fullar y desfullarse dels arbres sempre vèrts.

El catalá, donchs, al gran tresor d' elements ibèrich-baschs y cèltes hi anyadí 'ls grechs y llatins. Be que no li sap greu al catalá de tenir molts termes per significar lo metèx (*cuny*, *tascó*, *gaspa*, *call*, *falca* signifiquen tots el fèrre o fust triangular ab que 's còllen y estrènyen els mánechs en les ulleres de les èynes), no obstant deixá anar perdent els termes a qui la vellèsa feya ja mènys intel-ligibles per pèndren d' altres que ferien mès vivament la seva atenció. Guarda encara gran capdal de vèus de totes les seves etats, be que molt sovint es pròu difícil determinar si dites vèus son d' aquèsta o aquèlla etat, puig les sues arrèls se tròben en totes.

Si no 's pòt fixar el sigle de la formació del catalá, dirèm a lo mènos en quin sigle devia ja estarse formant activament. Això que a mès de presentirse, deuria demostrarse ab documents, se queda sempre fòra de l' evidència per no trobarse a Catalunya escrits anteriors al sigle IX.

Sènç perjudici de que estudis mès pregons pòrten mès lluny la data de nòstra llèngua actual, aquí la colocarèm al sigle VI.

Conclusió 10.ª *L' època de l' aparició de l' actual llèngua catalana se 'n puja segurament al sigle* VI.

No volèm cap argument tret de la cayguda de l' Impèri romá, ni de la vinguda dels gòts, sinó sòlament aquèst altre que seguèx:

Al començar el sigle IX la llèngua catalana se presenta ja formada; però per formarse en atenció sobretot a que al principi l' empènta del gèni es pòca y tròba grans resistèncias, necessitá al mènos dos o très sigles; donchs la llèngua catalana comènçá al sigle VI per lo mènys. Crèch que sòlament se m' exigirá que pròbe la major, sò es, que *la llèngua catalana estava formada al començar el sigle* IX.

El document mès antich que existèx es l' Acta de consagració de la Catedral de la Sèu d' Urgell. De èlla principalment pendrèm els materials. Apesar de havèr el notari (que escriuria de memòria, segons lo mal parats que deixa 'l llatí y l' ortografia) fet esfòrços per llatinisar els termes vulgars, li n' escaparen pròus en catalá, dels quins podrèm argüir.

La llèy de escurçament aparèx sempre que queda un mot en catalá, vg. *Tost, Eguils, Argilers, Linars, Kabrils, Tarabil, Isavals, Merles, Ferrera,* en llatí *Tostis=Costis=Cotis*, ròca, *Equilia*, corrals d' eugues; *Argillarios*, terrers d' argila; *Linaria*, camps sembrats de lli; *Caprilia*, corrals de cabres; *Taurile*, corral de bòus (es verosímil que en el Pirinèu els corrals fossen la primera pedra de la formació de pòbles), *Ipsa-vallis*, la vall, (a mènos que fos de *iri-çabal-ci*, llòch de ampla Vila, de *ci*, sufix basch de llòch, *çabal*, ample y *iri* vila); *Merlarios*, corrents d' aygua; *Ferraria*, casa o taller de ferrar.

La llèy de distinció aparèx aquí metèx guardantse la *s* plural en *Argilers* y *Merles* y anyadintse la me-

tèixa a *Eguils*, *Kabrils*, *Linars*, y sostenintse en *Isavals*. La *r* de *Argilers*, *Linars* que ja no aparèx en *Merles* (Merlers) se guarda per distinció, y l' escríurela y omètrela ensemps pròba que ja no 's pronunciava, còm tampòch se pronuncia avuy.

La llèy de l' eufonia era la metèixa d' avuy, comprobantse també en l' adició de la *s* de *Tost* y en els cambis de *Tost* (*c* en *t*), *Eguils* (*q* en *g*), *Argilers*, *Merlés*, *Terreros*, *Turtera*, y *Ferrera* per *Argilairs*, *Merlairos* y *Ferraira* (*ai* en *e*), *Kabrils* (*p* en *b*), *Cerketa*, *Cercos*, per *Querceta*, *Quercos*, (*q* en *c*, alzinèda, alzines).

Formació del plural (V. pl. 49). Aquèsta caracterisa una llèngua. Donchs dels anteriors exemples se vèu que 'l catalá en el comènç del sigle nòu tenia ja dita formació idèntica ab avuy. Mès exemples: *Banieras*, *Perlas*, *Kannellas*, *Archas*, *Traverseras*, *Cortalz*, *Cum Lagunnas*, per *Banyeras*, *Perlas*, *Canellas* (Cabanellas?), *Arcas* (ròques), *Traverseras*, *Cortals* (de *cortal*, de *cort*), *Llagunas* (de *lacus*, llachs).

Gènre. Ja no aparèx sinó el gènre masculí y femení sempre que 's vèuen concordáncies catalanes còm son les de *ille*, *illa*, *ipse*, *ipsa* usats còm articles: *Illocincto*, *Illasilva*, *ipsa Mora*, *ipsa Petra*, *El-Cint*, *La-Sèlva*, *La-Mòra*, *La-Pedra*.

Sustantius. Aparèx la formació catalana de sustantius, ja d' adgectius llatins, còm *ipso plano*, *illo Obago*, *Traverseras*, *ipsa Clusa*, *illocincto*, *kanavita*, *Ferrera*, de *planus*, *opacus*, *transversarius*, *ferrarius*, *clausus*, *cinctus*, *canalatus*, *La-Clusa*, *Canalda* (*Canal*, *La-Canal*, *La-Canalaça*, *La-Canalèta*, y 'l nòm *canal* femení son molt comuns en la topografia);—ja d' altres sustantius, vg. *Palieroliis* de *palleròl*, de *paller*, de *pal*, aygua, *Sollanello* de *Solá*, de *sol*, *Montanione*, de *montanya*, de *mons*, *Monte-*

liano, de *Montell*, de *mons; Kastellare*, de *castellum; Villare* y *villarunculum* de *villa*, *Timoneta*, de *timó*, de *thymus; Ribeira*, de *ripa; Mollinellum*, de *molí*, de *moles*.

Intensius. Se presenta la metèixa formació de intensius diminutius d' avuy, vg. *Solan-ell*, *Paller-òls*, *Montany-ó*, *Mon-tell-á*, *Can-elles*, *Molin-ell* (Molnell).

Derivació. Se vèu la metèixa derivació, vg. *Cavallera*, *Ribeira* o *Ribera*, *Cortals* (*al* enllòch de *il* llatí, cf. *Cortils* y *Cortiula*, de *Cortilia*); *Castellar*, *Vilar*.

Declinació. Se nòta 'l metèx cambi de declinació dels nòms ab tendència a ferlos de la 1.ª y 2.ª vg. *Sòcra mortua* (per *Socru mortua*); *Cercos* (2.ª) per *Quercus* (4.ª).

Composició. Es idèntica ab la d' avuy barrejantse hebrèu y basch, còm *kasa-muniz*, *Casamunt;* hebrèu y llatí: *kerubeo*, per *ker-rubeo* (*Querrubí*, ròca ròja); o basch y llatí: *Urgellensis* de *Urgi* (llòch d' áygua), *ell* y *ensis* llatí; *Lordensis* de *L'* (article), *or* (aygua, riu), *d* eufònica y *ensis* (Vall de l' òr); *illa-Corre*, La-ròca, La-Còr); o llatí sòl: *Villa-rubea*, *Villa-nova*. Afixació de l' *etum* al sufix catalá: de *Tim-ó*, *Timo-n-èda;* de *spin-al*, *Spinal-etum*, (*Spinalèt* fèu *Espinauèt*, *Spinauvèt* y *Spinalbèt* per desplèch de la *u* en *uv* y grafia de la *l* antiga en llòch de l' *u*); el llatí deya *thym-etum*, *spin-etum*.

Article. Aparèx per mèdi de *ipse*, *ille*, *ipsa*, *illa* en els metèixos pòbles que encara avuy el guarden, probant que 'l devien tenir còm necessari y de temps, puig no l' han deixat, vg. *illo-cincto*, *illo-plano*, El-Cint, El-Pla, *illa-curriz*, *illa-silva*, La-Corriu, La-Sèlva.

Dèu notarse que 'ls demostratius en *ipsas parroquias*, *ipsos torrentes*, etc., fins acompanyant sustantius comuns, son verdaders articles y res mès.

Per fi, en *Lordensis* y *lapides bellos* aparèx l' article en la pròpia forma d' avuy. La vall *Lordensis* per mi es vall *de l' òr* (vulg. *òrt)*, vall de l' aygua, comarca de Morunys (de *Mor-un-gi*, o *Morunci*, llòch de bòna aygua). Tal vòlta el títol de Ntra. Sra. de l' Hòrt, deuria ser *de l' Or*. No oblidar que *Bisaura, Besòra*, significa *dues aygues o rius*, l' una es la *D'òra*, (Valld'òra) y l' altra *L'or* o 'l *Cardoner*. Y en sa ribera hi ha *Sampedòr* (Sant Pere d' Or o del riu Cardoner).—*Lapides bellos* es una falsa traducció de *La-Baells*, que es el metèx que *La-vadella (illa-vadella*, els guanèts o passos del riu), sòls que *La-vahells* catalanisá el plural *vadella* dient *vadells* o *vahells*. Donchs, *L'ordensis* y *Lapides bellos* duuen l' article *l'* y *la* usats còm avuy.

Pronòm relatiu. Aparèx indeclinable y ab idèntich us que avuy: *Sancte Marie que dicunt in Ribeira, que holim vocaverunt, que dicunt de templo*. També aparèx en les formes *qui* y *quod*, y una vegada que 'l notari intenta declinarlo, l' equivoca: *cuius locum*, per *quem locum;* còm també equivoca el gènre en la data: *die... quod est Omnium Sanctorum festivitas*.

Vèrp. Respècte del vèrp per jugar pòch en el document y per ser mès fácil sempre de traduhir al llatí, no s' hi vèu tant el catalá; deixen però èntrevèure pròu la traducció, vg. *tradidi ad roborandum*, *per tradidi roborandum* y aquèlls *dicunt, vocant*.

Preposició. Les preposicions son mòrtes, no respectántsels el règim: *ob religione,—in librorum kanonum vel decreta pontificum sanxitum est,—cum ipsos torrentes,—parroquia de Prulianos,—cum eius parroquias,—per scripture*.

Conjunció. Les conjuncions *vel, sive, seu, et, ac, atque, autem, vero*, están usades tan a la bòja que be pròben que mènos *et*, cap d' èlles era vulgar, puig el pòble sempre parla mellor.

Primer document en catalá

No esforcèm la pròba anterior, puig 24 anys després trobèm escrit ja un document en catalá. La pròba anterior perxò no resulta inútil, puig localisa el catalá a Catalunya, còsa que del jurament de Strasburg no se 'n deduhiria y perxò molts pòsen dit jurament còm mòstra de la llèngua provençal. Per mi 'l provençal y 'l catalá ab pròu feynes si 's devien distingir en son comènç. Es lo cèrt que Lluís, rèy de Baviera, jura en la llèngua dels pòbles de Carles, y un d' aquèts pòbles era Catalunya.

Vèus aquí 'l jurament:

Digué Lluís en la llèngua dels pòbles de Carles:

«Pro Deo amur et pro christian poblo et nostro commun salvament d-ist di (dia) en avant, in quant Deus savir et podir me dunat, si salvarai eo *(ego,* jò) cist meon fadre Karlo et in adjuda et in cadhuna cosa, si cum (aixís còm) hom per dreit son fadra salvar dist, in o (ab condició) quid il mi altresi (altretant) fazed; et ab Ludher nul plaid (V. pl. 442) numquam prindrai, qui, meon vòl (al meu volèr), cist meon fadre Karlo in damno sit (a aquèst mon germá Carles en dany sia).»

Y 'ls pòbles de Carles juraren així:

«Si Ludhwigs sacrament que son fadre Karlo jurat, conservat, et Karlus, meus sendra, de suo part non lo stanit, si io returnar non lint poiz, ne io ne neuls cui eo returnar int poiz, in nulla adjudha contro Lodhuvig non li iver.» Sò es: Si Lluís el jurament que a son germá Carles jura, guarda, y Carles mon Senyor, de sa part no hi estará (no hi está), si jò retornar no li 'n (pel jurament) puch, ni jò ni ningú a qui jò retornarlin puga, en cap ajuda còntra Lluís no li ajudaré.

Nòstra ullada sobre l' acta d' Urgell es també una rahó de verosimilitut còntra 'ls qui neguen la veritat de l' epitafi del compte Bernat, escrit sobre sa tomba três dies desprès de sa mòrt ocorreguda en 844.

«Aqui jay lo compte Bernat,
Fisel credeire al sang sagrat,
Que sempre prud' hom es estat,
Que aquela fi que lo tuat,
Poscua son arm' aver salvat.»

Es verament aquèx epitafi en gran manera corrècte y exuberant de vida y llibertat. Però tingues present que l' escrigué un Bisbe, qui al llençarse a escriure en catalá còntra la corrent universal, puig tothòm escrivia en llatí, fa compèndre que possehia molt la llèngua vulgar y sentia deliri per èlla. Pròba que dit epitafi fou escrit de frèsch, acabada la mòrt del Compte la manera cubèrta còm el poèta senyala y oculta ensemps la seva fi a trahició pel Rey Carles: *Qu' aquela fi que lo tuat* (matá), volgué senyalar als venidors la mòrt violenta, però no ho podia dir, puig vivien els assessins y eren poderosos.

No escrivim pas l' història de la literatura catalana. Per probar l' existència de la llèngua basten els anteriors documents. En el sigle x trobèm el poèma de Boèci en catalá y en els següents abunden ja les poesies en nòstra llèngua.

Extensió geográfica de la llèngua catalana

En els sigles dotze y tretze la llèngua catalana se presenta en cèrta manera universal en tota la península, en França y en Itália. No volèm dir que en tots aquèixos pahissos se parlés catalá, sinó que les llèngues dels metèixos s' aduyen al catalá molt mès

que avuy. La diferència no es deguda a que 'l catalá s' haja cambiat, puig dintre petites variacions ha guardat sempre 'l pròpi carácter; es deguda, al revers, als cambis cada dia majors que han anat distanciant del catalá les sues similars. El castellá cercant sòlament elegáncia y melodia, el provençal, el francès y 'l toscá endolcintse fins a un excès que 'ls fa flèumes y monòtons, y 'ls priva de la riquèsa de formes del llatí. El gallèch guarda semblances de catalá molt marcades, però es mènos viril. El gascó que enllaça 'l catalá ab el gallèch a travers de la vessant nòrt del Pirinèu y es parlat per dos milions de francèsos aquitans, el llenguadociá, el piemontès, parlat per quatre milions, y 'l bolonyès, el pramzá, el milanès, el genovès, retiren mès al catalá. El gascó y 'l llenguadociá son casi be catalá, però de mènys cultura. Llástima que 'ls vincles socials no unissen els pòbles de l' Ebre al Garona, que 'l Pirinèu no tinga 'l cèptre dels fills que duu a ses espatlles y que cría a sos pits d' un mar a altre mar. L' història 'ls presenta amichs, y mentres a una y altra vessant encarrèga la missió hermosa de guardar el basch, ensènya a sos altres fills d' abdues vessants una llèngua igual. Aquèixes afirmacions sobre les váries llèngues esmentades voldríem que 'l lector les vegés per sos pròpis ulls. Elles son les fònts que necessáriament deurán conèixer y consultar de contínuu els qui emprènguen la tasca de fer el diccionari complèrt etimològich catalá, tasca irrealisable sènç molt temps, moltes persones y molts diners, a mès d' una ciència y taçt llinguístichs no comuns.

El catalá pròpi se parla avuy en el Rosselló, Capcir, Vallespir y Cerdanya francèsa, o sia en tot el departament dels Pirinèus orientals, mènos el pahís de Fenollèt, que 's classifica ab el llenguadòch. Se par-

la en les quatre províncies del Principat, en les illes balears Mallòrca, Menòrca e Ibiça y en tot el règne de València. Cal advertir que 'l catalá guarda be les seves fronteres dihent als invassors castellá y francès: feus enllá. Els qui parlen el catalá pugen a quatre milions.

Origen de la llèngua catalana a València y a les Balears

Aquí falta esbrinar còm se desenrotllá el catalá a València y Mallòrca. No podèm avenirnos ab l' opinió comuna que consigna el P. Nonell en la pl. VI dihent que «a les Balears y a Valencia hi fou transportada (la llèngua catalana) de Catalunya pels conqueridors d' aquèlls règnes que s' hi establiren.» Afegèx que «a les isles Balears y a n' el regne de Valencia al temps de la reconquesta (1229 y 1238) no hi habitaven sinó gents d' altra llènga, d' altra religió y d' altres costums que les dels catalans.» Nosaltres creyèm que 'l catalá a les Balears y a València s' hi desenrotllá espontániament y ensemps que a Catalunya, còm ensemps se desenrotllaven en Itália 'l piemontès, milanès y bolonyès que tants punts de contacte tenen ab la llèngua catalana. Molt al contrari del que assegura 'l P. Nonell, a València y a Mallòrca durant els cinch sigles de dominació sarrahina hi quedaren els cristians, còm en tot lo demès d' Espanya, barrejats ab els sarrahins, guardant sa llèngua que per l' empènta natural rebuda cap al catalá s' aná catalanisant a pesar de l' influència arábiga. No podèm crèure que l' Iglèsia del règne de València parlés en arábich a sos fidèls, sinó en llènga vulgar llatí-catalana. Y aquèixa Iglèsia existí sempre fins en Mallòrca ahont els cristians foren mès perse-

guits. Després de l' invasió sarrahina, 898, el Papa *Romanus* en una butlla al Bisbe de Girona li dona jurisdicció sobre les dues illes de Mallòrca y Menòrca. En el sigle onze Mudxeid dona les iglèsies de Mallòrca a Gislabèrt, bisbe de Barcelona. En el metèx sigle, en 1058, Alí, fill de Mudxeid, confirma dita donació, estipulant que no pogués altre bisbe ordenar sacerdòts d' aquèlles iglèsies fòra del de Barcelona. En 1169 Alexandre III confirma en aquèlla jurisdicció al bisbe de Barcelona D. Guillem de Torròja. A mès, en la conquesta transitòria de Ramón Berenguer lo metèx que en la definitiva de D. Jaume I, el bisbe de Barcelona acompanyava 'ls conqueridors, fet que deixa suposar que èll tenia fidèls en Mallòrca.

Una altra rahó pòt deduhirse de que 'ls cristians en la illa després de la conquesta conservaren la vestidura arábiga, vestidura que no haurien adoptada els conqueridors, y sòlament se pogué guardar pels cristians indigens, qui hi eren acostumats. Podèntse conclòure que durant la dominació sarrahina hi havia cristians a Mallòrca.

La llèngua dels cristians de Mallòrca seria molt semblant a la nòstra per les llèys ètniques comunes y per les contínues relacions comercials y religioses ab el continent catalá.

Encara una altra rahó pròba que la llèngua catalana no fou importada a Mallòrca pels catalans. Aquèstos en el sigle tretze, data de la conquesta (1229), còm demòstra 'l P. Nonell (*Morfologia*, pl. 32), usaven l' article *el* y *la*, que naturalment haurien portat a les balears. Donchs, l' article *se, sa*, ja casi caygut a Catalunya, l' havien guardat els insulars que parlaven catalá en l' illa durant la dominació sarrahina. Si després en documents oficials de l' illa aparèx l' article *el, la*, fáces distinció èntre aquèts do-

cuments en els que s' imitaria 'l parlar mès general y especialment el de Barcelona, y la llèngua del pòble balear que sempre haurá guardat el *se* o *es* o *sa*.

Per lo que mira als cristians muçarábichs de València, el Sr. D. Ròch Chabás, Canònge d' aquèlla Catedral, en son follèt *Los mozárabes valencianos* (1891) ens dona probat que existien no sòlament pel règne sinó fins en la metèixa capital. Y en carta de 28 de Febrer d' enguany ens diu que en el procés de 1239 sobre la jurisdicció Metropolitana en València aparèixen també varis testimònis de l' existència de cristians muçarábichs en dit règne.

Sòls afegiré la pròba evident de que no sòlament hi havia cristians en les províncies valencianes, sinó que aquèstos parlaven catalá. Aquèixa pròba son els numerosos nòms topográfichs catalans que 's llegèixen en el *Llibre del repartiment* d' aquèlles tèrres, puig dits nòms, molt abundants en València còm en Mallòrca, no 'ls inventaren soptadament els conqueridors sinó que 'ls cita 'l *Llibre* tals còm els havia conformats la llèngua vulgar. Vèusen aquí mòstra: *Carlet, Cabanes, Calp, Canal, Canals, Carrovira, Castelló, Ceylent, Colatella, Conillera, Cot de rambla, Crespins, Fenestrat, Figueròla, Liriet, Liria, Mas-al-marda, Montroy, Puiggros, Teulada, Torrent, Vilella*, etc. pertanyents al règne de València.

El catalá es una llèngua distinta de tota altra

La paraula *dialècte* significa conversació; però ara se li dona 'l significat de *variant d' una llèngua*. En aquèst sentit les llèngues nòvollatines son variants o dialèctes del llatí, còm el llatí ab el grech y tedèsch son variants del sanscrit, y per aquèx camí també arribaríem a que totes les llèngues son va-

riants o dialèctes d' una llèngua única que no té existència fòra de dites variants passades, presents o venidores. No obstant, se sòl estrènyer mès el significat de dialècte, y llavòrs significa *subvariant* d' una variant o dialècte major, nomenat llèngua. Aixís el grech presenta 'ls quatre dialèctes o subvariants admèsos per tothòm: eòlich, dòrich, átich y jònich. En aquèsta accepció de *subvariant* els límits del dialècte son ben difícils de determinar, perquè les subvariants se succehèixen per gradació insensible de la nació a la regió, de la regió a l' encontrada, de l' encontrada al pòble y del pòble a la casa y fins a l' individuu. El sigle passat detrás de l' idèa d' unificació o centralisació ha escollida bòjament una variant en cada nació y la ha nomenada llèngua, y a totes les demès variants nacionals les ha nomenades dialèctes. El procediment era molt digne d' hòmes enganyats per una falsa metafísica, que llegislaren per l' hòme en abstracte, mentres en realitat era molt concrèt. Lo que 's comprèn mènos es l' eclipse intel-lectual que patiren els súbdits deixant considerar llur llèngua còm dialècte mentres éra tan llèngua còm l' oficial. Se deixaren convéncer per la rahó del *nominor quia leo*, y 's deixaren bressar per l' idèa de la felicitat que esperaven de la pátria una. Parlo especialment d' Espanya, França y Itália. Aquí 's digueren dialèctes el basch, el catalá y 'l gallèch, a França 'l provençal, el llenguadociá y 'l gascó y a Itália el piemontès, milanès, genovès, bolonyès, etc., mentres se guardava la categoria de llèngua al castellá, al francès y al toscá. Això anava molt be per cèrts fins, però no era la veritat. Encara en 1899 el Congrés feu riure als gramátichs discutint sobre si 'l catalá era llèngua!

Establim que el catalá es una llèngua distinta de tota

altra. La rahó dèu cercarse no en que sia rica o pòbre, en que tinga o no tinga bòn esplèt de literatura, en què la parle gròs o xich nombre d' hòmes, sinó en algòm íntim a la llèngua, sò es, en el metèx organisme que la produhèx. El catalá es una llèngua diferent de totes les altres, perquè la sua causa es diferent de les causes de totes les altres llèngues. Aquèixa causa es el ser físich y moral catalá que 's revela en son producte íntim, el llenguatge. Fixèmnos en la llèngua muscular y en les paraules que èlla ajuda a articular. Notarèm deseguida en la boca del catalá una llèngua mès flexible, mès activa, naturalment travalladora. Per aquèixa llèngua no hi articulacions difícils: *Tots els bòschs ne son plèns; èntre ròchs, tèrra y arrèls no s' hi pòt arrencar res; ets llusch de tots els ulls*, etc., etc., aquèixes articulacions son el pa de cada dia, y 'ls pilòts de consonants tedèsques son còsa planera per la llèngua d' un catalá. Èll no utilisa caixes de resonáncia, obscuridores del sò, còm l' andaluç usa per això la garganta, y 'l francès negativament el nas. Pel catalá totes les vocals son clares ab tendència a eixamplarse, totes les consonants se percebèixen distintament. Pel catalá la cláusula no decau ni s' enfleumèx cap al fi, còm ho fa pel francès, l' andaluç o 'l toscá, sinó que 's tènca decidida y ab entonació. Les pauses del catalá son mès intel-lectuals, o de sentit, que físiques, o d' halè. No obstant, dista molt de la durèsa y crit afectat de l' inflexió de l' aragonès. Es perquè 'l catalá no 's propòsa cantar ni bromejar quant parla, sinó ferse entendre dintre la seva serietat habitual. Es ben raro trobar un catalá que s' escolte enrahonant, que parle per vanitat, que 's propòse entretenir ab paraules y jòchs d' imaginació. Es mès comú èntre la gent senzilla trobar qui entretinga agradablement

ab agudèses y acudits, ab faules y rondalles; però en això metèx sempre puja mès l' idèa que les paraules. Molts sustantius y vèrps, pòchs adgectius. El catalá *enrahona* (rationatur), el francès y 'l toscá *parlen* (parabolant), el castellá *habla* (fabulatur).

Ja, donchs, en aquèx èsser eixut, temperat y vigorós, intel-ligent no per vivèsa natural, còm es l' andaluç, sinó per reflexió, estreba la característica de la llèngua catalana. Aquèixa característica consistèx en *presentar el major nombre de consonants ab el menor de vocals possible*, o sia, *matar la matèria* y *aumentar la forma*. Cap altra llèngua nòvollatina té aquèixa propietat. El francès escrit guarda moltes consonants, però parlat que es el quin dèu aténdres, es la còsa mès ratada, reduhintse a sòns lo mès dolços y enfleumits. No dihèm del toscá que fuig totes les sílabes invèrses a excepció de les medials per reduplicació de la consonant o finides ab *l*, *m*, *n*, *r*, *s*, còm: *oggi altro impiego cerco*.

El castellá no admèt may dues consonants finals; y si admèt mès consonants que 'l toscá, ho fa intercalant vocals: cf. *cèrts cavalls* y *ciertos caballos*, etc. No dihèm del provençal que si be guarda moltes paraules còm el catalá, en una gran part presenta una forma enterament atoscanada, en particular la formació del plural. El gascó qui molt s' apòrta al catalá, está mancat de la virilitat nòstra y es un menjaconsonants, a mès d' obscurir les vocals tirant a la francèsa.

Les seves llèys característiques son cinch: 1.ª Repugnáncia per l' *r* inicial, dihent *arram*, *arré*, *arriu*, per *ram*, *res*, *riu*. 2.ª Repugnáncia per l' *f*, sustituintla per l' aspiració gutural: *hill*, *hlairar*, *hranca*, *heix*, per *fill*, *flairar*, *franca*, *feix*.—3.ª Supressió de *n* entre dues vocals, còsa comuna ab el gallèch y raríssi-

ma en catalá, còm: *dier*, *pleo*, per *diner*, *plena*. —4.ª Cambi de l' *ll* medial en *r*: *garia*, *burir*, per *gallina*, *bullir*.—5.ª Cambi de l' *ll* final en *t*: *et*, *grit*, *cot*, per *èll*, *grill*, *còll*. Ademès, còm el provençal abaixa sempre l' *l* final y comunament també en síl·laba invèrsa (*cau*, *hostau* per *cal*, *hostal*), y còm el catalá identifica la *v* y la *b*, no usant may la *v*.

Encara 's parèx mès al catalá el llèngadòch. Aquèt casi es catalá, però no ho es. La presència de l' *u* francèsa, la falta de *m* final, la repugnáncia per l' *ll*, y 'l cambi provençalènch de la *a* átona en *o* son pròus per fer del llengadociá no un dialècte, sinó una llèngua distinta y sempre mènos viril que 'l catalá.

A mès de la característica aduhida que fa 'l catalá inconfundible ab cap altra llèngua nòvollatina, té pròu altres carácters que 'l distingèixen particularment de cada una de les altres llèngues. Les diferèncìes, hèm dit, que devien ser orgániques y psíquiques. Perxò se revelen primer que tot en l' Abecé. El catalá té un Abecé pròpi distint dels demès de la Península, còm se vèu per la *g* y la *x* paladials. Té declinació, conjugació y règim també ben seus, còm se pòt vèure en la present òbra. Té accent pròpi, que tendèx a obrir les vocals, mentres vg. l' accent castellá les tènca suplint llur mancança de sonoritat per mèdi d' eufóniques *u*, *i*: *certus*, *cèrt*, *cierto*; *rota*, *ròda*, *rueda*.

¿El catalá té dialèctes?

El P. Nonell en el Pròlech, planes v y vi, opina que 'l Mallorquí y Valenciá son dialèctes de la llèngua catalana. «A n' aquest mòdo de pensar, diu, nos hi indueixen dues raons poderosíssimes: l' origen y la major puresa del llenguatje.»—«A les Balears y á

Valencia hi fou trasportada (la llènga) de Catalunya» —«a les isles balears y en el règne de València hi fou tan llarga la dominació arábiga que al temps de la reconquista no hi habitaven sinó gents d' altra llènga, d' altra religió y d' altres costums que les dels catalans. Y ademès els vençuts continuaren vivint mesclats ab los conqueridors en uns metèixos pòbles y ciutats..... Lo qual hagué de produir una barrèja forçosa de les dues llèngues (arábiga y catalana) contrária evidentment a la purèsa de la catalana.»

El poder de la rahó de l' origen queda pròu desvirtuat per lo indicat en la pl. XXXIV. Però ademès dita rahó probaria molt be que la llèngua mallorquina y valenciana son la metèixa llèngua catalana, lo que no pròba es que per l' origen n' hagen de ser dialèctes.

Respècte de la major purèsa, per de prompte en l' hipòtesis del P. Nonell de que 'l catalá fou dut a València pels conqueridors, *la tan llarga dominació arábiga* no pogué enterbolir el catalá allá hont no era. Ara lo altre d' havèr romasos barrejats catalans y sarrahins després de la conquesta sí que podia dànyar un pòch la purèsa del catalá. No obstant, la gran distáncia que separa les dues llèngues arábiga y catalana, les feya pòch alligables èntre sí. Perxò, tot lo mès podien gicarse mútuament algún sustantiu, que ben aviat obtingué carta de naturalèsa, no podèntse per tant avuy considerar de cap manera còm paraula no pura o forastera, segons las llèys d' internacionalitat llinguística (V. pl. 315).

Ja donchs, per probar que 'l Mallorquí y 'l Valenciá son dialèctes caldria cercar rahons mès poderoses que les *poderosíssimes* del P. Nonell.

La rahó dels dialèctes está també en l' hòme, en sa boca, en son enteniment, en son còr. Tractant de senyalar el constitutiu de dialècte diré que es

l' us diferent dels metèixos elements llinguístichs, per manera que dintre 'l metèx abecé y la metèixa flexió, règim y accent nacional se presenten cèrtes característiques suficients per distingir els habitants de diferents encontrades al sentirlos enrahonar. El catalá no presenta pas les diferències dels dialèctes grechs, ni la de l' andaluç respècte del castellá; no obstant, se distingèx fácilment a un balear d' un valenciá, a un rossellonès d' un catalá, y dintre cada una d' aquèstes quatre regions s' hi distingèixen també moltes encontrades. A vòltes la diferència no es sinó d' una llètra. Uns pòbles de El-Camp de Tarragona s' anuncien per la *v*. Altres de la conca del Tèr per callar la *s* de l' article m. plural davant de consonant: *el pares, el camps,* per *els pares, els camps.* Altres per fer tencada la *e* átona, etc., etc. Conclohèm que la llèngua catalana presenta ab pròu feynes dialèctes iniciats.

¿Podrán els escriptors usar cada u son dialècte?

Tots els dialèctes grechs están enriquits d' òbres mèstres de literatura. Donchs, en nòstre critèri (que es ajustarse a la veritat dintre l' unitat, y fugir eixa unitat fictícia y convencional a que s' atenen moltes llèngues escrites), podrá cada escriptor usar les frases rebudes y usuals y 'ls termes de sa encontrada, sempre que per vici vulgar no sien contráries al carácter general de la llèngua o a les regles de bòna literatura. El qui escriu, dona temps per consultar el diccionari, que deurá tenir els mots y frases de la llèngua ahont se vulga 's parlen. No 'ns va be que 's retiren paraules. ¿Per quina rahó s' han de despreciar coneixements que aixís ha guardats la memòria dels pòbles? Còm el regalims de l' estalagmita molsosa units ab els brolls de les fònts y dels

bullidors rodolen en cintes argentades pels reguerons cap al torrent y del torrent al riu; y aquí les temeroses gotinyòles desprèses ab recança de la molsa en bella germanor ab els rajolins anyoradiços de les fònts y 'ls rebulls ardits dels bullidors, s' empènten còrrech enllá, y, o refrèsquen les riberes o formen una fòrça imponent y severa que mòu ab estrèpit turbines y volants; del metèx mòdo volèm que als reguerons de la poesia y als torrents de l' eloquència y al riu sever de la discussió científica hi rodolen els mots pensats que surten temerosos de la boca del solitari bosqueròl, ben mirats pels altres que ragen ab ayre d' encontrada dels llabis del vilatxá y pels que brollen a vòltes massa satisfets de la boca bullidora dels ciutadans. Qui mès hi sápiga, mès hi diga; y dintre la purèsa de la llèngua pinte cada u ab els colors de son cèl les flòrs de sa tèrra, que aixís pintará millor. Fòra convencionalismes, fòra paraules forasteres. Collim y usèm les de la tèrra, que n' hi ha gran abundor. No posèm divòrci èntre 'l pòble y la ciència.—Advertim, no obstant, que en l' us dialectal será bò tenir present el carácter dels escrits. Si son íntims, còm monografies, poesies per certamens, etc., podrá estrebarse mès el carácter local de la llèngua que no pas en escrits científichs de carácter general. Per l' ortografia será menester acomodarse a la general.

¿Deurá preferirse el parlar d' aquèst o d' aquèll pòble? El qui es gran per qualsevòl còsa, fácilment se crèu que ho es en tot, y dequí la vanitat en que sòl caure; y 'l qui es petit, al revés, sòl ser poruch y tímit, qualitats que 'l dispòsen per la subgecció. Aixís s' esplica còm alguns escriptors han demostrada preferència, vg. pel parlar de Barcelona, y 'ls de les encontrades no han gosat reclamar. Acostumats còm

estèm a tenirho tot al servèy dels altres y admirar lo dels forasters, ens resignèm sènç dificultat. Mès estrany es que 'l P. Nonell en el Pròlech de sa Gramática localise també aixís el critèri de la llèngua y fins sia d' opinió de basar la «Gramática Catalana oficial» sobre un pedaç de Catalunya. Encara que no 'l senyala, deixa sospitar que vòl entendre Barcelona o sa província. Diu el Sr. Pahissa en sa Gramática: «La llengua catalana es llengua viva y per lo metèx está subjecte a tots los cambis que li imprimesca la culta Barcelona còm a centro radical de la llengua..... ¿Hi pòt habèr res mès ridícul que calificar a la capital de Catalunya de atropelladora de sa llengua natal, cuan ella es y deu ser la censora de son rich idioma?»

Donchs es mès ridícol lo que diu el Sr. Pahissa. Aquèixes preferèncìes son injustes sempre. Cada u té 'l drèt de portar a la llèngua tot quant no sia un defècte. Però en especial còntra Barcelona, de qui diguèrem en la pl. 252 que parla be el catalá, militen aquèstes rahons: 1.ª Que la llèngua ha estat desfigurada fòra del camp y de la montanya y mès conservada en la gent senzilla que en la major part dels qui en les escòles aprènen, oblidant la tradició, còm deya 'l Sr. Guardia; còsa cèrtament comprobada en els millors escriptors, qui visqueren y s' inspiraren fòra de Barcelona.—2.ª Que Barcelona podria donar la llèngua relativa a ciutat, però no la relativa al camp, que es la mès rica y feconda. ¿Què saben a ciutat d' agricultura, botánica, zoologia, climatologia, topografia, hidrografia? En fi, ¿què 's pòt sabèr y enrahonar de la naturalèsa ahont tot es artificial? No obstant, tothòm sap que es la naturalèsa la gran escòla de l' hòme y la dèu abundosa así de la filosofia còm de la literatura. En la vida del filosòp

còm en la de l' artista a la elucubració y a la creació dèu precehir necessáriament lo que podríem dir realisació d' abdós per mèdi d' un llarch contacte ab la naturalèsa; d' altra manera la filosofia degenera en sòmni y l' art en extravagáncia, y una y altre manquen de veritat.—3.ª La cultura pòrta, còm un accident casi inseparable, l' amollament de la societat, que deseguida 's deixa sentir en la llèngua. Aixís s' esplica l' agasconament cada dia mès marcat del llenguatge de Barcelona, consistent en el yotisme, enisme, afegiment de *a*, *es* y emmudiment de la *t* y *ch* finals després de consonant, etc. (V. p. 214, 252, 446, nòta 1.ª). Vèjas també les planes 327 a 333 y 427 y llegèscas algún tròç de gascó, especialment girondí. Donchs, es una teoria meçquina contraure aixís l' idèa de la llèngua y dels estudis gramaticals.

Còm se judicará la llegitimitat d' una paraula

Una paraula o una frase pertany a la llèngua per un d' aquèts dos títols o pels dos al plegat, sò es, per *drèt* y per *fet*. Pertany a la llèngua per drèt tota paraula que s' ajusta al gèni de la metèixa. Així les paraules *tuset*, nèn, bolonyèsa, *gujat*, fill, llenguadociana, son per drèt catalanes, no essentho de fet (*toset* s' usá antiguament per significar *travallador*). Pertany a la llèngua de *fet* la paraula que no ajustantse al gèni de la metèixa, s' usa no obstant en èlla, vg. *estruendo*, *brigadier*, *sospechar*, *puèsto*, *sombrero*, per *terrabastall*, *brigader*, *sospitar*, *llòch*, *berrèt o capell*. Pertanyen a la llèngua de fet y de drèt les paraules usades y ensemps conformes al gèni de la llèngua, vg. *Deu*, *sòn*, *salut*, *plányer*.

Ara be, el drèt es sempre còsa sagrada, el fet pòt ésser una iniquitat; y aixís establim.

1.er Dèuen sostenirse les paraules que son cata-

lanes de drèt y de fet.—2.ón No dèuen admètres sènç necessitat paraules forasteres encara que sien catalanes de drèt.—3.er Cal rebujar tota paraula que no sia catalana de drèt. Si alguna ja introduhida de fet, fos difícil de sustituir, déixes travallar el gèni popular sobre èlla y l' assimilará.—4.art El fet sòls podrá llegitimar l' admissió de paraules ja catalanes de drèt.—5.nt Cas d' havèr de pèndre un mot nòu, o retornarne un de caygut, es mellor açó últim per respècte a la tradició y perquè aquèll mot vell probablement encara será vigent en alguna encontrada. (Práctica sábiament seguida per M. Verdaguer a consèll de 'n Marián Aguiló, a. C. s.).

Influència clássica y vulgar en la llèngua

Res mès fácil de notar en totes les llèngues nòvollatines que l' influència constant del llatí sobre èlles; però ensemps se nòta 'l llur gran esfòrç per bastarse a sí metèixes prenent de llur sí totes les paraules y fugint de la protecció llatina. L' influència del llatí se diu clássica, y l' esfòrç del pòble se diu gèni o influència vulgar. L' influència llatina, vg. *eleva* (elevat), *ascendèx* (ascendit), *enaltèx* (in altum); la vulgar *alça* (altiat), *puja* (de *puig*), *enlayra* (en l' ayre); *judicar*, c., *jutjar*, v., *bivi*, c., *trencant*, v., *testificar*, c., *testimoniar*, v., *ingèni*, c., *enginy*, v., *a fi de*, c., *per amor de*, v.; enfí que les dues tendències se nòten arrèu, la clássica portant del llatí totes les paraules y la vulgar admetentne sòlament les arrèls, per ferles gauxar y espletarles a la catalana. Així *sach*, de *saccus*, li fa *saca*, *sacada*, *sacat*, *ensacar*, *desensacar*, etc.

Abdues influències son veres fònts de la llèngua. No dèu estroncarse ni l' una ni l' altra. El pòble es pròu sumís per admètre les paraules dels sabis sem-

pre que aquèstos les saben amanir (pòques vegades ne saben) pel seu paladar. Donchs, els sabis tenen també l' obligació de pèndre les paraules del pòble, podènt sòlament ennoblirles per una pronunciació mès clara y nèta y una ortografia rahonable. Dèuen abdues fònts agermanarse, senç volèrse sobreposar l' una a l' altra. Estremar el classicisme es matar la poesia, es privarse del fruyt del pensament popular, que es sempre robust y de bòna llèy, còm elaborat en mil testes y a fòrça d' anys; es sobre tot establir èntre 'l pòble y la ciència, un divòrci molt contrari al progrés de l' humanitat. Estremar el vulgarisme es incomunicarse soptadament ab els demès pòbles nòvollatins y privarse d' aquèx ayre de dignitat que les llèngues prènen de la que podèm nomenar casa payral llatina, quin ayre fins ara ningú ha conservat millor que 'l catalá. Dèu notarse ademès que molt sovint la paraula té usades les dues formes vulgar y clássica ab una variant de significació, vg., *pesar* y *pensar*, *enginy* y *ingèni*, *bisbat* y *episcopat*, *frare* y *fratèrn*, *friçar*, *fresar*, *fregar*, *frèça*, y *fricció*, *cos* y *curs*, etc. de *pensare*, *ingenium*, *episcopatus*, *frater*, *fricare*, *cursus*.

Invenció en la llèngua

El pòble y 'ls sabis pòden igualment inventar paraules. En tot lo que cau sota la seva observació, crèch que 'l pòble hi té mès lluch que 'ls sabis. A aquèts no 'ls acut trobar paraules còm *trinxerayre*, *nyèbit*, etc. El talent popular batèja còm espontániament. Els sabis al contrari acuden al grech o al llatí y fan uns nòms kilomètrichs y tan rebèchs que 'l pòble ni tussinthi se 'ls pòt traure de la boca. Per fugir tal defècte alguns escriptors fan mots nòus d' arrèls ja catalanes a estil del pòble. Per obgèctes

d' us comú es preferible aquèsta formació. Per nomenclatures científiques dèu seguirse 'l classicisme grechllatí.

Quant s' inventa una paraula, dèu estarse segur que la llèngua no té l' equivalent. Cal que ho tinguen present cèrts escriptors que vòlen escriure sènç havèr llegit y pòsen moltes paraules de sa cullita deixant arreconat l' hermós esplèt de la tradició. Qui digué *sisos de pahella* devia pensar que *sisos*, es el plural de *sis* y que la pàhella *xixina*, *fa xixinèts o xixinadera*, y podríem observar lo metèx a molts.

Quant s' introduhèx una paraula, dèu ferse ben curta, per amor de que al ferne derivats no 's façа impronunciable per ma sa llarga.

Cal respectar les formes brèus dels vèrps de la segòna Conjugació dihent *pertany*, *preval*, *ocorre*, etc., de cap manera *pertany-èx*, *preval-èx*, *ocorrèx*, etc.

Traducció de una llèngua a altra

Les llèngues son diferents, perquè ho son també els sentiments y 'l pensar dels pòbles. Perxò es pròu difícil a vòltes traslladar un pensament d' un pòble a altre. Ben sovint no basta traduhir literalment, es dir, que no basta cambiar les paraules, se fa precís cambiar també 'l pensament. Sea el parabién, seria mal traduhit *Sia 'l perbé*, dèu dir *sia l' enhòrabòna;* recibe mi pésame, *rèp el meu condòl* o *condolènça;* sale para Valencia, *marxa cap a València;* hasta mañana, *fins a demá*. Cal que estudien eternament sa llèngua els qui traduhèixen, d' altra manera se deixarán avassallar fácilment per la de l' original.

La vanitat en la llèngua

La vanitat en el llenguatge no es pas el pecat dels catalans, però tot té excepcions. La vanitat friça sempre per seguir camins singulars. En general estrema l' us y la pronunciació de dentals y llenguals. Sèmbla que a la garganta hi ha l' orgull y el rencor, l' amor als llabis, la vanitat a les dents, y al paladar la reflexió. Els vanitosos fan sentir les *esses* y 'n pòsen sempre de nòu: *escorrètges* per *corrètges*, *esgrahó* per *grahó*, *escòrça* per *còrça*, etc. El grech ne carregá moltes sobre les arrèls semítiques (V. pl. 362).

Excel-lència de la llèngua catalana

Còm no la definí Carles V al dir que 'l tedèsch era per parlar ab els cavalls, el toscá ab les dònes, el francès ab els hòmes y 'l castellá ab Deu, caldrá que cerquèm altres arguments, que serán mès seriosos que una humorada d' un Emperador. Son efectivament molts els qui estudien l' excel-lència d' una llèngua per lo que té de musical, y, encara pitjor, per lo que té de melòdica.

Donchs no, que l' excel-lència d' una llèngua estreba primer en el travall mecánich que la produhèx y segón en la perfecció ab que lògra 'l fi, que es manifestar el pensament.

Respècte de l' estensió ab que travalla l' organisme vocal catalá ja hèm demostrat (pl. XXXVIII) que era major que en cap altra llèngua nòvollatina. Cap altre pòble nòvollatí ni 'l grech oferèixen un desenròtlle de la vèu còm el catalá pel número de vocals y especialment per la combinació de consonants, devènthi afegir el gran moviment que l' accent li comunica. Pòt reduhirse a aquèx metèx argument el que

el catalá termina ses paraules en sèt vocals clares *(á, è, é, i, ò, ó, u)* y très obscures *(a, e, o)*; en dotze diptongos clars *(au, èu, éu, iu, òu, ou; ay, èy, éy, òy, óy, uy)* y un d' obscur *(eu)*, en catorze consonants *(b, c, f, h, l, m, n, ny, p, r, s, t, x)* senzilles, en vintisis combinacions bilíteres *(ch, lf, lm, lp, ls, lt, lls, llx, ms, ns, nt, nz, nys, rf, rm, rn, rp, rs, rt, rx, rz, sm, sp, st, ts, ig=tx)*, tretze trilíteres *(chs, lfs, lms, lps, lts, nts, rfs, rms, rns, rps, rts, sch, sts)* y très quatrilíteres *(lchs, rchs, schs: solchs, corchs, bòschs)*. Això pròba un desenròtlle estraordinari de l' organisme de la vèu, la seva activitat y aplicacions váries, y així s' ha de concedir que la llèngua catalana es mès llèngua que les altres nòvollatines, puig les supera en la quantitat y varietat de travall llengual.

En la llèngua les vocals dèuen considerarse còm l' element genèrich y les consonants ab ses múltiples combinacions còm l' element diferencial. Ara be, còm la diferència es l' última perfecció de la còsa, la llèngua que use major número de consonants, tindrá mès perfecció y mès mèdis de distingir els sòns èntre sí.

Les vocals son en la paraula còm la matèria, y les consonants son la forma. La matèria es sí indispensable en les còses materials per l' existència de la forma, però qui dona la perfecció al compòst es la forma o sia la consonant. La vocal es el tòch de atenció a l' orèlla de qui escolta, però la consonant es l' ordre que se li trasmèt, vull dir, que la consonant es l' element significatiu de l' idèa; èlla representa l' enteniment, la vocal representa 'l còs. Perxò es just que 's concedèsca la preponderáncia a la consonant, no donant a la vocal mès que 'l llòch necessari per fer sentir la paraula. Conclohèm que la llèngua que use mès consonants ab mènos vocals

tindrá preponderáncia de la forma sobre la matèria, de l' idèa sobre la pasta trasmissora.

Ja donchs qui no prènga l' hòme per un musich o cantor, sinó per un ser que pènsa, combina y corre sempre al seu fi pel mèdi mès curt, no podrá pas ignorar que 'l catalá es una gran llèngua.

Si després acudim, còm se fa comunament a la riquèsa de la llèngua, remetrèm el lector als escrits catalans antichs y modèrns y apelarèm al futur diccionari complèrt, que ha d' ésser assombrós pel número de vèus y accepcions. Fíxes el lector en l' abundor de temps que presenta l' acció en nòstres vèrps (v. pl. 80 y 108) y en lo rumbant que fa la llèngua el tenir très finals de participi *at*, *ut*, *it*, y ser els participis tots variables. Obsérves la minuciositat del pensament en l' idèa del llòch (V. pl. 117); l' us lluminós dels demostratius *hi*, *en* (V. pl. 74) y dels afixs (V. pl. 234).

En fi, que la llèngua catalana no pòt absolutament ser pòbre, perquè té camí obèrt per fer vèrps de totes les altres parts de l' oració. De *curt*, *curtejar*, *escurçar*, *acurçar*. Repáres còm l' idèa d' aproximació s' espressa per *vina*, *arriba*, *torna*, *acòstat*, *apròpat*, *arrímat*, *atrácat*, *aproxímat*, *avehínat*, *acèrcat*, *atánçat*, en direcció horitzontal, y per *puja*, *munta*, *escálat*, *enfílat*, *empárrat*, *enláyrat*, *baixa*, *salta*, *déixat anar*, en direcció vertical. L' idèa d' abaixarse per *abáixat*, *acótat*, *ajupte*, *arrúnçat*, *aplánat*, *inclínat;* l' idèa de marxar per *veç*, *marxa*, *surt*, *fuig*, *guilla*, *pira*, *escápat*, *escórret*, *esmunyte*, *escabullte*, *esquítllat*, *cómprateles*, *pòsa tèrra al mig*, *atalona*, *tòca el dos*, *tòca 'l pirandó*, *tòca 'l trapau*, *camina*, *feç via*, *endavántat*, *ix*, etc.; l' idèa de bonich per *bonich*, *hermós*, *bell*, *gay* o *cay*, *guapo*, *maco*, *pulcre;* la de bòig per *bòig*, *lòco*, *lèlo*, *fat*, *ximple*, *benèyt*, *benaventurat*, *bòbo*, *bajá*, *taujá*, *tòu*, *aturat*, *fòll*, *fòrasèny*, etc.

Basta analisar qualsevulla idèa per observar l' abundáncia de mots que la representen.

No falta qui trau un argument còntra la riquèsa de la llèngua dels numerosos equívochs del catalá. Donchs, no hi ha tal, puig l' equívoch s' escau rares vòltes. *Nòu* significa *novus, nocet, nux, novem,* es cèrt, però *nòu* passant a *nòva, nòu* passant a totes les demès persones de *nòure,* etc. pèrden ja l' equívoch. Per altra part son incontables els equívochs castellans, v. g. que 'l catalá evita. Aixís *sueño* (*yo sueño; el sueño,* ganes de dormir, *el sueño,* temps que 's dòrm, *el sueño,* lo que se somia), s' espressa per *jò somio o somnio, la sòn, el sòn* y *el sòmni.*

En fi, se diu que l' catalá es aspre, que no té melodia, que no té armonia. Donchs entenga qui això diu que cap catalá vòl la seva llèngua mès dolça de lo que es èll. ¡Sí que 'ns estaria be als catalans una llèngua flèuma y afembrada! No la reconeixerèm may per nòstra. Tenim a honra que surta de nòstres llabis cada mot ab l' impuls que rèp del còr sènç altre temperament que una frèda reflexió.

Era inútil que 'ls grechs motegessen de barbra la llèngua llatina. El metèx St. Gregòri Taumaturch, bisbe de Neocesarèa del Pontus, diu que havia casi oblidat el grech, perquè les llèys romanes eren dictades en llèngua *terrible, supèrba, imperiosa,* per èll *difícil* y *barbra* pels grechs. Donchs, els antichs romans no se n' ofenien sinó que ni tan sòls llurs magistrats parlaven may en grech als metèixos magistrats de la Grècia, y «no es, diu Valèri Máxim, que 'ls manqués afició a la ensenyança sinó que consideraven indigne que 's rebaixés l' importáncia y l' autoritat de l' Impèri per l' atractiu y suavitat de la literatura: *indignum esse existimantes illecebris et suavitate literarum imperii pondus et auctoritatem domari.*» (II, 2).

Donchs, no volènt pas que 's diga del catalá que es dolç còm el provençal modèrn o 'l toscá, o que es sonor y armoniós còm el castellá, fem constar no obstant que ni está mancat de melodia ni de armonia y que es presta pròu a discursos numerosos y de gran moviment de entonació. Per convénce's (V. plana 416) vèja 'l metèx lector les òbres de nòstres mèstres en Gay Sabèr y d' altres bòns escriptors.

Estudi de la llèngua catalana

Tot bòn catalá dèu estudiar sa llèngua còm a fonament y punt de sortida per tot altre estudi. Altres han evidenciada la necessitat del catalá en les escòles primáries; tenen tota la rahó, el nèn no acaba may d' aficionarse a llegir, perquè llegint en castellá, no sap lo que llegèx. Sobretot l' estudi de la llèngua del bressòl dèu precedir a tot altre estudi llingüístich. *A notis ad ignota* es l' únich mètodo, l' únich camí planer y viable.

Als catalans se 'ls ensènya desensenyantlos primer, còm si 'ls coneixements adquirits de nèn no fossen els mès plèns y verdaders, especialment en tot lo que se referèx a l' observació sensible.

L' hòme estudiant sa llèngua, s' estudia a sí metèx, puig que 'l llenguatge es el trasllat mès fidèl de nòstre ser intel-lectual, moral y físich. Conèixer la llèngua es conèixer tot el capdal de idèes de la nació que la parla.

La bòna educació social y 'l metèx tacte polítich demanen que estudien el catalá tots els forasters que vòlen viure en tèrres catalanes.

Si s' empènyen en semblar forasters resistintse a assimilarse, no 's queixen del desamor de la tèrra; puig ningú hi pòt fer mès, per allò de *unumquodque diligit sibi simile.* ¡Quines contradiccions! Estudiarán francès, alemany o inglès que no han de

parlar ni tal vòlta sentir may, y per no rebaixarse (!) a parlar catalá, farán el foraster tota sa vida en lo que anomènen la pátria.

Advertim a la gent senzilla que quant senten un foraster que comènça a parlar catalá, no 's dèuen riure del seus defèctes, còm ho fan la canalla; y èntre els metèixos que parlen catalá, no hi ha motiu perquè uns se riguen dels altres, perquè molt fa qui als seus s' apòrta, y perxò fan be 'ls balears y 'ls valencians parlant còm a les illes y a València. Dexèu que pòch a pòch s' irán amotllant a la tèrra, si s' hi vòlen quedar. No dèu escarnirse en els forasters ni l' accent ni l' us de paraules diferents; que diguen vg. *estaldiny* o *suja, espurna, xáldiga, centella* o *guspira,* res impòrta; tots ho diuen be, y son en axò metèx testimònis de la riquèsa de la llèngua.

La llèngua catalana en l' oració, en la Doctrina y en la predicació

Oració. Si hi ha una manifestació senzilla del còr, aquèsta es l' oració. Ella rebuja tot artifici, no vòl mès que ferse entendre. Y vèus aquí perquè la llèngua de l' oració y de la vera pietat, es la llèngua nadiua, aquèlla que parlèm sènç advertirho. No obstant, es pròu general ensenyar les oracions y escriure 'ls llibres de pietat en llèngua forastera. ¿Se propòsen ensenyar castellá en perjudici de la mès hermosa y sagrada manifestació de l' esperit? Aixís se trènca per sempre la dolça tradició de jaculatòries y oracions populars desde l' *Adeumencomán* fins al sant Rosari y al santíssim Trisagi, y ¡ay! consoladora tradició, ¿qui 't veurá afegida y restablèrta! Si un en tèrres catalanes pregués en toscá o francès, el pendrien per benèyt.—Oh que la llèngua oficial.—¿Què té que vèure la llèngua oficial ab l' oració privada? Y si a un Govèrn se li acudís l' idèa de privar l' oració

pública en altra llèngua nacional que no sia l' oficial, se l' hauria de felicitar per l' originalitat!

L' oració en castellá pels catalans es sempre irreverent. El tutejar a Deu y als sants contraria vivament nòstra educació social y religiosa. Per nosaltres *Virgen* es no mès que un nòm comú; ací a Maria Santíssima la nomenèm sempre *Mare de Deu*, *Nòstra Senyora* y *Maria Santíssima*. Altra teologia, altra pasta, altra confiança, altra reverència impòrten aquèstos títols. Donchs, ¿per què baratar ab ningú la llèngua de nòstres relacions ab els Sants?

Catecisme o *Doctrina*. La Doctrina es la llet de l' infáncia espiritual, el pa nutritiu de l' adolescència cristiana, la llum de la vellèsa may apagada y al captart de la vida encara mès brillant. La Doctrina es la primera necessitat de la vida. El pa, la pau, la justícia, l' ordre social, tot lo demès se donará en companatge als qui per la Doctrina cèrquen el règne de Deu. El catecisme no 'l suplèx la predicació, ni les metèixes cátedres de Teologia. Donchs, la Doctrina dèu posarse a dispocisió de tots, tinguen llètres o no. Dèu ser un còdex viu que va de boca en boca sènç parar y sènç obstacle. Perxò es evident que dèu estar redactada en la llèngua que saben tots, desde 'l Bisbe fins a l' escolá, desde 'l Compte fins al mès senzill guardianèt. No obstant, també aquèx drèt sagrat del pòble cristiá es monopolisat, també aquí les esposalles de la Veritat ab les tèndres intel-ligències tròben l' entrebanch d' una llèngua forastera. El Sr. Bisbe Morgades a. C. s. en 1899 reclamá còntra aquèx abús y maná que en tota la Diócesis s' ensenyès el Catecisme en catalá de conformitat ab la tradició y la necessitat del pòble. Ni pòden escusarse els Còl-legis perquè tinguen alguns nòys forasters. Si aquèixos nòys tenen domicili a Catalunya, será bò que aprènguen les oracions y 'l Catecisme en catalá, que neces-

sáriament será després la seva llèngua. Si hi están sòlament per cursar, estudien la Doctrina de sa regió. Es còntraproduyent que per atenció a uns quants forasters se faça anar malament a tots els de casa. Parlant en plata, lo que passa es que els nòys generalment a l' entrar al Col-lègi, sabien un xich de Catecisme en catalá, després n' aprènen de mala gana una mica en castellá, y acaben per no recordar l' un ni l' altre. ¿Que no vèuen que la Doctrina s' ensènya literalment y perxò no 's pòt apèndre be de dues maneres? (1).

Predicació. L' Apòstol Sant Pau dona grácies a Deu Nòstre Senyor, escrivint als de Corint (I, capítol XIV, v. 18), perquè, els diu, parlo la llèngua de tots vosaltres. Avuy, al contrari, molts predicadors sèmblen donar grácies a Deu perquè no parlen la llèngua de sos oyents. Y es clar que això té ventatja per èlls. Aixís entretenen l' auditòri ab paraules; si li parlessen en catalá, l' auditòri sabènt lo que li parlen, els demanaria concèptes, doctrina, història, rahons; sabria distingir si 'ls sentiments que mòstren, son del còr o artificials, si 'l predicador enrahona ab convicció o sòlament per entretenir. Sempre 'l tenir una capa per amagar l' ignorància y les pòques ganes de instruirse y d' instruir, ha sigut la fal-lera de la vanitat. Els danys que aquèixa vanitat ha ocasionat a la iglèsia, son incalculables. La predicació en llatí per tants sigles a pòbles que no 'l coneixien y per predicadors que tampòch feyen sinó renegarlo bárbarament en sa immènsa majoria ¿qui dirá la rèmora que degué ser per l' instrucció cristiana y fins social dels pòbles? No dèu donarsen la culpa a l' Iglèsia catòlica, encara que sí podria donarse a molts y molts de sos predicadors. En 813 y 847

(1) El Conc. Tridentí, sess. 24 de Reform. c. 7, diu del *Catecisme que 'ls bisbes el farán traduhir fidèlment en llèngua vulgar.*

els concilis de Turs y de Magúncia manen que 'l Bisbe faça traduhir les homilies en vulgar, francès o tedèsch respectivament, perquè les puga entendre 'l pòble. Millor hauria estat que 'l Bisbe metèx les fes en vulgar, còm llegim que les hi feya Notger, bisbe de Liège en 972. Apesar de aquèixos bòns exemples y llampèchs del sentit comú, seguí y seguí l' abús, y perquí 's tròba un bòn xich la rahó perquè es mantenien tant temps les heretgíes, y perquè l' arma del Sant Rosari contenint un brèu compèndi de la fè a l' alcanç de tothòm, dissipá mès tenebres que moltes predicacions. César Cantú (T. v. c. 28) parlant d' aquèixes prèdiques en llatí, diu: «Podèm crèure que serien entèses de la gent ordinária còm ho son avuy aquèlles que per l' Itália mitja se reciten en llèngua» (el toscá) «tan divèrsa dels dialectes» (les altres llèngues d' Itália). Aixís ab una doble fiblada recrimina la vanitat y 'l servilisme dels temps antichs y dels modèrns. Aquèixa predicació en llèngua o en gèrga inintel-ligible es un mèdi per mantenir sempre xichs els pòbles, y dequí la protecció que dita práctica (verdadera defraudació dels drèts mès sagrats de l' intel-ligència, del còr y de la religió), ha obtingut sempre dels Podèrs que consideren els pòbles còm una vinya que sòls cal veremar y esprémer, y dequí 'l servilisme en tantes persones y fins entitats, per altra part benemèrites, però sempre abocades a complaure a qui está mès alt.

Sèmbla que Luter acollintse a la llèngua vulgar per ferse seva l' Alemánia y podèr penetrar fins al fons de l' ánima d' aquèll pòble, mentres molts altres encara rumbejaven el llatí, degut a que era aquèst la llèngua de la Còrt Imperial; sèmbla, dich, que Luter podria servir d' escarment pels sacerdots catòlichs. Els progressos posteriors de la Reforma en lo que tenen de real, son en sa major part

neral, es precís usar els pròpis termes que usen la gent, mentres no impòrten cap concèpte dissonant (1).

Realisme en la llèngua

Pòch tractaríem aquèx punt de Literatura, si 'l P. Nonell en el Pròlech dels *Estudis gramaticals* no declarés havèr travallat *com simple naturalista* recollint *d' ací y d' allá los exemplars*, y no digués que no son responsables dels defèctes aquèlls escriptors *que 'ns han fixat com en plaques fotográfiques, la parla genui-*

(1) Pòt llegirse el *Memorial en defènsa de la llèngua catalana* en la predicació, nòvament publicat per M. Norbèrt Fònt y Sagué.

D' èll lleçtèm els següents arguments: Primer. Deu, diu sant Isidòri, en les divèrses aparicions als hòmes, els ha parlat sempre en llur llèngna (*lib.* 9, Orig. c. I).—Segón. Crist, diu St. Agustí, (*tract.* 32 *in Joan. in medio*) y ho repetèx St. Tomás (2. 2. *q.* 176), sabènt totes les llèngues, no n' usá sinó una, puig havia sigut enviat a les ovèlles d' Israèl.—Tercer. L' Esperit sant doná 'l do de llèngues als apòstols perqnè s' acomodessen al parlar de cada nació.—Quart. Diu St. Pere Crisòlech, *serm.* 43: «als pòbles dèu parlársels popularment; la comunió (caritat cristiana) dèu recomanarse ab la llèngua comú; les còses necessáries a tots, dènen dirse ab l' estil de tots.» «La llèngua nadiua, acabava de dir, es estimada dels senzills, es dolça pels doctes, parla ab profit de tots.» —Quint. El Concili tridentí, sess. V de Reforma. c. 2., mana als predicadors *instruir a tots ab parlaments fácils y brèus... fácils o sia, que puguen ser entèsos de tots.*

Y en la sess. 24 de Reform. c. 7 mana als bisbes y párrocos esplicar als fidèls l' us y virtut dels sagraments segons la capacitat dels que 'ls rèben y en llèngua vulgar.—Referintse en la metèixa sessió a les plátiques, homilies y avisos saludables que 's fan després de l' Evangèli o a l' ofertòri de la Missa, mana que 's facen també en llèngua vulgar. Èntre dits avisos hi ha l' anunci de festes, indulgències, dejunis y abstinèncias. L' havèrse fet en llatí esplica les frases *sant Joán degollaci* (*sancti Joannis decollatio*) de Bergús y *santa Ceferina* (*festum sancti Zephyrini*), per sant Cefirí, de Saldes. Avuy, al contrari, molts les anuncien ab calendaris castellans, alterant els nòms dels sants y no anunciant les festes de la pròpia iglèsia, sinó unes que ni tal vòlta se celebrarán.

Els Concilis provincials de Tarragona de 1704 y 1727 prohibèixen la predicació evangèlica que no sia en catalá.

neral, es precís usar els pròpis termes que usen la gent, mentres no impòrten cap concèpte dissonant (1).

Realisme en la llèngua

Pòch tractaríem aquèx punt de Literatura, si 'l P. Nonell en el Pròlech dels *Estudis gramaticals* no declarés havèr travallat *com simple naturalista* recollint *d' ací y d' allá los exemplars*, y no digués que no son responsables dels defèctes aquèlls escriptors *que 'ns han fixat com en plaques fotogràfiques, la parla genui-*

(1) Pòt llegirse el *Memorial en defènsa de la llèngua catalana* en la predicació, nòvament publicat per M. Norbèrt Fònt y Sagué.

D' èll lleçtèm els següents arguments: Primer. Deu, diu sant Isidòri, en les divèrses aparicions als hòmes, els ha parlat sempre en llur llèngua (*lib.* 9, Orig. c. I).—Segón. Crist, diu St. Agustí, (*tract.* 32 *in Joan. in medio*) y ho repetèx St. Tomás (2. 2. *q.* 176), sabènt totes les llèngues, no n' usá sinó una, puig havia sigut enviat a les ovèlles d' Israèl.—Tercer. L' Esperit sant doná 'l do de llèngues als apòstols perquè s' acomodessen al parlar de cada nació.—Quart. Diu St. Pere Crisòlech, *serm.* 43: «als pòbles dèu parlársels popularment; la comunió (caritat cristiana) dèu recomanarse ab la llèngua comú; les còses necessàries a tots, dènen dirse ab l' estil de tots.» «La llèngua nadiua, acabava de dir, es estimada dels senzills, es dolça pels doctes, parla ab profit de tots.» —Quint. El Concili tridentí, sess. V de Reforma. c. 2., mana als predicadors *instruir a tots ab parlaments fácils y brèus... fácils o sia, que puguen ser entèsos de tots.*

Y en la sess. 24 de Reform. c. 7 mana als bisbes y párrocos esplicar als fidèls l' us y virtut dels sagraments segons la capacitat dels que 'ls rèben y en llèngua vulgar.—Referintse en la metèixa sessió a les plátiques, homilies y avisos saludables que 's fan després de l' Evangèli o a l' ofertòri de la Missa, mana que 's facen també en llèngua vulgar. Èntre dits avisos hi ha l' anunci de festes, indulgències, dejunis y abstinències. L' havèrse fet en llatí esplica les frases *sant Joán degollaci* (*sancti Joannis decollatio*) de Bergús y *santa Ceferina* (*festum sancti Zephyrini*), per sant Cefirí, de Saldes. Avuy, al contrari, molts les anuncien ab calendaris castellans, alterant els nòms dels sants y no anunciant les festes de la pròpia iglèsia, sinó unes que ni tal vòlta se celebrarán.

Els Concilis provincials de Tarragona de 1704 y 1727 prohibèixen la predicació evangèlica que no sia en catalá.

na, espontánea y natural del nòstre pòble fins ab sos defectes y tot.

Respècte al travall de naturalista no entenèm que dèga practicarse còm l' ha practicat el P. Nonell, copiant exemples de pòchs o de molts escriptors. Això es travall de coleccionista. El naturalista va a plegar els exemples al caure dels llabis del pòble, y hi té obligació tractantse d' una llèngua viva. Sobre 'ls bòns escriptors s' estudien les llèngues mòrtes; però les vives cal estudiarles vivents còm son al brollar de ses fònts, bax pèna de trobarles estantices y enterbolides per l' artificialisme dels escriptors.

Lo altre d' escusar els escriptors fotògrafs es còsa inadmisible. No 's podrá confondre may l' art ab la còpia material de la naturalèsa. Per copiar basta una máquina, per fer un travall artístich fa menester un enteniment. L' escriptor donchs que copia 'l dir del pòble, y ab l' escusa de ser verdader, copia també 'ls defèctes, may mereixerá 'l nòm d' escriptor. Demanèu a l' hòme mès senzill un obgècte arreconat, y no 'us el presentará sènç espolsarlo primer. L' embelliment de les còses en l' hòme es instint, fill de sa rahó. El metèx pòble se disgusta si nòta que se li presenta son parlar ab els metèixos defèctes, que èll fácilment conèx, però que no sap corregir. Una persona lleja, si podia 's cambiaria la cara, però, ja que no pòt, llènça 'l mirall. Aixís el pòble conèx que cèrtes paraules y frases les diu a l' endeví, y, puig no li es donat arreglarles, desprecia 'ls escrits en que dites frases o paraules aparèixen ab el metèx descuyt.

El realisme que duu a copiar els defèctes, o tota altra còsa que contraria 'l bòn sentit estètich, es reprobat per tota persona de sá critèri. Els defèctes sòlament pòden copiarse per ridiculisarlos y esmenarlos, may per ensenyarlos ni tan sòls presentarlos en

sèrio. Els mèstres en cap temps han sigut realistes. Sabien que la veritat era llum y ordre, no pas error y descuyt. Cercaren la veritat, esplendent en les còses petites còm en les grans, però ni en la naturalèsa concediren iguals drèts a l' hermosura que a la lletgèsa, ni en l' hòme que devia estudiar ses òbres, confongueren may el sentiment pur y serè de la bellèsa ab la sensació narcòtica de la concupiscència.

Ortografia fonètica

La febre de l' unificació ha sacrificat les tradicions que son la vida dels pòbles. Alguns visionaris han pensat en una llèngua única, altres han pensat en matar totes les llèngues nacionals mènos una que s' ha dit oficial. S' ha cregut podèr llegislar sobre el pensament y la paraula en ses manifestacions íntimes en l' època mès aparatosa de llibertat. Altres se contentarien ab simplificar l' ortografia no escrivint en la paraula altres llètres sinó les que 's pronuncien y no admetent per cada sò mès que un signe. Aquèixos ortògrafs que en el francès, en el castellá y catalá han intentada la simplificació, no eren pas acadèmichs ni gent seriosa, capaç de sentir el pes y la válua de la tradició, aixì còm la major facilitat que l' ortografia tradicional dona als estudis etimològichs y la claretat immènsa que progècta sobre les llèngues escrites. El francès té merescuda fama de llèngua clara. Donchs donèuli l' ortografia fonètica y tindrèu confosos el singular y 'l plural, l' adgectiu masculí y 'l femení, els temps, les persones y 'ls mòdos del vèrp, y aquèlla llèngua tan clara resultará la mès confusa; y si ara, escrita segons tradició, no 's presenta mancada de cèrta magestat y plenitut; escrita fonèticament, la veurèu tan esfullada y nuha que la tindrèu per una llèngua gastada y caduca. Llegiu, vg. el poèma de Mistral,

y al moment trobarèu a mancar la llum que donarien al provençal les erres dels infinitius y les tes dels participis. No costava res d' escríureles y posar la regla de que no 's llegèixen, y fins que no tòlen la sinalèfa si 's volia. Cèrtament el catalá parlat no es una llèngua tan engandulida còm aquèixes y en lo metèx que calla, no ho calla en totes ses tèrres. Perxò l' ortografia fonètica a Catalunya no faria tant dany a la llèngua, però sí que multiplicaria la confusió ortográfica ja massa gran. No dèuen oblidar els joves reformadors que la tradició es el fruyt o producte total de les intel-ligències y dels còrs que ens precehiren; y si un pensador pòt fácilment enganyarse, el total de pensadors sobre còses assequibles y ordináries de la vida, còm es l' ortografia, s' enganya rarament.

Els partidaris de l' ortografia fonètica fan vèure la facilitat que 'n resultaria. Donchs, si s' hi fixen, notarán que a l' hòme no li agraden les còses massa fácils. Les desprecia, no li interèssen, y mès d' una vegada les fa pitjor que si fossen difícils. Llegint òbres inglèses y francèses quina ortografia aparenta ser ben difícil, no sorpendrèu ni de bòn tròç els èrros de caixa o de ploma que 's tròben en òbres castellanes, y es perquè aquèlls están mès acostumats a travallar ab atenció, obligats per la metèixa dificultat de l' ortografia.

Necessitat de l' estudi etimològich

No pòt fixarse degudament l' ortografia sènç atendre a la tradició. Però la tradició se tòca ab l' origen de la paraula, y cas d' havèrse desviada la tradició, cal tornarla a camí per mèdi del metèx origen. Així l' estudi etimològich se fa una necessitat. Una tradició constant sòl suplirlo, però no sem-

pre, y per altra part aquèixa constáncia de la tradició manca ben sovint.

L' estudi etimològich té una doble base, la boca y l' enteniment. Però la boca es una base mòlla, podríem dir, líquida. Perxò en èlla la paraula etèrnament se disòl y cristallisa, còm ho fan les sals dintre 'ls líquits. Cristallisa en qualsevòl de les vocals y de les consonants y 's disòl contínuament per presentar una altra forma ensemps que deixa la primera. Qui crèu que aquèixa cristallisació fa mol pòsit, anant al fons elements a l' estat amòrf; però es mès cèrt que no hi ha tal pòsit sinó una contínua transformació, en que les formes primitives (les vèus onomatopèyques o sòns naturals, V. pl. 354) presenten sempre nòves aparicions. Així se comprèn còm aquèixa base orgánica de l' estudi etimològich es molt fal-lible, puig mès d' una vòlta dues arrèls en el flux y reflux contínuu presenten aparicions o paraules materialment idèntiques, vg. *or*, aygua, y *or*, montanya, o tornen a repetir aparicions antigues (1). Mès constant es la base intel-lectual del pensament. L' etimòlech si no tròba continuat el metèx pensament, encara que les paraules s' assèmblen, no les emparente massa depressa, puig la matèria tota se aduu, y 'l pensament o la forma es qui especifica.

Fundats en aquèixa regla de prudència filosòfica molts etimòlechs s' escamnen, y no vòlen passar mès enllá del llatí en l' investigació etimològica, y sèmbla que vòlen assegurar tots els passos de la paraula per mèdi de documentació escrita. Aquèx estremat rezèl se funda en quatre errors: 1.er Crèure que les etimologies de nòstres llèngues s' han de trobar totes en el llatí, còsa evidentment falsa. Seria mès segur trobarles en la llèngua semítica. 2.ón Crèure

(1) *Nòya*, riu, de *nahar*, rajar; *nòya*, *nina*, de *nénola*; *nòya*, toscá, enuig, de *inodium*.

que 'ls notaris catalans quins escrits arriben fins al sigle IX, donaven els verdaders nòms llatins dels llòchs y obgèctes que citen; mentres molts d' aquèlls nòms es evident que no eren sinó una falsa traducció de la llèngua vulgar, còm hèm fet notar en la plana xxx sobre *Lapides bellos* y *Lordensis*. 3.er Crèure que en l' antiquitat alguna llèngua pogué ser escrita tota. 4.art Nomenar bax llatí a tot aquèll llatí que no 's tròba en els escriptors clássichs y que en bòna part no es llatí alt ni bax, sinó vulgar llatinisat, que perxò no dèu considerarse de fònt llatina.

Ja donchs, l' etimòlech dèu cercar la paraula allá hont sia y seguirla generacions enllá mentres no se li fonga, es dir, fins arribar als primers y mès senzills actes de l' organisme vocal, les llètres, o al sò esterior que ensenyá l' hòme a parlar (V. pl. 354). *Faç* y *fatxa* me duuen a *facies*; *facies* a φαίνω, manifestar; φαίνω a פָּנָה (fanáh), manifestar, boca; פָּנָה a פֶּה (feh), boca, y פֶּה a ף *(f)*, sò natural de la boca al respirar. Trobat axí el sò senzill y primitiu, retorno ab èll generacions ençá y 'm dona φη-μί, parlar, *f-ari*, parlar, *fu-ere*, ser (respirar es ser o viure), *fl-are*, *fiu-ere*, *fl-ere*, *fl-os*, *f-at-eri*, etc., ab totes ses variants hagudes y per havèr. L' error está en crèure que l' hòme començá parlant un llenguatge grosser y complicat còm el d' avuy. Al revés, tot fa pensar que 'ls primers exercicis de sa llèngua foren senzillíssims y que un sò senzill primitiu s' aná modificant produhint mils de paraules.

L' arrèl còm mès senzilla es, mès capacitat té per multiplicarse, puig l' universalisació está en rahó dirècta de l' immaterialitat o senzillèsa.

ETIMOLOGIA DE LA LLÈNGA CATALANA

DEFINICIO Y DIVISIO

Etimologia es *l' estudi del significat que les paraules duhen de sa arrèl o fònt mès llunyana.* En aquèixa fònt primera no hi pouen ordináriament els etimologistes, puig se 'ls pèrt allá d' allá Deu sap ahont. Per xò, indiquen la fònt de la paraula dintre de la metèixa llènga, o arriven fins al llatí, al grech, al sanskrit, o alguna llènga semítica.

Significat etimològich y usual. Còm la paraula rodant de boca en boca, corrent de pòble en pòble, ha gastat y renovat sos elements fònichs, així s' ha desviat a vòltes mès o mènos del seu significat etimològich, prenentne un altre que 's diu *usual.* Això sòl succehir per *traslació*, còm *pèu*, de *pes*, significa una mesura; per *estensió*, còm *bocí*, de *boca*, s' estén a tot tròç; per *restricció*, còm *genus*, gènre, es restringèx a significar *res*, *gens*.

L' Etimologia dèu pèndre la paraula en son estat present, y descartantla de tots sos accidents, dèu presentarla altra vòlta a la familia de que 's desprengué, fins a retirarla a ses germanes, o millor, identificarla y ferla regonèixer per sos progenitors.

Per xò, l' Etimologia comprèn la *Fonologia*, ab ses

quatre parts, Fonètica, Ortologia, Prosòdia, y Ortografia, y la *Morfologia*.

La *Fonologia* es l' estudi dels elements acústichs de la paraula, sò es, de les llètres y accents.

La *Fonètica* es l' estudi del número y valor de dites llètres y accents.

L' *Ortologia* o *Lectura* es l' estudi de la pronunciació de les llètres.

La *Prosòdia* es l' estudi de la pronunciació dels accents.

L' *Ortografia* es l' estudi de còm s' escriuen les llètres y 'ls accents.

La *Morfologia*, o Analogia y Sintaxis, es l' estudi de les formes que prèn la paraula còm a espressió del pensament.

Donchs, l' Etimologia deuria dividirse en Etimologia fonològica y morfològica, comprenent la Fonològica, la Fonètica, Ortologia, Prosòdia y Ortografia. Aquí, no obstant, dividim l' Etimologia en *General*, que comprèn la Fonètica y 'ls elements de la paraula aislada; y *Particular*, que comprèn la Morfologia y Sintaxis, o que estudia la paraula còm a part de l' oració.

L' Ortologia, Prosòdia y Ortografia venen al fi.

PRIMERA PART

Etimologia general

CAPÍTOL PRIMER

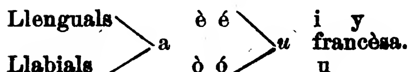
Etimologia general llatí-catalana

§ 1.—Preliminar sobre la formació del Abecé

Les llètres del *Abecé* son signes convencionals del pòble catalá per espressar el sò natural de sa vèu. Ara be, aquèsta vèu es efècte de l' ayre respirat que surtint (1) dels pulmons, ve á la boca. Aquèx ayre en la boca de l' hòme fa vibrar dos ordes de campanes. El primer orde de campanes el fa la llènga, el segón el fan els llabis.

La llènga per una sèrie de campanes cada vòlta de mènos obertura que fa ab el paladar y mandíbula superior, produhèx la *a*, *è*, *é*, *i*, escalonades de mènos a mès en orde de tonicitat o altura. Els llabis entre sí fan pel metèx orde les campanes corresponents a la *a*, *ò*, *ó*, *u*. La *a* es producte simultani de les dues majors campanes llengual y llabial. La *u* francèsa es també fruyt de les dues penúltimes campanes llengual y llabial.

(1) L' ayre inspirat o d' entrada pòt també produhir les llètres, lo que pròba que les còrdes vocals no son sinó distribuidores del ayre, no productores de la vèu, y si separades de la boca donen un sò, dit glòtich, es perque èlles metèixes formen una campana.

Quant les dites campanes han donat la *i* y la *u*, que son el pas natural de les vocals a les consonants, dihentse per això *semivocals* o *semiconsonants*, comèncen á formarse les consonants del mòdo següent: La campana llengual immediata a la de la *i* dona les consonants, aspirades *h*, *j* (castellana), *x*, *r*, *s*, *z*, *ç*. La campana immediata tencantse suaument pel contacte de la *base* de la llènga contra l' entrada de la boca, pel contacte de la llènga en sa *mitat anterior* contra 'l paladar, o en *sa punta* contra l' estrem anterior del paladar, o per fi contra les dents, dona al obrirse les consonants suaus *g*, *j* (catalana), *ll*, *ny*, *l*, *d*. La metèixa campana tencantse mès fòrt a n' els metèixos punts, dona al obrirse de còlp les consonants fòrtes *c*, (k), *x* (detrás de t = *ch* castellá) *n*, *t*.

Així metèx la campana llabial immediata y la següent de la *u* donen successivament y ab igual mecanisme en els llabis l' aspirada *f*, la suau *b* y la fòrta *p*.

		Aspirades	Suaus	Fòrtes
Gut.	*i*	*h*, *j* (cast.)	*g* (ante *a*, *o*, *u*)	*c*, *q*, *x*, *ch* (cat.)
Palad.	*i*	*x* (xex cat.)	*g*, *j*, *ll*, *ny*	*(t)x*, *ch* (cast.)
Lleng.	*i*	*r*, *rr*, *z*, y *s* (entre vocals)	*l*	*n*
Dent.	*i*	*ç*, *ss*, *s* inic. y després de cons.	*d*	*t*
Llab.	*u*	*f*, *v*	*b*, *m*	*p*.

Les campanes immediates a la *i* y a la *u* per fer les consonants, respècte a sa obertura, pòden considerarse còm una pòrta èntre-obèrta per fer les aspirades; còm una pòrta ajustada en temps eixut per fer les suaus; y còm una pòrta ajustada en temps humit, que cal obrir

ab empènta, per fer les fòrtes, que per això 's diuen també *eruptives*. Nòtes còm cap part de boca queda ociosa. Fins les dents per fòra ajuden als llabis a fer les aspirades *f*, *v*. Cada grau pòt presentar subgraus, còm se vèu en la *f* y *v*, *b* y *m*, etc. Cada pòble presenta uns graus ó subgraus y 'n deixa uns altres, còm també cada pòble preferèx les vocals y les consonants aspirades y suaus, ó preferèx al revés moltes consonants y aquèstes fòrtes, segons es son carácter moral y físich d' indolència o de travall (1).

Pòt dirse que les consonants no son mès que cinch, una gutural, una paladial, una llengual, una dental, y una llabial; però ab diferents graus.

No hi ha nassals. El nas es incapaç de tota articulació.

Esperèm que aquèsta formació y divisió de vocals y consonants resulte mès verdadera, clara y complèta que les fins ara trobades. Advertint que no hi ha solució de continuitat èntre les diferents vocals, ni èntre les diferents consonants, ni èntre les vocals y consonants. Sòls que cap pòble utilisa totes les nòtes, que utilisen tots plegats. Donchs, matar una llènga es suprimir una vèu en el gran còr de l' humanitat cantora.

Mòstra la continuitat èntre les llètres la facilitat ab que passa una metèixa pels diferents graus de l' escala fònica prescindint de la vella divisió de vocals y consonants, fins a podèrse dir qu' una llètra es fonamentalment igual a qualsevòl altra. Exemples: יַיִן *(yáyin)*, οἶνος *(oinos)*, **uinum**, **vinum**, vi. Luègo *a*=*o*= *u*=*v*. — Οἶκος *(oicos)*, **uicus**, **vicus**, vich, que 's tròba en *vila* de *villa*, per *vicilla*. Luègo *o*=*u*=*v*.—Βίος *(bíos*, vida), **uir**, **vir** (principi de vida), *fir-m-us*, (fòrça, acte de vida), *fera* ó θήρ, (altra manifestació de vida ó fòrça), θερ-μ-ός

(1) Vide nòstra *Gramática de la lengua griega*, ahont dihèm algòm curiòs sobre això en l' Etimologia, pág. 174 y següents.

(*zermós*, calor, manifestació de vida ó fòrça), th*ermometron*, *termomètre*, *cal-or*, *chaleur*. Luègo *b=u=v=f=s* cast.—*th=t=c=ch*. — V*inciola*, de *vincio*, lligam, *gançòla* (del esclòp). Luègo *v=g*. — Οἶδα, (*oida*), *uideo*, *video*, *goytar*. Luègo *o=u=v=g*. — Ζεός, Διός, *Giove*, *Jove*, *Júpiter*. Luègo *z=d=g=j*. — שֶׁמֶשׁ (*xémex*), árabe *ximx*, siríach *xímxa*; ἥλιος (*hélios*), sol, tedèsch son. Luègo *x=h=s*, y *m=l=n*. — שִׁין (*sin*), tedèsch *tsan*, ὀδόντος (*odóntos*), *dentis*, dent. Luègo *s=ts=d*.

Quant s' haja llegit aquèst tractadèt y en especial la formació de les paladials catalanes, es veurá nòstre assèrt sença cap mèna de dupte.

Si a vegades les paraules que signifiquen un metèx obgècte en les diferents llèngues, no tenen comunes les llètres, es perque els pòbles davant del metèx obgècte se senten diversament impressionats per èll. L' essència metafísica sòl quedarse oculta, y l' hòme anomèna al ser per ses qualitats, que son divèrses. Mira 'l llamp el grech, y 's fixa en sa rapidès y l' anomèna ἀστραπή (*astrapé*), el tedèsch es fixa en el zich-zach de sa marxa y l' anomèna *blits*, el llatí en sa llum, *fulmen*, de *fulgeo*, el catalá també en sa llum, *llamp*, de λάμπειν (*lámpein*), *brillar*, el castellá sèmbla fixarse frèdament en la ralla que 'l llamp descriu, *rayo*, de *radius*; be que *radius*, de *ra* y *dius*, cf. *diu*, *dies*, *dives*, significa també llum.

§ 2. — Fònt de la llènga catalana

La fònt del Catalá es la llènga llatina, però 'l Catalá no vòl del llatí sinó la sílaba accentuada. De mòdo que la sílaba accentuada es l' essència de la paraula catalana. Fòra d' aquèsta sílaba, tot lo restant de la pa-

raula tendèx a pèrdres. Aquèixa tendència s' anomèna *Llèy d' escurçament.*

Ara be, la sílaba accentuada en llatí es l' última, la penúltima, o la 3.ª — Es l' última en els monosílaps, els qui de consegüent se conserven monosílaps en catalá: sal, fèl, pau, crèu, art, de *sal, fel, pax, crux, ars.* — Es la penùltima en tots els dissílaps, y també nels polisílaps, si es llarga: els bisílaps pèrden l' última atònica y queden monosílaps: *truncus*, tronch, *sanctus*, sant, *gelu*, gèl. Els polisílaps pèrden també l' última y alguna anterior al accent: *sibilare*, xiular, *navicéllus*, vixell o veixell, *legúmen*, llegum. — Es la 3.ª sempre que la penúltima es brèu. Llavòrs se pèrden les dues últimes y alguna anterior al accent: *miráculum*, mirall, *perículum*, perill, *fólium*, full, *sólidum*, sòu, *rótulus*, rull, *radius*, raig.

Llèy de distinció. La llèy d' *escurçament* dèu de respectar sempre els elements de la paraula que li donen un significat especial distingintla d' altres. Aixís respècta la *a* distintiva del femení, la *s* del plural, la *s*, *m*, *u* y *n* de les persones *ame-s*, *ama-m*, *ama-u*, *ame-n*, y en general respècta les llètres verament radicals, encara que nel llatí no fossen de la sílaba accentuada.

Llèy d' eufonia. Sempre que per l' *escurçament*, o altre motiu, queda un grupo de consonants impronunciable, se 'ls dona una eufònica, que es la *e* o altra vocal: *témplum*, templ, templ*e*, *viáticus*, viatg, viatg*e*.

ADVERTÈNCIES: 1.ª Els nòms en *a* no pèrden may aquèsta terminació (sien de la primera o tercera declinació o plurals de la segona): *tábula*, taula, *musca*, mosca, *aroma*, aroma, *diadema*, diadèma, *ligna, orum*, llènya, *folia, orum*, fulla, *arma, orum*, arma. — 2.ª Els nòms de la 3.ª es millor suposáls prèsos del Genitiu del

Singular: *vall-is*, vall, *tigr-is*, tigre, *gigant-is*, gegant, *juventut-is*, joventut, *nav-is*, nàu, *turr-is*, torre, *serpent-is*, serpent, *mortis*, mòrt, *pastor-is*, pastor, *sort-is*, sòrt.

Els imparisílaps ab increment brèu es prènen també del Genitiu, perdent les dues últimes, segons regla general: *ligam-inis*, lligam, *corp-oris*, corps=còs, *temporis*, temps, *imag-inis*, imatge, *plantag-inis*, plantatge, *hom-inis*, hòme.

Nel estudi que aném a fer, es veurá que 'l catalá ha pouat molts mots y altres elements de sa llèngua del grech, y se li trobará un tirat de fesomía ben marcat de totes les altres llèngues nòvo-llatines, especialment del piamontès, del provençal, del milanès, del bolonyès, del toscá, del castellá, etc. Es que aquèixes llèngues, a son temps cada una, nasqueren, com hermosa fillada, de la llatina. Son germanes de diferent edat, no pas filles èlles metèixes una d' altra. Sa fesomia ademès retrau sovint el grech y tedèsch, com la neboda retira a vegades a son uncle o tia. Fins de la casa payral semítica té hermosos recòrts, y 'l metèx Sèm regoneixeria fácilment la *mèna* (מִין, min) de sa *no* (לֹא, *lo*) *ávola* (אֱוִל, maldat) *regália* (רָגַל, ragal, seguir).

§ 3. — Pas de les vocals y diptongos llatins al catalá

Les vocals TÒNIQUES *i* y *u*, brèus o llargues per posició, s' han obèrt en *e*, *o*: *piper*, pèbre, *crista*, crèsta, *fúrnus*, forn, *úlmus*, olm, *mundus*, mon. També la *o* y la *e* s' han fet a vòltes *u*, *i*: *folium*, full, *apotheca*, botiga. — La *y* s' ha fet *i*: *hymnus*, himne, *physicus*, físich.

Les vocals ÁTONES davant de l' accent se conserven,

se cambien, o 's pèrden: *Coróna*, corona, *apícula*, abèlla'o bèlla, *verecundia*, vergonya; y detrás de l' accent, se pèrden: *óculus*, ull, *scríbere*, escriure, *amáre*, amar.

Els diptongos se contrauen: *au* en *o*, y *ae* y *oe* en *e*: *thesaurus*, tresor, *audire*, ohir, *paucus*, pòch; *ænigma*, enigma, *laicus*, llech, *fœnum*, fench, *cœna*, cèna.

§ 4.—Pas de les consonants llatines al catalá

Regla general

Les consonants llatines s' han conservat generalment en catalá. Les excepcions s' han fet seguint les llèys següents:

Ellèys fonològiques: 1.ª De dues consonants fonèticament iguals se n' ha perdut una: *abbas*, abat, *redditus*, rèdit, *summus*, som. Si sònen diferents, se conserven abdues: *suggestio*, suggestió, *accesus*, accés. La dobla *l* queda: il-lustre, col-legi, o passa a *ll: olla*, olla, *ille*, èll. La dobla *rr* y *ss* queden també, *currere*, córrer, *currus*, carro, *lassa*, llassa, *passio*, passió.

2.ª Fácilment se cambia una consonant en altra del metèx òrgue o classe, o del immediat: *formica*, formiga, *viridis*, vèrt, *capere*, cabre, *simplex*, ximple, *libare*, llepar.

3.ª Les llabials, guturals y dentals al pèrdre per escurçament sa vocal, s' han convertit en les semiconsonants *u* o *y* (*i*): *cupr-um*, còure, *táb-u-la*, taula, *áv-is*, au, *nov-us*, nòu; *tráh*(e)*re*, trahr-traure o trayre, *jug-um*, jòu, *nuc-is*, nòu, *placére*, placr,-plaure o playre, *coquere*, còure; *cádere*, cadr,-caure, *pút-eus*, pou, *amat-is*, amau, *spát-ium*, espau, o espay, *ped-is*, pèu, *sed-is*, sèu, *tæda*, tèya, *remed-ium*, remèy, *resina*, rèyna, *vagina*, vayna,

4.ª Si les dites guturals y dentals no 's convertèixen en *u* o *y*, se donen a conèixer per una aspiració o asperesa que 's representa per *h*, y que 'l pòble obedient al impuls de son gèni fonòlech, sòl pronunciar per *g*: *racem-us*, rahim, *rationis*, rahó, *resina*, rehina, *sudare*, suhar, *cauda*, coha-cuha. Es freqüent ohir al pòble dihent *ragó*, *sugar*, *cuga*.

5.ª La *b*, *c* y *g* tendèixen a doblarse. Per xò llegim *pòb-ble*, *nòb-ble*, en *pòble*, *nòble*, *espectag-gle*, *artig-gle*, en *espectacle*, *article*, y *mig-g*, *trepig-g* en *mig*, *trepig*, y ja escrivim *imat-ge*, *met-ge*, per *image*, *mege*.

6.ª *Ol*, *le*, *li*, han donat *ll*: *speculum*, specl,-espill, *ovecula*, ovecl,-ovèlla, *palea*, palla, *mulier*, muller, *filius*, fill. —*dl* y *tl* han donat *tll*: *módulus*, mòtlle, *amygdala*, amigdl,=amètlla, *rotula*, rotla,=rutlla.

7.ª Les fòrtes *c*, *q*, *p*, *t* s' han suavisat en *g*, *b*, *d*: *formica*, formiga, *antiqua*, antiga, *lepus*, llebra, *mutare*, mudar.

8.ª Fácilment se sustituèixen la *t*, la *c* (k) y la *p*: *reixach*, per reixat, *rich*, per rit, de *ridere*, *escrich*, per escrip, de *scribere*.

9.ª En les llèngues grega y llatina totes les guturals, dentals y llabials passaven al grau de la consonant següent, de mòdo que davant de *t* les guturals passaven a κ o *c* y les llabials a π o *p*: λέγ-ω y *lego* davant de τέον y *tum* deyen λεκ-τέον, *lec-tum*; γλύφ-ω y *scrib-o*, γλυπ-τέον y *scrip-tum*. Ab aquèixa llèy, lògica y escrupulosament observada, trameteren a ses filles son patrimòni. Per xò 'l català davant de *t* y *s* deurá escriure *c*, *p*, y *s*, però may *g*, ni *d*, *z*, ni *b*, *v*, *f*, *m*: *acte*, no *agte*; *capsa*, no *cabsa*, *dupte*, *sopte*, *dissapte*. Ens admira que no hagen sentit aquèixa llèy els senyors P. Nonell y Fabra. Si 'l metèx llatí haguès perdut la *i* de *dubitum* y *subitum* (de *du-eo*, *sub-eo*, que de *dubitum* y *subitum* donen els freqüen-

tatius *dubitare, subitare)*, hauria resultat *duptum, suptum, (cf. scriptum*, de *scribitum)*, y en català per necessitat *dupte, sopte*.

Les llenguals *l, n, r*, eren líquides y per sa pòca consistència admeteren davant de sí les consonants en qualsevòl grau: *gla, clar, pla, bla, flor, Agna, tècnich, braç, prèu, frèu, trau, drap, gròch, crema*.

La *m* còm a líquida grega prengué també les consonants en tot grau: *dogma, técmar* (fi), *ritme, dmós* (esclau). No obstant, còm a llabial suau, preferia les suaus, resultant *gm, dm, mm: segment, Cadmo, immortal*.

10.ª Fent referència a la 8.ª precedent, fem notar que la gutural, dental y llabial suaus *g, d, b*, (alguna vegada la *v*) al quedar finals per escurçament, sònen fòrtes *k, t, p*. Ningú ho negará. Per això 's degueren escriure fòrtes, y tals s' escrigueren. Puig no sonaven ja *g, d, b*, no calia per res atendre a l' etimologia, y s' escrigué *diálech*, de *dialogus, pèrt*, de *perdere, còrp*, de *corvus*. Pero alguns escriptors, seguint l' ortografia francèsa, piamontèsa y provençal, la donaren per escriure *g, b, d* finals, quant el mot en la derivació prèn dita *d, g, b*. Per xò degueren escriure *llob, amad, dormid, amarg*, que fan *lloba, amada, dormida, amarga*. Lo que per la ventatja d' indicar la derivació, tenia 'ls inconvenients: 1.er de fugir de l' etimologia: *lupus, amatus, dormitus, amaricus;* 2.ón de fugir de l' us anterior; 3.er de no correspondre al valor fonètich de la *g, b, d*, que era de *ch, p, t;* 4.art de complicar l' ortografia de dites *g, b, d;* 5.nt de ser una regla equívoca, perque si *diálech*, vg. fa *dialogar*, també fa *dialèctich;* si *vert* francès, fa *verte*, també fa *reverdir*, si *pòd* fa *poder*, també fa *potent*, si *cab* fa *cabre*, també fa *cápiga, ca-*

paç. Per xò, es error pèndre per norma la derivació, quant no es constant.

Donchs s' escriurá sempre *ch*, *p*, *t*, sia qualsevulga l' etimologia y prescindint dels derivats.

El P. Nonell establèx aquèixa regla fonètica en la pág. 6 de sa gramática, dihent: «No pòden ocupar el fi de paraula..... els très sòns suaus *b*, *d*, *g*, per lo qual los mudam en sos respectius fòrts *p*, *t*, *c*» *(ch)*. Pero en venint a l' ortografia, no se n' ha recordat. Es de dòldre.

Regles particulars

B. **mb** ha perdut la *b*: *columba*, coloma, *lumbus*, llom, *plumbum*, plom.

C. **ct** ha donat *yt*: *fructus*, fruyt, *coctus*, cuyt, *luctare*, lluytar, *delectare*, deleytar. Moltes vegades s' ha contret el diptongo: *contractus*, contrayt,-contret, *indirectum*, indireyt,-indrèt, *perfectus*, perfeyt,-perfet, *lectum*, leyt,-lit,-llit, *noct-is*, noyt,-nit. Cf. contrait, nuit, del francès.

Ch. Ha donat *c* o *x*: *charitas*, caritat, *chirurgia*, cirugia, *archivus*, arxiu.

D. S' ha enfortit al quedar final: *laridus*, llart, *cardus*, cart, *floridus*, florit. Quedant final detrás de *n* s' ha perdut: *funda*, fona, *Gerunda*, Girona, *Tunda*, Tona, *profundus*, pregón. S' exceptuen *unde*, ont, *subinde*, sovint, *quando*, quant.....y 'ls gerundis: *amando*, amant, *timendo*, tement, *dormiendo*, dormint.

G. Quedant final per escurçament, s' enfortèx en *ch*: *largus*, llarch, *sanguis*, sanch, *naufragus*, náufrech. *Ge*, *gi* medials se pèrden per escurçament: *magis*, mès, *viginti*, vint, *frigidus*, frèt, *quadragésima*, quarèsma.— *gn* y *ng* han donat **ny**: *agnellus*, anyell, *pignora*, penyora, *signum*, sèny, *plangere*, plányer, *cingere*, cenyir, *tingere*, tenyir.

L. Inicial ha donat *ll*: *locus*, llòch, *linum*, lli, *laqueum*, llaç, *lingua*, llènga.—A vegades ha donat *r*: *lilium*, lliri, *lusciniolus*, rossinyòl. O s' ha perdut: *gladius*, glavi y gavinet, *claudus*, coix.

Ll. Ha donat *ll*: *ille*, èll, ó *ld*: *cella*, celda.

M. mn ha donat *n*: *somnus*, sòn, *scamnum*, escón, y *ny* en *damnum*, dany, *intramina*, *intram(i)na*, entranya.

N. S' ha perdut a vegades davant de *s*: *tonsus*, tos, *insula*, isla, *sponsus*, espòs. També s' ha perdut quasi sempre que per escurçament queda final: *sanus*, san,-sa, *donum*, don,-dó, *unus*, un o ú, *rotundus*, rodon,-rodó.

Q. S' ha fet *c* en *quinque*, *quinquaginta*, cinch, cinquanta.

R. S' ha fet *ll*: *carcerarius*, carceller.

S. A vegades dona *x*: *sexaginta*, xixanta, *sibilare*, xiular.

T. S' ha perduda en pare, mare, frare, de *pater*, *mater*, *frater*.—pt pèrt la *p*: *scriptum*, escrit, *rupta*, ruta.

V. Passa a *u*: *nav-is*, nau; y a *c* o *g*: *volva*, colga, *vulva*, de *volvere*, girar, vuyga.

§ 5. — Arrèl y afix

L' hòme conèx sempre les còses acompanyades de circunstáncies o accidents. Per xò la paraula, espressió del pensament, es sempre, de fet o de drèt compòsta. En èlla l' element fonamental, o significatiu del ser o de l' acció, es diu *arrèl*, y l' element o elements significatius de les circunstáncies (qui, quina còsa, acció, passió, número, persona, mòdo, etc.), es diuen *afixos* o *anyadits*.

L' *afix* si va davant de l' arrèl, es diu *prefix;* si va dins el mot, *infix;* y si va detrás, *sufix*.

L' *infix* no significa res, sòls servèx per l' eufonia, dihentse per xò llètra *eufònica*, *de pas*, *epentètica*, *aglútinadora*, *d' unió*. Sòlen ser la *i*, *e*, *o* y la *b*, *d* y *n* en catalá.

Exemple. *Es-far-i-n-è-m* cònsta d' *es* prefix negatiu, *far*, arrèl, de φῆρος, menjar, *i* infix, *n* sufix, de *genus*, productor, *è*, sufix de temps, y *m* sufix de persona.

§ 6.—Pas dels prefixos llatins al catalá

Els prefixos son *nòms*, *advèrbis* y *preposicions*. Els prefixos nòms han quedat còm en llatí: *un-i-génitus*, un-i-gènit, *juris-prudentia*, juris-prudència.

Prefixos advèrbis

Els prefixos *contra* o *contro*, *extra*, *intro*, *retro*, *bis*, *tris*, *bene*, *male* y *satis* han passat còm en llatí: *contradicere*, contradir, *extraordinarius*, estraordinari, *introducere*, introduhir, *satisfacere*, satisfer.—*Contro*, *retro*, *bis* y *tris* son clássichs y 'l pòble no 'ls usa. *Extra* se sòl escriure *estra*. *Bene* y *male* s' escriuen generalment separats y escurçats: *benefactum*, ben fet, *malefactum* mal fet.

Prefixos preposicions

Els prefixos *ab*, *ad*, *ante*, *anti*, *circum*, *cum*, *de*, *ex*, *in*, *inter*, *ob*, *per*, *post*, *præ*, *præter*, *pro*, *sine*, *sub*, *subter*, *super*, *syn*, *trans*, *amb*, *dis* y *re* han passat al catalá en les paraules que 'ls duyen en llatí; pero degudament transformats. *Circum*, *præter*, y *amb* son clássichs.

§ 7. — Pas dels sufixos llatins a catalans

SUFIXOS DE **res** (RIS, RI, R, LIS, LI, LE, L), LA CÒSA

aris, alis=ar, al, significa la qualitat de l' arrèl: *famili-a-ris*, familiar, còsa de la familia, *natur-a-lis*, natural, còsa de la naturalèsa.

arius=ari, ayre, er, significa l' obrer: *not-arius*, notari, *sic-arius*, segayre, *ferr-arius*, ferrayr=ferrer.

aria=era, significa fábrica, dipòsit o llòch de cria: *farin-aria*, farinera, *ciner-aria*, cendrera, *piper-aria*, pebrera, *cunicul-aria*, cunillera.

arium=ar o **er,** significa magatzèm, llòch de guardar les còses, o llòch plantat o de cria: *pin-arium*, pinar, *olicin-arium*, alzinar, *gran-arium*, graner, *virid-arium*, verger, *plant-arium*, planter, *columb-arium*, colomer.

elis, ilis=el, il, significa còsa de l' arrèl: *fid-elis*, fidèl, còsa de la fè, *taur-ilis*, còsa de tòros.

or passiu,=**or,** significa agent del significat del supí: *cant-or*, cantor, o agent del cant, *lector*, lector, o agent del llegit.

or actiu,=**or,** significa còsa o acte del infinitiu: *am-or*, *dol-or*, acte d' amar, de dòldres.

or qualitatiu,=**or,** significa l' activitat en abstracte; *vir-or*, verd-or, *sap-or*, sabor, *cal-or*, calor.

orius, osus=or, os, significa còsa de l' arrèl: *can-orus*, canor, *form-osus*, hermós.

orius, orium,=ori, significa còsa de l' arrèl: *pos-sesso-rius*, possessòri, *adjut-orium*, adjutòri.

SUFIXOS DE **gen**, DE *gigno*, PRODUHIR

Gen ab valor, ja actiu, ja passiu, significa filiació, dependència, procedència, causalitat.

gena=gena: *indi-gena*, indígena, fill de l' India.

gnus=gne: *ben-ignus*, benigne, que fa be, *di-gnus* (div, diu, dies), digne, que fa llum, glòria, honor.

cin=*gin*=**cin:** *vati-cinium*, efècte del profèta, *patro-cinium*, patro-cini, que fa paternitat.

anus=á: *Romanus=Romagnus*, romá, còsa o fill de Roma.

enus=è: *alienus=aliegnus*, agè, còsa d' altre (1).

inus=í: *Paulinus=Paulignus*, Paulí, fill de Pau, *pullinus*, còsa del pollí.

onus=ó: *d-o-num*, *dognum*, dó, efècte de *dare*.

unus=ú: *opportunus*, *opportugnus*, oportú, portat per la necessitat o conveniència.

ago=atge: *im-ago*, imatge, semblança feta, *plant-ago*, plantatge.

ucus=uch: *cad-ucus*, caduch, feixuch, poruch, lladruch, que fa *caure*, *fex*, *por*, *latere*, o escondir.

uca=uga: *ær-uca*, eruga, que robèlla com l' eram, *æs*, *lact-uca*, lletuga, que fa llet.

SUFIXOS DE **fero** Y **gero**

Fero y *gero* ab el significat de portar, fan el següents sufixos llatí-catalans.

fer=fer: *Luc-i-fer*, Llucifer, que pòrta llum.

ber=bre: *octo-ber*, octubre, que pòrta vuyt.

per=bre: *pauper*, pòbre, que pòrta pòch, *(pau = pauc*, pòch); *piper*, pèbre, que pòrta *pic* ó color, de *pictum; liber*, llibre, que pòrta *li*, de *lino*, untar.

(1) Els distributius *singuli*, (singni), *bini* (bigni) etc., son d'aquèsta formació.

bre = bre: *célebre*, cèlebre, que pòrta altura, de *cello*.

brium=bri: *lud-i-brium*, ludibri, joguina.

bilis=ble: *ama-bilis*, amable, que pòrta o causa amor, *no-bilis*, nòble, de *nosco*.

bulus=ble: *sta-bulum*, estable, que dona estada.

bella=bella: *fi-bella*, sibella, que lliga, *figit*.

men = m: *no-men*, *cri-men*, nò-m, cri-m, que duu coneixement, judici.

mentum=ment: *testa-mentum*, testament, que pòrta ó dona testimòni, *dolçament*, que pòrta dolçura.

monia = monia: *parsimonia*, parsimònia, que pòrta estalvi.

monium=moni: *matri-monium*, matrimòni, que fa mare, o pòrta maternitat.

cer=cre: *pul-cer*, *(pulcher)*, pulcre, que pòrta *po-l(io)*, Ilustre.

culum=ll: *mira-culum*, mirall, que fa mirar, *spec-u-lum*, espill.

ilis=il: *ut-ilis*, útil, que dona us, *nub-ilis*, núbil, que té aptitut per casarse.

crum o **trum=cre** o **tre:** significa l' instrument: *fulcrum*, fulcre, que pòrta sosteniment, *sceptrum*, cèptre, que pòrta inspecció.

SUFIXOS DE **ago**, FER, MÒURE

De *igo* (en *réd-igo* y demès compòstos) resulten:

ig =ig, eg: *mit-igare*, mitigar, fer mans, *nav-igare*, navegar, mòure la nau.

ic=ic = eg: *commun-icare*, comunicar, fer comú; *man-icare*, manegar, posar mán-ech.

acus=ach: *dæmoni-acus*, demoníach.

SUFIXOS DE **do**, DAR

dus=t=d: *splend-i-dus,* splénd-i-*t,* que dona esplendor.

lus=l: *nubilus,* núbol.

lens=lent: *pestilens,* pestilent, que duu la peste.

tat = tat: *boni-tat-is,* bondat, que dona la qualitat de bò, *sancti-tat-is,* santedat, *veri-tat-is,* veritat.

tut=tut: *virtut-is,* virtut, que dona la *vis,* fòrça.

udo=ut: *consuetudo,* consuetut, *mansuetudo,* mansuetut.

etum=et, eda: llòch plantat: *vinetum,* vinyèt, *lilietum,* lillèt, *castanetum,* castanyèda, *roboretum,* rourèda, *pinetum,* pinèda, *arboretum,* arbrèda.

SUFIXOS DIMINUTIUS DE **uncia**, ONÇA

unculus=uncle: *av-unculus,* uncle, *carb-unculus,* carbuncle.

culus=cle: *arti-culus,* article.

la=la: *bestiola,* bestiòla, *castaneola,* castanyòla.

ella=ella: *cist-ella,* cistella, *fenest-ella,* finestrella.

ellus=ell: *porc-ellus,* porcell, *agn-ellus,* anyell.

illus=ill, ell: *pupillus,* pubill, *sigillum,* segell.

SUFIXOS VARIS

cida de *cædo,* matar: *fratri-cida,* fratricida.

ficium, de *facio,* fer: *beneficium,* benefici.

ficus, de *facio,* fer: *male-ficus,* malèfich.

volus, de *volo,* voler: *umbrivolus,* umbrívol, mengívol, altívol, benèvol, placèvol.

La formació mès indicada d' aquèixos nòms, es de *volus.* Els formats de nòm o de participi difficilment se podrá dir que 's formen de verbals en *bilis;* altres podrán admètre aquesta formació, còm placèvol, de *placibilis.* En toscá 'l verbal en *bilis* ha fet efectivament *evole,* còm *honorabilis, onorevole.*

CAPÍTOL SEGÓN

Etimologia general catalana

Formen aquèsta etimologia les vocals, els diptongos, les consonants, els prefixos, infixos y sufixos, que son producte del gèni de la llènga catalana.

§ 1. — Vocals y diptongos catalans

Vocals. El catalá en tots temps ha fet obscures *(e=æ* y *o=u)* la *e* y *o* atòniques. Còm el francès e italiá, té les metèixes *e* y *o* tòniques obèrtes *(è, ò)* o tencades *(é, ó)*.

Diptongos. Contrets en vocals senzilles els diptongos del llatí (V. p. 9), el catalá fent semivocals *u* e *i* de consonants (llabials, guturals y dentals, V. p. 9) que perdien sa vocal, formá a manera dels grechs ab les vocals aspres *a, e, o* y les semivocals, y ab aquèstes entre sí, vuyt diptongos:

a + u = au, gr. αυ	a + i = ai = ay, gr. αι
e + u = eu, gr. ευ	e + i = ei = ey, gr. ει
o + u = ou, gr. ου	o + i = oi = oy, gr. οι
i + u = iu, gr. ιυ	u + i = ui = uy, gr. υι

Resulta que 'ls diptongos catalans son fills de l' etimologia y de la llèy d' escurçament, a diferència dels castellans, que molts son capritxosos com els eufònichs *ie, ue (tierra, huevo,* per *terra, ovo),* y altres son deguts a mala pronunciació de les vocals llatines. Verament, v. gr. el castellá diu *pronunciación* ab quatre sílabes y el catalá al igual del llatí, n' hi pòsa sis: *pro-nun-ci-ya-ci-yó,* llatí *pro-nun-ti-a-ti-o.*

Per contar els diptongos, cal escoltar al pòble, y no als *sabis* educats a la castellana, ni als versistes que començaren a versejar en castellá (1).

§ 2. — Consonants catalanes

Les consonants que podèm anomenar catalanes, son *ç*, *h*, *ch* final; *g*, *ll*, *ny*, *x* (xeix) y *z*.

Ç. Sempre que les llètres llatines *c*, *ch*, *q* y *t*, seguides ordináriament de *e* o *i*, quedant en catalá davant de *a*, *o*, *u*, o en sílaba invèrsa, donaven sò fòrt de *s*, s' escrigué dit sò per *ç*. L' us tornant avuy pels furs de la llènga, vòl que 's torne usar aquèixa llètra pel dit sò fòrt de *s* que no 's tròba en la paraula llatina. Per conèixer quant dita *s* no es llatina, es mirará si a dit sò li correspón *z* en castellá, bolonyès o toscá, o si ja en portuguès, provençal o francès escriuen *ç*.

La ç es *c* trencada, perque la tilde o *i* suscrita emollient li trènca o muda 'l sò de *k* en el de *ss*. Nòtes la facilitat ab que dihem v. g.: Climència ó Clemènça.

(1) No hi ha donchs els diptongos *ia*, *ie*, *io*, *ua*, *ue*, *uo*. El pòble separa be aquèixes llètres. El P. J. Nonell en l' *Análisis fonològich ortográfich* es de nòstre parer, pero dos anys desprès (1896-1898) en sa *Grámatica*, pág. 8, anomèna a aquèts grupos *diptongos variables*, y dormitèja fins a dir que 'ls vuyt diptongos de dalt no ho serán si tenen accentuada una de les dues vocals. Aixís desdiptonga *flüit*, sic, (*fluyt*), *llaura*, *catiu*, *ayre*... No obstant, en la pág. 26 torna al primer parer espressat en l' *Análisis*. La misachia li fa fer aquèll disbarat. Pòse *h* en llahut (*lembunculus*), pehuch (*pedulis*), rabihut (*rabidus*), pahis (*pagus*), benehit (*benedictus*), ohir (*audire*)... y deixant al pòble en el seu senderiós tarannar, s' estalviará advertèncias y fará grácia als etimologistes que per l' *h* seguirán les petjades del llatí. —Havèm près la llivertat de fer l' ω diptongo grech. Ens venia be per la comparança. Per altra part ens autorisa á aquèx atreviment rahonable Sanesi (*Vocabulario greco-italiano*) escrivint ἰϋγή y ἰΰζω, indicant per l' us de la dièresis que l' ω es ver diptongo, be que no 'l pòsen els gramátichs grechs.

Exemples: *brachium*, b. braz, c. brazo, p. braço, cat. braç, *fortia*, t. forza, c. fuerza, p. força, cat. fòrça: *platea*, t. piazza, c. plaza, p. praça, cat. plaça; *Martius*, t. c. Marzo, cat. Març; *uncia*, b. t. y c. onza, cat. unça; *capacis*, c. capaz, capaç; feroc-is, feroz, feroç; *rapacis*, c. rapaz, rapaç; *Caesaraugusta*, c. Zaragoza, cat. Çaragoça; *quotia*, c. coz, coça; *sperantia*, b. t. y c. (e)speranza, cat. esperança; *laqueum*; c. lazo, cat. llaç; *altiare*, t. y c. alzar, cat. alçar; *faciat*, c. haga,=hazga, cat. faça; *dulcis*, c. dulce, dulzura, cat. dolç, dolçura; *vin-cit*, c. vence, cat. venç, *vincere*, vençre; *amicitia*, amiçtat, *lectare*, lleçtar (escullir).

§ 3. — Defensa de l' *h*

El Pare Nonell, en el Cap. XI de son *Análisis fonològich* les emprèn còntra l' *h* per l' abús que 'n feren els antichs, y que 'n fan els modèrns. L' abús de l' *h* no vòl pas dir que l' us ne sia mal.—Diu el Pare Nonell: 1.er l' *h* no evita l' *hiatus*. 2°. l' *h* no dèu sustituir consonants perdudes. 3.er els antichs la sustituiren, o no. 4.art no la sustituiren may a la *s* de nòms en *esa*, còm *pobrea*, de *pobresa*, y no *pobreha*. 5.nt no l' escrigueren quant les vocals separades per èlla 's refundiren en una: *por*, de *pahor*, no *phor*, ni *pohr*. Son cinch rahons.

A la primera dihèm que la rahó d' evitar l' *hiatus* no es pas nòstra. No obstant, l' *h* evita l' *hiatus* establint èntre les vocals major separació que la que 's tròba quant no hi ha dita *h*, y está clar que vocals molt separades no fan *hiatus*. En efècte, les vocals están en très graus d' unió: unió major en els vuyt diptongos, (una sílaba), unió mitjana en *ia*, *ie*, *io*, *ua*, *ue*, *uo*, (dues sí-

labes), unió menor quant están separades per *h* en que gastèm entre una y altra el metèx temps que 's necessita per intercalarhi una consonant. Jo asseguro que l' orèlla cronomètrica del pòble hi tròba aquèx temps, y per això mentres uns el gasten sença dirho, altres ho diuen per una *u*, una *y*, una *v*, una *g*: de *sedere*, sèure, (cf. vère o vèure), *seyèm*, *seyèu*, o *sevèm*, *sevèu*, de *dicere*, dir, *di-yèm*, *di-yèu*, o *di-gu-èm*, *di-gu-èu*, o *di-h-èm*, *di-h-èu*. Fins en *dia*, v. g. es diu *di-ya*, reclamant la *v*, de *di-v-es*, *divus*, perduda ja en *dies* dintre del metèx llatí. En una paraula, o la *u* y la *i* senç formar diptongo ab *a*, *e*, *o*, o entre sí, es desplèguen en dues *us* y dues *is*, ferint a dites *a*, *e*, *o*, *u*, *i*, còm en seria,=seri-ia, *strè-nuo*=strènu-uo, ó no 's desplèguen en dues, y dèu llavòrs suplirse per una *y*, una *v* o una *h*.—Els llatins metèixos fugiren l' *hiatus* y evitaren la contracció d' arrèls gregues pel metèx procediment: de βιω, viure, βάο, mòure, τράο, traspassar, ῥέο, dirigir, feren vi*v*o, ve*h*o, tra*h*o, re*g*o, per fugir l' *hiatus* y les contraccions de *viis*, *veis*, *trais*, *reis*, *viit*, *veit*, *trait*, *reit*, etcètera, que haurien dit *vis*, *ves*, *tras*, *res*, etc.

A la segona. Que l' *h* indispensablement dèu sustituir sòns cayguts del llatí, que no caygueren crònica o quantitativament, còm dalt havèm dit. Aquèsta regla que donárem onze anys ha, la repetim avuy ab mès convicció, y ab mès necessitat quant els nòus ortògrafs van posant nòstra escriptura tan gòtiga, tan nuha y a faysó del sigle que mòr, que no la coneixerà aviat sa mare.

A la tercera. Que 'ls antichs la sustituiren, o no. Aquèx fet no pròba sinó que n' hi havia que escrivien malament, o sença convicció.

A la quarta. Que may la posaren en nòms en *ea*. No ens vaga de consultar, si s' usá molt temps la terminació en *ea*, que usen encara al regne de València. Però

presumim que de cap manera el sufix *ea* ve de *iça*, com vòl el P. Nonell, aixis: *pigritia*, peresa (per periça), perea. Rahó, perque son en *esa*=*ea* molts abstractes de diferents classes, no acabats en *itia:* jovenèsa, de *juventus*, rarèsa, de *raritas*, infantèsa, de *infantia*, naturalèsa, de *naturalis*... Encara que 's pòden acostar a *esa* per *edo*, dihent: *juvenedo*, *raredo*, etc.; es mès just pèndrels dirèctament del adgectiu y donarlos el sufix d' abstracte grech, ία, o εία, tan de gust catalá, dihent: de *juven(is)*, jovenia o jovenèia, de *rar(us)*, raria, o rarèia. Luègo la *i* de *eia* valdria *j*, de *j* passaría a *s*, y al fi 's perdé. Donchs may se degué escriure *h*, sino *j*,=*y*. De mòdo que 'l *ea* pels catalans, almènos de les provincies de Barcelona y Girona, es impronunciable y may prèn *h*, sino *y*: *beata*, *teatro*, 's diu *bayata*, *tayatru*.

A la quinta. Res impedia contraure vocals separades per *h*, quant se contrauen les separades per altres consonants de mès consistència, v. gr. de *tabula*, taula, tòla.

Per altra part, en aquèx cas de contracció ¿a qui li acut posar ja l' *h*? Per ventura 'ls metèixos llatins conservaren la *v*, la *h*, y la *g* de *viv-o*, *veh-o*, y *reg-o*, en *vita*, *vis*, (força) y *ritus*, per *viv-ta*, *victa*, *vivita*, *vehis*, *regtus*, *rectus*, *reitus*?

Donchs, convenen *aches* y *aches* catalanes. ¿No ha près el castellá les de *hie*, *hue*, ab menos rahó a vegades (*h*ielo de *g*elum, *h*uevo de ovum?) No n' ha posades el francès en *h*ache, de *ascia*, etc? Solament el toscá còm a fill desagrahit ha deixat en això la tradició patèrna del llatí.

§ 4.—Defènsa de la *ch* final

Ch final. També la refusa 'l Pare Nonell en sa *Gramática*, pág. 25, perque no li tròba mès rahó de ser essent final que quant es en sílaba dirècta. Donchs, si l' orèlla no 'ns enganya, en sac*h*, solc*h*, vg. hi sentim a mès de la *c*, una fòrta aspiració que sábiament els catalans escrigueren per *h*. També detrás de *p* y *t* finals se sent dita aspiració, pero no es tan marcada, y això abonaria l' us del *ph*, y *th* finals, a mès de la tradició. La *ch* final, representa un sò doblat del χ grech, que may podrá significar la *c* sòla. Trobaríem mès lògich escriure *sachch;* pero si doblèm la *ch*, la *g*, y les mudes finals en general en la pronunciació, no les doblèm en l' escrit: *llòch*, *ròig*, *mig*, sònen *llòch-ch*, *ròig-g*, *mig-g*, (ch-ch=κ-χ y g-g=*kg* o *tg*, com *suggerir* sòna *sut* o *sukgerir*).

El Bolonyès escriu, vg. *fugh*, *zugh*, *nemigh*, *albergh*, (fòch, jòch, enemich, albèrch) pronunciant una dobla *g* gutural: *fugh-gh*, *zugh-gh*, *nemigh-gh*, *albergh-gh*. Escriu també *poch*, *comich*, *bosch*..... ab el metèx valor de nòstra *ch*.

El tedèsch té la *ch*, ab el sò de *j* castellana en sílaba dirècta o invèrsa, y en cassos còm *wachs*, *ochs*, sòna *waks*, *oks*, còm en els plurals catalans *llachs*, *llòchs*.

L' inglès té 'l *gh*, *ch* final, y 'l tedèsch y l' inglès escriuen *k* detrás de la *c* final: *stock*, *stick*, bastó; luègo el *c* final es modificable en sa pronunciació.—Donchs es improcedent l' omissió de la *ch* en sílaba invèrsa, y no hi ha por de que les *h* façan semblar estrany el catalá. Semblaria estrany, si no tingués els elements etimològichs y fònichs necessaris.

§ 5.—Formació de les paladials: *ll*, *ny*, *x*, y *g* y aquí formació de l' *ll*

El llatí no tenia cap llètra paladial. El catalá se les criá per mèdi de les quatre llenguals *l*, *n*, *s*, *i*, que s' assimilaren les dentals y guturals que per excurçament, o d' altre mòdo, als vingueren en contacte.

Primer pas. La *ll* resulta de **d***l*, **s***l*, **t***l*, **c***l* , **g***l* **ch***l*, **l**-*l*, convertides en **i** ó **y** totes les primeres d' aquèixos grupos: se**d**la, se**y**la, i(n)**s**(u)la, i**y**la, ro**t**(u)-la, ru**y**la, ove**c**(u)la, ove**y**la, vi**g**(i)lare, ve**y**lar, co**ch**-leare, cu**y**lera, co**l**l-um, co**y**l. La *l* de sí metèixa prengué aquèixa **y**: pa**y**la, de pal(e)a, fi**y**l, de fil-ius, fu**y**l, de folium.

Segón pas. Per influència d' aquèixa **y** la *l* es feu *ll* y 's començá a escriure: coyll, cuyllera, taillant, batailla. Però còm les *ll*, es feren molt pòch a pòch, se feu necessari escriure aquèixa **i** emol-lient fins que ja totes les dobles *l-l* del llatí foren **ll**. El francès guarda encara còm necessaria dita emol-lient, puig les dobles *l-l* del llatí no s' han palatinisat, còm en catalá, que 'n conservèm ben pòques, y les separèm per guionèt: *il-lustre*, *excel-lent*.

Tercer pas. La *ll* inicial, procedent sempre de *l*, vingué posterior quant ja 'l paladar catalá estava molt acostumat á les paladials: lac-us, llach, laic-us, llech, ligare, lligar. Solament llaga y llamarada tenen **ll** inicial procedent de **pl** y **fl**, y mès catalá es dir *plaga* y *flamarada*. **Llanto**, de **planct-us**, en llòch de **plany**, es mot castellá.

Quart pas. L' afany de paladials portá el doblar-

les, pero l' *ll* dobla s' escrigué **tll** (per **llll**, conf. **tg**, **tx**, per **gg**, **xx**); **catllá**, **espatlla**, **vetlla**, pr. **call-llá**, **espall-lla**, **vell-lla**.

§ 6.—Formació de l' *ny*

Primer pas. La *ny* resulta de **d***n*, **s***n*, **t***n*, **l***n*, **m***n*, **n***n*, **c***n*, **ch***n*, **g***n*, **q***n*; convertida en **i** ó **y** la primera de tots aquèixos grupos: **baln-eum**, **bayn**, **damn-um**, **dayn**, **somn-us**, piamontès **sony**, **canna**, **cayna**, **annus**, **ayn**, **aracn(e)a**, **arayna**, **fac-na**, (de **facio**,) **fey-na**, **reg(i)na**, **reyna**, **signum**, **seyn**, **coquina**, de *coquere*, **cuyna**. Per influència d' aquèixa **y** la *n* es feu paladial *ny*.

Segón pas. El grupo *yn* no 's palatinisá simultáneament en tots els mots. Els que ja 'l palatinisaren per distingirse dels altres, y acomodarse al nòu sò de la *n*, trasposaren la *y* escrivint **ny**. Moltes paraules es pronunciarien ensemps palatinisades y no palatinisades. Veus aquí la rahó de trobar escrit en la metèixa època *yn* y *ny*. La metèixa divergència hi ha avuy, y durará fins que el gèni haja portat a *ny* tots els grupos anteriors. Veus aquí còm la provincia de Llèyda que es la mès palatinisadora, diu ja, vg. **cunya**, **fenya**, **enya**, **renya**, ahont les restants diuen encara **cuyna**, **feyna**, **èyna**, **rèyna**. Repáres còm en **vayna** y **vanya**, de **vag(i)na**, els dos passos del *ny* presenten dos significats.

Tercer pas. Se feu *ny* de *n*: **campana**, **campanya**, **vin(e)a**, **vinya**, **Catalon(i)a**, **Catalunya**, **lusciniola**, de *luscina*, per *lucina*, **rossinyòl**. Si 's mira be, es veurá que aquèixa *n* era **gn**, de **g(e)nus**, que dona **yn** segons el *Primer pas*. Se feu també *ny* de *ng* y de *n*

inicial, y això 's degué fer últimament quant ja 'l paladar hi era acostumat: **pungere**, **punyir**, (g=j=y); compáres **compungir**, y **punxir**. El primer no ha arrivat a *ny*, el segón no hi vòl anar. De **nona**, (sòn, hora d' anar a dormir, al vespre, en oposició a sista de *sexta*, sòn de migdia), **nyonya**, mandra; **nyach**, **nyam**, de **chnàuein**, (χναύειν, rosegar), **nyèrro**, **nyama**, o **nyámara**.

§ 7.—Formació del *x* paladial

Primer pas.—El xex resultá de **d*s***, ***ss***, **sc**=***ss***, **t*s***, **c*s***, **ct**=**c*s***, **x**=**c*s***, **g*s***, **q*s***, convertida sempre en **y** o **i** la primera del grupo: **claud(u)s**, **coys**, **bass-us**, **bays**, **acs-is** o **ags-is**, (de *ago*, mòure), **ays** o **eys**, **fascia**,=**fassia**, **faysa**, **piscis**,=**pissis**, **peys**, **bux-um**,=**bucs-um**, **boys**, **capsa**=**cacsa** o **catsa**, **caysa**, **ipse**=**icse**, **eys**, **factionis**, =**facsionis**, **faysó**, **regsa** (de *rego*, regir), **reysa**.

Segón pas.—La *s* per influència de la *y* o *i* 's palatinisá, escrivintse **coix**, **baix**, **eyx**, etc. Ni l' *x* llatí perdé desseguida el seu sò gutural ni tots els **ys** passaren de còlp a paladial *yx* o *ix*. Per xò fou necessari conservar l' *y* o *i* emol-lient davant del xex per distingirlo de l' *x* llatí, y 's tròba escrit ensemps, v. gr. **pexs** y **peys**, perque cada paraula tingué 'l seu període d' indecisió nels moments del cambi. Nòtes que tornaven fácilment a *ys* o *is* nels plurals de *x* v. gr. de **pex**, **peys**, y això s' esplica perque l' *s* del plural repelèx el *x*, fins al punt que ja nosaltres dihèm **peixos**, **greixos**, en llòch de **pexs**, **grexs**, que de tots mòdos sonaria **peys**, **greys**.

Encara avuy tenim **taxar** o **tatxar** ab **xex** o ab **x**. El gallègo ha palatinisat ja tots els **x** del llatí. La provincia de Llèyda n' avança molt mès que les altres. Sem-

pre que tròba *ys* o *is*, ne fa *ix:* nòys, coyçor, kyrieleyson, diuen: noi*x*, coi*x*or, kyrielei*x*on. Fins pronunciant el castellá diuen habéi*x*, soi*x*..... per habéis, sois.

Tercer pas.—Nasqué mès tart el **xex** inicial procedent de *s*, *c* (1) o *g:* **s**erum, **x**erigot, **s**implex, **x**imple, **c**ichoria, orum, **x**icoyra, **c**aminus, **x**amenèya, **c**amadrys, **x**amadreus, **g**arrire, **x**arrar. Nasqué també el *x* medial detrás de consonant procedent de *ch* o de *j* doblada: ar**ch**ivus, ar**x**iu, con**ch**a, con**x**a, pertica,=perja, pèr**x**a, porticus,=porjo, pòrxo, intortica, entòr**x**a.

Quart pas.—Es volgué doblar el *xex*, y s' escrigué *tx* (conf. *tg*, *tll*): rai**x**a, (de raig, de rajar), ra**tx**a, mo**x**, mo**tx**o, pec(tu)s, pox, (cf. francès *poche*), pò**tx**a, clau**ds**,-um, clo**ys** =clò**s** o clo**x**, clò**tx**a.

Ortografia de l' x y del xex. El *x* es una llètra equívoca ab très valors. Pero son tan marcats que no hi ha necessitat de descompondre l' *x* llatí, còm ho ha fet el P. Nonell (2). No l' ha descompòst el francès apesar de donarli cinch valors, ni l' inglès que li 'n dona dos. El toscá no l' ha descompòst, còm diu el P. Nonell, sinó que no 'l té, per haver perdut o assimilat son element gutural, còm estremo, assioma, o son element llengual, com ec-centrico, ec-cellente. El castellá l' ha cambiat gráficament en *j*, pero sòls quant primer l' ha cambiat fònicament en tal *j*. Ara be, el catalá 'l conserva del llatí sença cambi; donchs sença cambi 'l dèu escriure.—Ademès el P. Nonell li dona dos sòns de massa. El sò de *s* no 'l té. Si 's diu estranger, estripar, es que no hi ha *x* sinó *s*, per mès que algún entravessat s' empènye en portar aquí les *equis* dels acadèmichs de Ma-

(1) En francès es comuníssim el pas de *c* inicial a *ch*=*xex*.

(2) El P. Nonell no sèmbla haver emprès la descomposició ab pròu convenciment, quant encara toleraria que s' escrigués *òxid*, *oxígeno*, *elixir*, *sintaxis* y altres tècniques del grech, (*Gramática catalana*, *pág*. 28).

drid, que allá rebuja 'l pòble, còm les han rebujades á França y a Italia: étranger, straniero. Item: en excés, v. g. l' x no té mica el sò diferent de vexar; solament que en la pronunciació l' element llengual de l' x es suplèrt pel llengual de c. El metèx passa als francèsos en exceder, exciter, etc. y als milions de castellans que no fan el cecèu.

Resta donchs clar.—1.er que l' *x* té 'l valor de *gz* (dues suaus) nel prefix *ex* davant de vocal: *ex-emple, ex-hibir.*—2.ón Que té 'l valor de *cs* (ks, dues fòrtes) èntre vocals y davant de consonant: *axioma, sexta.* També en *fix, mixt, Calixt, Sixt, prolix, rixa, asfixia,* y sos compòstos y derivats, per excepció del 4.art següent.—3.er Que té 'l valor de *xex* al principi y fi de mot, y després de consonant: *xapa, cox, marxa.*—4.art Que val també *xex* èntre vocals: *guixera, mixa.* Aquí podrá confóndres ab l' *x* medial. Per distingirlo, es indispensable continuar escrivint l' i emol-lient y generador del *xex*, èntre vocals, sinó es que la primera sia ja *i* radical o 'l diptongo *au*, en que l' *u* 's considera consonant: *coixa, cuixa, reixa..... guixa, rauxa, gauxa.*

Rahons a favor de dita *i*: 1.a Es indispensable un signe distintiu.—2.ona La i es l' emol-lient general, y 'l generador del *xex.*—3.a L' us fins ara rahonablement seguit.—4.a Que molts pòbles pronuncien encara dita *i* en les provincies de Tarragona y Llèyda. També la fan sentir y escriuen els gallègos, apesar d' haver ja transformat tots els *x* llatins en *xeixos: caixa, faixa, peixe* (pex). (Vide Gramática gallega de D. Juan A. Saco, n.° 237).—5.a Les rahons contráries prèses inconsideradament de la divergència d' escriptura dels antichs queden satisfetes.

El Sr. Tallander vòl la *i* emol-lient davant del *xex* final y la refusa davant del *xex* medial. Donchs, ja que estèm tant d' economies gráfiques, davant de *xex* final pòt ja pèrdres, puig en aquèst moment històrich, ja tota

x final es paladial, y 'l sò de *cs* final s' escriu sempre per *chs:* llò*chs*, se*chs*, be*chs*, y may llò*x*, se*x*, be*x*.

Axís la *i* davant de *xex* final no té altre prò que la pronunciació allí ahont la pronuncien, y per tant, qui no la pronuncie, no la dèu escriure. Té la tradició. Però la tradició permeté pèrdre la *i* de **i***ll* quant ja foren *ll* totes les dobles *ll*. Donchs no es inexorable. Esperèm un sigle més, y tal vòlta l' *x* llatí s' haurá enterament palatinisat, y podrèm també omètre la *i* emol-lient del *xex* medial de vocals.

§ 8.—Formació de la *g* paladial

Primer pas.— La *g* ve remòtament de **b***i*, (**b***e*), **v***i*, **d***i*, **t***i*, **s***i*, **c***i*, **g***i*, (gui), **qu***i*, convertides en **i** (*j* llatina o tedèsca) totes les primeres dels grupos anteriors: ha**b**-eo, ha**j**, ha**b**-eam, ha**j**-a, ru**b**-eus, ro**j**, plu**v**-ia, plu**j**-a, **d**iurnus, **j**orn, niti**d**-are, nete**j**ar, ino**d**-ium, enu**j**, po**d**-ium, pu**j**, gau**d**-ium, go**j**, ma**d**-ius, ma**j**, me**d**-ius, me**j**,(cf. remèy), sole**d**-ium, sole**j**, herbed-ium, herbe**j**, **d**eors-um, **j**us, man**d**-it, men**j**, pen**d**-it, pen**j**, me**d**-icus, me**j**, pe**d**-ica, pe**j**, ra**d**-ius, ra**j**, sedem-us, se**j**-em, ri**d**em-us, ri**j**-em, ca**d**-ere, ca**j**-re, ἧπατ-ος, toscá, fegato; gallègo, fégado; castellá, fígado; bolonyés, féguet; piamontès fídic, cat. fe**j**; lingua**t**-icus, llengua**j**, sca**t**-ium, de *scatere*, esqui**j**, trepi**d**-ium, trepi**j**, rumore**d**-ium, remore**j**, via**t**-icus, via**j**, hære**t**-icus, here**j**, per**t**-ica, per**j**, (cf. bur**j**ó, bur**x**a), por**t**-icus, por**j**-, hære**s**-is, here**j**-ia; fa**c**-io, fa**j**, fa**c**(e)r(e), fa**j**re, pla**c**(e)r(e), pla**j**-re, (cf. faire, plaire, francès); fu**g**-(e)r(e), fu**j**r, (cf. fu**y**-ta, ampurdanés, y fuir, francès), fu**g**-it, fu**j**, corri**g**-(i)a, corre**j**a; horolo**g**-ium, rello**j**, co**qu**(i)m(us), co**j**em.

Segón pas. — La *j* quedá ab valor de *i* o *y* en molts

mots, v. gr.: ha*y*, ha*y*a (per *he*, *haja)*, plu*y*a, nete*y*ar, go*y*, ma*y* (l' arbre de la plaça al mès de Maig), remè*y*, solè*y*, herbè*y*, ra*y* (tram de vigues pel riu), se*y*èm, ri-*y*èm, ca*y*re (sustantiu que significa el terme d' un pla per hont se cau en altre), fa*y* (per faig), corrè*y*a, boyèm. Guarda especialment aquèx valor al nòrt de les provincies de Barcelona y Girona. No obstant, es molt general que aquèlla *j* passás a paladial o valor de *j* francèsa. Però còm la *j* restava sempre ab el valor únich de *y* llengual, que guarda encara en toscá y tedèsch, se feu necessari sustituirla nels cassos de palatinisació per la *g* que en totes les variades llengues d' Italia, afiníssimes de la nòstra, còm també en la francèsa s' anava palatinisant. S' escrigué donchs per ineptitut de la *j:* plu*g*a, *g*orn, nete*g*ar, enu*g*, pu*g*, go*g*, Ma*g*, men*g*, pen*g*, me*g*, ra*g*, fe*g*, etc., sonant plu*j*a (j francèsa), *j*orn, nete*j*ar, etcètera.

Aquèx pas no 's doná soptadament, puig encara dura. Per xò 's tròba en la metèixa època men*g* y men*y*ar, pen*y*at y pen*j*a, corre*j*a y mi*g*a.

Puig hi hauría mots que ja havien sufèrt el cambi y altres no, y molts estarien entre 'l sí y el no, còm n' hi ha tants avuy encara respècte de tantes llètres y n' hi haurá sempre, perque 'l gèni de la llènga es sempre viu y molt ballugadís.

Tercer pas. — Pero la *g* paladial guardava encara 'l valor de gutural en molts cassos. Se li deixá donchs el valor de paladial davant de *e*, *i*, y detrás de les cinch vocals, precedida de la emol-lient *i*.

Davant de *a*, *o*, *u*, mentres el toscá y francès li suplien una emol-lient, v. gr. *g*iorno, *g*ia, man*g*ea, el catalá cambiá la *g* en *j* que com ençavaja a sonar còm l' actual, escrivintse: *ja*, *jove*, *ajudar*.

Quart pas. — El catalá, tastades les paladials, prengué verdader gust per èlles, y d' aquí 'l doblarles: Ha*y*a

quedá ha*y*a llengual v. gr. en malha*y*a, y passá a paladial senzilla, en ha*j*a, v. gr. benha*j*a, o passa a dobla paladial, v. gr.: malventha*jj*a (cf. el toscá **abbia** de avere). Per**j**a quedá paladial en bu**r**jó, y 's doblá en porjjo, burjja;=porxo, burxa, meg digué megg, here**ge**, heregge, rag, ragg (cf. el toscá raggio, viaggio, y 'l bolonyès raz, viaz, pronunc. ra*tz*, via*tz*).

Aquèixa duplicació necessitá temps. Encara avuy distingèx als culterans dir *putgi*, *mitja*, mentres els senzills diuen *pugi*, *mija*.

Quint pas. — Però la doble **gg** començá a desplegarse (perque aquèx és el gust del pòble, plegar y desplegar: mentres els senzills diuen molt contents: vay fer, vas venir, un presumit dintre la metèixa localitat diu vaig o váreig fer, vares o várets venir) en **cg**= **tg**, dihentse y escrivintse: desitg, puyts, metge, petge, empatg o empatx, gotg, o gotx.

Sisè pas. — Resultá axís una *t* ó *c* davant de **g** paladial semblant a *s*. Per la proximitat de la **g**=**s**, (*Vide el primer pas del* **xex**), dita *t* o *c* al ser final, es convertí en *i*: v. gr. goig, raig, fuig, deixantse sentir mès al plural, quant la segona *g* 's convertéix en *t* trobantse davant de *s*, goits, raits, fuits, que no obstant se continua escrivint goigs, raigs, fuigs.

Setè pas. — Donchs, cal conclòure que l' *ig* final es igual a *gg* convertida la primera en *c* o *t* y luego en *i* o *y* per la proximitat del valor llengual de la *g* restant, que essent final, s' acòsta a *x* (o *s* paladial). Al sobrevenir la *s* del plural, lògicament la *g* que restava, es fa *t* còm antes ho havia fet la primera. De mòdo que en plural o davant de *s* no queda cap de les dues **gg**: **rayts**, **fuyts**, de **raggs**, **fuggs**.

Y qui s' empènya, còm a la part de Llèyda, a fer la *g* davant dè *s*, no distingèx fònicament, verbi grácia: entre *gòig* y *gòigs*, *fuig* y *fuigs*.

Vuytè pas. — La g final passa als derivats senzilla y *g:* migera, rogench, de mig, roig, o senzilla y sustituida per *j:* mijancer, raja, de mig, raig, o hi passa dobla: trepitget, trepitjar, per trepigget, trepigjar, o dobla y enfortida en *x:* esquitxar, de esquig. Aquèx desplèch de la *g*, no dèu espantar, puig se tròben còses semblants en totes les llèngues, y en altres llètres del metèx catalá.

Ortografia de la g. Les sílabes ge, gi, s' escriurán sempre ab *g*. Perquè, o responen a *ge, gi* llatins, y 's dèuen guardar: gent, gira, de *gens*, *gyrat;* o han representat el primitiu y únich sò paladial suau, puig havèm dit que la *j* no ho pogué; y cal respectarlos aquèx servèy prestat a la tèrra nadiua. Per altra part, aquèx us facilita l' ortografia en llòch de dificultarla, còm algú crèu. El toscá usa sempre aquèixa g.

§ 9.—Formació de la *z* catalana

La *z* grecollatina era llètra dobla, de *ds* o *ts*, valor que ha guardat en toscá.

La *z* catalana es llengual senzilla còm la francèsa y molt propènsa a convertirse en paladial *g*. Es nascuda del contacte d' una dental o llengual ab la *c:* duod(e)cim, dotze, cal(i)c-is, calze, sal(i)c-is, salze, pol-l(i)c-is, polze, ol(e)cina, olzina, alzina, olzinella, cub(i)tus, cotze, colze, un(de)c-im, onze, quin(de)cim, quinze, Quir(i)cus, Quirze. A vòltes la z s' ha fet g: canon(i)c-us, canonge, domin(i)cus, domenge. El veneciá pr. zente, per gente, el Lionès zour per jour. El bolonyès diu ong', dôg, trêtg', quatorg', queng'. Nosaltres dihèm gelós o zelós. Moltes zètes son les metèixes del llatí, però fetes senzilles: zelus, zèl, zona, zona.

§ 10.—Prefixos catalans

El catalá prengué del llatí les paraules ja prefixades de nòm, preposició o advèrbi: *clarificar*, de *clar-i-ficare*, *un-i-gènit*, de *un-i-genitus*, *redimir*, de *re-d-imere*, *inadmisible*, de *in-ad-missibilis*, *còntrovèrsia*, de *contro-versia*.

No obstant, molts prefixos llatins son cults o clássichs, y al pòble no li fan grácia. Per xò, sentintse ab una fòrça d' invenció y combinació á 'l altura de sa pènsa y de sos sentiments, sòls comparable a la que gosá 'l pòble grech, s' apodera del element llatí en qualsevòl punt ahont tròba l' arrèl, y luègo forma ab èlla tota la família de compòstos y derivats fins a representar ses idèes y sentiments ab una escrupulositat y graficisme, que sòls trobèm en la llènga francèsa. Devèm anyadir que aquèixa derivació y composició genuinament catalana, es feta ab tanta fòrça e intenció que 's vèu en èlla una ánima que vòla per sobre la materialitat de la paraula. Aquèixa intenció, aquèx sobrepuig d' idèa que 's tròba en la paraula genuinament catalana, no sòlen representarla degudament els diccionaris. El Sr. Aguiló (q. D. t. e. g.), anava a suplir aquèx defècte en son diccionari frasejat.

Un exemple. *Cap*, de *cap-ut*, cau a disposició del gèni creador de la llènga, y deixant pels classicistes la progènie immensa que dita paraula té nel llatí, engèndra una família nòva. Vèusen aquí alguns membres: cab-èça, cab-úç, cap-dal, cap-dill, cap-ell, cap-illa, capi-tá, cap-cina, cap-utxa, cap-buçar, cap-ficar, cap-girar cap-tòrcer, cap-trencar, cap-arra, a-ca-bar, a-cau-dalar, en-cap-arrar, es-cap-çar, cap-çal, y altres innumerables, ab sos derivats fins al últim diminutiu.

PREFIXOS FLEXIBLES

L' article, el sustantiu, l' adgectiu, el vèrp, es prefixen entre sí per fer paraules compòstes. Es en això el catalá tan lliure y expedit que se 'l pòt comparar ab el grech en la facilitat de compondre.

Els compòstos son de dos, très, quatre, o tal vòlta mès elements.

Els compòstos formen una concordáncia o impòrten ver règimen sintáxich èntre sos elements.

Concordáncia. Dos sustantius: *cánem-i-llana*, drap o tela, *cap-i-pèus*, *caixa-banch*, *pa-i-vèure*.

Article y sustantiu. *La-farga*, *Sa-fònt*, *Les-dèus*, *Ses-rovires*, *La-durs (illa turris)*.

Sust. y adgectiu. *Costa-franca*, *Ròca-ròja*, *Casa-blanca*, *Cas-amada*, *Mont-serrat*, *Mont-sèny*, *Mont-sèch*, *Puig-mal*, *Riu-bregós*, *Vall-llobrèga*, *Vall-sebre (Vallis separ)*, *Bell-llòch*, *Bell-cayre*, *Bell-munt*, *Castell-vell*, *-nòu*, *-será*, *-olí*, *-tòrt*, *Vila-nòva*, *-mala*, *-franca*, *-alta*, *cámes-crues*.

Règimen sintáxich. Adgectiu regent: *Cama-tòrt*, (=tòrt de cama), *cap-pelat*, *còr-gelat*, *barba-ròs*, *cèya-ròs*, *ull-blau*, *llabi-fès*, *sanch-trahit*, *carn-fugit*, *boca-obèrt*, *panx-ample*.

Sustantiu regent: *Cap-de-vila*, *Fònt-de-vila*, *Sòl-de-vila*, *Puig-llançada*, *Casa-de-jús* (bax), *Casa-de-sús* (dalt), *Puig-de-n-gola*, *Riu-d-olms*, *D-es-pujòl*, *D-es-bòsch*, *D-es-pí*.

Vèrp regent: *Cap-girar*, *còll-tòrcer*, *escanya-pòbres*, *pèla-canyes*, *mira-cèls*, *Mira-'l-camp*, *Es-corna-'l-bòu*, *par-ayga*, *para-llamps*, *estrènya-caps*, *trèmpa-plomes*, *llèpa-llums*, *cama-lliga*, *plòra-miques*, *mèna-dòls*, *espanta-mosques*, *que-viure*, *que-dir*, *que-fer*.

Prefixos inflexibles

Son *a, e, de, es, des, em, en, mig, re, èntre, sobre, còntra*.

a. Del llatí *ad*, convertèx els nòms en terme *ad quem*, y fa així vèrps actius de qualsevòl nòm: De *jòu*, *a*-jov-ar, de *munt*, *a*-munt-ar, de *clar*, *a*-clar-ir o *a*-cla-r-ar, de *via*, *a*-vi-ar, de *canal*, *a*-canal-ar.

e, de. Purament eufònica, y si 's vòl, innecessària, s' antepòsa a la *s* inicial seguida de consonant: *e*-sprit, de *spiritus*, *e*spòs, de *sponsus*, *e*sposar o *de*-sposar, de *sponsare*.

es, des. Del *ex* llatí, que davant de consonant se torna *es*, còm *es*tendre, de *extendere*, se 'n fa gran us en la forma *es* o *des* per donar a la paraula significat negatiu: *ès*-gavell o *des*-gavell, de *gavella*, *es*-puntar o *des*-puntar, de *punta*, *des*-fer, de *fer*, *des*-lligar, *des*-dir, *des*-mentir. A vegades significa separació: *es*-brinar, *des*-triar; o es purament eufònich: *es*-mic-ar, *es*-micol-ar, *es*-devenir; o té 'ls significats que en llatí d' aument o direcció *ex quo*: *es*-posar, *es*-tendre, *es*-tirar.

en, em. Del llatí *in*. Fa vèrps actius de qualsevòls nòms: *en*-dolc-ir, de *dolç*, *en*-greix-ar, de *grex*, *em*-pobrir, de *pòbre*, *en*-negrir, de *nègre*, *en*-cadarn-ar, de *cadarn*. Es viciós usarla en vèrps ja fets, com *em*-portar, *em*-burlar, per *portar*, *burlar*.

mig. Significa meytat: *mig*-obrir, *mig*-partir, *mig*-matar.

re. Té 'ls significats del llatí, però s' usa estraordináriament per *aumentar*. Repetèx: *re*girar, *re*-còure, *re*-menar; o aumenta: *re*-malehit, *re*-dolent, *re*-bò, *re*-lladre, *re*-depressa, *re*-pòch a pòch, *re*-nòm.

còntra, èntre, sobre. Son llatins, però 'n fem un us que casi no 'n feu el llatí: *còntra-punt, còntra-pés,*

còntra-sènya;—èntre-fosch, èntre-clar, èntre-suhar, èntre-dents, èntre-lluch;—sobre-nòm, sobre-taula, sobre-pèndre.

cap y bòy. No creyèm pertinent l'us que de *cap* se fa còm prefix merament eufònich, a Andòrra y al Pirinèu de la Província de Llèyda, còm *cap*-venir, *cap*-menjar, *cap*-pensar, etc., y dihèm lo metèx de *bòy* per igual us, còm se 'n fa a l' Atmètlla y altres pòbles vehins pròp de ça de Cervera, com *bòy*-caure, *bòy*-riure, *bòy*-vindre, *bòy*-parlar. Pròu sentim la flayre d' aquèixes flòrs boscanes, y l' armonia d' aquèixes nòtes que còm solfètes hermosègen el cant de l' humanitat. Però s' opòsen a l' economia y sentim no trobar pròu rahó per justificarles etimològicament.

SUFIXOS CATALANS

§ 11. — Distinció del sufix en el nòm

Prenèm el nòm en sa forma masculina; si es femení, dèu pèndreseli la *a* final. El nòm masculí será sempre pla, còm *bòlit, temple*, o agut còm *rodó, llampèch*.—El pla finirá ab vocal átona *e, i, o, u*, o ab *ch, l, m, p, t*, còm: *apte, lliri, quadro, nuu, síndich, sòcul, sinònim, monosílap, sòlit*. L' agut finirá ab *á, è, í, ó, ú, ch, f, g, l, ll, m, n, ny, p, r, s, t, x;* o finirá ab diptongo *au, eu, ou, iu, ay, ey, oy, uy*, o ab dues consonants.

Regles

1.ª Als plans en *e, i, o, u*, se 'ls prèn aquèsta vocal y s' obté l' arrèl llatina: vèrg-e, cir-i, ròb-o, donen *verg, cir, rob*, que tantejats per les cinch vocals, *varg, virg, vorg, vurg, car, cer, cor, cur, rab, reb, rib, rub*, deixen fácilment escullir *virg, cer, rab, o rap*, que 's

tròben en *virg-o*, *cer-a*, *rap-io*. Aquèx tantèig de vocals y consonants es l' espasa del etimologista.

2.ª Els plans en consonant son èlls metèixos llatins. Basta retornarlos la terminació llatina ab els cambis de consonant deguts: *syndic-us*, *soccul-us*, *synonym-us*, *monosyllab-us*, *solid-us*.

3.ª Els aguts en diptongo o en dues consonants, son èlls metèixos l' arrèl llatina: *blau*, *riu*, *bòu*, *neu*, *curt*, *llusch*, *fosch*, *rebòst*, *crost-a*, de *flav-us*, *riv-us*, *bov-is*, *niv-is*, *curt-us*, *lusc-us*, *fusc-us*, *reposit-um*, *crust-a*.

4.ª Els aguts en *á*, *è*, *í*, *ó*, *ú*, tenen aquèixa vocal còm a representant del sufix caygut *genus* o *dus*, pág. 16. Treta dita vocal, queda l' arrèl: *bl-è*, *bl-á*, *rod-ó* donen *bl*, (de *fl* que 's tròba en *flo*, *flamma*, y *blandus*, per *flandus)*, y *rot*, de *rota*, *rotundus*.

5.ª Els aguts en *ch*, *ll*, *m*, *s (ç)*, *t*, tenen separables els sufixos *ach*, *ech*, *ich*, *och*, *uch*, *all*, *ell*, *ill*, *oll*, *ull*, *am*, *im*, *um*, *m*, *ès*, *ís*, *ós*, *aç*, *iç*, *uç*, *at*, *et*, *it*, *ot*, *ut*, que 's trobarán luègo.

6.ª Els dissílaps o polisílaps aguts en *l*, *r*, tenen separables els sufixos *al*, *ar*, *el*, *er*, *ol*, *il*, que 's tròben a la pág. 15.

7.ª Els aguts en *g*, *ll*, *ny*, *x*, tenen sa esplicació en la formació d' aquèixes paladials, pág. 25 a 33.

8.ª Els aguts en *f*, *n* y *p* son arrèls llatines o gregues, com *golf*, *nèn*, *sòn*, *encèp*, *esquerip*, de γόμφος, νάννιον, *somnus*, o ὕπνος, *incibare*, *es*-κερύττειν.

is, issa. Del sufix grech εις,-εισσα (εις=ís, vg. παράδεισ-ος, paradís) que significa *abundáncia*. S' ajunta a adgectius per significar aptitut estraordinária per realisar el significat de l' arrèl: *passad-ís*, *vinclad-ís*, *agafad-ís*, *vall-ug-ad-ís*, *fon-ed-ís*. La terminació femenina resulta adgectiu y sustantiu ab l' anterior significat: *malalt-issa*, *corred-issa*, *demanad-issa*, *foned-issa*, *mo-*

ved-issa. A vegades significa solament abundáncia: *verdissa*, (molt vèrt), *pall-issa*, (molta palla).

iç, iça. Del llatí *ic* o *it*. Es conèixen per no importar abundáncia ni movilitat, còm els anteriors: cony-iç de *canni-t-ius*, teul-iç, de *tegul-it-ius*, nodr-iç, de *nutr-i-t-ius*, pan-iç, de *pan-ic-um*, pelliça, de *pell-ic-ius*, pedr-iç, de *petr-it-ius*.

ich. De *igo*, de *ago*, còsa que fa l' arrèl, còm: *llambr-ich*, *am-ich*, que llèpa, que ama; *pess-ich*, *plor-ich*, *su-mich*, acte de *pinsicare*, magullar, plorar, sumicar.

èch, èga. De *ago*, fer, còm: *gem-èch*, *espet-èch*, *llamp-èch*, *moss-èch*, *esbuf-èch*, *enfarf-èch*, *ros-èch*, *borr-èch*, acte de gem-ir, pet-ar, brill-ar, mordr-e, buf-ar. farc-ir, ròur-e, de *rodere*, pastur-ar, traslladat a un animal que pastura.

ech, ega atònich. Es tambè de *ago*, y significa *el que fa: cárr-ech*, *cáv-ech*, *bròf-ech*, *còrr-ech*, *ròc-ech*, el que fa cár-ies, o neguit, cau, bròu o insípit, còrrer, ῥόθος o moviment estrepitós. *Xáf-ech*, que fa xaf; no obstant, advertim qu' es paraula hebrèa, forastera per tant a aquèixa composició.

í, ina. De *genus*, (vide pág. 16). *Boc-í*, (de boca), *sur-í*, (de *sus*, pòrch), *tup-í*, (de *tup*, sò del bullir, o es *toupie*, francès, baldufa), *berret-ina*, de *berret*, de *birretum*, *cap-cina*, *petx-ina*, (de *pex)*, *tunyina* (de *thynnus)* *moix-í*, pèl *moix-í*, (de *mulsus*, suau). Aquèsta terminació la prènen, còm en llatí, la mar de gentilicis: Saguntí, de *sagunt-inus*, Solson-í, Cardon-í, Giron-í, fill o procedent de, o fabricat a Solsona, etc. A vegades es diminutiu: *cargol-í*, *cargol-ina*, de *cargòl*.

è, èna. De *genus*. *Dit-èna*, de *dit*, *dotzèna*, de *dotze*, *catorz-èna*, etc.

ench, enca. De *genus* significa còsa que tira a ser o a tenir lo significat per l' arrèl: *Blav-ènch*, *bordic-ènch*, *talp-ènch*, *cor-ènch*, *fust-ènch*, que tira a blau, bort,

talp, còr, fusta. El prènen molts gentilicis: *Sald-ènch, Sabadell-ènch, Mullass-ènch, Bass-ènch;* de *Sald-í-gena, Sabadell-í-gena, Mullass-í-gena, Bass-í-gena. (Mullás* y *Bassa* son nòms de cases). A vegades será radical, còm: *rènch*, de *regere, llènca*, de *lingua, pènca*, de *pingua*, de *pinguis*.

ant. Participi de present que fa sustantius, còm: *el trenc-ant, l' arrib-ant, el gir-ant, el pass-ant, el tenc-ant, el saltant*.

anch. Es l' anterior, mudada la fòrta final (V. página 10, R. 8.ª): *esvor-anch, ras-anch*, de *vòra, rasa*.

ent. Del paticipi de present llatí: *jayent, cayent, bon jayent, mal cayent, molt creixent*.

es. Del llatí *-ensis*, de *res*, es gentilici: *Vilad-ès, Avian-ès, pag-ès*, de *Vilada, Avià, pag-us*.

òch, òca. Despreciatiu, de *ot, ota: Bad-òch, mil-òca, miller-òca, barr-òch, many-òch, busar-òch, motx-òch*.

òy, òya. Diminutiu carinyòs, procedent de *ol* de *uncia*: *alegr-òy, xir-òy*, (de xèra), *gal-òy, margarid-òya, enamorad-òy, n-òy, n-òya, de nen-òy, nen-òya, de nèn*.

ut, uda. S' unèx a sustantius fent adgectius en significat de portar l' arrèl: significa ademès abundáncia y desprèci: *espatll-ut, vany-ut, morr-ut, corn-ut, quimer-ut, catxaçut*. A vegades es del llatí, còm: *men-ut*, de *minutus*.

uch, uga. Diminutiu despreciatiu, de *ago: menj-uch, llef-uch, por-uch, lladr-uch, llef-uga, astr-uch, mal o benastr-uch, mala o ben-astruga*.

uy, uya. Diminutiu carinyós, de *ol*, de *uncia: mal-uy, trist-uy, San-uy, Lless-uy*.

uç, uça. Despreciatiu, de *ugo*, de *ago: cab-uç, carn-uç, bat-uça, pall-uç, vall-uç*. Cf. el cast. *uza: gent-uza*, y el toscá *uzzo: medic-uzzo*.

ach. Del grech-llatí *ax*, abundáncia: *serr-ach, estrop-ach, espin-ach, parr-ach, alzin-ach, fuller-aca*. A ve-

gades ve ja del llatí: *llim-ach*, (de *lim-ax*, de *libo*, llepar, que llèpa molt). A vegades es radical: *sach*, *tach*, ó prové de *at: Perxachs*, *Reixach*, per *Perxats*, *Reixat*.

astre. Del grech στερεός, significa *dur*, *desa-piedat: poll-astre*, *par-astre*, *mar-astra*.

all, alla, oll, olla. De *culum* y *bulum* de *gero*, *fero* (Vid. pág. 16), significa portar lo significat per l' arrèl: *ventall*, de *venta-culum*, que duu vent, *freg-all*, *plom-all*, *bosc-all*, que duu còsa de bòsch, *en-cen-all*, *dur-all*, *plo-ralla*, *ri-alla*, *mort-alla*, *quitx-alla (quiss-alla)* y *can-alla*, que duu quissos o cans, afició dels nèns.

Sor-oll, de *son-o-culum*, *rest-oll*, o *rest-oble*, de *restobulum*, *embr-oll*, de *invroculum*, per *involucrum*, *trent oll*, que fa trémer. Alguns serán del diminutiu *culum* de *uncia: reb-oll*, de *robur-culum*, *genoll*, de *gen-i-culum*; altres serán radicals: *doll*, *fòll*, *mòll*, de *dolium*, *futilis*, *fut(i)lis*, *mollis*.

ull, ulla. Diminutiu de *culus*, de *uncia: cor-ull*, de *cor-us*, cèrta mida, *rag-ull*, de *raucus*, *cas-ulla*, de *casa*, *cavan-ulla*, de *cava*, *Car-ulla*, de *cara*.

ada, ida, uda. Del Participi de pretèrit, signifiquen l' acte y l' efècte de dit acte.

De *cantat*, *cant-ada* De *llegit*, *llegida* De *ving-ut*, *ving-uda*
De *tocat*, *toc-ada* De *ferit*, *fer-ida* De *rigut*, *rig-uda*

Però *ada* s' ajunta també a qualsevòl sustantiu, important reunió, actuació y efècte del metèx.

De *gent*, *gent-ada*	De *caixal*, *caixal-ada*
De *vent*, *ventada*	De *cassòla*, *cassol-ada*
De *gavi-n-èt*, *gavinet-ada*	De *canalla*, *canall-ada*
De *calor*, *calor-ada*	De *lladre*, *lladreg-ada*

El sufix *ada* en els colectius significa agrupació, còm de *gent*, *gent-ada*; en els de capacitat, còsa continguda, còm de *cassòla*, *cassol-ada*; en els d' instruments, còlp, còm de *bastó*, *baston-ada*; en els de temps, transcurs y

soldada, còm de *mès, més-ada;* en altres significa reunió, acte y efècte, còm *lladregada,* que significa còlla de lladres, acte de robar, y ròbo.

at. Té 'l significat del anterior *ada: ruix-at, teul-at tupin-at, riu-at, camp-at, hort-at.* Alguns tenen les dues formes, còm *riu-at* y *riu-ada, teul-at* y *teul-ada,* etcètera.

am, im, um. Del llatí *agmen,* reunió, significa multitut: *branc-am, vig-am, aucell-am, fer-am, donam. — Bov-im, ruix-im, plug-im, gotill-im, regal-im.— Frar-um, llep-um, tendr-um, rescl-um, fer-um, rebl-um.* Els en *um* son despreciatius.

ança, ença. Del llatí *antia,-entia: esperança, record-ança, compar-ança, anyor-ança, plany-ènça, temènça,* de *sperantia, recordantia, comparantia, angor-antia, plangentia, timentia.*

á, ana. De *genus* (Vide pág. 16). Es gentilici: *Manres-á, Berg-ad-á, Vig-at-á,* fill o procedent de Manrèsa, Berga, Vich.

ia. Del grech ία, còsa pròpia: *Rector-ía, teuler-ía, carnicer-ía, pages-ía, abad-ía.*

ista. Del grech ιστής, significa *professió de partit, escòla u ofici: Catalan-ista, bany-ista, fond-ista, ebanista,* y potser s' arribe a dir *sabat-ista* per *sabater,* tal es l' abús que 's fa avuy de aquèx sufix tan pretenciós. Es mès catalá significar els partidaris pel sufix **í-ina**: *carl-í, alfons-í, pidal-í,* y significa etimològicament vera comunió ó parentiu ab el capithòst.

ar, re o er, ir. De molts infinitius se fa substantius: el *sop-ar,* el *din-ar,* l' *esmorz-ar,* l' *anar,* el *jaure,* el *bèure,* el *sabèr,* el *lleg-ir,* el *dorm-ir.*

or. Del *ur* dels participis llatins de Futur, significa còsa que 's pòt, dèu, o convé fer: *morid-ora, valed-or, fahed-or, notad-or,* de *morit-ura, valit-urus, facturus, notaturus.*

or. Del llatí *or* significa la qualitat abstracta en acte: fresc-*or*, la frèsca o frescura refrescant, blanc-*or*, la blancura blanquejant.

ura. Del grech οὖρον, espay o abundáncia, significa la qualitat abstracta, o 'l llòch o temps de l' arrèl, sempre ab vaguetat: *fresc-ura, blanc-ura, plan-ura, alt-ura, vell-ura, bosc-ura, mal-ura, dolç-ura.*

uria. Del precedent, però la *i* li dona cèrta llibertat, fentli significar moviment o decurs en les còses en *ura: plan-úria, bosc-úria, vell-úria, cant-úria, cent-úria, mal-úria.*

f. Sòl indicar desprèci y queda infixa dintre 'l mot: De *galta, galtifa, galtifuda; plant-òfa, pall-òfa;* de *escarnir, escarn-uflar; garr-òfa, gall-òfa, cò-fa, xèfla, xomflo, carx-òfa, mò-fa, bèfa, xufla, tuf, past-ifa.*

El pòble preferèx la *f* per despreciar, y l' infixa ab un tino admirable.

p. Alguns radicals en *p*, tenen significat de prèsos del participi de Pretèrit, còm: es-guerip, xarrup, de *sorbere*, glòp, de *glutio.*

tre, cre, o tra, de *gero* (p. 16), signifiquen instrument, còm: *ròs-tre, sepul-cre, cabès-tre, fines-tra, tea-tre,* instrument de ròure, *rodere*, de sepelire, del cap, de φαίνειν, o fer vèure, de mirar.—Si 'l *tre* o *cre* son metátesis de *ter* y *cer*, còm: *mèstre, pulcre,* de *magister, pulcher,* no signifiquen instrument.

Sufixos aumentatius y diminutius

A mès dels aumentatius y diminutius que 'l catalá prèn del llatí (Vide *Pas del sufixos llatins al catalá,* pág. 18), y dels en **i, ina; och, oca, oy, oya, uch, uga; uy, uya; uç, uça; ach, eg-all, oll, ull;** en fa també ab els sufixos següents:

Aumentatius

aç, aça. Del grech-llatí *ax*, abundáncia: *grand-aç, grand-aça, homen-aç, don-aça.*

aç-aç, aç-aça. L' anterior repetit: *grand-aç-aç, grand-aç-aça.*

arro, arra. Del basch *arra*, el mascle, es despreciatiu: *cavall-arro, eug-arra, cap-arro, boc-arra.*

aç-arro, aç-arra. Primer y tercer: *grand-aç-arro, eug-aç-arra.*

arr-aç, arr-aça. Tercer y primer: *cap-arr-aç, don-arr-aça.*

òt, òta. Es despreciatiu (1): *did-òt, piny-òta, xic-òt, llej-òt, bur-in-òt,* de *búu-búu-búu*, cantarella del burinòt.

Diminutius

ell, ill, ull. Esplicats, de *uncia: aixad-ell, cist-ella, coll-ell, venc-ill,* (de *vincire*, lligar), *Joan-ill, Jaum-ill, Jaum-illa, Xer-ill,* de *Cyrillus*, senyorèt, *tur-ull,* cf. *turó,* de *tur*, caldèu טור, *Car-ulla, macar-ulla.*

ol, ola. De *uncia*, pág. 18: *fill-òl, fill-òla, manx-òl,* de *mans*, *ganç-òla.* A vegades es radical, còm: *vòl, estòl, mòla, bòla.*

ol-i, oli-na. L' anterior ab *i, ina*, pág. 39: Moix-ol-í, de mox, moix-ó, moix-òl (mo-ssòl), raj-ol-í, rat-ol-í, rat-ol-ina.

ich, ica. De *it, ita*, per *èt, èta: bon-ich, pobr-ich, rour-ich, Jaum-ich.*

ig, itja o **itxa.** De *ago*, pág. 17: *volv-ig,* (de

(1) Tal vòlta aquèx *ot* es près d' *hostis*, hoste o foraster, en el sentit en que 'ls romans prenien per enemich a tot *hostis* o foraster al Impèri. Aixís, vg. *homen-ot*, valdría *homo-ostis*, *home-foraster*, y pels romans *home-enemich;* y está clar qu' un enemich es despreciable; y, a la veritat, fins un foraster es menos apreciat que un domèstich o vehí. Pòt també ser de *otus*, *cabr-òta*, aucell de nit.

neu), *vent-ig*, (cf. *vent-itj-ol)*, *rourig*, *font-itxa*.

iny, inya. De *genus*, pág. 39. Cf. el gallègo *iño*, *iña: got-inya*, *got-iny-óla*, *font-inya*, *fontiny-òla*.

ó, ona. De *genus*, pág. 16: *valent-ó*, *valent-ona*, *mols-ud-ó*, *mols-ud ona*.

èt, èta. Cf. el tosca *etto*, *etta*, el castellá, *ito*, *ita*, y 'l francès, *et*, *ette* (1): *gavin-èt*, *gavin-èta*, de *glavi*, de *gladius*.

El catalá còm es riquíssim en formes intensives (2), ho es en l' us dels aumentatius y diminutius, combinats maravellosament per significar fins els mès petits cambiants del pensament y del sentiment, y això es ben ajustat a una raça moguda còm la catalana. Dos exemples: *Suara* (de *sub hora*, fa pòch), *suar-aça*, *suar-èta*, *suar-ica*, *suar-inya*. *suar-ona*.—*Cap*, *cap-aç cap-arro*, *cap-arr-aç*, *cap-arr-ac-èt*, *cap-arr-aç-ó*, *cap-arr-aç-on-èt*, *cap-arr-aç-on-et-ó; cap-arr-ell*, *cap-arr-ull*, *cap-arr-ó*, *cap-arr-on-èt*, *cap-èt*, *cap-arr-èt*, *cap-arr-et-ó*, *cap-arr-et-on-èt*, *cap-arr-ig*, *cap-arr-itx-èt*, *cap-arr-itx-ó*, *cap-arr-itx-on-èt*, *cap-arr-itx-on-et-ó*, *cap-òt*, *cap-ot-òt*, *cap-ot-aç*, *cap-ot-èt*, *cap-ot-arro*, etc, etc.

§ 12. — Sufixos verbals

ar, ir. Pòsen en acció o passió qualsevòl nòm o advèrbi, enriquint la llènga ab casi tants vèrps còm nòms té. Sòlen aquèts vèrps de formació catalana pèndre 'ls prefixos *a*, *es*, *en:* brot-*ar*, xay-*ar*, *es*-xay-*ar*, *a*-can-*ar* *en*-sac-*ar*, *es*-calaf-*ar*, *es*-calaf-*ir*, o *es*-claf-*ar*,

(1) Es tal vòlta de *egeo*, mancar, que donaria un supí vulgar *eguitum*, = *egtum*, = *ect-um*, = *eit-um*, = *èt*, v. gr. *cap-ut-ectum*, = cap-*èt*, cap-mancat, que no té la mida ordinária.

(2) Vid. *Intensivos ó superlativos de la lengua catalana*, pel Dr. D. J. Balari.

es-claf-*ir*, de *brot, xay, cana, sanch, calaf*, (hebrèu כֵּלַף, martell, usat en *Calaf* y *Calafell);—en*joven-*irse, a*-ma-gr-*irse, en*-llest-*ir, a*-Joan-*ar, en*-Joan-*ar*, de *jove, magre, llest, Joan.*

Ej-ar. De ἰδεῖν, semblar, forma vèrps nèutres que signifiquen tirar a, o tenir apariència de l' arrèl: agr-*ej*-ar, animal-*ej*-ar, grogu-*ej*-ar, cor-*ej*-ar, fust-*ej*-ar, verd-*ej*-ar, coix-*ej*-ar, tirar a *agre, animal, gròch, còr, fusta, vèrt, coix*, etc.

Ej-ar. De *dare* o *agere*, dona vèrps actius: net-*ej*-ar, de *nit-i-dare*, barr-*ej*-ar, (de barra-*agere*, mòure la barra ó remenedora), fust-*ej*-ar, de *fustigare.*

Ig-ar. Forma clàssica de l' anterior: mit-*ig*-ar, lit-*ig*-ar, fust-*ig*-ar. Calc-*ig*-ar, es vulgar.

Ug-ar, uc-ar. Diminutiu freqüentatiu de *ago:* Vall-*ug*-ar, rem-*ug-ar*, menj-*uc*-ar, pell-*uc*-ar.

Ot-ar. Es l' *ar* unit a aumentatius despreciatius: esbal-*ot*-ar (cf. t. *sbagliare*, errar), a-pil-*ot*-ar, de pila.

Ot-ej-ar. Del 2.on o 3.er y del anterior: animal-*ot-ej*-ar, agr-*ot-ej*-ar, es-bal-*ot-ej*-ar, pobl-*ot-ej*-ar, xarr-*ot-ej*-ar, travall-*ot-ej*-ar, menj-*ot-ej*-ar, d' *animal, agre, sbal, pòble, xarra, travall, menja.*

Is-ar. Del grech ιζ: martir-*is*-ar, esteril-*is*-ar.

Aç-ar. Del aumentatiu *aç:* escarr-*aç*-arse, estir-*aç*-ar, de *es-carr-aç*, de carro, y *es-tir-aç.*

Eg-ar. De *agere:* em-pud-*eg*-ar, es-pitr-*eg*-ar, es-fil-*eg*-ar, en-nou-*eg*-ar, es-pet-*eg*-ar, a-bony-*eg*-ar, a-puny-*eg*-ar, de *put, pit, fil, nòu* (del còll), *pèt, bony, puny.*

eg-aç-ar. Dels dos anteriors: es-fil-*eg-aç*-ar, es-tir-*eg-aç*-ar, em-pud-*eg-aç*-ar, etc.

§. 13. — Lléys de sufixació

Un sufix qualsevòl començat per vocal, sia de femení *a*, de plural *os*, de superlatiu *íssim*, d' aumentatiu o diminutiu, pág. 44, de vèrp *ar*, *ir*, *es*, *em*, *eu*, *en*, etc., engèndra en les diccions que 'l prènen els cambis següents:

1.er Absorbèx la *e*, *o* y *u*, átones: de *dign-e*, *dign-a*, *dign-íssim*, *dign-ar*, de *tont-o*, *tont-a*, *tont-íssim*, *atont-ar*, de *cruu*, *crua*, *cru-íssim*, *re-gru-ar*.

2.ón Fa reaparèixer l' *n* cayguda dels aguts en *á*, *è*, *í*, *ó*, *ú*: de *va*, de *van-us*, *van-a*, *van-íssima*, *en-van-ir*, de *serè*, de *seren-us*, *serèn-a*, *seren-íssim*, *seren-ar*, de *vehí*, de *vicin-us*, *vehin-a*, *vehin-at*, *avehin-arse*, de *rodó*, de *rotund-us*, *rodon-a*, *rodon-íssima*, *enro-don-ir*, de *ú*, de *un-us*, *un-a*, *un-ir*, etc. (1).

3.er Fa reaparèixer la *s* cayguda detrás d' altra *s*: de *pas*, de *pass-us*, *pass-a*, *pass-ar*, de *espès*, de *spiss-us*, *espèss-a*, *espess-ir*, de *os*, de *urs-us*, *oss-a*, de *òs*, de *corpus*, *còss-os*, de *cos*, de *ours-us*, *acoss-ar*. Nòtes que la *rs* del llatí també dona *ss*.

4.art Mòu l' *r*, y la *t*, quiescents: *dolo-r*, *dolor-ós*, *adolor-ir*, *conten-t*, *content-a*, *content-ar*, etc.

5.nt Aconsonanta la *u* semivocal en *v*: de *blau*, *blav-a*, *blav-íssim*, *emblav-ir*, de *meu*, *mev-a*, de *tòu*, *tòv-a*, *estov-ar*, etc.

6.è Endolcèx ordináriament les fòrtes finals *ch*, *p*, *t*, y *g*, en *g*, *d*, y *j*: *puch*, *pug-a*, *pòt*, *pod-èm*, *mòlch*, *mòlg-a*, *mústich*, *mústig-a*, *emmustigu-ir*, *vèrp*, *verbal* *vèrt*, *vèrd-a*, *verd-ós*, *reverd-ir*; *mig*, *mig-era*, *mija*, *ròig*, *rog-ènch*, *ròj-a*, etc. Donchs, es notará ser im-

(1) Aquèixa *n* reaparèx fins davant la *s* del plural: *bè*, *bèns*.

possible endolcir la *ch* o *t* si 'ls precehèx *s* o *x*: *merèsch*, *merèsc-a*, *musch*, *musc-a*, *trist*, *trist-a*, *entrist-ir*, *sèxt*, *sèxt-a*. Tampòch se sòl endolcir la *t* precehida de *l* o *n*: *molt*, *molt-a*, *cult*, *cult-a*, *pont*, *pont-èt*, *sant*, *sant-a*. No obstant, si tenien *d* originària, la reprènen: *reverènt*, *reverènd-a*, de *reverendus*.

SEGONA PART

Etimologia particular

CAPÍTOL PRIMER

Del Nòm

No 'ns ocupèm dels *cassos* dels nòms, perque es perderen tots y 'l catalá significa les seves relacions per mèdi de preposicions al igual de les altres llèngues nòvollatines. Els únichs cassos que guardèm del llatí son **li**, de **illi**, demostratiu, **llur**, per *illor-um*, *ho* per *hoc*, Nom. y Ac., e *hi*, per *huic*, Dat., Ac. y Abl. Sing. y Plur., demostratius també.

§ 1. — Etimologia del número

1.er La llèy de distinció demana pel plural la metèixa *s* del grech y llatí. Resulta de *orde*, *orde-s*, de *imatge*, *imatge-s*, de *sòrt*, *sòrt-s*. Cf. *ordine-s*, *imagine-s*, *sorte-s*. Però la metèixa llèy de distinció 's degué aplicar als nòms de la 1.a, 2.a y 3.a que no tenien tal *s* plural en llatí, fent v. gr.: de *mula*, *mula-s*, d' *ánima*, *ánima-s*, de *camp*, *camp-s*, de *temple*, *temple-s*. Cf. *mulæ*, *animæ*, *campi*, *templa*.

El catalá al igual del francès no pugué distingir el plural per mèdi de vocals còm el toscá, fènt de *mula*, *camp*, *mule*, *campi*, a estil llatí. Axò per dos motius; primer, perque contradeya a la llèy d' escurçament, y segón, perque les vocals finals átones son

pòch perceptibles en catalá y francès. De mòdo que *la mula*, y *le mule*, hauria sonat igual.

2.ón La llèy d' escurçament demana que 'l plural, a ser possible, perdés de vocal tot lo que guanyava per la consonant *s*. D' aquí la debilitació de la *a* final del singular en *e*, dihent: *mules, ánimes, aromes, dies*, de *mula, ánima, aroma, día*.

La llèy d' escurçament demana que a cap nòm se li torne al plural una *n* que perdé per sempre. Donchs, *hòm-e, vèrg-e, imatg-e, ord-e, crim*, etc., de *hóm-inis, vírg-inis, imág-inis, órd-inis, crím-inis*, dirán *hòme-s, vèrge-s, imatge-s, orde-s, crim-s*, però no *hòmens, vèrgens, imátgens, órdens, crimens*. L'influència llatina dèu cessar aquí, y la modèstia catalana refusa aquèx desplèch d' enes plural.

3.er La llèy d' eufonia en cambi còntra la d' escurçament demana una eufònica, *o* átona, sempre que el singular termina ja en *s*, o equivalent *(ç, x)*: *mès, mès-os, clòs, clòs-os, braç, braç-os, pex, peix-os*. Per la metèixa llèy, si 'l nòm en singular havia perdut una radical final, la reprèn en plural. Aixís *ma*, per *man*, de *man-us*, fa *mans*, *bò* per *bòn*, de *bon-us, bòns, pas*, per *pass*, de *pass-us, passos*. *Fè, cafè, tè, vostè, tupè, pagaré*, son regulars *fès, cafès, tès*, etc., puig no son llatíns y per això no 'ls cal repèndre cap *n*. *Papa* y *mama*, plur. *papes, mames*, son plans còm en grech (πάππας, μάμμας) y toscá *(babbo, mamma)*. (1). *Cruu* y

(1) *Papa* y *mama*, (*mots infantils*, o *fanciulleschi*, còm els anomènen els diccionaris *Français-grech* de Divernerèsse y *Bolognese-italiano* de Coronedi), sònen molt lleig en boca de persones fetes. Llavors el Sr. Casanovas vòl que 's diga *papá* y *mamá*, però el gèni de la tèrra, embridat y tot per la mòda y l' influència castellana y francèsa, no podèntse fer trahició, salta y diu *pápa* y *máma*. Donchs *papá* y *mamá*, ni son ni serán may catalans. Per una rahó de delicadèsa, sò es, per l' equívoch dels nòms *papa* y *mama* no 's naturalisarien aquèixos a Catalunya. *Papa* a mès era 'l nòm del

nuu o *crus* y *nus*, fan el plural *cruus* y *nuus*, o *crusos*, *nusos* respectivament.

L' eufonía no exigèx pas la *o* eufònica nels acabats en *g*: *despaig*, *lleig*, *esquig*, *gòig*, fan *despaigs*, *lleigs*, *esquigs*, *gòigs*. Es ben lleig y antietimològich, dir *llejos*, *bòjos*. Nels finits en *sch* difficilment se pòt prescindir de l' *o* eufònica, *bòsch*, *llusch*, *rusch*: *bòsc-os*, *llusc-os*, *rusc-os*. Seria no obstant mès etimològich dir *bòschs*, *lluschs*, *ruschs*, y té una grácia encantadora aquèx sò de *schs*, còm el fan els Balears. Ara, als en *st* fins el Sr. Tallander ens permetrá donarlos *o* eufònica: *ròst*, *llest*, *santcrist*: *ròst-os*, *llest-os*, *santcrist-os*. *Pòst* fa *pòts*. Fins el tedèsch, quins conreuadors tenen flexible la llènga còm un rossinyòl, prèn eufònica nel Genitiu en nòms de tal terminació: *artst*, metge, *des artst-e-s*, del metge.

No cambien en plural els cinch dies de la setmana *dilluns*, *dimarts*, *dimecres*, *dijòus*, *divèndres*: ítem els grechs en *is*, còm *sintaxis*, *èstasis*, (*estasiar*, y no *estassiar*, donchs *èstasis*, y no *èstassis*,) *dòsis*, *cròquis*: ítem els que son plurals o compòstos, finits ab nòm

Pontífice de la cristiandat. Nòstra època de comunisme, realisme, e inconsideració que pòsa els adorabilíssims nòms de *Jesús* y *Trinitat* a qualsevòl criatura, que pòsa al descubèrt qualsevòls cruèses y tot ho admèt ab sòls que duga el nòm sagrat de *mòda*, ha pogut escoltar èlla sòla els nòms de *papa* y *mama*.—Y donchs, ¿el castellá, francès y bolonyès?—Ells sòlen usar *teta*, *tetta*, y *mamelle*, còm el grech τιτθή (cf. dida y teta), evitant aixís l' equívoch.—El pòble, sempre mènos lleuger, per mès que 's diga 'l contrari, s' ha estat, grácies a Deu, a sos tretze, dihent *pare* y *mare*. Pel Sr. Casanovas encara copièm de Fanfani: «*Ne posso senza stomaco* ricordar qui come certi sciagurati, o meglio snaturati, di *babbi* e di *mamme*, per darsi aria di parlanti con gusto, abbiano cuore di toglier loro tutto l' amoroso che hanno le voci di babbo e di mamma stroppiandole mezzo alla francese in *pappá* e *mammá*.» Y continua sobre *mamma*: «Nè anche questa (voce) è salva dall' essere corrotta dagli sciocchi parlatori in punta di forchetta, che ne fanno *Mammá*, come di *Babbo* ne fanno *Pappá* per accostare all' uso di Francia.»

plural o vèrp, còm: *estisòres*, (de στίζειν, punyir), *calces*, *matines*, *trèncacaps*, *menadòls*, *nasfrègues*, *camescrues*, *bufaforats*.

De varis nòms reunits per indicar una sòla idèa sòl anar l' últim al plural, còm *Mare de Deu*, *Parenòstre*, *Ave-Maria*, *mal de cap*: *mare de Deus* (1), *Pare-nòstres*, *Ave-Maries*, *mal-de-caps*. Es còntra la llèy d' escurçament dir *Aves-Maries*, *sants-cristos*, per *Ave-Maries*, *santcristos*.

§ 2. — Pas del gènre llatí al catalá

El catalá no ha portat del llatí sinó 'l gènre masculí y femení. Còm les llèngues semítiques, no ha volgut sinó dos gènres, y 'ls nòms nèutres del llatí han passat a masculins en catalá.

Pregunta: ¿No hi haurá donchs adgectius, ni article, ni pronòms nèutres? Es evident que no, perquè els adgectius ni en llatí tenien gènre pròpi, deventse conformar sempre al del sustantiu. Es donchs evident que no havènthi en catalá sustantius nèutres, no hi pòt haver adgectius en gènre nèutre.

Pregunta: ¿Donchs, els adgectius sustantivats? Son masculins, y ab molta rahó, ja que essent nèutres en llatí, devien en catalá esser masculins, segons que hèm ja dit que 'l nèutre llatí ha passat a masculí en catalá. Exemples: *Lo just, lo bò, lo escayent*, ahont, *just*, *bò*, *escayent*, están en masculí, y molts ho diuen mès clar, dihent: **el** *just*, **el** *bò*, era que.....

Pregunta: ¿Y l' article? L' article no es mès que un adjectiu demostratiu, y per això no té gènre de sí.

(1) Al Panadès els nèns cèrquen nius de *mare de deus de Bogas* o pupùts.

La forma *lo* es masculina y no mès, puig sempre 's pòt sustituir per *el: lo bò es que,* o *el bò es que, ferhi 'l bò,* o *ferhi lo bò.*

En la pág. 61, se veurá també que no hi ha pronòms nèutres, a mès de ser ja evident que 'l pronòm, ja oficie d' adgectiu ja de pronòm, ha de seguir el gènre del sustantiu a qui acompanya, o a qui representa.

Regles

El gènre 's conèx per la significació o per la terminació, y ahont aquèstes no basten, per un bon diccionari, o l' us corrent.

PER SIGNIFICACIÓ. Serán **masculins** els metèixos que ho eren en llatí, sò es, els d' hòme, sos oficis, y animal mascle, còm: *Petrus,* Pere, *Josephus,* Josèph, *ferrarius,* ferrer, *sartor,* sastre, *sutor,* sabater, *ursus,* os, *lupus,* llop;—els de Deu, ángels, dimònis y deus falsos, còm: *Deus,* Deu, *Raphaël,* Rafèl, *Lucifer,* Llucifer, *Bachus,* Bacus;—els de mèsos, montanyes, rius y vents: còm *Januarius,* Janer, *Monsjovis,* Montjuhich, *Monsecate,* Montgat, *Monscuneus?* Montgó, *Pyrenæi,* Pirenèus, *Betulo,* Besòs, *Rubricatus,* Llobregat, *Iber,* Ebre, *Sicoris,* Sègre, *Thera,* Tèr, *Boreas,* nòrt, *Auster,* migdia, *Eurus,* llevant, *Zephyrus,* ponent. Entre 'ls vents, *tramontana* y *marinada* son femenins.

Son **femenins** els metèixos del llatí, sò es, els de dòna, oficis de dòna, y animal femella, còm: *Elvyra,* Élvira, *mater,* mare, *nutrix,* dida, *sutrix,* sabatera, *ursa,* ossa, *leæna,* lleona;—els de nacions, comarques, isles, ciutats, ciències, y arts, còm: *Catalonia,* Catalunya, *Ceretania* (1), Cerdanya, *Majorica,* Mallòrca, *Sar-*

(1) De κέρας, *vanya,* pels puigs de ses montanyes que li formen una dobla cornamenta.

dinia, Sardènya, *Barcino*, Barcelona, *Egara*, Tarrassa, *Dertosa*, Tortosa, *Theologia*, Teologia, *sculptura*, escultura.

Els nòms d' arbres, femenins en llatí, tenen en catalá el gènre per terminació, puig es formen del derivat en *arius*, *aria*. Dirien, suplint *arbor*, femení, *pomaria*, o pomera, *olivaria*, o olivera, *ficaria*, o figuera. Però còm desprès *arbor*, *arbre*, es feu masculí, començá a dir *pomarius*, o pomer, *olivarius*, o oliver, *nucarius*, noguer. Els que quedaren del llatí, son també masculíns, còm: *pinus*, el pi, *abies*, l' abèt, *fagus*, el faig, *tilus*, el tey.

Els nòms de fruytes, nèutres en llatí, prèsos del plural en *a*, han resultat femenins per terminació, còm: *poma, orum, la poma, pyra, orum, la pèra, la pruna, la maduixa (mala rubea)*. Son masculins els que no terminen en *a*, còm: *préssech, gèrt, meló, prinyó*.

PER TERMINACIÓ. Son **masculins**, 1.er Els finits en llètra radical, còm *fill, gall, llop, cavall, hòrt, sust, solch, brès*, y 'ls finits en eufònica *e* y *o*, còm: *gèndre*, *sògre*, *sonso*, y tots els aumentatius, y diminutius que prènen els corresponents sufixos masculins senyalats a la pág. 44.

2.ón Els en *or* no abstractes, còm: *segador, colector, or, cor, vapor. Vapor*, no es catalá. *Vapor* llatí es *vuhor*, y *vuhen* les olles bullint y 'ls camps eixamorantse.

Ademès, hèm dit que son masculins, els nèutres del llatí, còm: *caput*, el cap, *piper*, pèbre, *fel*, el fèl, *marmor*, marbre, *Emporitanum*, l' Empurdá, *Balegarium*, Balaguer, *cicer*, el ciuró, *robur*, el ròure.

Son **femenins**, 1.er Còm en llatí, tots els acabats en *a;* llevat dels grechs en *ta* y alguns en *ma*, masculins y nèutres en llatí, còm: el *profèta, el poèta, el problèma, el panorama*.

2.ôn Els verbals en *triu* de *trix*, còm *emperatriu*, *actriu*.

Son també femenins, els en *or* de nòm abstracte, apartantse en això del llatí: *la vuhor*, *la por*, *la calor*, *la suhor*, *la dolor*, *la amor*, *la negror*, *la espessor*. Aixís els fan les conques del alt Llobregat. Sòls recòrdo que féyem masculins el *dolor*, del Catecisme que 'ns venia de per vall, y l' *amor*, que 'ns duya la tramontana de França. Encara l' *amor* era femenina quant era de família o de jovent.

Son **comuns de dos** gènres *lladre*, *vèrge*, *mártir*, y tots els adgectius d' una sòla terminació (V. p. 56) y 'ls en *ayre*, no aventhi inconvenient en que 'l *drapayre*, *historiayre*, *berretayre*, *gallinayre*, *terrayre*, *cotillayre*, *parayre*, *segayre*, etc.; sia hòme o dòna, puig de tot se vèu.

Son **epicèns** alguns d' animals petits que difícilment se distingèx el sèxo, còm: *pinsá*, *passarell*, *cardenera*, o *cardina*, (que pastura pels carts), *serp*, *lluhèrt*, *granòta*. Quant se fa precís indicar el sèxo, s' ajunten les diccions *mascle* y *femella*, a estil llatí: *pòrch mascle*, *femella*. Però 's va fugint d' aquèixes formes nues, dihent *pinsana*, *passarella*, *perdigòt*, *gotllòt*, y altres nòms que diversifiquen un sèxo d' altre.

Son **ambiguos** *el* o *la mar*, *costum*, *senyal*.

Son **equivochs** *sòn*, disposició per dormir, fem.; acte de dormir, masc. *A qui té molta sòn, Deu li do bon sòn*. *Trencar el sòn*. *Fi*, intenció, masc.; acabament, fem. *Qui no té bon fi* (intenció), *fará mala fi*. *Clau*, *clavus*, punta que 's clava, masc.; *clavis*, instrument de tencar y obrir, fem. *Vull la clau del calaixèt dels claus;* y aixís de molts altres.

§ 3. — El gènre nels adgectius

En llatí els adgectius son de très terminacions, còm: *bon-us*, *bon-a*, *bon-um;* o de dues, còm *brev-is*, *brev-e;* o d' una sòla, còm *prudens*.

Ara be, havent rebujat el catalá el gènre nèutre del llatí, també degué rebujar la terminació nèutre de l' adgectiu. Deixades donchs les terminacions nèutres *bonum* y *breve*, els adgectius catalans serán de dues terminacions o d' una sòla.

1.er Els que seguien a *bonus, a, um*, primitius, o de participis de pretèrit o de futur actiu o passiu, tindrán dos gènres, essent el femení sempre en *a: bon-us, bon-a*, bò, bòn-a, *curt-us*, *curt-a*, curt, curt-a, *amat-us*, *amat-a*, amat, amad-a, *(timuit-us, timuit-a)*, temut, temud-a, *dormit-us*, *dormit-a*, dormit, dormid-a, *futur-us*, *futur-a*, futur, futur-a (1), *venerand-us*, *venerand-a*, venerando, veneranda (2).

El masculí al pèndre 'l sufix femení *a*, seguèx les llèys de derivació de la pág. 47.

2.ón Els que seguien a *brevis* y *prudens* tindrán una sòla terminació pel masculí y femení. Tals son els verbals en *ble*, de *bilis*, y en *ant*, y *ent*. de participis: *el, la nòble*, *admirable*, *possible*, de *nobilis*, *admirabilis*, *possi-bilis; el, la constant*, *amant*, *diligent*, *innocent*, de *constan-tis*, *amant-is*, *diligent-is*, *innocent-is*.

Ítem, altres molts finits en *l*, *r*, y *ç*, còm: *igual*, de *æqualis*, *fácil*, de *facil-is*, *militar*, de *militar-is*, *capaç*, de *capac-is*. No obstant, alguns comèncen a pèndre la terminació *a*, còm: *lluhent*, de *lucent-is*, *lluhent-a*, *co-*

(1) De futur actiu no 'n queda cap mès; no obstant convertit *urus* en *or*, se n' usen molts, y deuria usársen mès. (V. pág. 77).

(2) Son contadíssims els de futur passiu.

hent, de *coquent-is*, *cohent-a*. El castellá literari no admèt tampòch mès que una sòla terminació, y será impossible tota avinènça, si 'ls escriptors o etimologistes nó 's fixen en el llatí en aquèx punt. Per altra part aquèlla *a*, que s' hi anyadèx, es sempre contrária a la llèy d' escurçament y no exigida per la d' eufonia.

No hi haurá, no obstant, inconvenient en que d' aquèts adgectius se formen sustantius femenins en *a*, còm, de *oficial*, la *oficiala*, de *president*, la *presidenta*.

§ 4. — Graus de l' adgectiu

L' adgectiu es *absolut*, si s' aplica al sustantiu, prescindint de tot altre, y es *comparatiu*, si s' aplica al sustantiu ab relació a un altre.

L' adgectiu absolut presenta graus en número indefinit, perquè si la sustáncia del *ser* es inaumentable, no ho es pas la qualitat. Ex.: *vi bonèt, vi bò, vi ben bò, vi fòrça bò, vi molt bò, vi rebò, vi molt rebò*, o *vi remolt bò, vi boníssim, vi reboníssim*.

L' adgectiu comparatiu presenta la qualitat en quantitat o grau *inferior, igual*, o *superior*, al terme de la comparació. Ex.: *fill mènos bò que 'l seu pare, o fill mènos bò de tots; fill tan bò còm el seu pare*, o *tan bò còm tots; fill mès bò que el seu pare, mès bò que* o *de tots*. —En cada un d' aquèts très graus hi caben subgraus. Ex.: *fill no gayre mènos, un pòch mènos, très vegades mènos bò que... casi tan bò còm... tan bò còm* o *igualment bò que... mès bò, molt mès bò, fòrça mès bò, set vegades mès bò que*, o *el mès bò de...*

Hi ha nòu mots que guarden les formes intensives irregulars que tenien en llatí, y son:

ultra	ulterior	últim
estra	esterior	estrem
sobre	superior	suprèm
dintre	interior	íntim
sota	inferior	ínfim
bò	millor	òptim
gran o gròs	major	máxim
mal o dolent	pitjor o pits (pig)	pèssim
petit	menor	mínim

Es d' advertir que son formes clássiques *òptim* y *máxim*. *Superior*, *inferior* y *menor*, pel pòble son sustantius de la categoria social o adgectius absoluts. *Ulterior*, *esterior*, y *posterior* son cults, y *últim*, *estrem*, y *postrem* son sustantius, o adgectius ordinaris. Solament *millor*, *major*, y *pitjor*, o *pits*, tenen fòrça de comparatiu llatí, dihentse: *es millor*, *major que tu*, *el millor*, *major de tots*, *pitjor*, o *pits que 'l dimòni*. Aquèx *or* del llatí, no fa grácia al pòble que no l' ha criat. Per això morirá de neulia en tèrra forastera. El metèx intensiu en *íssim*, no s' hi tròba mica a pler.

Les formes intensives *suprèm*, *ínfim*, *pèssim*, y *mínim*, tampòch sòlen tenir pel pòble fòrça comparativa, puig els prefixa el *mès: mès ínfim*, *mès pèssim*, *mès mínim de* o *que...*

L' intensiu llatí en *íssim* conserva tal fòrça intensiva, però ha perdut la de superlatiu respectiu y per xò no pòt en catalá anomenarse superlatiu, puig no pòt tenir estrem superat. *Sapientissimus juvenum*, no pòt passar al catalá, dihent; *sapientíssim dels joves*, sinó, *el mès sabi dels joves*.

L' intensiu en *íssim*, sòl preferir les arrèls llatines

dihentse *sapientíssim*, *cordialíssim*, de *sapientis*, y *cordis*, no *sabiíssim*, ni *coralíssim*, de *sabi*, y *coral*.

Per sa formació, v. pág. 47.

§ 5.—Etimología dels pronóms demostratius

Evidentment en el demostratiu perfet dèuen buscarshi très idèes. Primera y fonamental, idèa de *fer mirar*. Segona, idèa d' obgècte visible o mirable. Tercera, idèa del llòch hont es dit obgècte.

Primera idèa. L' hebrèu compón l' article y tots els personals per mèdi del advèrbi demostratiu הֵן, *en*, *mira*, dihent: הוּא, *mira a èll*, = *èll*, הִיא, *mira a èlla*, = *èlla*, הֵם, *mira a èlls*, הֵן, *mira a èlles*, = *èlles*. Per les altres persónes el ה, 's debilita en א, còm ho fa en caldèu per tòtes. El demostratiu hebrèu còm a molt imperfet, puig solament presentava l' obgècte sènça concretar el llòch, prengué, o no, aquèx element de demostració, dihent: זֶה o הַזֶּה.

El grèch prengué l' advèrbi d' indicació hebrèu הֵן, que resultá la preposició ἐν per les indicacions de llòch y temps, y en llatí fou la preposició *in* ab els metèixos oficis. Encara nels personals y demostratius grechs hi podríem trobar el הֵן *mira*, perdut el ן, y reduhit el ה á aspiració fòrta, suau o xiulant ab vocal ε, o sènça, aixís: ἐ-γώ, ἡ-μεῖς, οὗτος, ἐ-κεῖνος, ἐν-θάδε, ἐν ταῦθα, *ecce ego*, *ecce nos*, *ecce vos*, *ecce hic*, *ecce ille*, *ecce hìc*.

El llatí completá 'ls demostratius y 'ls feu mès significatius per mèdi del *in* indicat y de *hic*.

Segona idèa. El llatí significa l' obgècte acompanyantlo, v. gr: *hic homo*, *hæc mulier*, igual a *ecce homo*, *ecce mulier* (compáres *hic*, *hæc*, *hoc* ab *ecce* y ab l' arrèl

oc de *oc-ulus* (grech ωπ) y ab l' *ic*, *uc* o *ud*, *ac*, de v. gr. *ist-ic*, *ist-uc*, *ist-ud*, *ist-ac)*, o per mèdi del seu gènre solament, còm *hic*, *hæc*, *hoc*. Cf. *hic* ab *vid-e* o ἴδ-ε.

Tercera idèa. El llatí indicá 'l llòch, convenint en que *hic* indiqués el llòch mès ocorrent y mès visible. Pel llòch del qui escolta, posá *in* del hebrèu *en*, dihent *en* o *in*, mira, + *t*, de *tu*, = mira ahont tu, + *e*, *a*, *ud*, el gènre pronominant l' obgècte. Pel llòch distant de qui parla y escolta, digué *in*, mira, + *l*, (de *locus* o de *liquus*, restant, o simple prolongació de la llènga per indicar distáncia) + *e*, *a*, *ud*, el gènre pronominant l' obgècte.

Per indicar qualsevòl d' aquèixos obgèctes fent cas omís del llòch, s' usá *in*, mira, + *s*, de *se*, *sui*, *sibi*, + *e*, *a*, *um* (per *ud)*. En els très cassos la *n* de *in* s' assimila: *in-t-e=iste*, *in-l-e=ille*, *in-s-e=ipse*.

Per repetir un obgècte citat, s' usá senzillament *is*, *ea*, *id*, de *video*. Per marcar l' identitat del obgècte que 's cita, ab l' anteriorment citat, s' usá *is-dem*, *e-adem*, *id-dem*, que es el precedent y *dem*, de δέμας, persona, o δεινός, *fulá* o *sutá*.

§ 6. — Demostratius catalans

El catalá significa molt rahonablement l' obgècte, prescindint de sa distáncia per *hic*, *hæc*, *hoc*. Ne son pròba l' *hi* masc. y fem. Sing. y Plur. y l' *ho*, innominat, que queden per significar lo d' apròp de qui parla, de qui escolta o distant dels dos: *¿Vòls fer*ho?— *¿Què? — Açò, això, allò.—¿Què hi farás? Dónalshi.*

De *ille*, *illa* feu *èll*, *èlla*, y perdent l' element demostratiu *in*, dona 'l demostratiu remís *le*, *la*, anomenat *article*.

De *iste, ista,* resultá *èst, èsta.*

De *ipse, ipsa,* resultá *èx, èixa.*

Y de *metipse, metipsa, metèx, metèixa.*

Is, ea, id doná *i, y,* o *hi,* y havènt ab *hic, hæc, hoc,* quedat molt lògicament còm a representatius d' indicació que prescindèx de la distáncia, fou menester que *iste* 's posés en llòch de *hic* significant l' obgècte immediat a qui parla, y que *ipse, èix,* passés al llòch de *iste* per l' obgècte immediat a qui escolta.

Desprès de semblants transformacions, l' element indicatiu *en* o *in* s' havia fet remís, y 's renová repetint davant d' *èll, èst* y *èix* l' *ecce* o *hic, mira,* dihent: *eccèll, eccèst, eccèix,* y feta *y* la primera *c,* (pág.27) *eycèll, eycèst, eycèix,* o *aycèll, aycèst, aycèix,* y guturalisada la *c* restant, digué *aquèll, aquèst, aquèix.*

En llatí el gènre nèutre tenia quatre oficis: 1.er Representar els nòms nèutres. 2.ón Sustantivar els adgectius. 3.er Concordar ab qualsevòl part indeclinable de l' oració. 4.art Indicar lo desconegut, l' innominat, o lo que no volia anomenarse. Pel sustantivat y desconegut fins tingueren els llatins algunes formes pròpies, còm, *quid, aliquid, quidpiam,* fent compèndre que ja èlls no confonien el nèutre ab el sustantivat y desconegut.

Ara be, aquèixos quatre oficis els fa 'l gènre masculí en les llèngues nòvollatines, luègo en èlles no hi ha gènre nèutre.

Però còm queda 'l desconegut y l' innominat, o que a vòltes no volèm anomenar, però sí que volèm indicarlo, era bò que hi hagués una forma demostrativa del desconegut. Y es *ho,* de *hoc,* que significa *mira.*

Avants hèm dit que *ho* significa l' obgècte y no 'l llòch. Per indicar el llòch, se prefixaren al *ho* els demostratius, y resultá *e-çò* o *a-çò, ell-ó* o *all-ó, eix-ò,* o *aix-ò.* Nòtes que 'ls demostratius del desconegut o in-

nominat son també masculins: *això es lleig, allò bonich.*

El demostratiu *metèx, metèixa* pòt acompanyar a tot pronòm y a tot sustantiu, sempre que 's vòl significar la identitat o fer notar sa importáncia en l' oració: *èll metèx, aquèll metèx, jo metèx, nosaltres metèixos, l' ángel metèx, el metèx Joan.*

§ 6. — Article, o demostratiu remís

L' article es determinat: *le, la;* o indeterminat: *un, una;* o de tractament: *en, na.*

El *le, la,* resultaren de *il-le, il-la.* (V. pág. 60). *Le* queda aixís en francès; però en catalá, piamontès y castellá per sa pòca consistència es metatisá dihent *el,* o sustituí la *e* per *o* o *u,* dihentse *lo* o *lu camp, bòsch,* etc. Aquèixa *o* de *lo* no es la *o* dels demostratius del desconegut, perque *lo* no acompanya may al desconegut sinó al conegut e indicat. *Lo* sòl acompanyar al sustantivat, però 'l sustantivat es còsa determinada y coneguda. A mès de que 'l sustantivat en catalá s' acompanya també ab la forma, *el,* còm: *lo cohent, o 'l cohent era que...* Luègo l' article masculí *l* pòt tenir qualsevòl vocal: *l-e, l-o, l-u.* No prèn *l-a* per no confòndres ab el femení, y no prèn *l-i* per no confòndres ab *li,* article demostratiu de Datiu. La metatisació del article 's fa també en Mallorquí, ahont d' *ip-se, ip-sa,* queda *se (s' elefant, s' uy,* per *se elefant, se uy),* y *sa.*

Però 'l *se* davant de consonant, diu *es: es capell, es dit de sa ma.* També metatisèm *me, te, se, ne,* en *em, et, es, en.*

La nació catalana naturalment cortesa tingué sempre gran concèpte de les persones y preferí acompanyar el seu nòm de *dominus, domina,* que no del article.

Dels vocatius *domine* y *domina* quedaren a mès de les arrèls *dòn* y *dòna*, les finals *ne* y *na*, metatisat el *ne* en *en*, dihentse *en Pere, en Lluis; na Dolors, na Carme, en Bòsch, en Rossinyòl*, en llòch de *el Pere, el Lluis, la Dolors, la Carme, el Bòsch, el Rossinyòl.*

Declinació del article

	DAVANT DE CONSONANT		DAVANT DE VOCAL
	Masculí	Femení	Masc. y Fem.
	Sing.	*Sing.*	*Sing.*
N.	El, o lo	La	L'
G.	Del, o de lo	De la	De l'
D.	Al, pel o per lo, **li**	A la, per la, **li**	A l', per l', **li**
A.	Al, lo, **'l, el, lo**	A la, la, **la**	A l', l', **l'**
V.	El, lo	La	L'
A.	Ab el o lo, nel o en lo, pel, o per lo, del o de lo.	Ab la, en la, per la, de la.	Ab, en, de, per l'

	Plur.	*Plur.*
N.	Els o los	Les
G.	Dels, **llur**	De les, **llur**
D.	Als, pels, **els, los, (llur)**	A les, per les, **els (llur)**
A.	Als, els, los, **'ls, els, los**	A les, les, **les**
V.	Els o los	Les
A.	Ab els, ab los, nels, en los, pels, per los, dels.	Ab les, en les, per les, de les.

Les formes nègres del article tenen sempre us y valor de pronòms demostratius de tercera persona, valènt **li** per *a* o *per èll, a* o *per èlla*, **'l, lo, la**, per *a èll, a èlla*, **els** o **'ls, los, les** per *a* o *per èlls, a* o *per èlles, a èlls, a èlles.*

Llur, de *illorum*, en toscà y francès *loro, leur*, en son valor demostratiu *de èlls* o *de èlles*, equival al possessiu *seu, d' èlls* o *d' èlles*, y sòls còm a tal possesiu s' usa.

Llur s' usá també en Datiu còm en toscá y francès: *lo leo e l' ors prenien la ouella: e jo la* **lurs** *tolia*. (Serra, pág. 106).

§ 8.—Declinació dels pronòms demostratius

Singular

	Masculins	*Innominat*
N.	Aquèst, aquèx, aquèll, o èll.	Açò, això, allò.
G.	D' aquèst, aquèx, aquèll, o èll.	Açò, això, allò.
D.	A, per aquèst, aquèx, aquèll o èll.	Açò, això, allò.
A.	A, o aquèst, aquèx, aquèll, o èll.	Açó, això, allò.
A.	Ab, en o n', d', per aquèst, etc.	Açò, això, allò.

Femenins

N. Aquèsta, aquèixa, aquèlla, o èlla.
G. D' aquèsta, aquèixa, aquèlla, o èlla.
D. A, per aquèsta, aquèixa, aquèlla, o èlla.
A. A, o aquèsta, aquèixa, aquèlla o èlla.
A. Ab, en, o n', d', per aquèsta, aquèixa, etc.

Plural

Masculins

N. Aquèstos o aquèts, aquèixos, aquélls o èlls.
G. D' aquèstos o aquèts, aquèixos, aquèlls o èlls.
D. A, per aquèstos o aquèts, aquéixos, aquèlls o èlls.
A. A, o aquèstos o aquèts, aquèixos, aquèlls o èlls.
A. Ab, en o n', d', per aquèstos o aquèts, etc.

Femenins

N. Aquèstes, aquèixes, aquèlles o èlles.
G. D' aquèstes, aquèixes, aquèlles o èlles.
D. A, per aquèstes, aquèixes, aquélles o èlles.
A. A, o aquèstes, aquèixes, aquèlles o èlles.
A. Ab, en, o n, d', per aquèstes, aquèixes, etc.

El plural de l' innominat se fa per *aquèstes, aquèixes, aquèlles còses*. *Açòns, aixòns, allòns*, no son plurals demostratius, sòlament ho son del *açò, això, allò*. *No hi pòses tants açòns y allòns, que, o sinó, no t' entench.*

§ 9.—Etimologia dels pronòms personals y possessius

Còm hi ha très demostratius, tampòch hi ha mès de très persones.

Primera persona. Es *m-e* o *m-i* (llatí *me*, grech με, hebrèu נִי, *ni)* en Sing., y en Plural *m-o-s* o *m-u-s* o *ems*, *'ms*, metatisat, o convertida l' *m* en *n*, *n-o-s*, o *n-u-s*, *ens* o *'ns* (llatí *nos* per *mos*, grech dòrich ἄμες, hebrèu נוּ, *nu)*.

El Nominatiu *jo* es de *ego, eo, eu, yeu, ieu*, provençal, *io*, toscá, etc. El francès a mès de *je* = *jo*, tè 'l Nominatiu *moi*. **Possessiu.** De *m-e* y *nos* deriven en llatí *meus, mea*, y *noster, nostra*, que son en catalá *meu, meua* o *meva* o *mia*; *mon, ma*, y *nòstre, nòstra*.

Segona persona. Es *t-u* (llatí *tu*, grech dòrich τύ, hebrèu אַתָּה, *attá)* en Sing., y en Plur. *v-o-s* per *t-o-s*, convertida la *t* en *v*. *Nos* y *vos* essent subgèctes d' oració y acompanyantse de preposició, a causa de sa pòca consistència, prènen l' adjunt *alteri*, dihent *nos-altres, vos-altres*. No obstant, el *vós* de tractament d' una sòla persona, no prèn tal adjunt: *Vós vindrèu; això es per vós.* **Possessiu.** De *tu* y de *vos* deriven en llatí *tuus, tua* y *vester, vestra*, que son en catalá *teu, teua* o *teva, tua*; *ton, ta*, y *vòstre, vòstra*.

Tercera persona. Es *s-e* o *s-i* (llatí *sui*, grech οὗ, defectius de Nominatiu). Té valor de Sing. y Plural. **Possessiu.** De *s-e* deriva 'l llatí *suus, sua*, que val rahonablement per possehidor singular o plural, y es en catalá *seu, seua* o *seva, sua; son, sa*. Nòtes que

§ 11.—Pronòms interrogatius

Una pregunta 's referèx a persona o còsa, o sòlament a la qualitat, quantitat, possessió, número, orde numèrich, mòdo, grux, edat, distribució.

El llatí preguntava sobre les persones y còses per l' interrogatiu de sustáncia *quis? quæ? quod? quid?* y sobre 'ls accidents de qualitat, quantitat, etc., preguntava respectivament per *qualis? quantus? cujus? quot? quot-us? quot-u-plex? quot-u-plus? quot-ennis? quot-eni?*

El catalá guarda l' interrogatiu de sustáncia *qui? què?* y s' ha format el d' accident *quin, quina,* equivalent a *qualis* y a *cujus* del llatí. Havent perdut el *quot* de número, l' ha sustituit per *quantus,* quant, y aquèx *quantus* ha sustituit el *quot* també en *quotus, quotuplex, quotuplus, quotennis, quoteni,* dihent: *¿a quants? de quants mòdos? de quants gruixos? de quants anys? de quants en quants?*

Interrogatiu de sustáncia

Preguntant per persones es *¿qui?* y preguntant per còses y per l' innominat es *¿què?*

Els dos son Sing. y Plur. masculins y femenins.

Sing. y Plur. *N.* ¿Qui?—*G.* De qui?—*D.* A o per qui?—*Ac.* A qui? —*Abl.* Ab, en, per, sobre qui?

Sing. y Plur. *N.* ¿Què?—*G.* De què?—*D.* A o per què?—*Ac.* Què, a què?—*Abl.* Ab, en, per, sobre què?

Exemples: **Sing.** *Nom.* ¿Qui es?—En Joán, la Maria —*Genit.* De qui es?—De 'n Joán, de la Maria, etc.

Plur. *Nom.* ¿Qui son?—Els estudiants.—*Gen.* De qui son?—De l' estudiant, o dels estudiants, etc.

Exemples del *què?* **Sing.** *N.* ¿Què es?—Un xay, allò.—*Genit.* De què parles?—Del temps, d' allò. *Dat.* A què ho donèu?—Al cavall.—Per què ho duus?—Per menjar; ètc.

Plur. *N.* Què son?—Bòschs.—*Gen.* De què parlèu?—Dels interrogatius.

Interrogatiu de qualitat o altre adjunt

Es *¿quin?*, *quina?*, *quins?*, *quines?*, de *qui-genus*, *qui-gena*, *qui-geni*, *qui-genæ*, de formació castellá-catalana, puig no l' hèm trobat en les llèngues similars provençal, piamontèsa, bolonyèsa, milanèsa, etcètera. Se referèx a les qualitats de persones y còses indistintament. No pòt referirse a l' innominat, perquè aquèt no té conegudes les qualitats.

Pregunta donchs per una nòta qualsevòl suficient a distingir un ser d' altre, sia nòta de qualitat, nòm pròpi, possessió, llòch, etc. Exemples: *¿Quin vòls?* —*El bò, el vèrt, el gròs, el Joán, el meu, aquèll, el de dalt, el quin tu tens, el quin pesa mès, etc.—¿Quines nòves pòrtes? ¡Quin dia! ¡Quina Catalunya tan rica!*

Quant sèmbla acompanyar la sustáncia, còm en *¡quin dia!* etc., acompanya verament la qualitat, puig equival a *quina qualitat, o mèna de dia! ¿Quin home?* val per *quina mèna d' hòme?*

Donchs l' us de *quin*, *quina* es el metèx del francès *quel*, *quelle*.

Interrogatiu de quantitat

Es *quant?*, *quanta?*, *quants?*, *quantes?* tant si 's referèx a quantitat geomètrica o estensió, còm a quantitat numèrica.

Exemples: ¿Quant hi ha fins al mar?—Un dia de camí, tot una estona, una hòra.—¿Quanta tèrra 'm

dones?—Dèu jornals. Quants anys tens?—De quants en quants sortiu a passèig?—De vint en vint, acoblats de dos en dos.

§ 12. —Pronòms relatius

Relatiu de sustáncia

Referintse a persones es *qui*, indeclinable y comú de dos, còm l' interrogatiu.

Exemples: L' hòme, la dòna, el Joán, l' Emília *N*. qui ve, o qui venen;—*G*. de qui parles;—*D*. a qui ehrahones o per qui·'t canses;—*Ac*. a qui saludes; —*Abl*. ab qui, en qui, per qui suspires.

Referintse a còses y a l' innominat, es *que* sing. y plur. y comú de dos també, còm l' interrogatiu.

Exemples. El bòsch, el xay, allò, *N*. que hi ha;—*G*. de que 'm parles, etc.

L' influència llatina feu que la forma *qui* de relatiu agent, es guardés molt temps fins referida a còses. Però ara casi ha caygut.

Còm els hebrèus tingueren interrogatiu de persona מִי, *mi?* y de còsa מָה, *ma?* té justament el Catalá forma personal y de còsa per son interrogatiu y relatiu. Per la pòca consistència de la *i*, sempre que no es tònica, es convertèx el *qui* en *que* referit a persones, lo que es un abús, però perdonable, per ser degut a nòstra fonètica. Quant la paraula anterior al *qui*, es accentuada, prèn l' accent del *qui* convertintlo en *que* atònich. Si al revés la paraula immediata anterior al *qui* es atònica, el *qui* conserva l' accent y no cambia.

Per xò li senyalèm els límits qu' èll metèx s' ha près dihent: El *qui* de persona será en general *que* si no va immediatament precedit de l' article o de prepo-

sició espressa, o si té antecedent: *El primer que hi es; el Joán, que conèixes; per l' amo que travalles; de l' amich que 't recòrdes; el vassall que trènca la llèy.* Pòses l' article o la preposició en contacte del relatiu o cálles l' antecedent, y dirá: *El qui primer hi es; el Joán a qui conèixes; l' amo per qui o pel qui travalles; l' amich de qui 't recòrdes; qui trènca la llèy.*

Es pòch etimològich y pòch catalá l' us de *qual, quals* en llòch del *qui, que.* Pòch etimològich, perquè *qualis* no es relatiu de sustáncia en llatí, sinó d' accident; y pòch catalá, perquè 'l pòble no l' usa (recòrdo 'l mal efècte que essent petit me feya aquèlla *còl* masculina, *lo còl=lo qual, del Crèch en un Deu*) y es contrari a la sintaxis catalana, que no vòl llargues cláusules enllaçades per *quals. Qualsevòl, qualsevulga,* que usa 'l pòble, es relatiu d' accident, conforme a l' etimologia.

Encara es mès pecador l' us de *qual* per indicar la possessió: *L' història, quals fets esbrines,* es mala construcció. Dèu dir: *quins fets esbrines,* be que será millor una forma popular, còm: *L' història que n' esbrines els fets.* Cf. *El camp qu' hèu cullit els trumfos,* y no *el camp quins trumfos,* y molt mènos, *quals trumfos hèu cullit.*

Relatiu d' accident

Referit a persones o a còses, es sempre *quin, quina, quins, quines.* S' usa sempre que respón a *quin? quina?* etc., o sia sempre que fa referència a la qualitat distintiva de les persones o còses. Per això, se l' ha anomenat relatiu partitiu, perquè distingèx.

Exemples: *Prèn el quin t' agrade; pòrta 'ls quins pugues; prèn les quines facen per tu.* Se suplèx, deixa el quin no t' agrade; deixa 'ls quins pesen massa, les quines no facen per tu.

Còm l' interrogatiu *quin? quina?* suplèx l' interrogatiu possessiu llatí *cujus, a, um?* axís el relatiu *quin, quina,* suplèx rahonablement el relatiu possessiu llatí *cujus, a, um. El nèn quines espardènyes* (d' espart) *busques, plòra. La ròsa quina olor embauma l' ayre*..... No obstant, aquèx us del *quin* possessiu, no es catalá, y no ha entrat sinó a còp de *cuyos* y *cuyas* castellans. Aixís y tot, al pòble no li plaurá. De volèrlo, se l' hauria près del llatí primer que 'ls castellans. Però 'l bull tal vòlta de sanch feniça volgué pels catalans una sintaxis senzilla còm l' hebrèa y un us del relatiu casi igual: *Mira l' home que li vas matar la cabra,* y no *quina cabra vas matar.*—*Còm palla que l' esbargèx el vent,* (Job, 21, 18).—*So Josèph que 'm venguéreu* (Gèn. 45, 4).=*¡Ay de tu, tèrra, que gobèrnat un nèn!* (Eccli. 10, 16). Còm l' hebrèu pòt omètre sempre 'l relatiu, també 'l catalá l' imita en això alguna vegada: *Les pèrées han caygut anit, eren ben bònes; els nèns plòren, son lleigs.* Sovint s' òu aquèixa construcció èntre la gent senzilla. *Per letres de aquí havem vistes... som informats com aquí en la ciutat de Palerm*... Missiva dels Jurats del regne de Mallorca, fol. 76, vto.

§ 13.—Pronòms y adgectius indefinits

U, o un, una (1)	de *un-us, un-a*
Unhòm, comú de dos	de *unus homo*
Algú, algún, alguna	de *aliquis unus*
Ningú, ningún, ninguna	de *nec unus*
Altre, altra	de *alter, altera*
Altre, innominat (2)	de *alterum*
Un o altre, una o altra	de *unus aut alter*
L' un o l' altre, l' una o l' altra	de id. y l' article
Sòl, sòla	de *solus, sola*
Tot, tota	de *totus, tota*

Tothòm	de *totus homo*
Cap, plur. *caps*, comú de dos	de *caput*, el primer
Cada, sing. y plur. masc. y fem.	de *κατά*, prep. distr.
Cada u, *cada un*, *cada una*	de cada y ú.
Quisc-ú, *quiscún*, *quiscuna*,	de *quisque-unus*.
Cadasc-ú, *cádasc-ún*, *cadasc-una*	de cada y quiscú
Casc-ú, *cascún*, *cascuna*	de id.
Pòch, *pòca*	de *paucus*, *pauca*
Molt, *molta*	de *multus*, *multa*
Massa, *masses*, com. de dos	de μάσσω.
Mès, *mènos*, sin. y pl. com. de dos	de *magis*, *minus*
Pròu, *pròus*, comú de dos	de *probus*.
Tant, *tanta*	de *tantus*, *tanta*
Quant, *quanta*	de *quantus*, *quanta*
Què, ponderatiu, s. p. comú de dos	de *que*, conegut
Vari, *vária*, *varis*, *váries*	de *varius*, *varia*
Gayre, *gayres* (3), comú de dos	de *varius*=*garius*
Tal, *tals*, comú de dos	de *talis*
Cèrt, *cèrta*	de *certus*, *certa*
Qualsevòl, *qualsevulga*, comú de dos, *qualsevòls*	de *qualis*, se y vòl, o vulga
El quin, *la quina vulgues*, *els quins*, *les quines vulgues*	de etimologia coneguda
Quelcòm, *algòm*, innominat	de *qualecumque*, *aliquantus*
Còp de (pa, llènya, hòmes, etc.)	de *copia*, abundáncia
Fòrça, *fòrces*	de *fortia*
Un xich, *un bocí*, *un tròç*, *un pòch*	de *sect-um*, tall, τρῶξις, rosèch
Una mica, *una molla*, *un senyal*	de μικκός, petit, *molecula*, *signum*
Una estapència, *una feredat*, *un poder*	de *sapientia?* tast, *feritas*

Un borrall; gota, mica, gens, pus, res	de *gutta, genus*, llavor, *plus*, mès, *res*, còsa.

(1) *Un* y sos compòstos tenen la forma *un* adgectiva: *un hòme, un llibre. Un* (suplèx hòme, aucell, etc.) *cantava*. La forma *u* es la pronominal, que no es referida a ningú, y es comuna de dos: *Cada u per èll.—Ningú respón.—Algú pregunta per vostè.*

(2) *Altre*, innominat, es de molt us, y se sòl pronunciar *alre*. Ja en *La fi del Compte d' Urgell*, pàgina 63, llegèsch: «tot lo dia nos fa **alre...** sino lo qui fou fet del Compte de Urgell; car... lo qui vens, extermina e' confon **laltre.**» El metèx se diu avuy: *Déyem l' un a l'* **altre**: **Alre** *seria, d' altre mòdo 's queixaria, si l' enviessen per* **alre** *y no per això. Bò es l' Antòn, però* **alre** *diríeu de sa mare.*

No obstant, en l' eufonia modèrna be podrá escriures sempre **altre**, sia innominat, o no.

(3) *Gayre* s' usa còm a nòm o còm a advèrbi. (Vid. Cap. III, Advèrbis de *Cantitat). Gayre*, etimològicament devia fer el femení *gayra*, còm *ficaria*, v. gr. fa *ficayra*=*figuera*, però ha volgut l' us que 'ls en *ayre* fossen d' una sòla terminació. (V. pág. 55).

§ 14. — Demostratiu general

Un pòble pensador y remirat, còm diuen que es el catalá, a mès dels pronòms demostratius y personals, volgué sobre les altres llèngues nòvollatines espressar totes les relacions personals de l' acció per mèdi dels afixos verbals, juntantne fins a cinch: *Se te me 'ls la menja*. Però ademès volgué espressar casi sèmpre el llòch, cercant per això dues diccions brèus y suaus que no entrebanquessen. Son *hi* y *en*.

L' *hi*, de *hic*, cf. el francès *y* y 'l provençal *i*, es advèrbi correlatiu equivalent als llatins *hic*, *istic*, *illic*, *ibi; huc*, *istuc*, *illuc*, *eo; hac*, *istac*, *illac*, *ea*.

Perquè *hi*, de *hic*, no podia significar moviment, la idèa de *hinc*, *istinc*, *illinc*, *inde*, se significá per *en*, de *inde*, correlatiu també.

Hi y *en* còm a correlatius se referèixen sempre a un llòch citat, o que se cita luègo, o se sobreentén. *Per la pòrta gran avuy no s'* **hi** (hac, istac, illac, ea) *passa*. **Hi** (hic, istic, illic, ibi,) *serèu avants del sermó*, *entrant***hi** (huc, istuc, illuc, eo, in ecclesiam) *deseguida*, *y* **'n**, o **en** (hinc, istinc, illinc, inde, de ecclesia) *sortirèu d' hòra*.

Hi *y* **en** *demostratius*. Còm el *dont*, de *deunde*, francès ha passat a suplir el relatiu *(cujus* y *quorum)*, aixís l' *en* ha passat a suplir el Genitiu, o l' idèa *de*, de tots els nòms, pronòms o equivalent, mentres *hi* representa tots els altres cassos fòra del Genitiu, o del *de*; tot, còm se vèu, de bella conformitat ab l' etimologia de *inde* e *hic*. Son de tots els números y gènres.

Hi (Nom., **hic** videt) *vèu pròu*, *qui* **'n** (Gen., de pomes, menjar, vi, etc.) *guarda per demá*. *Síes***hi** (Datiu. **huic**, a la vocació) *fidèl*, *e* **hi** (Ablat. **in hac**, en èlla) *trobarás alegria*.—L' acusatiu no s' usa, sinò referintse a llòch: *Anèu***hi** *al mar*. L' acusatiu pacient té ja 'l seu demostratiu innominat *ho*, y referintse a còses determinades, afixa el *lo*, *la*, *los*, *les*. **Ho** *farás*.—*Fes***les**.—*Máta***la**.

Per l' ampliació d' aquèixa doctrina, mires la Sintaxis.

§ 15. — Numerals

Cardinals	Ordinals	Cardinals	Ordinals
U, un, una	Primer	Divuyt	Divuytè
Dos, dues	Segón	Dinòu	Dinovè
Très	Tèrç o tercer	Vint	Vintè
Quatre	Quart	Vintiú-ún	Vintiunè
Cinch	Quint	Vintidós	Vintidosè
Sis	Sisè	Vintitrès, etc.	Vintitresè
Sèt	Setè	Trènta	Trentè
Vuyt, huyt	Vuytè	Trènta u, etc.	Trentaunè
Nòu	Novè	Quaranta	Quarantè
Dèu	Desè	Cinquanta	Cinquantè
Onze	Onzè	Xixanta	Xixantè
Dotze	Dotzè	Setanta	Setantè
Tretze	Tretzè	Vuytanta	Vuytantè
Catorze	Catorzè	Noranta	Norantè
Quinze	Quinzè	Cent	Centè
Sètze	Setzè	Doscents	Doscentè
Dissèt	Dissetè	Trescents	Trescentè

Seguèixen els cardinals *quatrecents*, etc. *dèucents*, etcètera; *vintcents*, *trèntacents*, etc. En llòch de *mil*, *dos mil*, etc., es mès catalá contar per cents.

Mil s' usa d' hòmes, animals gròssos, etc. Parlant de plantes, mates, animals petits, etc. es diu *miler: So plantat, comprat, vengut, très milers de còls, cèbes; so arrancat un miler de mates de cogula, blat, trumfos; hauré mòrt un miler de grilles.*

Cent es diu *centenar* quant no essent ben fix, s' acompanya d' *un*: *En tornará un centenar, n' hi havía un centenar.*

Milió es *milió*, y no *milló*.

Abdós, abdues sòlament s' usen parlant de dues còses sòles. Mès se sòl dir: *Tots dos, els dos.*

Els advèrbis cardinals s' espressen per *una, dues, très..... vegades, vòltes* o *camins*. Dels llatins sòls queda *bis*, usat per indicar un nombre repetit. Els advèrbis ordinals de temps se fan còm els cardinals: *La primera, segona, tercera... vegada, vòlta*, o *camí*.

Els advèrbis ordinals de sèrie son *primerament* o en *primer llòch, segonament* o en *segón llòch, tercerament* o en *tercer llòch*. D' aquí en amunt s' usen sòlament *en quart, quint, etc., llòch*.

El catalá de *nòu* en amunt usa dels cardinals per contar els comptes, rèys y papes, dates, etc. y encara es de gust catalá *Pere quatre, Carles sis, Piu sèt, vuyt, nòu*. *Primer, segón, tèrç* y *quint* sòlen usarse sempre en ordinal: *Jaume primer, Piu quint*.

Els numerals colectius son: *parèll, trinca, quatrèna, cinquèna, sisèna, setèna, vuytèna, novèna*, y demès ordinals femenins precedits de *un, una*, ó *el, la*. També son colectius *tríduo, quinari, Trinitat, tèrn* y *quadèrn*.

Els numerals partitius son: *meytat* o *mitat, tèrç, quart, quint, sisè, setè*, y demès ordinals masculins precedits de *un, una*, o *el, la*. Es mès comú espressarlos pel femení y 'l sustantiu *part: Deixo a en Joán el vuytè o la vuytèna part, la tèrça, la quarta part.*—*Dèume* era el tribut del *desè*.

Havènt els distributius llatins donat nòstres ordinals, suplim aquèlls pels cardinals repetits: *D' un a un, de dos en dos, de très en très*, etc.

Els ordinals llatins en *esim* sòlament han deixat *quarèsma*, de *dies quadragésima*, y *cinquagèsma*, de *dies quinquagesima*.—El sistèma desenal deuria cambiar les paraules *dècim, centèsim*, o *cèntim, milèsim*, etcètera, en *desè, centè, milè*, etc.

Els multiplicatius son *senzill, doble, triple, quádruple*, etc.

gnoscendus, *dolent*, (còsa de dòldre), de *dolendus*, *hisenda*, de *facienda*, *gerundi*, que s' ha de fer, de *gerundus*.

L' Infinitiu no es cap mòdo de l' acció, sinó sòlament la denominació de l' acció. Donchs, als quatre mòdos personals del vèrp hi cal anyadir els dos mòdos nominals *Gerundi* y *Participi*.

Temps. Temps es la *distáncia* desde un *moment* anterior fins a un altre *moment* que ve després, es dir, l' estabilitat èntre un *mo(vi)ment* anterior y un *mo(vi)ment* posterior. En la Metafísica aquèixa estabilitat es indivisible e inestensa, es l' instant del moviment mès curt, v. g. el pensament d' un esperit. Després, còm el punt indivisible fa la ralla y la ralla fa la superfície, resultant l' extensió; aixís l' instant indivisible repetintse y sumantse, fa la duració de temps; però sempre resulta que al donarse el segón instant, el primer ja ha passat y 'l tercer encara no existèx. Per xò, el temps present es un punt, un instant, real sí, però inestable. Això davant de la Metafísica. Ara, a l' us de l' hòme les còses son d' altra manera. L' hòme ni pòt caminar sobre punts matemátichs, ni pòt nodrirse de còssos senzills, ni li plau midar sos actes per instants. Per això 's dona a sí metèx cèrta presencialitat mès o mènos llarga, y diu: *la vida present, el sigle actual, avuy, aquèsta setmana*.

Repárense 'ls mòts *present, actual, avuy, aquèsta*.

Luègo l' hòme considerantse a sí metèx còm a subgècte de l' acció, es considera present a la mетèixa y la pòrta y espressa dintre la seva presencialitat, sia feta, o per fer o s' estiga fent: **avuy** *cantaves, havies cantat, cantes, has cantat, cantarás, haurás cantat, cantaries, hauries cantat, canta, cantes, hages cantat, cantares, cantesses, haguesses cantat*. O al revés,

considera l' acció, fentse, feta o fahedora, fòra de la seva presencialitat: **ahir, l' altra setmana, aquèll dia** *vay cantar, vay havèr cantat, vay havèr de cantar.*

Ja donchs en rigor l' acció será feta, fentse o fahedora, però respècte de l' hòme será en qualsevòl d' aquèixos aspèctes present o passada. Vèus aquí perquè 'l llatí ab el Present d' Infinitiu, feya tots el Presents e Imperfets, y ab el Pretèrit d' Infinitiu feya tots els Pretèrits, prescindint de l' estat de l' acció. Vèus aquí perquè en la Passiva llatina trovèm aquèlls temps passats dobles ab element de Present: *amatus sum, eram, sim, essem, ero;* ó ab element de Pretèrit: *amatus fui, fueram, fuero, fuerim, fuissem.*

Vèus aquí perquè 'l catalá desprès de pèndre del Present d' Infinitiu llatí el Present, e Imperfet de Indicatiu y Subjuntiu, suplèx ab el Present e Imperfet de l' aussiliar *havèr* el Futur y Condicional: *amar-he,=amaré; amar-havia=amar-hia=amaria.* Y al contrari, no satisfentli 'l Pretèrit senzill llatí *amí, amares,* suplèxlo no pel Present sinó pel Pretèrit d' *havèr,* dihent *vay, vares, va, etc., amar.*

Conclohèm que 'l temps es un accident de l' acció molt vago y dificilíssim de fixar, de lo que resulta que cap pòble, ni tots junts han trobat el número de temps (indicacions de temps) que podrien tenir sos vèrps. L' hebrèu no tenia sinó dos temps, Pretèrit y Futur. El basch primitiu sembla que sòls tingué Present y Pretèrit. El grech tingué sis temps. El llatí no mès cinch en Activa, però molts mès en la Passiva, per tenir dobles els temps compòstos. El catalá a l' Indicatiu ne té vuyt còm el castellá, però al Subjuntiu n' usa mènos: el Futur imperfet y perfet de Subjuntiu: *amare y hubiere amado,* no 'ls té, suplintlos per l' Optatiu: *amés, hagués amat,* que suplèx també l' Imperfet: *amara,* que s' usa poquíssim.

Els temps fan mès clara una llènga; però de ser gayres, resultaria confosió, y l' atenció humana no sempre está per anar a aprimorar moments. Si avegades li convé fixar benbé 'l temps, acut als advèrbis y nòms temporals.

Advertim que 'l temps *He amat* es sempre present en catalá no podèntse dir: *Ahir he amat,* sinó *avuy he amat, aquèst any he amat; ahir, l' altre any vay amar.*

Érem tentats de posar un quadro dels temps del vèrp de conformitat ab les anteriors indicacions; però la novetat cauria en terrer de molta bròça.

Nombres. Els nombres del vèrp son dos: *Singular* y *Plural.* No tenim *Dual.*

Persones. Son sis: *Jo, tu, se o es o èll, nosaltres, vosaltres, se o es o èlls.*

§ 2.—Formació de les Conjugacions

Els vèrps llatins es reduhien a quatre conjugacions, ab l' Infinitiu la 1.ª en **are**, la 2.ª en **ere** tònich, la 3.ª en **ere** atònich, y la 4.ª en **ire**.

En son pas al Catalá els en *are* per escurçament digueren *ar*, còm els en *ire*, *ir*. Els en *ère* tònich o atònich formaren la conjugació en *re* atònich. Resulten donchs en catalá très conjugacions:

La 1.ª en **ar**. A mès dels vèrps que duu del llatí, té: 1.er Els molts de formació catalana per mèdi d' un supí llatí, còm sepult-ar, de *sepultum*, moss-ar, de *morsum*, past-ar, de *pastum*, empeytar, de *invetum*.—2.ón Els molts d' origen nominal per mèdi dels prefixos *es* o *en* o sènça prefix, còm a-rrib-ar, de riba, de *ripa*, a-figur-ar, de *figur-a*, a-dreç-ar, de *drèça*, esmol-ar, de *mola*, en-caix-ar, en-caixon-ar de *caixa*, *caixó*, es-brin-ar, de *bri* (del tedèsch *brechen*, trinxar), en-

gat-ar, de *gat*, senyal-ar, de *senyal*. — 3.er Alguns de la 2.a llatina, còm torr-ar, de *torrere*, estudiar, de *studere*, xarrupar, de *sorbere*.

La 2.a en **re**. Aquèsta la formen un reduhit nombre de vèrps de la 2.a y 3.a llatines. Es conèixen per accentuar la penúltima y finir en *re;* còm tem-*re*, de *timere*, ton-*re*, de *tondere*, val-*re* de *valere*, conèix-*re* de *cognoscere*, permèt-re, de *permittere*. Ne té alguns de la 4.a llatina: òu-*re*, de *audire*, vin-*re*, de *venire*.

La 3.a en **ir**. La formen: 1.er Els de la 4.a llatina, còm dorm-*ir*, de *dormire*, serv-*ir*, de *servire*, eix-*ir*, de *exire*.—2.ón Els molts nominals per mèdi de prefix *a* o *en*, còm a-clar-*ir*, en-llest-*ir*, de *clar*, *llest*, engurmand-*ir*, en-talp-*ir*, de *gurmant*, *talp*.—3.er Alguns de la 2.ona llatina, còm abol-*ir*, de *abolere*, persuad-*ir*, de *persuadere*, cumpl-*ir*, de *complere*.—4.art Un gran nombre de la 3.a llatina, còm aflig-*ir*, de *affligere*, sculp-*ir*, de *sculp-ere*, ung-*ir*, de *ungere*, escarp-*ir*, de *scalpere*, etc.

La llèy de distinció (pág. 7) conserva els sufixos flexors *s* de *tu*, *m* de *nosaltres*, *t=u* de vosaltres y *n* de *èlls*, per evitar confosió. El *jo* no necessita sufix; no obstant se li dona *o* clara a Llèyda, *u* a Barcelona, e *i* al Rosselló: jo pèns-*o*, pèns-*u*, pèns-*i*. Millor ho diuen els Mallorquins: *pèns*, *tròp*, *don*, etcètera. La 3.a persona singular pèrt la *t*, y còm en hebrèu, ni vòl, ni necessita sufix.

Sòlament formarèm el Present, Imperfet y Perfet d' Indicatiu, l' Imperatiu, el Present e Imperfet de Subjuntiu y l' Infinitiu. Els temps compòstos tenen coneguda sa formació, y 'l Futur Imperfet y Condicional son evidentment el Present e Imperfet de l' aussiliar *havèr* y 'l corresponent Infinitiu: *amar-é*, *amar-ás*, *amar-ia*, *amar-ies*, etc. son l' Infinitiu *amar*, y *he*, *has*, *ha*, *hèm*, *hèu*, *han*: *hav-ia*, *hav-ies*, etc.

PRIMERA CONJUGACIÓ

Indicatiu		**Subjuntiu**	
Present		*Present*	
Llatí	*Catalá*	*Llatí*	*Catalá*
ám-*o* (1)	ámo	ám-*em*	ame *i*
ám-*as*	ames	ám-*es*	ames *is*
ám-*at*	ama	ám-*et*	ame *i*
am-ám*us*	amam-*èm*	am-ém*us*	amèm
am-át*is*	amau-*èu*	am-ét*is*	amèu
ám-*ant*	amen	am-en*t*	amen *in*
Imperfet		*Imperfet*	
am-áb*am*	amav*a*	am-ár*em*	amar*a*
am-áb*as*	amaves	am-áres	amares
am-áb*at*	amav*a*	am-ár*et*	amar*a*
am-abám*us*	amávem	am-ar*é*m*us*	amárem
am-abát*is*	amáveu (2)	am-ar*é*t*is*	amáreu
am-áb*ant*	amaven	am-áren*t*	amaren
Perfet		*Optatiu*	
am-á*v*i (3)	amí	am-a*v*íss*em* (5)	amés
am-a*v*isti (4)	amares	am-a*v*ísses	amesses
am-á*vit*	amá	am-a*v*íss*et*	amés
am-á*v*im*us*	amárem	am-a*v*issém*us*	améssem
am-a*vistis*	amáreu	am-a*v*issét*is*	améss*eu*
am-a*verunt*	amaren	am-a*v*íssen*t*	amessen

Imperatiu: ám-*a*, am*a;* amat*e*, amau o amèu.
Infinitiu: am-ár*e*, amar.
Gerundi: am-ánd*o*, amant.
Participi: am-át-*us*, amat.

(1) Les cursives del llatí indiquen lo que 's dèu pèrdre per escurçament, y les del catalá indiquen les llètres anyadides per eufonia.

(2) Nòtes el retrás de l' accent en tots els Perfets en aquèixes dues persones; ítem, còm aquí la *b* final se fa *u*, convertida luègo en *v* davant de les eufòniques. Aquèixa persona per tenir ja la *u* de la *t*, no ha menester eufònica. Per xò diuen molts: *amavu*, *amessu*, per *amáveu*, *amésseu*.

(3) Perduda la *v* doná *ai* en toscá y francès, y 's contragué en *é* e *í* en castellá y catalá.

(4) La **v** 's cambia en l' eufònica **r**, còm de *levi levi* s' ha fet *lèri lèri*.

(5) Perduda la *v*, *ai* doná *e*. La forma clássica *amás*, *amasses*, *amás*, *amássem*, es prèn de la llatina contreta *amâssem*, *amâsses*, etc., del metèx Plusquamperfet. Lo que havèm anomenat *Optatiu*, tret, còm se vèu, del Plusquamperfet llatí, es l' Imperfet de Subjuntiu, perquè la forma en *ra* no s' usa casi be en cap Conjugació.

La forma de l' Optatiu en *as* repugna a nòstra època, que podríem anomenar del yotisme, puig també en llòch de *amam*, *amau* del Present d' Indicatiu, sòl dir *amèm*, *amèu*, còm en tots els Subjuntius tendèx a la *i*, *e* qu' hèm posat al costat de la forma clássica.

La formació dels temps compòstos se trobará en la pág. 107.

Estar y *donar* seguèixen la 2.ª Conjugació gutural (V. p. 97 y 102).

Per *dar* y *anar* (V. p. 103 y 104).

SEGONA CONJUGACIÓ

Indicatiu		Subjuntiu	
Present		*Present*	
Llatí	*Catalá*	*Llatí*	*Catalá*
tím-*eo*	tem-*o*	tím-*eam*	tem*a* (4) *i*
tím-*es*	tem-s	tím-*eas*	tem*es* *is*
tím-*et*	tem	tím-*eat*	tem*a* *i*
tim-ém*us*	tem-èm	tim-eám*us*	temam *èm*
tim-ét*is*	tem-èu	tim-eát*is*	temau *èu*
tím-en*t*	tem-en	tím-*eant*	tem*en* *in*
Imperfet		*Imperfet*	
tim-éb*am*	tem-i*a* (1)	tim-ér*em*	temer*a*
tim-éb*as*	tem-i*es*	tim-ér*es*	temer*es*
tim-éb*at*	tem-i*a*	tim-ér*et*	temer*a*
tim-ebám*us*	tem-íem (2)	tim-erém*us*	temérem
tim-ebát*is*	tem-íeu	tim-erét*is*	temér*eu*
tim-éban*t*	tem-ien	tim-éren*t*	temer*en*
Perfet		*Optatiu*	
tim-(é)ui (3)	tem-í	tim-(e)uíss*em*	temés
tim-(é)u*isti*	tem-er*es*	tim-(e)uíss*es*	temess*es*
tim-(é)*uit*	tem-é	tim-(e)uísset	temés
tim-(é)u*imus*	tem-ér*em*	tim-(e)uissém*us*	teméss*em*
tim-(é)-u*istis*	tem-ér*eu*	tim-(e)uissét*is*	teméss*eu*
tim-*uérunt*	tem-er*en*	tim-(e)uíssen*t*	temess*en*

Imperatiu: tim-e, tem; timèt*e*, temèu.
Infinitiu: tim-ér*e*, témer.
Gerundi: tim-énd*o*, tement.
Participi: (tim-u*itum*,) tem-ut.

(1) Primer digué *temeva*, forma que encara usen alguns pòbles de la Sagarra, vg. *feva*. Després digué *temiva*, forma encara vulgar y comuníssima a la província de Llèyda tan pels vèrps de la 2.ª còm pels de la 3.ª, vg. *diva, planyiva, llegiva*, etc. En les demès províncies s' ha perdut ja la *v*.

(2) Nòtes el metèx retrás d' accents que a la 1.ª y 3.ª Conjugació.

(3) Es prengué a la fi de la terminació en *evi*, desapareguda la *v* y contretes en *í* la *e* y la *i*.

(4) L' eufònica del Present de Subjuntiu es *i* a Barcelona y Girona, es *a* a Llèyda, Tarragona, Règne de València y Mallòrca, y *u, o, e*, en algunes encontrades.

Seguèixen á *Témer*: *Atányer, pertányer, plányer, empènyer, constrènyer, estrènyer, restrènyer, esprémer, córrer, véncer, convéncer, tòrcer, des-tòrcer, re-tòrcer, (còlltòrcer, cap-tòrcer); batre, com-batre, reba-tre, rèbre, rompre, pèrdre, rètre, mètre,* y *cotre*, y altres compòstos dels precedents. Son de *ad-per-tingere; plangere; im-pingere; con-re-stringere; ex-primere; currere; con-vincere; ex-re-torquere; con-re-batuere, rumpere, perdere, redd-ere; mittere;* y *quatere*. *Rèbre* de *recipere*, diu també *recèbre* en Infinitiu. *Concèbre*, de *concipere*, compòst també de *capere, quèbre* o *cabre*, fa 'l participi *Concebut*. En lo restant se 'l conjuga per la 3.ª y 's diu ja *concebir*.

Advertint que 'ls acabats en *nyer* son mès virils conjugantlos per la 2.ona Conjugació gutural, ahont els hèm trasladat, posant per modèlo *Plányer* (V. p. 99).

També *córrer* prèn sovint aquèlla Conjugació, dihent: *Córrech, Correguí, Córrega, Corregués, Corregut*. El Participi es sòlament *Corregut*, may *Corrut*.

TERCERA CONJUGACIÓ

Indicatiu		Subjuntiu	
Present		*Present*	
Llati	*Catalá*	*Llati*	*Catalá*
dórm-*io*	**dòrm*o***	**dórm-iam**	**dòrm*a* o *i* (1)**
dórm-*is*	**dòrm-s**	**dórm-*ias***	**dòrm-*es* o *is***
dórm-*it*	**dòrm**	**dórm-*iat***	**dòrm*a* o *i***
dorm-ím*us*	**dorm-im**	**dorm-iám*us***	**dormam o *im***
dorm-ít*is*	**dorm-iu**	**dorm-iát*is***	**dormau o *iu***
dórm-*iun*t	**dòrm-*en***	**dórm-*ian*t**	**dòrm*en* o *in***
Imperfet		*Imperfet*	
dorm-i*é*b*am*	dorm-i*a*	dorm-ír*em*	dorm-ir*a* (2)
dorm-iéb*as*	dorm-i*es*	dorm-ír*es*	dorm-ir*es*
dorm-iébat	dorm-i*a*	dorm-ír*et*	dorm-ir*a*
dorm-iebám*us*	dorm-í*em*	dorm-irém*us*	dorm-ír*em*
dorm-iebát*is*	dorm-í*eu*	dorm-irét*is*	dorm-ír*eu*
dorm-iéb*an*t	dorm-i*en*	dorm-ír*en*t	dorm-ir*en*
Perfet		*Optatiu*	
dorm-íví	dorm-í	dorm-íss*em*	dorm-ís
dorm-ivísti	dorm-ir*es*	dorm-íss*es*	dorm-iss*es*
dorm-ív*it*	dorm-í	dorm-íss*et*	dorm-ís
dorm-ívim*us*	dorm-ír*em*	dorm-íssém*us*	dorm-íss*em*
dorm-ivist*is*	dorm-ír*eu*	dorm-íssét*is*	dorm-íss*eu*
dorm-*ivérun*t	dorm-ir*en*	dorm-íss*en*t	dorm-iss*en*

Imperatiu: dórm-*i*, dòrm; dorm-ít*e*, dormiu.
Infinitiu: dorm-ír*e*, dorm-ir.
Gerundi: dorm-iéndo, dorm-int.
Participi: dorm-it*um*, dormit.

(1) Sobre l' us de l' eufònica, repetim lo dit sobre la Segona Conjugació, pág. 87 (4).

(2) Aquèst Imperfet es sempre sustituit per la forma següent en *is*, *isses*, etc., còm casi be tampòch s' usa 'l metèx Imperfet en la 1.ª y 2.ona Conjugació.

La 3.ª Conjugació té molts vèrps del tot regulars. Veusen aquí alguns: *A-cudir*, *re-cudir*, *cus-ir*, de *ad-re-cudere; bull-ir*, *re-per-* o *pre-*, de *re-præ-bullire; Cruixir*, *es-re-*, de κρούειν; *cullir*, *a-es-re-* de *ad-ex-re-col-ligere; es-cup-ir*, de σκώπτειν; *fugir*, *re-*, de *re-fugere; gruny-ir*, de *grunnire; ment-ir*, *des-*, de *mentiri; mor-ir*, *pre-*, de *præ-mori; muny-ir*, *es-*, de *mungere; obr-ir*, *re-*, de *aperire*; *om-pli-r*, *cumpl-ir* de *im-complere; pud-ir*, de *pudere; puny-ir*, *es-*, de *pungere; sent-ir*, *con-dis-pre-re-*, de *con- dis- præ-re-sentire; sum-ir con-pre-re-*, de *con-præ-re-sumere*, *surt-ir*, *re-*, de *sortiri: tussir*, de *tussire*, πτύειν. *Lluhir*, de *lucere*, actiu (lluhir les parèts, revoltons els palètes), o nèutre, es casi regular: *Lluho*, *llus*, *llu*, *lluhim*, *lluhiu*, *lluhen*, o prèn l' aument de *Servir*, pág. 93.

Très compòstos de *Dur*, pág. 94, fan en *ur* y en *uhir: adurse*, *condur*, *redur*, o *aduhir*, *conduhir* y *reduhir*. *Condur* y *redur* (ab mès o mènos significat de *portar*) y *adurse*, semblar, seguèixen a *Dur*. *Conduhir*, que significa *llogar* y *acompanyar*, y *reduhir* que significa *obligar*, *transformar*, y *empetitir*, y *aduhir*, *produhir* y *traduhir* seguèixen a *Servir*, pág. 93.

Participis irregulars de la 3.ª Els derivats de *pleo*, y *fero*, ab imprimir, de *imprimere*, absorbir, de *absorbere*, morir, de *mori*, cobrir, de *cooperire*, obrir, de *aperire*, y establir, de *stabilire*, fan aixís els participis:

cumplir,	complèrt,	de	complêt*um*
omplir,	omplèrt,	de	implêt*um*
rublir,	rublèrt,	de	replêt*um*

suplir,	suplèrt,	de	supplêt*um*
oferir,	ofèrt,	de	(offért*um)*
sufrir,	sufèrt,	de	(suffért*um)*
imprimir,	imprès,	de	impréss*um*
absorbir,	absòrt,	de	absórpt*um*
morir,	mòrt,	de	mòrt*uus*
cobrir,	cobèrt,	de	coopért*um*
obrir,	obèrt,	de	apért*um*
establir	establèrt	de	stabilit*um*.

Advertències sobre les très Conjugacions

1.ª *Conjugació.* Les llètres radicals *c, g, ç, u,* davant de *e, i* es cambien en *qu, gu, c, ü: Colc-ar,* fa *colqu-í, colqu-èm, seg-ar, segu-í, segu-èm, alç-ar, alc-í, alc-èm, adequ-ar, adeqü í, adeqü-èm*, *etc.*

2.ª y 3.ª *Conjugacions.* 1.ª Les radicals *c* y *g* davant de *o, a,* es cambien en *ç, j: Tòrc-er* fa *tòrço, torç, tòrça, fug-ir, fujo, fuja.*—2.ª Les radicals suaus *b, d, g,* passen a fòrtes *p, t, g (ig-gg),* al quedar finals o davant de *s: Cabre* fa *caps, cap, recud-ir, recuts, recut, fug-ir, fuigs, fuig.*—3.ª El *tu* del Present d' Indicatiu de vèrps de radical en *s,* o equivalent *(c, x, z),* infixa una *e* davant de la terminació *s: Cus-ir* fa *cus-e-s; tòrc-er, tòrc-es; péixer, péix-e-s; brunz-ir, brunz-e-s.* També la prènen, y fins en la 3.ª persona: *Cumplir, cumpl-e-s, cumple; ompl-ir, òmpl-e-s, òmpl-e; obr-ir, òbr-e-s, óbr-e; córr-er, corr-e-s, corr-e. Córrer* diu tambè *cors, cor* y *fug-ir, fug-e-s* o *fuigs.*

§ 3.—Vèrp irregular

Segona Conjugació gutural.

Tots els vèrps irregulars catalans formen una conjugació que anomenèm segona gutural. Perquè 'ls distingèx el tenir una gutural *(ch, c, g,)* en la 1.ª perso-

na del Present d' Indicatiu: Merès-*ch*, mò-*ch*; en tot el Pretèrit Perfet: Meres*quí*, mo*guí*, etc.; en tot el Present e Imperfet de Subjuntiu: Meresca,mò-*ga*, meres*quera*, mo*guera*, en l' Optatiu: Meres*qués*, mo*gués*, etcètera, y en el Participi: Merescut, mo*gut*.

Sien pel seu Infinitiu de la 1.ª, 2.ᵒⁿᵃ o 3.ª Conjugació, prènen sempre aquèixa Conjugació gutural. Per mès claretat, els reduhim tots a très classes.

PRIMERA CLASSE: VÈRPS EN **xer**, PER **xre**.

Procedents d' incoatius llatins en *sco*, o formats a faysó de tals, convertèixen el *sc* en *x* (xex), conjugantse enterament còm *Témer*, mènos la 2.ª persona del singular del Present d' Indicatiu: *Merèixes*, que necessáriament prèn *e* eufònica.

Però ademès aquèixos vèrps pòden conservar a la *c* de *sco* el valor gutural y resulta llavòrs la sobredita Conjugació gutural, sempre mès viril.

Indicatiu

Present

S. *Merèsch* o merèix*o*, merèix-es, merèx, *P.* Mereix-èm, mereixèu, merèixen.

Imperfet

S. Mereix-ia, ies, ia, *P.* íem, íeu, ien.

Perfet

S. Meresqu-í, eres, é, *P. érem, éreu, eren.*
S. Mereix-í, eres, é, *P.* érem, éreu, eren.

Imperatiu

S. Merèx, *P.* Mereix-èu.

Subjuntiu

Present

S. Merèsca, merèsqu-es, merèsca, *P. Merescam, merescau, merèsquen.*
S. Merèix-i, merèix-is, merèix-i, *P.* èm, èu, in.

Imperfet

S. Meresquera, eres, era, *P. érem, éreu, eren.*
S. Mereix-era, eres, era. *P.* érem, éreu, eren.

Optatiu

S. Meresqués, esses, és, *P. éssem, ésseu, essen.*
S. Mereix-és, esses, és, *P.* éssem, ésseu, essen.

Infinitiu. Merèixer.

No conserven la forma gutural *merescre.*

Gerundi. Mereix-ent. Es pròu etimològica la forma *meresqu-ent,* però no la vòlen els gramátichs!

Participi. *Merescut.* No admèten el paladial: Mereixut.

Náixer fa *nat,* de *natus,* y *nascut,* gutural.

Coneixer y **pareixer**, de *cognoscere* y *parescere,* en la Conjugació gutural han perdut la *s,* y això 'ls ha permès endolcir la *c* en *g*: *Conèch, parèch,—Cone-gu-í, paregu-í,—Conèg-a, parèg-a,* etc.

Eixir, de *exire,* desplèga també la *x* en *sc,* prenent la Conjugació gutural.

Indicatiu

Present

S. Isch, o Ixo, ixes, ix, *P.* Eixim, exiu, ixen.

Imperfet

S. Eixia, ies, ia *P.* Eixíem, eixíeu, eixien.

Perfet

S. Isquí, eres, é, etc. o Eixí, ires, í, de la 3.ª

Imperatiu: *S.* Ix, *P.* Eixiu.

Subjuntiu

Present

S. Isca, isques, a, etc. o Ixi, ixis, ixi, *P.* Eixim, eixiu, ixin.

Imperfet: S. Isquera o Eixira, etc.

Optatiu

S. Isqués, esses, és, etc. o Eixís, isses, ís, etc.

Infinitiu: Eixir.—**Gerundi:** Eixint.—**Participi:** Eixit.—*Participi de present:* Ixent.

Prènen també la conjugació dels Incoatius, be que sòlament en els Presents d' Indicatiu, Imperatiu y Subjuntiu, la major part dels vèrps de la 3.ª Conjugació, segons el següent exemplar:

Servir, de *servire*, es de la 3.ª, però còm si vingués també de *servescere*, diu.

Indicatiu

S. Servèsch o *servèixo, servèixes, servèx,* *P.* Servim, serviu, *servèixen.*

Imperatiu: *S. Servèx,* *P.* Serviu.

Subjuntiu

S. Servèsca, servèsques, servèsca, P. Servim, serviu, *servèsquen,* o *S. Servèix-i, servèixis, servèixi, P.* Servim, serviu, *servèixin.*

SEGONA CLASSE: VÈRPS EN **ure**

Son vèrps llabials, dentals y guturals llatins, quina llabial, dental o gutural en l' escurçament se convertí en *u*. Exemples: *llabials:* ha*b*ere, ha*u*re, scri*b*ere, escri*u*re, de*b*ere, dè*u*re, vi*v*ere, vi*u*re, mo*v*ere, mò*u*re; *dentals:* ca*d*ere, ca*u*re, se*d*ere, sè*u*re, cre*d*ere, crè*u*re; *guturals:* pla*c*ere, pla*u*re, ja*c*ere, ja*u*re, di*c*ere, di*u*re, du*c*ere, du*u*re, co*q*uere, cò*u*re. Les fòrtes *p, t,* no volgueren arribar a *u*, dihent: ca*p*ere, ca*b*re, sa*p*ere, sabre o sè*b*re, po*t*ere, pò*d*re, omi*tt*ere, omè*t*re. Tots els compòstos de *mètre*, fan el Participi en *ès: promès, compromès, omès.*

Ara be, dita *u* es convertèx en *ch*, o *g* en la Con-

jugació gutural, y en *h*, *v* o *y* en la 1.ª y 2.ª persona del plural del Present y en tot l' Imperfet d' Indicatiu, en l' Imperatiu, y en l' Infinitiu y Gerundi.

Indicatiu

Present.

S. Còch, còu-s, còu, *P.* Co*h*èm, co*h*èu, còu-en.
S. Mòch, mòu-s, mòu, *P.* Mo*v*-èm, mo*v*-èu, mòu-en.
S. Jach, jau-s, jau, *P.* Ja*y*-èm, ja*y*-èu, jauen.

Seguèixen a **còure**, dir (di*u*re, de dicere), dur (du*u*re, de ducere), riure, clòure, òure, plaure, raure y nòure, de *ridere*, *claudere*, *audire*, *placere*, *radere*, *nocere:*

S. Dich, dius, diu, *P.* Di*h*èm, di*h*èu, diuen.
S. Duch, duus, duu, *P.* Du*h*èm, du*h*èu, duuen.
S. Rich, rius, riu, *P.* Ri*h*èm, ri*h*èu, riuen.
S. Óych, òus, òu, *P. Ohim*, *ohiu*, òuen.
S. Plach, plaus, plau, *P.* Pla*h*èm, pla*h*èu, plauen.
S. Rach, raus, rau, *P.* Ra*h*èm, ra*h*èu, rauen.
S. Nòch, nòus, nòu, *P.* No*h*èm, no*h*èu, nòuen.
S. Clòch, clòus, clòu, *P.* Clo*h*èm, clo*h*èu, clòuen.

Seguèixen a **mòure**, *bèure*, *haure*, *dèure*, y *plòure*.

S. Bèch, bèus, bèu, *P.* Be*v*èm, be*v*èu, bèuen.
S. Hach, haus, hau, *P.* Ha*v*èm, ha*v*èu, hauen.
S. Dèch, dèus, dèu, *P.* De*v*èm, de*v*èu, dèuen.
S. Plòch, plòus, plòu, *P.* Plo*v*èm, plo*v*èu, plòuen.

Oure, *escriure* y *viure*, diuen *ohim*, *ohiu*, *escrivim*, *escriviu*, (tambè *escrihèm*, *escrihèu)*, *vivim*, *viviu*, còm si fossen de la 3.ª Conjugació. La Conjugació gutural de *viure*, es *visch*, *visquí*, *eres*, *visca*, *visquès*, *viscut*.

Seguèixen a **jaure**, *caure*, *crèure*, *traure o treure*, *sèure* y *vèure:*

S. Caych, caus, cau, *P.* Cayèm, cayèu, cauen.
S. Crèch, crèus, crèu, *P.* Creyèm, creyèu, crèuen.
S. Trach, traus, trau, *P.* Trayèm, trayèu, trauen.
S. Sèch, sèus, sèu, *P.* Seyèm, seyèu, sèuen.
S. Vèych, o *vèch*, vèig, vèus, vèu, *P.* Veyèm, veyèu, vèuen.

Imperfet

S. Co*h*-ía, ies, ia. *P.* Co*h*-íem, íeu, ien.
S. Mo*v*-ia, ies, ia. *P.* Mo*v*-íem, íeu, ien.
S. Je*y*a, je*y*es, je*y*a, *P.* Jé*y*em, jé*y*eu, je*y*en.

Seguèixen a **còure**, *òure, clòure, nòure, plàure* y *raure:* Oh-ia, ies, ia... Cloh-ia, ies, ia... Nohia, ies, ia... Plahia, ies, ia... Rah-ia, ies, ia...

Seguèixen a **mòure**, els metèixos del Present: *bèure, haure, dèure, escriure, viure y plòure:* Bev-ia, hav-ia, dev-ia, *escrivia, vivia*, plov-ia.

Seguèixen a **jaure**, *caure, crèure, treure, sèure, vèure:* Queya, creya, treya, seya, veya. També *dir, dur* y *riure* diuen: Deya, duya, reya, etc.

Perfet

Cogui, eres, etc. *Mogu-í, eres*, etc. *Jagu-í, eres*, etc.

Sòls devèm advertir que en tota la Conjugació gutural *òure, caure* y *vèure*, guarden la *y* de la 1.ª persona singular del Present d' Indicatiu: *oyguí, cayguí, veyguí... òyga, cayga, vèyga*, etc. No obstant, *vèure* té també la forma paladial: *vegí, eres... vèja, es... vegera, eres... vegés, esses...*

Imperatiu

Còu, co*h*èu. Mòu, mo*v*èu. Jau, ja*y*èu.

L' Imper. es fa còm el Present d' Indic. Seguèixen a **còure:** *diç*, o *digues*, dihèu; duç, o duu, duhèu; riu,

rihèu; clòu, clohèu; òu, ohiu (de la 3.ª); plau, plahèu; rau, rahèu; nòu, nohèu.

Seguèixen a **mòure:** bèu, bevèu; hau, havèu; dèu, devèu, no s' usa; escriu, escriviu, y viu, viviu (de la 3.ª).

Seguèixen a **jaure:** cau, cayèu, crèu, creyèu; trau, trayèu, o treu, treyèu; sèu, seyèu. *Vèure* no es acció imperable, per xò no té Imperatiu.

Subjuntiu

Present

S. *Còg-a, cògu-es, còga,* P. *Cog-am, cog-au, cògu-en.*
S. *Mòg-a, mògu-es, mòg-a,* P. *Mog-am, mog-au, mògu-en.*
S. *Jag-a, jagu-es, jag-a,* P. *Jag-am, jag-au, jaguen.*

Plaure aquí fa: S. *Plácia, plácies, plácia,* P. *Placiam, placiau, plácien.* S' usa també la forma gutural incoativa: *Plasca, plasques,* etc.

Imperfet

S. *Cogu-era, eres; Mogu-era, eres; Jagu-era, eres,* etc.

Optatiu

S. *Cogu-és, esses; Mogu-és, esses; Jagu-és, esses,* etc.

Infinitiu

Còure, Mòure, Jaure.

Dicere y *ducere* fan *dir* y *dur,* per *diure* y *duure,* y de *dir* y *dur* formen el Futur y Condicional: *dir-é, dur-é, dir-ia, dur-ia. Oure* mès comunament s' escriu *ohir. Ohir missa, ohir confessions; no hi ha pitjor sort que qui no vòl ohir.*

Gerundi

Cohent, Movent, Jayent.

Així 'l fan tots còm la 1.ª persona del plural del Present d' indicatiu: dih-ent, duh-ent, rih-ent, cloh-ent, oh-int, plah-ent, rah-ent, noh-ent; — bev-ent,

hav-ènt, dev-ent, plov-ent, escriv-int, y viv-int; — ca-y-ent, crey-ent, tray-ent, trey-ent, sey-ent, vey-ent.

Participi

Cogut, Mogut, Jagut

Còm se vèu, el Párticipi es sempre de la Conjugació gutural, podèntse pèndre del Perfet d' Indicatiu: *ri-g-ut, plag-ut, rag-ut, nog-ut; — beg-ut, deg-ut, cayg-ut, visc-ut, hagut, creg-ut, seg-ut, plogut.*

Però *dir* fa *dit*, de *dict-um*, *òure*, *ohit*, de *auditum*, *escriure*, *escrit*, de *scriptum*, *vèure*, *vist*, de *vi(d)sum*, *dur*, *dut* ó *duyt*, de *duct-um*, *clòure*, *clòs*, de *claus-um*, *traure* o *treure*, *tret*, de *tract-um*. *Còure* metèx actiu fa *cuyt* de *coct-um; cogut* s' usa sòlament quant *còure* es nèutre, y significa *fer coyçor*.

DONAR

També a *donar* que es regular y completíssim, se li vòl donar avuy la forma gutural, dihent: *Donch.* — *Donguí.* — *Donga.* — *Donguera.* — *Dongués.* El participi es únicament *Donat*.

Vèrp aussiliar *habere*, haure, havèr

El vèrp *habere*, tenir, es l' aussiliar en totes les llèngues nòvollatines. En llatí metèx feya de tal, v. gr. *habes opus conclusum*, has (o tens) conclòsa l' òbra.

En catalá es un vèrp en *ure* y prèn la Conjugació gutural de *Mòure*, còm s' ha vist p. 94.

Indicatiu

Present

S. Haych, hay o he, has, ha, *P.* Havèm o hèm, havèu o hèu, han.

Imperfet

S. Hav-ia, ies, ia, *P.* íem, íeu, ien.

Perfet

S. Hagu-í, eres, é, *P. érem, éreu, eren.*

Futur

S. Haur-é, ás, á, *P.* èm, èu, án.

Condicional

S. Haur-ia, ies, ia, *P.* íem, íeu, ien.

Imperatiu. Hau,—havèu (1).

Subjuntiu

Hag-a, hagu-es, hag-a, *hag-am, hag-au, hagu-en,*
Hayga, haygues, hayga, *hayg-am, hayg-au, haygu-en,*
Haja, hages, haja, hajam, hajau, hagen.

Imperfet

S. Hagu-era, eres, era, *P. érem, éreu, eren.*

Optatiu

S. Hagu-és, esses, és, *P. éssem, ésseu, essen.*

Infinitiu. Havèr. *Haure*, còm aussiliar, s' usa sòlament nels compòstos *haur-é, haur-ia.*
Gerundi. Havènt. **Participi.** *Hag-ut.*
Infinitiu passat. Havèr hagut.
Gerundi passat. Havènt hagut.

Haure significa *tenir: Haurás per prèmi un bòn llibre; havestar o haverar: Em volguesses haure aquèll niu de grives; obtenir: D' èll no n' haurás ni per miracle; ser,* còm unipersonal: *Hi havia très hòmes;* y es ademès aussiliar, p. 107.

TERCERA CLASSE: VÉRP LLENGUAL

La formen els vèrps llenguals, finits en *lo, leo, lvo, no, nio, n(d)eo, n(g)o,* en que desprès de l' escurçament resulten la *l* y la *n* davant del *re* de l' Infinitiu.

(1) Sòls s' usa en significat de *tenir* y *havestar* o *haverar: Hauho tot llest; havèuho tot a punt; haume un llibre de la tercera postada.*

Son 1.er Els en **olre**, còm *solre*, de *sol(v)ere*, (cf. *sol-us*, y ὅλ-ος), usat en *absòlre*, *disòlre* y *resòlre*; *còlre*, de *colere*; *revòlre*, *invòlre*, *desinvòlre*, de *revolvere*, *involvere*, *exinvolvere*; *mòlre*, de *molere*; *dòlre*, de *dolere*, *tòlre*, de *tollere*, *vòlre*, de *volere*=*velle*.

2.ón Els en **alre**, còm *calre*, unipersonal, de *calere*, (no de *callere;* pels catalans conclòu l' argument: *calet*, ergo faciendum; puig diuen: *mentres es calent, se pèla)*, o de καλεῖν, *demanar*, *exigir; valre*, de *valere*.

3.er Els en **nre** o **nyre**, còm *ponre*, de *ponere*, *tonre*, de *ton(d)ere*, *fonre*, de *fun(d)ere*, *entenre*, de *inten(d)ere*, *pènre*, de *prehen(d)ere*, *tinre*, de *tenere*, *vinre*, de *venire*, *planyre*, de *plangere*, *ofènre*, de *offen(d)ere*; etc.

Indicatiu

Present

S. Mol-ch, mòl-s, mòl, *P.* Mol-èm, mol-èu, mòl-en.
S. Pon-ch, pon-s, pon, *P.* Pon-èm, pon-èu, pon-en.
S. Plany-ch, plany-s, plany, *P.* Plany-èm, plany-èu, plan-yen.
S. Tin-ch, ten-s, té, *P.* Ten-im, ten-iu, ten-en.

Imperfet

S. Mol-ia, pon-ia, plany-ia, tenia, etc.

Perfet

S. Molgu-í, eres, pongu-í, eres, planygu-í, eres, tingu-í, eres, etc.

Imperatiu

Mòl, mol-èu; pon, pon-èu; plany, plany-èu; té o ten, ten-iu.

Subjuntiu

Present

Mòlg-a, pong-a, planyga, ting-a; mòlgu-es, etc.

Imperfet

Molgu-era, pongu-era, planygu-era, tingu-era, etc.

Optatiu

Molgu-és, pongu-és, planygu-és, tingu-és, etc.

Infinitiu. Mòlre, ponre, planyre, tinre.
Gerundi. Mol-ent, pon-ent, plany-ent, ten-int.
Participi. Mòlt, pòst, *plany-gut, ting-ut.*

Advertències. 1.ª *Vinre* seguèx a **Tinre**, mènos a l' Imperatiu, que diu *Vina, veniu.*

2.ª *Vòlre* seguèx a *mòlre*, advertint que la 1.ª persona del Present d' Indicatiu diu *vull, vuych, o vuy*, quina *u* dèu guardar en tota la conjugació gutural: *Vulgu-í, vulga, vulgu-era, vulgu-ès, vulgut.*

L' Imperatiu diu *Vulgue o vulgues, vulguèu*; y l' Infinitiu *Volèr*, en llòch de *vòlre.*

3.ª L' eufonisme modernista que diu *¡Mandrèsa!* per *Manrèsa*, ha pòsat també una *d* eufònica nels Infinitius dels vèrps llenguals dihent: Mòl-*d*re, sòl*d*re, dòl*d*re, cal*d*re, val*d*re, pon*d*re, ton*d*re, fon*d*re, enten*d*re, pèn*d*re, y aquéixa eufònica la pòsa també nel Futur y Condicional: moldr*é*, ás, pondr*é*, ás, tindr*é*, ás, moldr-ia, ies, et.; el Pirenèu però te fòrt dihent: Mòlre, molré, molria, etc.—*Tindre* y *vindre* sòlen ferse *tenir, venir*. *Pèndre* en l' Infinitiu y en sos compòstos el Futur y Condicional, pèrt la *r* radical de *prehendere*, però la reprèn en tot lo demès: *Prènch, prenia, prenguí, prèn, prènga, prenguera, prengués, prenent, près.*

4.ª Participis. Còm se vèu, *pondre* fa *pòst*, *mòldre*, *mòlt*, y anyadim que *còldre*, fa *còlt*, *sòldre, absòldre, resòldre, disòldre, sòlt, absòlt, resòlt, disòlt*, (1); *vòldre*,

(1) *Absolut*, *resolut*, *disolut* son adgectius, còm també ho son *vuyt*, *circumcís*, *concret*, *confés*, *conforme*, *despèrt*, *dispòst*, *espèrt*, *junct*, *libert*, *manifest*, *profés*, *subgeste*, que Tallander en ses *Lliçons familiars* pòsa còm a participis de vuydar, circumcidar, con-

de *volvo, revòldre, invòldre, desinvòldre, vòlt, revòlt, invòlt, desinvòlt; fondre, fos,* de *fusum, tondre, tos,* de *tonsum, tòrcer, tòrt,* de *tortum, atendre, atès, estendre, estès, entendre, entès, pretendre, pretès,* de *ad-ex-in-præ-tensum; encendre, encès,* de *incensum, fendre, fès,* de *fisum, ofèndre, ofès,* de *offensum, pèndre, près, repèndre, reprès, sorpèndre, sorprès, empèndre, emprès,* de *prehensum, reprehensum, subprehensum, imprehensum; empènyer,* de *impingere, empès, espèndre, suspèndre, espès, suspès,* de *expensum, suspensum; estrènyer, estrèt,* de *strictum. Tòldre* fa *tòlt* de *toltum,* cf. *carnes-tòltes.*

PODRE (PODÈR), SABRE (SABÈR) y CABRE

Indicatiu

Present

S. Puch, pòt-s, pòt, *P.* pod-èm, pod-èu, pòd-en.
S. Sé, saps, sap, *P.* sab-èm, sab-èu, sab-en.
S. Cabo, cap-s, cap, *P.* cab-èm, cab-èu, cab-en.

Imperfet

S. Pod-ia, sab-ia, cabia, etc. regulars.

Perfet

S. Pugu-í, eres, etc.; *sap-igu-í, eres, capi-gu-í, eres,* etc.

Imperatiu. No 'n pòden tenir.

Subjuntiu

Present

S. Puga, pugu-es; sáp-i-ga, sáp-igu-es, cáp-ig-a, etc.

Imperfet

S. Puguera, sap-igu-era, cap-igu-era, etc.

cretar, confessar, conformar, despertar, disposar, esperimentar, junctar, lliurar, manifestar, professar, subgectar. Avuy cap d' èlls es participi d' aquèixos vèrps ni de cap en us. *Dispòst* ho es de *disponàre*. Alguns foren sí participis llatins.

Optatiu

S. Pugués, esses, sapi-gu-és, esses, capi-gués, etc.

Infinitiu

Se sòl dir *podèr, sabèr, cabre.* A vegades se sent *sapiguer, capiguer.* El Futur y Condicional se formen de *pòdre, sabre, cabre: podr-é, sabr-é, cabr-é; podr-ia, sabr-ia, cabr-ia*, etc.

Gerundi

Podènt, sabènt, cabènt

També 's diu: *Puguènt, sapiguènt, capiguènt.*

Participi. *Pug-ut*, sabut y *sapigut*, cabut y *capigut.*

ESTAR

Estar, de la 1.ª, prèn la 2.ª Conjugació gutural.

Indicatiu

Present

S. Estich, est-ás, está, *P.* esta-m, esta-u, ó estèm, estèu, está-n.

Imperf. Estava, etc. — *Perfet. Estigu-í, eres*, etc.

Imperatiu

S. Está o *estigues*, *P.* Estau, estèu o *estiguèu.*

Subjuntiu

Present

S. Estiga, estigues, estiga, P. estiguèm, estèm, *estiguèu*, estèu, *estiguen.*

Imperf. Estiguera.—**Optatiu** *Estigués, estés* o *estás*, etc.

Infinitiu. Estar. — **Gerundi.** Estant.—**Part.** Estat.

§ 4. — Vèrp defectiu

Es aquèll que li manquen mòdos, temps o persones. Aixís son defectius els unipersonals, còm: *caldre*, *esdevenir*, *succehir*, *escaure*, y tots els d' actes de la naturalèsa, com *plòure*, *tronar*, *llampegar*, etc.

Els unipersonals d' actes de la naturalèsa no tenen sinó les terceres persones del Sing: *plòu*, *plovia*, *plogué*, etc.: els altres tenen les terceres del Singular y Plural: *esdevé*, *esdevenen*, *esdevingué*, *esdevingueren*. Uns y altres prèsos metafòricament, o cambiant de significat, son vèrps complèts. Aixís *escaure*, significant, *posarse be una cosa a un*, *cáurer una data*, es unipersonal: *T' escau la capa*, *t' escauen les ulleres;* però significant *trovarse un en un llòch casualment*, es complèt: *Jo m' esqueya a Roma*.

Havèr còm unipersonal s' acompanya sempre de *hi*: *Hi ha*, *hi havia*, *hi hagué*, *hi va havèr*, *hi ha hagut hòme*, *hòmes*, *diner*, *diners*, puig es singular y plural, còm en castellá y francès.

Solèr o *sòldre*, que seguèx a *Mòldre*, no se sòl usar sinó al Present e Imperfet d' Indicatiu. En lo restant es mès comú sustituirlo per *acostumar*, y seria bò retornar *sòldre* a son us.

De *apárer*, de *apparere*, s' usa únicament la tercera persona del singular del Present d' Indicatiu: *M' apar*, *t' apar*, *li apar*, etc. Cf. *aparent*, *apariència*. En lo restant se suplèx per *semblar*, o *parèixer*.— Del simple *parere*, queda sòls l' Infinitiu *parèr*, que s' usa també còm sustantiu.

El vèrp *dar*, de *dare*, del tot regular, no usa les persones *do*, *das*, *da*, *dan*, del Pres. d' Indicatiu, ni *di*, *da*, del Perfet senzill, ni *de*, *des*, *de*, *den*, del Pres.

de Subjuntiu. En lo restant s' usa, be que es molt comú suplirlo tot per *donar*, de qui son contraccions *do*, y *per-dó*: *Deu n' hi do; Deu lo perdó*. Lo restant del, Perfet no s' usa, per la sòla rahó de no usarse vulgarment dit Perfet en cap vèrp.

Amès son defectius *anar*, *ésser*, y *fer*, que s' ajuden de váries arrèls per completar la sua conjugació.

ANAR

Se forma de *vadere*, vau-re, vare, de ἀμβαίνειν (cf. *amb-ulo*, *andare*, toscá, y *andar*, castellá), anar, y de *ire*, ir.

També 'l toscá 'l fa ab *vadere*, y *andare*, el francès ab *vadere*, y *aller*, y 'l castellá ab *vadere*, *ir y fuir*.

Indicatiu

Present

S. Vay, *vaych* o *vaig*, vas, va, *P.* **anam, anau,** o **anèm, anèu,** van.

Imperf. *S.* **Anava, es,** etc. regular de la 1.ª

Perf. *S.* **Ani, anares,** etc, id. id.

Imperatiu *S.* Veç; *P.* **anau,** o **anèu.**

Subjuntiu

Present

S. *Vayga* o vaja, *vaygues* o vages, *vayga* o vaja, *P.* **anèm, anèu,** *vayguen* o vagen.

Imperfet. *S.* **Anara, ares,** etc.

Optatiu. *S.* **Anás, anasses,** o **anés, anesses,** etc.

Infinitiu. **Anar.** *Gerundi.* **Anant.** *Participi.* **Anat.**

Anar, còm se vèu, es regular de la 1.ª y d' èll se fan el Futur y Condicional: *Anaré*, *Anaria*, etc. o 's fan també de *ir*: *Iré*, *Iria*, etc. còm de la 3.ª

En llòch de *anaré*, *anaria*, que es l' etimològich y corrècte, es diu molt *aniré*, *aniria*.

SER o ÉSSER

Se forma de *esse*, *ser* y *fuere*

Indicatiu		**Subjuntiu**	
Present		*Present*	
Llatí	*Catalá*	*Llatí*	*Catalá*
E-som-*i*	som o so.	Si*m*	Si-a
es-is	ets	sis	sies
es-*it*	es	si*t*	sia
e-sum-*us*	som	sim-*us*	siam *èm*
e-sit-*is*	sou	si*tis*	siau *èu*
e-sun-*t*	son	sin*t*	sien
Imperfet		*Imperfet*	
Era*m*	era	fore*m*	fora
era*s*	eres	fore*s*	fores
era*t*	era	fore*t*	fora
erám-*us*	érem	forém*us*	fórem
erát-*is*	éreu	forét-*is*	fóreu
érant	eren	forent	foren
Perfet		**Optatiu**	
Fui	fuy	fuis*sem*	fos
fuisti	fores	fuis*ses*	fosses
fuit	fou	fuis*set*	fos
fuim-*us*	fórem	fuissém*us*	fóssem
fuist-*is*	fóreu	fuissét*is*	fósseu
fue*runt*	foren	fuissen*t*	fossen

Infinitiu. *Esse*, Ésser, o Ser.— **Gerundi.** *Essendo*, Essent.—**Participi.** Sigut o Set.

La forma *ser* dona 'l Futur y Condicional: *Ser-é, ás, á, èm, èu, àn. Ser-ia, ies, ia, íem, íeu, ien.* Per

la Conjugació gutural fa 'l Participi *Sigut*, sènça correspondència en llatí. Hi ha molta tendència a donar a *Ser* tota la Conjugació gutural, dihent: *Soch*, *Sigu-í*, *eres*, etc.—*Sig-a*, *sigu-es*, etc.—*Sigu-era*, *eres*, etc.—*Sigu-és*, *esses*, etc.—*Sig-ut*. Fins alguns diuen *Siguent*, per *essent*, o *sent*, còm diuen *tinguent*, *vinguent*, per *tenint*, *venint*, y això 'ns sembla massa rumbós.

FER

Se forma d' una sòla arrèl, però modificada. *Facere* dona (fác-er, fayr, cf. francès *faire*) far y fer.

Indicatiu

Present

S. Faç, faych, o faig, fa-s, fa, *P.* fe-m, fe-u, fa-n.

Imperfet

S. Feya, feyes, feya, *P.* féyem, féyeu, feyen.

Perfet

S. Fiu, feres, feu, *P.* férem, féreu, feren.

Imperatiu. *S.* Feç, *P.* feu, o facèu.

Subjuntiu

S. Faç-a, fac-es, faç-a, *P.* faç-am, faç-au, fac-en.

Imperfet

S. Fera, feres, fera, *P.* férem, féreu, feren.

Optatiu. *S.* Fes, o facés, fesses, o facesses, etc.

Infinitiu. Fer.—El Fut. y Condicional es prènen de *far:* Far-é, far-ia, etc.

Gerundi. Fent. **Participi.** Fet.

§ 5.—Vèrps aussiliars catalans

Son *anar*, *estar*, *havèr y ser*.

Anar acompanyat del gerundi de qualsevòl vèrp, suplèx tota la seva conjugació ab el significat de continuar l' acció de dit vèrp.

Pres. Vaig amant. —*Imperfet.* Anava amant.—*Perfet.* He anat, aní, o vay anar, haguí anat o vay havèr anat amant.—*Plusquamperfet.* — Havia anat amant.—*Futur.* Anaré amant.—*F. Perfet.* Hauré anat amant. *Imperatiu.*—Veç amant. *Subjuntiu. Pres.* Vaja amant. —*Imperfet.*—Anés amant.—*Perfet.* Haja anat amant.—*Plusquamperfet.* Hagués anat amant.—*Infinitiu. Pres.* Anar amant.— *Passat.* Havèr anat amant.— *Gerundi Pres.* Anant amant.—*Passat.* Havènt anat amant.—*Participi.* Anat amant.

Estar acompanyat també del gerundi, significa la presencialitat del subgècte sobre l' acció. Es conjuga còm l' anterior.

Havèr (v. p. 97) prèn el vèrp en Participi o en Present d' Infinitiu. Ab el Participi forma 'ls temps que 's diuen compòstos: *Perfet:* He amat; Haguí amat. *Plusquamperfet.*— Havia amat.— *Futur Perf.* Hauré amat.—*Condicional Passat*: Hauria amat. *Subj. Perfet.* Haja amat.—*Plusquamperfet.* Hagués amat.—*Infinitiu Passat:* Havèr amat.—*Gerundi:* Havènt amat. —*Participi:* Hagut amat.

Ab el Present d' Infinitiu fa très còses: 1.ª Ab la preposició *de* forma 'ls temps d' obligació: *He, Havia, Haguí*, etc. *de amar.* 2.ª Sènça cap preposició y deixantse precehir de l' Infinitiu, forma 'l Futur Imperfet: *Amar-he, =amar-é, amar-ás, amar-á; amar-èm, amar-èu amar-án*, y 'l Condicional: *Amar havia,= amar-ia, amar-ies, amar-ia; amar-íem, amar-íeu, amar-ien.* També sènça preposició, però precedint a l' Infinitiu, forma el Pretèrit Perfet: *Vay amar* y *Vay havèr amat*, pròpi del catalá y provençal. Equival respectivament al Pretèrit senzill: *Amí*, y al compòst: *Haguí amat.*

Singular		
Vay, vaych o vaig	Amar	Havèr amat
Vares o vas		
Va		
Plural		
Várem o vam		
Váreu o vau		
Varen o van		

Mai Vincèn, èu, quand la **vai vèire**
Emè soun front que pènjo á rèire...

Mistral. Mirèio, Cant. XII.

Mès Vicents, èll, quant la **va vère,**
Ab el seu front que penja enrera...

Ser. *Ser* (V. p. 105) acompanyat del Participi dels vèrps transitius forma la seva Passiva: *Jo so amat; jo era amat; jo fuy* o *vay ser amat; jo seré amat*, etc.

En els temps compòstos reunèx el seu Participi ab el del vèrp actiu: *Jo he sigut amat, jo vay havèr sigut amat*, etc. Algunes comarques del Pirenèu usen *set* per *sigut*, y es comú usar *estat* per *sigut* còm en Francès y Toscá: *Havia estat* o *sigut ferit*.

Aquèixa reunió del Participi aussiliar ab l' aussiliat es comú en les llèngues nòvollatines. Però es us hermós del pòble catalá unir aixís també l' *hagut* del vèrp *havèr: Quant èll s' ho haurá* **hagut** *rumiat, jo ja ho hauria* **hagut** *fet*. Aixís tots els temps compòstos admèten aquèx *hagut*. Y ab molta rahó, perquè dits temps per mès que passats no signifiquen de sí el terme de l' acció sinó 'l temps de sa realisació, y per significar l' acció ja terminada, servèx l' *hagut: Quant has visitat l' iglèsia, no hi havia ningú.—Quant has hagut visitada l' Iglesia, hi havèm entrat nosaltres.* Ademès recòrdes que 'l significat originari d' *havèr* es *tenir*, signifi-

cat que 'l pòble sent y usa encara ab molta fòrça en mil frases, que la gent de llètra, acostumada a pensar y espressarse ab la tèsta y llènga de la dida, ja no l' hi sent. Si 'l primer exemple diguès: *Quant èll s' ho haurá* **tingut** *rumiat, jo ja ho hauria* **tingut** *fet*, qualsevòl escriptor el tindria per bò. Dònchs, per nosaltres, es mès bò encara tal còm está primer, y sobre tot mès catalá. No insistim. El llenguatge del pòble no 's defènsa. Té pròu garantia, essent del pòble.

El Provençal y Francés usen tambè aquèixos temps passats d' acció finida:

Parlas, au noum de Dieu, boni gent, que sia 'qui,
Vautre, avès **agu vist** de morto.

Mistral, Mirèio, Cant XII.

Parlèu a nòm de Deu, bones gents que hi ha aquí,
Valtres havèu **agut vist** mòrtes.

—Ve, fau que plan acò se mene,
M' avès **agu di**, pèr se prene.
—Vois, il faut que lentement cela se mène,
M' avez **eu dit**, pour s' épouser.

Id. Ibid. Cant. IV.

—Vèus, cal que piano això 's mène,
M' havèu **hagut dit**, per se prène.

Avegades s' usa *ser* còm aussiliar en llòch d' *havèr*, no sòlament ab vèrps intransitius còm en francès y Toscá, sinó també ab vèrps transitius: *So cántat, eres arribat, serán vinguts, s' eren trobats a la plaça.*

Nota. *Pertányer* de *pertingere* (p. 87) y *pertenèixer*, de *pertinescere* se suplèixen mútuament. *Pertenèixer* té dos Participis: *Pertenescut*, y *pertingut*, del clássich *pertindre.*—*Pretendre* (101) y *pretenir* o *pretindre*, de *prætinere*, se suplèixen també. Es conjuguen còm *Pondre* (99), y *tindre*, ab els seus Participis *pretès* y *pretingut*, coincidint en les pers. *pretens*, *pretenen* del Pres., en tot l' Imp.: *Pretenia*, y en *Pretén tu*, de l' Imperatiu.

Etimologia de l' aussiliar *vay*, o *vaig*

Deixèm ja indicada (V. p. 107) l' etimologia de *vay, vaych* o *vaig* còm aussiliar del Perfet.

Hab-ui, hab-ui-sti, etc. del llatí digué *hay, hares*; compáres *habeo*, hay o he, y *amavisti*, amares. Luègo l' *h* es feu *v*, y resultá *vay, vares*. Es encara molt comú sentir gent que fan aquèx cambi en el Present *hay, has, ha*, dient: *Encara no me 'n* **vay** *fet un tip.* —*Tu no m' ho* **vas** *dit.*—*Diu que 'l* **van** *trobat mòrt.* En el Perfet se feu general el cambi d' *h* en *v* per distingirlo del Present. Es molt natural el pas de *h* a *v*: **hodie**, **vuy**, (dues aspirades). Per la dificultat ideològica recòrdes l' us castellá *decir hubo, amar hubo*, del sigle sètze en llòch de *dijo, amó*. Recòrdes un us semblant del vérp ἔχω, tenir, en grech. Recòrdes la conjugació basca, vg. *amatu nuen*, amar jo haguí=jo amí; *amatu izán guenduen*, havèr amat nosaltres teníem=nosaltres havíem amat. (Vid. Larramendi, Gramática Bascongada, pág. 27 sobre indiferència de l' Infinitiu). Recòrdes que si l' obligació present *amare habeo*, tinch d' amar, dona 'l cumpliment en venidor *amar=he=amaré*; l' obligació passada: *amare habui*, tinguí d' amar, degué donar l' obligació ja cumplida en passat: *amar vay*, o *vay amar*.

Les formes *vas, vam, vau, van*, son contraccions de *vares, várem, váreu, varen*. El P. Nonell fa un llarch estudi (*Análisis Morfològich*, p. 70) per probar que *vay, vares*, etc., ve de *facere*, fer. Donchs a mès de la dificultat morfològica per fer de *facio* dos Presents tan diferents, o de *feci* dos Pretèrits ídem, les cites que aduhèx per probar l' equivalència de *fer* a *vay, vares*, etc., ens donen una altra interpretació.

En unes *fer* significa *sér veritat*, (cf. l' empordanès *fa, no fa?): E fa esser gran mal,=y es ver ser gran mal*. En altres *fer* es usat a la llatina: *Façats escoltar,=facite audiatis,=ohiu; feç servir,=fac servias* o *servire;* en quin mòdo 'l seguim usant: *fa batre, feu cavar, farás tornar, feç que ho faces deseguida.* En altres, per fi, l' Infinitiu no es tal, sinó un sustantiu: *Que l' anar faç pus lent;—lo ferir que 'l mestre fa;—al venir, al entrar, que èll feya;—al recullir ques feren;—al anar que nos faem*, etc. En aquèixes cites *anar, ferir, venir, entrar, recullir*, no son pas Infinitius, podentse traduhir per *l' anada, la ferida*, etc. Nòtes que d' aquèixos modismes no cal córrer per trobarne: *el travallar que váreu fer, era desesperat; al cantar que feu, no hi podrèu atenir, el dir que fas deixa entendre pròu la mala gana.* Aquèx es nòstre parlar de cada dia.

Nòtes que l' aussiliar *vaych, vares*, no admèt l' Infinitiu aixís ab article. Per altra part, nels metèixos documents aduhits pel P. Nonell s' hi tròba a cada pas l' us de *fer* simultanejant ab *vaig, vares*, però cada u ab el seu valor pròpi e inconfundible.

Tampòch es fácil esplicar còm el valor causatiu de *fer* davant d' Infinitiu, s' haja convertit en subgectiu.

Vèges en aquèstes paraules de *La Fi del Compte d' Urgell*, pág. 55, còm *fer* no pòt ser subgectiu sinó causatiu: «E a mi fa dupte que... nol... exterminen com **exterminaren** o **exterminar faheren**, consentiren e permeteren, lo llur contarraneu propi et natural.»

CAPÍTOL TERCER

De l' Advèrbi

L' advèrbi es l' adgectiu del vèrp, y còm l' adgectiu determina y qualifica 'l sustantiu, o la substáncia del ser, l' advèrbi determina y qualifica el vèrp, o l' existència y acció del metèx ser. L' advèrbi pòt també acompanyar l' adgectiu per donarli diferents graus (V. p. 57).

L' existència y acció pòt ser preguntada, duptada, negada, afirmada, desitjada, mesurada, localisada, reduhida a temps, qualificada, etc.

Els advèrbis son per xò de preguntar, de duptar, de negar, d' afirmar, de desitjar, de quantitat, de llòch, de temps, de mòdo, etc.

Advérbis de preguntar

Qui-sap?	Etim. coneg.	Quant?	de *quantum?*
Qu'-hi-vá?	Dupta y afir.	Quant?	de *quando?*
Oy? òy que?	de *hoc?*	Hont?	de *unde?*
Ca?	de *κα*, ¿possible?	Còm?	de *quómodo?*
Fa? no fa?	de *facit.*		

De duptar

Podé, potser, tal vòlta, o vegada, quisap, per ventura, per cas.—*Podé*, de *pòt ésser*.

De negar

No, no pas, no... pas, pòch; ca, ca ca; oy no; tampòch.

D' afirmar

Sí, també, ja, oy sí: pròu, pu, pla, cèrt, tan cèrt, cèrtament, be, conforme, tant metèx, talment.

De desitjar

Aixís; valdament; Deu faça, nimay, tant de bò.

Advèrbis de cantitat

Aumenten

Molt, quisap-lo,-la,-los,-les, quisap-lo quant, fòrça, massa, mès, al mènos, un xich, un bon xich, un bocí, un tròç, una mica, una engruna, una senyal, un tast, un badall, ben be.

Igualen

Si fa o no fa, uns (dèu), cèrca, allá de (dotze), còm uns (vuyt) o així, tot-just, pròu, bastant, tant, tant còm, aixís aixís, tau tau, pòch mès o mènos, el metèx.

Resten

Casi, casi be, gayre be, tantòst, pòch, al mès, tot lo mès, ab pròu feynes, pus, gens, mica, gota, molla.

Repárense les etimologies: *Pas*, de πάντως, *enterament; pròu*, de *probe; pu*, de ἤπου, cèrt; *pla*, de *plane*, cèrtament; *així* o *aixís*, de *ipse*, èix, y la *í* de *hi*, demostratiu general (Vid. p. 116) resultant *eix-í* o *aix-í*, que deixant l' idèa de llòch, temps y tota altra, se concretá a l' idèa de mòdo: míres còm se correspón ab l' *hi: aix-í hi bèuen la canalla=d' èix mòdo d' èix mòdo*, o *aix-í d' èix mòdo bèuen la canalla. Valdament*, de *validus*, fòrt, fòrtament; *ni-may*, provençal id., de *ni* y *magis*, mès; massa, de μάσσω, pastar; *engruna*, de *granum, èngrunar* y *esgrunar; tast*, de *testari*, donar rahó de; *bad-all*, de בָּדַד, *(badad)* badar, separar; *ben be*, de *bene bene; tau tau*, provençal, id., de *tali tali (modo); pus*, de *plus*, mès.

Advèrbis de llòch

Advertim que mès be deurien anomenarse demostratius circunstancials, perquè indiquen el llòch principalment; però indiquen també 'l temps, el número, etcètera.

Etimologia. Recòrdes els demostratius generals *ho* (p. 60) e *hi* (p. 75) y ajúnteshi el demostratiu general *a* (preposició *a*, p. 122). *Ho* indica el terme dirècte o l' atribut (Acus. y Nom.) y prenent els concretants *c*, *x* (per *ç*) y *ll* de la p. 61, feu *cò*, *xò*, *llò*, o *acó*, *axò*, *allò*. *Acò*, encara provençal, se sustituí per *açò*, forma primera de *això*.

El demostratiu *hi* per son origen preferèx significar quietut en el llòch, y *a* també per son origen preferèx significar moviment o tendència a llòch, temps, etc. No obstant, massa fácilment se confonen en aquèixa diferència original.

Un y altre se determinen pels anteriors demostratius locals *ç*, *c*, *ll*, donant *c-í*, *qu-í*, *ll-í*, *ç-á*, *c-á*, *ll-á*. Luègo aquèstos sis demostratius quant indiquen quietut, prènen *a* prepositiva, merament eufònica, puig lo metèx significarien sènç la dita *a*; y resulten: *a-cí*, *a-quí*, *a-llí*, *a-çá*, a-cá, *a-llá*. Per significar moviment *cap a*, o de *quo*, se 'ls prepòsa *en* (de tendència, Acusatiu llatí *in: in campum*, cap al camp), y resulten: *en-cí*, *en-quí*, *en-llí*, *en-çá*, en-cá, *en-llá*. Per significar moviment *desde*, o les relacions de *unde*, se 'ls prepòsa *de*, y resulten: *de-cí*, *de-quí*, *de-llí*, *de-çá*, de-cá, *de-llá*. Per últim per significar moviment en un llòch, o per un llòch, se 'ls prepòsa *per*, y resulten: *per-cí*, *per-quí*, *per-llí*, *per-çá*, per-cá, *per-llá*. Pòden encara reunirse les idèes de *per* y *en*, y resulten: *per-en-cí*, *per-en-quí*, *per-en-llí*, *per-en-çá*, per-en-cá, *per-en-llá*.

Advertim que la *a* prepositiva de *ací*, *aquí*, etcètera

va també ab moviment *cap a*, en llòch de *en*. Se 'n dona la rahó en la Sintaxis al tractar de l' *en* local.

Fins aquí, descontant les dues generals *hi* y *a*, y les sis fonamentals *cí*, *quí*, *llí*, *çá*, cá, *llá*, tenim 30 indicacions. Y ara cada una pòt repetirse per indicar vaguetat: *de-llí de-llí*, *per-llí per-llí*, etc., resultantne 30 mès. Ítem, el *cí* en ses 4 formes primeres pòt juntarse a les 5 de *çá* y de *llá*, y resulten: *a-cí açá*, *a-cí ençá*, *a-cí deçá*, *a-cí perçá*, *a-cí perençá; en-cí açá*, *en-cí ençá*, *en-cí deçá; en-cí perçá*, *en-cí perençá; de-cí açá*, *de-cí ençá*, *de-cí deçá*, *de-cí perçá*, *de-cí perençá; per-cí a-çá*, *per-cí ençá*, *per-cí deçá*, *per-cí perçá*, *per-cí perençá; a-cí allá*, *a-cí enllá*, *a-cí dellá*, *a-cí perllá*, *a-cí perenllá; en-cí allá*, *en-cí enllá*, *en-cí dellá*, *en-cí perllá*, *en-cí perenllá; de-cí allá*, *de-cí enllá*, *de-cí dellá*, *de-cí perllá*, *de-cí perenllá; per-cí allá*, *per-cí enllá*, *per-cí dellá*, *per-cí perllá*, *per-cí perenllá*.

Resulten 40 indicacions al servèy del *cí*. Pòses *quí* ahont diu *cí*, y 'n resultarán altres 40 cabals al domini del *quí*. Pòses el *llí* en llòch del *cí* y tindrá còm èll les metèixes 40 formes. Pòseshi luègo el *llá* y pendrá les metèixes 40 formes.

Sumen fins aquí 220 indicacions, mès o mènos usades segons les necessitats dels pòbles, essent molt conegudes a pagès y mènos a ciutat, per ser aquí mès fácils les indicacions concrètes per carrers, places, números, etc.

No hi ha dupte que combinant *cí*, *quí*, *llí*, ab sí metèixos: *Per-cí de-cí*, *per-quí de-quí*, *per-llí de-llí*, etcètera y combinant també el *çá* y el cá: *en-çá de-çá*, per-cá de-cá, etc., pòden ferse 220 indicacions mès que no están generalment en us.

Si a la suma anterior de 440 se vòlen sumar els diminutius y aumentatius de les indicacions anteriors, resultarán mès de mil indicacions.

Sempre que en les dites combinacions s' hi senten seguides dues *n (nen)*, la primera es eufònica, y podrá escríures: *Perquí-n-enllá, dellá-n-enllá*. Altres, alrevés, sincopen la *e* de *en: Perquinllá, dellanllá*, etc. Tot está be.

Indicacions concrètes de llòch

Son: *alt, bax, sobre, sota, munt, vall, ints o intre, fòra, ant, rere, tras, pròp, o cèrca, lluny, enllòch o almón, arrèu o per tot, enjondre, adacòm, endòyne.*

Les très començades per vocal *alt, ints* y *ant* detrás de *a* prengueren eufònica *d* y *v (v* eufònica provençal): *a-d-alt, a-d-ints, a-v-ant,* y luègo guardaren dita eufònica en tots els cassos. *Intre,* que també la prèn, la guarda o no, dihentse: *intre* y *dintre. A-v-ant* prengué també la *d: d-a-v-ant, a-d-a-v-ant,* guardantla, o no, segons els cassos: *a-v-ant, en avant* o *en d-avant, per avant* o *per d-avant. Rere,* prèn també la *d* eufònica: *de-rere,* per *rere.*

Les anteriors indicacions per significar les diferents relacions del llòch, prepòsen *a, en, de, per* y *de per: a-munt, en(a)munt (a* eufònica), *de-munt, per-munt, de-per-munt,* resultant unes cent indicacions.

Dites indicacions pòden combinarse èntre sí, còm: *dalt abax, demunt devall.*

Les dites indicacions, senzilles o compòstes ab *de,* formen sustantius locals que, prenent l' article, 's declinen y prènen les preposicions multiplicant extraordenáriament les indicacions de llòch: *l' alt, el bax, el sobre, el sota,* etc.; *el dalt,* o *dedalt, el debax, el desobre, el desota, el demunt, el devall, el dints o dedints, el defòra, el devant, el derrere, el detrás,* etc.

Devèm anyadir a aquèixes indicacions nominals les següents: *el pla, el cim, el cap, el mig, el sòl* (de *sòlum,* tèrra), *el cul* (de כּוּל, ll. *cul,* sostenir), *el voltant, entorn* o *rededor, la vòra, la part, el pèu,* etc.

a-de-en-per
quí per-en-llá
quí per-llá
quí en-llá
quí de-llá
quí a-llá

(2) qu-í / ç-á { a-quí, de-quí, en-quí, per-quí

a-de-en-per
quí a-çá
quí de-çá
quí en-çá
quí per-çá
quí per-en-çá

a-de-en-per
llí per-en-çá o
llí per-çá o
llí en-çá o
llí de-çá o
llí a-çá o

a-de-en-per
o llá per-en-çá
llá per-çá
llá en-çá
llá de-çá
llá a-çá

(3) ll-í / ll-á { a-llí,-á, de-llí,-á, en-llí,-á, per-llí,-á

a-de-en-per
llí a-llá o
llí-de-llá o
llí en-llá o
llí per-llá o
llí per-en-llá o

a-de-en-per
llá a-llá
llá-de-llá
llá en-llá
llá per-llá
llá per-en-llá

a-de-en-per
cí per-ençá
cí per-çá
cí en-çá
cí de-çá
cí a-çá

(1) c-í / ç-á { a-çí, de-çí, en-çí, per-çí

a-de-en-per
cí allá
cí de-llá
cí en-llá
cí per-llá
cí per-en-llá

Son tantes en catalá y tan senzilles les indicacions adverbials de llòch, que havèm fet un quadro per ferles entendre millor. La xifra (1) representa 'l llòch de qui parla, la (2), el llòch de qui escolta, y la (3), el llòch distant dels dos. Aixís còm va la (3) a la drèta, pòt suposarse igualment a l' esquèrra. Suposant que l' (1) parla ab el (2), fetes les indicacions fonamentals de *quí*, li 'n fa altres vint a espatlles del metèx (2), deseguida en fa altres vint al davant. Després l' (1) indica son llòch *ací*, y deseguida fa al (2) vint indicacions davant y vint detrás de sí metèx. Per fi, l' (1) senyala al (2) un llòch a drèta (o esquèrra) *allí*, *allá* (al prat, al pòble, etc.), y li fa vint indicacions mès llunyanes del (3) y altres vint mès llunyanes també del (3), però ensemps mès properes de l' (1) y del (2).

Ademès els molts advèrbis resultants s' aumenten y diminutiven ab una precisió admirable: *aquí dellanèt*, *ací dellanich*, *percinllanaç*, *perllanllanòt*, etc.

Per l' etimologia vègense: *Munt*, de *munitum*, altura de defènsa, *vall*, de *vallum*, el vall, de la defènsa; *dalt*, de *d* y *altus; bax* de *bassus; davant*, de *d*, *v*, *ante; derrere*, de *d* y *retro*, *dints*, *dintre*, de *d* e *intus*, *intra; arrèu*, de *a* eufónica, o de *ad*, y ῥέμβω (rhembo), *mòure a tots costats*, o de *a* y ῥεῖθρον, corrent d' ayga; *pròp*, de *prope; lluny*, de *longe; enjonre* o *enjondre* significa *alibi*, *en altra part*, *fòra d' aquí*, y ve de *aliunde*; *adacòm*, y per refòrç *antacòm* o *andacòm*, significa *a algún llòch*, y ve de *ad* eufònich y *acòm* = *agont*, de *ahont;* es l' indefinit *ahont* responent a l' interrogatiu *¿ahont?*— *¿Ahont vas?* — *Búscaho; antacòm anaré. Dèu anar antacòm, perquè duu 'l bastó.—Mare ¿ahont son les devaneres?—Antacòm serán; mírales per quí.—Aquí no hi son.—Donchs, cèrcales enjonre. Aquí fa frèt, però enjonre diuen que glaça enlayre.—Endòyne*, de *in Domino*, frase cristiana de comiat o despido. *Ite*

in Domino, a Deu siau, anèu en el Senyor. Perdut el seu primer significat, indica ara *qualsevòl llòch fòra d' aquèll en que s' está*. S' usa ab vèrps de moviment, còm: *marxar*, *córrer*, *anar*, etc.

Ca no sabèm si s' usa; tal vòlta es part del vèrp *per-ca-ça-r*.

C-í, *qu-í*, *ll-í*, indiquen fixèsa y *ç-á*, *c-á*, *ll-á*, vaguetat. Per sa pòca consistència han près una *a: a-cí*, *a-quí*, *a-llí*, *a-çá*, *a-cá*, *a-llá*. No obstant, es evident que quant s' acompanyen de *en*, *de* y *per* no deurien pèndre dita *a: en-çá*, en-cá, *en-llá*, *de-cí*, *de-quí*, *de-llí*, *per-cí*, *per-quí*, *per-llí*, *de-çá*, de-cá, *de-llá*, *per-çá*, per-cá, *per-llá*, en llòch de *d' ací*, *d' aquí*, *d' allí*, etcètera, còm se ve escrivint. Dihèm el metèx de *açò*, *això*, *allò*, detrás de les preposicions *de* y *per*.

Encara s' aumenten les indicacions locals usant-les distributivament unides per *y: Aquí y allá*, etc.

Desde. Còm a preposició local y temporal s' usa *de* per indicar le distáncia d' un llòch o temps a altre: *De Barcèlona a Manrèsa; de Nadal a Pásqua*. Però es molt comú usar *desde* per *de*. *Desde* té três idèes: *de çá de* (cf. *ad-és*, toscá *ad-esso)*, contret en *des-de*. Se diria *deçá de Totsants* (cf. *dellá de Totsants)*, y desprès *deçde o desde Totsants*. Es de gust popular preparar l' atenció per aquèixos demostratius innominats immediats a l' obgècte demostrat.

L' idèa de *desde* se suplèx molt be per *de..... estant*, y tractantse de llòch també per *de..... enfòra: De l' Agost estant, de casa estant te veya. Del prat estant, o del prat enfòra, 'us cridava.*

Advèrbis de temps

Ara, su-ara, ara y adés, en-cara o ád-huc, tothòra, d' hòra, per hòra, tart o d' hòra, llavòrs, llavòres, o aleshòres; —de-matí, de-jorn, a trènch d' alba, a punta

de dia, entre dos clars, gran dia, al matí, al mig-dia, a la tarda, al cap-tart, al llustre, èntre dos foscants, al vespre, al fosch, a la nit, a mija nit, a-nit, de-má, demá passat, o despartdemá, vuy o avuy, avuy vespre, avuy matí, avuy migdia, hir, o a-hir, ahir vespre, ahir matí, ahir migdia, despús ahir, despartdespusahir, o despusahir l' altre; — ant-any, en-gu-any, l' any vinent, l' any sobre, l' any pròp; — avants, desprès, adés, tòst, prest, pròmpte, corrents, deseguida, a-viat, may mès, ja, ja-may, ja-mès, sovint, de vegades, de tant en tant, de quant en quant, sempre, ensemps, d-en-çá, d-en-llá, de... ençá, de...enllá. Vègense les etimologies: *ara*, de *hac hora; suara*, de *sub hac hora; adés*, de *a*, *de* y *és*, toscá *esso*, èll; *enc-ara*, de *anch*, de ἄγχι, *y ara; llavòrs*, de *illa hora*, anit, de *hac nocte; demá*, de *de* y *mane; avuy*, de *hodie; a-hir*, de *hir*, de *heri; enguany*, de *in hoc anno*, *tòst*, de τοσοῦτω, tan pòch; *aviat*, de *a* y *via*, participi catalá, *posat en camí; may*, de *magis; ja*, de *jam; sovint*, de *sub-inde; vegada*, de *vicata*, de *vix; ensemps*, de *insimul*, juntament.

Advèrbis de mòdo ó qualificatius

Arrèu, arrèu arrèu, aixís, o aixì, aixís còm aixís, ça còm lla, o ça còm de lla, còm, be, mès be, o millor, de baldes, en va, a pler, a plerèt, xano xano, xanèt xanèt, pòch a pòch, depressa, corrents, a corre cuyta, al revés, a l' indrèt, de travès, a tòrt y a travès, espressament, a drètes, a ulls cluchs, a empèntes, a pessichs, a les males, a la fòlla, de bòig, de cego, de cayre, de gayrell, de pla, de punta, de tall, de sopte, d' amagat, de sota ma, a les fosques, a les palpes, a l' èntrelluch, a l' engròs, a la menuda, a pes, a bell ull, a la bòna de Deu, de grat, de bongrat, de malgrat, per fòrça, de grat o per fòrça, lèri lèri, álies, ítem, aiximetèx, piano piano.

Repárense les etimologies: *xano,* llígur, de *planus,* piano, pla: diuen els toscans: *Chi va* **piano**, *va sano, e va lontano; amagat,* participi de *amagar,* de ἀμαθαίνω, ignorar; *lèri lèri,* de *levi levi,* lleuger lleuger, de *levis,* en provençal, *leu leu; álies,* mot llatí, *d' altra manera* o *per altre nòm; ítem,* adv. llatí, *aiximetèx.*

Se pòden fér còm en castellá, francès, toscá, bolonyès, advèrbis qualificatius de qualsevòl adgectiu ab sòls donar a la seva terminació, femenina si 'n té, el sufix *ment,* de *fero,* pág. 17: *mala-ment,* de *mal, fácilment,* de *fácil.* Pòden pèndre 'ls graus intensius: *mès malament* o *pitjor, pits, mès, molt fácilment, facilíssimament,* etc.

S' haurá notat que la preposició *a* convertèx sovint els nòms en advèrbis de mòdo: *a lo sabi, a lo catalá, a les clares, cara a cara,* etc. (V. pág. anterior).

També ab *en* se 'n fan molts: *en crèu, en frèt, en brut, en nèt, en castellá, en francès,* etc.

Lo metèx fa molt sovint la preposició *de: de cap, de pèus, de morros, de clatell, de franch, d' ayre, de fòrt, de males, de gandul.*

Les preposicions *de* y *en* repetint un nòm formen una frase adverbial molt peculiar nòstra: *De pòch en pòch, de mica en mica, de gròs en gròs, de vint en vint, de calent en calent, de frèt en frèt.*

El *de* ab la *a* fan altre tant: *De cap a cap, de pla a pla, de llarch a llarch, de costat a costat, de marge a marge, de parèt a parèt.*

Finalment, qualsevòl sustantiu que signifique qualitat, acompanyantse de *ab,* constituèx un advèrbi de mòdo: *Dèu parlarse ab propietat, ab precisió y ab exactitut,* o *pròpia, precisa* y *exactament.* Nòtes també aquí que quant se junten varis advèrbis en *ment,* sòlament se termina aixís l' últim: *Tractèulo solícita* y *afectuosament.*

CAPÍTOL QUART

De la preposició

§ 1.—Coneixement de les preposicions

La preposició significa les relacions entre 'l vèrp y la còsa o persona pacient, el llòch, el temps, l' origen, causa, instrument, mòdo, etc.

Hi ha très classes de preposicions: prefixes, o preposicions inseparables (V. p. 14 y 36), preposicions separades, y preposicions-advèrbis.

Les preposicions separades no son sinó sèt: **a, ab, de, en, per, sènç o sènça, vèrs.**

A es de *ad* llatí y *had* hebrèu.—*Ab*, V. p. 124.—*De*, de *de*, llatí. Era ja caldèu, *di*.—*En*, V. p. 59.—*Per*, de *παρά* y *πρό*, puig còm aquèstes significa les causes agent y final.—*Sènç*, de *sine*.—*Vèrs*, de *versus*.

Anomenèm preposicions-advèrbis a varis advèrbis de llòch que a vegades a mès de son valor adverbial, prènen un nòm sènç intermèdi de cap preposició separada, v. g.: *còntra, bax, sota, sobre, tras, dints, fòra, pròp, cèrca, èntre: sota tèrra, sobre mi, tras la pòrta, dints la sala, fòra casa, pròp Barcelona, cèrca la mar, èntre mates.* Si venen seguits de *a* o *de*, o no acompanyen nòm, son advèrbis: *Tu vius fòra. Dints de l' iglèsia s' está mès pròp dels sants.*

Fins, de *fines*, se faria aixís: *vado fines Italiæ*, vaig a les termes o fins de Itália, vaig fins Itália.

Ademès també alguns advèrbis de llòch y de temps, que signifiquen direcció y transcurs, s' usen còm preposicions, be que posposades. Tals son: Direcció incli-

nada: *Amunt, avall, permunt, pervall.* Direcció horitzontal: *avant, endavant, arrere, enderrere, atrás, endetrás; endints* o *endintre, enfòra; avants, després, ençá, enllá, perençá, perenllá, a través, endeplá.*

Exemples: S' enfila cingles **permunt.** S' estimba y rodola còstes **pervall.** Passèja sala **amunt,** sala **avall.**— Camí **avant** trovarèu un roure tallat a la drèta, còm l' altre que hèu trovat camí **arrere.** Vinyes **endavant** trobaries les perdius, cultiòts **enderrere** es mès fácil, algún cunill. Anèu cases **atrás** fins que 'n trovarèu una d' obèrta. L' hèu deixada dues sèrres **endetrás,** a la vall del mig, pròp la valma ròja. Entrèu casa **endints.** Camps **enfòra,** camps **enfòra** s' amagá al bòsch. M' ha seguit planes **ençá** y juntantse ab mi, m' ha acompanyat bòsch **enllá** fins a Vilardaga. Seguiu el caminal, no anèu camps **a través.** Per l' arruga **endeplá** 's va a la valma dels ratpenats.

Avants y *després,* y també *endevant, endetrás, atrás, arrere, enderrere* y *ençá, enllá* acompanyen nòms de temps:

Dies **avants** m' havia promès que una setmana **després** me pagaria. Un any **atrás, endetrás, arrere, enderrere,** no hauria parlat aixís. Hivèrn **enllá** se fonen les neus. Estiu **ençá** cap a l' Agost el sòl enrustiguèx les plantes.

Segons es partícula, acompanyant sempre vèrp espressat o suplèrt: *Segons diuen, segons el cas,* supl. *sia el cas.*

En llòch de *vèrs* o *envèrs* s' usa mès comunament *cap,* près de *capite verso,* de cara a: *¿Cap ahont vas?— Cap a Montserrat.*

Llevat, suplint el *præter* llatí, es un participi que concèrta, o s' usa sustantivat: *Llevats aquèixos obstacles, o llevat d' aquèixos obstacles; llevat d' un, els altres son bonichs.*

§ 2. — Etimologia de *ab*

Es la preposició hebrèa עם (him), que té 'l metèx us y significa 'l metèx que *ab*. L' *him* hebrèu dona en grech ἅμα, *juntament*, y ὁμός, *semblant*, que 's prefixa en la forma ὁμ=*con* o *cum* llatí. Aiximetèx, el σύν=*cum*, es el *him* convertit en ς l' esperit fòrt, y en *n* la *m*.

En llatí l' *him*, perdut el *háyin*, es tròba en *im-ago*, *im-itor*, y convertit el *háyin* en *s*, en *sim-ilis*, *sim-ulo*, y enfortit el *háyin* en *c*, en *cum*, o *con*.—En aquèsta forma de *con* el tenen Castella y Toscana, de *cun*, Bolònia y de *quin* Bascònia. En la forma de *sim* o *sem* y de *com* o *con* o *co* prefixos, l' hèm guardat molts.

L' *him* en provençal dona *emè*, *emai*, *em'* o *'m'*. En catalá dona també *eme*, *em*, *me*, *m'*, o *'m'*: *ama (eme) la tia no hi pòts renyir; am (em) tròços ¿què faré? M' abèlles no hi jugues. Me què engreixes les mules?—M' hòrdi y favons. S' hi feya 'm' ungles y tot.*

Pero l' *m* de *em* (am) es trobava comuníssimament davant l' *l* de l' article: *em-lo*, *em-la*, *em-los*, *em-les*. De aquí nasqué la *b* eufònica, puig es llèy constant catalana èntre *m* y *l* intercalarhi una *b*. *Sim(i)lare*, dona *semblar*, etc.

Digué donchs y diu encara avuy *emblo*, *embla*, *emblos*, *embles*, y altre tant feu davant de nòms començats per *l*, que avants eren molts: *emb lops*, *emb lum*.

Luègo aquèx *emb* es pronunciá aixís davant de tota vocal inicial: *emb entorxes*, *emb atreviment*, etc.

Aixís la pronunciació de l' *emb* davant de *l* resultá igual a la de les sílabes *able*, *eble*, *ible*, *oble*, *uble*, que era *amble*, *emble*, etc. Encara mès d' una vòlta se sent *admiramble*, *rembles*, *rumblèrt*, etc. per *admirab-ble*, *reb-bles*, *rub-blèrt*.

Però còm el sò de *mbl* o *bbl* s' escrivia constant-

ment *bl* perduda l' *m* o simplificada la *b*, per xò la preposició *emb* s' escrigué sènça l' *m*, resultant *eb* (o *ab)*, per mès que continués ab el sò de *emb* o *ebb*.

Queda seguida petja a petja la morfologia de l' actual *ab* catalá. Té bon origen, y sa ortografia tingué una rahó de ser.

Creyèm donchs inconvenient retrogredir escrivint *am* y *amb*. Responèm de la pronunciació popular de l' *ab* per *eme* (ama) *em*, *me* o *'m'*. — Fem notar que 'l grech y 'l tedèsch signifiquen també la unió o companyia per una *m*: μετ' (met), *mit*. Y es bella conjuntura que tants pòbles signifiquen l' unió per l' *m*, que 's fa ab l' acte mès unitiu de l' organisme de la vèu.

Si may se resolgués cambiar l' escriptura de *ab*, deuria sustituirse per *eme*, *em*, *me*, o *em'* o *'me*, o *'m'*, còm se pronuncia, y còm també s' escriu en provençal.

L' *en* dels valencians no es mès que l' *em* convertit en *en*, segons que la *m* final sòl passar a *n*. (V. pág. 5).

El P. Nonell propòsa l' etimologia de *ab*, de *in*. Encara que per la perèsa orgánica dels valencians y molts catalans l' *ab* es pronuncia *en*, no 'ns avindrèm a admètre dita etimologia, perquè está mal avinguda ab l' idèa de *in* y de *him*. Aquèlls llatinismes bíblichs: *in bracchio forti*, etc., que aduhèx, son una mala versió de l' hebrèu que significa causa y llòch per la sòla preposició ב, *b* . El llatí no usava gayre l' *in* ab valor de *ab*.

Tampòch ens plau de durla de *apud*, apesar de que la preposició *apud* en llatí significava presència, companyia, y per xò pogué donar *avet*,= *avec* en francès. L' us que 'n feren els notaris catalans en escriptures llatines, no deurá probar si no un capritxo seu per no usar sempre *cum*. Es ben fácil fer de *áp-ud*, *ap* o *ab*, però no s' haurá fet, segons el curs que a l' *ab* havèm traçat anteriorment.

CAPÍTOL QUINT

De la Conjunció

La Conjunció unèx les paraules, y les oracions senzilles. Si servèx per unir les parts de les oracions compòstes, es diu *partícula*.

§. 1.—Coneixement de les conjuncions

Hi ha conjuncions *unitives*, *disjuntives* o *separatives*, *adversatives* o *restrictives*, *deductives* o *conclusives* y *ponderatives*.

Unitives

Son *y*, *també*; *ni*, *tampòch*. *Y* de *et*, de ἔτι. *També* y *tampòch*, de *tam*, *bene* y *pauco*, suplèixen l' altre estrèm comparatiu *quam*, còm.—*Ni*, de *non* e *i*, fet còm el llatí *ne-que*, no-y=y no=ni.

Separatives

O; *O..... o*; *o..... o be*; *ara..... ara*; *ja..... ja*; *que..... o que*.—*O* es de *aut*, llatí.

Restrictives

Mès, *però*, *emperò*, *no obstant*, *aixís y tot*, *si-nó*, *ants*, *avants*, *a pesar*, *a despit*, *mal-grat*.—*Però* es de *vero* llatí; *ants*, de *ante*, de עָנַד, *hanad*.

Deductives

Donchs, *ara be*, *per lo tant*, *perxò*, *perçò*, *perllò*, *de conseqüent*, *ex eo de*, *o de que*.—*Donchs*, francès *donc*, toscá *dunque*, castellá *en-tonces*, es de *tunc* llatí.

Ponderatives

Fins; *y tot*; *oh y tal*; *y tal*. De *talis*, de τοῖος.

§. 2.—Coneixement de les partícules

El carácter essencial de les partícules es suspèndre el sentit de la cláusula. L' oració que determina el tal sentit, pòt anar davant o detrás de la partícula.

Si, perquè, aixís que vens (s. suspès), t' espero (determinat).—Plòro (determinant), **de desençá que** morí ma germana Dolors (s. suspès, si s' invertèx l' ordre dels vèrps).

Son *comparatives*, *condicionals*, *causals*, *finals*, *temporals* y *ponderatives*.

Comparatives

Còm..... aixís; aixís còm..... aixís; tant còm; tan o tant..... còm, o *que; de manera* o *mòdo que; segons: Tant còm ne plòu, el vènt n' eixuga.*

Condicionals

Si; si no; mentres; o *mentre que, ab tal de,* o *de que; a no, de no; a no ser que; a mènos de,* o *de que.*—*Mentre,* per *nentre,* de *en èntre, èntre tant,* temporal.

Causals

Perquè, ja que; pus; puig; puig que; tothòra que; car.—Pus, de *posito,* donat, suposat o concedit. *Posito,* feu *post* en el metèx llatí, *pus* en catalá, luègo *puis* (aixís es en francès), desprès *puix* y per fi *puig.* (V. p. 27 y deixe l' escrúpol de la p. 84 de ses *Lliçons* el Sr. Tallander).—*Car* es de *qua-re.*

Finals

Per, perquè, a fi de, a fi de que, per amor de, o *de que,* ab vèrp a Infinitiu o Subjuntiu.

Temporals

Aixís que; al moment, instant, o *temps de,* o *que; d' ençá* o *de desençá que; de des que,* o *desde que; quant; mentre; sempre que; totjust; ab pròu feynes; fins que.*

CAPÍTOL SISÉ

De l' intergecció

Es tot nòm, vèrp, o sò articulat o inarticulat, que es deixa caure oportunament aquí y allá de la cláusula, per espressar, en general, un sentiment.

L' intergecció es la part mès rudimentária del llenguatge, y perxò es vaga e indefinida còm el parlar de la naturalèsa, deventse interpretar mès per les circunstáncies y 'l tò de la vèu que pel valor de la llètra.—No obstant, les classifiquèm del mòdo segïuent:

D' admiració

¡Ah! ay ay! èy! hèu! uh! uy! mah! oh! caram, carat, caratsus, carau, ay caram, ay carat, ay carau, òla.

Ay, ey son de *ecce,* mira; *hèu,* de *mir-èu? uh, uy,* de *uide,* mira; *mah,* de *mah* hebrèu, *què?* o de *ma-re.*

De preguntar

Èh, y *èhla* pel femení. De *est?* què es? o es veritat?

De cridar l' atenció

Ep; èp èp; èps èps; èy; ey ey; bst. De ἐπί, sobre, y *ecce,* mira.

D' exhortar

Ala; anem; apa; au; ayre; issa. De *aller* y *anar.* —*Apa,* de *ape,* atrapa, de *apo,* alcançar. *Au,* de *aude,* atrevèixte. — *Issa,* de ἵεσο, *corre tu,* Imperatiu Mèdi de ἵεμι.

De queixa y amenaça

Ay! ay de! ah! Te flich, o jò 't flich. De οὐαί, llatí *væ;* y de *flingo,* açotar.

De desagrado

Vah, hèchs, vaya, pse, pxe, pff, tde. Vègense les etimologies: *Vah*, de οὐά.—*Hechs*, de *fex*. Se diu: *Hechs, caca, bonys*, très còses repugnants. — *Vaya*, per *vaja*, concessió feta per fòrça.—*Pse, pxe, pff*, gesto llabidental.—*Tde*, sò llèngodental, anomenat *tatxa*.

De satisfació

Aig; oydá; ray; tira; caram; tira que 't tòch, caram que 't tòch. *Aig*, vèu y gesto de qui s' escalfa o bèu molt de gust. — *Oydá*, de οἶδα, *ja ho sé*, festiu. *Ray*, de ῥᾴων, *mès fácil.*

De silènci

Ssss, pst, xit, xist. Sòns dèntollenguals.

De protesta poruga

Úuúuúu, o *hèmmm*, ab *h* molt aspirada, còm qui estossèga.

Ademès hi ha l' immèns repertòri d' intergeccions que té l' hòme per parlar ab los animals: *arri, aus, òixquee, ho-llá-ho, xò, tit, tit-xò, ux, tgiá, tgiá tgiá*, del traginer; *ah, òhohòh, ta*, del bover; *rrrrrr, xèra, bèhèhè, xbit, bit, òdi*, del pastor, y demès sòns ab que s' imita la naturalèsa, còm: *paf, pif, pof, puf*, pel que cau ensomòrt; *pam, pim, pom, pum*, imitant un sò agut; *rach, guerrach*, pel que s' esqueixa; *flist, flast*, pel còlp que xiula; *zá-zá*, per indicar moviment activament continuat, etc.

Les imprecacions y renèchs, sòlen ser intergeccions: *llamp, rellamp; mal llamp te fir, t' esbèrle; malhaya, mal-vent-hatja.....* Les imprecacions en son llòch fan bon efècte, però 's dèuen estalviar molt, perquè l' himne de l' hòme no es pas el *Maledicite*. Les im-

precacions eufemisades fan cèrta grácia: *Mal llamp l' hagués errat; mal-vent-hatja 't sia lluny.*

Els renèchs qualsevòls dèuen evitarse moral, social y estèticament.

Ademès cada hòme, sabi o ignorant, les mès de les vegades sènç sabèrho èll, sòl tenir una paraula o frase, que encoixina a tot arrèu quasi inconscientment. En castellá l' anomènen *muletilla.*

Cucut, que 'l P. Nonell, p. 115, pòsa còm intergecció, no ho es pas, sinó nòm d' aucell, que per trasllació significa *res mès,* igual que *pus y tampis* (de *et amplius).* Els très s' usen per indicar que una còsa deixa de ser o que d' èlla no 'n queda res. S' acompanyen d' un gesto còm el dels muts per significar *res.*

Si pèrts els cent duros, **cucut** (es dir, no 't queda res). En acabat, cantarás **cucut** (es dir, que quedarás sòl còm el cucut, o sènça res). Menja una pèra, y **pus** (sup. *et non plus,* y no mès). Té, aquí tens cinch cèntims, y **tampis** (o para de comptar, de menjar, de...).

Còm el *cucut* pon un sòl òu, (ab la singularitat de ferlo covar pels bitxachs, o altres moixons petits) y viu sempre solitari entonant acompassadament **cú-cú —tú-pi,** el pòble l' ha près per emblèma de l' unicitat y soletat. D' aquí les frases: *¿Quants fills teniu? — Un, còm el cucut.* D' aquí també 'l vèrp *escucutar,* per deixarlo a un sènç un diner. *Escucutarse* 's diu del cucut quant deixant el ritme de costum, canta *cúcúcúcúcúcú...* Es pronòstich de pluja. Lo metèx pronostica 'l pigòt quant s' *espigòta: clíclíclíclí...*

Seria molta candidès pensar qu' un sò articulat no té etimologia. Si que a vegades còsta de trobarla, tant mès quant l' afany per l' antífrasis ha originat paraules que ara s' usen sènç tal antilogia. Es de gust vulgar saludarse malehintse. El Romá saluda ab *accidenti,* o *che ti pigli un accidenti, mannaggia*

(malhaya); el Bolonyès: *qu' at vegna un accidênt;* el Piamontès: *cuntagg* (contagi), *va sla fôrca* (sies penjat). Aixís *òla* o *òle* pòt venir de ὄλ-ωλε, *mòret*, o *mòrte; carat* y *carau*, de χαιρέτω, (querèt), *sia lluny, mòre; caram o carán*, de χαράν λέγω (carán *lego), Deu vos guart*, o *a Deu siau.*

El catalá es bòn teòlech en sa llènga, puig mentres usa molt el nòm santíssim de Deu: *Be de Deu, pa que Deu n' hi do, veç endòyne (in Domino), adeusiau, Deu vos guart*, etc., no guarda cap nòm de deus falsos. No jura *per Diana*, ni *per Baco*, ni té altra memòria dels deus sinó 'ls dies de la setmana: Di-març *(dies Martis)*, di-megres *(dies Mercurii)*, di-jòus *(dies Jovis)*, di-vèndres *(dies Veneris)*. El diumenge s' hauria dit di-sòls *(dies Solis*, cf. encara 'l tedèsch *sonntag, solis dies)*, però l' influència cristiana 'l sustituí per *dies dominicus* el (dia) domenge o diumenge, o en femení per *dies dominica*, la dominica. Di-sapte es *dies sabbati*, de שַׁבָּת (xabat), *descans.*

El catalá per l' us estraordinari, y va moltes vegades, del sant nòm de Deu, tenia contra Deu algunes blasfèmies; però aquèx burdell de blasfèmies mixtes y contra 'ls Mistèris de la Fè que ara corre, no es pas catalá. Ha arrelat fácilment en un pòble que quant ayrat mira, llampèga, quant agitat se mòu, trentolla, quant encès parla, esqueixa l' ayre, però qui ha sembrat la llavor, son els adoradors oficials de Llucifer.

Pòble, reprèn conciència del que dius y deixa 'l malparlar.

Abreviats

Cf. significa *compara.* **V. vid.** o **vide** significa mira *a.* = significa *igual a,* o *dona.*

A la pág. 8

Les persones que no tenen parents en el pòble, sòlen ser forasteres; aixís les paraules que no tenen formada família en catalá, es senyal que son gregues o hebrèes: *Escupir,* vg. no forma compòstos; es grech.

La paraula es una idèa vestida. Unes vegades se cambia molt el vestit; pero gens l' idèa, vg. *ýdyin* y *vi.* Altres vegades cambia pòch el vestit, y mès l' idèa, vg. *naodh,* (ferir, matar) y *necare,* (matar, sòlament). Es mès general que mès o mènos cambie tot, vg. *québel* (de כֶּבֶל, grilló de presitari) y *cable.*

A la pág. 12

Pl y **cl** en llígur y gallègo dona *x: xano,* de *planus, xacrós* o *xacós,* de *plagosus, aixarit,* de *aclarit.*

A la pág. 40

Any. Es de *ango,* estrènyer; *carrer-any, viar-any (r eufònica), estorbar-any, esparver-any.* A vegades es radical: *any, estrany, pany* (de *pango*). **Eny,** de *genus: Ar-eny,* de ἔρα, de אֶרֶץ (èrets) tèrra, que dona tèrra, cf. *arèna; Gisclar-èny,* de *gisclar,* provençal, surtir ayga; *Bastar-èny,* (afluent del Llobregat que nax sobre Bagá en un llòch casi inaccessible), de bastar, *fer inaccesible, impedir,* de batsar. *Camp-èny, Gomb-r-èny,* de gamar, *conclòure* (conclòu la conca del Freser per l' ayga de Sant Llorènç de Campdevánol), de גָּמַר, *gamar,* y *b* eufònica, o de camar, *cremar,* de כָּמַר, o de coma, *Comarèny, Combrèny, Gombrèny.* Avegades *eny* es radical: *sèny,* de *signum, rèny,* de *regnum, llènya,* de *ligna.*

SINTAXIS

La tendència de les idèes a unirse en l' enteniment produhèx la metèixa tendència en les paraules que espressen aquèlles idèes. Aquèixa unió de les paraules que es l' obgècte de la Sintaxis, consistèx en la seva conveniència d' accidents gramaticals (gènre, nombre y cas) o en una mútua dependència èntre èlles.

La conveniència d' accidents forma la *Concordáncia;* la mútua dependència de les paraules s' anomèna *Règimen.*

Aixís la Sintaxis deuria dividirse en *Concordáncia* y *Règimen.* No obstant, nosaltres la dividirèm en *Concordáncia* y *Us de les parts de l' Oració.* Aquèixa divisió resulta mès práctica. El Règimen s' estudiará en una y altra part, especialment esplicant l' us de les preposicions.

La concordáncia es èntre les parts declinables Article, Nòm, Pronòm y Vèrp. Si es èntre Article, Nòm y Pronòm es diu Concordáncia Nominal. Si es èntre Nòm o Pronòm y Vèrp, es diu Concordáncia Verbal o Oració gramatical.

La compaginació demana una plana. Vèusela aquí.

Aquèx estudi l' anunciárem còm una segona edició de nòstra Ortografia. Pòchs dies desprès l' anunciárem còm Etimologia y Ortografia. Vegèrem que la Ortografia en aquèts moments de racionalisme literari no seria creguda sènç rahonarla ab la Etimologia. L' Etimologia general demanava la particular. Això equivalia a un tractat rahonat d' Analogia. Sènç pretèndreho ens trobàrem escrivint una Gramática. Cabalment, sènç que ho advertíssem, els

caixistes havien posat al pèu de les primeres asignatures *Gramática Catalana*. Per fi, lo que de cap manera volíem escriure, era la Sintaxis. Llegírem l' única Sintaxis Catalana existent, la del P. Nonell. Algòm dirien les seves 179 planes. Donchs, eren totes plènes de bòna voluntat y de exemples.

Feya menester estudiar sènça llibres sobre la llènga vivent; endreçar o deixar que s' endrecés tanta ròba esquinsada d' escrits incorrèctes, be que fossen d' escriptors volguts, col-leccionar tot lo possible, interpretar ab justèsa, esposar ab punt de vista. Era preferible posar exemples plegats al caure dels llabis de la gent, que autorisar ab la cita nòms que no ho merèixen. La Sintaxis, si la escrivíem, no seria pas per nosaltres una galeria d' escriptors. No n' obtindríem agrahiment, però 'ls pagèsos a qui consultaríem, per sa modèstia cristiana, no 'ns dirien a nosaltres frases d' herotisme. De mòdo que, sènça fer el faritsèu, una rahó moral ens decidí a escriure nòstra Sintaxis. Nòstres exemples havien de resultar un xich insípits; però escrivíem de gramática, no pas de literatura.

El cas fòu que al cridar les potències a compte per reunir y ordenar, arribá la memòria aturdida de tant que havia sentit dir, y l' enteniment s' emperesí davant de la gran destria que li calia fer.

Començárem. Ningú 's penedirá de llegir les págines que venen. Tenen consideracions importants, especialment sobre el *terme dirècte*, sobre les preposicións *en* y *a*, etc. Ni 'ls principiants ni 'ls mèstres pòden dispensarse de donarhi una llegida.

Primera Part

De la Concordáncia

CAPÍTOL PRIMER

Concordáncia Nominal

§ 1.— Orde de colocació de les parts de la Concordáncia Nominal

1.er L' article va davant del nòm o del pronòm: *La salut, les còses, el meu, el nòstre, un paper, una petxina.*

2.ón També van davant els demostratius y 'ls indefinits (V. p. 72): *Aquèstes hòres, aquèlls dies, cap diner, masses gastos, cada dia, tota la teva vida, tots els jardins.*

3.er També van davant els possessius prepositius: *Mon germá, tos amichs, ses obligacions.*

4.art Els altres possessius van també davant ab l' article: *La seva mare, les vòstres vehines; escoltèu, la meva mare.*

No obstant, van detrás en el Vocatiu sènç article: *Escolta, fill meu. No 'm deixèu, amichs meus.*

També van detrás si 's vòl fixar l' atenció sobre èlls: *No sèmblen iguals els travalls sèus y 'ls nòstres.— Quant veurás la vida meva escorre' 's del còs meu.....*

Van també detrás quant indiquen la persona

agent detrás d' un Participi: *Vetaquí llètra feta meva (per mi).— Llibres trobats teus (per tu).*

Van davant o detrás ab els següents advèrbis-nòms de llòch: *Davant, derrere, detrás, d' amagat, pròp, apròp, demunt, sobre, desobre, sota, desota, devall, entorn, lluny, voltant, vòra, contra, dintre, defòra,* etc.: *Pòsat al meu, seu, etc., davant; o pòsat davant meu, seu, etc.*

També van davant o detrás, preferint el davant, si 'l sustantiu té un adgectiu: *La seva rica hisènda, o la rica hisènda seva, la nòstra gran bòna fe, o la gran bòna fè nòstra.*

Item, si 'l sustantiu té un altre pronòm: *Aquèsta casa seva* o *aquèsta seva casa; aquèixos enginys nòstres,* o *aquèixos nòstres enginys; alguns amichs seus,* o *alguns seus amichs; cada crit nòstre, cada ullada seva. Cada* y demès indefinits preferèixen anar frèch a frèch del sustantiu, posposant el possessiu y l' adgectiu.

5.^{nt} L' adgectiu va davant o detrás del sustantiu: *Bòna salut* o *salut bòna.*

Advertim, no obstant, que aquèsta colocació no es indiferent per la significació; perquè si un adgectiu o pronòm sòl anar davant, el posèm detrás, y vicevèrsa, sempre que volèm cridar l' atenció sobre èll: *Tinch bòna salut, bòn pahidor, bòn dentat,* y *tinch salut bòna, pahidor bò, dentat bò. Aquèlles herbes,* y *les herbes aquèlles.*

A vegades cambia un pòch el sentit: *Menjo quatre malehides figues.* Indico 'l desprèci de les figues. Si dich: *Menjo quatre figues malehides,* puch indicar que son verament malehides.

Posèm aquèx exemple perquè s' aprènga a estudiar les mil variants de l' idèa, movible còm l' esperit, mentres la paraula es sempre sorda e inèrta.

§ 2.—Regles de la concordáncia nominal

L' article, els pronòms y l' adgectiu concèrten en gènre, nombre y cas ab el sustantiu que acompanyen o representen:

En tota la seva santa vida no va sentir el mès petit amparo de persona nada ni criada.—Cada dia els vòstres caçaven millor que 'l meu. Aquèlla ánima envilida sentia recança del be perdut.

Si 'ls sustantius son mès d' un, l' adgectiu concèrta en plural:

El torrent y 'l riu remorosos. L' aurenèta y la falsia may cansades de volar. El vent y 'l torp senyors de la montanya. Tèndres encara la fulla y la flòr.

Si 'ls varis sustantius son de diferent gènre, l' adgectiu venint detrás concèrta ab el masculí, y ab el mès proper, si va davant:

Ella vetllava el nèn y la nèna adormidèts. Tindrás l' euga y 'l cavall ensellats. El timó y la sajulida olorosos donen les primeres ales als poètes del camp. Aquí 't pòso les mitges y 'ls mitjons nèts.— Ha correguda la tèrra y 'l mar. Passades les festes y 'l xarbascat, queda la melancolia.

A vegades la concordáncia se fa èntre les idèes y no èntre les paraules:

El camescrues, la camescrues, els bònapeces, el o la gatamaula, un pènsaselestotes, uns malacriances, uns pocapènes.

Procúres no donar terminació femenina als adgectius que no 'n tenen. Aquèll *carn farumejanta, cinta anguilejanta, iglesia triunfanta* de M. Verdaguer, y *ales resplandentes* y *pregunta diferenta* de 'n Vilanova, dirien millor: *carn ferumejant, cinta an-*

guilejant, iglèsia triunfant, ales resplandents, pregunta diferent. (Vid. p. 56).

El sustantiu en catalá acostuma pèndre un sòl adgectiu. No obstant, a vòltes especialment en poesia, ne prèn varis sènç necessitat de conjunció, perquè mentres uns, els precedents d' ordinari, se queden còm qualificatius, els altres prènen el carácter de determinatius:

Els hermosos (q) **ulls blaus** (d). **L' encisera** (q) **grácia celestial** (d). **La formidable** (q) **esquadra naval espanyola** (d). **El fornit incansable** (q) **soldat ras espanyòl catalá** (d).

CAPÍTOL SEGÓN

Concordáncia verbal

§ 1.—Preliminars de la concordáncia verbal

Cònsta de subgècte y vèrp. *Subgècte,* o persona agent, es la persona o còsa que òbra.

El *vèrp* espressa 'l ser o l' acció. Aquèx ser y aquèixa acció pòden ser modificats per lo que es diu *atribut* o *Nominatiu modal. El sòl es resplandent. L' hòme viu alegre. L' aueell vòla lleuger.*

O pòden estudiarse en el ser y en l' acció els termes dirècte o indirècte sobre que recauen.

El *terme dirècte* de l' acció es la persona o còsa que rèp dita acció: *La mare estima la filla. El caçador mata la perdiu.* La *filla* y la *perdiu* son la persona y obgècte pacient o termes dirèctes de l' acció.

El *terme indirècte* de l' acció es la persona o còsa a qui de l' acció li 'n resulta profit, dany o altre respècte: *Dona menjar al Joán. Jo li busco 'l calçat. Jo te me li 'n duch el vestit. El Joán, li* (èll y *te, me, li* son termes indirèctes de l' acció. *Menjar, calçat, vestit* son els termes dirèctes o obgèctes pacients.

Qüestió prèvia sobre 'l terme dirècte

En catalá aquèx terme dirècte sia còsa o persona, còm en provençal, francès, toscá y demès similars, no prèn la preposició *a,* dihentse:

Vèig la llum, tròbo l' amich, cercaves les ovèlles, en Gil perdé sa mare, vegí l' Espanya recorrent ses cordilleres y admirant ses planes.

Fácilment falten a aquèixa regla els escriptors que no saben distingir: 1.er El Datiu, o terme indirècte, de l' Acusatiu, o terme dirècte: *Busca als nèns* (Dat.) *la pilòta* (Acus.)

2ón. L' article *el, els* de *al, als: Bescantar* **al** *Zidro, esguerrar* **als** *nius*, devèntse evidentment escriure: *Bescantar* **el** *Zidro, esguerrar* **els** *nius*, còm escrivim: *Bescantar la María, esguerrar les cullites*. Aquèixos escriptors, donchs, acudirán a l' article femení per conèixer el règimen del vèrp. Si diuen: *He perdut o perduda la mare*, també dèuen dir: *Hē perdut el pare*, y no *al pare*.

3.er Els Acusatius de llòch, de mòdo, temps, etc.:

Miro a tèrra (llòch); cèrco a les palpes (mòdo); el Serè crida a les quatre (temps); al pòble tòquen a mòrts, a sometén (fi, etc.); tòques (de cap, mans) a les campanes (llòch).

Aquí no hi ha cap terme dirècte. Els termes dirèctes serien, vg.: *Miro la tèrra, cèrco 'l llit a les palpes, crida «les quatre,» vèu d' hòra, èlls tòquen les campanes*.

Donchs les frases: *Miro a Núria, a l' Empordá, vèig a Cerdanya, a la Plana de Vich*, no tenen terme dirècte, sinó Acusatius de llòch, suplintse: miro a Núria la Capella, les ramades, a l' Empordá les viles, pòbles y planes, etc., puig al qui diu *Miro a Núria, vèig a Cerdanya*, li preguntèm: *¿Què hi mires? ¿què hi vèus?* Còsa que no li podèm preguntar quant convertint Núria y Cerdanya en tèrmes dirèctes, diu: *Em miro Núria, veig la Cerdanya*. Ítem, al qui diu: *Miro al Montserrat*, li dihèm: *Míra***hi** (llòch) *tant que vulgues*. Si diu: *Miro 'l Montserrat*, li dihèm: *Míra***l** (terme dirècte) *be*.

Diferències que no ha fet el P. Nonell, p. 166 y 167.

Sòlen els termes dirècte o indirècte depositarse a distáncia del vèrp y repetirse immediats a èll per mèdi d' un afix:

Als amichs els dirás. A mi m' esplicarás. Me contaves a mi moltes faules. Se deyen bones paraules els uns als altres.

Tampòch en aquèx dipòsit el terme dirècte vòl la *a*:

Joán, les saques no les perdesses. La llavor no la gires. El pa pòrtal a 'n Jaume. Prènles y ménjateles deseguida les sopes. Els dies que manquen, no te 'ls cal comptar. Ja les trobaries bònes les pinyes, si no tenies altre per rosegar.

Les oracions de subgècte indefinit *se* no prènen tampòch *a* pel terme dirècte, còntra 'l que diu el P. Nonell, p. 174; a mènos que ho reclame algún, dels casos que luègo exceptuèm.

Veyent aquèlla festa en que s' honrava el (y no al) nòstre nòm. De tant en tant se veya 'l (el) padrí tremolós e inquièt. Nòtes còm diuen a Llèyda: *véyem lo padrí*, etc. Si nosaltres hi fiquèm *n* eufònica al metatisar l' article: *se veya-n-el padrí*, no hi posèm pas *a*.

No obstant en quatre cassos el terme dirècte prèn la *a:*

1.er Quant es un pronòm personal en dipòsit:

A mi ningú m' estima. A èll may el veuríeu trist. A nosaltres ningú podrá atraparnos. Eus perseguirán de mòrt a vosaltres.

En cas de dipòsit del personal, aquèx sia terme dirècte o inderècte, al repetirse immediat al vèrp, may prèn *a: A èll el* (no *al) vòlen. A èlls els* (no *als) diuen.* Vèges sinó còm a Llèyda diuen: *A èll lo vòlen, a èlls los diuen.*

2.ón En *l' un a l' altre:*

Se calumnien les unes a les altres. Se saludaven pròu l' una a l' altra.

3.er Davant d' un nòm o pronòm pròpi de persona sènç article definit:

Amarás a Deu. L' ermitá piadós a Gentil mira. Dèus estimar a Jesús, a María Santíssima. En aquèsta capella hi venerèm a sant Juliá. Cercaven a Mossèn Puig. Despediu a Don Josèph. Saludaven a na Dolors, a 'n Jaume. No perdonen a ningú. Han fusellat a tothòm.

Si pòrten l' article definit, o 'l possessiu, no necessiten la *a*, be que la pòden pèndre si 's vòl intensivar l' indicació.

Trobarèu la María pel camí. Mirèu les persones que us vòlen be. Demanarèu l' herèu Sastre. ¿Qui cèrquen o a qui cèrquen? Cèrquen la seva germana, sa germana, o a la seva, o a sa germana. No hèm trobat ningú, a ningú.

En realitat, els nòms pròpis de persona pòden passarse sempre sènça la *a*, inclòsos *Deu* y *Jesús* acompanyats d' adgectiu:

Hèm vist Mossén Joán que feya 'l salpás. Cridèu Don Guillem. Adorèu lo bon Jesús. Amarás ton Deu y Senyor.

4.art Quant el terme dirècte está ab altre nòm ab qui podria confóndres:

Anomanèm preposicions-advèrbis a varis advèrbis..... ¡Què que l' estima al Joán la seva mare! ¡Què que l' estima 'l Joán a la seva mare!

Divisió

Hi ha concordáncies verbals, o oracions, *senzilles* y *compòstes*. Senzilles, si no tenen sinó un vèrp que tot sòl dona sentit; y compòstes, si tenen dos vèrps que éntre tots dos fan un sentit.

Les principals oracions senzilles son les **sustantives**, les **actives**, les **intransitives**, les **reflexives**, les **recíproques** o **mútues**, y les **tèrcipersonals**.

§ 2.—Regles generals de la Concordáncia verbal

1.ª El vèrp concèrta en gènre, nombre y persona ab el nòm o pronòm que fan de subgècte:

Jo so bò. Ell ha vingut matí. L' Engrácia es arribada tart. Cada matí les aurenètes giriguen y 'm despèrten.

Quant hi ha varis subgèctes, están units per conjunció o també per la preposició *ab: Tu y èll, o tu ab èll anèu a la vila.*

2.ª Entre les persones es preferida la 1.ª a la 2.ª y aquèsta a la 3.ª:

Jo y tu irèm a ciutat, però de tornada tu y èll portarèu els recados.

3.ª Quant hi ha varis subgèctes, el vèrp concèrta en plural, o en singular ab el mès proper:

Demá **arriben** ma tia y mon cusí. **Vingué** 'l pastor y 'l remat. La font ab el torrent **abèuren** els rius y 'ls rius la mar. A l' Abril **xiularán** la griva y la mèrla. El lliri ab la ròsa **fa** o **fan** un bell ram.

4.ª Un subgècte colectiu prèn el vèrp en singular o en plural: *Aquèsta feram se 'l menja*, o *se 'l mengen a u viu.*

No obstant, la major part de colectius no prènen may el plural:

L' exèrcit se **defènsa**, el remat **fa** mal, el planter **crex**, la vacada **aplèta**, el bestiar **amorria**.

Però si 'l colectiu s' especifica per un Genitiu plural, llavòrs pòt pèndre el plural concertat idealment ab el Genitiu.

L' exèrcit de soldats se **defènsen.** Un remat de cabres s' **enfilen.** Un eixam d' abèlles **s' han posat** en una sòca corcada. ¡Quin vòl de moixons **han sortit** de l' esbarzera! Una feram de costipats, mig nusos, arraulits y mocosos, **entrava** d' amagat per pòrtes y finestres, y **'s corrien a escalfar** pels bressòls, pels llits, y pels brasers, fent esternudar y tussir a tothòm.

5.ª El vèrp intransitiu nels temps compòstos té 'l Participi invariable, en masculí singular, o 'l fa concertar ab el subgècte:

Han sortit o **han sortits** els mès joves a la caça del llop. Havia **arribada** l' hòra per èll. Li **haurá caygut** o **cayguda** mala sòrt. No li haguessen **succehit** o **succehides** aquèlles passades.

El vèrp transitiu deixa també invariable el participi, o 'l fa concertar ab la persona o obgècte pacient:

Has **portat** o has **portada** pòca carga. Havíeu **trobat** o **trobades** les mules de 'n Vilarodona. Haurèm **vist** o **vistos** molts pòbles mès bonichs.

En els cassos en que está callada la persona pacient, es casi obligatòri fer concertar ab èlla el participi per major claretat:

Et pregunto de les camises si les has **trobades.** ¿Ne havíeu **sentides** may de tan frèsques? ¿L' has **venuda**? No la he **poguda** vèndre. Les hauries **pogudes** trobar.

Repáres l' us d' aquèx *pogut*, que pròba fins a quin punt es de gust catalá el concordar els participis ab la persona pacient. Ni es estrany, si 's considera la gran claretat y flexibilitat que dita concordáncia dona a la llènga. Els escriptors dèuen abundar en aquèixa concordáncia tan etimològica *(omnia dux habeat explorata, perspecta)* y tan pròpia ensemps de les llèngues nòvollatines.

6.ª Si detrás del Participi passiu de vèrp transi-

tiu ve la persona agent o subgècte de l' acció, prèn la preposició *de* (cf. el toscá *da*):

El Sr. Metge es estimat de tots còm amich, respectat dels altres metges còm a sabi, y alabat del Sr. Rector còm a molt piadós. Una lliçó que será comprèsa de tots. El rèy feu un acte alabador de tothòm. Malehit dels hòmes, sia benehit de Deu.

Aquèx subgècte pòt també acompanyarse de *per*, especialment si 'l vèrp regèx ja *de* per altre concèpte:

Sou convidats a festa major per tota la família. Fou vestida de sèda per sa mare y coronada de flòrs per la Superiora del Col-lègi.

Si 'l subgècte es un pronòm personal, pòt significarse per *de* o *per*, y pel possessiu, concertat ab el sustantiu còm el Participi:

Eus ensenyaré una caixa de noguer feta de mi, per mi, o feta meva. Aquèstes perdius son caçades de o per nosaltres, o caçades nòstres. La caçòla será comprada d' èlls, per èlls, o seva.

§ 3.—Oracions sustantives o de *ser*

Ser significant *estar o permanèixer* en un llòch, o *arribar* a un llòch o temps, no prèn atribut.

Som a Roma. Seréu a la capital. ¡Còm passà el camí conversant! deseguida serèm a casa. El temps es benbé un rellòtge que may se para; tot deseguida serèm a les quatre. Bò, ja hi som altra vegada.

Tampòch prèn atribut significant *havèr anat o marxat* y *no havèr tornat*.

Ta mare es (ha anat) a Barcelona. ¿Encara era a Barcelona? sò es, ¿encara no havia tornat de Barcelona? Els mèstres de cases son a ferne una per mi.

Si prèn atribut, aquèst indica una qualitat permanent:

L' Euquèri **es** bò, furiós, borratxo, alegre.

Estar, al contrari, si prèn atribut, significa un estat transitòri:

L' Euquèri **está** bò, furiós, borratxo. Després talvòlta **estará** malalt, tranquil, serè.

Parlant de llòch, *estar* significa estat permanent, y *ser* prescindèx de dita permanència:

En Joán **s' está**, o viu a València.— En Pere **es** a Barcelona. En Justí **s' está** a la fábrica. En Josèph **es** a la rovira.

Ser pòt quedar en Singular en la 3.ª persona ab subgècte Plural:

Si no **fos** les teves amenaces, jo estaria content. **Es** els teus gemèchs que no 'm deixen dormir.

Aquèixa anomalia, comuníssima en grech, la té també 'l provençal:

Pauro flor de la tepo! **es** ti fueio e ti gre
Que li troupèu tout l' an rousigon.
Pòbre mata de gespe! **es** tes fulles y grills
Que les remades tot l' any rosèguen.

Convé notar molt la diferència èntre *ser* y *estar* en les oracions, sobre tot tocant als significats metafòrichs:

Es llest. Está llest. Es mòrt. Está mòrt. Es viu. Está viu. Es dèbil. Está dèbil. El safrá es gròch. L' hòme está gròch, etc.

Es un castellanisme preguntar de la salut ab la frase *¿còm está?* Aquèsta frase no merèx altra respòsta que: *Sentat, drèt, o agegut....* En catalá 's pregunta: *Está bò, estèu bòns? Còm se tròba? còm vos trobèu? còm está de salut?*

Fer s' usa ab Infinitiu significant casi 'l metèx que *ser:*

Aquèstos nòys fan (son) de bòn gobernar. Les plantes feyen (eren) de bòn vèure. Els carts fan (son) de mal cullir.

§ 4. — Oracions actives

Molts vèrps que en llatí eren intransitius, o que no solien pèndre tèrme dirècte de l' acció, son transitius o actius en catalá, y prènen el tal terme dirècte. Per conèixer si un vèrp es actiu, míres si s' usa en la forma Passiva. Aixís *servir*, nèutre en llatí, es actiu, perquè dihèm: *So servit, so servida, etc.*

Donchs son actius: *Favorir, aussiliar, socórrer, consentir, obehir, etc.*

Molts son actius en un significat y nèutres en altre; vg.: *Entrar, pujar, baixar, tirar, pesar, arribar.*

Entra a casa. Entra les ehines a xepluch (de *spelunca*, espluga). Tira un pòch mès, y som a casa. Tira 'l fex a tèrra. El fex pesa. Pésam el fex.

Les oracions de vèrp actiu vòlen el terme dirècte sènç la preposició *a* (V. pág. 139).

La llòca còva els polls. La gallina pondrá òus. La mestrèssa vendrá les gallines velles.

Pòden resòldres per Passiva:

Els pòlls son covats de o per la llòca. Òus serán pòstos per la gallina. Les gallines velles serán venudes per la mestrèssa.

Digressió. El castellá té 'l vèrp *echar* que es el mès actiu de tots els vèrps, perquè 'ls castellans tot ho *echan*, fins la Santa Missa.

Donchs, en això no 'ns guanyen mica, puig tenim els vèrps *fúmer* y *cotre* en ses très formes, mès o mènos urbanes, que son capaces de suplir tots els altres vèrps. No obstant, oportunament la bòna criança repròba l' us de tals vèrps, a fi de que tot-

hòm aprènga l' especificació de l' acte pels vèrps pròpis, precisos y exactes. Per xò, sòls fem aquèixa referència per insinuar dues còses: primera, que nòstre pòble parla ab molta precisió concretant be les accions; y segona, que té idèa de l' unitat de l' acció, puig verament davant de la metafísica, còm es una la nòta del ser, així ho es la de l' obrar.

§ 5.—Oracions de vèrp intransitiu o nèutre

Son vèrps intransitius:

1.er Els quins sòlament indiquen l' existència o mancança d' una còsa, còm: *Havèrhi*, *estar*, *existir*, *comparèixer*, *romandre*, *quedar*, *faltar*, *mancar*, *succehir* o *esdevenir*, *convenir*, *sobrar*, etc.

Aquèixos son els únichs vèrps verament nèutres, perquè la seva acció 's condensa sobre 'l subgècte fins al punt de no demanar ni admètre may un terme dirècte.

Hi **ha** hòmes a la plaça. **Comparèx** a la junta tot esmolat. Res li **manca**. Llavòrs **esdevingué** l' eclipse solar. **Convé** diner per viatjar.

2.ón Tots els d' actes naturals, còm: *Nàixer*, *créixer*, *viure*, *morir*, *gemegar*, *rotar*, *dormir*, *xayar*, *belar*, *piular*, *xiular*, *bramar*, *bruelar*, *rugir*, *miular*, *lladrar*, *buixir*, *girigar*, *refilar*, *esgüellar*, *grunyir*, *brunzir*, *udolar*, *xuclar*, *ganyolar*, *renillar*, *vedellar*, *cabridar*, *caure*, *relliscar*, *tronar*, *plòure*, *llampegar*, etc.

Aquèixos vèrps son verament actius, y sempre se 'ls pòt trobar un terme dirècte tret del seu metèx significat:

Nàixer altra **vida**. **Morir** una **mòrt** santa. **Viure** bòna **vida**. **Créixer** una gran **crescuda**. **Xayar** **xay**. **Refilar** **refilèts**, **corrandes**. **Plòure** un bòn **ruixat**, **pluja** copiosa. **Llampegar** **fòch**. **Dormir** un bòn **sòn**, una bòna **dormida**.

Es cèrt que per no repetir, vg., *girigar girichs*, *cabridar cabrits*, etc. se sòl dir. *fer girichs*, *fer cabrits*, però aquèx *fer* que traduhèx el vèrp *girigar*, *bruelar*, etcètera, pròba encara mès que son vèrps actius. Els vèrps, corresponent a nòstres idèes, participen la seva major o menor universalitat. Axís *obrar* es el vèrp mès actiu; el seguèx *fer* que s' estén a tot quant pòt rèbre ser. Però *escriure* sòls s' estén als *escrits*, *belar* als *bèls*, etc. Per xò *escriure*, *belar*, tenen mènos activitat, però no 'ls en manca gens dintre 'l seu concèpte. *Menjar* se estén a tot lo menjable; *matar*, a tot lo que es viu.

El terme dirècte que vòl cada vèrp, sòl eixamplarse tròpicament. Axís se diu: *Plorar la mòrt*, *la desgrácia*, que de sí eren sòls la causa del plòr, *rotar cèba*, *òli*, que sòls son un accident del rot, *escriure papers*, que sòls son el llòch de l' escrit, *matar perdius*, que de sí sòls son una espècie de matança.

Conclohèm que 'l vèrp actiu tè sempre terme dirècte esprés o tácit, y que la major o menor estensió de dit terme dirècte no es rahó per admètre la divisió de vèrps transitius y nèutres. Seria mellor anomenar *immanents* a *estar*, *existir* y demès del 1.er, y *transitius* a tots els altres, sia molt o pòch el camp de sa activitat.

Els nèutres de conversió, mènos *tornar*, pòrten el nòu estat ab *a:*

El vi 's torna agre. Se tornava bòig, sabi, estudiós. Pararà a lèlo, a soldat, a malalt. Arribaries a sant, a general, a escombriayre al mènos.

Ítem, tot vèrp nèutre o actiu pòt pèndre Nominatius modals concertats ab el subgècte:

Visch alegre. Criden furiosos. Plòra desesperada. Mengen afamats. Juguen divertits. Nasqué geperut, manco y vòrni.

§ 6. — Oracions reflexives

Sien de vèrp transitiu o intransitiu, es dirán reflexives sempre que l' acció surt del subgècte y retorna sobre èll o part d' èll: *Tu t' amohines* (sobre tot el subgècte). *Tu 't rèntes la cara* (sobre part del subgècte).

1.er Son sempre reflexius: *Arrepentirse, penedirse, condòldres, adonarse, atrevirse, queixarse...*

M' adono del mal **y 'm queixo.** Qui **sòl s'** aconsèlla, sòl **se penedèx. Arrepentimnos** dels pecats.

2.ón Prènen forma de reflexius molts nèutres, còm: *Eixirse, sortirse, entrarse, anarsen, pujarsen, morirse, afanyarse*, etc.

Ell **s' ha sortit** de **la** còlla, y **se n' ha passat** ab els enfal-lerats. **Pugèusen** a casa y **anèusen** a reposar.

3.er Qualsevòls vèrps actius, o nèutres que impòrten reflexió total, còm: *Amohinarse, afligirse, encantarse, desmayarse, aborrirse*, etc., etc.

¿Perquè **t' afligèixes y 't desmayes? Esfòrçat** y **animat. Guardèmnos** de tot mal.

4.art Qualsevòls de reflexió parcial; còm: *Sabèrsho, mirarsho, comtemplarsho, rentarse* (la cara), *tallarse* (les ungles), etc.

M' ho **sé** no mès de **mirarme** 'l llibre. **Es** contemplá còm nevava, tot calantse l' esmorzar. Es higiènich **rentarse** sovint els pèus. **Tállat** els cabèlls. **Traute** la ròba usada y **pòsaten** de nòva.

N' hi ha de reflexius en un sentit y no reflexius en altre:

Si l' amo **se 'n talèya,** ja estèu frèscos. El Gil **talèya** les vaques. De tot **se riu** (se burla). Per no res **riu,** sempre **riu. S' avergonyèix. L' avergonyí** a crits.

§ 7. — Oracions recíproques o mútues

Son de vèrps transitius que tenen dos subgèctes que òbren l' un sobre l' altre. Els afixos personals *ens, o nos, eus o vos*, y *se* indiquen la mutuitat: *Nosaltres, o jo y tu ens estimèm; vosaltres, o tu y èll eus estimèu, èlls s' estimen.*

Aquèixes oracions no 's destingèixen de les reflexives, y les circunstáncies han de dir si la frase, verbigrácia: *ens estimèm*, vòl dir *cada u a sí metèx*, o *l' un a l' altre, els uns als altres*. Si les circunstáncies no ho diuen, se dèu espressar: *Es menjarien l' un a l' altre de tant que s' estimen (l' un a l' altre). S' enrahonen èntre sí. Els cristians no deurien may renyirse èlls ab èlls.*

Donchs, les frases *mútuament, recíprocament, èntre, l' un a l' altre, èlls ab èlls* servèixen per fer oracions mútues.

§ 8. — Oracions de vèrps tèrcipersonals

Son de très classes:

1.ª De vèrps verament tèrcipersonals sòls usats en tercera persona Sing. y Plur.; còm: *Esdevenir, plòure, llampegar, tronar.*

Esdevingueren tèrratrèmols. **Plòu** aygua. Plovien llágrimes. Llampèga. Llampèguen les bromes, els ulls.

2.ª Els tèrcipersonals complèts, còm *aprofitar, agradar, caldre, vagar*, que s' usen còm tèrcipersonals, o còm complèts:

La correcció **aprofita** al jove. Les très lliçons ens **aprofiten**. No m' **agrada** de renyir. Els **agradaven** les nits serènes. **Cal** diner. **Calen** braços. Ara 'm **vaga** (no prèn plural) d' escoltar.

Aprofitèm les, o 'ns **aprofitèm** de les ocasions. Sem-

blava que 'ls **agradaven.** No t' **agrades** de qualsevòl. No hi **calien** per res. No **vagarèm** en tot lo día. Jo no **vago** may de repetirl'hi.

Els tèrcipersonals *fer* y *havèrhi* prènen subgècte plural en Singular, podènt també estar èlls en plural:

Hi **ha** llibres que no mès ho son, perquè tenen llètres (lino, liber, litera); n' hi ha d' altres que ho son perquè deixen paladejar coneixements (liber, libo, labium). **Fa** feya, faria mèsos, anys que...— Hi **havien** moltes fruytes. Ara **fan** els anys que...

3.ª De vèrps complèts tèrcipersonalisats en 3.ª del Plural, o ab *se* en Singular y Plural:

Diuen que vindrèu. **Compten** que anèm be. No **'s fa** soroll. No **'s diu** mentides. **Se dormen** unes migdiades de cal general.

Si vòl especificarse el subgècte, prèn les formes del subgècte en la passiva:

Se li **fan** de ma ploma uns vèrsos. Se li **cantaren** per vosaltres festoses cançons. Se li **han regalades** meves unes perdius.

Prènen detrás de sí Acusatiu sènç *a* o ab *a*, segons les regles del § 1, p. 139:

Se 'us busca y no **se 'us trobará. Se canta** 'l Miserere. **Se encén,** o **s' encenen** les llums. Les còls **se mengen** ab òli. Els mòrts **s' enterren** o **se 'ls enterra.** Les maduixes **se** les **tròba** a cistells. **A** mi **se 'm xuglen** viu. **S' estima a** Deu còm a pare.

Be es vèu que 'l vèrp tèrcipersonal conserva sa fòrça d' activa, y perxò creyèm que no devía 'l Pare Nonell anomenarlo *Pronominat Passiu* (p. 173).

Oracions d' element indeterminat

En totes les classes d' oracions que van esplicades fins aquí, pòden callarse cèrts sustantius molt usats; y l' adgectiu, pronòm o article que concèrta ab èlls,

queda ab una hermosa vaguetat. Sòls posarèm alguns exemples y èntre parèntesis el sustantiu que pòt havèrse callat.

Pròu li 'n valla **alguna** (idèa) per la testa. — A cal Trumfo tot l' any la vallen **magra** o **prima** (la sardana, corranda), y a cal Trist, no gayre **grassa** y ben pòch alegre.—**Alguna** (malifeta) n' ha fet.—**Alguna** (pèna) li 'n passaría al pòbre Jaumèt.— **Aná** molt a la **seva** (voluntat) o a las **seves** (voluntats), però un día li tocá la seva (sòrt). — Tornant a la **seva**, arribá a sortir ab la seva.—**La** (tuna) corrien d' estudiants.—**La** (sortida) dona cap a Martorell. — Si la (girada) dona en be, encara hi ha esperança; si **la** dona en mal, tant de perdut.—Ja n' has **dites** (còses, mentides) pròus; ja n' has **fetes**, **contades** (malifetes, històries) pròus.— Segons còm **les** (agulles) enfila, l' haurèm ben **fregida** (la truyta).—Ara sí que l' hèm **feta bòna** (caça), si te **les** haus (rahons) de ta mare. — Tu pla que l' has **mòrta** (la llebra), l' has **ensopegada** (la fortuna, sòrt). —Sé que **la** saps **llarga** (la cançó), però no te **les** pintes (les hòres) tan felices, que ab altres amos te 'n sentirás (paraules) de **pitjors**.

No posèm mès exemples. Tothòm sap quan de gust catalá es aquèx llenguatge elíptich, y que s' usa en gran manera sènç perjudicar la claretat. No obstant, aquèstes frases dèuen registrarse en els diccionaris, perquè ab el temps podrien ferse ininteligibles.

§ 9. — Oracions compòstes

Son les d' Infinitiu, de Gerundi, de Relatiu y de Partícula.

Oracions d' Infinitiu

Cònsten de dos vèrps, un en mòdo finit y l' altre en Infinitiu, dependint aquèst (determinat) d' aquèll (determinant).

Els Infinitius es diuen *concertats* quant el subgècte dels dos vèrps es el metèx: *Jo desitjo vèure ta curació*. Y *no concertats*, si es diferent el subgècte dels vèrps: *Jo 'us faig venir*.

A. Son sempre concertats els de:

1.er *Acostumar, solèr, podèr, no podèr, dèure, havèr de, tenir de, cessar de, deixar de, sabèr de*.

Hi solèm anar cada any. Podrèu esperar ma vinguda. Vosaltres sabieu de llegir.

2.ón Els de voluntat, còm: *Volèr, no volèr, desitjar, dalerar, basquejar de, procurar, determinar, evitar, preferir, promètre, jurar, comptar, esperar*.

Voldrás trobárnoshi. Basquejaria de ferho ab temps. Determinaren honrar el rèy y la rèyna. Promèts portarme moltes còses. Esperes arribarhi a la nit. Compto (espero) vèuret.

3.er Els d' enteniment y llènga, còm: *Pensar, sabèr, regonèixer, suposar, compèndre*.

B. No son concertats.

4.art Els de sentit, còm: *Vèure, mirar, ohir, sentir, etc.*, y *manar, prohibir*.

Veurás venir la professó. Mira lluhir els estèls al fons del mar. Ous dir missa. De cap en aquèx ròch sentirás cantar el gall de la Passió.

5.int Concordats o no, prènen Infinitiu ab *de*: *Pregar, destorbar, impedir, pensar, dir, començar*.

Prégal de tornar l' any vinent. No 'l destorbes de dormir. Pensava de ferse un vestit. Diuen d' anarhi tots plegats. Mira de pèndreli 'l cistell. Veurèm de serhi d' hòra. Comènça de marxar.

6.è Molts altres de quietut en una feyna o de moviment per anar a èlla, vòlen Infinitiu ab la preposició *a*, còm: *Empeçar, anar, mòure, atiar, excitar, exhortar, animar, engrescar, obligar, acompanyar, menar, conduhir, portar, alçarse, ser, estarse*.

Érem a caçar. S' estava a dormir. Empeçarás a plorar. Exhòrtal a convertirse. Atíales a venir. Acompanyèm els nòys a passejar. Mèna les mules a abeurar.

7.è Altres de moviment mès actiu vòlen Infinitiu ab *per* final, còm: *Vallugar*, *sacudirse*, *espabilarse*, *desmorriarse*, *desvetllarse*, *despertarse*.

Tot se valluga per viure. Sacutte per guanyarte la vida. La mare 's desvetlla a tota hòra per cuydar son fill.

8.è Els de *fugir*, *desertar*, *marxar*, *escaparse*, *retirarse*, *lliurar*, y demès ab l' idèa de *apartar* de fer una còsa, vòlen també Infinitiu ab *de:*

Fugiu sempre d' agraviar ningú. Marxá de batre a can Ginebrèda. S' ha escapat d' estudiar. Deu ens lliure de massa patir.

9.è L' Infinitiu pòt presentarse ab les altres preposicions:

En ser bòn hòme no s' hi pèrt. S' escusa ab no tenir diners. Convé viure sènç pecar. Parlaven sobre comprar o no comprar la fábrica.

Els determinants dels números 2.ón, 3.er, 4.art, 5.nt, y *atiar*, *excitar*, *exhortar*, *animar*, *engrescar*, del 6.è pòden convertir l' Infinitiu en mòdo finit ab la conjunció *que:*

Volèm que vingues. Sabrás que t' estimèm. Exhòrtal que faça la pau ab los enemichs. No l' engrèsques que compre una biciclèta.

§ 10. — Oracions de Gerundi

Son de Gerundi present: *Amant;* passat: *havènt amat;* o venidor: *havènt d' amar*. Equivalen molt sovint a oracions temporals, condicionals, modals, causals.

El Gerundi concèrta ab el subgècte sènça declinarse.

Tot **caminant, captant** y **preguntant** (modal), arribaren els bòns pelegrins a Roma.—**Havènt passada** casi tots una mala nit (causal), esperaven el dia ab candelètes.—**Havènt sopat** (temporal), els joves demanaven cançons, responentlos el majoral: demá es dia de matines.—**Cercant** (condicional), se tròba.—El bòn vell, **havènt de llegir** (temporal), demana les ulleres.

El Gerundi, si equival a oració temporal, o condicional, s' acompanya bellament de *en:*

Cèrca y vèrca el fus tot el dia, y **en dihent** un Pare-nòstre a Santa Elèna, se m' en ve tot sòl als dits.—**En cantantli** una cançó, el teniu adormidèt. —**En mancantli** res, ja hi som, llàgrimes cara avall.—**En resant** el rosari, venen a la memòria tots els descuyts del dia.—Còm els ruchs d' Urgell, **en veyent** la carga, ja suhen.—**En havèntme** de confessar, ja 'm pòso sèrio.

Alguns vèrps, còm: *Estar, anar, continuar,* prènen el Gerundi còm complement, sènç fer oració compòsta. (V. p. 106).

Estèm llegint. Anava cantant. Continua venentho tot.

§ 11. — Oracions de Relatiu

L' oració que duu el *qui* o *que,* es diu del relatiu, y l' altra que tènca 'l sentit, es diu de l' antecedent.

Per la resolució, v. p. 70; anyadint aquí lo que seguèx:

1.er El relatiu còm a tal no té dificultat, procurant distingir el de persona del de còsa:

Agents, o en que el *qui, que* son subgèctes:

Qui no travalla, no menja. Qui juga, no dòrm. La santa que 'ns ampara, merèx nòstra gratitut. Els joves que ronden de nit, son l' espina de sos pares.

Pacients, o en que el *qui*, *que* son terme de l' acció:

Senyor, el qui estimes, está malalt. Les persones que demanes, son fòra desde ahir. Hèm cercat les peces que várem pèrdre al toll. La llivertat que Deu dona a l' hòme, no es pas una llicència de pecar.

2.òn El relatiu agent seguint a primera o segona persona detrás del vèrp *ser*, pòt tenir el seu vèrp en la metèixa persona, o posarlo en tercera.

Jo so qui t' anyoro, o qui t' anyora, nel Sacrari dia y nit.—Vós sou l' anyell de Deu que trayèu, o que trau, els pecats del mon.—Tu ets, malaventurat, qui 't rius, o qui 's riu, de sa mare.—Sou vosaltres qui, o 'ls qui millor cantèu, o qui, o 'ls qui millor canten.—Som nosaltres qui fa, els qui fan, qui fem, o 'ls qui fem, tronar y plòure.

A vegades el relatiu es quantitatiu y equival á la conjunció *quan*. Va precedit de l' article *el* o *lo*, y èntre l' article y 'l *que* es colòca la qualitat que 's mesura:

Lo bòna que es, no ho sabré dir.=Lo que (o quan) es bòna...—Lo cofats que están de la nòta, ho dirán a sa mare.—El perillós que es passar una palanca sènça barana, pregúntaho a en Xop, que hi prengué un bany.

Repetim la ja indicada (pág. 72) preferència del relatiu per quedarse indeclinable e indicar el seu cas, número y gènre pels afixos verbals *en*, *li*, *n' hi*, etc., o pels demostratius y la corresponent preposició:

La peça que 'n (de la que) tallen un tròç, no 's diu sencera. L' hòme que li (a qui) manca un braç, es manco. La minyona que n' hi (a qui) donen mès soldada, guanya vuyt pessètes. La lliçó que 'l mèstre la esplica be, no 'ns còsta gayre. Els nòys que (a qui) tothòm els crida, s' aborrèixen. Hi ha molins que tota l' ayga es per èlls (per qui es tota l' ayga).

§ 12.—Oracions de Partícula

Les resolèm senzillament posant exèmples per l' ordre de les partícules de la p. 127.

Comparatives

Còm, o aixís còm somriu la flòr al primer bes del ventitjòl de primavera; aixís a mos ulls somrigué als primers anys l' esplanada fantasiosa de la vida. Tant còm me feya gran, s' esvania aquèlla illusió de miratge. De manera que resultaven arenals estèrils els somiats jardins. Havèu vist el Pere, tal es còm era. Feç segons te mane la conciència, y en les còses indiferents feç segons vèges.

Condicionals

Si y *si no* prènen el vèrp en Indicatiu o Subjuntiu.

Si t' escolta, amonéstal; sino, déixal fer. Si hi era; ¿per què no 'l convidaves? Si no l' hi vas vèure, segur que no 't va fer tal encárrech. Si ja havia sopat, ¿per què no se n' anava a dormir? Si temesses a Deu, el serviries. Si Roboam hagués cregut el consèll dels vells, no hauria perdut el règne d' Israèl. Si no trobésseu pex a la Boqueria, anèu al Born.

Vulgarment (y no en poesia tan sòls, còm vòl el P. Nonell, p. 110), en Subjuntiu els dos temps d' Imperfet y Plusquam. pòden callar el *si:*

Fesses una acció bòna, no 't rependrien. Haguésseu cregut la mare, ara no ploraríeu.

El *si* y *si no* que en catalá antich, llatí y toscá *(si venies, te videbimus; si viendrai, te verremo)* prènen el Futur Imperfet, no 'l pòden pèndre may en catalá actual: **Si** *vens* (sia ara, sia després), *te veurèm.*

Les condicionals *mentres* o *mentres que, ab tal de*

que, a no ser que, a menos que vòlen el vèrp en un dels quatre temps de Subjuntiu:

Mentres tingues bòns companys, serás bò. **Mentres que** hi haja pensat, no tinguèu cuydado. **Mentres** vinga anit, no se li pòt renyar. **Ab tal de que** haguès tingut armes, no s' havia de rendir per res. **A no ser que** Deu se n' apiade, la malaltia no té remèy. May èll hauria cambiat aixís de pensar, **a mènos que** l' enganyessen, còm verdaderament l' han enganyat.

Les restants *a, de, a no, de no, ab tal de* y *a mènos de* vòlen el vèrp en Infinitiu:

A serhi 'l Generalíssim, no podíem pèrdre. **De** trobárnoshi tots dos, ens hauria fet altra rahó. **A no** plòure, aviat les viandes patirán secada. **De no** separarlos oportunament, aquèlls dos galls s' haurien desgraciat. **Ab tal d'** anar al Cèl ¿què li impòrta al cristiá tot lo altre? **A menos d'** esplicárlosho molt clar, els nòys no ho entenen.

Encara que, ab Subjuntiu, y 'l Gerundi sòl, fan també oracions condicionals:

Encara que sapigués el camí, no te l' ensenyaria. **Venentte** la finca del castell, podrás pagar tots els dèutes.

Causals

El sabi conèx a Deu, **perquè** sap estudiar les seves òbres. **Ja que** no tinch fòrces per travallar, demanaré a Deu resignació per sufrir. **Pus**, o **pux**, o **puig** arribáreu, o *pus que*, o **pux que**, o **puig que** arribáreu tart, vos haguèreu de menjar les sopes frèdes, y encara bon gòig. **Tot hòra que** sou aquí, feu una visita a vòstre germá. Plorava 'l piadós jovenèt, **car** (antiquat a Catalunya) sos pares s' oposaven a sa vocació.

El per ab Infinitiu es causal, si no es final: *L' han castigat per fe' 'l bot.*

Les partícules causals rares vegades vòlen el vèrp a Subjuntiu, y llavòrs equivalen a *encara que*.

Perquè haja estat el mès desgraciat, no perxò l' havèu d' oblidar. **Perquè** fos el mènos favorit de la naturalèsa, no l' havíeu de mirar còm a foraster en la família.

Finals

Per y *de (a fi de, ab intenció de, per amor de)* vòlen el vèrp a Present d' Infinitiu:

Tenim fruyta **per** vèndre. Estudia **per** descubrir la direcció dels glòbos. Ha comprat ròba **a fi de** ferse un vestit. Estalvien l' últim maravedís **per amor de** tenir una poma per la sèt. Van y venen **per** fer negòci.

Perque, a fi de que, per amor de que vòlen el vèrp a Subjuntiu:

Aconsolèu la nèna, **perquè** no plòre. Li feyen por, **a fi de que** al fosch no sortís de casa. L' avisaven **per amor de que** no prengués mal en lo pas del Pirinèu. Me fan cuynar, **a fi de que** ja ho haja fet, quant anaré ab amo.

Temporals

Al moment, a l' instant, al temps de vòlen el vèrp en Infinitiu:

Al moment de caure la primera pedra y fer el primer trò, era lluny de les cases, y 'm so xeplugat a la barraca del Puyt. ¡Quin altre horitzó s' estendrá als ulls de l' hòme, **a l' instant de** morir! **Al temps de** segar, les cigales diuen a l' assedegat garber: *segasegasega.*

Totes les partícules de temps ab *que*, y *quant*, y *mentres* y *totjust*, prènen el vèrp en qualsevòl temps d' Indicatiu o Subjuntiu:

Aixís que l' alba riallera torna cada matí a la tèrra l' esperança, l' alegria y la dolça emoció; es deslliguen tots els vivents dels braços malastruchs de la nit y corren a gosar les benediccions del dia. **Així quant** l' ánima ansiosa romprá la fosca presó del còs, correrá a viure en l' etèrna mansió de la llum, de l' ordre, de

l' armonia. **Desde que** sent l' hòme l' encís de la veritat, l' encant de la combinació, y 'l mistèri y l' infinit en les òbres de Deu, sent tèdi per les vulgaritats de la vida, y travalla per conciència, no per vanitat o ilusió. **Tot just** havia prèsa per companya la felicitat, encara **no** érem a la nit del primer viatge, que ja 'm deixá; còm si sòls m' hagués tret de casa, per entregarme a l' ángel merlènch de l' infortuni en les mès feréstegues afraus de la vida. Ab pròu feynes tingueren mos ulls llágrimes suficients per ablanir ma pèna, **quant** coneguí l' engany. A casa, **sempre que** vulgues, tens la pòrta obèrta. Pòsalin **fins que** diga pròu. **Desde que, o de des que, d' ençá que o de desençá que** comparo 'ls hòmes ab si metèxos, me sèmblen molt mesquinèts. **Mentres a** les grans ciutats l' hòme viurá aixís aturdit per mil impressions, agitat y vertiginós còm máquina que ròda, creuré que l' hòme es mès hòme en les viles, pòbles y masos. **Quant** Deu vòl, de tot vent plòu.

El Gerundi es sovint (V. p. 155) una oració temporal, y advertim que davant del participi *acabat*, a causa del molt us, se sòl callar el Gerundi, fins que pòch a pòch *acabat* se convertirá en advèrbi de temps:

Acabat de sopar, vindrèm a passar la vetllada. **En acabat** de plegar de la feyna, mellor es anársen a casa deseguida. Se suplèx: **Havènt acabat y en havènt acabat.**

Les oracions de temps se espressen també per la preposició *a* y l' Infinitiu o un verbal ab l' article:

Al tornar de Murvedre a València, hèm vist a l' esquèrra el gran Santuari de Nòstra Senyora de El-Puig. **A** l' arribar a la vila, ja era pòst el sòl. Ens hèm agenollat, **al** passar un sacerdòt ab el sant Viátich. **A** l' entrada de fosch, sortiu tots cap al Llobregat. **Al** cayent de la tarda, sortirèm a caçar.

Els verbals no sempre prènen article, y fan frases de temps ab la *a* molts altres nòms:

A trènch d' alba. A la sortida del sòl. A la migdiada. A mija tarda. Als primers, als últims de mès.

L' acertat us de les partícules y preposicions en l' oració caracterisa els bòns parladors y 'ls bòns escriptors. Perxò dèu posarse gran empènyo en apèndre y penetrar el valor de les partícules y preposicions que son còm les artèries per hont cercola 'l sentit, y 'ls camins que recorre l' idèa davant de l' enteniment.

En el Capítol sis afegirèm doctrina interessantíssima sobre algunes partícules.

SEGONA PART

Us de les parts de l' oració

---

§ Preliminar. — Repetició de paraules

La repetició de paraules es comuna a totes les llèngues, però 'l catalá 'n fa un us considerable.

Pòden repetirse 'l sustantiu, l' adgectiu, el pronòm, el vèrp, l' advèrbi, la conjunció y l' intergecció.

La repetició aumenta, o distribuèx, presentant la còsa o l' acció en dos parts o en dos moments successius.

Es molt comú que ja la paraula estiga formada per repetició, vg.: *bár-bar-a, ra-ra, ca-ca, fo-fo, pa-pa, pò-pa, pi-pa, pu-pa (nè-na), ba-ba, bò-ba, tin-tin* (cf. *tin-tin-nabulum), zum-zum, zum-zada, zich-zach.* De mòdo que ja la sòla paraula aixís formada impòrta cèrta distribució de moments en el temps, o de punts en el llòch.

Repetició del sustantiu:

Gira 'l torn, y l' ayre sota les mans del terricer infla **cantis** y **cantis** del matí al vespre. Tras la Ròca de Castellar trobarèu **ròchs** y **ròchs** en aquèlla caròta immènsa. De **casa** en **casa**. De **cap** a **cap**. A la **vòra vòra**. A la **vòra vorèta**.

Repetició de l' adgectiu. Se repetèixen especialment els monosílaps:

Eus dich que aquèt vi es **bò rebò**. Era **xich xich** còm un naparrèt. El Joanèt es **prim prim** còm un fidèu. Es **fi fi** còm una sèda. Es **lleja lleja** còm un pecat.

Vèges en la pág. 121 la repetició adverbial de l' adgectiu:

Es menja 'ls cargòls de viu en viu. Se draga les fruytes de vèrt en vèrt.

Repetició del pronòm:

Qui prèn una taula, qui un banch, qui una cadira, qui 'ls cartells... Un moment després tot el material d' escòla estava de viatge. De sis en sis. De vint en vint. De tant en tant. Tu tu ho has fet, no t' escuses.

Repetició del vèrp. Se repetèx seguidament o separat per un *que:*

La fantasma apareixia al captart a la plaça. Era de primer xica xica còm una donèta. Però, fillèts, a tòch d' Ave Maria s' estira, s' estira fins que es alta còm un campanar. Galopa, vaquer, galopa que galoparás... —¡Hopa! hopa—aixís li feyen els esclopers vèrts. Corrent corrent, al fi s' atrapa.

Repetició de l' advèrbi, o mellor, advèrbis per repetició:

De lluny a lluny. Piano piano. De llarch a llarch.

Repetició de la conjunció:

O mòrt o viu ne surtirá. Ara content ara felló. Ja ho digues, ja t' ho calles.

Repetició de l' intergecció:

¡Ay ay! sí que val la pèna. ¡Caram caram, què vas depressa!

Repetició suplèrta. Quant la paraula es molt usada, avegades no 's repetèx podèntse repetir. Tal fan les separatives *o* y *ni:*

Bò o dolent ne tinch a casa, per *o bo o dolent.* No n' hi ha al mercat de vèrt ni de sèch, per *ni de vèrt ni de sèch.*

CAPÍTOL PRIMER

Us de 'l nòm

§ 1.—Us de l' article

El catalá usa molt l' article per determinar. Nòtes la diferència èntre:

Vull el pa y vull pa. Prènch la medecina y prènch medecina. Venen els hòmes y venen hòmes. Es dolent y es el dolent. Es nòu y es el nòu.

Al contrari del castellá acadèmich, el catalá acompanya sempre 'l nòm pròpi de persona ab l' article:

El Joán y la Francisca dos bòns casats. El Miquèl y 'l Cinto eren amichs d' infáncia. El Minguell *(dominicellus)* era bòn company.

Dòn, *Fra*, *Mossèn* y *sant* esclòuen l' article dels nòms pròpis: *Dòn Lluís*, *Fra Ansèlm*, *Mossèn Pere*, *Mossèn Isidro*, *sant Guillem*, *santa Quitèria*.

Però en plural, o ab altre calificatiu (inclohent en la regla el nòms de *Deu*, *Jesús*, *María Santíssima*, sènç article en altre cas) prènen article:

Tots els mossèns Joans. Els sants Innocents. El bòn mossèn Simón. La gran santa Terèsa. El bòn Deu. L' adorabilíssim Jesús. La piadosa Verge Maria.

Prèn article l' apelatiu (sustantiu o adgectiu) que 's convertèx en pròpi per antonomásia: *L' Apòstol*, per *Sant Pau; l' Orador romá*, per *Ciceró; el Sabi*, per *Salomó*.

En catalá no 's pòt dir, vg. *Maria la Lleja*, sinó *la Maria lleja*, *el Xèsch vòrni*, *el Pere pastor*.

No admèten l' article els nòms pròpis de persona estrangers, còm: *Noè, David, Aristòtil, Plató, Ciceró, César, Diocleciá, Miquèl Ángel, Fénélon, Bossuet, Calderón, Cervantes.* Si dits nòms se prènen per significar les òbres de tals persones, pendrán l' article: *Llegèsch el Fénélon, el Cervantes, el Tasso, el Dante;* còm també 'l prènen els nòms de persona que fan de títol de ses òbres, còm: *Llegèsch el Telèmach de Fénélon, admiro 'l Moysès de Miquèl Ángel.*

L' article exercint de demostratiu, suplèx nòms molt ocorrents, còm *fill, filla, natural de, espòs, espòsa, joves, hòmes, dònes,* etc., y regèx Genitiu:

La del Pere. Les de 'n Joán. Els de l' Agna Maria. Tots els del pòble. Els de Manrèsa. Les d' Esparreguera; per la filla o dòna del Pere, les filles de 'n Joàn, els fills de l' Agna Maria, etc.

Els nòms pròpis de llòch no sempre 'l prènen. Se diu molt be: *la Sardènya, la Sicília, l' Espanya, la França, l' Amèrica, l' Aragó, les Balears, L' Uruguay.* Però no 's diu, v. gr. *la Catalunya, la València, la Mallòrca, l' Andòrra.* No obstant, tenint qualificatiu, també aquèts prènen article: *La València d' ara val mès que la d' avants. La somiadora Mallòrca dòrm al bressolèig de les ones.*

Els pròpis de ciutats, viles y pòbles no 'n prènen, a mènos que 'l duguen inseparable:

Berga es frèsca y regalada còm un jardí en flor. Olòt es un edèm que cent montanyes dalèixen plantades al seu entorn.— El-Pont, La-Pobla, La-Salsa, L'-Atmetlla, La-Coromina, La-Nòu, La-Vedella, Els-Torrents, El-Cayre, El-Ferròl, La-Mèca.

Els nòms pròpis de rius el prènen sempre: *el Sègre, el Besòs, l' Onyá, el Tèr, el Fluviá, l' Èbre, el Túria.* Però 'ls nòms que prènen el riu còm a distintiu, li prènen l' article: *Ull* de *Tèr, Fònt* de *Sègre, Sant Feliu* de *Llobregat, el Vilar* de *Cardoner.*

Alguns pròpis de montanyes van sempre ab article. *El-Montsèny, La-Maladètta, La-Mòla, El-Toçal, L'-Empalomar, El-Sija, La-Quar, Les-Espòses.* Altres no 'n prènen sinó en Nominatiu: *El Montserrat, el Puigmal, son] alts. Vinch de Montserrat. Dinarèm a Puigmal.* Altres no 'n prènen may: *Pedra-forca, Foradada, Ròca-tiula, Ròca-sansa.*

L' article si acompanya nòms de diferent gènre o nombre, 's repetèx per cada un:

Els aucells y les mates alegren el bòsch. El cèl y la tèrra parlen de Deu a qui entèn sa llènga. La lluna y 'ls estèls eren còm entelats o enllaganyats a la vesprada, y 'l pare deya: Sembla que plourá.

Però si venen seguits varis sustantius del metèx gènre y nombre, pòt pèndre article el primer sòl, còm: *Les sèrres, valls y planes de Cerdanya son un primor. Per la vòstra mòrt y passió.*

Si varis adgectius acompanyen un sustantiu, sòls té article el primer, a mènos que 's vulga cridar l' atenció sobre cada un: *La gran, fèrtil y hermosa Plana de Vich.* — *L' admirable, el misericordiós, l' omnipotent Deu de cèls y tèrra.*

L' article s' usa algunes vegades en Vocatiu:

Vina, lo meu fill. L' oncle, portèusemen, si us plau.

A vegades s' usa per indeterminar y anyadir grácia:

Li ha fet les mil bruixeries. Li ha dit les mil pestes.

Les indicacions de temps còm estacions, mèsos, dies, hòres y parts del dia sòlen dur l' article: *A l' hivèrn. Pel Maig. A les quatre. Al matí. A la tarda.*

L' article masculí *el, lo* fa ab *que* una frase en que sèmbla que concèrta ab un adgectiu masculí o femení, singular o plural; no obstant, no es sinó l' antecedent del *que*, y l' adgectiu concèrta ab el subgècte:

Pel o per lo gran que es, té pòch sèny, per lo dolços que son els présseechs, del ben parlada que era, ab lo llestes que serán, per *pel que o per lo que es gran,* etc.

Aixís la concordáncia es ben regular. No 'ns va be l' interpretació que a tals frases dona 'l P. Nonell, pág. 123. (Vide pág. 157). També sènç article fa 'l *que* frases semblants suplint *tan*: *De brut que era, de perillosos que son, de cara que la vènen,* etc., per *de tan brut que era,* etc.

Article de tractament

Els nòms, sobrènòms y renòms de persona en el singular pòden deixar l' article definit, y pèndre 'l de tractament (V. pág. 62):

En Joán diu a na Lluisa. En Soler y 'n Pi s' ho emprengueren. En Milhòmes tot ho arriscava. N' Estifella res deixava sencer.

En especial es elegant acompanyar ab aquèx article el nòm dels autors d' òbres:

Un quadro de 'n Llimona. La Caritat de 'n Verdaguer. Musica de 'n Candi. El Colom del mòll de Barcelona es dibux de 'n Buygas.

En catalá ningú 's pòsa 'ls dos nòms de casa. Se esceptuen els qui 'n tenen un de monosílap, o tots dos, vg.: *Durán y Bas, Pin y Soler, Mas y Vidal, Pi y Olms.* Fòra d' aquèx cas, en que 'ls dos sobrenòms formen còm una sòla paraula, y del cas en que hi pogués havèr confusió; la modèstia y l' economia no 'n permèten dos, còm molt mènos permèten pèrdres en genealogies posantse *de* o *des.*

Article indefinit

L' article indefinit *un, una,* presenta un o varis indivíduos d' una espècie sènç determinar quin, ni quants:

Troví un hòme xich còm un nano. Hi ha plantats uns cartells y corren unes notícies.

Avegades es enfátich:

Fa una cara y uns ulls que válgans Deu. Es un sabi. Conta unes históries que no te 'n cansaries may.

Avegades val per *un tal:*

Hi havia un Pratderèy y unes Cammassanes, per un tal Pratderèy, etc.

Acompanyant numerals cardinals, significa *pòch mès o mènos.*

Uns très mil hòmes de pèu y uns dos mil de cavall.

Acompanyant adgectius, interpòsa necessáriament un *de:*

Prènne un de xich, una de gròssa, uns de vells, unes de xafades.

Si algú volgués tráuren el **de** a la castellana, vèges quin sentit li donaria tan diferent:

Prènne un xich, una gròssa, uns vells, unes xafades.

§ 2.—Us del nòm sustantiu.

El nòm sustantiu per mès que destinat a significar la sustáncia o essència de la còsa, s' ha hagut de pèndre de les operacions y qualitats de la metèixa còsa que eren conegudes, y per xò tot nòm sustantiu en son origen ha estat adgectiu, participi y vèrp: Aixís *Deu.* de θεός, equivalgué a *videns,* el qui vèu; *hòme,* de מָנָה, a *metiens,* el qui mesura, pesa o pènsa; *fill,* de φιλεῖν, a *amat. Mox* (gat), *moixó, moixolí, mossòl, moixèta* (esparver), *moixera, moixeró, mossolera, molsa,* etc., vingueren de *mulsus.*

Per xò encara molts del grech y llatí els usèm còm adgectius y còm sustantius, vg.: *Práctica, retórica, poètica, ètica, lògica, dominica, moral,* etc.

Per xò dintre del metèx catalá molts adgectius fan a cada pas de sustantius, semblantnos tan mès sustantius quant els veyèm ab mès freqüència sepa-

Vilar de Coma, El-Sunyer de Valldepères, Les-Planes de Besòra, El-Puig de Capolat, El-Lladó de Puigreig, Les-Feixes de Coaner, Les-Eres de Gardilans.

Si dites cases ademès eren de gran importáncia, no prenien ni article:

Palá de Torruella, Palá de Coma, Montanyá de Navès, Montanyá del Pla, Vilella, Selvans (cf. Selvá, *silvanus*, no Salvá).

No sé si ab pròu datos, pènso que antigament el títol de *Ca 'n, Can o Cam* se donaria a cases bònés y 'l títol de *ca 'l, ca la,* etc. a les cases humils. Y nòto que no hi ha cases ab títol *ca na,* perquè 'ls hòmes distingits en l' avior no 's deixaven imposar còm els generosos d' ara, que deixen batejar les viles *Vila Ramona, Vila Dolors, Vila Neus, Vila Hilda.....* Ho farán per la concordáncia; be que 'ls antichs la trobaven també, dihent: *Vil-alta, Vila-rasa, Vila-púdua, Vila-jusana, Vila-franca, Vila-johiga,* (de Jovis, Júpiter), o empleaven la regència: *Vila d' olms, Vila de munt, Vila de vall, Vila de cans, Vila de cavalls,* o la aposició: *Vila-saló, Vila-riu, Vila-cireres.*

§ 3. — Us de 'l nòm adgectiu

Per sa concordáncia, vide pàgina 137.

Molts adgectius s' usen còm sustantius suplintse 'l sustantiu ab qui concèrten: *Drèta, esquèrra* (sup. ma), *venir pel* (camí) *drèt; aprènch el francés, el castellá* (idioma, llenguatge); *mès m' agraden el blanch, el vèrt, y el morat que 'l nègre* (color); *anèm a la bòna* (manera); *estar als últims* (moments); *la pastoral, la Encíclica, la circular* (carta); *la segrèta* (oració, cambra). Moltes vegades no es fácil suplir el sustantiu que doná origen a la frase: *Estarne a les curtes* (pallètes? dates?); *a la curta o a la llarga* (pallèta? data?).

L' adgectiu val per sustantiu, designant una classe o condició de persones tota entera: *El catalá, els gironins, les barcelonines, el pòbre y 'l rich, els sabis y 'ls ignorants, els pagèsos, els ciutadans* (sup. hòmes, dònes).

Val també per un sòl indíviduo de qui 's ve parlant: *Entrá l' Agnès a ca l' apotecari. La massa ben* **pensada** *deixá la cistella a la pòrta, y... Entrá el Tòn al Col-lègi, y* **'l tonto** *no 's recordá de la pòrta.*

L' adgectiu que fa de sustantiu, pòt pèndre altres adgectius: *El sabi supèrbo es despreciat. El pòbre humil y laboriós es estimat.*

Els següents adgectius de molt us van davant del sustantiu: *Bell, bò, galán, gran, dolent, mal, pur, sant, trist.*

N' hi ha un **bell** rèm, una **bella** còlla. Es una **bella** diada. Fa una **bella** estona. Ne vòl un **bòn** tròç, un **bòn** xich. Li convé una **bòna** pelliça, unes **bònes** estirades d' orèlla. No esperes mès **galana** ocasió, puig fa un **galán** temps. No es **gran** còsa. **Gran** peça deuria ser. Fa un **gran** sòl. Es un **dolent** travallar. Un **mal** anar. De **pur** gandul jeya tot lo **sant** dia. Son **pures** ganes de posar mal. Ne trech les **tristes** caixalades y algún regany. **Trist** aprenent, ¿què mès puch esperar d' aquèst **sant** hòme?

Els anteriors adgectius colocats detrás del sustantiu, son adgectius ordinaris, variant bòn xich de significació:

Cull la flòr mès **bella**. Vèus aquí un rèy **bò**. Ja es hòme **gran** y fet. Fas una òbra **gran**. Es un plaher **pur** el servir a Deu. Som a la Semana **santa**. Seria per èll una hòra **trista**.

L' adgectiu singular, sustantivat en terminació masculina y article masculí, té sovint sentit abstracte y pòt regir *de*:

El car es barat, y 'l barat es car. El dolent de la poma podria ferte mal. Li esqueya pròu aquell nègre d' ull. L' esverat de ses mirades donava a entendre que s' hi trobava foraster. El fosch de la nit l' havia espahordit. Lo llest de sos moviments y lo melòs de sa vèu li valia molts quinzèts.

El sustantivat abstracte:

1.er Pòt estar en tots els cassos ab article, o sènça si no es subgècte:

Hi ha de tot, bò y dolent. Una còsa es el llarch, altra l' ample. Res de bò. Sempre van pel bò y millor. En aquèlla fira hi trobarèu car y barat, gras y magre. No 'm donèu dolent per bò.

2.òn Pòt acompanyarse de l' article indeterminat:

Té un nègre de mòra. Un lleig molt fastigós. Un vèrt clar còm de cirerer.

3.er Fa advèrbis:

Ho representen al viu. No ho sé de cèrt.

L' adgectiu prèn també 'l *de* sempre que s' usa a mòdo d' intergecció, o s' acompanya de l' article definit o indefinit:

Feliç del Joán, que ho ha ensopegat. Tristèta de mi. Desgraciat de l' hòme que no tem a Deu. Malaventurats dels richs que no tinguen compassió. Tristes de les ánimes que caminen a l' incèrt cap a una vida que totes vòlen viure.—La traydora de la vella si 'ns veya perllí, llençava la becada y se n' anava a refilar lluny del niu. Un bò de xicòt và, y li escudella tot; llavòrs la reganyosa de l' ávia, no 'n volguèu mès de reguignar y de sagramental. Una llenguda de minyona digué al bòn frare quisaplos penjaments. Les xarrayres de les mallarèngues per son cantar rítmich s' anomènen *príma-véres*, *xítxa-rrélles*, *títi-pélles*, *pímparríns* (provençal), y algú 'ls fa dir *pítja-Pére-pítja-Pére.*

L' adgectiu *bò*, aixís indeclinable per economia a causa de son contínuo us, s' ajunta a altres adgectius, participis y gerundis mitjansant una *y:*

Pòsa les canyes aquí bò y arrimades a la parèt. El passa Sègre frèch a frèch de les cases bò y llepantne els fonaments. Pòsal bò y adormit al bressòl. Bò y arribats de nòu feyen visita d' inspecció de tot el pòble. Bò y rodolant bòfiés y cataus endins, retrucant a cada ensopegada, no n' asustá pòchs de ratpenats, còtils, escarbats y altres habitants de les fosques y del rellent.

Avegades *bò* se declina seguint el gènre y nombre:

Aixís bòna y asseguda ja 'n farás de feyna (irònich). Aquí tens les còls, y bònes y rentades tírales a l' olla.

§ 4.—Graus de l' adgectiu

Adgectiu absolut (V. p. 57). Prèn graus indefinits desde el mès petit diminutiu (V. p. 43) fins al mès gròs aumentatiu, podènt encara modificar cada grau pels advèrbis *ben, fòrça, molt, re, pròu, be pròu, de valent, de vères, d' allò mès, quisaplo, còm èll sòl.*

Vèus aquí un ángel ab un cap bonich, boniquèt, bonicó, bonicòy, bonicòt, bonicaç, boniquíssim; cap ben bonich, fòrça bonich, molt bonich, rebonich, pròu bonich, be pròu bonich, bonich de valent, bonich de vères, bonich d' allò mès, d' allò mès bonich, quisaplo bonich, bonich còm èll sòl.

En llòc de *bonich* pòses ab els advèrbis qualsevòl altre grau. No obstant, cal advertir que 'l grau en *íssim* no admèt sinó el *re: Un cap reboniquíssim.*

Ademès se fan locucions intensives:

1.er Repetint la paraula (V. p. 163): *Vòlta que vòlta, de gom a gom, fil per fil, de vèrt en vèrt, curt curt.*

2.ón Ab l' unió de nòms d' idèes unides per semblança, coexistència o succesió:

N' hi ha per anys y panys. Tencar ab pany y clau. Arrencat de sòca y arrel. Díguenli clar y nèt. Vestien de lo bò y millor. Sa y alegre.

3.er Per mèdi d' un sustantiu que significa multitut, abundáncia, misèria, activitat o tria:

N' hi ha un poder, un femer, un podrimer, la mar, l' alçada d' un campanar, un munt, una montanya, una feredat, una misèria, una poquedat, etc.— Fa una pila de dies, un **munt** de temps, un **ramat** d' anys, un **grapat** de setmanes. Hi cremen una **munió** de ciris. Hi valluga un **formiguer** de gent. Un **eixam** de canalla, uña **ardat** de criatures. Un **espetech** de musica, de campanes. Un **esclat** de visques, de xiulèts y alarits. Una **pluja** de pedrades, de bales. Un **may parar** de llampegar, o de llampèchs. La **flòr**, o 'l **florèt** del jovent. Una **tempestat** de confits.

4.art Per mèdi dels adgectius *bò, bell, gran, galán, pur, sant, trist* y *tot*, precedint al sustantiu (V. p. 173).

5.nt Per mèdi de *quin, què, si, be, pròu, no... pòques, no... pòchs ni gayres.*

Quina pèna! **Què** gent! **Què** hermós! **Si** travalla, valgans Deu. **Be** l' amanyaga, però ca. **Pròu** me l' estimo. No 'n fas **pòchs** de gemèchs. **No** 'n sabia **pòques ni gayres** de còses de la guèrra.

6.è Per mèdi de *tot, còp de, ne* o *en, vinga* ab vèrps:

Tot es festa. **Tot** son cançons. **Còp** de jaure. **Còp** d' estudiar. ¡**En** volèu de gent quièta! Ell **vinga** (fer) disbarats y apenar la seva mare.

7.è Donant a la frase un valor indefinit ab locucions, còm: *Deu* (ho) *sap, quisaplo, un sens fi, un may acabar,* o ab cèrts numerals que l' us ha consagrat a l' indefinit:

Ferse la **primera** pesseta. **Deu sap** lo que guanya (el Gil). Una visita de **primera**. Mès de **quatre**. Donarse **vintiún** plèr. Dirli **quaranta** vegades. Li diu a **dotzènes** de mentides. Un sopar de l' **u**, de **misto**.

8.è Per mèdi de modismes que indiquen plenitut d' una mesura:

Dipòsit plè **fins a vessar, a sobreixir, a sèny**. Cansat de vèurel **fins al cap dellá**. Plè **fins al cap de**

munt. Mòll fins als òssos. Armat fins a les dents. Un tip d' esperar. Un fart de córrer.

9.è Per mèdi de tot obgècte que es estrem en sa espècie, sia per be o per mal:

Fershi la barba d' òr. Una campanya de general. Caminar de tortuga. Un temps del diable. Un dia de Deu.

10.è Moltes espressions sobre l' estat de la persona son intensives, perquè tal es l' estat a que 's referèixen: *no cabre a la pell; fer vèure 'ls ulls vèrts, les estrèlles; eixir de pullaguera; fòra de test; caure a l' ull; tenir lo còr robat; roncar les tripes: donarse a les àligues; traure fòch per los caixals; sofri' 'ls sèt calzes d' amargura; esperar ab candelètes o ab un palm de dents; tenir les dents esmolades; tenir un budell vuyt; fins a pèrdre l' alè; travallar a desdir; mòrt de sòn; caure l' ánima als pèus; fer cara de très deus; fer cara de prunes agres, de pásqua; ficar la olla gran dintre la xica, tirar la casa per la finestra, etc.*

Adgectiu comparatiu. Presenta très graus fonamentals (V. p. 57). Les còses que éntren en comparació, son dos obgèctes, còm: *el rèy es mès rich que 'l vassall;* o dues qualitats del metèx obgècte, còm: *la plaça es mènos ampla que llarga;* o dues qualitats de diferents obgèctes, còm: *Es mès enganyador el vici, que atractiva la virtut, per qui no la conèx.*

Grau d' inferioritat. S' espressa per *inferior a..... en*, o *per mènys o mènos..... que*, o *el mènos..... de.*

El llop es inferior a la guinèu en astúcia. El llop es mènos astut que la guinèu. No vulgues ser el mènos despèrt de la família.

Aquí hi pertanyen també *pitjor* y *menor que.*

Grau d' igualtat. S' espressa per *igual a... en*, o *tan... còm:*

El rèy es igual al vassall en la humanitat. No som tan sabis còm Salomó. Pòrtat tan sábiament còm ton germá.

A vòltes fins l' intensiu en *íssim* se iguala: *¿Es tan pèssim còm diuen? No será tan llarguíssima còm supòses.*

S' usen vulgarment un gran nombre de comparacions d' igualtat callant el *tan: Ets* (tan) *aixarit còm un pésol.* Vèusen aquí una mòstra:

Comparatius d' igualtat

A

Adormit còm un sòch.
Aixarit » un pésol.
Ajogaçat » un cadell.
Alegre » una primavera.
» » unes pásques.
Alt » un paller.
» » una pèrxa.
» » un Sant Pau.
Amarat » una esponja.
Amorós » un guant.
Arrugat » una vella.

B

Blanch còm una satalia.
» » la neu.
» » un borralló de neu.
» » la parèt.
» » la llet.
» » un glop de llet.
Blau » un mataparent.
» » un cèl.
» » un fetge.
Bò » un pa.
Bonich » un Angel.
» » un serafí.
Brillant » un sòl.
Briós » un cavall.
Brut » una aranya.

C

Calent còm un fòch.
Car » un fòch.
Carregat » un ruch, o ase.
Clar (mès que) còm l' ayga.
» còm un cristall.
Clar còm la llum del dia.
Cobart » una guilla.
Cobart mès que una llebra.
Cohent còm una cèba.
» » un fòch.

D

Dejú còm el dia de náixer.
Delicat » un lliri.
» » un senyorèt.
Despèrt » una llebra.
Dolç » la mèl.
» » una brèsca.
» » unes brèsques,
Dormidor » una marmòta.
» (mès) que 'l guix.
Drèt còm un ciri, còm un pal.
Dur » un ròch, » una pedra.
» (mès) que un bronze.

E

Espès còm una argamassa.
Esquèrp » un gat fer.
» » un gat vell.
Estirat » un rave.
Estrèt. » una fulla de pi.
Estufat » un indiòt.
» » un pahó.

F

Fi còm una sèda.
Fer » un lleó.
Feixuch » un ase mòrt.
» (mès) que 'l plom.
Fidèl còm un goç.
Flach » una caramuja.

Frèsch còm una ròsa.
Frèt » un gèl.
» » un marbre.
» (mès) que 'l glaç.
Fòrt còm una ròca.
» (dur) còm un ròch.
Fos còm una candèla cap per [vall.
Fosch còm una gola de llop.

G

Garlayre còm un picarol.
Gras » un teixò.
» » un pòrch.
Gròssa y grassa còm una vaca.
Gròs còm una casa.
Gròch » una cera.
» » un çafrá.
Gurmant (mès) que cap pahe-[lla.

I

Inflat còm un bot.
» » un odre.
Innocent » lo qui no hi es.

Ll

Llarch còm un sant Gem.
» » un sant Pau.
» » una Quarèsma.
» » un dia sènça pa.
Llarder » una mustèla.
Lleig » un pecat.
Llèst » una sargantana.
» » la vista.
» (mès) que un llamp.
Lleuger còm una dayna.
» (lleu) còm una palla.
» » « una ploma.
Llis còm una anguila.
Lluhent » un mirall.

M

Magre còm un gaig.
» » un dijòus sant.
» (mès) que la Quarèsma.
Mòll còm un xop.
Morat » una mòra.
Mullat » un pex, un bacallá.

N

Nègre còm un còrp.
» » una pèga.
Nègre còm una sutja.
» (mès) que un pecat.
Nèt » una patèna.
Nuu » Jesusèt.

P

Pacient còm un Jòb.
Pansit » una figa.
Parlar » un sabi.
» » un Sèneca.
Passàrsela còm un reyetó.
» » un prìncep.
» » un general.
Pelat còm un jonch.
» » un nap.
Pelut » un os.
Piquent » un pèbre.
» » un bitxo.
Pla » la ma.
» » lo palmell de la ma.
Plè » un òu.
Plorar » una Magdalèna.
» » un criatura.
Pòbre » una rata.
» » un rat d' iglèsia.
Poruch » una llebra.
Prim (mès) que un gànguil.
» còm un fidèu.
» » un tall de gavinèt.
» » un tèl de sèba.
Prompte (mès) que la vista.
» » » un llamp.
» còm una pòlvora.
Pudent » una guinèu.
» » » guilla.
» » » xinxa.
Pur còm un sòl.
» (mès) que un àngel.
Vallugòs còm un esquiròl.
Vell (mès) que 'l anar a pèu.
» còm els camins.
Venir » l' anell al dit.
Viu » la tinya.
» (mès) que una centella.

R

Rabihut còm un bitxo.
» » unes metzines.
Rampellut » un solfista.
Rastrer » un llargandax.
» (mès) que una tortuga.
Resplandent còm una estrèlla.
» » un sòl.
Rodó (mès) que un truch.
» còm una bòla.
Ròs » un fil d' òr.

Ròs còm cabèlls d' àngel.
Rostit » una sardina.

S

Sèch còm uns òssos.
» (mès) que un bacallá.
» (magre) còm un gaig.
Serè (mès) que un ull de pex.
» còm un ull de gat.
Sòl » un mossòl, una òliva.
Sort » una campana.
» » una peròla.
» » un timbal.

T

Tèndre còm un ensiam.
Tèndre còm una lletuga.
Tip » un tinter.
» » un gall de menjar pastes.
Toçut » un marrá.
» » un ruch, o ase.
Tòu » un matelàs.
Trempat » un gínjol.
» » un all.
Trist (mès) que l' hivèrn.
» còm un mossòl.

X

Xarrayre còm una cotorra.

Grau de superioritat. S' espressa per *superior a... per* o *en*, o ab *mès..... que, o el mès..... de.*

Ánima superior al mon pel sufriment. Jove superior a molts vells en virtut. Contèm fets posteriors a sa mòrt. Jesús mostrá mès sabiduria que tots el filosòps. Barcelona es mès gran que Madrid. El Pau es el mès vell de la germandat.

El comparatiu *el mès de* molt sovint pòsa l' estrem superat en el metèx cas del comparatiu: *Trobí 'l millor dels poètes*, o *'l millor poèta. Es el mès gloriós dels rèys* o *'l rèy mès gloriós. Es el mès famós del sabis de la Grècia*, o *es el sabi grech mès famós*, o *el sabi mès famós de la Grècia.*

Còm se vèu, l' estrem de comparació en els graus inferior y superior prèn *a, que o de.* Prèn *a* sòlament en *superior a, ulterior a, posterior a, interior a, esterior a.* Prèn *de* quant s' estrau y 's qualifica un o varis indivíduos per anteposarlos distintivament a la colectivitat. Sempre pòrta article determinat: *L' Antón es el mès bò de tots. Ells cinch son els mès garlayres de la còlla. Es un dels mès richs del pòble. El Pere es el millor dels joves.* Prèn *que* quant el terme comparat no duu article davant del *mès* (o de

millor, pitjor, major): Será mès estimat que 'ls altres. El dimòni no es millor que 'l diable.

Si la comparació se referèx no a la qualitat, sinó a l' acció, s' usen els advèrbis *mènos* y *pitjor* o *pits*, *tant* o *tan be* (malament, sábiament, etc.), *mès* o *millor*. *Mènos, tant* y *mès* se referèixen a la cantitat de la acció: *Ell escriu mènos, tant* o *mès que jo;* y *pitjor, tan be, millor* se referèixen a la calitat de la metèixa acció: *Ell escriu pitjor, millor que jo, tan be còm jo.*

NOTA: S' haurá advertit pels exemples que aquèx tractat dels graus de l' adgectiu s' aplica també als graus de l' acció en el vèrp; y que en l' anterior taula de *graus d' igualtat* n' hi van alguns ab *mès*, que son de *superioritat*.

CAPÍTOL SEGÓN

Us del pronòm

§ 1.—Us dels pronòms personals

Son *jo, tu, se o es, nosaltres, vosaltres, se o es*. (Vide planes 65, 66 y 82).

Regles generals

El pronòm de 1.ª y 2.ª persona no sòl espressar-se davant del seu vèrp:

No fèyem res. Li dirás que vindrèm demá. Tot ho farè còm m' havèu dit.

Però s' espressen sempre: 1.er En les distribucions:

Jo plorava y tu gemegaves: bòn concèrt per divertir-nos. Jo dormiré a cal Calçó y vosaltres a cal Parcerèt, bell xepluch per falta de millor. Nosaltres a cavall y tu a pèu, farèm mala fila.

2.òn En les antítesis y ènfasis:

Tu pròu repòses y dòrms còm un sòch, però jo de neguit no acluco un ull. ¿Tu 'm bèfes, esclau, a qui jo he redimit ab ma sanch?

També 's calla 'l pronòm de tercera persona si 's pòt sobreentendre, còm: 1.er En els tèrcipersonals de actes de la naturalèsa:

Plovia ja de molts dies. No hèm pogut fer petja nòva, perquè no ha nevat en tot l' hivèrn. Tròna y llampèga arrèu arrèu, ja se sent burinor, amenaça un temporal.

2.òn En plural, especialment si es odiós espressarlo:

Estòven una llebra, l' enròtllen, li tiren, li criden, li aquicen els goços. No volguèu saber qui ho ha fet, l' han robat, l' han martirisat, l' han enterrat viu.

3.er En altres molts tèrcipersonals:

Ara vaga. Sèmbla que 'l Narcís ve. Diu o diuen que hi serás.

Ja 's comprèn que la 3.a persona podrá omètres pòques vegades, perquè en general seria impossible suplirla.

Els personals plurals s' acompanyen be ab els cardinals: *Nosaltrès dos, vosaltres quatre, èlls très*, etc.

L' us dels personals còm a afixos s' estudia desprès del Vèrp en el Capítol tercer.

Regles particulars

Primera persona. Jo s' usa sòlament en Nominatiu; en els demès cassos es *mi*; y *me*, còm afix.

Jo 'm recòrdo de mi. Jo ho feya no mès per mi. ¿Què m' hi dius? Confièu en mi per lo que puga.

No obstant, es molt comú en el pòble usar el **jo** en tots els cassos, y per aquèx camí tart o d' hòra el pòble tindrá rahó. S' òu a cada pas: *Per* **jo** *no n' hi ha. De* **jo** *¿qui n' espera res? Mare, ab* **jo** *¿què no hi pensèu?*

El provençal l' usa també en tots els cassos:

Paire, lou mai qu' à ièu m' agrado.....

Mistral, Mirèio, Cant. I.

Pare, lo que mès a jo m' agrada.....

Fasès pèr ièu ce que vous dise.

Id. Ibid. Cant. XII.

Facèu per jo çò que vos dich.

Per altra part, presciudint del llatí y del castellá, be hèm declinat el *tu* per tots els cassos.

Forma urbana de 1.a *persona.* En llòch de *jo*, en tots els cassos se pòt usar *un, una* en 3.a persona:

Un crèu fácilment, deya 'l Bòrni, y per xò a un l' enganyen. Una en prepara três al matí, y per una, que menja poquèt, deya la Quitèria, ja n' hi ha pròu.

Es comunníssim acompanyar l' *un, una* de *hòm*, hòme, comú de dos:

Unhòm no tròba res. A unhòm ningú la vòl escoltar. Per unhòm cèrt que una no travallaria lo que travalla pels fills, digué la mare de 'n Perèt.

Unhòm se prèn a vegades còm a colectiu, y llavòrs equival a *nosaltres:*

D' unhòm pòbre ¿qui 'n fa cas? per *de nosaltres pòbres*, etc.

En el llenguatge vulgar la 1.ª persona a vòltes s' indica a si metèixa per *aquèt;* acompanyant un gesto que senyala 'l metèx que parla:

Aquèt, vos asseguro que no ho hauria cregut. El que es aquèt no hi era. Aquèstos no lluytaven aquèll dia, per *nosaltres no lluytávem.*

Ja en forma més disfreçada, la 1.ª persona s' indica a sí metèixa per aquèstes frases: *Jo 'n sé un que, uns que... Conèch qui... Conèch unes persones que...* etc., etc.

Segona persona. Segona persona es aquèlla a qui dirigim la paraula. Sos pronòms son *tu, vós, vostè, èll,* y *vosaltres.* (Vid. pàg. 66 y 67). *Tu* s' usa en tots els cassos per dirigirse a una persona inferior o igual:

Avuy, maynada, per tots hi ha feyna: Tu, Joanèt, tu, Pèp, y tu, Ramón, anarèu a cavar els trunfos de tras de cal Serra; tu, Pere, anarás al corrèu, y fòra sumicons; tu, Llorènç, veç ab ta mare; tu, Dolors, farás el dinar; tu, Mariano, a ajudar les misses y a estudi, y 'ls altres a casa per lo que convinga. Tu, Niher, ¿saps la lliçó de Teologia?—Pròu, còm tu la de Drèt Civil. ¿No vèus que festes y lliçons sabudes no va tot per un camí?

Vós s' usa per una sòla persona, major en edat, o respectable per parentiu de consanguinitat o afinitat, espiritual o carnal, y prèn el vèrp en plural y 'ls adgectius en singular:

Y vós, pare, ¿estèu bò? Vós, tia, també hi vindrèu. Vós, padrina (de batisme), ¿em donarèu les camilleres per Pásqua, si aprènch be la Doctrina?

Si les persones de reverència son dues o mès, no se 'ls dona 'l pronòm *vosaltres*, sinó que 's repetèx el **vós** davant de cada una:

Vós, pare, y vós, mare, ¿m' hi volèu? Vòs, Joán, vós, Jaume, y vós, Terèsa, ja hèu estat a Montserrat.

No obstant, si son moltes persones, o no hi ha mèdi de distingirles fácilment, se 'ls dirá *vosaltres:*

Vosaltres, mestrèsses de pagès, féulosen de caritat als pòbres. Vosaltres, hisendats de La-Plana, no hi anésseu a viure a ciutat. Hi perdríeu la fè y 'ls diners

Avuy el Comèrç y l' Indústria tracten de *vós* a sos dependents. Ens sèmbla una gran còsa en aquèsta època d' igualtat social. Havènt els amos obtingut el tractament de *vostè*, no convenia donar el metèx als dependents. Encara en això Catalunya ha sigut entenimentada.

En nòm de la Religió y de la bòna criança de nòstra tèrra, demanèm a tothòm que no tracten de *tu* a Deu Nòstre Senyor, a Maria Santíssima y als ángels y sants, y que 'ls fills no tutègen als pares, ni 'ls pares se deixen o facen tutejar per sos fills.

Vostè 's referèx a persones distingides per sa carrera, dignitat o posició socials, còm capellans, metges, apotecaris, advocats, títols, etc.

Vostè còm a contracció de *vostra mercè*, prèn el vèrp en tercera persona:

Mossèn Joán, vostè pròu predica, y 'l creyèm y tot;

Quant se vòl especificar ja un xich la 3.ª persona, s' usa **un, una** còm a personal, equivalent a *un hòme, una dona:*

Un deya que uns eren de parèr que 's fes la guèrra. Unes consolaven a una que se li morí 'l fill.

Si 's vol especificar mès, s' usa 'l demostratiu *èll, èlla, èlls, èlles,* que 's referèx a persona coneguda y determinada, y si no basta, s' emplèa un altre demostratiu: *aquèt, aquèx, aquèll.*

Perquè no 's crèga que l' indefinit *se* haja vingut del castellá, copièm três vèrsos de Mistral, Mirèio, Cant. III:

Alor se chourlo à la gargato;
Alor se canto e l' on se trato;
Alor se vèi e drole e chato...

Llavòrs se xurma ab tot regalo;
Llavòrs se canta y un se tracta;
Llavòrs se vèu fadrins y nòyes...

Dante, el gèni de la llènga toscana, de *jo, tu, èll (me, tu, lui)* formá três vèrps nèutres reflexius generals: *immiare, intuare, inluiare,* entrar en mi, en tu, en èll.

El castellá de *sí mismo* ha fet *ensimismarse,* que necessáriament es reflexiu de 3.ª persona; inaplicable a *jo* y *tu.* Devien formarse *enmimismarme, entimismarte,* y fins *ennosmismarnos,* y *envosmismaros.*

El catalá no 'ls té; no obstant de volèrlos, deuria pèndre *enjoarse, entuarse, enloarse, ennosarse, envosarse, enlosarse,* y pel reflexiu de 3.ª persona, *ensiarse;* que funcionarien aixís:

Si jo pugués intuarme (entrar en tu) còm tu t' intues, sabria què pènses sènça que m' ho diguesses. ¡Qui pugués enloarshi en el Còr de Jesus! Còm mès l' hòme s' ensia, mès conèx la seva misèria.

§ 2. — Us dels pronòms possessius

Per conèixe' 'ls, vide pág. 65 y 67; y per colocarlos, vide pág. 135.

Se dirán pronòms quant s' usen separats del sustantiu y 'l representen per mèdi del gènre y número, acompanyantse d' article:

¿Vòls **els teus** o **'ls meus** (llibres)? Veurèm còm cantará **la vòstra**. Cada u busca lo **seu**. Yo faig **el meu** (camí), èlls fan **el seu**.

En los demès cassos en que 'ls possessius van junts ab sustantiu, o son atribut de *ser* sènça article, son adgectius.

Vull la **meva** llibrèta. Èll plorava per **sa** mare. El sòl es **meu**, **vòstre**, **seu** y de tothom qui s' hi escalfa.

Pòden usarse indistintament els adgectius possessius, prepositius, o no prepositius, y d' aquèstos pòt usarse indistintament qualsevòl de les váries formes femenines singulars *meua, meva*, o *mia, teua, teva* o *tua, seua, seva* o *sua*, be que cada forma es naturalment de la major o menor devoció de les diferents encontrades:

Té l' arbre **sa** sòca y **ses** arrèls, la sòca cria **'l seu** tronch, el tronch s' esbadia en **les seves** branques, o en **els seus** cimals, el cimal en **les seves** rames, les rames en **los seus** branquillons; el branquilló dona **les sues** fulles, **les seues** flòrs y **'ls seus** fruyts. Jo, l' esquiròl, no so pas aucell, però de rama en rama faig **les meues** volades; al cim d' un pi penjo **'l meu** niu y en la regió de l' ayre alleto **la mia** fillada. Jo aquí visch de **ma** cullita perquè rèy dels pins, son per mi **les seves** pinyes. Les garces, al revés, tot dihent *cá-cá-cá*, robèu el gra dels pagèsos per **vòstres** garçòts.

En especial sobre l' us de *llur* repetim (V. p. 63 y 67) que sòls pòt usarse essent el possessor plural:

Que 'ls fills respècten llur pare, que no 'l tutegen còm si fos llur igual. Que 'ls marits se diguen senyors de llurs mullers, però que no 's diguen les mullers senyores de llurs marits, perquè 'ls marits son caps o senyors de llurs mullers, y per xò les mullers no pòden ser senyores o caps de llurs marits. En la família y en la ciutat donèm a tots lo llur.

No dèu dirse ni escriures per totes les eufonies plegades *mon, ton, son* per *ma, ta, sa*, davant de nòm femení començat per vocal, vg.: *Mon ausència, mon ánima, ton ávia, son ara*. Si *ma ausència, ta ávia, sa ara* no sònen be, dígues *la meua, meva* o *mia ausència, etc.*, y sonará. Si sobressen sílabes o accents, arrègles d' altre mòdo 'l compás o les nòtes.

Es molt comú 'l callarse el sustantiu ab qui concèrten els possessius:

Tots els meus (parents, familiars, partidaris) se recòrden de tu. Pòch es del nòstres (amichs, companys). Uso del meu (diner, capdal, drèt). Ferne de les meves, teves, seves, nòstres, vòstres (còses, costums, accions capritxades). Quedarse o estarse ab la seva (opinió, voluntat). Passar les seves (pènes, desgràcies). Pasturo en el meu (terme, territòri), etc., V. p. 152.

Seu molt sovint val per *corresponent: Un llit ab el seu* (corresponent) *matelás. Un menjador ab les seues* (corresponents) *taules*.

A vegades, s' espressa *seu* y *corresponent* o *respectiu*: *Una regla ab el seu corresponent o respectiu exemple*.

Nòstre a vòltes mès indica una persona coneguda, o de qui 's parla, que verdadera possessió: *Rebí carta del nòstre bòn Mossén Cinto. Tornant al nòstre hèroe* (un hòme qualsevòl de qui s' espliquen gestes), *n' havia fetes l' alçada d' un campanar.*

La possessió sòl reforçarse ab *mètex* o *pròpi: Ho*

he après de sa metèixa, o pròpia, boca. Aquèsta gòrra es la pròpia seva, o la seva pròpia.

El possessiu se calla sempre que 's pòt sobreentendre: *Pòsat les* (teves) *esperdènyes. Traute el* (teu) *barrèt.*

No obstant, pòt usarse sòlament per anyadir fòrça: *¡Ay! salvèume 'l meu fill. Dónali les seves joguines, que no acabaria may de demanarles.*

Aquèlls advèrbis-nòms de la plana 136, usats còm advèrbis, no tenen article y vòlen el possessiu detrás:

Davant teu y **derrera meu**, çò es, èntre **mig nòstre**, anant de cara al sòl, hi caminará la meva ombra. **Dintre meu** pòch sabrás lo que hi passa. No pensèu fer res d' **amagat seu**, perquè sent Deu, té sempre sos ulls **sobre vòstre**.

Però usats còm sustantius prènen article, ab el pos sessiu davant o detrás concertat en gènre y número:

Viuen **al nòstre desòta**, o **al desòta nòstre**, en el primer pis. **Al mig** una crèu de fusta y **al seu voltant** o **al voltant seu**, o també en plural, **als seus voltants**, etcètera, un pilòt de pedres. Sentat **a la meva vòra** o **a la vòra meva**. Tu sempre fas **el còntra seu** o **la còntra seva**; vas **al seu còntra** o **a la còntra seva**, (puig s' usa masculí y femení).

Quant *vòra* y *còntra* fan d' advèrbis, podrán pèndre 'l possessiu també en masculí:

Aqui **vòra meua** o **meu** no hi ha por que ningú vinga en **contra teva** o **teu**.

Dits advèrbis-nòms en llòch del possessiu pòden pèndre sempre 'l personal en Genitiu: *D' amagat nòstre*, o *d' amagat de nosaltres. Al meu derrere* o *derrere de mi.*

Pròp, lluny, sobre y sota s' usen pòch còm a sustantius.

L' adgectiu possessiu relatiu, repetim (V. plana 72), es *quin, quina*, concertat ab el sustantiu que li ve detrás:

La llèy quins precèptes no tenen la sanció de la conciència, es un estorbany de que 'l súbdit procura escabullirse. Perxò 'l llegislador quin primer acte fos emancipar la conciència, seria un llegislador insensat. L' emancipació de la conciència es un acte molt mès desatinat que desemplear y desarmar tots aquèlls quina vigiláncia y quines armes devien assegurar el cumpliment de la llèy.

Quin, quina, per ser possessiu prepositiu, no es may pronòm. Per xò no 's pòt usar separat del seu sustantiu, no dihentse: *¿Quin es* (cuyo es) *aquèll niu?* sinó *¿de qui es aquèll niu?* ni *'l mercader quins eren ls moltons*, sino *'l mercader de qui eren el moltons.*

Repetim (Vid. pág. 72) que 'l pòble preferèx indicar la possessió per *que* seguint al possessor-antecedent, y quina pertenència s' indica luègo pels afixos de Datiu *li*, o *n' hi*, y *el, la, els* o pel possessiu:

La mare que se li mòr el fill=la mare quin fill se mòr. Els arbres que 'ls cauen les fulles=quines fulles cauen. Ara llibertèume a mi que ja es complèrta la meva condemna, per *quina condemna*, etc. Sacudiu no mès aquèlls que sia rós el seu fruyt, per *quin fruyt*, etc.

Lo metèx fa escaygudíssimament el provençal:

Coume un rasin que si pouperlo
Plovon a l' auro.....
Còm un rahim que sos gromells
Plòuen moguts pel vent.....

§ 3.—Us dels pronòms demostratius

Per conèixe' 'ls, Vid. pág. 59 a 65, y per l' us del demostratiu remís o article Vid. 165.

Be que *èll* y *aquèll* etimològicament signifiquen

casi 'l metèx, *èll* s' usa en general per indicar un tercer subgècte de qui 's ve parlant:

Éll (en Pau) no era pas tan Pau còm això. Bastava que èlla (sa dòna) diguès que sí, perquè èll digués que no. Temps havia que èlls s' ho tenien begut, però èlla els desenganyá.

Èll es pronòm sempre y no pòt ser adgectiu; no impòrta indicació de llòch.

S' usa *aquèll* en contraposició a *aquèst* y *aquèx* y en les indicacions de còsa consabuda:

No ho ha dit aquèst sinó aquèll. Aquèlls ho sabien, aquèts no ho saben pas. Aquèll ¿saps? aquèll de la fira de Verdú.

Quant s' indiquen obgèctes que per sa cabuda o per sa situació, equidisten de qui parla y de qui escolta, es indiferent usar *aquèst* o *aquèx:*

En aquèt mon, o en aquèx mon, no hi estarás pas feliç. En aquèsta, o en aquèixa sala les vesprades de Novembre ab tu y demès de casa hi espampávem fasòls. Té, prèn aquèsta, o aquèixa carta (mentres s' entrega la carta). Aquèstes, o aquèixes abèlles, (tenint l' arna davant), Pepèt, fan molt brugit. Aquèt matí, o aquèx matí, hi he parlat a la fònt. Aquèt migdia, o aquèx migdia, serèm três a taula, si a Deu plau.

No s' use ab excès dels demostratius innominats *açò, això, allò.*

Açò no 'm pròba, això ho tinch aborrit, y allò no m' ho donen.

Els innominats fan ab un Genitiu d' especificació una bella frase, que tampòch dèu prodigarse:

Açò de les carbaces no agrada pas a tohòm. Allò d' El Camp, de Tarragona a Rèus, no hi ha mès que mirar. Això de les matraques fan Semana Santa. Aixó del temps s' ha molt espetllat.

D' açò, d' això, d' allò, que servèixen de rasca-me-

mòria per recordar una còsa, no s' usarán sinó per fer un efècte poètich:

D' allò... la... ho tinch a la concarulla de la llènga, la... la llorènga... es bòna per fer estofat.

També podrá usarse còm intergecció de cridar l' atenció:

D' açò, Josèph ¿què pènses fer de tanta palla? D' això ¿què hi feyen a Picamill?

Ho sòls es Nominatiu o Acusatiu.

També ho era 'l Genís de bòn minyó. Jo ja ho sabia. Ho veurás tu metèx. Míraho. Ho pòt ser.

Detrás de tot subgècte d' oració pòt posarse ab molta freqüència un *que* que dona molta grácia a l' espressió, y moltes vegades podría traduhirse per *y*, recordant la conjunció copulativa llatina pospositiva *que*, y:

Passava 'l Rèy pel carrer, un soldat que li diu: Senyor Rèy. El Rèy que li respón. Incedebat per callem Rex, milesque ei dicit: Domine Rex. Rexque ei respondet. Caych, jo que 'm fay mal, tu que te 'n rius, jo que m' enfado, la mare que també.

Però aquèx us del *que* pleonástich se fa especialment detrás dels demostratius y en particular detrás de *èll:*

El Jèp de les Rostes era un pòbre que s' esqueixava si veya xicòts. Èlls que per xò 'l seguien. Aquèt que li tirava un ròch, aquèll que li cridava Jèp, l' altre que li deya Rostes, y una feramada de xichs que li deyen: esparraquèus. — Anant pel carrer, èlla que sent cridar: *Muniatos calents.* Ells que entrant a l' hòrta, prenien les millors fruytes, la mestrèssa que t' ho vèu, èlls que, cames, aydèume, ¡quina manera de posar tèrra al mig!

Èll aixís indeclinable suplèx els suplements llatins *accidit, contingit, evenit, fit, est, succehèx, es,* en tots els temps, demanant còm verdader determinant

la partícula *que*, que demanarien dits vèrps: *Èll que menjo, que menges, que menja, que mengèm*, etc., es igual a *succehèx, passa, es ver que menjo*, etc.

Èll que (succehí que) van trobar a París el Jòrdi de cal Mençó. Èll que (era que) anáveu errats de comptes. Èll que (será que) demá vindrás. Èll que (sia que) no faces falta.

Aquèx *èll* determinant pòt seguir en el metèx ofici callant el *que*:

Èll mengèm pla. Èll cruixen pu les antenes del veixell. Èll te promèto que jo no hi mancaré.

Seria un defècte en el discurs repetir gayre aquèixos *que* y *èll que*, que son pròpis especialment de la rondalla.

NÒTA. La gran fòrça sustantiva verbal que sentim en aquèx *èll*, que sènça ser el personal, en catalá 'l suplèx moltes vegades; ens fa observar que el pronòm de 3.ª persona se degué formar del vèrp sustantiu. Cf. l' hebrèu הוּא, *èll*, y הָיָה, *ser*, recordant el natural cambi de ו en י y 'l de א en ה; el grech ἕ ab ἐς (ἐς-μί, ἐς-σι, ἐς-τί, etc.), el llatí *se* ab *es-se*. *Jo* y *tu* no pugueren tenir un vèrp sustantiu, perquè naturalment regoneixien que l' existència era en èlls participada, mentres que en *èll* (la naturalèsa, el Ser infinit) hi havía l' existència o ser *per se* y primári, y que 'l *jo* y *tu* devien entrar en *èll* (devien *ellarse)* per ser.

Un subgècte s' indica també pel seu setial, o per les seves qualitats servintse dels advèrbis de llòch, dels ordinals y adgectius de qualitat, o altres:

Dónam el de mès enllá. Quédat el de mès ençá. Prènte el de sobre. Te demano el tercer y el quart. Preferèx el vèrt. Tornèume el rodó. Deixa estar el meu.

L' altre es el demostratiu per indicar l' obgècte següent o contraposat a aquèll que s' indica:

No vull aquèx, sinó l' altre. Ni aquèt, ni aquèll fan per mi, sinó l' altre. Retira aquèstos y pòrta 'ls altres.

Altre acompanya molt sovint els demostratius *aquèt, aquèx, aquèll.* (V. p. 204).

Mès valen aquèstos altres. Aquèlls altres ja son fòra.

§ 4. — Pronòms interrogatius y admiratius

Qui, y *què* en preguntes dirèctes o indirèctes son sempre pronòms, y perxò no pòden acompanyar el sustantiu:

¿Qui pregunta? (dirècta). No sé qui canta (indirècta). ¿De qui (indirècta) se riuen sinó de vosaltres? Per qui, ab qui (indirècta) has vingut, no m' ho diràs. ¿Qui es en Sèrgi? Qui son els Lluchs?

Còm el *qui* pregunta de persones en Sing. y Plur., el *què* (ab valor de *¿quina còsa? ¿quines còses?)* pregunta també en Singular y Plural de còses y de l' innominat; Vid. pág. 69. El *¿què?* es casi sempre innominat singular, però en alguns cassos li sentim fòrça de plural: *¿Què combinèu?* es igual a *¿quines còses combinèu? ¿Què barrèges?* es igual a *¿quines còses barrèges? ¿a què dones la trepadella?* es igual a *¿a quin* o *a quins animals dones la trepadella?* podèntse respondre en Sing.: *a l' ovèlla:* o en Plur.: *a les ovèlles.*

Pero 'l *què* còm admiratiu es adgectiu y significa *quant, quants:*

¡Què estrelles! ¡Què tèrra 's vèu desde Sant Geròni! Mira qué finestres en aquèlla fàbrica. Recòrda què dies van estar pel mar. Mira què pa que li dona.

Èntre 'l *que* y 'l sustantiu no hi cap cap adgec-

tiu, no podèntse dir, vg. *¡què bonich jardí!* sinó *¡quin jardí tan bonich!* o *¡quin jardí mès bonich!*

Pòt usarse còm a sustantivat y regir el sustantiu en Genitiu:

¡Què n' hi ha de estona! Què 'n farèu de badalls¡ ¡Què de temps que t' espero!

Pòt usarse sòl sènç adgectiu, seguit generalment d' un altre *que*, ab vèrp, y significa *quant*, advèrbi, o *quant*, *quants*, nòm.

Què que (atònich) crex. Qué que se n' ha de sentir. Què li 'n passarán, si viu. Mira què li còsta de pujar. Demana què val això.

Pòt unirse als adgectius y advèrbis de mòdo, y equival a *quan;* cf. *quam* llatí:

¡Què hermós es Deu! ¡Què ditxós qui 'l vèu! Què difícilment s' hi arriba a vénces a sí metèx! ¡Què aviat tornèu! ¡Què be ho fas!

Avegades sèmbla que afècte al vèrp precehintlo, però en realitat afècta a l' adgectiu o advèrbi:

Mira què son bòns! Què escriu be. Què dòrm tranquil, per quan bòns son, etc.

Interrogatiu de qualitat

Es *quin*, *quina* (pl. 69), y en pregunta dirècta o indirècta acompanya el sustantiu demanant d' èll una qualitat qualsevòl, suficient per distingirlo. Exemples, *ibid.*

Moltes vegades el sustantiu se suplèx:

¿Per quins travalles?—Pels del segón pis. ¿Quin necessites?—El nègre. ¿Quina hòra es?—La una. ¿Quines li has dut?—Les mès barates. ¿De quines ens convenen? —De Fraga, que sien rosses y dolces.

El metèx *quin* es admiratiu y ponderatiu:

Mira quin mòro! Però ¡quina tarda mès xafegosa! Quin xarricar mès ingrat fan les cigales.

Pòt en tal cas acompanyarse d' *un, una:*

¡Quines unes me 'n contava de la Capblanca vella! ¡Quins uns te n' acut! ¡Quina una! Vaya, que no passa.

Admèt davant del sustantiu els adgectius *bell, bò, galán, gran, mal, malehit, sant, trist, valent,* o 'ls numerals:

¡Quina bella estona que hi está! Quin bòn temps! Quines grans festes! Quina mala anyada! Quins sants dies! Quin trist anar! Quin mal temps! Quina malehida gent! Quin valent ximplèt! Quines três visites! Quins dèu soldats! Quina altra vida!

Però si venen altres adgectius, o 'ls metèixos ab altre significat, vòlen *tan* o *mès,* y van detrás del sustantiu:

Quin hòme tan valent! Quina casa tan regrán! Quina còlla mès gròssa! Quines gitanes mès tafaneres!

Interrogatiu de quantitat

Es *quant, quanta, quants, quantes,* (V. p. 69).

Pregunta el número y estensió, y acompanyantse de *sihents, mòdos, plèchs o dobles, anys,* pregunta sobre l' orde de colocació, la manera, els gruixos, l' edat.

Número:

¿Quants son? Responen: *Cap, un, dos, très,* y demès cardinals; y ab respòsta indefinida: *Alguns, uns quants, pòchs, molts, quisaplos, quisaplos quants.*

Estensió o quantitat:

¿Quant vi vòls? Quanta llavor necessites? *Responen* les mesures de líquits, grans, superfícies, etc., acompanyades dels cardinals. Ab respòsta indeterminada responen els indefinits: *una mica, pòch, molt, quisaplo,* etc.

Ordre:

A quants passes a estudi? A quants estèm del mès? Responen: *a primer, a segón, a un de cap, o a dos, a dos, a très,* etc., pels ordinals o cardinals.

Manera:

De quantes maneres se fa? Responen els cardinals ab *de: De cinch, de vuyt*, etc.

Grux:

Quants gruixos té? *Un sòl, dos, três*, etc., còm al *número*.

Edat:

Quants anys té? Respòsta, còm al *número*. No obstant, els entrevinents ab bestiar usen *anoll, sobrany, terçat, passat de senyal*, etc.

Quant, quanta s' usa també admirant y ponderant ab sustantius:

¡Quant mar he passat y quanta tèrra! ¡Quants innocents crèuen en l' evolució de l' Evangèli! Quants inconscients tracten així d' embustera la Mèstra de la veritat! Quanta, Deu meu, la debilitat de la testa humana, que davant l' amenaça y 'l quisap, esclama també quisap sobre 'l metèx que be sabia!

Juntantse als adgectius y advèrbis es *quan*, advèrbi corresponent a *quam: ¡Quan sábia, quan discrèta, quan caritativa!* però es mès catalá en aquèx cas l' us del *què: ¡Què sábia, què discrèta, què caritativa!* (V. pág. 197).

Juntantse ab vèrps, es *quant*, de *quantum*, y se 'l sustituèx per *què*, pág. 197.

¡Quant o què arriba a travallar! ¡Quant plòra! Quant, o què, o què que l' estima 'l Joán a la seva mare!

§ 5. — Pronòm relatiu

Relatiu de sustáncia

Repetim (Vid. pág. 70) que es *qui* per persones y *que* per còses.

Però fem notar la inaturable marxa del *qui* a ferse *que*.

Axís s' ha fet *che* en toscá, sia de persona o còsa, agent o pacient, singular o plural:

Colui che lavora. Aquèll que travalla. *Colei che cuce.* Aquèlla que cus. *Colei che ho veduta.* Aquèlla que he vista. *I libri che tu leggi.* Els llibres que llegèixes.

El *qui,* puig la *i* no es llètra átona còm la *o* y la *e,* será *que* fins referit a persones, sempre que no sòne *qui.* Sòlament sòna *qui,* immediat detrás de preposició y detrás de l' article masculí *el* o *lo,* per la rahó donada en la pàg. 70. Detrás de *els* o *los* sòna *qui* o *que.* El relatiu catalá no distingèx ja èntre agent y pacient. Lo metèx diu *els hòmes que* (avants *qui) venen,* que *els hòmes que vèus.*

El relatiu ademès de córrer a la sòla forma *que,* no vòl tampòch, declinarse, preferint indicar els cassos per la preposició de l' antecedent, o pel demostratiu general *hi, en.*

En les còses (en) que pènso, m' hi fixo be. Ab la llavor (ab) que sèmbres el camp, podries passar l' hivèrn. Del menjar (de) que 't queixes, n' hauries d' estar content. Sobre 'l matelás (sobre) que dòrms, esténhi un llençòl. Pel sant (per qui) que pleguèu, tothòm dona, perquè es molt poderós còntra la secada. Tras del tempanell que hi ha 'l pilòt del blat, hi ha també un pilòt de llegum. El gran camp de l' Andorrá que no s' hi cullia res, l' han deixat per pastura. Déixam aquèlla navaja que tu t' hi afaytes. La persona que en murmuren, diu que li xiulen les aurèlles.

Parlant de llòch, el *que* equival a *ahont,* y no necessita cap preposició ni demostratiu:

La fònt (en) que nosaltres pouávem, s' ha estroncat. La casa que anèu, es bòna. Es aquí que plòu tot l' any.

Tampòch necessita preposició en el Datiu y en el Acusatiu:

Ets astut, la persona que (a qui) vòls mal, tart o d' hòra la fas pèrdre. El nòy que castigues, es mènos culpable.

El relatiu provençal *que* té un us molt semblant:

Ero à Nimes, sus l' Esplanado.—Qu' aquèli courso eron dounado. Era a Nimes, a l' Esplanada, que (llòch) aquèlls cossos eren donats. Es aqui, pauro, que se canto,—Aqui que de pertout s' adus li malandrous! Es aquí, pobrèta, que 's canta,—Aquí que de pertot s' hi duuen, els malalts. Nous bouié lou sang, de degun trouba—Que noste canoun pousquesse escouba. Bullíans la sanch de ningú trobar—Que nòstre canó pogués escombrar.—Ero un viéi pous tout garni d' éurre—Que li troupèu i' anavon bèure. Era un vell pou tot guarnit d' hèure. —Que 'ls remats hi anaven a bèure. (De *Mistral*).

El *qui* repetit distribuèx y equival a *un*, *un altre*, *un tercer*, etc.:

Qui se n' admira, qui se 'n burla, qui s' hi gira de costat.

El *qui* a vòltes suplèx *una* o *alguna persona*, y ab negació, *ningú:*

Hi havia qui (una o alguna persona que) m' aconsellava 'l doctor Robèrt, y no hi havia qui (ningú que) m' aprobés el retardar la meva curació.

El *qui* significa a vòltes *si algú: Qui contravinga* (si algú contravé) *al text de la llèy, será castigat.*

Qual fa la frase de perfeta semblança *tal qual: Vèus aquí llètra còm la meva; es tal qual, no li manca res.* Aquèixa frase significa també *axís axís: ¿Còm seguèx el seu fill malalt? — Tal qual.*

Diguérem en la p. 71 que *qual* no era relatiu catalá. Vèges còm el toscá l' usa en alguns cassos, y còm en els metèixos cassos será mellor espressarlo en catalá.

1.er Quant el relatiu s' antepòsa a l' antecedent:

Siamo tre. Il qual numero se ti pare piccolo. Dònchs, en catalá dirá millor: *Som très. Quin nombre si 't sembla petit... Pare che morrá. In qual caso farete cosí.* Catalá: *Sèmbla que morirá. En quin cas farèu aixís.*

2.ón Referintse a un antecedent separat o llunyá: *Ammonisce i novizj e gl' imperfetti nella via de Dio, i quali non hanno ancora mortificati i sensi. Amonesta els novicis y 'ls imperfets en el camí de Deu, qui, o 'ls qui, o 'ls que no tenen encara mortificats els sentits. — Si trovo tra due compagni, uno de' quali era cattivo, l' altro buono. Se trová èntre dos companys, que l' un era dolent y l' altre bò. Io non cercherai quei ventaggi, per obtenere i quali fa bisogno d' arrischiarsi molto. Jo no cercaré aquèlles ventatges que per obtenirles convé arriscarse molt.*

Donchs èntre *quin, que* ab l' article determinat, y 'l sòl relatiu *qui, que* suplèixen sempre l' us del *cual* castellá y toscá.

Còm se vèu es molt comú callar l' antecedent davant del relatiu *qui:*

No 't fies de (aquèlla) qui has ofès. Apártal de (aquèll) qui te 'l pòt robar. La paraulèta de Deu (aquèll) qui la sent a dir y no l' aprèn.....

Si l' antecedent es nòm de llòch, s' usa a vòltes *hont* en llòch de *que* (cf. el francès *dont* y 'l toscá *onde):*

El pòble d' hont (de que) me parlèu, me es conegut. El mar per hont (pel que) he navegat, no es pas perillós.

Relatiu d' accident

Es *quin, quina,* y 's respón a sí metèx còm interrogatiu, Vid. p. 71.

S' usa, 1.er Per respóndres a sí metèx còm indefinit:

¿Quin passava?—El quin pòts pensarte, l' herèu,

perquè 'l vell ja no surt de casa. ¿Quines cusien mellor? Tira, les quines tu saps, les de cal *Babau*. ¿Quins ho han de dur? El quins te sèmble... feçho dur als grans.

2.ón Sempre que 's denòta elecció, divisió, o distinció en qualsevòl concèpte que 's funde.

Mès m' agraden les quines vènen a la Boqueria. A mi segons quina les vèn. Tu vas per les quines son blanques, el Pere per les quines no ho son. Prèn les quines son teves.

3.er Si hi ha dupte èntre l' us del *qui*, *que* y del *quin*, *quina*, no hi haurá inconvenient en optar per l' últim: *Mira, nòy, dues estampes, escull la* **que** *(y mellor, la* **quina***) vulgues*. Y per això nòtes que el *que* ab article masculí singular es casi sempre innòminat: *Feç el què tu vulgues. No sé del què parles o de què parles*. Y axís será preferible usar el *quin*, *quina* sempre que no es innominat: *Menja el quin* (pa) *vulgues*, y no *el que vulgues*.

Quin repetit distribuèx y equival a *un... altre:*

Quin m' agrada, quin no. Quines son bònes, quines no tant.

Es ben lleig que molts no sápiguen traduhir del castellá frases còm: ¡**Qué** *jardines más hermosos! Ve de* **qué** *árboles habla. Por* **qué** *razón lo pregunta, etc.* Dèu dir: **Quins** *jardins mès bonichs! Mira de* **quins** *arbres parla. Per quina rahó ho pregunta.* De cap manera: ¡**Què** *jardins mès bonichs! de* **què** *arbres, per* **què** *rahó.*

§ 6.—Us dels pronòms y adgectius indefinits

Els adgectius indefinits de la pág. 72, y altres responen tots d' un mòdo indefinit, vago o indecís a les dues preguntes *qui* o *quin?* y *quant?* Per respondre a *quin* concrètament s' usen els demostratius,

els adgectius de qualitat, els ordinals y altres adjunts. Per respondre també en concrèt a *quants* s' usen els numerals cardinals.

Repetim (pág. 74) que *u* y sos compòstos en la forma en *u*, son pronòms personals comuns de dos y responen a la pregunta *qui?*

¿Qui parlava? U, ningú, algú, cada ú, quiscú, cadascú, cascú parlava.

Responen vagament a *qui?* o *quin?* els següents:

¿Quin somia? *Unhòm, tothòm, un, ningún, cada un, quiscún, cadascún, cascún, altre, tot altre, un o altre, l' un o l' altre, tal, un tal, cèrt, tal, tal altre* (distribuhint), *un cèrt, qualsevòl, el quin se vulga.*

Sempre paga unhóm els testos. Tothòm ho diu. Un de la còlla. Ningùn dels meus. Cada un plèga 'l ram en escalfant el sòl. Un altre ho hauria fet. Un cèrt hòme. Tal diu que vindrá; tal altre diu que no. Tota altra persona fòra d' èll ho faría millor.

Tot altre còm pronòm personal es sòlament singular y comú de dos: *Tot altre n' está enterat mènos èll o èlla.* Referit a còses, o innominat, diu *tot l' altre, tota l' altra, tots els altres,* etc.

Altre adgectiu significa *còsa diferent o divèrsa: El cavall es ben altre* (diferent) *del que jo 'm creya.* Aixís, còm adgectiu, sòl acompanyar sustantius, pronòms y adgectius personals, demostratius, o indefinits y numerals: *Vull altre* (diferent del present) *pa y altre vi. Nos-altres, vos-altres, aquèt altre, aquèx altre, aquèll altre, un y altre, l' un l' altre, uns ab altres, l' altre, un altre, cèrt altre, un cèrt altre, algún altre, tot altre, molt altre, quin altre, tal altre, tan altre, dos altres, très altres,* etc.

Acompanyant els numerals, s' antepòsa als determinats y 's pospòsa als indefinits: *Cómpran altres*

vint. Mil altres opinen al revés. Cent altres ho esperen. Ademès, ab un *de* se pospòsa sempre que significa diferència de qualitat a mès de la de número: *Tinch una gramática grega y vinticinch d' altres* (gramátiques no gregues). *Tinch una gramática grega y n' espero altres vinticinch* (gregues també).

Altre ab article definit significa també còm en llatí *el segón*, sia precedent o següent al primer. *L' altre any*, (o antany, o l' any passat), *l' altra semana* (la semana passada). *Es a l' altra plana. Vindré l' altra semana* (la immediata següent). *Ahir l' altre* (despusahir). *Demá l' altre* (demá passat). *L' altre dia* es vago, y significa *un d' aquèstos dies passats.*

Altre sing. masc. sènça article es innominat: *Altre diries si 'n sapiguesses la meytat. Per altre feya el desentés. No pòt ser altre sinó lo que tu dius.*

Cal distingir *uns ab altres* recíproch de *uns* (comparats) *ab altres: Uns ab altres m' agraden.*

Cada, quiscú y sos compòstos son distributius.

Altre, algòm y *quelcòm* son innominats:

Allò ¿qué seria?—Algóm deurá ser. — Cèrt altre seria — en altre carrer.

Responen vagament a la pregunta *quant o quants?* els següents:

¿**Quants** soldats arriben?—*Tots, pòchs, molts, no gayres, masses, mès, mènos, pròus, tants quants, o tants còm, varis, quisaplos, no pas pòchs ni gayres, alguns, uns xichs, unes miques, fòrces, un poder, etc.*

Cap y *gayre* s' usen duptant, preguntant y negant:

Mira si ha **gayres** firetans, si passa **cap** esmolèt. ¿Hi hagué **gayre** rebombòri? Se dona **cap** còlp de bastó? No hi trobarás **gayres** peixos. Es que no n' hi ha **cap**, no se n' hi vèu la cara d' un. ¿Hèu comprades **caps** estovalles? No n' hi acuden pòchs ni **gayres** de gitanos a les fires de Verdú.

Cap, pronòm o adgectiu, davant d' oració negativa, estalvia la negació:

Cap ho crèu. Cap ho faria 'l que èlla fa. Cap ona rebèja 'ls rinxos de ses trènes a flòr d' ayga; cap vent alèna sobre 'l mar.

Fòrça, *massa* y *pròu* s' usen declinats, o no.

Feu fòrces crits y desvetllèu la pátria,
Pròus didòts l' apetonen, pròu parastres,
Masses la brèssen, massa hòres que dòrm:
Força cadènes lligarán sos braços.
Ab l' encrocada aixís entaubits, trau
Del goroh els peixos el pescayre astut.

El catalá en llòch de *fulano*, *zutano* y *mengano*, usa *en Pau*, *en Pere* y *en Berenguere*, cf. el toscá *Tizio*, *Cajo*, *Sempronio*.

Y ara no vages a escudellarho a en Pau, y a en Pere. Suposèm que en Pau, en Pere y Berenguere s' avenen per la compra dels blats a cullita. Que 'n Pau aquí, que 'n Pere allá, y aixís passen el dia historiant o pronosticant, sènç alçar una palla de tèrra.

Còp (p. 73) necessáriament dèu acompanyarse de Genitiu. S' usa preguntant y afirmant:

¿Hi avia còp de gent? — Cóp de bestiar hi havia; gent, no gayre.

Una mica, *un pòch*, *un xich*, *còp*, *un poder*, *una feredat de* responen tambè a la pregunta *¿què?*

¿Què volèu? — Una mica de pa, un xich de vi, còp d' escudella, un poder de be de Deu per fer viure aquèts pòbres.

Còp si s' adverbia, sòl dir *a còpia* per *a còp*. Aixís se distingèx millor de *a còlp* (pr. *a còp)* per *a còlps*, perquè *còlp* tenint l' instrument en Plural, es queda èll en Singular:

A còpia de pregarlo, m' ha dit que sí. A còp d' enganyarlo, l' arribá a espabilar, còm èll deya. Sant Esteve fou mòrt a cólp de ròchs. Els Reventes feyen ganyolar el goç a còlp de bastons, per *a còlps de bastons.*

Còp de ab Infinitiu forma una bella frase:

Sa mare plorava y èll còp de riure. Jo cáp de donarli bons consèlls, y èll còp de no ferne cas: peró a les curtes o a les llargues se 'n penedirá.

Tot es a) advèrbi, y significa *enterament, molt, un pòch,* y *juntament, al metèx temps,* o es b) adgectiu, y significa *enter,* o *sencer,* còm el llatí *totus,* y *tots* en número còm el llatí *omnes.*

a) Exemples de *tot* advèrbi significant *enterament; un pòch.*

El meu pare octogenari es tot blanch de cabèlls. Están tot tristos, perquè 'l Ramón es a soldat. Les fulles de les blades y dels cirerers tot vermellènques presentaven, massa aviat, la tardor a mos ulls. El Janèt es aixís tot (un xich) mossòl. Tinch els dits tot enrampats de frèt. Son tot uns ximplèts. Ab tot uns juheus còm èlls no t' hi faces ni pel mal de morir. Sèmbla tot ruch, però ficali 'ls dits a la boca. Veus aquí un rull que no cal serrar, es tot pollat. L' Escabellat de cal Nègre era tot un verí. Será tot un afanyarse si acabèu a migdia. Em sembla tot un dir.

Pòt adgectivarse: *Tot cofòyes o totes cofòyes.*

Exemples de *tot* advèrbi significant *juntament o ensemps,* que es quant acompanya gerundi, y quant posposat, prèn *y,* equivalènt també a *apesar de:*

Tot anant pels camins, resen la bona gent de ma tèrra. Tot plorant o tot rihent o ab un xich de cada còsa, fan els hòmes son camí. Tot menjant, no s' enrahona. Bòig y tot fa bitlla. Enrahona menjant y tot, mal s' escanye. Malalt y tot, seguia la campanya.

b) Exemples de *tot* adgectiu de qualitat:

La pobrèta nèna no hi era tota, y li començaven a

dir bòja. Moltes vegades al cap vespre de les festes no hi eren tots, tenien un perdigó a l' ala. Eren totes malícia per la trista y desvalguda vehina. Aquèsta taula es inservible, está tota corcada. No es cremat tot, bòn tròç no verdèja encara. Ja ho han fet tot. La coca, fillèts, mès n' hi hagués hagut, se l' han endrapada tota. L' herèu Pujòl es tot cer. Sa mare es tota còr. Es tota una mestrèssa piadosa y feynera.

Exemples de *tot* adgectiu numèrich. En Singular se distingèx de *tot*, enter, per no pèndre may article.

Això espera tot pòble. Tòt hòme de be deuria fer altre tant. Tota montanya quant dona als núbols un bes gelat, els en congèx fentlos vuydar els dipòsits d' ayga. A l' entorn de la plèta en cabanyes de fusta dormien tòts els pastors. Hi serèm tòts dos, tòts très, tòts plegats.

Y fòra. Detrás de nòm, pronòm, vèrp o advèrbi, es usadíssim per significar exclusió, equivalènt a *y no mès, y res mès, apesar de tot.*

¿Es lladre y fòra? No 'l crèga tan bòn hòme. Eren très y fòra. El padrí no estava per soroll, y èlls cantar y fòra. Feçho be y fòra.

Tant, còm a demostratiu que es, indica una cantitat determinada: *Ell ne té cinch; tants* (sò es, cinch) *ne tinch jo.* Suplèx els numerals multiplicatius dihent: *Ne tinch dues vegades tant, o tanta, tants, tantes, o 'l doble, très vegades tant, o 'l triple, etc.*

Es també indefinit y forma frases, còm: *Senyalar un tant, donar, guanyar un tant; tant se me 'n dona; ne passa tantes; tantes grácies.*

Quant es correlatiu de *tant,* però sempre 'l sustituim per *còm: Tanta gent còm (quanta) hi ha, surta deseguida. Som tants còm (quants) èlls.*

Quin, quina, ab article signifiquen també *tant, tanta còm: Cull la quina que vulgues, o tanta còm vul-*

gues. Menges les quines hi ha, o en menges tantes còm n' hi ha. (V. p. 197).

Quant o *tot quant* es innominat y significa *tot lo que: Prèn quant te faça gòig. Demana tot quant vulgues.*

Tants, tantes y *quants, quantes*, sènça sustantiu, suplèixen *hòmes, dònes:*

Son **tants** que pènsen be. N' hi ha **tantes** que seguèixen la mòda. **Quants** visiten la vila, tenen d' admirar la bòna criança y amabilitat dels vilatxants. **Quantes** se corquen d' envèja si una altra fa un bòn partit!

La tendència del catalá a simplificar els relatius fa que als correlatius *tant* **y** *tal* **els contraposèm** *còm* **enllòch de** *quant* **y** *qual: No 'n tinch tants còm* **(quants)** *ahir. Et deixo 'l llibre tal còm* **(qual)** *l' he trobat.*

El *tal* referit a *còm* sòl quedar indeclinable: *Trobarás les teves èynes tal còm les has deixades.* Però pòt també declinarse: *Son tal, o tals, còm me 'ls havia imaginat.*

El pòble va fugint del *qual* suplintlo per la repetició del seu correlatiu *tal*: *Tau tau,* per *tal qual. Tal* (qual) *la vida, tal la mòrt. Tal* (qual) *farás, tal trobarás. Tal* (qual) *dit, tal fet; etc.*

Qualsevòl y *qualsevulga*, plur. *qualsevòls, qualsevulgues*, usats còm sustantius signifiquen *persona de pòch pes*, y prènen *un, una: No so un qualsevòl. Eren uns qualsevòls. Les tenien per unes qualsevòls, o qualsevulgues.* Usats còm adgectius, *qualsevòl* se prepòsa o pospòsa, y *qualsevulga* va millor pospòsat: *Digues qualsevòl còsa; dónali una escusa qualsevòl. Prenia un llibre qualsevòl, o qualsevulga, y llegia.*

Usats còm pronòms s' usen indistintament, y a vegades equivalen a *el quin* o *els quins vulgues*: *Qualsevòls* o *qualsevulgues ho farán. ¿Quines espardènyes*

pendré?—Prèn qualsevòls (les quines vulgues) *y cálçat.* Adgectius o pronòms, si prènen un *de,* se convertèixen en partitius: *Qualsevòl d' èlls. Una qualsevulga de les mates de julivèrt.*

§ 7. — Us del demostratiu general

Diguérem en la pág. 74, que *hi* y *en* signifiquen totes les relacions de llòch, persona o còsa en tots els cassos y números.

LLÒCH

Estat o quietut en un llòch. *Ubi*

Hi equival a *ací, aquí, allí,* o *allá,* y sos derivats:

Dolors, ací hi trobarás sempre una poma per la sèt. Aquí hi hauria estat be la botiga, però no l' hi hèu vulguda. Allí 'ls catalans hi ploraven primer els consòls de sa menyspreuada llar. Mès ençá hi ha una crèu, mès enllá hi ha un pedró; résahi, que 't recòrda un mòrt.

Hi equival als nòms de llòch, ahont s' es o 's travalla.

Nèns, a l' iglèsia no s' hi enrahona. Al camp s' hi respira be. En els masos hi están la maynada galtarogèts. Al teu pòble, si te 'n recòrdes, hi érem per la gala.

Llòch ahont se va. *Quo*

Hi equival a *ací, aquí, allí,* o *allá* ab moviment.

Ací a la meva vòra no hi vinguèu. Aquí hi arribarien les bombes desde Montjuhich. Tots hi corren a bèure allí a la fònt de cal Nis. Acostèushi ací ençá. ¡Tu hi anarás allá enllá.

Hi equival als nòms de llòch ahont se va, o cap ahont se fa un moviment.

Tírathi (a l'ayga). Déixathi caure (en braços de ta mare). No s'hi encaminen tots al corriòl, que mèna cingle amunt a mès bòna pastura. Qui hi puja, pòt pasturarhi violers, campanètes y junça encara may esbrotats.

Llòch per hont se passa. *Qua*

Hi equival a *perci, perquí, perllí*, o *perllá*.

Percí sota hi passa ayga. Perquí hi corre 'l trèn (de *tram*, de δραμ, córrer). Perllí hi ha caygut un vagó (de *veho*, portar). Perllá hi rocèguen les bigues de la baga.

Hi equival als nòms de llòch per hont se mòu un ser.

Per Catalunya hi corren el Sègre, el Tèr, el Llobregat el..... Passèuhi pel grahell, que es mès curt el camí. Fa temps que s' hi passa pel pònt de Drall, aquèll de granit vermellós vòra la Sèu d' Urgell. Pel pònt de Gart la primera ánima que hi passés, devia ser del diable, y vètaquí que hi feren passar una llebra. En dies de llevaci per aquèt rasanch no hi passes, que l' esverat torrent t' hi arrocegaria ab ses roques y brancam.

Llòch d' hont se ve. *Unde*

En equival a *decí, dequí, dellí*, o *dellá*.

Decí véçten, crèumè. Dequí 'n sortirá algòm de bò. Dellí 'n queya ayga. De mès enllá se n' ha estimbat una gran ròca. Dequí pròp en fugien les gralles.

En equival als nòms de llòch desde ahont se fa un moviment:

De les bromes en cau ayga. De la parèt de l' hòrt se n' ha esllabiçat un ròch. En sortirèu aviat d' aquèixa casa. Altres n' han sortit, tothòm en marxa al pòch temps. Sèmbla que se n' han apoderat els follèts.

PERSONA O CÒSA

Hi y **en** equivalen en tots els cassos y números, mènos el Vocatiu, a persona o còsa.

Nominatiu

Singular. **Hi** vèig, **hi** sento. El pare, ja vellèt, no **hi** sent ben fi. ¿Qu' **hi** va, Joán, que **hi** òus mellor d' una orèlla que de l' altra? En Guillemèt podé no **hi** es tot. Fa un mès que 'n Quirze no **hi** travalla d' aquèx braç. Tampòch **hi** caminaries tu d' aquèt pèu. No **hi** dòrmes de costat esquèrre.

Plural. Estaven una mica sombràts del vi; no **hi** eren tots. Tenen ulls, y no **hi** veurán, tenen orèlles y nas, y no **hi** sentirán. Ab pròu feynes s' **hi** veyen per sopar.

Aquèx **hi** equival a *hic* o mellor *ipse*, aixís: **Hi** vèig, *ipse video;* **hi** sento, *ipse sentio*. Si no 's vulgués entendre aixís, deuria traduhirse per Ablatiu: **Hi** vèig (supl. ab els ulls), *his video* (supl. oculis). Per xò creyèm pòch pertinent aquèlla denominació de vèrps *immanents* del P. Nonell en la pág. 186, y de pòca utilitat aquèlla fácil lletania de vèrps que prenen **hi** (Estudis gramaticals, 66 a 87).

Genitiu

Singular. Si no 'n donen pròu, demánan mès (de vi, pa, etc.). A casa no 'n tenim d' això, en buscaries sènça trobarne. De mardux cullne. Prènlin la meytat (de la fruyta). Ell no 'n volia ni pel mal de morir.

Plural. N' **hi** trobava cada matí les butxaques plènes (de nòus). N' **hi** havia de calentes y de frèdes. En corren de mès cobarts que jò. ¿En teniu gayres? A casa no 'n tenim cap; ahir l' esparver se 'n dugué l' últim.

Datiu

Singular. Sempre **hi** era prompte (al travall). El Lluís s' **hi** aduu molt (a sa mare). A allò ray un s' **hi** acostuma; a açò sí que no m' **hi** acostumaré. Per això **hi** té disposició. No m' **hi** sentia capaç (per caminar). A una mala fesomia **hi** acompanyava un dir molt escayent.

Plural. No **hi** son fets a les feynes, y còsta de fers'**hi**.

Éll **hi** sap donar importáncia (als detalls). Als perduts no t' **hi** assèmbles en res. Als dolents no 'ls **hi** vulgues donar convèrsa.

Advertències. En l' últim exemple y semblants de Datiu plural es mes catalá dir: *no 'ls* (a èlls, a èlles) *vulgues donar*. En Datiu singular s' usa **li**, e **hi, lin**, **n' hi**: *Li*, si no li precehèx immediatament altra forma del demostratiu remís: *Dóna***li** *això, explíca***li** *alló;* **li** *deyen*, **li** *contaven que*. *Hi* precedintli l' article demostratiu en Acusatiu: *Acòstal'***hi** (la ma al fòch), *Ensènyal'***hi** (la fruyta al nèn). *Pòrtals***hi** (els rahims al pare, a la mare). *Dónales***hi** (les pessètes a èll, o a èlla). Encara hi ha molts pòbles que no virgulen el *la* davant de **hi**, y diuen: *Tórnala***hi**, *mengèusela***hi** (pr. tórnalay, mengèuselay).

Si el *li* s' acompanya de *en*, diu: **Li** *'n dono* (de pa, vi, paper, etc.), o **n' hi** *dono; no* **li n'** *he pugut trobar*, o *no* **n' hi** *he pogut trobar*.

Acusatiu

Sòlament es de llòch. *Singular*. ¿No diuen que hi anèu? (a Núria). S' hi deixarien caure (al clòt). Surtiuhi al batent del sòl de migdia. Fugiuhi al pòble. Ningú se **hi** acòsta al baterell de les bales.

Plural. Tu també hi anarás a les comes. Veniuhi avants de les dèu als feixillons de Puigdedachs. Marxèu hi a les montanyes. Anèuhi a vèure 'ls prèsos. Báixahi a obrir la pòrta. Pújahi a estendre 'ls xiurons (ciurons y cigrons).

Ablatiu

Singular. Ab ton enemich no **hi** *(cum eo)* vulgues pères a partir. Ab en Ramón fa dies que no **hi** enrahono. No **hi** entench res, o **hi** ha trampa. Si **hi** (*in hoc*) perdés, no **hi** jugaria. Álçat la ròba, per no entrepassar**hi**. Si 't prènen per sabi, que t' **hi** prénguen; res **hi** perdrás.

Plural. En dimònis y ánimes que tornen, qui no **hi** crèu, es un incrèdul. Ab les cuques molts **hi** son poruchs. Tots volien **passarhi** per herèus de can Blanch. Ningú s' **hi** burlava ab els fadrins de Palomera. S' **hi** criaven cepats còm els pins de la Baga Llobetera.

Nòta. L' *hi* es també correlatiu de mòdo, resumint una manera de ser o d' obrar: *Axis no* **hi** *puch dormir. Per tonto no vull passar***hi**. *Còm el Jaume, no* **hi** *vull escriure.*

Impòrta un bòn xich

L' us de l' **hi** y de l' **en** es molt escayent y gráfich; però 'l prodigarlo sènç motiu, fa criatura. El *yotisme* y *enisme* de nòstra època sèmbla que vòl imitar els renillèts del cavall en busca de *is* y *enes: Espérins***hi**, *que hi siin tots.* Masses *is,* vaja, masses *is. Tórnals***hi** *les pilòtes.* Sobra l' *hi;* el Datiu está pròu indicat per *'ls. Els* **hi** *pòts di'ls***hi** *qu'* **hi** *vinguin.* ¡Sants Cir, Gil y Guillem, quantes *is! Els pòts dir que* **hi** *vinguen,* será 'l just y cabal que 's necessita. *¿Hi volèu venir***hi?** Sinch sinch sliri; vètaquí 'l refilèt de la piula gròga. **¿Hi** *volèu venir?* es lo sèri, lo catalá.

A n' en Joán te li n' enduus el nèn. ¡Encalça, violí, les semifuses! Dirá: *A 'n Joán te li 'n duus el nèn,* y millor: *Te 'n duus el nèn del Joán.* Fins es mès consistent l' us de *li* en llòch de *n' hi* quant hi ha altres *enes: No n' hi donen,* diu millor: *No li 'n donen.* Els escriptors *q*ue cèr*q*uen cláusules llis*q*uívoles, fan còm els nins *q*ue rellis*q*uen sobre el *g*laç. Repáres ensemps en nòstra cláusula anterior el mal efècte que resulta de moltiplicar la metèixa o semblant llètra.

§ 8.—Us dels adgectius numerals

Els numerals **cardinals** indiquen el número, y concèrten ab la còsa numerada, be que sòls son declinables *un, una, dos, dues, cent, cents, centes, mil, mils* y *milió, milions, bilió*, etc. Responen a la pregunta *¿Quants?*

¿Quants amichs tens?—Cap o zero. ¿Quants Deus hi ha?—Un no mès. ¿Quantes iglèsies de Jesucrist?—Una, no mès, la Catòlica.—¿Quants temples té l' Iglèsia?—Aquí un, allá dos, mes enllá quatre, etc., fins a sumarne cents y mils, ahont preguen centes y mils ánimes.

Si 'l número cèrt y fix es desconegut, s' indica aproximat per *uns, unes, o aixís, cèrca, perllá de, pòch mès o mènos*, o repetint dos números per la disjuntiva *o*, y principalment si 's referèx a temps, se diu també *pòch avant, pòch arrere*.

Uns dèu pastors per unes sis mil ovèlles. Eren quaranta dos o aixis. Cèrca dos cents pins li formaven un bosquèt, que hi sortía cada matí a les sis pòch avant pòch arrere. Tornarèn perllá de les onze. Trènta cinch o quaranta, trènta vuyt o quaranta *(segons lo que es pòt aproximar)* isarts volaven a nòstra vista per xaragalls y esquèrts.

Els cardinals s' usen còm sustantius ab article singular, suplint *número* o *nombre*: *El dos, el sis, el vuyt, etc.* O còm sustantivats ab article plural y concertats ab la còsa numerada: *Les dues* (germanes) *arriben a la metèixa hòra. Els nòu* (arbres) *donen pròu fruyt.* O còm adgectius ab el sustantiu esprés y ab article o sènça. *Dotze pans, catorze coques, els dotze pans, les catorze coques.*

Suplèixen els ordinals per contar els sigles, anys,

dies y hòres, però no les èpoques, períodos, anyades, mèsos, setmanes y temps:

Retaule del sigle quinze. La literatura del sigle catorze. L' any dèu de ma carrera. El còlera del cinquanta quatre. El jubilèu del mil nòu cents. El vinticinch de març, el dos de febrer, el quinze d' agost, festa de Nòstra Senyora. La una del matí. Les onze. Les quatre de la tarda.

Contant els dies del mès, se diu: *dia vint, a vint, o als vint, trènta, a trènta, o als trènta de Janer*, etcètera, suplint *dies*.

Contant les hòres, se diu v. g. *les dèu*, suplint *hòres*, o s' espressa *hòres* sènç article: *son dèu hores*. Cf. el francés: *Il est trois, quatre, dix heures.*

Alguns cardinals s' usen per significar un nombre indeterminat gran o petit: *Qui fa un cove en fa cent. T' ho he dit mil vegades. Els digué quatre paraules.*

Els compòstos d' *un*, *una* vòlen el sustantiu sènç article y posposat en singular: *Aquí tens vintiuna pessèta, trènta un llibre, cent una ovèlla.* Però si duuen article, vòlen plural: *Aquí tens les vintiuna pessètes, els trènta un llibres, les cent una ovèlles.* Avuy el cálcul usa frases còm: *Rals, vintiún; pessètes, trènta una.*

Mil sòlament prèn plural essent indeterminat: *Hi son a mils. Ne vòl molts, pòchs, no gayres, etc., mils. Comprá mils de bestiar.* Acompanyantse de cardinal determinat, queda sempre en sing.: *Dónalin dos mil, cent mil, dèu cents mil, etc.*

Els colectius, còm *vintèna, trentèna, centèna, centenar, miler* son de sí indeterminats: *Hi ha un centenar d' hòmes, un miler de còls, o uns cent hòmes, unes mil còls.*

Abdós comprèn dues unitats que formen una parèlla sènç arribar a três. *Abdós espòsos, abdós ulls,*

abdues aurèlles, abdues mans, abdues mániques, abdós cuixals de las calces, abdós vidres de les ulleres. Se dirá donchs: *Repassa abdues, o les dues, o totes les dues, mániques de la camisa.* Seria inexacte dir: *Repassa dues mániques de la camisa,* puig suposaria que 'n té mès. No seria precís dir: *Repassa totes les mániques de la camisa,* puig no les precisa, quant es comú precisarles en cassos semblants.—*Abdós* es l' únich rastre que 'ns queda del dual hebrèu y grech.

El cardinal se convertèx en partitiu per mèdi de *de:*

Três de novells y un de vell que 'ls ensenyará de refilar. En tornaren del bòsch sis d' esgarranxats, quatre d' espunyits, y dotze d' estaburnits de la soleyada.

Els romans dividien el dia en quatre hòres, que 's deyen *primera* (de les 6 a les 9 del matí), *tèrça* (de les 9 a migdia), *sèxta* (de migdia a les 3) y *nòna* (de les 3 a les 6 de la tarda). Aquèixa divisió sòls se guarda en la liturgia; no obstant, la llènga vulgar té frases còm *fer algòm a primera hòra, fer sista, fer nòna,* prèses de dita divisió. El catalá partèx el dia en *matí* y *tarda.* El matí comènça a *mitja nit* y la tarda comènça a *migdia.* El matí té còm la tarda dotze hòres, que s' indiquen pels cardinals, aixís: *La una, les dues, les très,* etc., *del matí* o *de la tarda.* Les hòres fosques preferèx anomenarles *del vespre, de la matinada: La una, les dues, les très de matinada; les vuyt, les nòu, les dèu del vespre.* Y encara de les dèu del vespre a les dues de matinada se diuen hòres de la nit: *Les dèu, les onze, la una, les dues de la nit, mitja nit. Les sis y les sèt* se diuen *de la tarda* a l' estiu y *del vespre* a l' hivèrn. Les divisions de cada hòra s' indiquen dihent, vg.: *Un quart de nòu, dos quarts de nòu, très quarts de nòu.* Es un castellanis-

me dir *les vuyt y quart, les vuyt y mitja, les vuyt y très quarts, o très quarts per les nòu.*

Nòta. Ara per llèy de Governació el dia 's dividèx en 24 hòres, cessant la divisió de dia y nit, matí y tarda, etc. No obstant, el pòble fará be de continuar en sa divisió poètica, precisa y gráfica.

Ordinals. S' usen: 1.er Per significar les èpoques, els períodos, les anyades, els mèsos, les setmanes y dies de la setmana.

En la **segona** època de la vida. En el **tercer** período de l' història. He escaygut la **quinta** anyada. El Juny es el **sisè** mès. Estèm al **quart** dia de la setmana. Es **tercer** diumenge.

2.ón Per l' any y dia primers d' una sèrie: *El primer any de l' era cristiana. El primer de Maig. Als primers de mès,* vol dir *als primers dies de mès.*

3.er Per significar les parts d' una còsa: *Págam el novè, el quart. Es un quart de cinch.*

4.art Còm advèrbis en les sèries de còses: *Primer, segón, tercer, etc.*

Numerals indeterminats. Tals pòden anomenarse *pòchs, molts, uns quants, alguns, masses, mès, mènos, varis, bastants, tots quants.*

Per tot lo demès dels numerals, vid. p. 76.

Comptes. *Sumar.* Els nombres se sumen ab la conjunció *y* espressant deseguida el total ab *fan,* o res: *Quatre y quatre, vuyt;* o *fan vuyt* (total).

Restar. Fórmula: *De dotze qui 'n treu vuyt li 'n queden quatre.* S' usa molt mènys la fórmula *de... a,* o *fins a: De nòu a dèu va un.*

Moltiplicar. Fórmula: *Très vegades, vòltes o camins quatre, dotze, o fan dotze,* còm al sumar. Cf. el francès: *trois fois quatre, douze,* y 'l toscá: *tre volte quatro, dodici.*

La fórmula *très per quatre* en catalá resta, y vòl dir *de quatre très: Très per quatre no 'l tròbo a casa.*

Partir. Fórmula: *Dotze partits o repartits per quatre tòquen très,* o *'ls ne tòquen très.*

CAPÍTOL TERCER

De l' us del Vèrp

§ 1. — Us y equivalència dels mòdos finits y temps

El vèrp indica no sòlament l' acció, sinó la possibilitat, la costum, l' intenció, l' atreviment, l' ofici, decència, licitut y altres respèctes:

Acció: Ara jò menjo. Demá travallaré si a Deu plau. *Possibilitat:* Per tots els camins vas (pòts anar) a Roma. Això 's fa (es pòt fer) de très maneres. En sent clar no hi ha remèy, jo no dòrmo (no puch dormir). Aquí no 's fa (no 's pòt fer) el ximple. *Costum:* ¿Fan (acostumen fer) dèu hòres vostès? ¿Esmorzen, o prènen xocolata? *Intenció:* Pepèt, ¿què diu ta mare? hi va (té intenció d' anarhi) a la romeria? *Atreviment:* ¿Què hi anaria (s' atreviria a anarhi) V. al cementiri a mitja nit? Ah fillèts, ¡quina basarda! *Ofici:* Ell a Barcelona escriu (está ocupat en escriure); els de la Bièla hi teixèixen, el de cal Zidrèt hi mèna un carro. *Decència:* Això no 's diu (no es decent dirho). *Licitut:* Això no 's fa (no es lícit ferho).

Temps del vèrp en general

Els temps senzills signifiquen l' acció indefinida en duració: *Plòu, plovia, plogué, plourá, plòu tu, plòga, plogués,* etc.

Els temps compòstos signifiquen l' acció finida o terminada: *Ha plogut, havia plogut, hagué plogut, haurá plogut, haja plogut, hagués plogut.* Es dir que *ja no plòu, ja no plovia, ja no plogué,* etc.

Els temps bicompòstos signifiquen el temps se-

güent al terme o fi de l' acció: *Ha hagut plogut, va havèr hagut plogut, havia hagut plogut* (p. 108).

Dels temps del vèrp en particular

Indicatiu

Present. 1.er Significa l' acció que s' está fent: *Jo dòrmo, èlls canten.* Significa una còsa permanent en els adagis y consideracions generals.

Qui ab un coix va, al cap de l' any va tan coix l' un còm l' altre. L' obediència es el lligam de la societat. Tot ser racional té conciència.

2.ón Val per l' *Imperfet* quant se repetèx ab *que* detrás de altre Imperfet: *Tots se divertien, y èll, pobrèt, plòra que plòra (plorava).*

3.er Val pel *Perfet* sempre que 's conta un fet ab vivèsa, y en general còm a Present històrich:

Ell m' amohinava, jò que li parlo (li he parlat) clar. Arribá 'l celestial missatger y li diu (digué)... Alexandre tot de còlp se sent poderós, passa a l' Asia, derròta a Darius, s' encamina a l' India...

4.art Val pel *Futur* per indicar la resolució sèria o la facilitat de fer una còsa:

Pensèm ab en Guils anar plegats a la fira, y si no 'ns surt be, deixèm (deixarèm) l' ofici. Que arribant al Cortal, no hi ha 'ls pastors, te 'n vas (te n' anirás) cap al Conangle. Arribarèm a les nòu, sopèm deseguida, y a dormir. No 't frisses, torno deseguida.

5.nt Val per *Imperatiu* quant mana, aconsèlla, suplica: *Ara prèns caldo* (per *prèn*) *y després veurèm.*

6.è Val pel *Present de Subjuntiu* quant prohibèx ab mòlta fòrça: *Donchs això no ho fas,* (per *no ho faces.*

7.è Val per *Optatiu* quant es condicional y va ab Futur.

Pararèm y si no venen (vinguessen), plegarèm el

ram. El crides, y si no 's lleva (llevés), será que está malalt.

8.è Val per *Optatiu* y *Plusquam* passats de Subjuntiu, quant es condicional de condició no verificada y van dos Presents o Present y Plusquam, o Imperfet, senzill o d' obligació.

Ah, minyons, si 'l tròbo (l' haguès trobat), quines festes li faig (li hauria fet). No 'l va trobar.

Si estudio (hagués estudiat) aquèlla lliçó, m' hauria lluhit. Si li ve (hagués vingut) a temp, li 'n deya, o li n' havia de dir quatre de frèsques.

9.è Valen per *Optatiu y Futur* o *Condicional* respectivament dos Presents condicionals de condició possible:

Ah minyons, si 'l tròbo (trobés), quines festes li faig (faré o faria).

Imperfet. L' acció de l' Imperfet se referèx a altra acció simultània, o anterior, o posterior.

Quant la Llúcia hi arribava, totes la saludaven (simultània). Quant el Lluisèt demanava les cireres, el Miquèl y 'l Xèsch, ja les havien fetes fonedisses (anterior). Tots m' esperaven quant hi he arribat (simultània). Ningú cantava, quant he escoltat (posterior).

Val pel *Perfet* a vòltes acompanyantse de Plusquam.

Ja 's havien escorregut els camins, quant sortíem (sortírem) al travall.

Val per *Optatiu* o *Condicional* en oracions condicionals de condició duptosa.

Si li deyes (diguesses) una paraula, se 't cremaria còm un sofre. A no ser jò, l' enganyava pla galán (lo hauria enganyat). N' havíeu de surtir (n' haurien surtit) ab les mans al cap, si no es pel teu uncle. Ab un crit t' el deixava (hauria deixat) clavat. Si no 'l veya (si no l' hagués vist) llavòres, tant de perdut.

Val pel *Perfet*. *Moria el 24 de Novembre en la pau del Senyor. El día dèu se trobava a Roma. Còm dèyem* (hèm dit), *se menja...*

Perfet. Té usables vuyt formes: *Amí, vay amar, he amat, he hagut amat, haguí amat, o vay havèr amat, haguí hagut amat, o vay havèr hagut amat.*

La forma de Perfet pròxim *he amat* es sempre Present: *Avuy he rigut. Aquèst matí, aquèst sigle he travallat.* No 's dirá: *ahir, l' any passat he travallat.* (V. p. 82).

En els cassos que no té determinació present, se li suplèx: *¿Has perdut may?* (en la vida present). *Has anat a Roma?* (en aquèsta Romeria).

En una paraula esclòu sempre tota indicació de temps passat.

Plusquamperfet. La seva acció es passada y referida a altra simultánia, o anterior, o posterior.

Si te 'n recòrdes, quant tu havies estudiat una lliçó, jo ja les havia aprèses totes (anterior). Mentres èll havia dormit, jo havia vetllat (simultanitat). Ja les cases de Vallclòsa havien apagades les teyeres y sòls se sentia de tant en tant algún lladruch per l' ampla vall, quant nosaltres picávem (picárem) a la Moixera (posterior). A la nit, (es dir, quant varen ser a la nit), tots havien acabada la feyna.

Les altres formes de Perfet remòt senzill *amí* o *vay amar*, indiquen un fet enterament passat, y deslligat del *present*, usantse per fets datats desde ahir enderrere: *Ahir vay trobar ton germá a fira. L' any passat arribí a cullir molt y molt. Sempre fou de sabis escullir el millor partit.*

Futur. Significa acció venidora. Pero s' usa pel *Present*, duptant o preguntant:

Vèig un bulto a les fosques; si será (es) un hòme, si será (es) un pinetell, un ginebre, o una boixera, si

será (es) una fantasma, si l' ánima d' un mòrt. Per la fesomía vostè será (es) fill de 'n Pau. ¿Què travallarás a ca 'n Domènech poder?

S' usa per l' *Imperatiu*: *Amarás el pròxim còm a tu metèx. Pendrás aquèsta medicina.*

Futur-perfet. Significa acció venidora, però passada respècte d' altra simultánia, o anterior, o posterior:

Demá (es dir, quant serèm a demá) tal vòlta haurás mòrt. Quant haurèm meditat nòstre no res, haurém sentit disgust d' aquèsta vida. Haurèm trobat un tresor, si trobéssem un amich bò y fidèl.

Significa també dupte: *L' haurá trobat pel camí, aixís ho confiava.*

Condicional

El Futur condicional espressa una acció probable o duptosa, y si l' espressa cèrta, es sempre ab condició.

Condicional Present. Se combina ab el Present, Imperfet y Perfet d' Indicatiu, y ab l' Optatiu y Present d' Infinitiu:

Jò ho probaria. Crèch, creya, creguí que ho faria. Si anesses a Núria, veuries l' olla de la Mare de Deu. A trobarse sòl, tremolaria de por. Encara seria al primer sòn, y pam pam, truquen a la pòrta.

Condicional Passat. Se combina ab els metèixos temps d' Indicatiu y ab l' Optatiu e Infinitiu passat:

Espero, esperava, esperí que s' haurien rendit. Si haguéssem vist el perill, no 'ns haurien pas atrapat. A havèr parat els filerons anit, aquí no hi haurien mancat truytes. Totjust haurien passat el Serrat de la dòna mòrta, y ja plovia.

S' usa molt per demanar favors y fer preguntes ab modèstia y humilitat: *Desitjaria que V. 'm deixés el Camí drèt. ¿Què 'm podria dir si es migdia? ¿No serien pas coneguts V. y 'l Sr Quirze?*

S' usa també per esplicar un fet segons nòstre

mòdo de vèure, sènç assegurarlo: *Estava mòrt al pèu d' un salze. Hi hauria pujat per traure un niu. El vaig trovar a Barcelona. ¿Hi hauria anat no mès per badar còm jò, o 'n duria alguna de cap?*

Imperatiu

L' Imperatiu còm a mòdo significa l' acció manada, suplicada, aconsellada, però còm a temps val per Present o per Futur:

Té un misto, encén el llum. Veç corrent a la font. Callèu. Prèn el llibre y llegèx (*Presents*). Nòy, quant vages ab amo, crèu (creurás) y feç (farás) lo que 't mane. Demá veç (anarás) a la vila y compra (comprarás) llavor de cèbes, que ve la lluna d' agost (*Futurs*).

El llatí tenia una forma imperativa pel Present: *lege*, y una altra pel Futur: *legito*. L' Acadèmia castellana confonent la paraula ab l' idèa diu que l' Imperatiu «sólo admite el tiempo presente» (un èrro). Tot justificantho diu: «aunque lo mandado, rogado, etcétera, necesariamente haya de ejecutarse después» (altre èrro). Quant diu un castellá: «dame la mano, descúbrete,» me sèmbla que no vòl pas que li donen la ma, etc., *después*, sinó en el moment que ho diu. (Vid. el *temps* a l' us de l' hòme, p. 80). Nòtes perxò ademés que l' Imperatiu se forma del Present de Indicatiu.

L' Imperatiu calla 'l subgècte, a mènos que convinga remarcarlo: *Calla, Jòrdi.—Calla* **tu**, *que a mi no 'm dona la gana.*

Avegades desprès d' un Imperatiu ne venen d' altres sustituits per Infinitiu: *Estèu quièts, y callar y travallar d' ayre.*

Avegades se calla l' Imperatiu en cas de molta activitat o precèpte molt terminant: *Au*, (corre) *ab èlls. Ara* (estèu) *tots contents, y cada 'u* (vaja) *a la seva feyna.*

Avegades suplim l' Imperatiu ab les frases *mano que, vull que* y Subjuntiu: *Te mano que faces això*, per *feç això*, dit ab molt impèri. *Vull que sápigues que ja som amichs.*

L' Imperatiu se refòrça ab les intergeccions d' exhortar (p. 128), o per altres Imperatius de moviment, còm *corre, mòthi,* o *mòuthi, dal'hi, alça,* etc.: *Corre menja, fillèt. Mòuthi plèga olives, gandul. Dal'hi travallèu, jovent.*

Al contrari, s' atenua la fòrça del manament ab frases, còm: *una mica, un senyal, un mot, per favor, per amor de Deu, si 't plau,* etc.: *Feçte enllá per favor. Sufrèxho per amor de Deu. Cálçam, si 't plau. Esplícamen un mot. Estella, Joán, una mica.*

Subjuntiu

El Subjuntiu espressa consèll, prohibició, concessió, permís, desig, suposició, incertèsa, possibilitat, etc.

El consèll, prohibició, concessió y permís s' espressen pel Present y per l' Imperfet o Optatiu:

Consèll: Anem a passèig. No li diguèu penjaments a aquèx pòbre. No hi prenguésseu part en la disbauxa del jovent. *Prohibició:* No trènques la voluntat justa de tos pares. No oblidesses pas el camí de la llèy. No 'n pòrtes de llibres inútils. No 'us juguésseu els diners. *Concessió:* Faça còm vulga. Diguèsseu el que vulguésseu, èll feya la seva. *Permís:* Per mès que plòre, no' n faré cabal. Marxe enhorabòna, deixèulo marxar. Ni que vingués el rèy mòro, no l' en arranquèu.

El desig s' espressa per tots els temps, especialment per l' Imperfet o Optatiu:

Present: Obres la tèrra y còm flòr que s' esbadella, faça brotar el Salvador. Deu n' hi do. Deu lo benehèsca. *Imperfet.:* El trobesses, amén; be 't fa pròu patir. Axís se t' omplissen les butxaques de diners. Ja mengessen ròchs aquèsta feram de llangostes. *Perfet:* Deu l' haja

perdonat. Aixís li hagen aplicat l' indulgència, còm mereixía. *Plusquamperfet:* Ell hagués trobat la pòrta tencada; a mig, perquè hi va tan tart. Vosaltres, haguésseu feta la caritat de recullirlo.

El Subjuntiu espressa condició per tots sos temps especialment per l' Imperfet y Plusquamperfet:

Present: Ell hi arribe a temps (si arriba a temps), pròu lo curará. *Perfet:* Ell l' haja trobat (si l' ha trobat) a casa, pròu l' haurá fet sirgar. *Imperfet:* Fésseu lo que 'us diu el pare, no 'us passaria això. Anesses a missa a pagès, sentiries esplicar la doctrina. Si t' adormisses a cavall, veç un xich a pèu, no siga que caygues. *Plusquamperfet:* Haguesses vist el pònt de Molins de Rèy, no diries que aquèx es mès llarch. Haguéssem cregut a qui té esperiència; molt camí podíem donar per corregut.

Futur d' Indicatiu per Subjuntiu.

Es molt hermós en catalá usar el futur pel subjuntiu ab les partícules *quant, llavòrs que, sempre que, tothòm qui, aixís que, tantòst, tan prompte o tan aviat còm,* etc. quant se parla de una acció possible, lliure o contingent, modisme que avuy se pèrt be massa per influència forastera:

Per quiscún Pare-nòstre que 's dirá en cada un dels altars d' aquèsta iglèsia, hi ha concedits 40 dies d' indulgència. Tothòm qui fará favor als pobres, lo lliurará Deu en el dia dolent. Quant anirèu a la fònt, provehiu be. Tantòst trobarèu un necessitat, socorrèulo. Llavòrs que ho haurás vist per tos ulls, ho creurás per fòrça. Qui demá haurá acabat primer, tindrá 'l premi. Aixís que haurás entrat en la casa, saluda els teus pares.

Imperfet d' Indicatiu pel de Subjuntiu.—Es mès catalá en les condicionals ab *si* usar l' Imperfet d' Indicatiu en llòch del de Subjuntiu, que hèm anomenat Optatiu:

Si 'l pare ho volia ray, tots ho farien. Menjaria pa, si li 'n donaven. Si 'l veya, li daria un bòn consèll. Si no feya tanta fosca, ja seríem a Torá.

§ 2. — Us de l' Infinitiu

L' Infinitiu es el nòm del vèrp ab les propietats de nòm y de vèrp.

A. Còm a nòm s' usa, ab article o sènça, en tots els cassos exercint de subgècte, terme o atribut:

Nom. El massa travallar el feu inútil a mitja edat. Dormir a terra no es descansar (atribut). *Gen.* Es digne de viure y capaç d' anar lluny. *Dat.* Bò per cremar. *Acus.* Veyentlo venir, sortien a rèbrel. *Vocat.* Oh plóure benehit, plòu plòu y desassedèga la tèrra. *Ablat.* ab sòls obrir els ulls. Sènça afadigarse. Ocupat en teixir. Venia de cercar bolèts. Castigat per respostejar. Sobre havèr robat a l' amo, encara no volia tenir culpa.

L' Infinitiu nòm prèn adgectius, regèx genitiu, y admèt els metèixos complements del sustantiu:

Es un estudiar contínuu, un travallar pesat, un mal morir. Fa de bòn vèure. Es un bell córrer. El cantar dels mossòls es trist. El riure de molts es riure de tonto.

Molts Infinitius son també verdaders nòms: Cf. *esmorzar* y *l' esmorzar*, *dinar* y *'l dinar*, *sopar* y *'l sopar*, etc.

B. Còm a vèrp, 1.er Té temps present: *amar;* passat: *havèr amat;* y venidor: *havèr d' amar.*

2.ón Prèn el seu complement dirècte o indirècte: *Mirar el cèl. Donar diner als pòbres. Intercedir per altres.*

3.er Prèn advèrbis y nominatius modals: *Estudiar atentament. Llevarse dematí. Caminar llest. Dormir tranquil. Viure alegre.*

L' Infinitiu s' usa independent de tot determinant espressat en els cassos següents:

1.er Per significar que s' está molt distant de fer una còsa:

¿Jò ferme soldat? ¿Tu morirte de fam? Ell passar un dia sènç enrahonar?

2.ón Per indicar una voluntat decidida: *Primer deixarme trinxar que rendirme.*

3.er Còm Infinitiu històrich en llòch de l' Imperfet d' Indicatiu en les narracions que impòrten distribució: *Era un verdader mercat de Calaf: els uns cridar, els altres plorar, les dònes gliscar, els hòmes córrer y cercar aussili, els nèns mirar esferehits, ofegada d' espant sa vèu.*

4.art Pel metèx Imperfet en els contrastes: *Tots se divertien y èll plorar (plorava). S' esbalotava, es discutia, y jo escriure còm si res.*

5.nt En llòch de l' Imperatiu: *Callar y córrer, que 's fa de nit.*

L' us de l' Infinitiu en l' oració ab preposició o sènç èlla, concertat o no concertat, s' estudia en la pág. 154.

Advertim aquí: 1.er Que detrás de *que, còm* y *ahont* se sòl callar el determinant *dèure, convenir: No sé què* (puga, dèga, o me convinga) *dir. Estudia còm* (convinga, se puga) *acabar aquèx travall. Mirèm per hont* (pugam) *surtir.*

2.ón Detrás de *sentir, ohir, vèure, fer, deixar,* l' Infinitiu se presenta sènça subgècte ni obgècte espressos: *Sento llegir, faig travallar, deixo cantar.* O té 'l subgècte esprés y posposat: *Feu entrar el Còsme.* O té l' obgècte esprés y posposat també: *Vèig plantar còls.* O té espressos y posposats l' obgècte y 'l subgècte. En aquèx cas el subgècte ve detrás ab *a* o *per*: *Feya rentar la ròba a la seva dòna,* o *per la seva dòna.*

Obsérves còm en l' anterior exemple la *a* y 'l *per* pòden també significar que la *dòna* es Datiu de profit o benefici.

Si l' obgècte está representat per un afix personal, el subgècte va ab *de* o *per: Feçte ajudar del nòy, o pel nòy. No 'us deixèu respostejar de la o per la canalla.* Si després de l' Infinitiu ve un nòm, podria també usarse el *de* si no 'n resultés confusió: *No 't deixes posar el pèu al còll de la teva dòna,* però dirá millor *per la teva dòna.*

§ 3. — Del Gerundi y del Participi de Present o actiu

Per llèy d' escurçament se confongueren el Gerundi y 'l Participi de Present llatins, al passar al catalá: *amándo y amánt-is* donaren els dos *amant.*

No obstant, queden alguns Gerundis y Participis ab formes distintes:

Infinitiu	Gerundi	Participi
Ardir	ardint	ardent
Assistir	assistint	assistent
Consistir	consistint	consistent
Persistir	persistint	persistent
Resistir	resistint	resistent
Bullir	bullint	bullent
Dormir	dormint	dorment
Eixir	eixint	ixent
Escriure	escrivint	escrivent
Exigir	exigint	exigent
Lluhir	lluhint	lluhent
Morir	morint	morent
Obehir	obehint	obedient

Infinitiu	Gerundi	Participi
Desobehir	desobehint	desobedient
Ohir	ohint	oyent
Oferir	oferint	oferent
Referir	referint	referent
Conferir	conferint	conferent
Diferir	diferint	diferent (adgectiu)
Patir	patint	pacient
Picar	picant	piquent
Podèr	podènt	potent
Produhir	produhint	produyent
Punyir	punyint	punyent
Penedir	penedint	penitent
Presidir	presidint	president
Residir	residint	resident
Pudir	pudint	pudent
Sabèr	sabènt	sabent
Suplir	suplint	suplent
Seguir	seguint	següent
Conseguir	conseguint	consegüent
Tenir	tenint	tinent (sustantiu)
Contenir	contenint	continent
Pertindre	pertenint	pertinent
Urgir	urgint	urgent
Vigir	vigint	vigent
Viure	vivint	vivent
Venir	venint	vinent
Avenirse	avenintse	avinent
Entrevenir	entrevenint	entrevinent
Convenir	convenint	convenient
Disconvenir	disconvenint	disconvenient

Ademès hi ha molts participis llatins de vèrps que no s' usen, còm: *indolent*, *calent*, *indulgent*, *innocent*, *inconvenient*, *rabent*, etc.

De *transire,* passar, sòls ha quedat *transeunt,* y nòms còm: *tránsit, transició, transitòri,* y 'l freqüentatiu *transitar.*

El Participi no obstant de ser igual al Gerundi, se 'n distingia per declinarse: «enueja, composta ab molta malicia, fo causa de la tanta iniquitat per ells perpetrada, no **volents** ne **permetents** que.....» «e lla hon per ventura lo Rey nos volgues calar a la rahó que ells lo aguessen dessenganat **dientsli:** que.....» *La Fi del Compte d' Urgell, p.* 55. Aixís que la llènga ha anat perdent aquèlla flexibilitat llatina, s' ha fet immutable 'l Participi de Present. Ara ja sòls se varia quant ha près carácter d' adgectiu, o sustantiu vg.: *Restant, restants, l' amant, els amants, aprenent, aprenents,* y alguns altres cassos, còm *anants y vinents, els terra-tinents, llòch-tinents,* y *corrents, rabents* ab vèrps de moviment, etc.

Distinció. Podrèm dir: 1.er Que 'l Gerundi es Participi quant equival a relatiu.

Cada dia els tròbo **cantant,** o que canten. Veig lo jove **surtint** de sa cambra, o que surt de sa cambra.

2.ón Será adgectiu quant es atribut.

Valèntli el ser **valent.** Sabènt que l' òli era **sabent.**

3.er Será sustantiu, si ja prèn article: *El* **practicant** *tot practicant una cura.....*

4.art En els demès cassos será Gerundi. Vide ses equivalèncíes y construcció, pág. 155.

Es molt comú acompanyar el Gerundi de *bò y* y de *tot,* significant *mentres, juntament, ensemps:*

Bò y dormint ¿què vòls fer? **Bò y resant** el sant rosari, els minyons hi feyen mès d' una becayna. Pujaven la còsta **tot bufant. Tot fentli** amanyagadures, el feya estar content.

Alguns diuen **tot y,** que no 'ns apar pròu be: *Tot y estantse,* dèu dir *tot estantse.*

Pel Gerundi ab *y tot*, vid. pág. 207.

El Gerundi sòl trobarse detrás dels vèrps *enviar, tornar, venir, estar, anar*, (V. p. 106):

Envíalhi dient que no pòt ser. Tornará preguntant si li havèn portát la malèta. Fa un any que vinch fent lo metèx. Está llegint. Va pensant.

Còm se vèu, detrás de dits vèrps y altres de moviment, o quietut el Gerundi sinó indica 'l mòdo de l' acció dels metèixos, equival a l' Infinitiu ab *a* (V. p. 154): *Veç a casa dihent* (a dir) *que ja hem fet. Tórnaten plorant* (mòdo). *Torna al bòsch mirant* (a mirar) *si ha les ovèlles.*

§ 4. — Participi de Pretèrit o passat

El Participi de Pretèrit catalá de vèrp actiu guarda la significació passiva del llatí: *Camp* **comprat** *per mos pares. Campus* **comparatus** *a parentibus meis.* Axís metèx era passiu còm a complement adverbial en les oracions del vèrp *havèr*: *Jo havia* **comprades, llogades** *les herbes de Montolús. Ego habebam* **comparatas, locatas** (complement adverbial o mòdo còm les tenia) *herbas Montisclausi.* Però al pas que 'l vèrp *havèr* va perdent la fòrça activa de *tenir* per quedarse momificat y útil sòlament per indicar el temps, nombre y persona; traslladèm la activitat al participi, que perxò passa a ser actiu en les oracions d' *havèr*. En la oració *Tu has* **agafat** *una perdiu*, y demès d' *havèr* ab vèrp actiu, ¿qui dirá que 'l participi no significa acció? Se sentiria mellor la respectiva fòrça llatina de *havèr* y *agafat* dihent: *Tu has agafada una perdiu.*

Fòra d' aquèixes oracions, es passiu y va sempre detrás del sustantiu: *Una perdiu* **agafada.**

El Participi de vèrps intransitius necessáriament té significació activa en tots els cassos.

Un hòste vingut de frèsch. Ja han marxat els viatjants, torment de totes les posades.

Menjat, begut y *fumat*, aplicats a l' hòme, sòn actius; be que *menjat* y *fumat*, en sa accepció general, també respècte de l' hòme pòden ser passius.

En Crispí menjat, begut y fumat a espèses de son pare, feya mil troneries ab los dinerons que guanyava a can Rihell. Trobaren el Llupió en la seva barraca de carboner, mòrt, tot fumat y migmenjat dels llops.

El Participi forma oracions implícites de totes classes:

Algunes mòdes antigues, usades (si s' usessen) ara, farien riure. L' imatge de Ntra. Senyora de Montserrat, trobada (que fou trobada) el sigle nòu, es morèna. Alçats (havèntse alçat) de bòn matí, s' encaminaren a St. Joán de l' Erm. Criat (desprès de havèrse criat) èntre montanyes en la melangiosa armonia del bufar del vent per les capcines, del belar de les ramades, y del bruhelar dels bòus, o en el grandiós silènci de les hòres mudes del migdia; tot en el remolí confús de les ciutats li semblava petit y trivial. Tu, encara que mancat (estigues mancat), de tot còm jò, may t' espantes.

Si 'l Participi y també 'l Gerundi no concèrten ab el subgècte de l' oració determinant, s' usen *absoluts* o deslligats, a la manera dels Ablatius absoluts del llatí, y en aqüèx cas sòlen dur posposat el seu subgècte.

Cantant el nòy gran, la mare s' alegra. Durant la vida, fem òbres bònes. Mòrt jò, pòch m' importará del mon. Arribats a la posada, comènça a plòure.

Però ab el Participi passiu de Pretèrit se fan participis absoluts ab sòls callar el Gerundi *havènt*, *sent* o *estant*, y fer concertar el Participi ab el terme dirècte:

El moço, feta la feyna, se 'n tornava. Cullits els alls, els deixen asecar. Veç, y, acabada la professó, vina. El Carles, recobrades les fòrces, se torna passejar. A casa (estant) content jò, contents tots.

Molt sovint el Participi es absolut ab *desprès de* y callant l' Infinitiu *havèr, ser, estar:*

Desprès de (havèr) visitada la família, tórnaten als estudis. Vaig enterármen després de llegides les cartes.

Son absoluts els participis: *a misses dites, escèptos això, dit això, fet, esplicat, vist això, dit y fet.* S' usen a manera de participis absoluts alguns adgectius, còm: *prèvi, salvo. Prèvi el consèll del pare; salvo error.*

Dos participis seguits pòden concertar ab el terme dirècte tots dos, o 'l segón sòl, o cap: *Haurien hagudes trobades les mules,* o *haurien hagut trobades,* o *haurien hagut trobat les mules.* En passiva concèrten sòlament dels dos primers mòdos: *Havien sigudes venudes,* o *havien sigut venudes* (les pères).

Es molt catalá el posposar el participi al terme dirècte ab qui concèrta en els temps compòstos.

Eu hay savis ausits e molts libres legits. *(Eximenis).* Donchs tan grans travalls havia sofèrts en el viatge, que li son quedades pòques ganes de tornarhi.—Ans que agués vint anys cumplits, conquest lo reyne de Mallorques. *(Muntaner).*

§ 5. — Afixació del vèrp

En hebrèu quant la relació d' Acusatiu venia representada per un pronòm, podia aquèt pronòm anar acompanyat de la preposició *hez,* o podia sufixarse al vèrp per mèdi d' un sufix tret del metèx pronòm y

unit al vèrp: *katal hozí*, matá a mi, o *katal-áni*, matám (èll me matá).

El catalá, castellá y basch pòden espressar de aquèixos dos mòdos no sòls l' Acusatiu, sinó també 'l Datiu pronominal.

La rahó fou l' economia, puig sent relacions que ocorren de contínuo, convenia espressarles brevíssimament. Vèus aquí perquè foren adoptades les formes: *me, te, se, li, lo, la, nos, vos, los, les, ne, hi, ho*.

Aixís, a excepció de *hi, ho* y *li* resultaren diccions átones o clítiques, incapacès de sostenirse de sí, devènt descansar sobre l' accent d' altra dicció. Si precehèixen al vèrp, les anomènen els gramátichs proclítiques, y venint detrás, dèuen dirse *hipoclítiques;* però será mès senzill anomenarles *prefixos y sufixos* respectivament.

Escriptura dels afixos

1.er *Hi, ho* y *li*, per ser tònichs, no sufrèixen may cambi. Per sa pòca consistència, *me, te, se, lo, ne, nos, vos, los* (memorialí *méteselo en Nosvoslos*), si 's vòl, se metatisen en *em, et, es, el, en, eus, ens, els. La* y *les* no metatisen; no obstant *les* metatisa sempre que es Datiu, confonentse aixís ab *los: Dónals pa (a èlls), dónals pa (a èlles), els agrada (a èlls, a èlles).*

2.ón Tots els metatisables donen la *e* inicial a la vocal anterior: *No 'm, no 't, no 's, no 'l, no 'n, no 'ns, no 'us, no 'ls complau.*

Detrás de vèrp ademès s' escriuen units sènça vírgula: *Ámam, ámat, ámas, ámans, ámaus, ámals.*

L' Infinitiu finit en *r*, si vòl, la calla, y sufixa del metèx mòdo: *Per canta-m, canta-t, canta-ns*, etc., però es comú sustituir la *r* per la vírgula y resulta mès clar: *Per canta'm, canta't, canta'ns.*

3.er Els afixos singulars: ***Me, te, se, lo, la, ne,*** (memorialí: ***Méteselo en la),*** davant de vocal se virgulen de cara a èlla: ***M' òu, t' òu, s' òu, l' òu, n' òu.*** Entre dues vocals se virgulen també de cara a la segona: ***No m' òu, no t' òu, no s' òu, no l' òu, no n' òu.***

Però si la segona es d' un altre afix, se virgula èlla: ***Me 'l,*** per ***me el; no te 'm repènges. Me, te, se,*** seguits no 's metatisen ni virgulen, sinó l' immediat al vèrp o a ***hi,*** o ***ho: Se te me 'n riu; se te 'ls enfada; se t' hi opòsa; te m' ho escoltava; èll se te m' obria.***

4.art Seguint a formes de vèrp terminades per consonant, o semiconsonant ***u,*** els afixos ni 's metatisen, ni 's virgulen: ***Feçme, feçte, fácense, feulo, feula, feune, feunos, feuvos, feulos, feules.*** L' Infinitiu en ***r*** la pòt mòure, y llavòrs seguèx aquèsta regla: ***Dormirme, matarlos,*** etc.

No obstant, ***nos*** y ***vos*** sòlen quedar reduhits a ***s*** quant se sufixen a sí metèixos: ***Batèms, dihèms, batèus, dihèus.....*** per ***batèmnos, dihèmnos,*** etc. Y 's corre rápidament a la metátesis, dihentse ja: ***Donèuels, encénels, féçels, prenèuen.....*** per ***donèulos, encénlos, feçlos prenèune.***

Fins la ***s*** de ***ens, eus,*** s' arriba a prefixar per ***ens, eus: S' estèm a Igualada, s' estèu al Vendrell,*** per ***ens estèm, eus estèu.*** Dita ***s*** se confón ab el ***se,*** reflexiu o pleonástich, y convindrá escriure, ***ens, eus*** y no ***s.*** No obstant, si 'l pòble corre pel ***s',*** a la fi tindrá rahó.

Concurrència de varis afixos

Pòden unirse hermosament fins a sèt afixos: ***Te se me 'ls les en hi duyes.*** Rahó: l' acció pòt interessar a les très persones (***te me 'ls***) y recaure sobre un obgècte ***(les),*** acompanyant les dues circunstáncies de llòch

en e *hi*. Ademès sempre hi pòt havèr el *se* pleonástich.

Apropòsit del *se* pleonástich, que no tròbo esplicat, cal recordar que 'l demostratiu reflexiu llatí *ipse* (*in-se*, *V. p.* 60) de 3.ª persona s' unia també a la 1.ª y 2.ª: *ego ipse*, *tu ipse*, *nos ipsi*, *vos ipsi*. Vèus aquí que 'l *se* reflexiu de 3.ª persona en catalá pòt ser reflexiu pleonástich de totes les persones còm en llatí. Còm en llatí *mihi ipsi* val per *mihi mihi*, o sia que intensiva el *mihi*; aixi en catalá el *se* pleonástich té la fòrça de repetició de la persona a qui 's referèx. Perxò, *se 't menjo*, *se 'm menges*, se traduhiria *ipsum te manduco*, *ipsum me manducas*, per *te te manduco*, *me me manducas*. — Son cassos de *se* pleonástich ab 1.ª y 2.ª persona: *Jo se 't*, *jo se 'us*, *jo se 'ls menjo; tu se 'm*, *tu se 'ns*, *tu se li*, *tu se 'ls menges; nosaltres se 't*, *se 'us*, *se li*, *se 'ls mengèm; vosaltres se 'm*, *se 'ns*, *se li*, *se 'ls mengèu*.—Aixís metèx es pleonástich el *se* ab 3.ª persona, sempre que no 's referèx a èlla: y no s' hi referèx sempre que l' oració té un altre afix personal (*en*, *hi*, *ho*, no son de sí personals): Ell se m' ho menja, (*ille ipsi mihi hoc manducat*); èlls se te 'n riuen, *illi* **ipsi tibi** *rident de his*. De mòdo que el *se* sòls es reflexiu del subgècte quant va sòl: èll **se** vestèx, **s'** ho pènsa, **s'** ho fa, **s'** hi tròba.

El *se* pleonástich may se referèx al subgècte (llavòres seria reflexiu), sinó a algún dels afixos (*jo se te 'ls en ho pòrto*, *ego* **ipsis** *tibi* **illis** *inde hoc aufero*. Sempre que 's vòl reflectir l' acció sobre el subgècte, s' hi pòsen els personals: *me*, *te*, *ens*, *eus*, ab el *se* o sènça 'l *se*: **Jo** *te 'm menjo*, **jo** *se te'* m, **tu te** 'm *pòrtes be*, o **tu** *se* **te** *'m pòrtes be*, etc.

El *se* pleonástich está generalment en Datiu, però també pòt estar en Acusatiu: *Jo se te 'n duré*.

També l' *hi* es pleonástich a vegades: *No 'ls hi digues res*; bastaria *no 'ls digues res*.

L' *hi* al trobarse ab l' afix d' Acusatiu *le* (lo), *la*, forma ab èll diptongo: *Tórnalehi* (tórnaley) *el llibre* (le) *al Joán* (hi). *Apágalahi* (la llum a algú). *Cerquèulahi* (la gorra al nèn, la còfia a la nèna). Aixís corrèctament parla 'l pòble vell, però 'l jove tendèx a la contracció, dihent en els metèixos cassos: *Tórnalhi*, *apágalhi*, *cerquèulhi*. Temèm que aquèixa contracció fará pèrdre a la frase la referència del *le la* confonent el *l'hi* ideològica y ortográficament ab *li*, simple indicació de Datiu, mentres la primera importava Acusatiu *(le, la)* y Datiu *(hi)*. Tíngas donchs molt cuydado en distingir el *li* de *l' hi*, mirant si pòrta l' un idèa d' Acusatiu y l' altre no. Será *li* sempre que 'l vèrp actiu duu desprès terme dirècte: *Díguelí que vinch* (t. d.). *Li farás un favor* (t. d.). Si es vèrp nèutre será també *li*: *Li sèmbla. Li pervindrá una herència. Li esdevenia sovint.* Será *l' hi (le hi, lo hi, la hi)* sempre que va ab vèrp actiu y no duu espressat d' altre mòdo 'l terme dirècte. *L' hi dona y se 'n torna a qui l' envià. L' hi esplica fil per randa.*

També dèu distingirse el *li* de *l' hi* (lo hi, la hi) ab *hi* local o modal: *Tots dos volien ferlhi* (el niu allí) o *l' hi volien fer tots dos. No l' hi* (la hi) *vull escriure d' aquèix mòdo la carta.*

En frases còm: *Pòsateli* y *pòsatelhi*, *dónatemeli* y *dónatemelhi*, el sentit deurá indicar l' Acusatiu. En *pòsateli* es el *te*, en *pòsatelhi*, el *l*, y 'l metèx en *dónatemeli* y *dónatemelhi*.

Ordenació de varis afixos

1.er Davant o detrás del vèrp, *se* va el primer de tots els afixos: *Se me les compra, dírseles, se 'ls ne vèn la meytat.*

2.ón L' *hi* va derrere de tots: *Se les hi ha menjat, m' hi acostava, se me les en hi portaven, pòrtatelsenhi.*

3.er L' *ho*, que may se tròba en la frase ab *hi*, va també derrere de tots: *Te me 'ls ho prenia, encarrègamelsho.*

4.art L' *en* va derrere de tots els personals; però davant dels demostratius *hi* y *ho*, si hi son: *Pòrtatelsen, pòrtatelsenhi, pòrtatelsenho.*

5.nt *Me, te, lo, la, li* (mem. *meteloldli*) deurien ordenarse així metèx, però la bòna criança vòl que 's done preferència al *te* resultant *te me lo: Prènmela, prèntela, prèntel, prèntemela, acèrcatemeli.*

Si ha 'l *lo, la*, èll es sempre el terme dirècte. Si no hi es, será terme dirècte el quin se referèx al subgècte. *Puch oferírtem* (*m* terme dirècte), *pòts oferírtem* (*te* terme dirècte). Si 'l *lo, la* está repetit, el segón es terme dirècte: *Pòts menjártenselsel* (el pa a èlls, *el* terme dirècte). *Tornèumelsels* (els arguens, 2.ón *els*, terme dirècte). *Amaguèmels-e-la* (la capa a èlls), *amaguèmlosla* (*la*, t. d.).

Regles d' aplicació dels afixos al vèrp

1.era El vèrp sempre que li precehèx negació, o alguna partícula que l' afècte, còm *que, quant, si*, etc., prepòsa els afixos: *No l' hi digues; que li pòrten caldo; si te 'ls hi portessen.*

2.ona També 'ls prefixa en els demés cassos, mènos:

1.er En el Gerundi que, ab negació o sènça, sufixa sempre: *Estalviantho, no féntmels aquèx favor, si portantte be.*

2.ón En l' Imperatiu que també sufixa sempre: *Véçtehi y prènten; rentèulos, cubríumenho tot.*

3.er El Present de Subjuntiu, sòlament desitjant y exhortant y sènça negació ni partícula: *Válgans Deu; válgali 'l ser llest; anémsen, mengèmseleshi.*

4.art En l' Infinitiu: *Podrás dírtelsho; sap espli-*

cársseles. No obstant, pòt encarregar els afixos al seu determinant: *Te 'ls ho podrás dir; se les sap esplicar.* Si l' Infinitiu fa de nòm y en altres cassos, té afixos en els dos vèrps, segons les regles anteriors: *Válgans l' havèrlo trobat; ens convé sabèrho, vèurels deseguida.*

5.nt En poesia, y sovint també en pròsa, se sufixa sempre que no hi ha negació o partícula, còntra la Regla segona: *Farásmho, ¿qu' hi va? Dirásli que vinga.*

ADVERTENCIES:

1.a Quant per rahó dels afixos el vèrp se fa brèu, els afixos se pronuncien molt depressa, però ben separats un d' altre: *Pòrtalsenhi, prènlosen, esplícamelsho.* Lo metèx, si van davant dels vèrps: *Seteme'lsenhi duya*, ll. *setemelzenhidúya.*

2.a Aquèixa multitut d' afixos que son una riquèsa incomparable, serán una dificultat que deurán estudiar be 'ls forasters qui vulguen entendre 'l catalá.

3.a El Sr. Tallander separa per un guió els sufixos de monosílap y de vèrp (p. 106 de ses *Lliçons)* escrivint, v. g.: *no-l, no-y, no-u, que-ns, anar-los-hi, posant-hi*, per *no 'l, no hi, no ho, que 'ns, anárloshi, posanthi.*

No 'ns hi podèm adherir, 1.er Perquè 'l grech, llatí, francès, toscá, provençal, etc. indiquen sempre la pèrdua d' una llètra per l' apostròf, y may pel guionèt.—2.ón Perquè en les metèixes llèngues si varis mots per concórrer a formar una sòla idèa, y ser enclítichs alguns; s' unèixen, ho fan sempre sènç guionèt: ὅστις, ταυτό; *tuque, parumper, prœterquam, quamobrem; uscinne, andarsene,* etc., y no ὅς-τις, τό-αὐτό, *tu-que, parum-per, prœter-quam, quam-ob-rem, uscin-ne, andar-se-ne.*—3.er Perquè 'l guionèt èntre paraules, curtes o llargues, indica unió d' idèa, però separació fònica o d' accent. Aixís podèm separar *Víla-reál, Víla-fránca*, y 'l francès separa *c'est-á-dire* (cétá-dír), *celle-ci* (cèle-cí), etc. Perxò 'l guionèt no pòt separar mots átons, còm son els sufixos de que parlèm.—El Sr. Tallander se queixa de l' abús de l' apostròf. Donchs, no abusarne, y curat.—El guionèt, d' estètich ho es còm el viceguèt davant del cego a qui acompanya.

CAPÍTOL QUART

Us de l' advèrbi

Els advèrbis s' usen còm sustantius: *El còm y 'l quant no 'l sé.*

També s' usen còm adgectius: *Un cas axís sorprèn a tothòm. El dia avants. La nit després* (posterior).

Aquí posarèm exemples dels advèrbis de la plana 112 y seggs., fent advertències sobre 'ls quins ho necessiten.

De preguntar, duptar, afirmar y negar

¿Qui sap si vindrá la teva tia? No ho sé, podé sí. ¿Qu' hi va que ja han tocat a missa? Potser sí, potser no; si per cas, fará pòch. ¿Què hi vòls ser tu? Ca, pòch m' enganyarèu; o ca, no m' enganyarèu pas. El Lluis vindrá demá, ¿òy, mare? ¿Oy que es admirable 'l mar? —Sí que ho es. Hi cantava el còr del jovent.—Oy no.— Oy sí, perquè jo ho vaig sentir.—Ca, ca, t' ho devies pensar. ¿Fa que 'us dihèu Ramón? Tòquen les sis.—Ja; donchs, m' alço.

Qu' hi va equival a *¿què hi jugues?* Perxò dupta y afirma al metèx temps. Lo metèx fan *òy, òy que, fa* y *no fa?* però *òy* accentua mès l' afirmació.

Ca, sòl detrás d' una afirmació en diálech, pregunta o admira. *Tròna.—¿Ca?—Sí, sí, ho pòts crèure. Ha arribat el rèy.—¡Ca! Anémlo a vèure.* Precedint a una oració negativa, nega: *Ca, no podré pas venir. Ca, pòch hi eren.* Repetit, nega sempre: *Ca, ca, ja 'us ho farèu.*

Negació ab vèrp. La negació ab vèrp es *no* sòl, o *pòch* sòl, o *no* y *pas* immediat després del vèrp:

Joán, jo no vinch. Pòch volia cantar. No feya pas un dia que... No marxaré pas.

Èntre *no* y *pòch* y 'l vèrp no hi cap sinó afixos verbals: *hi, ho, en, me, te,* (vid. p. 238): *No m' ho digues. No li 'n portèu.*

Si s' hi interpòsa altra paraula, se repetèx la negació a frèch del vèrp:

No, això no l' hi dirás. Ca, tal còsa pòch se trovará perquí. No que no ho vòl.

Les negacions *no* y *pòch* s' intensiven per *òy* y *ca*: *Ca, no ho obtindré pas. Oy no ho crègues. Oy no t' ho faré pas. Ca, pòch hi pensaven.*

Pròu va immediat al subgècte o immediat després del vèrp sempre en oració afirmativa: *Èll pròu t' ho faria, o èll t' ho faria pròu.* Cal sabèrlo distingir de *pròu* indefinit y de *pròu,* advèrbi de cantitat (págines 73 y 113).

Sí y *no* en les respòstes equivalen a repetir l' oració de la pregunta y s' acompanyen del nòm o títol del qui pregunta en vocatiu, especialment si es persona de respècte: *Sí, Magestat.—No, Eminència.—Sí, Pare.—No, Pare.* O s' acompanyen de *senyor, senyora, senyorèt, senyorèta: Sí, senyor.—No, senyora.* O prènen en vocatiu el nòm pròpi èntre persones que 's tracten familiar o carinyosament: *Sí, senyor Jaume.—No, senyora Terèsa. Sí, don Joán.* O responen sècament *sí, no: ¿Sents?— Sí. ¿Vindrás?— No.* Mès familiarment, va 'l vocatiu èntre dos *sís* o *nos: Sí mare, sí. No, Víctor, no.*

El *sí* y *no* se refòrcen ab altres advèrbis còm *sí, no cèrt, tan cèrt; sí, no de vères; sí pròu, no ca; sí sènç dupte; no de cap manera.*

Pla significa *cèrtament,* y va immediat al subgècte o després del vèrp:

Jo pla, tu pla, el Pere pla se 'n riu, o jo me 'n rich pla, tu te 'n rius pla. Això pla t' escau. Ell pla (que)

estudièm nit y dia. Éll be pla que li n' ha donat una gèca, quê Deu n' hi do.

Vosaltres ho sabíeu pla be. Tu pla (afirma); no podien trobarne de millor per rabadá. El Ciló pla (afirma); es esprés. Ella plá (nega); ¿què volíeu que fes la criatura?

Quant nega, se li suplèx *no:*

Pare ¿em bèch tot aquèt vi? — Això pla (no ho faces), fill meu, de cap manera; agafaries un gat còm un temple.

Pu (de ἦπου, toscá *pure*, cèrtament) advèrbi posposítiu, servèx per reforçar una afirmació o una negació. En oracions afirmatives va immediat al subgècte o detrás del vèrp; en les negatives va immediat al subgècte o al terme indirècte o dirècte, però generalíssimament davant del vèrp:

Afirmatives: Jo pu be n' he menjat. Els Casaces pu hi eren, que jo 'ls hi vay vèure. Mare, el dit me còu pu, sèmbla que hi tinch caliu. Els ossos hi criaven pu, no en duptèu. El meu avi pu be ho deya. A mi pu ¿què em farán?

Negatives: Tu pu no 'n sabrás res. A mi pu may me en parlaven. Nèn, ¿qui ha trencat la cama al goç? — Jo pu no (ho so fet). Ells pu no se 'n riurán; un altre se en podria riure. El jugar pu no 't fará rich. Jo no tinch esclòps pu.

Pu còm en grech, en les preguntes significa *¿no es veritat?:*

¿Li has trobat pu? ¿hi era pu? — Sí, senyor.

Pu, de *potius,* significa preferència còm en llatí:

Joanèt, ja hèm segat blat.— Herba pu havíeu de segar. Diuen que açò del dit es una mala vua; un erístol pu dèu ser, perquè s' encarna molt. Sempre demanèu arengades, lluços pu (*potius*) hauríeu de demanar.

Cèrt (de *certe,* francès *certes*) s' usa sòl o ab *que:*

Cèrt; èlls no hi mancarán. Cèrt, que molts ho negaven.

Tan cèrt suplèx un pensament correlatiu que sòl ser un jurament de paraula o per sènya.

Deya 'n Quirze: Mira, Quelich, tan cèrt (aquí senyalava 'l cèl, feya una crèu, o senyal de serrarse 'l còll, etc.) jò no hi era a apedregarte. ¿No saps que som amichs?

Be, afirmatiu s' usa sòl en les respòstes, suposicions, reprensions (per ironia):

Vindrèu a la tarda.—Be, be, però estudièmho mellor. Be, suposèm... Be, grandíssim, be, ja ho comènces a entendre.

S' usa també en les oracions y precehèx a *pròu* y *pla:*

Be ho sap pròu. Be hi anará, be. Be li 'n sentien dir d' inconveniències. Be n' hi ha de gent, però moltes feynes son per pòchs. Be pròu que li déyem. Ble pla que ho sabrá per esperiència. Be 'n duch de ròba.

Cal distingir el *be* afirmatiu del *be* de mòdo o de cantitat. Aquèt anteposat o repetit s' escriu *ben:*

Ha mòrt be (mòdo). Obriu be (mòdo o cantitat). Corrèu be (Id. Id.). Es ben mòrt, ben plè, ben just. Estava ben tip. Havia ben dormit o dormit be. Menjava ben be.

Tant metèx, pregunta o afirma.

¿Tant metèx l' hèu trobada?— Sí, grácies a Deu. Tant metèx li 'n fas massa per sé'l teu germá. Tant metèx l' hi han atrapat, el lladregó; be 'ls ha pròu costat.

Talment significa *verdaderament;* o es correlatiu:

Estava talment desmayat. Era talment un dia de dòl per la casa.—Talment perdut que no té remèy.

Advèrbis de desitjar

Tots vòlen el vèrp en algún dels quatre temps de Subjuntiu:

Aixís se morís. Aixís hagués trobat la salut. Val-

dament l' hagen puguda bèure ab salut. **Valdament** que plogués. Deu te valga. Deu te benehís. Deu ho fes, que la gent no 's creguessen tan sabis. **Nimay** que pequéssem. **Nimay** l' haguéssem conegut. Si no vòl callar, **nimay**. **Tant de bò** que estiméssem el pròxim còm devèm. Diuen que vindrá.—**Tant de bò.**

Aixis y *valdament* a vegades equivalen a la partícula *encara que* ponderant:

Aixis (encara que) se li opòse mig mòn, èll sempre ha de surtir ab la seva. **Valdament** estigués estenuat per l' abstinència, el bòn penitent may deixava la disciplina.

Nòta. *No pas, nimay* per son us estraordinari, sovint callen el *no, ni;* còm per igual rahó les condicionals callen el *si* (p. 158):

¿Què vòls?—**Pas** (no pas) res. ¿Qui canta?—**Pas** jò, mare. **May** que l' hagués conegut. **May** que dòrme tan mal esperit.

Advèrbis de quantitat.

Aumenten. Díscol en grech en boca de St. Pere (I Petri 2, 18) no vòl pas dir dolent o malvat, sinó mal humorat, o que rènya **molt**. Tenen **quisaplo-quant** vi, **quisaplos-quants** pèus d' olives. El vent bufa **massa**. La musica m' alegra **fòrça**. Son **mès** bòns qu' anyells de pa. Ne vull **al mènos** un. Escriu **un xich** (temps y cantitat). Veç a pèu **un boci, un trocèt, una mica** (temps y quantitat). No ha travallat **un senyal** en tot lo dia.

Igualen. Son **uns** dèu, **si fa o no fa**. **Perllá** d' una vintèna de cabres aferruçades a escapçar curniers. **Cèrca de** mil han dormit al serè per falta d' aculliment. Érem **còm uns** quinze **o aixi**. Té setanta vuyt anys **o aixi**. Ne tinch **totjust** un, dos, très, etc. A casa 'n tenim **pròu**, o **bastant**, per nit. ¡Plòra **tant**! Si travalla **tant**, no ho resistirá. Passèjat **tant còm** vulgues. ¿Es tròba millōr, nòy, el teu pare?—**Aixis aixis**, ¿què vòl

que li diga, Mossèn Genís? tau tau, pòch mès o mènos, pòch avant, pòch arrère está el metèx.

Resten. Casi al cim de la montanya. Ja casi be no 'n queda. Ja gayre be no té esperança de millora. Tantòst no arriba la mare, per vèurel morir. So caygut aquí dalt al grahell, y tantòst me trènco 'l còll. En primavera sènça pluges les herbes creixen pòch. Al mès, o tot lo mès podríem enviarhi 'l Juli. Ab pròu feynes m' han pugut despertar. Tot peixent son fillèt, li deya: pus, no n' hi ha pus; pus, no n' hi ha mès. ¿No me 'n portarèu gens? ni un taçt?—No, ni una molla. ¿No n' hi ha mica ni molla?—No, mare, no, ni un senyal.—¿Teniu gota d' ensiam?— Ni una fulla.

Mès y *mènos* fan les següents combinacions: *Mès y mès, de mès a mès, mès o mènos, mès y mènos, molt mès, molt mènos, pòch mès, pòch mènos, quant mès, quant mènos*, y aixís acompanyen tots els altres advèrbis y adgectius quantitatius y numerals cardinals: *gayre, mica, gens, très, quatre, etc. mès, mènos.* Fan altres frases: *No ferne mès ni mènos, o de mès ni de mènos, venir mènos, no poder mènos de, pèndren, volerne, etc., de mès, de mènos.*

Advèrbis de llòch

Sòlament posèm exemples de les indicacions adverbials concrètes de llòch. (Per tot V. pp. 114 a 119).

Els graners son dalt o adalt. La cuyna es bax o abax al pla de tèrra. Pòsa 'l pa sobre la, o demunt de la taula. No sabèm si 'ls pastors son per munt a la montanya o per vall al pla. ¿Veniu de munt o de vall? Per dints de casa tot era fosch y per fòra totjust brillava allá dalt algún estèl. Rere meu enllòch quedava ningú. No 's trobava almón pròp ni lluny una fontinyòla per apagar la sèt. Seguien detrás sembrant arrèu l' estrage. De pervall ve la marinada y de permunt la tramontana.

Èntre en l' espay o en el temps indica 'l punt

intermèdi èntre dos o varis altres punts. *L' estrèt de Gibraltar es èntre l' Àfrica y Espanya. Vindré èntre très y quatre de la tarda. S' amaga èntre la gent. Es èntre 'ls soldats.* Avegades se diu *èntre mig: S' ha escondit entre mig dels pins.* Si no s' indica sinó un punt estrèm, *èntre* equival a *intre* o *dintre*: *Jo pensava èntre mi.*

Èntre quant junta dues quantitats per sumarles, equival a *junts, tots plegats: Èntre uns y altres, èntre aquèts y aquèlls, èntre jò y èll t' amohinèm.*

Advèrbis de temps

Llavòrs es de temps, però moltes vegades es conjunciò deductiva: *Aquí hi ha perill de caure.— Llavòrs* (donchs), *no hi vull passar.*

May es esclusiu de tot temps: *No hi vindré may a ca' teva.* Però en oracions condicionals afirmatives precedint al vèrp, molt sovint significa *alguna vegada: Si may* (alguna vegada) *vens, te tractarèm còm de família. Si may venies a casa, te n' ensenyaria tot un hortat. May que anésseu a Manrèsa, visitèu la Còva de St. Ignasi.* — *May*, seguit o no de *que* en oració senzilla, es advèrbi de desitjar: *May torne. May que 's vèja.* (Vid. p. 245).

Després y *adés*. *Adés* se referèx a un passat pròxim equivalènt exactament a *suara: Adés ha vingut la tia. Adés, no fa gayre, jugava alegre còm els altres. Després*, al contrari, se referèx a temps venidor: *Després trinxaràs canyòts de blat de mòro pels bòus. Després no 't queixes, si 't surt malament.* Si acompanya temps passat, es sempre dit temps posterior a un altra acció o fet esprés o sobreentès: *Vam parar la trèma y després esperàvem la gran pescada. Y després li van pagar ab coces.*

Tantòst. ¿Còm has tornat tantòst? (tan prompte).

Comunament s' usa aquèx advèrbi còm a partícula temporal: *Tantòst arribe la mula del molí, la posaré a vòstra disposició.*

Prest, prompte, corrents, deseguida, aviat y *sovint* se fan partícules temporals per mèdi de *tan... còm* o *que: Marxa tan prest, prompte, etc., còm vulgues,* o *que vulgues.*

Casi totes les indicacions de temps pòden convertirse en partícules, fentles seguir d' un *que: Ara, tothòra, ja, etc., que sou joves, travallèu.*

Advèrbis de mòdo

No cal sinó posar uns exemples y remètre el lector a la pág. 120.

Tant es fer còm no fer; ça còm lla se dona desgraciadament la rahó a qui té mès fòrça. Travallen a tall de desesperats. Item, se mana a tot fidèl cristiá... El Joán Puig, álies Menut, no hi faltava may. Está ab el pèu a l' estrep lèri lèri per marxar. Les onze están lèri lèri (si cauen o no cauen).

Tal es advèrbi de mòdo, semblança y correlació (V. p. 209) y significa *lo metèx, altre tant, del metèx mòdo: El Perèt ha fugit. — Tal m' hauria fet.*

CAPÍTOL QUINT

Us de les preposicions

§ 1. — Preliminar

Preposicions seguides. Es frequentíssim trobar seguides dues o très preposicions: *De per sota de 'ls ròchs; ve de per enllá:* Aquèx us es degut a que una o dues de les preposicions seguides formen una frase adverbial: *per sota, per enllá.*

Quines se junten. Se junten *a, en, per* y *de* ab indicacions de llòch, podèntse escriure unides per ser átones y de molt us: *A-llá, en-llá, per-llá, de-llá.* L' *a* de quietut esclòu les altres: *A-quí, a-llá.* L' *a* de moviment admèt l' *en* de moviment: *En-amunt, en-avall.* La *en* admèt davant *de, en* o *per: D' ençá, en ençá, per ençá.* També admèt *de per: Surt de per enllá.* La preposició *de* admèt *a, en, per: A desota o desota, en derrere, per desobre.*

Significat. Cal no pèrdre de vista que una metèixa preposició té molts sentits. Mènos *sènça*, totes tenen váries equivalències que convindrá conèixer molt be, per esplicar el diferent règim dels vèrps.

Molts vèrps sèmbla que admèten indiferentment una o altra de dues preposicions, no obstant casi sempre 's veurá que no es idèntich el valor de les dues: *Vinch a travallar* y *vinch per travallar.* La *a* demana immediata aplicació al travall, el *per* sòlament impòrta l' intenció de travallar. Dígues: *Vay venir a travallar,* y *vay venir per travallar.* La *a*

significa que va travallar, y del *per* se desprèn que pugué no travallar.

§ 2.— Distinció èntre preposicions y llètres eufòniques

En la pág. 14 senyalárem còm llètres eufòniques la *i*, *e*, *o*, y la *b*, *d*, *n*. Volèm afegirhi la *a* y la *v*.

La i es mès be eufònica, ja llatina, vg.: *veritat*, de *veritatis*. La *o* ve mès be ja del grech: *Kilomètre*.

Exemples de les altres:

Son molt alluny; afins ademá no tornen. Prenèus-e-la tota. Nòy, ¿d' hont has posat la vèta? A n' èll li valdrá poquèt.

Còm la *a*, *d*(e), *n*(e) o (e)*n*, son ensemps preposicions, vòl el P. Nonell que ja que res signifiquen, se diguen *preposicions simplement gramaticals*. Preferiríem di'ls ab mès precisió *preposicions eufòniques*, però es el cas que no son preposicions ni posposicions, perquè 'l metèx van davant que derrere e ideològicament no afècten cap paraula, vg.: *Esperèm boca tencada* **a** *fins* **a** *que tu parles*. Donchs, sòlament se podrán anomenar *lletres eufòniques*.

Regla general. Les eufòniques *a*, *d*, *n* dèuen usarse poquíssim, per ser contráries a l' economia y a la necessária durèsa del catalá.

Regles particulars

Eufònica *a*:

1.ª No dèu consentirse davant dels monosílaps, còm: **a**-glá, **a**-nòu, **a**-grán, **a**-llarch, **a**-lluny, **a**-fins, **a**-ray, per *gla*, de *glans; nòu*, de *nux; gran*, de *grand-is;*

llarch de *larg-us; lluny*, de *long-e; fins*, de *fin-es; ray*, de *ray*, (V. p. 129).

2.ª Davant de vèrps que encara l' en llènça l' us, còm: a-*botonar*, a-*plegar*, a-*recar*, etc., per *botonar, plegar, recar*..... demanèm als escriptors que miren si la paraula en un punt o altre deixa l' eufònica *a*. Si la deixa, no l' escriguen. Si 'l mot s'usa dels dos mòdos, còm *talayar* y *atalayar*, es mellor escríurel sènç *a*.

3.ª No es consentida en *pera* en llòch de *per*, encara que 'l *per* sia Datiu: *Bò per mi*, y no *pera mi*.

4.ª Es consentida la *a* eufònica en a-*quí*, a-*llí*, a-*llá* per relacions de llòch ab repòs. Dèu no permètres detrás de *en, per*, y *de: enquí, enllá, percí, perllí, dequí, dellá*, y no *d' aquí, per ací*, etc.

5.ª Es consentida en *sènça*, cf. el toscá *sensa*, y 'l provençal *senço*, y en a-*pròp* de repòs.

6.ª Es consentida en: *Sentir* a, *vèure* a, *gosar* a, y en *fer* a *saber, fer* a *conèixer*, davant d' Infinitiu:

Sentirèm a dir, a passar pel carrer, a plorar. Sols n' havia vist a passar dos, a travallar una vegada. Pòch li hauria gosat a mirar la cara. L' hi he fet a saber, a conèixer.

Está clar que si hi ha altres *as* apròp, no s' escriurá l' eufònica: *Ho farèm* a *sabèr* a *l' uncle*, dirá mellor: *Ho farèm sabèr a l' uncle*.

No aumentèm pas les regles. Sòls volíem cridar la atenció sobre l' abús, y aclarir concèptes.

Dèu trobarse en la preposició *a* una fòrça demostrativa vaga (*a* es article, o demostratiu remís, en hebrèu, basch, gallègo, portuguès).

La *a* té una fòrça d' indicació vaga sobre tot l' obgècte y *en* també sobre tot l' obgècte, però preparant l' atenció a concèpte mès concrèt. Perxò no es eufò-

nica la *a* de *còm a* sempre que pòt vertirse per *en calitat de: Còm* **a** *successor d' algún defunt, demanarà...*

Còm **a** tindrá eufònica la **a** si equival a *semblant, a manera* o *a semblança: Una còlla de nèns torrats del sòl y surins còm* **a** *gitanèts.* Quant es eufònica, val mès no usarla: *còm gitanèts.*

Eufònica *n, (en, ne)*

1.ª Caldrá sabèrla ditingir de *en* preposició. Escriure y ensenyar a escriure, vg.: «a n' el pòble a mòrts tocaven» (Nonell, p. 277), per *en el pòble a mòrts tocaven,* es falta d' análisis.

2.ª En cassos en que verament el pòble l' usa còm eufònica: *a na mi, a na tu, a n' èll..... no 'ns fa res,* podrá no escríures, resultant: *a mi, a tu, a èll,* però si 's preferèx escríurela, no dirá *na* sinó *ne* o *n': A ne mi, a ne tu, a n' èll.*

3.ª A molts, taçtada l' ampulositat del castellá, sèmbla que 'l catalá no 'ls òmple la boca, y aquèixos fatxèndes han criat l' *enisme* barceloní. Se sent a cada pas: **Jo** *ensènça ser marquès, me n'* **en** *rich,* y mil frases semblants o divèrses, però carregades de *enes.* Si 'ls escriptors, còm han fet alguns novelistes, sancionen aquèx *enisme* (cal anyadirhi 'l *yotisme* o *iisme,* vid. p. 214), farán un flach servèy a la llènga. Y si un gramátich còm el P. Nonell, p. 177, confonent l' *en* demostratiu ab l' eufònich y 'l prepositiu, fes altre tant, ens faria malíssima impressió. — Fòra de Barcelona diuen que a Barcelona no 's parla be 'l catalá. Donchs fa temps que escolto 'l pòble de Barcelona, y pènso que parla be 'l catalá, y ab una força d' assimilació que avassalla l' immènsa immigració forastera castellana, valenciana, aragonèsa, francèsa, italiana, etc., fentli, si no 'us plau, per fòrça, parlar el catalá de Barcelona. Está clar que 'ls Bar-

celonins no saben el catalá de l' agricultura, dels bòschs y dels aucells, però saben be 'l del comèrç, de l' indústria, de la cuyna, etc.

Té Barcelona a mès d' algunes diccions forasteres, el gust de les vocals obèrtes, el pronunciar un bòn xich satisfet, l' enisme y 'l yotisme, però aquèixos defèctes, pròu reprensibles, no afècten el fons de la llènga.

NòTA. El P. Nonell dona per simplement gramatical (*en* eufònich) l' *en* davant de Gerundi. Donchs, no ho es. De ser eufònich, podrien pèndrel tots els Gerundis, y sòlament el prènen els quins signifiquen temps; advertint que 'l castellá y francès prepòsen als seus gerundis de temps el metèx *en*, sènça que en èlls se puga cercar *en* ni *n* eufònichs.

D eufònica.

1.ª Es eufònica *de* o *d'* sempre que verament no anyadèx cap idèa, respècte, ni fòrça, y sí sòlament facilita la pronunciació. Sòl anar davant de vocal o *d* inicials, precedèsca o no vocal: **D'** *altres entonaren... Còm si* **d'** *en tota la tarda... Y* **d'** *en tot lo sopar...*

Dels sis punts que en cinch planes pòsa 'l P. Nonell de *de* simplement gramatical o eufònich, no resulta *d* eufònica mès que en els anteriors exemples del Sr. Genís, ahont el P. Nonell hi tròba *ociosa* la que èll anomèna preposició *de*. Donchs, no es ociosa, sinó eufònica, que no es pas tot u.

En lo restant de les cinch planes caldria córrer pòch per vèure que 'l *de* es preposició. Seria suficient llegir l' us de la preposició *de* (mès avant). Malgrat la perèsa que fa sempre l' análisis, analisèm:

Cambiar d' hostatge, de pensament, (cap referència a altra persona o còsa) y *cambiar l' hostatge, el pensament* (referència a altre hostatge, a altre sub-

gècte, a un altre pensament).—**Llèsca del pa còm els hòmes** (en talla y prèn una llèsca, y pròu) y *llèsca 'l pa còm els hòmes* (el llèsca tot o simplement llèsca).—**Se n' arrènca de l' espasa, de l' aufòrja** (la fulla de l' espasa y algòm de l' aufòrja, el pa blanch) y *se n' arrènca l' espasa, l' aufòrja* (es trau el tot, fulla, vayna y correjam, el pa y 'l sarró).—**Sempre he pensat de casarme** (he delliberat de o sobre), y *sempre he pensat casarme* (he estat resòlt a casarme).—**Si ara pròvo d' aixecarme** (el de es impresindible).

Ensenyar, *apèndre* necessiten el *de*, puig no s' *ensènya, aprèn o sap* la còsa o l' acció, sinó part **de** la còsa o la manera **de** l' acció: *ensènyo d' escriure* (la manera d' escriure); *ensènyo l' escriure* (tot l' escriure ningú l' ensènya). *Sabèr* suplèx *la manera de*, o no suplint, no prèn *de: Sé cusir, o* **de** *cusir*.

El **de** o l' article ab Infinitiu s' esplica § 7, n.º 25; advertint que es molt corrècte dir, vg.: *quin gust dona 'l vèure 'l sòl, o* **de** *vèure 'l sòl*, y que es incorrècte dir *quin gust dona vèure 'l sòl*.

En lo restant ja 'l P. Nonell tròba al *de* cèrta rahó de ser que no es sòla eufonia.

§ 3.—Us de la preposició *a*

La preposició *a* es demostrativa ab valor de *ecce*, mira, y perxò senyala un concèpte y la paraula que 'l significa. En l' oració *Dono gràcies* **a** *Deu*, la **a** senyala a qui dono gràcies.

Vòlen la seva regència ab *a:*

1.er Els **sustantius** verbals de vèrps ab *a* (Vid. p. 255, 3.er y seggs.), còm: *amor*, *òdi*, *afició*, *donació*, *ròbo*, *furt*, *ofèrta*, *encàrrech:*

L' òdi al pecat y l' afició a la pietat el preservaren. Un ròbo diari a sa mare no li semblava pecat. L' encárrech al corrèu será inútil.

2.ón Els **adgectius** de *favor, agrado, profit, igualtat, semblança, fidelitat, obediència, sumissió, comunitat, propensió,* y sos contraris:

El sòl es favorable a les plantes y profitós als animals. Igual al seu pare, semblant als seus germans. Sies fidèl, obedient, sumís a la conciència que es sempre l' oracle segur. Se sentí propèns a la pietat. Era odiós y desagrahit a tothòm.

3.er Els **vèrps** que signifiquen les anteriors idèes de *favor, agrado, etc.,* còm: *Promètre, donar, condonar, perdonar, restituir, tornar, aconsellar, escriure, dir, declarar, esplicar, contar, manifestar, comunicar, persuadir, anteposar, posposar, preferir, vèndre, comprar, oferir, allargar, dedicar, consagrar, encarregar, etcétera,* vòlen ab *a* el terme indirècte de l' acció.

A sants y a minyons, no 'ls promètes que no 'ls dons. Condona al pòbre son dèute. Aconsellava 'l be a sos companys. Escriu sovint als teus pares. Dedícat al travall. Encarregará les criatures als vehins.

4.art Els intransitius de les metèixes idèes de *favor, agrado,* etc., còm: *agradar, plaure, servir, obehir, amenaçar, convenir, aprofitar,* (tèrcipersonal).

A tothòm plau el riure una miquèta. Servim a Deu y obehim als qui verament exercèixen sa autoritat. A tothòm convé l' escòla de la contrarietat. A ningú aprofita l' ociositat, sinó al dimòni que fa estudi als ociosos.

5.nt Els de *pregar, demanar, suplicar, robar, pèndre, comprar,* vòlen ab *a* la persona a qui 's prega, demana, etc.:

Supliquèm a Deu la salut y demanèm als sants la seva favorable mediació. No prenguèu may res a ningú, perquè cada u vòl lo seu. Comprèm el pa frèsch al forner.

6.è Els tèrcipersonals, còm: *Succehir*, *esdevenir*, *escaure*, *constar*, *aprofitar*, *sabèr greu*, *recar*, etc.

Esdevingué a molts trobarse enganyats. Escau al cristià el cercar la rahó de sa fè, sobre tot en èpoques de evolució religiosa. Cònsta a tots que se sòl donar per bò lo que plau als grans. A alguns els sap greu que 's destorbe la pau, y devia constar a èlls y a tots que l' Evangèli es la guèrra, duradora mentres hi haja qui no 'l rèba. Pòch aprofita a qui no té cadira, que li 'n deixen, puig no sèu quant ni còm vòl, sinó a gust de qui li deixa. A tu 't sap greu y a mi 'm reca.

7.è Els de proximitat, còm: *Unir*, *juntar*, *acostar* *apropar*, *aproximar*, *acercar*, *arrimar*, *atracar*, *agafar*, *estacar*, *amarrar*, *apegar*, *posar*, *enganxar*, *penjar*, etcètera vòlen ab *a* la idèa de llòch o equivalent, y vòlen **ab** per les idèes de companyia, instrument o médi.

Pòsa els boixos al fòch *(ll.)* ab l' altra llènya *(c.)*. Te juntarás ab el Curi *(c.)* a la Font gran (*ll.*). Agáfaho ab còla *(m.)* a la parèt (*ll.*). Estácal ab el ronçal (*m.*) a la menjadora (*ll.*). Acòsta la palla a la batuda (*ll.*) ab la forca (*i.*).

8.è Vòlen *a* devant de l' Infinitiu (Infinitiu local) els determinants que signifiquen *començar*, o *estar fent* una acció, important moviment cap a dita acció o quietut en èlla. L' idèa de *acabar* o *deixar* dita acció pòrta *de* (Vid. son us mès avant):

Moviment: *Començar*, *empeçar*, *principiar*, *arrancar*, *pegar*, *calar*, *clavarse*, *apretar*, *enviar*, *prepararse*, *disposarse*, *dirigirse*, *encaminarse*, *tocar* (sonar), *exhortar*, *animar*, *atiar*, *aquiçar*, *excitar*, *mòure*, *aydar*, *ajudar*, *acompanyar*, *córrer*, *anar*, *passar*, *arribar*, *acostarse*, *ajupirse*, *estirarse*, *etc.*—**Quietut**: *Afanyarse*, *ocuparse*, *ser*, *estarse*, *trobarse*, *escáures*, *habituarse*, *acostumar*, *acostumarse*, *empenyarse*, *divertirse*, *jugar*, *assèures*, etc.

Els dos mocèts començaren a llaurar, y jugaven a

solcar drèt. Quant tocaren a desjunyir, cap havia fet la mès petita llomada. S' acòsta l' amo a mirarsho y 'ls anima a fer sempre semblant feyna. Aquèll any èrem a fer el cors. S' esqueyen a córrer plegats el vòstre Antón y 'l Parrallo. Aydèulo a cullir les viandes. Ajupte a plegar aquèx trocèt de pa. Pèga a fugir. Arranquèm a córrer. Ens dirigim a treure 'l niu dels còrps. S' enfila a havestarlo el Nèn de cal Còsta. Cada dia prepárat a morir. Asseyèus a mirarlo còm travalla. Estíguet a guardar els cabrits, que no s' atancen a esbrotar els perers. Serèm mès a plorar que a riure. Divertims a matar (també *matant*) formigues. Passèu a segar hòrdi. Arribèu a encavallonar aquèlles garbes.

9.è Els vèrps de sentit *saber a* (tenir gust de), *òlre a* (fer olor de), *sentir a* (tenir sentor o sentida de), *pudir a* (fer pudor de):

Fa una fosca còm una gola de llop y 'l mon put a formatge, deyen els hòstes del Rector de La-Llèna. Amiguèts, ¡pfe! això mès aviat put a guinèu. No olia pas tot a flòrs y viòles. L' òli sent a ranci, a morca.

El pòble diu *fer* y *sentir tuf, fetor, vaf, ferum de*. També admèt *tufar*, y *tufejar, envafar* (actiu) y *vafejar*, y *ferumejar;* però aquèts vèrps no admèten calificatiu. Perxò es un neologisme infundat dir: «tufava a petròli,» el metèx que «tufejant de tocino.» (¡¡¡**Tocino**!!! ni es catalá significant el tròç, *cansalada* o *carn salada*, ni significant el tot, *pòrch*. Fòra escrúpols de juheu. L' antich Testament no cita 'l mot *pòrch*, però l' Evangèli 'l cita quatre vegades, sènç demanarne perdó a ningú).

10.è Alguns vèrps prènen *a* en llòch de *per*, còm: *escriure, enviar*, etc.

Li vay escriure a (per) vèure si tenia dipòsit de farines. L' envio a (per) sabèrne la certenitat.

11.è *Jugar* y *condemnar* vòlen ab *a* el jòch y la condemna:

Juguèm a bòlit, a cartes, a truch, a sòca, als quatre pilans. Condemnat a mòrt, a presiri, a galera.

12.è Vòlen *a* els actes dels sentits y 'ls adgectius de còses que impressionen els metèixos:

Cega a la llum. Sort a mos consèlls. Aspre, rústech, fi al tacte. Agradable, lleig, bonich als ulls. Insípit, amarch al paladar. Pudent al nas. Dolç a la boca. Agradable a l' aurèlla. Atent a tes paraules.

13.è *A* adverbial. Servèx 1.er Per fer molts advèrbis de mòdo còm s' ha vist en la pág. 121: *A remá, a les fosques, a les quaranta, a còlp de punys, pintat a l' òli, dibuixat al carbó.*

2.ón Per indicar el llòch ahont se va:

Anèm a ciutat. Arribaren a Barcelona. Entrávem a Puigcerdá per l' estany pentagonal, venint de Ur. Ab el desglaç podien caure al carrer. Arrimèus a la acera, que hi ha mènos perill. Puja al terraplè y salta al fòsso.

3.er Per indicar el llòch ahont s' está, o 's travalla, sempre que no s' indique per *en* (Vid. pág. 261):

Son tots a missa. Son a doctrina. Erem al carrer. Teixia a cal Pònç. Llaura a Les-Dèus. L' han ocupat a Marsella. Dormim a tèrra. Jau al banch. Sèu a la cadira.

El llòch de quietut prèn *a* especialment quant no s' especifica be, sinó que sòls se vòl indicar *perllí pròp, a l' entorn, sobre, sota:*

Ho té als (pròp) pèus y no ho vèu. Cenyiuli la faixa als llòms (a l' entorn). Assegut a taula. Al batre, sòlen el jovent fer quatre salts (sobre) a la palla. Al Pi de les Très Branques (sota, pròp) a mils s' hi han parat.

4.art Còm *a* distributiva, especialment equivalent a *per* o *còntra*:

A dotzènes, a mils, a calderades, a pilòts. Palm a palm, petja a petja, pòble a pòble seguí tota l' encontrada. Jugávem un a un, dos a dos, très a très, etc., segons el jugador.

Podria dirse *palm per palm*, *dos per dos*, *o dos contra dos*, be que *per* y *contra* son un xich mès intencionats que la *a*.—*D' un a un* prèn *a* per *en*, a fi de fugir l' ensopèch de très enes.

5.nt Còm *a* comercial la prèn el prèu distributiu ab els vèrps comercials, còm: *comprar*, *vèndre*, *entregar*, *donar*, *oferir*, *promètre*, *pèndre*, *trobar*, etc.

Son a dèu centèns la lliura (distributiu). Me 'ls donen a pessèta (s' entén *cada un*). A quaranta centèns vinticinch son cars y que fume 'l dimòni. En trobarás a duro 'l cent.

14.è Per la *a* condicional y temporal, Vid. pàgina 158 y 161:

A serhi (si hi fos) tot, no faria disbarats còm diuen. A l' arribar (quant arribárem) a Còll de Canes, venien ganes de bufarse 'ls dits.

Nòta. No dèu confóndres la *a* seguida de *n* eufònica ab *en*. Es *n* eufònica si 'l nòm está en Datiu o Acus., y *en* si 's tracta de llòch o temps ab quietut:

A n' èll ¿qui li pòt fer res? Dígaho a ne les dònes. A n' el teu germá dèus estimarlo mès.—En aquèlla nit y en aquèll bòsch no 's dormia.

§ 4.—Us de la preposició *en*

L' *en* es *a)* conversiu, *b)* distributiu, *c)* modal, *ch)* local, y *d)* temporal.

1.er L' *en conversiu* acompanya la còsa en que una altra 's transforma, detrás de vèrps còm: *Mudar*, *trasmudar*, *transformar*, *convertir*, *cambiarse*, *descompondre*, *resòldres*, *desferse*. *Tornarse* no prèn l' *en*:

El pecador tansformat en just, convertit en penitent. El juheu trasmudat en cristiá. Se mudaren les carícies en mossèchs. Al caure en runes, es descompongué en

pols. Aquèx vinèt ab pòca química 's resoldria en ayga clara. Te farán tornar lèro. Se torna rabihut.

2.ón L' *en distributiu* el vòlen els vèrps de *distribuir*, *dividir*, *partir*, *trinxar*, *tallar*, *descompondre*, *desfer*, *deslligar*, *estellar*, *esberlar*, *esclar*, *esbadiar*, *esbadocar*, *esmicar*, *esmicolar*, *esfarinar*, etc.

Distribuiu l' escudella en dèu plats. Dividiu el bacallá en quatre tròços. Estellava els boscalls prims en dues èscles, y 'ls gruixuts, en quatre o en vuyt, segons èlls. Esmícal en mil tròços. Esbadía la còrda en très brènchs.

L' *en* distributiu s' usa sempre que calènt posar còses en grupos, munts o pilòts, no s' usa *a*. (Vide p. 158).

De dos en dos, de très en très, de cent en cent, etcètera. Posèu les garbes en cavallons, en sillons, en garberes. Estaven en ròtlles. Anaven en còlles.

També s' usa per indicar transcurs en el temps o en el llòch (cf. *in* d' Acus. llatí):

De dia en dia, d' hòra en hòra, de temps en temps; de pòble en pòble, de mas en mas, de pòrta en pòrta.

3.er L' *en modal* es usadíssim per indicar el mòdo, estat o disposició de les còses:

En catalá, en peça, en tròços, en pintura, en flòca (el cotó), en rodona, en cru, en calent, en remull, en rebèig, en serè, en palla ni en pols.

Nòta. Les maneres de *vestir* y *viatjar* pertanyen a *ab*. (Vid. pág. 268).

4.art L' *en temporal* respón a l' *in* d' Ablatiu llatí: *in hac*, *in illa hora*, y significa temps present o passat:

En aquèt moment ha marxat. En aquèsta hòra molts están pitjor. En-guany hi som tots. En altre temps en anys passats, en algunes ocasions havies pescat millor.

O be respón a l' *in* d' Acusatiu llatí: *in posterum, in dies*, y significa temps venidor:

D' avuy en davant. D' ahir en vuyt. De St. Pere en-çá. De Nadal en-llá. De trènta anys en-llá. D' ara en dues hòres tornèu.

Enllá y *enrere* duuen també *en* de moviment referintse a temps passat:

Très anys enrère. De St. Joán enllá (avants de Sant Joán) havia fet bòn temps.

5.nt L' *en local* significa totes les relacions de llòch corresponents a l' *ubi* llatí, o sia, totes les indicacions de llòch en que s' está o 's travalla.

També significa aquèlles relacions de llòch que impòrten moviment cap a un punt y que en llatí tenien *in* en Acusatiu: *Tírat* **en** *el mar; mitte te* **in** *mare*.

Aquèx doble y correctíssim us se 'n fa encara en el Règne de València. Però a Catalunya y en major escala en les dues províncies de Barcelona y Girona, aquèx *en* molt sovint s' ha convertit en *a*. Vèusen aquí la rahó:

L' *en* per sa pòca consistència en els pòbles de pronunciació átona, vg. el francès, el piamontès, el provençal devia pèrdres o reforçarse. El francès el sustituí casi sempre per *dans* y *sur*. El piamontès y 'l bolonyès el refòrçen per una *t*: *en el camp*, vg., diu *ent el camp*. El provençal l' ha perdut; y el catalá a Catalunya sovint el sustituèx per *a*, còm el provençal, del mòdo següent.

1.er L' *en* atònich se pronuncia *an*: *Enllòch, en sèch*, sè pron. *anllòch, an sèch*.—2.ón La *n* de *an (en)* davant de la vocal inicial següent se lliga ab èlla, de mòdo que pronuncièm igual *en amich, en amistat* y *enemich, enemistat*, pron. *a-na-mich, a-na-mis-tat*.—3.er Aquèx desplèch de l' *en* s' ha fet mès general a Ca-

talunya en les províncies dites per la contínua metatisació del *lo* y *los* en *el*, *els*, còsa que ha multiplicat a l' infinit els contactes de l' *en* ab vocal inicial: *En el camp, en els reguers*, pron. *á-nal camp, á-nals reguers*.—4.art En aquèx punt l' *a-na* (que s' estengué també per mancança de virilitat orgánica-vocal davant de *la* y *les: en la casa, en les planes*, pron. *á-na-la casa, á-na-les planes)* quedá dividít en dos elements: *á* tònica y dominant que segons la llèy de la vocal átona posttònica (p. 9, 2.a ralla) degué absorbir la *a* del 2.ón element *na: á-nal camp*, digué *á-n-l camp*. — 5.nt Aquí la *n* desaparegué per massa lleugera, y *á-n-l camp, á-n-les planes*, digué *al camp, a les planes*.—6.è Però molts preferiren pèrdre l' element *á* de *á-na (e-ne)*, y conservar el segón *(ne* o *n')*, resultant ab l' article *ne 'l* = *nel*, *nela*, *ne 'ls* = *nels*, *neles*, igual exactament al toscá *nel*, *negli*, *nella*, *nelle*. Així se diu: *nels meus tròços hi ha una rossor de blat que no 's vèu neles teves feixes*.

Nòtes que la *e* de *nel*, *nels*, *nela*, *neles* es átona.

Resta donchs que a Catalunya l' *en* local tendèx necessáriament a convertirse en *a* o en *ne*.

Regla general sobre l' us de l' **en** *local*

Ocorre de contínuu pels catalans el dupte sobre usar *en* o *a* referintse a llòch.

Donchs en aquèixos cassos de dupte será mellor atenirse al drèt antich y general d' escriure. **en**.

Regles particulars

1.a Se escriurá *en* o *a* indiferentment (essent sempre mès clássich l' *en)* quant en la parla vulgar usèm indistintament els dos:

Al teu sach n' hi ha, o en el teu sach..... Ho duch a la carmenyòla, o en la carmenyòla. Als pòbles de pagès, o en els pòbles de pagès.

2.ª Creyèm pròu fundat escriure *nel*, *nels* y fins *nela*, *neles* quant aixís se pronuncien. El Portuguès escriu: *no*, *na*, *nos*, *nas;* y 'l Gallègó: *n' o*, *n' a*, *n' os*, *n' as*, o *n-o*, *n-a*, *n-os*, *n-as*, per *en o*, *en a*, etc.

Nels teus llibres hi ha una estampa: nel' estampa li imatge d' un sant. Neles teves rialles s' hi vèu algòm de forçat.

No obstant, opinèm que no será convenient introduhir aquèixa novetat.

3.ª Es clar que davant de mot començat per consonant (y perxò davant de *lo*, *los* ahont còm en la Província de Llèyda, no s' han metatisat, o ahont, metatisats, se pronuncien tònichs, còm en el Règne de València) o per vocal tònica, ordináriament s' ha conservat la preposició *en*.

Aixís generalment es constant: 1.er Davant de llòchs sènça article:

No 's vèu en llòch, en forát ni en finestra. Pòsaho en sachs, en plats, en caçòles, en calderes, en caixons, en cistelles. En fònts, en prats, en bòschs, en torrents hi veurás les gales de la naturalèsa. En esquèrts, en arrugues, en cingles hi pasturen les cabres. Els capcers crien en olmicers, en sargueres, en sanguinyoleres, en mates de ballaner, etc.

Es comuníssim dir: a *casa*, a *ca-l*, a *ca 'n*, a *tèrra*, (però també *caure* en *tèrra)*.

2.ón Davant de l' article indefinit *un*, *una:*

Sé un niu de culblanchs en un forat de parèt. Es en un recó de la cambra. S' ha amagat en una mata de fasòl. Assèulo en un escambell o en una banquèta, que aquí no s' usen les cadires. No n' he comprat, perquè en uns hi ha corchs, y en altres, moltes taques.

3.er S' usa l' *en* de quietut davant dels demostratius y possessius prepositius:

En aquèx indrèt hi florèixen les botxes grògues o

espeternallachs. **En** aquèll trencant de camí que s' hi parayen a garlar les dònes, hi ha un ròch tot traucat, que 's diu el Ròch de les mentides. **En** tos camps y en tes solanes ningú hi té drèt. **En** mon jardí tot hi floréx massa depressa.

4.art Precedint al llòch un adgectiu:

En cap pòble 's vèu. **En** cada vall y **en** cada sèrra. No 's veya ja blanquejar neu **en** gayres turons, però Puigllançada allá vèrs Gabarrós fins a St. Jaume peixia en mig de sos prats l' *Euga blanca* (immènsa congesta que 'ls pòbles vehins vèuen resistir cada any tots els sòls de primavera). Podries bèure **en** bònes dèus, enmirallarte **en** mil rierons, assèuret **en** frèsques ombres.

Nòta. Si en els quatre cassos precedents el llòch prèn l' article definit, s' usa *en* o *a* (y ab l' article masculí, preferentment *a*).

Al o **en** el tinter, **al** o **en** el beser (abeller), **al** o **en** el rech, **al** o **en** el devinal (llòch abundant de *dèus* d' ayga), **al** o **en** el comellar (llòch de molts rasanchs, fondalades o comes, de κόμμα, tall, solch, o incisió), **als** o **en** els rius, **als** o **en** els vessants de la montanya, **a** les o **en** les vòres dels camins, **a** les o **en** les mates, **a** les o **en** les conques del Llobregat, **a** les o **en** les barraques, **a** la o **en** la fontèta, **a** la o **en** la vassa, **a** la o **en** la rambla.

Distinció. Si s' oferéx dupte èntre l' us de *en* y *ab (em)*, pòses el metèx règim ab l' article definit y èll determinará la preposició: *Pòsa aquèixos papers a-m-un paner*. No sé si escriure *en un* o *ab un;* donchs ab l' article definit dirá: *Pòsa aquèixos papers* **en el** *paner*, y sabré que tinch d' escriure: *Pòsa aquèixos papers en un paner, en un cistell, en un còbe, en un sach*, etc.

§ 5. — Us de la preposició *ab*

Pronunciació. En la página 110 diguérem que la idèa de *ab* o companyia s' espressa per *eme, em', emb, 'me o 'm'* y en la pág. 264 acabèm de dir que l' idèa local de *en* avegades s' espressa oralment també per *em*.

El significat fonamental de *ab* es de *companyia*, però la companyia en l' acció es *a)* una persona o obgècte que acompanya el sùbgècte o obgècte pacient, o es *b)* l' instrument, o *c)* el mèdi que ajuden a l' acció, o *ch)* 'l mòdo còm la metèixa 's fa.

1.er *Companyia.*

El Joán ab el Miquèl haurán trobat sa germana ab sa cosina. El caçador ab el seu perdiguer no deixen en repòs les perdius. Perdé la bossa ab els diners.

Vòlen (necessáriament, si s' usen en Singular) *ab* de companyia aquèts vèrps: *Juntarse, unirse, associarse, aconvoyarse, avenirse, enténdres, casarse, ensopegar, topar, llindar, tocarse, fregar (de contacte), mesclar, barrejar, renyir, renyirse, bátres, lluytar, parlar, enrahonar* o *rallar, conversar, tractar, fer les paus*, y altres, quina acció no 's pòt realisar sènça dos subgèctes:

No t' aconvòyes ab mals companys. Avénte ab tots. No 'us casèu ab les còses que s' han de pèrdre. A Campònç tothòm ensopegava ab la xamenèya per massa baixa. Qui no té ab qui parlar, parla ab son ca. Feu les paus ab els vehins.

Els adgectius d' idèes dels vèrps anteriors, còm: *Amich, parent, conyat, germá, cosí, avingut, franch, clar, enemich, renyit:*

Els dos som amichs ab el Llorènç. El Vicènç ab la

Tièta son parents. Estèm avinguts ab tots els dels carrer. Ab els teus companys may hi seré franch; què vòls que 't diga: no 'm finègen pròu.

Els vèrps de moviment, referits a llòch, vòlen *a;* però vòlen *ab* referintse a companyia.

Nòtes que 'l llòch es una còsa quièta e inèrta, y la companyia 's mòu y travalla.

Dits vèrps de moviment formen frases elíptiques en les que se suplèx *a estar* o *juntament:*

Vésten a casa, al prat, al serradèt. Véçten (juntament) ab la nèna. Marxa (juntament) ab tes germanes a costura. Véçten (a estar) ab la nèna que plora allá al prat. Surt cap (a estar) ab el remat. Corre ab els bòus, que fan mal al Pla del vassal. Acòstat ab nosaltres a taula. Gírat cap a nosaltres, (si no 's mòu del punt) y gírat cap ab nosaltres (si 's gira y ve cap a estar ab nosaltres). Surtiu ab la forca a l' era (a estar) ab els batedors.

El P. Nonell en la p. 245 no acertá a l' interpretar aquèlls tròços castiços del Sr. Genís.

Estar, fixar, fixarse, reparar, pensar, somiar, negociar, comerciar, esmerçar, guanyar, etc. vòlen **ab** de obgècte:

Estava ab un embolich. Estava ab aquèstes rahons. Estich ab això fa temps. Estich (conforme) ab això. L' artista no deya res; s' havia fixat ab l' altar, ab els baixos y alts relleus, ab tots els detalls de la vida de St. Martí. Reparèu ab les Maries al sortint de l' iglèsia, a l' esquèrra. Pòch pensava ab tu, ni hauria somiat ab ta vinguda. Negocièm ab espardenyòts, parrachs y fèrre vell, es dir, fem la llimpièsa del veynat. Qui no pòt esmerçar diner ab les mercaderies, no guanyará gayre ab res.

El P. Nonell en la página 251 sèmbla crèure en l' identitat de valor ideològich y fònich de 'les preposicions *en, ab,* y *a.* En el seu cas el valor ideològich es

ben diferent. *En això*, diu el Sr. Genís, (es dir, *en aquèx temps, entretant) ens havíem*, etc., y luègo: *Ab això* (es dir, *per xò, ab motiu d' això), mentre...,. la mare... y jò 'ns várem quedar a casa.*—En l' exemple del Sr. Pòns: *S' avenien tan be* **ab** *nostres desigs*, **ab** es regència d' avenirse, Vid. p. 265, y en la frase: *ni nosaltres nos aveníem* **al** *llòch*, **al** está per **en**, sò es, *al llòch*, per *enllòch, almón, en cap part*. D' altre mòdo l' *al* del Sr. Pòns sembla incorrècte. *Avenirse* **en** *una còsa* **ab** *algú, avenirse* **ab** *algòm, avenirse* **a** ab Infinitiu o advèrbi de llòch: *M' avinch a jaure a tèrra; a tot arrèu s' avé, al món s' avé, en llòch s' avé.*

6.è Els vèrps y nòms de *comparar, retirar, retirarse, assemblarse, adurse, aportarse, parèixerse.*

Per la fòrça no té comparança ab tu. Jo 'm retirava ab mos germans. Per ton ayre t' assèmbles, t' aduus, t' apòrtes ab ton avi.

Però aquèixos vèrps s' usen igualment ab *a:*

¿A qui compararé la Mare de Jesús? El Lluch se retira molt al Climençó. S' aduu una mica a tots. Pel ros que es y per les pigues, enemigues dels rossos, s' apòrta a sa mare, la dòna mes rossa y pigada del pòble.

2.òn *Instrument:*

Ferit ab una llança. Ompliho ab un cabaç. Ab ma de fèrro l' amenaça. Caçava cada tardor passarells ab creueres y vèsch.

3.er *Mèdi:*

Ompliu el clòt ab tèrra. Se viu difícilment ab diner.

Prènen **ab** de mèdi els vèrps de *regar, arrosar, mullar, remullar, aspergir, arruixar, tenyir, untar, sucar, amanir, embaumar, adornar, guarnir, cubrir, coronar, cenyir, circuir, voltar, rodejar, calçar, vestir, enriquir, emblanquir, conèixer, distingir*, etc.

El bòn sacristà adorna y guarnèx l' altar ab sabina y grèvol o ab palmons y flòrs segons la diada. Arruixa 'ls cèps ab ayga ensofrada. Suquèm el pa ab vi. Amaniu una llatuga d' ensiam ab òli y vinagre. Calcèmlo ab mitges de llana. Emblanquiu la casa ab calç, que es molt sana. Et coneixeré ab el riure, no mès ab l' anar.

Els vèrps anteriors també prènen *de* (V. prep. *de*, n.° 24). *Conèixer* y *distingir* vòlen *per* (V. p. 271).

4.art *Mòdo*. L' *ab* significa la manera còm se fa l' acció: *Obrar* ab *sabiduria*, ab *tino*, ab *acèrt*, ab *prudència*, ab *dolçura*, etc.

Especialment els mòdos-companyia de vestir y viatjar:

Vaig ab espardènyes. Els caputxins van ab sandàlies y ab pèu nuu. Ab calces y camisa còm el batedors, o ab brusa al mès. ¿Coneixèu l' animal que al matí va ab quatre cames, al mig dia ab dues y a la tarda ab três? Caminar ab bastó, ab cròces. Cavalquèm ab pel, ab sella, ab selló. Anaven ab cotxe, ab el trèn, ab el cavall.

No confondre el simple mòdo: a *cavall*, a *pèu*, a *rocegons*, a *còlp de culs*, a *quatre grapes*, a *empèntes*; ni 'l llòch: *Vaig be* ab *els esclòps* (mòdo-companyia), *vaig be en els esclòps* (llòch). *Anaven très en el cotxe* (llòch). *Aquèll dia anaven en el carril* (llòch).—No ha estat feliç el P. Nonell en l' observació 3.ª de la p. 250.

Intercedir, *intervenir*, *intermediar* vòlen ab:

Preguèm als sants intercedèsquen per nosaltres ab Deu nòstre Senyor. Havia intervingut ab èll tota la vida. Intermedià ab l' uncle y 'l nebot per ferlos avenir.

§ 6. — Us de la preposició *per*

La preposició *per* significa el fi o terme sobre que recauen el profit, favor, dany, conveniència, agrado, interès, respècte, mira, intenció, a quin terme, no obstant, s' hi arriba per mèdi de moviment físich o intencional. Significa també llòch, temps, causa, instrument. Val per *en llòch de* y pondera.

Dividim, donchs, el *per* en *a)* final, *b)* local, *c)* temporal, *ch)* causal, *d)* vicarial y *e)* ponderatiu.

a) Per final. El vòlen 1.er Tots els adgectius de *profit, favor, dany, conveniència, agrado, interès, capacitat, aptitut, utilitat,* y sos contraris. També prènen *a* en llòch de *per*. (Vid. p. 255).

Pluja molt profitosa per les plantes. Tractat favorable per Catalunya. Ayre danyós per la salut. Convenient per be morir. Agradable per tothòm. Apte per qualsevòl ofici. Disposat per morir. Una notícia interessant per mi. Es capaç de o per girar un mon. Aixerit per això y per molt mès. Lleçt y viu per entèndreles. Robust y valent per ferse crènyer. Massa curtèt per metge. Massa feixuch per viatjar. Pròu ruch per crèure en ases que vòlen. Inútil per la guèrra.

2.on Tota espressió de moviment físich, moral o intencional, còm: *Anar, mòure, bátres, caminar, vallugar, córrer, dalerar, desitjar, suspirar, prevenirse, prepararse, disposarse,* etc.

Anava per trobarlo a casa. Tot ho remòu per sa meynada, per enriquirlos. Ab tots se batia per serhi primer. S' esbatuça ab les vehines per pouar deseguida. Valluga per viure. Corre per atraparme, per no anar sól. Basquèja per sos aucells. Dalera pels companys, per les rovires, pels ribaçes, per les torrenteres y foranques del

seu pòble. Suspira pel cèl. Està gelosa pels pollèts. Es desviu per sa llocada. Es fon per ses cries. Es mòr, s' escarraça per un malagrahit. Tem la pedra pels sembrats. Sèmbla que li donen llàgrimes per plorar.

b) Per local. Significa moviment en el llòch.

Passèja perquí. Corre per la sala. Passa pel pònt, pel riu, per la ciutat.

Significa també vaguetat, o moviment mental en el llòch, sènça moviment físich:

Es perllà. Dòrm perquí al pòble. El trobaràs pel jardí. Estudia per França. Viu per Barcelona. Serà pel camí. Es per dalt al pis. Per bax el sento cantar.

c) Per temporal. Significa transcurs en el temps:

M' hi llògo per dèu anys. N' hi ha per temps, al mènos per tot el mès. Comprèm per tot l' any. Perllà de dotze anys. Per uns dèu dies estaré fòra.

ch) Per causal. Indica la rahó d' una còsa, acompanyant adgectiu, o vèrp en Infinitiu:

L' aborria per dolent. Sa mare l' estimava per bonich, altres per escayent, tots per bòn minyó. La mestrèssa, 'us dich que n' estava per dòcil y ben parlada. En Cinto era volgut de tots per atent y aplicat. En Lluís, per llèçt y per tenir còlp d' ull en son art. Temia per havèr fet un agravi. Li donen çurres per plorar.

Indica la causa agent o subgècte ab el vèrp en Passiva:

Tot el blat del Mas-Nòu ha sigut batut per nosaltres. Aquèstes planes foren escrites per mi. Son triats per un inteligent. N' hi ha de comprades per mi, altres les comprà 'l Jòrdi.

Dit subgècte s' espressa casi sempre per *de* (V. p. 145) y 'l *per* tendèx mès a significar *fi*, o *destí*, fins al punt que en els exemples anteriors admèt dirèctament aquèx significat de fi. Les mès de les vegades

sòlament el context podrá distingir el destí o la causa final de la eficient.

Indica la causa o mèdi ab vèrps, còm: *Conèixer deduhir, distingir, seguir, augurar, pronosticar, sospitar*, etc., que altres vegades prènen *de* o *ab* (Vid. p. 268):

Ma mare per (ab) l' altura dels trillons coneixia totes les hòres de la nit. Per lo marfundit de sos ulls patiria algún mal. Per la barba rossa, llarga y rica el veya tothòm. Pels (dels) tristos piulèts de la vella, es deduhia pròu que li havien robat els petits. El seguíem per la petja sobre la neu. Els cans rastrègen la caça per la ferum. Sospito que tenen novetat per la llum que a mitja nit s' hi veya. Pronostico la tronada per aquèlles castelleres ab berrèt.

d) Per vicarial. Equival al *pro* llatí, significant *en llòch de:*

1.er Equivalènt a *còm:*

Tothòm tenia a D. Miquèl per metge sabi cabalment. Ningú vòl passar per dolent, per gitá, per trapella. Nòy, si massa tòques les campanes, te pendrán per bòig. El tinch per amich.

2.ón Equivalènt a *in* ab vèrps d' *elegir, escullir, lleçtar, triar, pèndre, acceptar, adoptar, arreplegar, oferir, promètre, presentar*, etc., o a *en cambi de* ab el prèu absolut ab vèrps comercials, còm *comprar, vèndre, entregar, donar, oferir, promètre, pèndre*, etc.

Els garbers del pòble l' escullien per cap de còlla. A Maria Santíssima la prèn el Pare per filla, el Fill per mare, y l' Esperit Sant per espòsa. Es llogá per moço al Masòt. Deu l' escull per estèl de sa glòria, per lliri de son jardí. Li agradava per company.

El vaig baratar per la mula. El tròbo per sis quartos. Ne donen un braçat per dèu centèns. Compro lluç per tots els meus diners. Vendré 'l camp per pòch que me 'n donen. Li n' oferia dues lliures per quinze centèns, y èlla les volia per dotze.

3.er Significant fer una còsa en llòch o en representació d' una altra persona:

Veçhi per mi. Resa per mi, que a mi no 'm vaga. Paga per tots, y desprès contarèm. Posá la primera pedra pel (en representació) Sr. Bisbe. Ella sap de travallar per èlla y per sa germana.

4.art Quant especialment significa *a favor:*

Dejuna un dia per l' ánima de ta mare. Aná a parlar al Rèy pels pòbres presoners. La Germana de la Caritat vetlla per sos malalts; la Germanèta dels vells desamparats es l' àngel del consòl per èlls a l' hòra melangiosa del tramontar de la vida. Morir per la pátria es gloriós.

5.nt Finalment s' usa 'l *per* en els juraments, adjuracions y deprecacions:

No jurèu de cap manera ni pel Cèl, perquè es el tròno de Deu; ni per la tèrra, perquè es l' escambell dels seus pèus; ni per Jerusalèm, perquè es la ciutat del gran rèy, ni pel vòstre cap... Conjurava els esperits malignes per Deu omnipotent. Per vida vòstra pensèu en la vida venidora. Per vòstra mòrt y passió deslliurèunos, Senyor, de la mòrt perpètua.

Per ponderatiu:

Per mès que he corregut, y per mès que l' he cridat no l' he pogut atrapar.

Per respectiu: Significa *per lo que mira* o *tòca:*

Per lladre podia anar sòl. Per bòn minyó no 'l guanyava cap d' altre. Per lleçt y servidor es pinta sòl. Per escayenta, sènç faltar may a la modèstia, ningú se li podia posar al costat.

§ 7.—Us de la preposició *de*

El domini de la preposició *de* es immèns, puig suplèx les cinch preposicions separades llatines *e*, *ex*, *de*, *a* y *ab*, y espressa ademès totes les relacions que

'l llatí espressava pel Genitiu, y moltes de les que espressava per Ablatiu, y altres.

Les idèes fonamentals significades per *de* son dependència, procedència, allunyament, y causa física o moral; en una paraula, procedència física o moral.

Mès en concrèt dihèm que el *de* acompanya tot sustantiu dependent d' altre, el possessor, propietari o drèt-havent de qualsevòl còsa, l' autor d' una òbra, el títol distintiu, el contingut, el fi, la qualitat, la part, l' estensió, el prèu, el llòch *d' ahont se ve*, la distáncia de llòch o temps, l' orige y procedència, la matèria de que está feta, compòsta, formada o plantada una còsa, la matèria o còsa de que 's parla, causa-motiu, causa-mèdi, causa-agent, mòdo, estat, especificació, partició, distribució, règim d' alguns adgectius y vèrps.

1.er Sustantiu dependent d' altre, sia terme, o subgècte agent del regent considerat còm a vèrp:

Y ròda còm un carro 'l trò de guèrra (subgècte de tronar). Ressòna 'l crit ferèstech d' abordatge. L' èsca del pecat. Causa de la mòrt. El cap y l' aula del bullici. El potejar o potèig (idem) de les mules (subgècte de potejar). Ab un badar de boca (terme de badar).

2.ón El possessor; qui usa d' una còsa còm seva.

Han segat els hòrdis de l' Estanyès. Les cases de 'n Puig ho son de ben cuydades. El vessant de la montanya. El girant del camí. La capcina del pins. Les aygues del riu. Les fruytes de l' hòrta. Els llibres de l' estudiant.

3.er Propietari; qui té 'l drèt, tinga o no l' us.

La fábrica de l' Euquèri está a mans del tribunal. La plana del Jòu comènça a rossejar.

4.art Drèt-havent d' una còsa.

Herèu de la glòria. Per testament les propietats de Vallxamosa son de aquèts noyèts.

Nòta. El vèrp *ser* suplint *pròpi*, y *fer*, *travallar*, *riure*, *menjar* y tot altre vèrp, suplintli *a manera o mòdo de* vòlen dit *de*:

Es (sup. pròpi) de jovent l' estar divertit. Fou de còrs grans el perdonar. Farás (l' ofici) de manyá. No vulgues fer de çagal de cotxe. Fa d' advocat a Girona. Travallaria de mèstre de cases. Riu de ximple. Menja de golafre. Canta de primer, de bax.

Per aquèixa idèa de *pròpi* vòlen *de* tots els sustantius y vèrps-nòms: *La parèt de casa, les vòres* (pròpies) *del mar, el calor del sòl, el brillar de les estrèlles, el plorar de la canalla.*

5.int L' autor d' una òbra, suplint *fet*, *fets*, *escrit*, *escrits*, concertant ab l' òbra (V. pl. 144, 6.ª).

Hi ha llibres de tothòm. Monografies d' historiayres enamorats. Cartes de la canalla que viuen a Figueres. Novèles de lladres professionals del temps, una Biblia de Scio, els diálechs de Lluís Vives. L' Atlántida de M. Verdaguer. Plan de 'n C. Durán. Escultura de 'n Blay, d' en Queròl.

6.è El títol o renòm distintiu, suplint, *dit*, *dita*, *dits*, *anomenat*, etc.

Baró de Ribelles, Marquès de Llió, Compte de Granyèna, Duch de Cardona. Capella de Santa Magdalèna, rams de San Pere Mártir, cuques de la llum, cuques de la pluja. Venien a ral els pèus (de pòrch ofèrts a) de les ánimes y de Sant Antòni. Ho duu l' ordinari de Tarragona a la fonda de Núria.

7.è El contingut de qualsevòl continent, suplint *plè*, *plèna*, *plèns*, *plènes*.

Un cánter d' ayga. Una ampolla de vinagre. Un sach de blat. Una cuixinera de fasòls virats. Una ambosta de xiurons. Una taça de bròu de gallina. Una casada de gent. Un graner de xeixa.

8.è Fi o destí de cada còsa, quant dit fi servèx

de títol per distingir dita còsa, suplint *dit*, *anomenat*. Pòt usarse en son llòch de *per: un llit per dormir*.

Paper de cartes, de flòrs, d' escriure. Llibre d' anar a missa. Caixa de mòrt. Llit de matrimòni. Copes de café. Articles de viatje. Plèga y cantar de les ánimes. Pregáries de la pluja. Sermó de grácies. Col-lègi de nòys. Casa de bòigs. Còva de lladres. Corral d' ovèlles.

9.è La qualitat, que s' espressa ab un sustantiu, o ab un sustantiu y adgectiu:

Es un prodigi de fòrça, hòme de sèny, de pit, d' empènta, de tracte, de negòci, de fortuna, de paraula, de paraules, de prò. Dòna de cumpliments, de hupa.

El catalá es de ulls gròssos y esparpellats. Núvols d' ala negrosa. Angelèts de blanques ales. Guerrer ferrèny, d' espatlles amples, de cara eixuta, d' ulls fondos y llambregants.

El **de** es també qualitatiu quant el nòm que acompanya es prèn metafòricament; o qualifica un adgectiu:

Es un cap de vent. Mirada de basilisch. Vèu d' ayga ardent. Cames de catre. Era de color de blanch de llet. Duya la cara pintada de nègre de mòra. Tenia aspre d' aranyó. Té un gròch de cera que sèmbla fèlsobreixit.

10.è La part de qualsevòl còsa:

La tèrra es rodona de per tot, be que un xich xata dels caps. Estás malalt dels pèus.

Aquèx règim s' espressa molt sovint a la llatina ab sòls prefixar la part a l' adgectiu o al vèrp:

Còrgelat, cèyarós, carallarch, captrencar, còlltòrcer, braçtrencat, camacurt, pèlnegrós, mániguestrèt, fèlsobreixit, nastorrat, ditesguerrat.

11.è L' estensió dimensiva detrás de la mida:

Té cent palms de ròdo; d' alt ningú ho sap. Très Kilomètres de baixada trènquen les cames d' un valent. Dues hòres d' anar a cavall. Un mètre d' ample y un y setanta de llarch.

12.è El prèu qualitatiu, o quant se 'l fa servir per especificar les mercaderies; d' altra manera prèn *a* (Vid. pág. 259) o *per* (Vid. pág. 271):

Mesurèumen un porró de sis quartos, el de vuyt a casa no 'ns escau. Al mercat hi havia llebres de sètze, de vint, de vintiquatre y fins de trènta rals. Un pis de quatre duros per mi ja es massa. Encara 'm barbèjo a les de sis quartèts, rasquen o no rasquen.

13.è El llòch desde ahont se ve o se surt (cf. *unde* llatí) ab els vèrps de *venir, sortir, eixir, sobreixir, marxar, fugir, despedirse, separarse, anarsen, escaparse, apartarse, arrimarse, trasladar, portar, dur, carretejar, arrocegar, allunyar, desterrar, traure, escórrerse, esmunyirse, escondir, escondirse, amagar, desertar, mòure, alçar, pujar, bàixar, cullir* o *plegar, arrencar, mudar, haure, haverar* o *havestar, arribar, tornar*, etc., transitius o reflexius.

Arriben els hòmes del camp. Tornen les naus de Mallòrca. Ve del Montsèny una ventada molt frèda. Tornen es ciutadans de Nòstra Senyora de Lluch. Venen de Ciutadella. Se 'n van de Trèmp. Corren de dalt a bax. Arrocèga un pi del bòsch. Cull de tèrra aquèx paper. L' escloper muda sempre el niu de llòch. Apártat del precipici. Allúnyat de ('l llòch de) sa presència. Amágat d' èll.

14.è Distáncia de llòch o temps, equivalènt a *desde*.

Del pla de Borromba ençá tot es fanch. De Barçelona a Montjohich no mès n' hi ha per taçtar les pujades; altre es de Monistròl a Montserrat, y de Ribes a Finestrelles. De xich que no dòrmo a la palla. Del segar estant que ningú repòsa. De St. Pere ençá. De Nadal enllá. D' ahir ençá. De demá endavant.

15.è Orige y procedència per naixement, construcció, vènda, etc.:

Hòme de Llèyda. Espardènyes d' El-Camp. Carbó

de Fígula, de St. Joán. Marbre dels Pirinèus. Ágata de Montjohich. Sal de Cardona. Blat d' Urgell. Vi de Sitges. Fajòl d' Olòt. Suyro de Girona. Cánem de Balaguer. Mayòliques de Solsona. Taròngea de València. Turrons d' Alicant. Formatges de Murvedre. Espardènyes d' Oriòla. Sal de Torravella. Ensiamades de Mallòrca. Formatges de Mahó. Berretines d' Olòt. — Ous de gallina. Pells de cunill. Plòmes d' indiòt.

16.è Matèria 1.er de què está feta una còsa, suplint *fet, feta, fets, fetes:*

Bastó de grèvol. Riscle de faig. Esclòps y sòques de noguer, de pi. Erer de junchs, de pell. Gavinèt de cer ab mánech de vanya, de fusta, d' òs, d' evòri o marfil. Taula de marbre, de pedra, de fusta. Armari de noguer, de ròure, de blada. Altar de fusta blanca, de cèdre. Casa d' òbra cuyta. Palau de pedra picada, de marbre. Un vestit de vellut, de llana, de sèda.

2.ón Matèria de què está compòsta o formada una còsa, suplint *format, compòst:*

Una clèda de barrons de boix. Un reixat de barres de fèrre. Un álbum de retratos, de plantes, de firmes. Una tèla de cánemillana. Un llibre de sis capítols. Una escala de cent grahons. Un pòble d' un sòl carrer y d' un sòl portal. Remat d' ovèlles. Formiguer de criatures. Eixam d' abèlles. Pilòt de ròchs. Munt de fasòls.

3.er Matèria de què está plantada o sembrada una còsa, suplint *plantat, sembrat:*

Un test de mardux y un altre d' alfábrega. Un planter de blèdes. Hòrt de còls. Feixa de llegum. Troç d' olivers. Camp de blat.

17.è La còsa, matèria o assumpto de què 's parla:

Feyen rahons de la fira, del bestiar de peu rodó, del de pèu forcat. Li preguntarás de la tia si está bòna. Parlèu de cullir la sarga y 'ls vimes de lluna. Enrahonèu de quant pènsen anar a Figueres. Parlávem de la

Dolors que ¡pobrèta! morí jove. Déyem de la Carme que 's feu mònja. Murmuraven de tothòm. Les havien de Berga, de la Patum, de la Mulaça, dels Turchs y Cavallèts, dels Plèns, del vall de l' Áliga, del tabal.

18.è Causa. 1.er Causa-motiu que impulsa o mòu a fer o ferse una còsa, suplint *a causa de*, o *a causa de ser*, *o estar*.

Plòra de rábia. Riu de fástich, d' alegria. Gruny de gana. Xucla de fam. Fuig de desesperat. Mendica de necessitat. Es mòren de frèt. Ningú se 'm mira de tan pòbre y espellingat. El vestèsch de llástima que 'm fa. No 's pòt presentar de mal vestit. Salta d' alegre. Els xays reventen de farts y de grassos. Está xafat dè la feyna. De massa estimarlo l' ha perdut. D' escanyolit, de denarit, de tísich no allargará gayre.

2.ón Causa-mèdi, o acció ab que 's fa una còsa:

L' estengué d' una bastonada. D' un còlp d' un ull fa tremolar. D' un revés li fa escupir les dents. Tantòst l' ofèga d' una abraçada. D' un giravòlt es al cap de la plaça y d' un tir se 'n desentén.

3.er Causa agent, o subgècte detrás de participis passius, de Pretèrit, o venidors en *ent*, *ant* o *or*, encara que diga 'l contrari 'l P. Nonell, p. 258:

Très pinçans mòrts de la meva escopèta. Son rondalles repetides de tothòm. Fou un visca contestat de pòchs. Es còsa convinguda y feta d' hòmes sabis. Glòria merescuda d' èll primer que de ningú. Son una germandat molt coneixents de tothòm, perquè 's retiren molt a sa mare. Li vaig oferir una panerèta de pères, al meu entendre, ben rebedores d' èll y de qualsevòl. Vèus aquí, guerrers, un castell prenedor de vòstres armes. Si ta conducta, fill meu, fos alabadora d' algú, be pròu que la alabaria ta mare.

19.è Mòdo. El *de* forma advèrbis de mòdo (Vide p. 121 y 274 Nòta), suplintse *a manera*, *en calitat de:*

Ell travallava de cego, s' hi feya de bòig. Menjava de valent, d' ayre. Vindré de vères. Anaven de per riure. Vestien de festa. Vingueren de comissionats. Dòrm d' esquèna, de costat. Camina de cularreres. Estèu de lluna; de estrèlla. L' estimen de còr, de boca. Vestía de metge. Caminava de sastre.

20.è Estat o ser. L' estat o ser vòlen la part (Vide p. 275) moral ab *de*, suplintse *respècte;* si 's parla de temps, se suplèx *en temps:*

¿Còm estèu, anèu, seguiu, continuèu de salut, de migranya, de calor, de frèt, de lluna, de dia, de mès, de gra, de pa, de diners, de tot? Estávem de lluna vella, be de salut, malament de gra, de pa, de diners, etc. Es fòrt de sal, de pèbre, de vinagre. Tallaven la fusta (en temps) de lluna. Vetllaven (en temps) de nit.

21.è Especificació o aclaració de l' innominat, sia pronòm o advèrbi, en especial especificant l' *en* demostratiu (V. p. 212).

Açò dels soldats son mala feram. Això de les botes es un bòn ofici. Vindrèm allá de les dèu. Camí ençá de Martorell. Això d' anar cobèrt de tingallòts, a tothòm fa mal d' ulls. Ab allò de la mòrt ningú hi vòl joguines. Lo de lladre ho nego, lo de mentider y l' altre de lleig, no ho puch negar. No 'n vull de pères. Ja n' he trobat de les grògues. Mès se n' estimaven d' altres. Comprèune de nègres. Mengèune de maduixes y gèrts. Ho era de sabi, o de sabi ho era. De dolent no ho era. De valent sí que ho so y me n' alabo.

També un sustantiu ab *de* n' especifica un altre:

Un cap de bestiar, un cap de sèrra.

22.è Partició. S' usa *de* ab interrogatius, relatius, numerals, etc., sempre que convé dur l' atenció sobre una part:

¿Quí de vosaltres ho sabía? Els qui dels amichs se recordaren de mi, foren ben pòchs. Très dels Apòstols assistiren a la Transfiguració.

S' usa també quant convé dur l' atenció sobre un dels varis concèptes de la còsa, acompanyant el concèpte que 's prèn ab *un* o ab l' article definit:

Un bò d' escolá trencá les canadelles. Uns llèngallarchs de jovenòts motejaren el sirvent de Deu. Lo grave del cas es la obstinada oposició de tos germans. Les mentideres de les vehines li havien fet un capítol d' acusacions fins a l' alçada d' un campanar. Lo culminant del capítol era la seva rarèsa y mal gèni.

23.è Distribució. Acompanyantse ab *en* separa pilòts; acompanyantse ab *a*, estén o distribuèx al llarch:

De très en très surten a passèig. Els maten d' un a un. N' es tot de cap a cap. De cap a pèus vèu son fill llagat. De l' una a l' altra ma; del matí al migdia.

24.è Règim d' adgectius y de vèrps.

1.er Vòlen de els adgectius: *digne, indigne, rèu, culpable, pròpi, impròpi, lleçt, capaç, incapaç; amich, enemich, envejós, cèrt, incèrt, vell, novell, práctich, llarch, dejú, duptós, segur, ignorant, enterat*, y 'ls participis en *ant, ent*, y verbals en *or, iu:*

Es ben digne de perdó. Rèu de mòrt. Culpable d' homicidi. Impròpi de llènges cristianes. Incapaç d' ajupirse per una òbra bòna. Lleçt d' escriure. Amich de jugar. Enemich de tot be. Amant de la veritat.

2.ón Els adgectius y vèrps que signifiquen diversitat, diferència, exempció, llivertat, llimpièsa, discordáncia, dissentiment: en un mot, separació, còm: *Divèrs, altre, diferent, distint, exempt, segur, cèrt, lliure, desobligat, pur, llimpi, innocent, nèt, brut, dissonant, discordant, llunyá, diversificar, diferenciar, eximir, lliurar, deslliurar*, o *llivertar, pèndre, robar, tocar, rèbre, llimpiar, purificar, purgar, depurar, rentar, netejar, embrutar, discordar, dissonar, mudar, cambiar, desdir, destorbar*, y molts compòstos de *des* y de *de:*

Pensava còses ben diferents d' aquèixes. Es exempt del servèy militar. L' hòme es lliure d' escullir èntre 'ls camins que duuen a la felicitat etèrna. El religiós innocent dels crims del sigle, desobligat de les atencions de família, pur de pecat, servèx a Deu ab tot el cor. Nèt de quartos. Ben altre del seu company. Brut de guix. Buscá un recó llunyá de vehins. L' escepticisme no diferencia 'l be del mal, el pecat de la virtut. La societat deslliurada per dissòrt del jòu de l' Evangèli per les sèctes anticristianes, queda privada dels motors de la conciència, de la decència, de l' amor de pátria y de família, y es moguda sòlament per aquèlla espècie d' irritabilitat de les madrèpores y atrapamosques, suficient per apartarse d' allò que discòrde de la seva sensació única: el plahèr. Negat aixís l' ordre sobrenatural, no cal purgarse de pecats, ni netejarse de les faltes diáries, ni crèu l' hòme poder embrutarse sinó de pols o altres còssos que taquen la cara y la ròba. Aquèts Paus muden de casa còm de camisa. Cambièm de camí, si anèm errats. Desdiu del jove 'l mentir. Rebèm beneficis de Deu. No ròbes res de ningú.

3.er Molts adgectius y vèrps que signifiquen sentiments, vòlen la còsa-causa (V. p. 278) ab *de:*

Estich alegre, content, satisfet, descontent, cansat, tip, aborrit, fart, gojós, o joyós, trist, apenat, afligit, còrcaygut, esllanguit, desmayat, enamorat, queixós, vascós, gelós, zelós, desitjós, malganós, envafat, cuyt, calent, cremat, neguitós, dalerós, gurmant, enujat, enfadat, enrabiat, empipat, aconsolat, temerós, anguniós, espantat... de tantes còses.

Els vèrps uns vòlen el *de* essent reflexius, altres no reflexius y altres còm reflexius:

Alegrarse, contentarse, satisferse, descontentarse, cansarse, atiparse, aborrirse, afartarse, entristirse, apenarse, afligirse, esllanguirse, desmayarse, o desmayar, desfallirse, o desfallir, admirarse, queixarse, vasquejar, neguitejarse, o neguitejar, engelosirse, enujarse, enfadarse,

enrabiarse, empiparse, espantarse, morirse, riure, riures, burlarse, mofarse, oblidarse, recordarse, confiar, refiarse, desconfiar, admirarse, esperar, crèure de tantes còses.

4.art Els adgectius de privació, abundáncia, pobrèsa, riquèsa, còm: *òrfe, privat, abundós, abundant, pòbre, manco, mancat, faltat, escás, curt, vuyt, nuhu, desnuhu, rich, plè y replè:*

Orfe de mare, nuhu de vestit, y plè de misèria plorava l' infantó. Tenia un còr rich d' afèctes generosos, però les butxaques vuydes de diners. Pòbre de talent y escás de fòrces, es trovava mancat dels dos grans rèms de la vida. Les fònts a l' estiu sòlen anar curtes d' ayga. Lès dèus son abundoses d' aquèx element riquíssim.

Els vèrps: *Carregar, descarregar, encarregar, desencarregar, enlleugerir, adornar, espargir, arrosar, arruixar, mullar, remullar, untar, sucar, empapar, pintar, empestar, contagiar, tenyir, emblanquir*, o *emblanquinar, empastifar, guarnir, desguarnir, coronar, brodar, vestir, cubrir, circuir, rodejar, voltar, encercolar, despullar, desvestir, calçar, descalçar, cenyir, plantar, empeltar, sembrar, ensementar;* juntantshi els de les idèes anteriors de privació, abundáncia, pobrèsa y riquèsa, còm: *Privar, aturar, impedir, prohibir, estorbar, enriquir, empobrir, omplir, rublir, vuydar, abundar, provehir, mancar*, ab *abusar, servirse* y *aprofitarse. Usar* y *necessitar* prènen terme dirècte o *de: No 't necessito* o *no necessito* de *tu. Uso 'l teu calçat o* del *teu calçat. Aprofitar*, no reflexiu, vòl terme dirècte: *Aprofito l' ocasió, la salut.*

Carrèga de faig o de ròure, si 'n tròbes. T' encarrègo de guardar la meynada. Adornèu l' altar de flòrs. Espargintlo d' ayga benèyta, se 'n tòl l' intervenció diabòlica. Arruxiant de valent els trumfos eixuts del such del pahelló, feyen èlls sòls les delícies de la gentada del mas. Entre mig algunes fulles d' ensiam amanides d' òli y vinagre renovaven el gust tot rentant agradosament

el paladar. Es diu sopa-molla el pa mullat de vi, y rosta a Urgell el pa torrat sucat de òli. Qui òli remèna, els dits se n' (d' èll) unta. Si ho pintes de nègre, fará cara de dòl. Els protestants empesten la tèrra de Bíblies adulterades. La societat está contagiada de escepticisme. El tenyit de vèrt es bonich. Emblanquim cada any de calç viva per castigar les xinxes. Tota la canalla son molt vassalers y pòch els fa l' empastifarse de fanch. Guarnirèmli 'l vestit de trenzilles, inicials, alguna florèta, y altres blederies per fer badar la gent. Coronat d' espines, vestit de porpra, cubèrt de salives y voltat d' enemichs. Calçada de modestes sandálies, cenyida de cilici, despullada del mon, se rodejá de virtuts y sembrá 'l seu còr de tota mèna de bònes òbres. Convé plantar les tèrres de plantes diferents cada any, però cercant les plantes que 's favorèixen. Els arços blanchs s' empèlten de nesprers. Es un tracaler que tot lo veynat ensementa de mentides.

Els anteriors pòden mudar el *de* en *ab* (Vid. p. 267).

No privèu els pòbres de la llivertat, que es son únich tresor. No feu els asils lluny de la pátria dels asilats, que o sinó, mentres els provehiu de pa, els empobriu de relacions de família y ayre de la tèrra, fentlos morir d' una tisis psíquica. Obre Deu ses mans rublèrtes de be, y ómplaho tot de benedicció. Vuydèu el vi de l' ampolla o vuydèu l' ampolla del vi, y posèuhi ayga. Els teus fills may mancaven de res, o may els mancava res. No abusesses de la meva bondat. Aprofítat de mos consèlls. Se servirá dels amichs.

25.è *De* subgècte d' oració. Suplint els sustantius *acte* o *acció, circunstáncia, cas,* s' esplica el perquè del *de* que acompanya un vèrp qui 's pòt convertir en subgècte. Prènen aquèx *de* molts vèrps d' afèctes, sentiments o passions usats còm tèrcipersonals, y molts tèrcipersonals, còm: *Convé, escau, vaga, es* (ab adgectiu):

No 'm plau (l' acte) de venir. Donava gust (l' acte)

de vèure créixer tan bell esplèt. Admira de trobar gent atèa. Mortifica de viure èntre malparlats. Cansaria d' anar a cavall. Xafa de no podèrhi arribar d' hòra. Convé de marxar. No escau avuy dia d' anar descalç. No li vagava de pensar còm mès de fer. Es comú de pèrdre jugant. Era mal mirat de respostejar als pares. Es ilícit de menjar còntra la prohibició de l' iglèsia. Está prohibit de fer mal. Era permès de riure.

Podrán pèrdre 'l *de* y posarse els Infinitius ab l' article còm nòms que fan de subgècte: *Cansaria l' anar a cavall;* però es mès catalá 'l primer mòdo.

El *de* dels temps d' obligació es regit de l' *obligació,* terme dirècte del vèrp *havèr: Jò he a tinch (obligació)* de *cantar,* etc.

Fer y ser, identificantse casi, prènen davant de vèrp un *de* qualitatiu o de part o respècte (V. p. 146):

Eren de bòn cullir (bòns respècte del cullir). Son de fácil haure o fácils (respècte) d' haure. Fan de bòn vèure. Feyen de mal trobar o feya de mal trobarles.

26.è Prènen *en* les facultats detrás de batxiller, llicenciat y doctor:

Batxiller en Filosofía, Doctor en Llèys, en Teologia.

Se diu *Mèstre* en *Gay sabèr,* y per lo demès, *Mèstre* de *Teologia, de Gramática,* de *òbres,* etc.

Els vèrps y nòms de *crèure, confiar,* prènen *en, de* (V. p. 282) y *a,* o terme dirècte sènç preposició:

Crèch en Deu (que hi ha Deu). Crèch de Deu (matèria o obgècte) tot lo que ensènyen la rahó y l'Iglèsia. Crèch a Deu (dono fè y crèdit a ses paraules). Crèch lo que 'm dius.

Crèure significant *obehir* regèx terme dirècte sènç preposició: *Qui no vòl crèure la mare, ha de crèure la pell de cabra.*—Esperar té très regències: *Espero en Deu; espero de tothòm; espero la glòria.*—Confio en tu que no 'm deixarás. Confio de tu que m' avisarás oportunament. Confio els meus havèrs a mon cusí.

§ 8. — Us de les preposicions en el règim circunstancial

L' acció 's fa sempre en *llòch*, *temps* y *mòdo* determinats y ab *causa*, quatre circunstáncies que s' espressen, o no, segons convé al qui parla. Ademès, se sòlen espressar les circunstáncies de *distáncia*, *part*, *dimensió* y *prèu*, quant concorren en l' acció.

Tot esplicantles, casi no farèm mès que referències a l' us de les preposicions, ahont ja queden esplicades dites circunstáncies.

Llòch

S' espressa *a)* el llòch ahont s' es o 's travalla, *b)* el llòch d' ahont se surt, ve o marxa, *c)* el llòch per hont se passa, *ch)* el llòch ahont se va. Aquèixes classes de llòch pòden presentarse fixes o vagues.

1.er Llòch ahont s' es, ó 's travalla.

Si es fixo y determinat vòl *en* o *a* (V. p. 262):

Som al Cèl. Están en l' Iglèsia. Dòrmen a Tortosa. Cus a cal sastre. Sèrren al bòsch, o en el bòsch. Passègen a la sala, o en la sala.

Si 'l llòch es vago e indecís vòl *per* (V. p. 270):

Anit el pare dòrm per Barcelona. Les ramades eren pel Pla d' El-Vallès. Seguen per l' Urgell. Se 'n tròben per la montanya.

Si s' indica no mès que l' endreçúria o direcció del llòch, vòl *cap a*, o *vèrs*, o *envèrs:*

El meu germá viu cap a montanya. Tenen una casèta vèrs la mar. Travallen allá cap a Tortosa.

2.ón Llòch d' ahont se surt, ve o marxa.

El llòch fixo vòl *de* (Vid. p. 276):

Duuen el vi de Carinyèna. L' han près de Comajun-

cosa. Surt de casa. Torna de llogat (sup. del llòch ahont estava llogat).

El llòch vago e indecís vòl *de per:*

Ne ve de per tot. Tornen de per França. El so dut de pel bòsch.

Si no mès s' indica l' endrecúria d' hont se ve, vòl *de cap a*, o *de vèrs, o d' envèrs:*

Venien de cap a l' Empordá. Ha vingut de cap a aquèlles cases. Bufa 'l vent de vèrs tramontana.

Un tragècte s' indica espressant sos dos caps ab *de* o *desde... a*, o *fins a*, o 'l cap de sortida ab *desde*, o *de... estant*, o *de... enfòra*, o **de...** *ença, de... enllá* suplintse el cap d' arribada *fins aquí:*

He caminat ab pluja de Manrèsa a Sallent. Van desde Ripoll fins a Campdevánol. Van de Vich fins a Còll de Malla. Viatgen desde València al Grau.—Desde Puigcerdá que neva, o de Puigcerdá estant o de Puigcerdá ença que neva. De Girona estant o de Girona enfòra li vaig escriure.

3.er Llòch per hont se passa.

Fixo vòl *per* (Vide p. 270):

Passo pel riu, pel pònt, pel bòsch. Foradarán per la parèt mèstra. Venen per l' orient.

Vago o indecís vòl *perllá*, o *dèure... per:*

Ara passa perllá al serrat de les Très Crèus. Demá deurá passar per Girona.

Si s' indica l' endreçúria del pas, vòl *per cap a:*

Passèu la ribera mès per cap amunt, o per mès cap amunt. Passarán per cap als Pirinèus.

4.art El llòch ahont se va. Vòl *a* (Vid. p. 258):

S' encaminen a Tarascó. Van a Aix. El duyen a Perpinyá. Els enviaven al Seminari d' Oriòla. M' acòsto a Castelló de la Plana.

Si s' indica que 'l llòch es el terme de nòstre viatge, prèn *fins a:*

Arribo fins a La-Sèrra. Pènso anar fins a Vilafranca. Vindré fins a Sant Vicènç. Tinch bitllèt fins a Les-Bòrges.

Si s' indica sòlament l' endreçúria del moviment, vòl *cap a*, o *vèrs*, o *envèrs:*

Caminèm cap a Núria. Les aurenètes vòlen cap a tèrres mès calentes. Les bromes avuy giren vèrs la Cerdanya.

NÒTA. Quant se fan indicacions de llòch per mèdi de *cí, quí, llí, çá, eá, llá*, davant del llòch que luègo s' especifica, cal repetir la metèixa preposició que duu l' advèrbi:

Som aquí a taula. Veniu allá a Barcelona. Sortien dellí de la plaça. Passègen perllí pel prat.

Els compòstos de *a* pòden pèndre *en* en la repetició:

Ací en aquèt tròç. Allá en aquèlls bòschs. Anem allá en aquèlla barraca.

En el llenguatge oral se sòlen callar la *a*, *de* y *per* per economia a causa del seu us contínuu:

Percí Barcelona corren bònes nòves, en llòch de: percí per Barcelona. Decí Llèyda, per decí de Llèyda. Allí Balaguer, per allí a Balaguer.

Temps

En l' acció 's considera la seva existència o la duració d' aquèsta existència. L' existència se referèx a la simple posició o verificació de l' acció sènça mesurarla: *Nasqué, visqué, travalla, dòrm...* La duració s' espressa mesurant el temps que la acció continua: *Desde ahir que estudio; très anys que viatja; fins a l' any vinent estaré aquí.*

Per mesurar la duració se citen el principi y fi del moviment (problèma), o s' indica 'l total (resultat o

solució), vg. *Travallèm desde any nòu fins a Sant Pere* (problèma) o *travallèm sis mèsos* (resultat o solució). Les indicacions de duració *per problèma* son mès senzilles y mès poètiques, y perxò les preferèx el pòble. Les indicacions de duració *per total* son mès econòmiques.

1. La verificació o existència d' un fet passada, present o venidora s' espressa *a)* sènça preposició; *b)* ab *a; c)* ab *en; ch)* ab *de; d)* ab *per*.

a) L' existència o data d' un fet va sènça preposició, sempre que 's referèx a *sigle, any, mès, semana, dia*.

El vintivuyt a santa Esperança, el vintinòu a santa Crèu, el trènta a Igualada y 'l primer a Manlleu. El sigle divuyt la revolució francèsa feu estremir el mon. L' any passat no va fer tant frèt. L' any vinent veurèm novetats. L' altre mès y l' última setmana vaig guanyar mènos. Aquèll any ne passaren encara de mès gròsses.

b) S' usa *en*, si 's vòl, sempre que no hi ha altra preposició; especialment davant dels demostratius:

Aquèll matí o en aquèll matí; aquèst vespre o en aquèst vespre, aquèst hivèrn o en aquèst hivèrn. Aquèlles o en aquèlles hòres de nit no se sentia res. Enguany. En el sigle vint.

c) Prèn *a* de aproximació quant per ser curt el temps indicat, l' acció no 's verifica fixament en el temps que s' indica, sinó pòch mès o mènos. Axís vòlen *a* les parts del dia y les hòres determinades:

Vaig a estudí a la tarda. Dòrmo a la nit. Dinèm al migdia. A trènch de dia, a punta d' alba, a la migdiada, a pòsta de sòl, al llustre, al cap tart, a la vetllada. A la una, a les très y a les cinch me sòlo despertar.

Sòlen pèndre la metèixa *a* les quatre estacions ab l' article definit:

A la primavera còm a l' estiu, a la tardor còm a l' hivèrn ens calia travallar per viure.

També prènen *a* les indicacions de temps que 's fan per mèdi de vèrp en Infinitiu:

Al sortir el sòl, la naturalèsa en pes el saluda; al póndres, lo plòra.

Si l' indicació 's fa per un nòm, prèn *en* o *a*.

Al principi o en el principi els nòys estudiaven mès de gust. A la fi o en la fi del mon vindrá Jesucrist a judicar els vius y els mòrts.

Les frases *a primer, a u, a dos, etc. vg. de Janer*, vòlen *a*. Les frases: *el dia primer, u, dos, etc.*, no 'n vòlen.—La frase *cap a* sempre vòl *a: Vina cap al migdia, cap a la tarda.*

L' *en* en oracions negatives equival a *durant*:

En tot lo sant día, en tot l' any, ni en tota sa vida no ha alçat palla de terra. En très hòres no ha fet cent passes de camí.

ch) Prènen fixament *de* algunes locucions témporo-modals, còm:

Arribèm de dia, de nit, de clar, de fosch, de bòna hòra, de jorn, de bòn matí, deseguida, depressa.

d) Per fi, prèn *per* tota indicació concrèta, però quin llòch en el temps per rahó de la distáncia, o perquè no hi volèm fixar l' atenció, no 's presenta dibuixat, sinó boyrós y vago:

No cauen totes les pagues per sant Joán. Combregar per Páscua florida. Per sant Vicènç el sòl èntra pels torrents. Per la Mare de Deu d' Agost a las sèt es fosch. Per Páscua y per Nadal cada ovèlla al seu corral. S' hi esqueyen per la festa major. Pel Juny tornarèm a casa, si a Deu plau.

Si 's vòl indicar el terme de un succés venidor, s' usa *dintre*.

¿Quant será fet?—Dintre très díes. ¿Quant tornará V?. Dintre un any.

2. L' existència quièta es comparable al llòch ahont se travalla. La duració o existència moguda es còm una tragectoria en l' espay. Per espressar el valor o mesura de dita tragectoria, *a)* se conten tots sos punts intermèdis espressantlos per total (solució) ab els cardinals y sènça preposició o ab *per;* o *b)* s' indica juntament el punt de sortida y 'l de parada (problèma) ab *de... a*, o *desde... a* o *fins a;* o *c)* s' expressa sòlament el de sortida o 'l de parada, suplint l' altre.

a) Temps espressat per total (solució) ab els cardinals, repetint o no el vèrp de la pregunta:

¿Quant temps fa de la esposició de Barcelona?—Dotze anys, o fa o fan dotze anys. ¿Quant temps va estudiar V?—De carrera catorze anys. ¿Hi ha gayre que sou aquí?—Dues hòres, o hi ha dues hòres.

Prèn *per* o *durant*, si 's vòl, referintse a acció passada o venidora:

Jesús peregrinà èntre 'ls hòmes trènta très anys, o per trènta très anys, o durant trènta très anys.

Pènso estar a València dos anys, per dos anys, o durant dos anys.

b) Temps per problèma ab espressió dels dos estrèms de la duració:

P. ¿Quant temps estudies? R. **Del** matí **al** vespre, o **del** matí **fins al** vespre, o **desde** 'l matí **fins al** vespre.

c) Temps expressat per problèma. Se fan les següents preguntes y respòstes. Supòso que som per la Mare de Març, y pregunto.

Punts de sortida

P. De quant ençá? *R.* **De** Nadal **ençá** o **de** Nadal **estant.**

P. De quant enllá? *R.* **De** Sant Joán **enllá** o **de** Sant Joán **endavant.**

P. Desde quant?	*R.* **Desde** Nadal, **desde** Sant Joán.
	Punt d' arribada
P. Fins a quant?	*R.* **Fins** a Sant Joán.

Còm se vèu, sempre que un dels dos punts (de sortida o de parada), es el temps en que un se tròba, se suplèx. *Travallo a Barcelona desde Nadal;* suplèx *fins ara. Estaré a casa* (suplèx *desde ara) fins a Sant Joán.*

Avegades s' espressa la duració total tocant ademès sos punts estrèms per mèdi de *ab:*

Nòstre Senyor feu el mon ab sis èpoques, que Moisès anomèna *yoms.* Ab un any farás sis viatges a la Amèrica, y, si vòls, mès. Ab três hòres he escrit un sermó.

Mòdo

Els mòdos o maneres de l' acció no tenen fi ni compte. Perxò s' espressen de mil maneres també. Tots els vèrps en Gerundi (p. 155), tots els sustantius y adgectius qualificatius, tots els advèrbis de mòdo (p. 120), molts ablatius absoluts (p. 233) y les frases de causa ab *de* pòden modificar l' acció.

Les preposicions en jòch per fer locucions de mòdo son *a, de, en, per, ab* y *sènça.*

La *a* fa locucions adverbials que servèixen de punt de comparació. Podrien dirse advèrbis de semblança: *A la francèsa, a la bruta, a la descarada, a la menuda, a bell raig, a pilòts, a mates, a arrux, a paló, a hòrri.*

El *de* forma també locucions de comparança: *Passar de llarch, de través. Obrar de flux, de lleuger. Travallar d' esverat.* O altres mès dirèctament modals: *Dir de paraula, de bòna gana, de sopte, de rebot.*

El *de* també forma advèrbis ab les parts del còs

prèses pròpia o metafòricament: *Caure de clatell, de pèus, tocarhi de cap, posarse d' esquèna, de cara.* (Vid. p. 121).

L' *en* fa locucions que indiquen l' estat o disposició de la còsa:

Plòu en serè (estant serè). *Pòsa 'ls braços en crèu* (disposició), *la barba en remull* (estat de). *En brut n' hi ha três ròbes.* Pòsaho en clar.

El *per* fa també espressions modals:

Per alt (tot lo mès) l' he llegit una vegada per alt. Pòsals per separat, pel seu ordre. Per escrit o de paraula.

L' *ab* fa locucions adverbials de companyia ab nòms de potèncieś, d' actes, y de qualitats: *Pòrtat ab enteniment. Dormiu ab repòs. No menges ab escucusia. Venien ab gran esbalòt. Parlava ab serietat y sabiduria.*

El *sènça* fa locucions adverbials d' esclusió. Significa 'l contrari de l' *ab* anterior: *Crida y amenaça sènça sòlta. Lluyta sènç descans. Pèga sènça pietat. Parla, riu y menja sènça mòdos.*

Causa

Causa es tot lo que d' un mòdo o altre concorre a fer una acció. Perxò, hi ha *a)* causa agent, o subgècte que òbra, *b)* causa material, o còsa de la que se 'n fa una altra, y *c)* causa-movent, que mòu impulsant (motiu), o atrayent (fi o causa final). La causa agent es principal, instrumentàl y aussiliar.

1.er *Causa agent principal.* Es el subgècte de l' oració, y detrás de participi passiu vòl *de* o *per*. Vide p. 145 y 278):

Jo havia buscades très vèrgues. *Passiva:* Très vèrgues havien sigudes buscades de mi o per mi. El camí de la vall es pròu coneixent de tothòm. Es trobador de qui tinga ulls.

Causa agent instrumental. Es l' instrument de l' acció (V. p. 267) y prèn sempre *ab:*

Rosègal ab les dents. Estrènylo ab les estenalles. Camina ab cròces, ab bastó.

El vèrs 87 de la Catarata de l' Atlántida del Mèstre M. Verdaguer diu: «d' un rehinós pi a la teya gegant que 'l vent abranda — a la gentil Hespèris cercant...» Ahont *a la teya* devia dir *ab la teya,* instrument-mèdi. Será un descuyt de caixa.

Causa aussiliar. Es el mèdi o conjunt de mèdis que usa 'l subgècte per fer l' acció. Els mèdis son *a)* totes les accions (efèctes de les metèixes) del subgècte per atènyer el seu fi; *b)* allò en què 's fa una còsa, còm el mirall, l' escrit, l' òmbra, y tot allò en que 's tròba de qualsevòl mòdo representada una altra còsa; *c)* les circunstáncies que contribuèixen estèrnament a l' acció, còm la llum, l' ayre, el calor. El mèdi si té 'ls actes amidats, prèn també *ab* còm l' instrument ab qui s' aduu molt en l' ordre de causalitat:

a) Mèdis d' acció. El mataren ab pòques, ab moltes, ab una, ab dues, etc. bastonades. Ab pòchs crits el despertaré. L' he tombat ab el primer, ab el segón, ab el tercer tir. El fòch còu ab son calor. Apágal ab un bufèt. El sòl illumina ab la seva llum.

Si l' acció es una sòla acompanyada d' *un, una,* o de relatiu, prèn *ab* o *de*:

D' una pedrada o ab una pedrada va capgirar un moltó. Del gran còlp que li dona, el deixa estabornit.

Si 'ls actes-mèdi son plural y no mesurats de cap mòdo, vòlen *a* formant una locució mèdi-modal:

Sant Esteve fou martirisat a pedrades, y sant Casiá a punxades d' estil. Els animals se defènsen a mossèchs, a coces, a unglades.

O prènen també a vòltes *ab:*

Sa mare 'l curava a vuhors y suhades, o ab vuhors y suhades.

b) Mèdis indirèctes o reflexors. Et conèch ab l' òmbra. So conegut la teva carta ab la llètra. Te distingiria per tot ab la vèu. Mirantse la cara ab el mirall.

c) Els mèdis de circunstáncies estèrnes prènen *a* o *ab:*

Çaminávem a la claror, ab la claror de la lluna. Tot s' escalfa al raig o ab el raig del sòl. El pòble fa cèrts medicaments a sòl y a serèna, o ab sol y serèna. Vetllèm a la resplandorèta, o ab la resplandorèta del fòch. La germana cus a la llum, o ab la llum de la teyera.

No obstant, se notará que la *a* es local y l' *ab* porta mès l' idèa de mèdi.

2.òn *Causa material.* El material de que 's fa una còsa, vòl *de* (Vid. p. 277): *Casa de pedra, de tápia.*

Mès d' una vòlta el material se considera còm mèdi de la còsa y llavòrs duu *ab: Jo faria la barraca ab canyes* o *ab pòts.—Donchs no; jo la vull tota ab pedra, perquè dure.*

La frase: *Ab fusta faria un banch,* no indica mèdi ni matèria, sinó companyia, equivalènt a: *Si tenia fusta, faria un banch.*

3.er *Causa movent.* Si 'l seu impuls es real y anterior a l' acció, prèn *de* o *per:*

De malhumorat no 's podia estar ab èll. Es corsecava d' envèja. De massa que l' estimava, se 'l perdé.—L' han premiat per sabi. Per respostejador sa mare l' hagué de castigar.

Si l' impuls es intencional, prèn sòlament *per.*

Faig oració per salvarme. Camino per arribar a casa. Estudio per sabèr. Mengèm per viure.

Ab molta rahó 'l Sr. Tallander, p. 88, repròba el sustituir aquèx *per* final ab *pera.* El toscá còm nosaltres no té sinó *per* còm causal y final. Això sí

còm nosaltres usa el *da* (nòstre *de*) ab el subgècte en Passiva, y no 'l *per*.

El *pera* es metátesis de *per*, que en tot cas s' hauria d' escriure *pre*. Vide *Alteració de la paraula per simple Cambi*.

Distáncia

Tota indicació de distáncia es la mida èntre dos punts espressada pel temps, o pels passos (o altres mides) empleats en recórrer l' intermèdi dels metèixos punts. Perxò, té la metèixa regència del llòch y del temps. L' obgècte quina distáncia s' estudia pòt considerarse *a)* fixo, o *b)* en moviment.

a) L' obgècte considerat fixo vòl la sua distáncia ab *a:*

El trobarás a sis pòrtes mès avall. Berga es a nòu hòres de Manrèsa. Érem a pòchs mètres sobre 'l nivell del mar.

Però si la oració té alguna espressió de distáncia còm *distar, ser lluny, apartat,* etc. la distáncia no prèn preposició:

Els primers vehins que tenim, son dues hòres lluny. Manrèsa dista de Barcelona una fòrta jornada. El Forat nègre era mija hòra apartat de casa.

b) Les distáncies ab moviment exercèixen l' ofici de llòch, que se suplèx, y prènen les metèixes preposicions que 'l llòch (V. 286):

Distáncia d' ahont: Arribava de dues hòres lluny. Tornen de cap a, d' envèrs très hòres lluny.

(Cap a très hòres té també 'l significat de *cèrca de très hòres).*

Distáncia desde ahont. Ve ab la pluja desde dues hòres fins aquí. De très hòres estant que plòu.

Distáncia ahont se va. Anaven cada matí a dues hòres lluny. Han surtit cap a dues hòres d' aquí. Fins a

de divuyt pessètes el quintá. Bevèm vi de ral el porró. He vist una mula de 14 unces.

Els vèrps comercials *costar*, *valdre*, *volèrne*, *donarne*, *promètren*, *demanarne*, *esperarne*, *treuren*, *etc.* tenen el prèu total per terme dirècte:

El cavall val cent duros. Promètne vinticinch pessètes. Ne demana una feredat.

A vegades el terme de distribució prèn *per*: *Me còsten a dèu cèntims la lliura, o per lliura.*

CAPÍTOL SISÈ

Us de la conjunció

---

§ 1. — Us de les conjuncions

Conjuncions unitives

L' hòme per unir simplement una paraula ab altra, devia aprofitar les pèrdues naturals de vèu, còm per unir una llètra ab altra aprofita les fugides de ploma. Aquèixes pèrdues de vèu sòlen ser *u*, *e*, *i*, que formen el suspir o gemèch natural de l' hòme. Vèus aquí que l' hebrèu diu ו, *u*, el tedèsch *und*, el francès *et (e)*; el provençal, toscá, gallego, *e;* el castellá y catalá *y*, el grech, *x-ai* (llatí *qu-e*).

La conjunció unitiva catalana es ara *i*, que s' escriu *y* (tal vòlta per *j* o *i* llarga). Es inútil que el Sr. Tallander s' empènye, pág. 85, en retornar l' *e* del catalá antich. L' actual fonètica usa y necessita una conjunció tònica, y *e* no ho es. La *y* representa una nòta aguda que per sa freqüència, tòl sovint la monotonía. Compáres. V. g. *Pare* y *mare* ab *pare* e *mare*. Altre jòch de vocals es *a* y *á* que *a* e *á*, que resultarien en el segón cas. Ademès per la metèixa rahó el *ne* antich se ha fet *ni*.

La *y* unèx còses distintes, però compatibles:

Sant y sabi. Joves y vells. Qui canta a la taula y xiula al llit no té el sèny gayre cumplit (per complèrt, p. 89). Plorar y riure sènç motiu es pròpi de bòigs o de ferits.

Ni unèx y nega, fent sempre referència a altra negació.

No ho farèm (ni) jo ni èll. No ho estudiaré ni ho faré.

Si 's vòl indicar mès fòrça, s' anyadèx *tampòch* al segón *ni*: *No 'n sortirèm ni jò ni tu tampòch.*

Ni que ab Subjuntiu equival a *encara que*: *Ni que el venguésseu ara, no 'us en darien cap diner.*

També junta un concèpte afirmatiu ab altre id. Jugaven els nèns sota les saules del viòt y 'l Xèsch també hi era. També nosaltres anèm a Tortosa (supòsa que altres hi van).

Tampòch junta una negació ab altra:

Si no hi ve 'l Cinto, jo tampòch hi vull anar.

Conjuncions separatives

Bòns o dolents. Senyor o vassall. Erudit o instruit. Que plòren o que riguen. No tinguèu cuydado, que o tart o d' hòra 'l portaré a casa. O eren èlls, o be altres molt semblants a èlls. Cal tenirli molta paciència, perque ara per naps ara per còls tot lo dia crida. Ja 'm rèben be, ja malament, èll tinch pla de ferlos una visita. Que l' apròben o que 'l repròben, pòch li impòrta.

Pòt notarse que l' *o* es separativa, però també identificativa quant significa l' identitat o equivalència de dues còses: *El sòu* **o** *jornal diari era de très pessètes.*

Conjuncions restrictives

Pròu ne tenien, mès no eren per mi. Sabi, però calmós. Valent, però arruixat. Lluyten, però sènça esperança. Ben pòchs renuncien a l' avarícia, no obstant Jesús diu: Benaventurats els pòbres d' esperit. Aixis y tot, èll no 's pogué resòldre a fiarsen. Aquèll blasfèmo no diguèu que fos un hòme sinó un dimòni. ¡Jesús!, quina llènga! Avants morir que pecar. Primer seré vassalla dels romans que aliada teva. No vòl menjar a pesar de tots els prechs. Ha marxat a despit de tota la famí-

lia. Malgrat el bòn cuydado y la solicitut de sa mare, el nòy s' aná migrant fins a pèrdre totes les fòrces.

Però y *aixís y tot* especialment se tròben al principi de cláusula y fins d' escrit, restringint la cláusula anterior, o 'l pensament intèrn de qui parla:

Però ¿què 'n faré de tants agalius que 'm dona 'l còr? Aixís y tot, si avuy no 'm mòro, em moriré demá.

Mès s' usa especialment cap a la Provènça. Cal distingirlo de *mès,* indefinit (73) y de *mès* advèrbi comparatiu (57), be que tots convenen en sumar. També s' usa y generalment posposat *emperò: Be pròu que els ho advertia; èlls emperò no 'n feyen altre estat.*

Conjuncions deductives

Servèixen per deduhir, inferir, conclòure, o treure un pensament (conclusió) de un altre (antecedent, premisa o principi):

Sou soldats *(antecedent)*; donchs cal que defensèu la nació *(conclusió)*. Ja havèu vist totes les meves hisèndes (*antecedent*): Ara be, ¿quina 'us plau mès? (*concl.*). L' havien fet general (*ant.*), per lo tant cobrava una feredat (*concl.*). Haurien vetllat la nit avants (*ant.*), perxò estaven de mal humor (*concl.*). L' havien despatxat (*ant.*); de consegüent ja no devia esperar res de casa (*concl.*).

Moltes vegades la conjunció comènça cláusula, perquè l' antecedent se suplèx, o ja estava espressat:

Donchs avuy no tindrèm sòl. (Suplèx l' antecedent, vg. *Está núbol*). Carles, la mare t' ha dut les sopes (*antecedent*). — Donchs, acòstameles y esmorzaré tot seguit (*conclusió*).

Nòtes que les oracions deductives pòden cambiarse en causals ab sòls convertir la conclusió en tèma, proposició o supòsit, y l' antecedent en terme mèdi (còm l' anomènen els dialèctichs) ab una causal: *Cal*

que defensèu la nació (supòsit); *perquè, ja que, puig que sou soldats.*

Conjuncions ponderatives

Fins el rèy volgué conèixer l' hèroe d' aquèlla diada. ¡Caramba, si ho era de valent! els mòros y tot hauria derrotat. Es un plahèr la vida del camp.—¡Ho y tal! jo m' hi llogaria, si no 'm fessen travallar. Y tal, si conten llarch aquèstos manyos.

En el tractat dels *Intensius*, planes 57 y 175 se trobarán altres mòdos de ponderació.

§ 2. — Us de les partícules

Partícula *que*

La nòstra partícula *que* equival al relatiu *qui, quæ, quod,* al numeral *quot,* a la causal *quod,* a *quam,* y al *quod* (corresponent al ὅτι grech y כִּי hebrèu) del llatí no clàssich. Ademès notèm que les llèngues flexores còm el grech, tedèsch y llatí declinen el relatiu, mentres que en les aglutinadores, còm les semítiques, y en les aisladores, còm les nòvollatines, el relatiu es una verdadera partícula indeclinable, que pòt suprimirse moltes vegades. Perxò el *que* català es moltes vegades merament espletiu, y res anyadèx al significat.

Estávem per anomenar al *que* partícula universal per sos molts oficis:

1.er Es pronòm relatiu (Vid. pp. 70 y 199).

2.ón Es numeral admiratiu y ponderatiu (Vide p. 197).

3.er Es advèrbi ponderatiu equivalent a *quan* davant d' adgectius y advèrbis de mòdo. (Vid. p. 196).

4.art S' usa detrás de les preposicions *a*, *ab*, *de*, *en*, *per*, *sènça*, y de molts advèrbis per fer partícules:

Estèm queixosos de que no vingues. Ab que li rènyen, ja plòra. Marxa, perquè no 'l tracten be. He vingut a que 'm deixèu el cedaç, si 'us plau. Se 'n tornava sènça que hagués vist el rèy.—Ara que hi sou tots, eus esplicaré una rondalla. Sempre que vulgues, demana qualsevòl favor. May que vinguesses, vínam a vèure. Estich conforme en que t' hi pènses be.

La preposició *per* davant del *que*, s' omèt moltes vegades:

Estén el paraygues, (per) que plòu. ¿Hi ha parallamps en aquèsta casa? (per) que 'ls llamps me fan molta por. Escápat, (per) que sinó, hi haurá çurra.

Èntre la preposició y 'l *que* sempre s' hi pòt suplir un antecedent innominat, vg. *açò*, *això*, *allò*: *De (això) que tu te 'n vages, èlls se n' alegren.*

5.nt Es espletiu sempre que detrás d' advèrbi, conjunció, pronòm o sustantiu no suspèn el sentit:

Si que vinch. May que s' hagues vist. Què pa que li dona. Pròu que hi era.

6.è Es espletiu y sènça significat èntre dos vèrps que son el segón terme dirècte del primer:

Sé que vindrás (*tu vindrás* es terme dirècte de *sé*). Esperèm que envíe carta (*envíe carta*, t. d. de *esperèm*). (Vid. p. 155).

7.è També es espletiu quant comènça la cláusula essent atònich (no acompanya sustantiu, adgectiu ni advèrbi):

Qu' èntre, si vòl. Que 's resigne. ¿Que ve o no? ¿Que hi eren tots?

8.è Equival a *si* condicional, si equival a *si es el cas o succehèx que: que (si) no 'l tròbes a casa, tórnaten.*

Partícula *si*

El *si* còm advèrbi d' afirmació s' estudia, p. 113 y 242, còm partícula condicional p. 127 y 158.

Però ademès el *si* es partícula dubitativa detrás dels vèrps de *adverar*, *assegurarse*, *dir*, *duptar*, *ignorar*, *esperimentar*, *mirar*, *goytar*, *aubirar*, *distingir*, *ènterarse*, *preguntar*, *olorar*, *ensumar*, *taçtar*, *probar*, *buscar*, *regonèixer*, *sabèr*, *vèure*, *òure*, *escoltar*, *palpar*, *tocar*, *observar*, *vigilar*, y semblants de ciència, ignorància y percepció:

Gòyta si venen els convidats. Veuré si arriba tart o d' hòra. No distingia pròu si eren èlls. Dígueli si estará molt temps fòra. Túçtal si 's vòl llogar.

Advertim que en semblants oracions es comú invertir l' ordre, dihent: *Gòyta 'ls convidats, si venen. Escolta la nèna si plòra. Taçta la carn si es cuyta. No sé la mare si vindrá avuy.*

Aquèx *si* dubitatiu molt sovint s' usa susprenent el sentit, y aixís deixa la còsa en una hermosa vaguetat, entenentse en sentit afirmatiu ponderatiu: *Si 'n té la padrina de rondalles per esplicar. Si ploraria la pobrèta; pensèu que la tragueren de casa als vuyt anys. Si 'n feya de feyna; era l' escarraçòt de casa. Si tocava be; tenia compromís ab mès de trènta empresaris. Si ho es de fi; tu may ho fas malament.* Se suplèx el vèrp de *saber*, *ignorar* o *percèbre: Si 'n té la padrina.... no 'us ho cal preguntar.—Si ploraria... figurèusho. Si 'n feya de feyna, no cal dirho.* Avegades però nega també: *Si t' ho dirá. Oy ne perilla, si èll metèx no ho sap.*

Avegades el *si* es mès dubitatiu encara, y sòl ser disjuntiu. *Deyen si venia si no venia; si 'l pendrien a casa; si hi tornava de gust; si...*

Aquèx *si* abunda en les rondalles y cançons popu-

lars, podèntseli suplir sempre davant els vèrps *diuen*, *conten*, *fan còrrer*, pròpis de tals composicions y que donen rahó del *si:*

Conten Si n' es cayguda malalta — la princèsa Melisèn..... — Dalt les cambres del Castell — *(diuen)* si se n' hi ombrèja una nina.... (Aguiló, *Romancer*, p. 153 y 291).

El *si* a vegades es causal, equivalènt a *perquè* o *còm que* causal: *Si li 'n diuen tantes; es clar, a l' últim s' enfada*, per *còm que li 'n diuen... Si res li fa que tothòm ho sápiga; perxò èll metèx ho va beçantant*, per *còm que res li fa... perxò...*

Si l' estimen tant; no hi ha perill que 'l depatxen. — Joán, hèu omplèrt molt deseguida. — Si n' era tot farcit. ¿Per què sumiques, nòy? — Si m' han deixat tot sòl. L' hèm tornat a caseva; si aquí plorava tot lo sant dia.

Partícula *sinó*

Sòlament es partícula acompanyantse de *què* o *perquè* causals.

Sinó que no era a casa, li mòch un esbronch. Sinó que un se carrèga de paciència, pòch els aguantaria a n' aquèsta gent. Ja s' hauria fos còm una candèla cap pervall, sinó perquè sa mare el cuyda remolt.

Es molt comú fer una frase suspensiva ab el *sinó perquè*.

Jordió, estich tip d' acompanyarte. Sinó perquè, et deixaria estar. Ramón, sinó perquè, te esplicaria un cas, que no es pas de riure.—Esplícal y fòra.

Sinó sènça el *que* o *perquè* causals es conjunció restrictiva.

No plora sinó que ho fa vèure. No 's pòt dir encara que menja, sinó que comènça a menjotejar. No escriu sinó per fòrça, sinó a estones. No té (suplèx res, o altra còsa) sinò flaquèsa. Tothòm s' asusta sinó 'ls nins de brès que no conèixen el perill. Ulls que 't vegeren

¿què farán sinó plorar? ¿Qui pòt regir el pòble sinó (*fòra de, llevat de, a escepció de, escèptos*) el Rey.

Còm se vèu, el *sinó* sènça *que* equival a *fòra de, llevat de, escèptos, a escepció de*. Vide exemples anteriors.

L' oració que precehèx al *sinó*, calla a vòltes la negació, que es indispensable; perxò no abonèm tal elipsis: *En tota la tardor mengèm sinó rahims*, per *no mengèm sinó rahims*.

Sinó moltes vegades significa l' incumpliment de una acció, y equival a *d' altre mòdo o manera*. Conté en equivalència una oració condicional negativa:

Camina, Andreu; sinó (camines) no arribarèm a casa. Es menester complàurel, sinó no teniu hòme. Teixim y callèm, sinó l' amo s' enfada.

Es comú que 'l metèx *sinó* anterior inclòu la causal *que* o *perquè*, podèntse no obstant espressar.

Fuig, (que) sinó t' agafarán. Sies atent y ben parlat, (perquè) sinó 't tindrien en mal concèpte.

El metèx *sinó* quant duu espressat el vèrp de la condicional negativa, s' escriu separat *si no:*

Fuig, perquè si no fuigs, t' agafarán. Si no pènses acompanyarme, no t' esperaré.

Se distingèx el *si no* separat, perquè admèt el subgècte de la oració èntre el *si* y el *no:*

Si no vingués el Quim, o si 'l Quim no vingués, no sabríem què fer.

Partícula *donchs*

Se pronuncia *donchs, donts, dos, donques*. Diguérem que ve de *tunc*, que també dona *tongada*. Inclòu còm ilativa la premisa d' un argument, repetintla èlla en síntesis davant de la conclusió.

S' ha mòrt el Rèy. Donchs ne posarán un altre. Donchs, ¿què faries? Donchs, l' han obèrta l' Esposició?

Moltes vegades té molt de conjunció restrictiva o adversativa.

Al Jòrdi li agraden els bolèts.—Donchs, a mi no. Han enterrat el Torres en un ninxo.—Donchs, a mi m' enterrarèu a tèrra còm els pòbres y humils.

Altres vegades es causal, suplintse en el segón vèrp *peraxò, de conseqüent:*

Donchs (puig) tu no eres a casa, ha fet be de tornársen. (Cf. el llatí: *Tunc domi non eras, ideo prudenter reversus est*).

En les preguntes se sòl dir *y donchs:*

Donchs, o y donchs ¿què li 'n sèmbla? Y donchs ¿què no espallofèu a l' enrabiada? No veyèu que n' es el temps?

Avegades s' usa sòl el *donchs* o *donques* admirant y preguntant y assentint:

Donchs, Josepèt. ¿Vòls dir que será veritat?—¿Y donques, perquè no ha de ser? ¡Donques! ¡Vaya un cas còm t' ha passat! ¿Y donchs? ¿Tu perquí?

Còm el *tunc* de temps dona l' ilativa *donchs*, aixís també *llavòrs* de temps, s' usa còm ilatiu:

Anèm a ciutat a badoquejar un rato ab ma germana. —Llavòrs (donchs,) jo també hi vinch.

Partícula *encara que*

Encara que no té dificultat, y en son llòch pòt usarse *anch que:*

Lo meu fill vòl altre ofici.—Anch que sia lo del camp. *Verdaguer*. Anch que (encara que) li 'n donessen un ull de la cara, no se 'l vendria.

Sènça el *que* es advèrbi d' afirmar, equivalènt a *també;* o a *tampòch*, si s' acompanya de negació:

Anch els pòbres son cridats al Paradís. Anch aixís no m' hi llogaria.

Segons l' etimologia que donárem en la pl. 120,

será incorrècte escriure *en que* per *anch que*. Així metèx seria mès etimològich escriure *ancara*, cf. toscá *ancora*, que *encara*, cf. francès *encore*.

Encara deixa de ser advèrbi de temps per ferse conjunció ponderativa ab *mès, mènos:*

Encara es mès sabi el qui sap y practica 'l catecisme, que 'ls grans filosòps deistes. Encara mènos feyna podries promètret de mi.

Partícula *còm*

El *cum* o *quum*, conjunció temporal y causal llatina, dona *còm* causal catalana:

Còm no tenim amichs, no tenim fatichs. Còm no sabia que fos dejuni, he esmorzat còm els altres dies.

Però es el cas que aquèx *còm* s' usa arrèu també còm partícula temporal, pronunciantse mès comunament *còn*, y té en favor seu la tradició catalana. No obstant, no 'l vèig escrit còm temporal sinó pel senyor Bullèna:

E còm so casi pròp lo cèl
Torn a baxar.
Còm Deu volrá jo 't do la fè
Que 't serviré.

Llibre del Venturós Pelegrí, pls. 8 y 21.

CAPÍTOL SETÈ

De l' us de l' Intergecció

D' admiració

¡Ah què ho es de gran l' amor de la mare! ¿Blèdes duus? — Ay ay! ¿no m' ho havíeu dit? Ey! minyons, això es còsa de fixarshi: un quadro així ja no surt de qualsevòl pinzell. Ha plogut a Massaners. — Hèu! me n' alegro; perquè tenien secada. ¡Uh! quina fúria! feu pas. Uy! ¡Si n' hi havia? L' alçada d' un campanar. ¡Mah! què bonich! ¡Oh! un s' hi queda embadalit. ¡Caram! Ara sí, Lluis, que no 't feya perquí. ¡Carat! deya l' avi, quin pòble mès alegre! quina gent mès ben parlada! Caratsus! aquèstes diaces n' ha fet de raro. Ja 'us dich que no hi valia 'l bufarse 'ls dits. Ay carau! ¿qui 'us encamina per aquèixos viaranys? Ay caram! ¿qui ho havia de dir? ¡Ay carat! si s' ho tenien tant calent! Ola! el Pepèt ja refila. Deixèmlo cantar. ¡Ola! ¿tu perquí? Ah! ¿còm es això? Ah! ¿què 't pènses ara?

Advertim que *caram*, *carat*, *caratsus*, y *carau* y sos compòstos ab *ay*, y *mal*, prènen *de* davant del vocatiu:

¡Caram de Joanèt, què ets matiner! Mal carau d' animalòt, ben tens pròu de mosques. Ay caratsus d' avi, que estèu feliç.

Caram, que molts diuen *caramba* o *carambes*, es molt mès nòble que *carau*, *carat* ni *caratsus* que son mès ordináries. *Caram* ara (V. pl. 131) ens sèmbla mès natural que sia de *caram* hebrèu, que significa *nòble*, *generós*.

De preguntar

Èh! que estàn bòns? Èhla, hèu! vist el nòstre guardiá?

Quant se crida una persona, aquèsta sòl respondre preguntant *¿èh?*, però si 'l qui crida li es superior dèu respondre: *¿Què volèu?* o *¿què mana?*

¿Carles? — Éh? — Vina deseguida. ¿Mateu? — Éh? — Veç deseguida a la fònt. ¿Fill meu? — Què mana? — Ahont ets? Ací a l' escala. —

De cridar l' atenció

Èp! l' hòme, ¿què 'us hauria caygut el mocador? Ep! cuydado que soch sota. Ep ep! no anèm tant depressa. Èps èps! això sí que 'm fa pòca grácia. Dirás al moço que sia aquí a las dèu; ¡èy! no te 'n descuidesses. ¡Èy! so bòig, o a mi no m' ho haurien dit. N' hi ha trènta; èy! si no m' equivoco. Ey! nòys, estèu quièts. Ey èy, no donèm tant pa al goç.

Fácilment se nòta en aquèixes intergeccions fòrça restrictiva o adversativa.

Bst s' usa per cridar en silènci a pòca distáncia y servèx per fer mirar una persona, a la qui no cal parlar ordináriament bastant ferli un signe.

D' exhortar

Ala, marxèm, que es tart. Anem, no li rènyes. Anem, déixal estar. Anem, Pepèt, no li feu mal. Apa, que ningú hi faça 'l fals. Au, caminèu. Au, no 't fiques ab rahons. Alça, petits, no 'n deixèu per mòstra. Ayre segadors, que es dia de gran sega. Issa, Josèph, sinó farás tart. Dali, no 'us adormiu. Y, dali, s' hi ajau també 'l seu germá.

De queixa y amenaça

A les ánimes ohiu—Que criden ¡ay quin dolor! ¡Ay mare, fa una fosca! ¡Ay dels vençuts! y la mòrt ens vencerà a tots. Ay! que anèm avant sènç conèixer el terme y sènç possible retirada. Ay! joves, no veurèu tots els dies serèns. Ah! ah! ah! ira y esprit de venjança en remolí en ales de infernal furor dançarán sobre ton cap, oh Babilònia. ¡Ah! hòmes sènç còr per enten-

dre, ¿què morirèu vosaltres còm l' animal? Ah! Pepèt, Pepèt, si 'm fas alçar. Ay jo 't flich, son per amohinar a qualsevòl.

De desagrado

¡Vah! canalla, no feu soroll. ¡Vah vah! be ho podies havèr dit. Vah! llènça això, brut. ¡Vah vah! no me 'n parles. Hechs, caca, fill meu, escup. Hechs! bonys! ¡quin dex té aquèsta medecina! Hechs, no parlèu d' ai-xó. Vaya, sempre ha de sortir ab la seva. Vaya tórnahi, be n' ets pròu de molest. Pse, ¿què vòls que t' hi diga. Pse, perllá li dèu anar. Pff, quina ferum! Tde, ja 'l tornèm tenir aquí; sempre aquèx carregós d' hòme.

Hèchs, caca, bònys s' usen principalment per des-vesar les criatures de menjar o bèure lo que no 'ls convé.

De satisfacció

Aig! quin frèt! Aig! quina aygardent mès fòrta! Oydá, Manelèt, que vas nòu avuy! Oydá, joves, si 'n teniu de garbo per saltar! Oydá, quines rialles hi es-clafiu! Tira, Ramón, que has ben pescat! Caram! d' aquèsta n' hi ha per temps! Tira que 'us tòch, Barto-meu, que be 'us pinta la cullita. Alça, Francisco, tu l' has pla ben escayguda. A tu ray totes te ponen.

Ray per sa etimologia (p. 129) y per son us sig-nifica, *es mès fácil, còsta mènos, no còsta tant, im-pòrta mènos, no té importáncia, no val la pèna.* Post-posat als personals *jò, tu, (èll), nosaltres, vosaltres, (èlls)* en Nominatiu, dèu traduhirse còm si 'l perso-nal fos en Datiu, y si está callada la causal *que,* dèu suplirse. *Tu* **ray** *te 'n rius* es igual a: *això a tu t' es mès fácil, o 't còsta mènos* (que a mi o a altres), *perquè te 'n rius. Jo* **ray** *que no tinch per pèrdre,* es igual a: *a mi m' impòrta ménos, perquè no tinch per pèrdre.* El *ray* especialment acompanyant les perso-nes inclóu una espècie de felicitació.

El *ray* va sempre postposat a la persona, qualitat,

acció, mòdo, número, a que 's referèx la major facilitat de que 's parla.

Tu **ray**, peixèt, que nedes en bòna mar. Sabi **ray** n' es molt, però pòbre també. Llegir **ray**, aixís sapiguèssen d' escriure. Això **ray**, no 'm fa por. Be **ray** ja n' ho fa; peró 'n fa pòch. Très **ray**, aquí 'ls tens.

Avegades *ray* se postpòsa a tota una oració, perquè la afècta tota: *Mentres tinguèm salut y pa* **ray**, *tot ho passarèm ab paciència.*

De silènci

Ssss, nòys, pòch soroll. Xit, callèm, que l' agafarèm viva.

Se sòl acompanyar l' intergecció ab la mímica posantse 'l dit llarch davant dels llabis.

CAPÍTOL VUYTÈ

De les figures y vicis de locució

§ 1. — Figures de locució

S' anomènen *figures de locució* cèrtes maneres de disposar y presentar el pensament, que s' ixen del curs ordinari. Son les principals la *Elipsis*, el *Pleonasme*, la *Silèpsis*, la *Enálage*, l' *Anacolut*, el *Zèugma*, y l' *Hipèrbaton*.

L' **elipsis** o omissió, deguda a l' economia, se fa callant una o moltes paraules que fácilment suplèixen l' oyent o 'l lector: *Ell que* (digué), *cames, aydèume,* (y hauríeu vist) *¡quina manera de posar tèrra al mig!* L' elipsis es freqüentíssima especialment en les esferes mès vulgars del llenguatge.

El **pleonasme**, al revés, anyadèx paraules innecessáries. No es pas la figura dels catalans qui sempre corren a l' estalvi de paraules. No obstant, en la pl. 237 hèm parlat del *se* y de l' *hi* pleonástichs; y en la 303, del *que*.

La **silèpsis** es una discordáncia de paraula per aténdres sòls a la concordáncia del pensament: *Sa Excelència* (fem.) *está malalt* (masc.). *La major part* (sing.) *se 'ls han perdut* (plur.)

L' **enálage** es l' us d' una forma gramatical en llòch d' una altra: *Pòch manoá que no 'n surto* (per *no 'n surtís*) *ab el cap trencat. Còm vos sèmble, vosaltres metèx* (per *metèixos*). (V. Us d' uns temps per altres, p. 220 y seggs.).

L' **anacolut**, o incoherència consistèx en desviar

la circulació del sentit: *Aquèlls* (sèmbla que *aquèlls* será subgècte) *que travallen mès, l' amo 'ls* (donchs ara es obgècte) *estima. El pagès veyent la mala cullita, li vingué gran tristèsa.*

El **zèugma**, o acoblament, consistèx en unir a una sòla paraula váries d' altres: *Eren agradables* (adg.) *la companyia, la convèrsa, el llòch y l' hòra reposada del cap tart. Havies* (vèrp) *anat lluny y fet molta feyna.* Aquèsta figura es deguda a la elipsis, y comuníssima desprès de preposició: *Per mar y* (per) *tèrra. Ab salut y* (ab) *alegria.*

L' **hipèrbaton**, o trasposició de paraules, consistèx en ordenar les paraules no segons l' ordre llògich del pensament, sinó segons exigèixen el còr y la fantasia y fins l' armonia de la cláusula. No hi ha cap llènga sènç hipèrbaton. La llatina es en èll admirable, admirabilíssima. El catalá clássich del sigle catorze imitava l' hipèrbaton llatí. Avuy ens n' hèm apartat ja molt. La riquèsa dels participis, la flexibilitat dels cassos, el no tenir l' entrebanch de l' article y de les preposicions concedia al llatí una llivertat que ahont se vulla que cayguès la paraula, èlla duya pròu relacions perquè 's vegés a quina altra 's referia. El catalá admèt també molt hipèrbaton, sobretot en poesia: «Entre èlls m' afigurí vèure als Atlants alçapremar aquèlles ròques y esculls, llançantlos contra 'l cèl, y ab brams y cridadiça pujar, caure, y ab los bocins de llur pelásgica torra rodolar a l' abisme de les ones.» Verdaguer, *Atlántida,* Pròlech.

«Per ella (la mar atlántica) 's trametian (les tèrres po-[nentines), com per un pont amplíssim,
d' un maig etern en ales, ses cries y llevors,
aucells de ros plomatge de refilet dolcíssim,
dels aromers la flayre, canturies y tresors.»

Id. *Atlántida,* I, L' Incèndi.

§ 2. — Vicis de la locució

Se diuen el *barbarisme*, el *solecisme*, la *cacofonia*, l' *obscuritat*, la *monotonia* y la *pobrèsa*.

El **barbarisme** es l' us de paraules que *a)* no son de la llènga, o *b)* no s' usen còm son en èlla.

a) Les paraules forasteres fan un *castellanisme*, *galicisme*, *anglicisme*, etc. segons que sien portades del castellá, del francès, de l' inglès, etc.

Venen uns exemples de castellanismes: «Los destèlls tornassolats.» Oller, *La febre*, I, p. 66. — «Elles (les vaques) xoquen (se tòcen) enfurismades». Massó, *Croquis*, p. 20.—«Ab la fiambrera (carmenyòla) que duya» Pons, *L' auca*, 12.—«Soldava y rematxava (reblava)» Id. ib. 93.—«Al carrer no hi podèm medrar.» Villanova, *Plorant*, etc. p. 60, per *mellorar*, *arrelar*, *llevar molça*. —«En Ton... esclata ab un *arriba*» Pons, *L' auca*, p. 190, per *en un ¡amunt!* «En açò, divisaren (per *albiraren*) trenta ó quaranta molins de vent.» *Don Quixot*, Tr. de A. B. T. p. 24.

Quant una paraula forastera ha passat a l' us del pòble, deixa de ser bárbara y dèu considerarse còm paraula pura, si ja ha près l' ayre de la llènga, còm *alfòrja*, *arcalde*, etc. prèses de l' arábich.

b) Son bárbares per falta de correcció totes les paraules que se 'ls equivoca l' ortografia o l' ortologia, es dir, que s' escriuen o 's pronuncien malament. Aixís son bárbares *música*, *pólvora*, *ciervo*, per *musica*, *polvora*, *cerf*.

Qüestió: Si s' oferís d' havèr de pèndre una paraula novella per un concèpte o artefacte nòu, ¿de hont se pendrá? — R. Si 's pòt, fòrmes d' altre o d' altres mots

catalans; sinó, caldrá anar a la fònt de la llènga, es dir, al llatí, y sinó al grech. Però si 's tracta d' un nòm ja admès en altres llèngues, el catalá l' hauria de pèndre del Bolonyès o del Piamontès, les mès simílars en lo que mira als nòms y vèrps, còm el provençal es la mès similar en lo tocant al règim sintáxich. Sinó, la pendrá del toscá, o del lligur, o del francès. Els mots castellans son èntre les llèngues novollatines els mès mal avinguts ab el catalá.

El **solecisme** es la falta de concordáncia o de règim sintáxich.

«Si mès gent petita hi hagués hagut a la casa, mès ne haurien (*per* hauria) surtit a la pòrta.» *Genís*, J. Florals, 1878, p. 178. — «Pujaven dret al cel flayres boscanes que encisaven *de respirar»* per *respirantles*, o *que encisava 'l respirarles*, o *de respirarles*. Vilanova, *Lo Compte*, etc. — «Berenant sisos de pahella» Pons, *L' auca*, etc., per *Verenant* de *sisos* (!) *de pahella*. — «La gent del pòble tem acostarse de morts» Pin, *Garrigas*, p. 123, per *acostarse pròp de mòrts*. — «Poruga d' enverinarli» Pons, *L' auca*, p. 325, per *temerosa d' enverinarli; poruga* no regèx. — «Me 'n vaig per la madrilenya» Vilanova, *Fòrça major*, per *me 'n vaig a cercar la madrilenya*. — «Com a en Toni Barceló — a Espanya 'n tinguéssem quatre!» Masriera, p. 35, per *Com en Toni*.

La **cacofonia** es deguda a l' ensopèch de masses vocals o consonants paregudes: *Se 'n va a ajovar*. Allá hont **te tròbe te** juro que **'t** mato. *Tente, tonta; tanta tinta tota t' unta.*

En catalá es rara la cacofonia per ensopèch de vocals; però pot resultar de masses vocals semblants be que separades. «*Ni la Catarina reptava a sa filla.*» Oller, *La febre*, I, p. 69.

Es mès freqüent la cacofonia per reunió de consonants semblants: *S' havia embado***cat contemplant** *a la* **coixeta de** *la* **devallada de** *la presó*. Pons, *La Colla*, 205.— **Sos** *ulls se tornaren a animar de sa-*

tisfacció al resseguir los daurats de les cadires, les lluentors de la seda blau de cel, los enrevessats dibuixos de la alfombra, los destells tornassolats de la magnífica aranya. Oller, *La febre*, I. p. 66.—«Aquèst vos haurá dit cosetes molt dolces a les orelles.» Del Bosch, *Lo segador*, p. 56.

Molt sovint es deguda la cacofonia a mala distribució dels accents. No s' oblide que en la pròsa 'l tò no dèu distribuirse rítmicament o a compassos iguals, sinó ab varietat de compás: *Volèu jugár que es l' Emília aquèlla que pássa,* resulta sachsejat pels accents.

Podrá usarse intencionadament la cacofonia per imitar un sò natural o per produhir un sentiment·

«Y roda còm un carro 'l tro de guerra»
Verdaguer, *Atlántida*, Introducció, v. 10.

«*Llevòres s' esvania la derréra humór de la vespráda, y al llúny repercudíen les derréres campanádes del cloquér del monastír.*» Per infundir melangia.

L' **obscuritat** pòt estar en el pensament que ha sigut pòch format, o es rebuscat o sutil, o en les paraules que no son les pròpies, precises y exactes.

Paraula *pròpia*, de *pròp*, es la quina está en la fantasia immediata al concèpte a que se la destina. Aixís *cadira* está còm en contacte ab el fantasme d' un sihent ab respatlle per un sòl.

Aquèixa proximitat o sobreposició èntre la paraula y 'l concèpte dèu, a ser possible, trobarse ensemps en la fantasia de l' escriptor y del lector. No obstant, de cap manera es reprobable l' us dels tròpos, ab tal que la conexió de paraules y concèptes sia pròpia o clara. Be podrá també l' escriptor usar paraules desconegudes del lector en òbres didáctiques y de literatura que tenen sempre al mènos còm fi secundari l' ensenyar la llènga. Perxò, injustament

s' acusa l' Atlántida de Mossèn Verdaguer d' oscura, puig ningú podia obligarlo a escríurela ab la pobrèsa de llenguatge a que 's condemnaven molts escriptors d' aquèlla època. Per altra part, crèch que resulta mès oscura pels lletrats que no ho seria pels pagèsos, puig aquèlla llènga es generalment pròu viva encara en el Pirinèu, y es la llènga castiça catalana.

La presumpció está sempre al nivell de l' ignorància. Hi ha ignorants presumits fins al punt que donen per paraula oscura y fòra d' us tot mot que èlls no usen o desconèixen. Un tal repròba 'l dir *butlla de la santa Creuada;* y perquè ensemps el servilisme está també sempre al nivell de l' ignorància, vòl que s' diga *de la santa Cruzada.* Aquèixos tròben bonichs y bòns y plèns de zèl aquèlls sermons en castellá eclèctich ampulós que ni l' entén el pòble de Castella, y repròben un sermó en pla catalá sòls hi senten *cogula* en llòch de *cizana, enlayrarse* per *pujar en amunt* o altre mot que èlls no usen. Els tals no son bòns per crítichs; altre diríem, per ser criticats.

Advertim, no obstant, que 'l predicador dèu cercar les paraules mès conegudes, o usar les desconegudes de manera que pel context deduhèsca l' oyent el llur sentit.

Paraula *exacta* es la quina no espressa mès ni mènos que 'l concèpte al que se la destina. Axís falta exactitut en aquèstes frases de varis escriptors:

«Paraules sucreres» per *dolces.* «Bésties difuntes» per *mortes.* «Deixant son sèti y *esmunyintse* prudentment del rotllo» per *escabullintse, sortintse,* puig s' esmuny lo que 's tè mès o mènos apretat, còsa que no 's verifica deixat ja el sèti que podia compartir ab altres que lo apretessen. «No 's sentia mès que l' *esgarrapar* afanyós de les plomes sobre 'l paper,»

per *el rascar;* les plomes *rasquen* o *esgarranxen*, però no *esgarrapen*.— «Aixís parlava un vell d' *imatge* augusta», per de *cara augusta* «Tot árribantse al hort per un ullet d' enciam» per *una mata d' ensiam*. De les còls se 'n cull l' ull; de l' ensiam la mata, o la lletuga, segons èll.

Paraula *precisa* es la quina esclòu tota vaguetat. Aixís son vagues les frases: *¿Ja hèu menjat?* per *¿ja hèu dinat? descansar* per *dormir*, *s' ha serenat* per *s' ha estitllat*.

En general convindrá concretar molt l' idèa, mènos si 's fa necessari l' eufemisme per tractarse d' una idèa que no convé presentar per enter.

Sòlen pecar de falta de precisió tots els qui conèixen pòch la llèngua.

La **monotonia** es l' igualtat de tò en el llenguatge, sia oral o escrit. En sa aparició mès grossera consistèx en l' igualtat o semblança de terminacions sien de nòm o de vèrp: *Se ha* **escaygut** *que la so* **trobat** *ben* **aviat**; dirá millor. *S' ha escaygut que la so trobada*, etc. *Ahir mati 's va enmalaltir y a la tarda 's va morir*; dirá millor: *Va caure malalt ahir matí, y 's va morir a la tarda.* Avegades la monotonia no está en la cláusula, sinó en l' estil total de l' autor. Aixís molts autors escriuen cada una de llurs cláusules molt variades y exuberants de vida, però unes ab altres resulten molt monótones; defècte que 's tròba fins en autors tinguts per clássichs.

La **pobrésa** de llenguatge consistèx en emplear casi sempre les metèixes paraules. S' incurrirá espressant per vèrps generals pensaments diferents, vg. *posarse bò*, per *engreixarse, gorir, curarse, abonançarse el temps, créixer els esplèts*, etc., *posarse trist, toçut, capficat, drèt*, per *entristirse, entoçunirse, capficarse, adreçarse; fer depressa, fer ensiam, fer llènya, fer vuyga*, etc.

per *enlleçtir, plantar ensiam, estellar o trencar llènya, esvuygar; dir mentides, renèchs,* etc. per *mentir, renegar.* També l' incorre, vg. qui diu: *té una flòr,* per *té una viòla, un pensament, una dália,* etc. puig en general convé concretar lo mès possible 'l pensament.—No multipliquèm els exemples.

Puerilitat, destemplança. Si escriguéssem una retòrica, posaríem també aquèixos dos y altres defèctes, que no eviten pas pròu els escriptors joves. La *puerilitat* es dels qui per mancança de coneixements, donen importáncia a idèes que no 'n tenen, o comèncen ab introduccions grandioses, composicions rastreres y òmplen de retalls sos escrits. Es una forma de puerilitat mès criatura l' enamorarse de paraules nòves, arcayques o cultes, còm aquèll advocat de Vich de mig sigle passat que deya: «*Fámula, asçán dalt y debaix la carròça nocturnal trobarás los deambulants terrèstres; prènlos y báixamels.*» Y còm la minyona no l'. hagués entès, èsclamá: «*¡Quina llástima que un hòme consumat en la ciència se vèja obligat a parlar còm una fámula!*» Un altre dia: «*Fámula, trau les partícules polvórees que la trepidació pedánea ha posat en la fímbria del vestit de la senyora.*» Y un altre dia a un pagès que anantlo a consultar, deixá la mula en la entrada: *Bòn hòme, trayaume lo quadrúpedo de aquí, que ab los cascos delanters me escarba lo paviment.*» Y a una vella que a l' entrar a l' iglèsia, li preguntá si hi havia missa: «*Segons los preludis lo sant Sacrifici va a començar en lo altar del Paduá.*»

La *destemplança* ès d' aquèlls que recullen moltes paraules, ideès, imatges, y les vòlen encabir en cada composició, així del total n' haja de resultar un trage de gitana ab mès colors que no hi ha en una tintoreria. Es defècte fill de la vanitat.

APÈNDIX

Alteracions de la paraula

Una paraula pòt alterarse per **adició** o **anyadidura**, per **supressió**, o per simple **cambi.** — Els efèctes de l' alteració son gráfichs, o prosòdichs, o una còsa y altra, segons que afécten les llètres, l' accent o tò, o una y altra còsa.

Adició

L' adició se fa al principi, **pròtesis:** *sombra* per *ombra;* al mig, **epèntesis:** *llangosta,* per *llagosta;* o al fi, **paragoge:** *jò pòrto,* per *jò pòrt.*

Pròtesis o adició inicial

Sovint se tròben anyadides *a, b, d* y *g, d* y *t, f* y *p, n, b, p* y *m, bòy, cap, en, e:*

a Se prefixa a sustantius y adgectius per ferne vèrps (V. p. 36) de la 1.ª o 3.ª conjugació: de *justícia,* ***ajusticiar,*** de *mans,* ***amansir.*** Generalment no la vòlen els vèrps llatícatalans, que no prefixaren *ad* en llatí com: *cantar, morir, glaçar,* etc., de cap manera podrán dir *acantar, amorir, aglaçar.* V. Us de *a* eufònica, plana 250.

b Alguns mots començats per *r* la prènen, còm el dialècte eòlich escrigué βρόδον per ῥόδον, *ròsa.* Aixís ***brugit,*** o ***bruyt,*** de *rugitus,* ***bruhclar,*** de *rudere,* bramar; ***brasa,*** de *ardere,* ardir; cf. *ars* y ***barzer*** o

de *exorior*. Molts nòms topogràfichs la guarden de quant fou article catalá: *Sa-ròca, Ses-rovires, Sa-valls.*

e Diguérem en la pl. 36 que s' escriu còm eufònica davant dels mots que en llatí comèncen per *s* impura, còm *esprit*, de *spiritus, espluga*, de *spelu(n)ca.*

QÜESTIÓ. ¿Se fa be ó no en escriure dita *e*?

R. 1.ª Seria mellor no escríurela, puig no la tenen el llatí y 'l grech y no l' escriuen el catalá antich, ni ara 'l piamontès, el bolonyès y 'l pramzá (de Parma), qui guarden la llèy d' escurçament ab mès exactitut que nosaltres.

No obstant, cal escoltar les rahons contráries.—1.ª El pèble davant de l' *s* impura hi deixa sentir una *e* átona, y 'ls versistes han consignat aquèx us donantli una sílaba.—2.ª Y han fet be, perquè gastèm el metèx temps per dita *e* que per l' *ex* llatí: *espona* y *espuny* de *sponda* y *expungit.*—3.ª Els prefixes *en* y *el* s' apostròfen de cara a dita *e: n' espòsa la mès gran; l' estil de l' estudi.* Si verament no hi hagués *e*, encara diríem còm en toscá: *lo stilo, lo studio*, o còm en pramzá: *al stil, al studi.*—4.ª El francès qui es molt tradicionalista, l' escriu també còm el provençal, el castellá, el gallèch y 'l portuguès. Notèm però que 'l francès conserva la *s* impura en l' inicial *sc: scabreux, scène, science.*

R. 2.ª Ja, donchs, malgrat el bòn zèl per la tradició del Sr. Tallander, podrá escriures dita *e* prefixa.

Epèntesis, o adició medial.

S' anadèixen *e, o, b, d, c, g, l, m, n, p, r, y.*

e Sòl el pòble fugir de les líquides *l, r*, y però fácilment deixa sentir èntre la muda anterior y la líquida una *e: cinguelera*, per *cinglera, infelor*, per *inflor, ómbera*, per *ombra, rebateré*, per *rebatré.* Axís metèx el llatí escrivia *seculum*, o *seclum, miraculum*, o *miraclum*, y *clamo* y *calamitas.* Aquèsta *e* podrá escriures en el Futur Imperfet y Condicional dels vèrps de la 2.ª Conjugació *batre, cabre, rèbre, mètre*

rompre, y sos compòstos, dihent: *bateré*, *bateria*, *caberé*, *caberia*, *reberé*, *reberia*, *escometeré*, *escometeria*, *romperé*, *romperia*, o *batré*; *batria*, etc. Ningú podrá aduhir rahó sòlida en còntra de dita *e*, per pòch que 's fixe en la parla vulgar y en la práctica de les llèngües similars.

Fòra d' aquèx Futur no s' escriurá la *e* epentètica, sinó en el cas en que ja puga sostenir el tò o se haja convertit en altra vocal mès consistent, còm *enterar*, de *intrare*, *esboterar*, per *espotrar*, que diuen *entéra*, *esbotéra*; y *calax*, de *clax* (de *clausus*), *penedir*, de *penèdre*, de *pœnitere*, *retirar*, de *retrahere*, en que la *e* ja s' ha fet *a* e *i*.

e S' intercala davant de la *s* final del plural en els nòms finits ab *s* o equivalent (*x*, *ç*), còm en *mèsos*, *llòços*, *moixos*, de *mès*, *llòç*, *mox*. *Temps* y *fems*, o *fem*, no cambien en plural; *la pols*, de *pulvis*, no admèt plural; *el pols*, de *pulsus*, fa *els polsos*. Els adgectius femenins en *ç* intercalen *e*: *capaç*, *capaces*, *feliç*, *felices*.

b Sòl aparèixer èntre *m* y *l* al quedar en contacte immediat per la pèrdua de la vocal llatina: *semblar*, de *similare*, *sembrar*, de *seminare*, *nombre*, de *numerus*, *combregar*, de *communicare*, *cogombre*, de *cucumere*, *cambra*, de *chamera*.

d Aparèx entre *l* o *n* y *r* principalment en els vèrps llenguals de la 2.ª conjugació gutural (V. p. 100): *absòldre*, *pondre*, per *absòlre*, *ponre*. Queda admèsa per l' us, però no creyèm reprensible omètrela.—També aparèx en nòms, còm: *cèndra*, *tèndre*, *divèndres*, etc. però no en *honra*, *honrós*, *Manrèsa*, ni després dels prefixos *en*, *con*: *enredar*, *enrotllar*, *conreuar*.

g Aparèx en molts vèrps principalment en el Subjuntiu: *cápiga*, *sápiga*, de *capiat*, *sapiat*. També en *lladregó*, per *lladró*, *xerigòt*, per *xeròt*, de serum.

sero, *finisseno*, *finissino*, *finissono*, y pòsa altres formes dobles, còm *tu abbia* o *abbi*, *sia* o *sii; siano* o *sieno*, etc. —5.ª Un metèx vèrp ab el metèx significat el conjuguèm per la 1.ª o 3.ª conjugació indiferentment, còm se pòt vèure en els vèrps de formació catalana, v. g.: *enfoscar* o *enfosquir*, *emblancar* o *emblanquir*, *emmustigar* o *emmustiguir*, *endolorar*, o *endolorir*, *encoixar* o *encoixir*, etc.; y ningú dirá que això no sia riquèsa. Sòlament l' esclusivisme inconsiderat pòt, v. g., admètre *esparcir* y rebutjar *esparcer*, essent usats tots dos, y mès conforme a l' etimologia el segón que 'l primer. També 'n tenim de la 2.ª y 3.ª còm *tindre* y *tenir*, *vindre* y *venir*. Aixís té també 'l toscá *ardere* o *ardire*. Volíem dir que les vocals no tenen tanta importáncia. — 6.ª Lá similar bolonyèsa fa l' intensiu en *essom* en llòch de *íssim: bel-essom, bellíssim*, forma fonètica igual a *féssom*, *tinguéssom*, en llòch de *féssem*, *tinguéssem*.

Hèm dit que tots tenen rahó; però no tots ne tenen igualment. Els de la *u* la posèm en la 1.ª p. del Present d' Indicatiu *jò amu*, *temu*, *dòrmu;* en les 4 átones del Subjuntiu: *amu*, *amus*, *amu*, *amun; temu*, *temus*, *temu*, *temun; dòrmu*, *dòrmus*, *dòrmu*, *dòrmun*, y per sobra de l' eufònica *e* (V. p. 85 (2), en totes les 2.es del plural átones: *amavu*, *temíu*, *dormíu*, *amessu*, *temessu*, *dormissu*, y finalment en totes parts ahont hi ha *o* átona, la fem *u*. — Volèm fer constar que les similars bolonyèsa, piamontèsa, parmejana, provençal ens favorèixen, donant el bolonyès fòra de la conjugació sempre *u: mumèint*, *dar dal bastuná da urb: moment*; *dar bastonada de oech*, el piamontès y 'l parmejá dihent y escrivint també *mument*, *cuntent*, etcètera, en llòch de *moment*, *content:* y el provençal donant *ou* ahont nosaltres posèm *u*, y donant en la conjugació *o: cantavo*, *cantavon*. També 'l gallègo, v. g., diu: *outros anos n-o turreiro tamén eu louco beilei;* propendint a la *u*, que també es pròu de gust pels baschs. La *u* ademès té major estabilitat y decisió per ser llètra estrema y la mès aguda o alta de tò. Ademès d' havèr sigut l' eufònica final del llatí, còm se vèu per les contínues terminacions en *us*, *um*, y *unt*. Ja donchs sènç consentir que

se 'ns motège per la *u*, y no renunciant cap drèt de la llènga per l' avenir; els catalans de l' *u* no la escriurèm, perquè no es etimològica, puig no la tenia 'l llatí, ahont nosaltres la posèm; ni tradicional, puig no l' escrigueren nòstres majors en el vèrp y ordináriament tampòch fòra de la conjugació, per mès que, còm nosaltres, ja molts pronunciarien la *o* átona per *u*, còm ho pròba 'l Pare Nonell, en la plana 19 de son Análisis fonològich ortográfich.

Els de l' eufònica *o* diuen v. g.: Subj. *Jo amo, temo, dòrmo; tu amos, temos, dòrmos, èll amo, temo, dòrmo, èlls amon, temon, dòrmon;* Imperfet: *Nos. amássom, teméssom, dormíssom;* y a mès fan ordináriament clara la *o* átona fins fòra de la conjugació. — Per la pròximitat de la *o* ab la *u* aquèixes dues pronunciacions s' ajuden l' una a l' altra, y militen en prò de l' *o* casi les metèixes rahons que 'n prò de l' *u*. La *o* ademès fòu la eufònica átona del grech còm se vèu en les contínues terminacions en ος, ον. No obstant, també 'ls de la *o* se conformaràn a no escríurela en la conjugació, per les metèixes rahons dels de la *u*.

Els de l' *e* l' usen en la 1.ª Conjugació. Subj. *Jo ame, ames, ame, -amen.* Podrien no usarla, dihent *am, ams, am, -amen.* Però pus que la diuen y es etimològica del llatí (Vide p. 84) y tradicional en els escriptors catalans (V. Nonell, Análisis Morfològich, 78), caldrá escríurela. Si Barcelona per una hegemonia usurpada en punt tan sagrat còm es la llènga, vòl sustituirla gráficament per la *i*, fa un agravi a tots els altres catalans, se pòrta còm filla borda respècte del llatí, y trepitja sènç mirament una tradició que dèu serli sagrada.

Els de la *e* ademès la pòsen en l' Imperfet de totes les conjugacions: *amesses, temesses, dormisses; améssem, teméssem, dormíssem; amésseu, temésseu, dormísseu; amessen, temessen, dormissen.* Aixís ho demana l' etimologia (Vide pls. 84, 86, y 88) y la tradició (Nonell, 86, 148 y 172). Els yotistes ab la *i* diuen; *amessis, temessis, dormissis; améssim, teméssim, dormíssim; améssiu, teméssiu, dormíssiu; amessin, temessin, dormissin.* Ja deixèm dit que no dèuen

escríureho. Ara si s' empènyen en pronunciarho aixís, no 'ls renyarèm pas.

Al contrari, posarèm rahons que favorèixen als yotistes: — 1.ª En la 1.ª conjugació y en l' Imperfet de les très, es fácil el cambi de la *e* en *i*. — 2.ª En la 2.ª y 3.ª conjugació de *timeam*, *dormiam*, o *timiam* (cambi de *e* en *i*) *dormiam*, pòt caure l' *am* y resulta *temi*, *dòrmi*, o pòt caure la *i* brèu, y resulta *tema*, *dòrma*, o conservarse les dues *témia*, *dòrmia*, còm les consigná 'l Dr. Ballot, o pòt encara introduhirse èntre la *i* y la *a* una *g* eufònica, y resulta *témiga*, *dòrmiga*. Aquèsta forma en *iga* es general en el Pirinèu, València, y Balears, y tan arrelada que 's traslada a l' Imperfet: *temigués*, *dormigués*, y als metèixos vèrps de la 1.ª y 3.ª llatina que no tenien *ia* ni *ea*, còm *tròpiga*, *tropigués*, *pèrdiga*, *perdigués*. Perxò la forma en *iga* té 'l metèx inconvenient de la forma en *i*, que es confondre 'ls Presents e Imperfets de Subjuntiu de totes les conjugacions. Y si pels vèrps prèsos de la 2.ª y 4.ª llatina, y per 6 en *io* de la 3.ª que son: *cápiga*, *fáciga*, *fúgiga*, *mòriga*, *páriga*, *sápiga*, de *capio*, *facio*, *fugio*, *morior*, *pario*, *sapio*, la forma *iga* es etimològica; en els altres no ho es. — 3.ª Favorèx als yotistes per l' us de l' *i* en la 1.ª conjugació el que 'l toscá diga: P. *ami*, *ami*, *ami*, — *amino*; Imperf. *amassi*, *amassi*, *amasse*, *amassimo*, — *amassero*, o *amassino*. Quina *i* conserva en l' Imperfet de totes les conjuncions: *temessi*, *dormissi*, be que en el Present tinguen *a* la 2.ª y 3.ª: *tema*, *parta*. — 4.ª El grech modèrn pronuncia per *i* moltes vocals y diptongos. — 5.ª La *i* es també una vocal mès decidida y constant, vg. que la *e*.

A pesar d' aquèixes y altres rahons que abònen el yotisme, caldrá escriure *e* en la 1.ª conjugació y *a* en les altres, per les rahons dites de l' etimologia, de la tradició, de la distinció de conjugacions, de l' us mès general y estès de la *e* y *a* respectives sobre l' *i*, etc.

Perfi, a qui l' espante aquèixa inseguritat de les vocals catalanes, li recordarèm que l' árabe perxò no voldria escriure mès que les estremes *a*, *i*, *u*, deixant a l' us de cada encontrada 'l pronunciar la *e* y la *o* apesar de l' escriptura. Y sospito que 'ls antichs semites se conten-

tarien ab escriure les consonants sòles, no per altra rahó, sinó per la mobilitat que observaren en les vocals. Compendrien que 'l posar les vocals en llòch d' aclarir, enfosquia la llènga per la generalitat. Aixís la Bíblia sènç vocals, seria vocalisada segons el gust de cada sinagòga, dintre de les metèixes consonants, y 'ls rabins sòlament se determinarien a vocalisar el text hebrèu, quant a causa de sa dispersió, temeren que 's perdés la tradició en la lectura, tan mès que l' hebrèu bíblich ja no era vulgar, puig s' havia anat mudant en siríach.

Per tant, en l' ortografia de vocals átones no es possible l' unitat sinó atenent al llatí y a la tradició. Respècte de les tòniques cal respectar l' us corrent.

Aquí coneguérem la *Contribució a la gramática de la llenga catalana* (1898) del Sr. Pompèy Fabra.

El Sr. Fabra de qui coneixíem l' *Ensayo de catalán moderno* de 1891, aparèx en la *Contribució* un gramátich seriós. Perxò, tindrèm gust de seguir sos rahonaments.

Diu en la pl. 58: «Un fet curiós: alguns tot escrivint *e* en el nòm, escriuen *a* en el vèrp: *cases*, però *parlas-parlan, pugas-pugan.*» Y en la pl. 59 «Si s' admèten els subjuntius en *i* en la llenga literaria, aquèsta fa una distinció completa entre les formes fortes (átones) dels dos presents, la mateixa que la llenga parlada, essent indiferent que s' escriga *e* o *a* en l' indicatiu.» Sospesant be les paraules del Sr. Fabra en unes vuyt planes per defensar el yotisme en el present e imperfet de Subjuntiu y en l' Imperatiu!, no trobèm sinó dues rahons: la distinció del present de Subjuntiu del d' Indicatiu, y l' inconseqüencia dels qui admèten *es* en el nòm y escriuen *as, an* en el vèrp indicatiu per distingirlo del subjuntiu *es, en: amas, aman,* y *ames, amen.*

La rahó de la distinció té la seva fòrça; però dèu notarse que 'l grech en la conjugació confonia ja molt les persones dels dos presents indicatiu y subjuntiu: especialment en la conjugació contreta en άω resultaven idèntiques totes les persones, en la contreta en όω era idèntich el singular en els dos presents y en l' optatiu.

El llatí confón la 1.ª del Futur y del Subjuntiu en la 3.ª y 4.ª conjugació: *legam*, *legam*; *audiam*, *audiam*.

El toscá confón també *lodi* y *lodiamo*, y altres. El francès confõn les quatre átones: *porte*, *portes*, *porte*, *portent*, idèntich en Indicatiu y Subjuntiu.

Ja donchs, aquèixa confusió de dues persones que estalviarien els yotistes: Indicatiu *ames*, *amen*; Subj. *amis*, *amin*, no dèu esparverar ningú. Y per les *is*, de *jo ami*, *èll ami*, y de *tu amessis*, *nos. améssim*, *vos. amessiu*, *èlls amessin*, ¿quina llèy de distinció invocarèm? Aquí no hi ha confusió que licite la *i*. Donchs la rahó del Sr. Fabra pròba massa, y perxò pròba pòch. Per altra part, el Sr. Fabra (pl. 61) admèt la confusió de les formes tòniques *èm*, *èu*: *amèm*, *amèu* per *amam*, *amau*, que 's confonen ab *amèm*, *amèu* del Subj., y (pl. 63) admèt el cambi de les subjuntives de la 2.ª y 3.ª *temam*, *temau*, *dormam*, *dormau* en *temèm*, *temèu*, *dormim*, *dormiu*, cambi que les confón ab les d' indicatiu. Aixís no sia escrupulós en confondre les dues *ames*, *amen*.

El Sr. Fabra dihent que la *i* faria una distinció complèta èntre les formes átones dels dos presents, deixa caure aquèsta frase inexacta: «la mateixa (distinció) que la llengua parlada,» puig deixa compèndre que la llèngua parlada emplèa les *is* en Subjuntiu, mentres que sòls ho fa a Barcelona y ses cercanies.

Passant a la rahó de l' inconseqüencia encara que 'l Sr. Fabra en cambi de les *is*, ens concediria escriure en l' Indicatiu *e* o *a*: «essent indiferent que s' escriga *e* o *a* en l' indicatiu»; recordèm que qui barata el cap se grata; y puig èll trobá curiosa ab rahó dita inconseqüència, escriurèm l' Indicatiu sempre ab *e* y no ab *a*: *tu ames*, *èlls amen*, no *amas*, ni *aman*. No obstant, se 'ns permetrá un moment de curiositat per admirar l' inconseqüència dels qui escriuen *mires* (sustantiu) y després *miris* (vèrp)! Acabant per recordar que mentres els yotistes catalans eren aquèlls de la vall de Tuixent, Jòsa y Labança que passaven l' hivèrn venent pèga y ensalivant rosegons pel Pla de Bages y El-Vallès; tothòm els motejava cridantlos: *Jòsis*, *pègui gregui*, y ara que 'ls yotistes son a la

capital, tot se vèu de diferent manera. ¡Quina mala vista tenim els hòmes!

n A mès de reaparèixer davant de sufix en els aguts en *á*, *è*, *í*, *ó*, *ú*, (V. pl. 47), la prènen per eufònica mots que may la tingueren, còm *costaner*, de *còsta*, *barnat* (de la pòrta) per *barrat*, *toçuneria*, de *toçut*. Els átons que perderen també la *n* (V. pl. 50), còm *home*, *imatge*, *orde*, prènen els derivats llatins ab el pròpi tèma *n*: *homen-atge*, *imagin-ar*, *orden-ar*, etc.

El Sr. Fabra (pl. 41) vòl que sòne la *r* en els derivats de átons en *er*. Ne pòsa quatre *álber*, *sálzer*, *cálzer*, *Llátzer*. N' hi ha pòchs en *er* atònich: *cráter*, *carácter*, *Llátzer* y *cánter*. *Cánter* fa *canterèt*, *canteraç*, etc. A *Llátzer* no li conèch cap derivat. *Calze* y *salze* de *calicis*, *salicis*, may han pogut tenir *r*, còm no 'n tenen *polze*, *galze* de *pollicis*, *calcis*, y sos derivats son: *calzèt*, *calzat*, *salzèda*, *Salzènch*.

Si algú, que no 'ns consta, hagués fet *salzereda* còm el Sr. Fabra y el Sr. Saura, ho haurán fet per imitació innecessária de *albareda*. *Albareda* es derivat de *alba* o de *albe*, si 's vòl, ab *r* cridada per l' eufonia. De cap manera la *r* es radical. Diguérem (pl. 54) que 'ls nòms d' arbres se feren d' adgectius concertats ab *arbor*, femení, qui mès tart se feu *arbre*, masculí. Perxò sòlen tenir dos gènres: *noguer* ó *noguera*. Aixís també l' *arbre blanch*, *arbor alba*, del meu pòble, se diu *alba*, femení, a Solsona; y *albe*, masculí, en altres punts; però en llòch li tròbo la *r* final, sia masculí o femení.

r Altres infixen *r*, còm *costarut*, de *còsta*; ó prènen indiferentment *r* o *n*, cóm *pilarèt* o *pilanèt*, *coyçonèta*, *coyçorèta*, *sahorèta*, *sahonar*, de *coyçó*, *sahó*.

s Aparèx còm caracterìstica de plural fins en els nòms que no la tenien en llatí, còm son tots els de la 1.ª y 2.ª declinació y 'ls nèutres de la 3.ª y 4.ª:

ròses, temples, sants, cadavres, còrns, de *rosæ, templa, sancti, cadavera, cornua.*

Supressió

La supressió es inicial, y 's diu **afèresis:** *potecari*, per *apotecari*; medial, y 's diu **sincopa:** *vritat*, per *veritat;* o final, y 's diu **apòcope:** *vingués*, per *vinguesse*.

Afèresis o supressió inicial

a Molt sovint el pòble deixa caure la *a* inicial, principalment si queda lluny de l' accent, còm *bèlla, beyer, beser*, o *beller*, per *abèlla, abeller*, de *apicula, apiarium; beceròles*, per *abeceròles; fònt bundosa*, per *abundosa; potecari*, per *apotecari, bach* y *baga*, per *aubach* y *aubaga; mèsch*, per *almèsch; dingada*, per *arengada; rentar*, per *argentar;* cf. el montferrí *argentar*, rentar.

e Avegades es *e* obscura la que 's pèrt, còm: *s' han negats tots*, per *enegats*, de *inaquare; han perdut el quilibri*, per *l' equilibri*.

Dita *e* cau en moltes persones del vèrp *eixir* (V. pl. 92), y en tot el vèrp *sortir*, de *exortum*.

L' afèresis es comuna en la parla en la *a* de *aquèst, aquèx, aquèll* detrás de *en, ab* y *per: en quèst camp no s' hi cull; passèm per quèx camí; ab quèll no m' hi faig*. Aixís cauen les inicials dels vèrps mès usats, còm *havèr, anar, acabar: en vent fet; el návem a avisar; en cabat, amén Jesús*.

L' aféresis per apostrofació en els sufixos verbals, es a la pl. 235.

A vegades se pèrt tota una sílaba per resultar difícil de dir, còm: *clau dinal*, per *clau cardinal*.

Cau la *g* radical davant de *n* eufónica, cf. *nòm* y *co-gnòm*; y *noscere* y *co-gnoscere*.

Les aféresis son freqüentíssimes en els nòms de fònts, còm: *Nis*, *Zidro*, *Oila*, *Oiló*, *Cinto*, *Gòri*, *Bièl*, *Bièla*, *Tinos*, *Xèsch*, *Quelich*, *Queluig*, *Quèl*, *Lètes*, *Colau*, *Munda*, *Nasi*, *Mianèt*, *Ventura*, *Tura*, *Tures*, *Mingo*, *Mènça*, *Mènço*, *Quim*, per *Genís*, *Isidro*, *Cecilia*, *Cecilió*, *Jacinto*, *Gregòri*, *Gabrièl*, *Gabrièla*, *Celestí*, *Francèsch*, *Miquelich*, *Miqueluig*, *Miquèl*, *Dolorètes*, *Nicolau*, *Raymunda*, *Ignasi*, *Damianèt*, *Bonaventura*, *Domingo*, *Climènça*, *Climençó*, *Joaquim*.

Síncopa o supressió medial

Sílaba brèu. Ab la metèixa facilitat que s' intercala una *e* brèu (V. Epèntesis, **e**), se pèrt una *e* o altra vocal brèu, especialment en contacte de l' *l* y *r*, còm *mervellós*, *esclafar*, per *meravellós*, *escalafar*.

Especialment sincopen pel molt us *nosaltres y vosaltres*, dihent: *natri*, *vatri*, *natres*, *vatres*, *natros*, *vatros*, o conserven la *l*: *naltri*, *valtri*, *naltres*, *valtres*, *naltros*, *valtros*, y a Mallòrca *nòltros*, *vòltros*.—*Hèm* y *hèu*, de *havèr*, son síncopa de *havèm*, *havèu*.—Moltes formes verbals populars son síncopes, còm *lligga*, *muyrga*, *amullga*, que digueren *llègiga*, *mòriga*, *amòlliga*. També s' anirá perdent fins la *g* en els qui no la tenen radical, dihent *muyra* o *mòra*, *amòlla*.

La síncopa se tròba també en alguns nòms de fònts: *Jèph*, *Llènç*, *Sèrni*, *Jan*, *Janèt*, per *Josèph*, *Llorènç*, *Sadurní*, *Joán*, *Joanèt*.

Se sincopen la *t* o la *l* de *altre* dihent: *alre* o *atre*.

Se sincopa la *s* de *aquèst*, *aquèsts*, dihentse *aquèt*, *aquèts*. A Cardona fins diuen *aquèta*, *aquètes*.

Se sincopa molt sovint la 1.ª *r* de *arbre*, *arbrèda*, y *marbre* dona *malbe*.

La Cerdanya y 'l Rosselló sincopen la *m* de *també*, dihent *tabé*, còm s' ha fet *tabal* de *timbal*, de *cimbalum*.

Pòt en fi sincoparse qualsevòl element de la paraula: *dèna*, de *desèna*, *malalt*, de *male habitus*.

Apòcope o supressió final

n, r Van cayent aquèixes dues eufòniques llatines al quedar finals. No obstant, les *rr* convé escríureles encara que no 's pronuncien. La *n* no dèu ja escríures en els plurals llisos, còm *hòmes*, *ases*, etc. (V. p. 50). Alguns aguts encara la sostenen còm *pregón*, *Antòn*, *Joán*, *Camprodón*, *Olván*. Algúns monosílaps la guarden: *sòn* (somnus), *nèn*, *rèn*, *clin*; però no *tò*, *sò*, *má*, *pla*, *sá*, etc.

També va cayent l' eufònica del *jò* y *èll* de le Imperfet de Subjuntiu, dihent *amés*, *temés*, *dormís*, per *amesse*, *temesse*, *dormisse*, còm diuen encara molts.

En l' ensopèch de components se sòl apocopar el de davant: *telaranya*, per *tela-aranya*; *vicego*, per *vice-cego*, vicari del cego; *veçcompte* per *vice-compte*; *mániguestrèt* per *mániga-estrèt*.—Avegades l' apòcope en la composició s' acompanya de cambis, còm *man-grana*, de *mala granata*, pomes granades, *moixa* y *madoixa*, de *mala rubea*, pomes ròjes; cónfer el basch *marrubia*.

L' apòcope dels sufixos del vèrp es a la pl. 235.

L' etimologista no dèu olvidar que ahont se vulla hi pòt havèr hagut una supressió final. La paraula es còm l' exèrcit en campanya. Patèx mès pel davant y pel derrere.

s Sòl caure en *es* de *ser*: *No hi é.—Sí que hi é.* Generalment davant de consonant: *Tametèx el blat enguany é ben dolent. Per l' altre é pròu espabilat.*

t Dèu sostenirse detrás de *n* en *ahont*, *quant*

y en els gerundis per ser etimològica còm sustitutriu de *d: unde, quando, amando, legendo*, quina *d* no pogué caure de còlp per ser tònica, y quant passá a quiescent, no pogué caure, per la llèy de distinció. Els balears encara la deixen sentir sempre. No trobèm pròu rahó perquè 'l S. Fabra no l' escriga en *hon* y *quan* (de temps) y diga en la pl. 49 «la *t* (del gerundi) no es etimològica» fundantse en «la *d* llatina cau darrera *n*.» Sí que cau, però no sempre. V. pl. 12, 48 y 'ls participis de futur passiu: *coneixent, coneixenta*, de *cognoscendus, cognoscenda*, pl. 79.

Simple cambi

El cambi pòt ser de vocals, de consonants, o simplement de llòch.

Cambi de vocals

El cambi de vocals presenta très graus: *diptongo, contracció* y *mutació*.

Diptongo

Pel diptonto de dues vocals passa a semiconsonant la 2.ª còm *ayre*, de *aër*. V. formació del diptongues, pl. 19. Però també molt sovint una vocal se refòrça ab les semiconsonants *u y*, resultant un diptongo per *adició: euga, ayga, aubrir, aubach*, per *ega, agua abrir* (de *aperire*), *obach*. Dites *u y* son degudes a l' influència de la llabial o gutural següents.

Contracció

Per la contracció dues vocals se convertèixen en una. — **Au** dona **o**: *aurèlla* y *orèlla, daurar* y *dorar, aucell* y *ocell, causa* y *còsa; maure* y *mòro*. **Aho**, dòna **o** també: *pahor* y *por, pauruch* y *poruch*.

Eu done **e**: *vèure* y *vère, bèure* y *bère* (Cardona). Será mès clássich escriure, *au* y *eu*.

criuré *fondre* y *fos*, de *fundere* y *fusum*, *pregón* de *profundus*, *molt* de *multus*, *crosta* de *crusta*, escriuré *infundir*, *fusió*, *profundisar*, *multitut*, *multiplicar*, *incrustació*, etc. perquè aquí 'l *fu*, *mu*, *cru*, han escapat a l' influència de l' accent que 'ls podia convertir en *fo*, *mo*, *cro*.

Respòsta 3.ª Però ¿esdevé sovint que l' arrèl llatina trasmudada forma dintre del catalá la seva família. Llevòres será just que se li permèta donar als seus fills la pròpia fesomia: *molt* fará *moltíssim* y *forn* fará *fornèt*, *fornaç* ab *o*.

Respòsta 4.ª Donchs en els mots llatins en que l' accent no ha pogut exercir influència, deurá guardarse la vocal llatina a mènos que fonèticament se senta cambiada en els pòbles de pronunciació definida, còm el règne de València y la província de Llèyda, o 's tròbe cambiada constantment en el catalá antich de fonètica mès decidida. Perxò, s' escriurá *forner*, *forneria*, a pesar de tenir *u* llatina no influida: *furnarius*, *furnaria*, perquè en dits pòbles fan sentir la *o* y la *e*: *forner*, *forneria*.

El P. Nonèll en la pl. 33 diu: «Quant en una paraula derivada 's dubta de la qualitat de la vocal atònica que correspón a la primitiva, la manera d' eixir del dubte es buscar son valor en el cas en que 's troba tònica.» Sènç dupte perxò escriu *confosio* y *moltitut*, etc., fixantse en *molt* y *fos*. La Respòsta 3.ª anterior limita aquèixa regla del P. Nonell. A mès de la rahó de l' accent dalt aduhida, hi ha que si al catalá no li ha plagut encara convertir en *o* totes les *us* accentuades, deixantne moltes còm en llatí, v. g. *puny*, *punt*, *llum*, *fum*, molt mènos haura tingut motiu de cambiar les átones de *confusió*, *multitut*, etc.

Cambi de consonants

Dónes un repás als numerosos cambis de consonant que s' indiquen desde la pl. 3 a la 33.

Aquí sòlament volèm fixar l' atenció: 1.er Sobre el contínuu cambi de una fòrta en altra, especialment per cercar l' etimologia en l' hebrèu: *tapar*, de *ca-*

phar (כָּפַר), *cubrir*, cf. *capa* y l' adagi «bòna capa tot ho tapa;» cf. *taberna, tabernacle; talar* y *calar*, de *calá* (כָּלָה), destruir; *lliczó* per *lletzó*, *espinach* per *espinat*; cf. *clap* y *plap*.

2.ón No es difícil a la *d* llatina ferse *s*, còm *enclusa* de *incude*; o *l* còm *calavre* per *cadavre*; o *n*, còm *toçuneria* per *toçuderia*, de *toçut*; o *r*, còm *presiri*, de *præsidium*.

3.er La *b* se fa *g*: cf. *esbarriar* y *esgarriar*, de *es* y *baráh*; se fa també *m*: *bermèll* o *mermèll*.

4.art La *c* se fa *g*: *segrèta*, *segretari*, *sagristá*, *sagrera* (de *sacraria*, veynat de l' iglèsia), o 's fa *h*: cf. *hav-èr*, *ham*, y *capere*, agafar, (v. 6.è).

5.nt La *f* dèu ser considerada còm igual a *b*, *p*, *m* y *v*: cf. l' arrèl de contenir o pèndre en *hab-eo*, *hav-èr*, *cap-ir*, *cab-re*, *a-gaf-ar*, *ham*, *còv-a;* cf. *feram* y *viram*. També es igual a θ grega, cf. *fera* y θήρα.

6.è La *g* en la dicció davant de *l* y *r* será generalment eufònica, y perxò estranya a l' arrèl. Cf. *gradus*, *gradior*, y *rado*, *raure*, y *gloria* y *lehren*, tedèsch, ensenyar; *glatir* y *latir* castellá. Davant de vocal, es de *c*, còm *guanyar*, de קָנָה (caná), o de *v*, còm *gual* y *güell*, de *vadum*, *vadellum*, *gançòla* de *vinciola;* o de *b*, còm *garròt*, de *barra;* o sobrevinguda, còm *guarnir* de *ornare*.

7.è La *h* pòt sustituir totes les dentals y guturals (*d*, *t*, *v*, *s*, *ç*, *q*, *k*), l' esperit fòrt grech y totes les aspirades hebrèes.

8.è La *i* semiconsonant pòt sustituir totes les dentals, guturals y llenguals.

9.è La *u* semiconsonant es el precipitat de totes les llabials, guturals y dentals (V. pl. 93) y de la *l* (V. 11.è).

10.è La *j* pòt sustituir la *b*, *v*, *d*, *t*, *s*, *c*, *g*, y *q*

ferta, purdent, inguerdient, garnòta, engurnes, quermallot, curxir; barzer, bersòl; bordar, burgit, dercera, ferqüent, tarbèta, tirbunal, estorcejar, etc. per *predicar, primícia, profèrta, prudent, ingredient, granòta, engrunes, cremallòt, cruixir, braser, bressòl, brodar, brugit, drecera, freqüent, trabèta, tribunal, estrocejar.*

2.ón Hi ha persones mès propènses a la metátesis per la dificultat en pronunciar, còm qui deya: *cabi ze vòl premusir*, per *casi be vòl presumir*, y *¡quina bada que boca!* per *quina boca que bada!*

Qüestió sobre la metátesis

¿Pòden o no metatisarse l' article *lo, la, los, les;* els pronòms personals *me, te, se, nos, vos*, el demostratiu *en* y les preposicions *en, dè, ab* (em), *per?*

Cèrts llinguístes que confonen la llènga ab un estátua sènç vida, que no 's saben fer cárrech de que la llènga es un instrument de carn flonja, amotllable a totes les vibracions del còr y atent a totes les exigèncíes del pensament; aquèixos llinguístes que no saben què es el llenguatge ni què es l' hòme, que sòls han estudiat llatí momificat en alguna colecció de clássichs, o castellá entercat per la gramática de la Acadèmia; que no conèixen la vida y moviment del llatí, grech y hebrèu en les diferents èpoques y dialèctes, y principalment de les llèngues modèrnes similars de la nòstra; aquèixos llinguístes, egoistes inconcients que voldrien estacar la llènga, drèt inalienable y sagrat del pòble, al fallo dels seus dictamens filològichs immutables; s' esparveren al vèure que 'l pòble gira y regira aquèixes parts de l' oració que èlls creyen immutables.

Respòsta 1.ª *Les diccions en qüestió pòden oralment metatisarse.* Rahons: 1.ª Son diccions átones y totes duuen consonants llenguals o llèngodentals, elements pròpis per la metátesis. — 2.ª El seu us contínuu fa necessari simplificarles tot lo possible per no pèrdre temps, y la metátesis facilitant l' apostròf, simplifica en gran manera, puig dites diccions sòlen quedar reduhides a una

sòla llètra eufònica, o dues. — 3.ª El llatí y grech per tenir declinació y no agrupar còm nosaltres dites diccions, ne feyen molt mènos us, y perxò podien respectarles cèrta integritat, principalment el llatí que ni volgué l' entrebanch de l' article. — 4.ª L' hebrèu y caldèu tenien les preposicions unilíteres *l* (per), *b* (en), *m*, *mi* o *min* (de), *d* (caldèu) de, de Genitiu, y les unien còm també l' article al nòm o al vèrp, per lo que no gastaven ni temps en el sonar, ni llòch en l' escriptura. Les demès preposicions les enganxaven també al sufix o al nòm següent; y l' article se variava tot quant demanaven les llètres en contacte. — 5.ª El grech sinó metatisá l' article y les preposicions, ho variá molt segons les exigèncias de temps y d' eufonia, especialment en el dialècte átich. — 6.ª Respècte de l' article, el metatisen totes les llèngues nòvollatines: castellá, *el, del, al;* francès *du, au* per *deu-del, al;* toscá *il, del, pel*, etc.; bolonyès y parmegiá *al, dal, dèl, pral*, etc.; piamontès *al*, plur. *ai, i*. El portuguès y 'l gallèch han sentit la necessitat de començar l' article per vocal fins al punt de pèndreli constantment la consonant *l: o, a, os, as*, còm li han près molt sovint en el plural masculí el toscá, bolonyès, parmegiá, piamontès, llígur y 'l metèx provençal (que no metatisa en singular), resultant *i*, els. El bolonyès metatisa fins el femení *la* plur. *el: el fioli*, les filles. — 7.ª El provençal usa també en plural *i* y *li*. — 8.ª La metátesis de l' article be que 'n mènos escala que avuy, se tròba ja en escrits antichs còm ho pròba 'l P. Nonell, p. 51. — 9.ª Metatisen l' article en general les províncies de Barcelona y Girona, el règne de València, y les Balears escrivint aquèstes *es* per *se*. — 10.ª Els punts restants el metatisen en contacte ab les preposicions *a* y *de*, dihent, vg. *al fòch, del fòch*. — 11.ª Respècte dels sufixos *me, te, se, en, nos, vos, los*, sent la llènga catalana la que mès n' ajunta (ne ajunta fins a sèt, mentres que cap altra n' ajunta mès de dos), es indispensable que sien d' una pasta molt dúctil per amotllarse entre sí y ab altres mots, sènç dificultat ni dispèndi de temps, y perxò son apostrofables y metatisables. — 12.ª Respècte de les preposicions *en*,

de, em (ab), *per* demana la seva pastositat el molt us que se 'n fa y que no 'n feu de bòn tròç el llatí.

Respòsta 2.ª *Les diccions en qüestió pòden escríures metatisades.* Després de les rahons anteriors, y vist l' us comuníssim de la metátesis y la seva necessitat, o conveniència al mènos, ningú ha de vèure inconvenient en escriure metatisades les dites diccions, de conformitat ab el mòdo còm les hèm metatisades en les planes 62, 66, 124, 235 a 240.

Advertim, no obstant: 1.er que de cap manera reprobèm l' us de *lo* y *los*. El provençal usa en singular sempre *lou, la*.

2.ón Que la preposició *en* será preferible no escríurela metatisada: *nel camp*, sinó indirècta: *en el camp* (Vide p. 263).

3.er Que 'l *de* no sabèm que 's metatise en catalá, y perxò no deurá escríures may *ed* sinó *de*, sènç perjudici de que per temps se metatise còm en bolonyès: *ed cor*, de còr; y en piamontès: *la ira 'd Giandouja;* la lira del Janduya.

4.art Que respècte de l' *em* será mès senzill continuar escrivintlo per *ab* en totes ses formes còm indicárem en la pl. 125, de conformitat ab la tradició. — No cal admirarse de que 'ls valencians diguen, vg: *vaig* en (ab) *sabates*, pus es el cambi natural de *m* en *n*.

5.nt Que 'l *per* se metatisa *pre* o *pra*, cf. el gallèch y portuguès *pra*, y 'l bolonyès, parmegiá, etc. *pr' al fugh, foch o fech.* Còm el *pra* fácilment prèn una *e* átona èntre *p* y *r*, per molts *pra* equivalgué a *perà*, y dequí l' èrro d' escriure *pera* enllòch de *per*. — Ja douchs, el *per* no s' escriga metatisat ni *pera*, majorment que davant de l' article masculí ja está admèsa la contracció del *per* en *p*, dihent *p-el*, enllòch de *per el*. No obstant, si als poètes per matar una síl·laba, els convingués alguna vòlta escriure vg. *pr' enaltir, p' entrar* (*pr' entrar* es cacofònich per masses llenguals), creyèm que se 'ls deurá perdonar, principalment pronunciantho aixís el pòble.

Aquí 'l Sr. Fabra ens suggerèx algunes observacions.

En la pl. 89 fa très preguntes que en ordre invèrs son: — 1.ª «Les formes reforçades (metatisades *em, et, es,*

ens, eus, el, els, en) dèuen ser rebutjades o admèses?» — Es de parèr que sien admèses. Per probarho, no obstant, crech que no calia aduhir distincions, puig per totes militen les rahons que havèm proposat, y a mès allò de que «*nos lo duu, los los pòrto,*» sia mènos clar que *ens el duu y los els pòrto o els els pòrto*, ben mirat no resulta, puig tan clara es l' una còsa còm l' altra. Basta acostumarhi l' aurèlla. Diu que la forma *los los* no es usada. No puch dir sí ni no, perquè no he sentit tots els catalans; sí que consigno ser usadès les formes *los els, los el, los la, els la*. Ab rahó mòstra desagrado per l' introducció de la forma *los hi* enllòch de *els els, els les*. Consigno que dità forma es usada ab terme indirècte singular: *Pòt donárloshi* (*a èll, a èlla*), dihentse *dónalahi* o *dónal'hi, dónalshi* (sempre *a èll, a èlla*) y pel plural se diu *dónalsels, dónalsles* (*a èlls, a èlles*), però 'l yotisme vòl dir també en plural *dónalshi* (*a èlls, a èlles*).

2.ª «Entre dugues vocals *m, t, s, l* (hi ajunto *n*) son *-m, -t, -s, -l,* (*-n*), o *m-, t-, s-, l-,* (*n-*)?» — Respón que s' ajunten a la segona vocal, perquè «en la pronunciació *m, t, s* i *l,* (*n*), s' ajunten naturalment a la segona vocal.» Però anyadèx: «això sol no exigiria decantarles a la paraula següent (*bon home*, pron. *bo-nho-me*).» Donchs, per mi el sòl fet de pronunciarse juntat a la segona me'l fa escriure unit a la segona, puig dits afixes, còm átons y clítichs, son fonèticament indiferents de sí a ajáures endavant o enderrere, devènt definirho la pronunciació, indiferència que may té la consonant final que es part gráficament inseparable del seu mot, encara que fònicament cayga sobre la vocal inicial següent. Tròbo disparitat èntre l' afix, sènç independència pròpia, errant, que espera qui l' aculla, y la consonant final aludida, part obligada del seu mot que sols accidentalment aprofita la comoditat de deixarse caure sobre la vocal següent. — Però la rahó perquè 'ls prefixes preferèixen decantarse a la segona, es la friçança que senten per acostarse al vèrp, de qui son enamorats y per qui èntren en l' oració. Perxò, dèu notarse que quant son sufixes, desprecien pel vèrp la vocal següent, puig ja son

llevòres a caseva. Míres sinó: *No* t' *escolta* y *no pòt vèuret ara; no* t' *acòstes*, y *acòstat ab mi; ara* s' *alça* y *álças ara*. Donchs, modifiquèm la regla de la pl. 236, 3.er, dihent que *els afixes èntre dues vocals davant del vèrp se apostròfen de cara al vèrp o sia de cara a la segona, y detrás del vèrp, s' apostròfen també de cara al vèrp, o sia de cara a la primera.*

3.a «Les formes reduides son escrites amb apostrof i sense: quina grafia és preferible?» Respècte de dites formes apostrofades davant de vocal li va be al Sr. Fabra que s' escriguen virgulades «davant de vocal o de *h* s' escriuen *m'*, *t'*, *s'*, *l'*, (*n'*). Ex.: *m' escolta, t' han vist...*» Però detrás de vocal no li va be de virgularles y les envia a captar sènç alfòrges ni llènç de naufragi, axís: «(*no* m *conèix, no* ns *conèix*)», pl. 91. Rahó positiva de sa práctica no 'n dona cap. Sòlament tracta de desvirtuar la rahó dels partidaris de l' apostròf prepositiu. Diu que aquèstos s' agafen en que vg. el *me* y 'l *nos* detrás de vocal pèrden la llur vocal *e* y *o*, la que dèu reemplaçarse per l' apostròf prepositiu (pl. 90). Ell els arguèx mig ab rahó que en aquèx cas deurien escríures no *'m*, *'ns*, sinó *m'*, *n's*. L' argument que 'l Sr. Fabra atribuèx als partidaris de 'l apostròf prepositiu, tal vegada podria trobarse en la pl. 38 del P. Nonell ahont diu: «Les formes plurals *nos* y *los* pòden també portar apòstrofo; y llavòrs perdre la vocal, y 's convertèixen en *'ns*, *'ls:* per ecz.: *aturi'ns, aturi'ls.*» El Sr. Fabra en realitat no nega pas que *me* y *nos (los)* pèrden llur vocal, sòls pretén que l' única vocal que pèrden es llatina, y còm no marquèm la pèrdua de la *e* y *o* de *time, bonos* en *tem, bòns*, tampòch havèm de marcarla, vg. en *que-m*, *no-ns* de *que-me* y *no-nos*. Y té rahó perquè tot lo dia hauríem d' estar apostrofant vocals llatines elidides. Però es el cas que la vocal quina elisió marquèm per la vírgula prepositiva no es cap vocal llatina, sinó la *e* molt catalana de *em*, *et*, *es*, *el*, *els*, *ens*, *eus*, *en*. Si 'ls afixos tinguessen alguna vocal llatina, probablement seria la *e* de *me*, *te*, *se*, ja que aquèixes très formes son ben llatines; no obstant el Sr. Fabra que fuig de marcar ab

apostròf l' elisió de vocals llatines, degué considerar dita *e* (de *me*, *te*, *se*) còm catalana, quant ensènya a escriure en la pl. 88: *m' escolta*, *t' han vist*, *s' obre la porta.* Y feu be de tractar dita *e* còm catalana, perquè ho es, ja que es átona, mentres que en llatí era tònica, y llarga: *mē*, *tē*, *sē* sent tònichs ab mès rahó *nos* y *vos*, puig podien ser subgèctes essent Nominatius, eren disílaps en datiu *nòbis*, *vòbis*, y llarchs en Nom. y Acus.: *nōs*, *vōs*, contrets de *noes*, *voes*. Perxò s' han sostingut tònichs en toscá: *noi*, *voi*, francès: *nous*, *vous*, bolonyès: *nò*, *vò*. Ahont s' han atonisat, ha sigut menester reforçarlos, cf.: *nos-altres*, *vos-altres*, ab *nosotros*, *vosotros* y *nautre*, *vautre*, provençal. *Lo*, *los*, *les* y *en* son també de drèt catalá. Consignèm donchs que *apostrofant* me, te, se, lo, la *no apostrofèm una vocal llatina sinó molt catalana, ja naturalisada èntre nosaltres.*

Ara be, creyèm que ningú podrá negar a *me*, *te*, *se*, *lo*, *los*, *les*, *nos*, *vos*, y *en* el drèt de metatisarse en *em*, *et*, *es*, *el*, *els*, *els*, *ens*, *eus* y *ne*. El metèx Sr. Fabra es partidari d' aquèstes formes. y respècte de *ne* èll metèx l' usa, no sòls metatisada sinó fins virgulada *n'*. Axís, si 'ls marquèm la pèrdua de la *e* final ab vírgula, hi ha la metèixa rahó per marcarlos l' elisió de la *e* inicial. Abdues son ben catalanes.

Encara ho pòsa mès fòra de dupte el que *me*, *te*, *se*, *nos*, *vos*, *los*, etc., s' usen en Datiu, lo metèx que en Acusatiu, y si materialment son acusatius llatins, no son pas els datius *mihi*, *tibi*, *sibi*, *nobis*, *vobis*, *illis*.

En especial el Sr. Fabra rebutja la *e* y la vírgula de *eus* y *'us*. La *e* hi es perquè la gent la hi diu: *eus*. Ni 's diga, vg. que també en *hi*, *ho* s' hi sent una *e* que ningú escriu: *èll ehi es*, *èll eho sap*, puig aquèsta no es constant: *anarhi*, *agafarho*. Ademès la demana l' analogia ab *em*, *et*, *es*, *ens*, *el*, *els*, *en*. Tercer: *nos* y *los* perdent la *o* fan *ens*, *els;* luègo *vos* perdent la *o* dèu fer *evs*, y vocalisantse la *v*, *eus*. Per tant, apostrofantse la *e* després de vocal, dèu escríures *'us: jò 'us ho dich.*

Suposar que s' hauria de virgular *n's*, *l's*, es no conèixer l' us de la vírgula que may s' infixa en cap llènga per marcar desaparició de llètres intermèdies.

Origen de la llènga en general

El pòbre etimòlech se cansa anant de Heròdes a Pilat en cèrca de l' origen dels seus mots. Trobarlos en les llèngues similars no 'l satisfá; arriba fins al llatí, y en la major part dels cassos tròba la paraula, però se 'n torna descontent. S' estira fins al grech, al sanscrit, o fins a l' arábich o l' hebrèu, y encara no sempre s' aquièta. Es que a mès de trobar la paraula, voldria trobar la rahó de la paraula, es dir, voldria sabèr quin fet posá en boca de l' hòme la tal paraula. Si cercant, vg. l' etimologia de *gròch* la tròba en *crocus*, çafrá, sonriu al vèure la conveniència èntre *gròch* y la propietat del çafrá, que *engroguèx*. Però deseguida pregunta: ¿y *crocus* per què significa el çafrá? y vèu que κρόκος significava la grana *kermes*, y 'l robèll d' òu, gròch-bermèll còm el çafrá. Llevòrs pregunta per què dits obgèctes se digueren κρόκος, y en l' hebrèu aparèx כָּרַךְ (carach), rodejar, per la forma rodona d' una y altre. Cercant l' etimologia de *cantar*, tròba *canere*, y arribant a l' hebrèu tròba *quin* o *qun* que li dona 'l sò d' un instrument de còrda.

Aixís no dèu darse per última etimologia sinó aquèlla que dona la rahó de còm la paraula va venir a l' ohido y boca de l' hòme. Això equival a anar fins al metèx origen del llenguatge.

La llènga nasqué ab l' espècie humana, y ab èlla ha crescut y decrescut, y còm l' espècie humana ha estat sempre la metèixa malgrat l' aparició y desaparició contínua de sos indivíduus, aixís la llènga ha estat sempre una sòla en mig de les contínues apa-

ricions y pérdues de paraules y de formes de paraules. Aquèixa unitat fonamental de la llènga *a priori* 's tròba en l' unitat de l' espècie humana, y per tant en l' unitat d' ohido, de fantasia, d' ánima y de instrument del llenguatge; puig una causa una devia donar un sòl e idèntich efècte. *A posteriori* resulta comprobada pel fet, puig ja 'ls filòlechs convenen en que totes les llèngues se reduhèxen a una sòla. No han sabut emperò dir quina era aquèixa sòla. Opino que aquèixa llènga sòla no es cap llènga mòrta ni cap llènga viva, sinó que es el *substratum* de totes les llèngues vives o mòrtes les que no son perxò sinó variants o manifestacions distintes d' aquèlla llènga única, còm les generacions humanes no son sinó aparicions accidentalment divèrses de la única espècie humana. Es cèrt que aquèx *substratum* que devia trobarse en totes les llèngues, se presentá mès palpable en les primeres aparicions o variants de la llènga, les quines per la seva pobrèsa s' estendrien pòch mès enllá de dit *substratum*. Aquèx *substratum* consistia fonamentalment en la *abecé* que al principi pogué ser format per les sòles llètres *a*, *p*, *t*, *k*. Per modificació gradual d' aquèstes llètres se convertiria l' abecé en *a*, *b*, *p*, *m*, *d*, *t*, *k*, *g*. Després n' apareixerien de altres, y luègo les llenguals *l*, *n*, *r*, y per fi les paladials *g* o *j*, *x*, *ny* y *ll*. De les vocals la *a* seria seguida de la *o* y *e* y després seguiria la *u* y per fi la *i*.

Diguérem en la plana 5 que cap *abecé* comprèn totes les llètres o articulacions de l' humanitat. Seria temptador un quadro general de totes les llètres, (no escrites sinó articulades) que fins avuy ha usat l' humanitat. Aquèx quadro no es pas una quimera, puig l' humanitat encara que pòt produhir moltes articulacions fins al punt de ferse molts la ilusió de

ser indefinides, en veritat se tròba limitada a un nombre d' articulacions que no 'n pòt donar mès, còm causa material limitada que es.—L' altre element que forma 'l *substratum* comú de totes les llèngues son les sílabes en nombre crescudíssim, però, al fi, limitat. No totes les llèngues usen totes les sílabes. El catalá vg. no usa les sílabes dirèctes dobles *tla*, *tle*, *tma*, *tme*, *gna*, *gne*, etc., del grech. Però gran part de sílabes han estat y son usades per totes les llèngues.

Als dos elements anteriors comuns s' hi pòden anyadir paraules comunes en el fondo a totes les llèngues quedant confirmat *a posteriori* que les llèngues presents, passades o venidores son en el fondo una llènga única duradora mentres dure l' espècie humana.

Aquí donchs caldrá senyalar aquèixes paraules que havèntse trobat en la llènga naixent, se tròben encara en la llènga adulta, còm per donar testimòni de la seva identitat sustancial a través de les variacions que li imprimèixen els sigles y 'ls pòbles. Això, còm hèm dit, equival a tractar la gran qüestió de l' origen del llenguatge.

Ningú vòl ser fill de casa pòbre, y perxò la vanitat, per altre, útil als hòmes, ha impedit plantejar el problèma en el verdader terrè. Avants d' establir nòstra opinió, seria necessari esvanir algunes preocupacions. Deuríem tractar de una manera nòva l' origen de les idèes y fer caure opinions pòch fundades sobre l' origen de la paraula. Però, això no pertany dirèctament a la gramática, y aixís ho deixarèm, esposant de seguida nòstre parèr.

Suposèm l' hòme dotat dels sentits y del de l' ohido especialment. Ningú li parla, perquè encara no existèx la llènga. Se tròba en el metèx cas que un

sort de sordera total. Un sort aixís ni tan sòlament té idèa o fantasme acústich del seu respir, no sap que quant menja, li espetèguen les barres, que quant fa picar les mans, esclafèixen. Perxò, no parlará may, perquè no sap què es el sò o la paraula. Ni sòlament tindrá 'l desig de produhirla. Per fòrça y mecánicament li farán dir uns mots; dirá *pare*, *mare*, però no 'ls tindrá afició, perquè èll no conèx dits mots. Suposèm que 's cura aquèx sort a l' etat de 24 anys, còm el de Chartres (Acadèmia de ciencies de París, 1703) y li veurèm necessitar alguns mèsos per adquirir sòns y educar la llènga a pronunciarlos. Si, havènt sentit de jove, pèrt enterament l' ohido, pèrt també la paraula pòch a pòch, arribant a no parlar. Els sorts aguts que senten, vg. el drinch d' un fèrre o les nòtes de un violí, donen ab la boca únicament aquèixos sòns.

D' ahont resulta probat que l' hòme necessitá sentir per les aurèlles els sòns que devia donar per la boca. Si tota la naturalèsa hagués estat muda sènç produhir cap sò, tampòch l' hòme hauria parlat may. L' hòme hauria trasmès els seus coneixements per mèdi de gèstos, igual que 'ls muts. Però desde 'l moment que rebé de la naturalèsa fantasmes acústichs o sòns, se sentí còrprès y enamorat per èlls. Perquè l' hòme s' impressiona mès enèrgicament per la vista, però mès dolçament per l' ohido. Podríem dir que la vista es el sentit de l' inteligència, y que l' ohido es el sentit del còr. De l' enteniment còm dels ulls dihèm que *vèu*, que *mira*, y de l' ohido còm del còr dihèm que *sent*. Es que en els fantasmes de l' ohido l' ánima hi tròba mès mistèri, mès encant. Son mès vagos, mès materials, mès paladejables pel metèx. Perxò 'l nòy èntre 'ls fantasmes d' una còsa, vg. del goç, cap se li fixa tant còm el *bub-bub* dels

lladruchs. L' hòme donchs se sent inclinat a reproduhir els sòns que aixís l' encanten y meravellen, y fins èntre nosaltres qui no sap cantar, taral-leja. Tant endolcèx la vida l' impressió del sò.

Ja, donchs, no será d' admirar que l' hòme sènça llenguatge posès molt atentes les aurèlles al sòns que sentia de la naturalèsa y que tractés de reproduhir-les pel seu solaç. L' hòme hauria parlat encara que hagués viscut sòl, no per comunicar sos pensaments, sinó per donar curs al seu esperit d' imitació, y per donar esbarjo al seu còr.

Aquí, conegudes les aptituts de l' hòme deixeble, posèmlo en l' escòla y veurèm què fa. L' hòme era social per naixement y així 'l desenròtlle de la llèngua, que es llaç de la societat, dèu cercarse no en els sòns contingents dels elements y de les feres, sinó en el metèx hòme. Es dir, que èll será deixeble y escòla. Efectivament, l' hòme pogué notar el só que produhia el seu respir, el sò que produhien les mans picant entre sí, el sò del fregar dels seus pèus, y altres.

El respir li deya *haf-haf*, y *hav-áh* o *hay-áh* significa *respirar* y *viure* y *ser* o *existir;* donant confirmat que *respirar es viure* y *viure es ser*, còm diu Aristòtil: *vivere viventibus est esse.* Una respiració mès fòrta li serviria per indicar la seva presència, es dir, la seva persona o 'l *jò*, resultant *hi*. Ja donchs per dir *jò sò* li bastaria dir *haf-hí*, o *hi-haf*, cf. hebrèu *haízi* o *hayizi*.

Les mans picant de satisfacció o per ferse sentir, deyen *caf o taf*, *cap o tap*. Donchs, la ma 's diria *caf* (כַּף).

Els pèus li deyen *raz-raz* o *rach-rach*, y *rasáh* fou raure, *racách*, fresar, esmicolar, y *rag-al*, caminar, y *rég-uel*, pèu.

No li faltarien a l' hòme en sí metèx altres hermosos cartells que èll llegia embadalit. La onomatopèya es sempre atractiva per fundarse en la semblança que es la fal-lera de l' hòme. Quant arriba a la seva major perfecció, no ha fet sinó recullir semblances perfetes o sia veritats, que son *adæquatio rei et intellectus.*

Pròu admirat de sí metèx sortí a la gran escòla de la naturalèsa, y sentí el brugit del vent en les capçines dels arbres y cap de ròques, y l' anomená *rúaj* (de *ruuúúúú),* sentí la burinor de la tempesta, l' espetèch del trò, el murmuri de les aygues, la remor del mar y dels grans rius; sentí la creació animal, xiulèts, girichs, refilèts, parrupèigs, escoigs, escatcats, ganyòls, udols, bruhèls, brams, renills, xuclèts, bèls, esbigalls, grunys, miòls, lladruchs, giscles, brunzits, ziuzius, sotrachs, fregades, esllabiçaments, pichs, resòns, patatams, etc.; sòns que èll tractaria d' imitar, còm ho fa encara avuy ab cada nòu sò que produhèx l' indústria, donantli un exercici pròu difícil per apèndre a articular.

Si cada obgècte de la naturalèsa y cada part y acte de l' hòme haguessen donat un fantasme acústich ensemps que 'n donaven d' òptichs, olfactòris, gustuals y tactils, ja 's vèu que no havia de costar el significar dits obgèctes mès que 'l travall de reproduhir ab la boca dits fantasmes acústichs, suficients en virtut de la associació per despertar en l' oyent els altres fantasmes no acústichs de la còsa o acte, però adjunts o associats. Però ¿còm espressar tants obgèctes que no produhien cap sò?

La associació d' idèes, fonament dels tròps, devia donar a l' hòme sòns per tot. ¿Es la *llum* que sèmbla no té sò? Donchs l' hòme l' indicará pel seu moviment vibratòri, semblant al de la llènga per llepar.

Cf. les frases populars *el fòch llèpa, llènga de fòch.* Aixís la *llum* se diria *lap-lap* y donaria 'l vèrp *lapad* o *lafat*, illuminar, cf. λάμπειν, brillar, *lampas* y *luc-men* en llatí, y *llamp*, *llampèch* y *llampegar*. La metèixa arrèl y sò *lap lap* del moviment vibratòri de la llènga y llabis, doná *labium*, *libo*, *lambo* y *laxón*, γ-λῶττα, *lingua*, llènga.

Per significar els nombres acompanyaria apositivament la còsa contada del nòm d' un altra còsa que tindria 'l nombre espressador, vg.: *dónam cap pa*, per *un pa*; *dónam cap pans*, per *moltíssims pans*; y *rox*, cap, significá *el primer*, y sènç dupte pels molts cabèlls significá també *multitut innumerable;* cf. la frase: *n' hi ha còm de cabèlls al cap*. Després diria: *dónam*, vg. *ulls pans*, o *dos pans*. No es gayre la distáncia de *xnáim*, dos, a *hnáim*, els dos ulls. L' arrèl *dag* o *gad* que significa *turba*, *multitut*, se tròba en δέκα, *decem*, δάκ-τυλος, *dig-itus*, δείκ-ω, *dico*, *indig-ito*, manifestar o dir; y 'ls dits de contar son dèu.

Seria no conèixer l' hòme suposar que èll pogué introduhir una arrèl nòva o una aplicació de la metèixa sènç un motiu que l' impulsés a ferla. Molts crèuen en convencionalisme en la formació de les llèngues. No hi ha tal. La naturalèsa dona a l' hòme les vèus, èlla l' excita a esténdreles per mèdi de la comparació, y èlla metèixa li modifica aquèlles vèus en la boca sènç que l' hòme se n' advertèsca, ni hi contribuèsca conscientment. Demanèu a tots el catalans, francèsos y italians un sò que 'ls castellans representen per *j*. Caldrá que bufen rato per trobarlo, y no 'l treurán. Demanèulos una síllaba nòva, vg. *gna* còm la digueren els grechs, y no la trobarán. Demanèulos una paraula nòva, ben nòva, y no la trobarán. Si 'n fan una per apilotament capritxós de llètres, no será aceptada y morirá deseguida. Donchs,

tot això que 'l convencionalisme omnipotent no pòt fer, ho fa l' hòme còm deixeble atent de la naturalèsa en la gran escòla de la tèrra.

L' hòme guiat sempre per l' afany de la veritat, quant parla, no ment. Si aplica una arrèl o sò a una còsa, es perquè vèu relació èntre 'l sò y la còsa o sos adjunts. A nosaltres que no hèm assistit al batèig de les còses, ens sèmbla vg. que la *còl* lo metèx se podia dir *ensiam*. Donchs no, perquè *cau-l-is*, de *cav-us*, se digué aixís per les seves fulles conques y replegades còm els dits al rededor de la ma, *caf;* y *ensiam* se digué de menjarse ab sal, cf. *ensalada*, y *salat*, francès.

Replicará algú: donchs, si res hi ha en la llènga sènç un motiu, ¿per què no denominen els hòmes les còses tots dels metèx mòdo? Senzillament, perquè 'l motiu de la denominació pòt ser molt divèrs. Si les còses no oferien sinó un aspècte, suposant en el principi quant les vèus eren pòques e idèntiques, tal vòlta la denominació hauria sigut idèntica. Però resulta que cada còsa que cau sota l' observació, oferèx molts aspèctes; que l' hòme observador está també subgècte a mil variacions, degudes al seu talent, aficions, joventut, vellèsa, salut, enfermetat, etc.; y que les circunstáncies estèrnes que afècten l' hòme, varien també immènsament. En mig d' aquèixa varietat hi ha però sempre un fet constant, y es que l' hòme no dona ni admèt nòms sènç un motiu de conveniència èntre 'l nòm y la còsa a que se l' aplica. Els metèixos nòms de fònts per massa convencionals no plauen a l' hòme, y en el moment que vèu altre mèdi per denominar el subgècte, acut a aquèix mèdi. Dequí *el Llarch*, *el Menut*, *el Curt*, *el Bòrni*, *el Guèrxo*, *el Manco*, *el Sisdits*, *el Geperut*, *el Gras*, *el Prim*, *el Ros*, *el Nègre*, *el Bonich*, *el Xato*, *el Llabifès*, etcètera, o prèn el nòm de la casa, de l' ofici, professió, còm *el Sulèya*, *el Parayre*, *el Metge*, *el Sastre*, etc.

De lo dit fins aquí volèm conclòure que l' hòme ab els sòns que li doná la naturalèsa (poquíssims relativament al gran nombre, al nombre assombrós de vèus que usaria l' humanitat en tots els temps y llòchs), pogué formar totes les llètres, sílabes, paraules y llèngues hagudes y per havèr. Aquèixa afirmació podrá semblar atrevida. Per de prompte, es evident que l' hòme de primer, reduhit a l' estrèt cèrcle de la família, ab sòls els quefers de l' agricultura, no necessitá l' immènsa balumba de mots que tenen les llèngues actuals. Suposarlo ab moltes paraules que èll no havia de usar ni trasmètre, es a mès de gratuit, contrari a la llèy d' economia natural. Per altra part creyèm que ab sòls pèndre un d' aquèlls sòns primitius y seguir les seves transformacions, convenceríem a qualsevòl de nòstre assèrt. Els límits de aquèsta obrèta no 'ns permetrán seguir l' evolució, vg. de *caf*, ma, mès que en les primeres fases; no obstant, esperèm que ja 's deixará èntrevèure 'l desenròtlle indefinit de dit sò, y per tant de qualsevòl d' altre.

Avants, retornèm sobre la relació o conexió de fantasmes. L' hòme no cria res. Còm simple espectador, tot el seu travall es comparar. Perxò, Deu donantli l' idèa evident de l' ánima còm terme fonamental de comparació, cuyda Ell metèx de aproparli per mèdi dels sentits els obgèctes que dèu comparar primer que tot ab sí metèx, aplicantlos el ser o existència que tròba en sa ánima. Però després de comparar el ser o existència de les còses, dèu comparar les propietats o 'l mòdo de ser de les metèixes. Aquèixa comparació dèu ferse prenent per patró les metèixes còses, que servirán perxò de mida les unes per les altres. Dequí que Deu donga a l' hòme un taller sinòptich en que els obgèctes y llurs propietats y adjunts qualsevòls aparèixen enllaçats o units,

de mòdo que al cridar l' atenció de l' ánima sobre un, aquèsta veu fácilment els immediats o adjunts. Aquèx enllaç pòt ser de semblança, de coexistència en llòch o temps, y de successió o causalitat. Per aquèx enllaç, vg. el fantasme acústich *pum* que me èntra dellá 'l bòsch, me despèrta 'ls fantasmes òptichs d' una arma, d' un o varis caps de caça que fugen o que cauen mòrts, etc., el fantasme gustual de la caça, l' olfactòri de l' olor de la polvora, etc. Aixís *pum* podria pèndres per significar *caçador*, *caça*, *carrabina*, *caçar*, *matar*, etc. La frase *el pum ha pumat dos pums y menjarèm pum*, significa fácilment *el caçador ha mòrts dos caps de caça y menjarèm cunill*, *llebra*, *perdiu*, etc.

Entrèm ara en l' evolució del sò *caf*, o *cap*. En l' imaginació (de *im*, ab, y *ago*, reunir, compondre) o taller sinòptich de l' ánima de l' hòme el fantasme acústich *caf*, estava naturalment unit ab els fantasmes òptichs de *ma vuyda* o *conca*, *ma corva* o *convèxa*, *de ma que pèga*, *pica*, *puny*, *empènta*, *tòca*, *palpa*, *agafa*, *té*, *còbre*, o *abriga*, *oculta*, *amaga*, *capta*, *prèn*, *ròba*, *senyala*, *indica*, *diu*, *mòstra*, *escriu*, *graba*, etc., y ademès l' hòme veuria en la naturalèsa *còses vuydes*, *corves*, *còses que pèguen*, *piquen*, *punyen*, *espènten*, *tòquen*, *palpen*, *agafen*, *tenen*, *còbren*, o *abriguen*, *oculten*, *amaguen*, *capten*, *prènen*, *ròben*, *senyalen*, *indiquen*, *diuen*, *mòstren*, *escriuen*, *graben*, etc., etc., y aquèstes còses de la naturalèsa estarien enllaçades o relacionades ab altres indefinidament. L' hòme donchs rahonablement significaria totes aquèixes còses, indefinides en nombre, per mèdi del fantasme acústich *caf*. Está clar que ensemps aquèx fantasme se modificaria indefinidament de conformitat ab les llèys morfològiques esposades desde la pl. 8 a la 48 y desde la 321 a la 344 y altres mil

que 'n caldria senyalar estudiant la morfologia de totes les passades, presents y venidores formes de la llènga única. El sòl derivat de *caf*, o *cap*, *capere*, declinat y conjugat, dona en llatí mès de 400 formes distintes. Anyadimli 'ls derivats *cap-esso*, *cap-to*, *captito*, *cap-tivo;* anyadimli 'ls compòstos en *cip* y *cup: ac-in-re-de-per-ex-sus-præ-con- cipio*, *anticipo*, *oc-cupo*, *præoc-cupo;* anyadimli *antecapio*, *usucapio*, y 'ls compòstos y derivats dels anteriors, còm: *incipisso*, *recapto*, *concapto*, *præcapto*, *concaptivo*, *præaccipio*, *præconcipio*, etc. No volèm pas contar les formes distintes de *capio* que resultarán. Pujarán molt sobre de très mil, que una gran part queden en les nòstres llèngues.

Per fi, indiquèm aquí alguns dels mots que en hebrèu, grech, llatí y catalá duuen clarament la arrèl del sò *caf* o *cap* dirècte, metatisat, o modificat. Transcrivim l' hebrèu en llètra cursiva per evitar la molèstia de la lectura.

Caf **en hebrèu:** *caf-af*, encorvar, *qaf-háh*, *qaf-ad*, *qaf-az*, *qaf-ats*, contreures; *kef*, pedra còncava; *kaf-im*, cab-irons dels revoltons; *caf-al*, doblegar; *caf-án*, complegar; *caf-ar*, *caf-ax* y *cab-ax*, cubrir; *gab-áh*, ser alt; *gab-ar*, ser fòrt; *gab-án*, *gab-ab*, encorvar; *guib-bén*, geperut, *cas-áh*, cubrir; *gob*, còv-a o fòssa; *gub*, cav-ar; ab *jez* o *j* castellana: *jaf-áh*, cubrir; *jaf-az*, empentar, *jaf-án*, agafar ab les dues mans; *jaf-af*, cubrir, fregar; *jaf-ats*, doblar, desitjar; *jaf-ar*, *jaf-ax*, cavar; *jéf-er*, pou, fòssa; ab *h* o *he: haf-ach*, girar la ma; *hafachfach*, corp, tòrt; ab *h* o *hayin: hab-ab*, cubrir, ocultar; *hab-ad*, travallar, servir; *hab-áh*, ser gras; *hab-el*, ser gras, robust; *hub* o *huf=hav-ab*, *hav-af*, embolcallar, cubrir de calija; *hav-al*, ser dolent; *hur=hav-ar*, foradar, cavar; *hat-áh*, *hat-af*, cubrir, vestir, embolcallar. Deixèm de citarne mès

per anyadir que la pròtesis multiplicá les aplicacions de *caf: ja-qaf*, encorvarse; *la-qaj*, pèndre; *ha-hhab*, am-ar, *ha-jaz*, agafar, possehir; *ha-tám*, te(n)c-ar, tap-ar; *ha-oaf*, carregar y encorvar; *na-qaf*, picar o pegar, tocar; *na-qaq*, cav-ar, foradar, etc.

També la epèntesis estengué les aplicacions del *caf: ga(la)b*, rascar; *ha(sa)f*, unir, reunir; *ca(na)f*, cubrir, ala; *ca(na)s*, reunir, cubrir; *ca(ná)h*, agenollarse; *ha(la)m*, amagar, cf. *clam*, llatí y *olim*, lluny en el temps; *ha(la)f*, cubrir, cf. καλύπτω, amagar, etc.

A mès de la pròtesis, epèntesis y paragoge indicades, també la metátesis estengué 'l *caf: baqbuq*, per *qabqub*, angèrra; *la-fath*, per *la-thaf*, doblar; *sucáh*, de *casáh*, cubrir, casa, etc.

Deixèm consignats per via d' exemple 52 vèrps en que hi aparèx clara la vèu *caf* aixís en les llètres còm en el significat. Segur que cap hebreuòlech es capaç de trobar el terme d' aquèsta llista, si 's fixa en els cambis que desprès cada derivat de *caf* haurá sofèrt, originant altres y altres vèus sènç fi ni compte. Cada u dels vèrps anteriors, a mès del significat senyalat, ne té d' altres, lo que aumenta la facilitat de les aplicacions. Llurs aplicacions evidents son numerosíssimes en els diccionaris, y deixant aquèixes, èlls sòls suposantlos uns ab altres no mès que très vèus de les sèt que té 'l vèrp hebrèu, pòsen en jòch 4982 formes, sènç contar la sufixació del vèrp ni dels participis ni la construcció d' aquèstos.

Aquèst estudi es una lleugera mirada sobre la matèria. Tal vòlta siga la cuca de la llum que mòga la curiositat d' algún talent a estudiar sobre la llènga 'l curs de la filosofia humana en la gran escòla del mòn.

Caph **en el Grech.** Per no aduhir aquí una llis-

ta interminable, indicarèm simplement algunes formes de *caph:*

Recòrrense sobre 'ls diccionaris, 1.er Els mots començats per γαμ, γας, γαυ, γεφ, γ(ν)α(μ)π, γ(ν)απ, γ(ν)αφ, γ(ν)ιφ, γ(ν)οφ, γ(ν)υθ, γ(ν)υζ, γ(ν)υπ, γ(ν)ωμ, γ(ν)ωρ, γ(ν)ως, γομ, γον, γ(ρ)αφ, γ(ρ)ιπ, γ(ρ)ιφ, etc. — 2.ón Els començats per καβ, molts en καθ, en καμ, en καν, els en καπ, molts en κας, καυ, κεβ, κεμ ο κειμ, κεν, κερ, κευ, κεφ, κηπ, κι(μ)β, molts en κ(λ) ab la λ eufònica, en κοπ, κ(ρ)υβ o κ(ρ)υπ, κυβ, κυπ, κυρ, κωφ, etc. — 3.er Molts dels en σκα, σκε, σκη, σκι, σκο, σκυ, ab la σ prostètica.

Basten aquèixos còm ensaig. Es pròu fácil trobarne mès acudint al cambi natural de llètres.

Caph **en el llatí.** Dona 1.er Per aspiració y pèrdua de la *c: ab, am-are, ap-ere.* — 2.ón Moltíssims començats en *ca, cæ, cai, cal, cam, ca(n), cap, ca(r), cas, cau, cav; cep, c(l)au, c(l)av, co(r)b, co(r)p, c(r)at, cub, cup,* etc., còm: *ca(l)c-are,* xafar, (*caf,* significa també 'l pèu); *cæ-l-are,* per *cac-lare,* esculpir; *calix,* copa; *ca(l)p-ar,* angèrra; *ca(m)b-ire,* cambiar, lluytar; *can-alis,* la canal; *cap-ere,* agafar; *ca(r)p-ere,* collir, agafar; *casa,* casa; *caupona,* posada; *cav-us,* cau; *cepe,* cèba; *claud-icare,* coixejar; *clav-a,* la clava; *corb-is,* el cistell; *corp-us,* còs; *crat-es,* reixa; *cub-are,* jaure; *cup-a,* tina. — 3.er Per aspiració de la *c,* dónan molts en *hab, ham, heb,* etc., còm: *hab-ere,* tenir, havèr; *ham-are,* agafar ab ham; *heb-es,* obtús. — 4.art Molts començats per *g,* còm: *g(l)ob-are,* enrodonir; *gramma,* llètra; *gub-er-n-are,* gubernar, etc. — 5.nt Per metátesis molts començats per *fg, fc, pg, pc,* generalment ab *n* o *r* epentètica, còm *fi(n)go,* formar ab les mans; *f(r)ic-are,* fregar; *pi(n)g-ere,* pintar; *pu(n)g-ere,* punyir, cf. puny; *pac-are,* unir.

Caf **en catalá.** Ha vingut en les metèixes arrèls que 'l duyen en hebrèu, grech y llatí. Vèusen aquí

algunes: *ab-a(n)d-onar*, deixar de la ma, pèrdres; *a-gaf-ar*, *cab-ana*, *cab-aç*, *cab-re*, *cap-a*, *cap-tar*; *cas-a*, *cav-ar*, *cat-iu*, *cau*, *còv-a*, *cup*, *cop-a*, *boc-a*, *bot-a*, *bot* y *gòt* (*b*=*g*), *bot-ella*, *pòt*, *gab-án*, *gaf-èt*, *ga(r)b-a*, *es-gav-ellar*, *gáv-ia*, *gav-èta*, *gep*, *g(r)ap-a*, *jup-a*, *a-jup-ir*, *pic-a*, *pic-ar*, *peg-ar*, *tac-any*, (*ma-estrèt*), *taf-aner*, *en-taf-urar-se*, *ta(n)c-ar*, *tap*, *tap-ar*, *táp-ia*, *a-tap-ahir*, *taç-a*, *tav-ella*, *cap-ir*, *en-cab-ir*, *escaf-ir*, *es-c(l)afir*, *es-cap-ar*, *es-ca(m)p-ar*, *a-t(r)ap-ar*, *xampar*, *xaf-ar*, *còv-e*, *cof-iner*, o *cov-ener*, *a-cub-illar*, *bòf-ia*, *còf-ia*, *cof-at*, *caç-a*, *caç-òla*, *conca*, *conco*, (de *con-cav-a*, *con-cav-us*). Molt sovint el *caf* convertí la *f* en *v* y desprès en *u*; de hont passá a *o*, o 's perdé: *cav-al* feu *cul*, sostenir, de hont *col-umna*, *còll*; *qavar*, feu *qur*, de hont *gor-et*, *a-gor-etar*. Avegades ademès la *c* s' aspirá, y 's feu *f* en llatí-catalá: *caf-ar*, feu *hav-ar*, *hur*, *for-are*, *for-adar*. Aixís *hets*, arbre, dona *fustis* y *fusta*.

Aquí 'ls metèixos etimòlechs, ens dirán: Això es massa. Aixís, totes les llèngues se podrien esplicar per una sòla paraula o sò primer que l' hòme hagués sentit.

A nosaltres no 'ns fa res que aixís fos y encara ho trobèm bonich. La ma cabalment es la llèngua del mut; donchs el nòm de la ma podia ser la llèngua del qui parla. L' obgècte omnisignificatiu podia tenir un nòm omnisignificatiu.

La ciència ens dona demostrats els cambis de llètres. Ens hèm acomodat a dits cambis per estendre el domini del *caf*. Donchs, no hèm faltat a la ciència. Diguérem que l' hòme no pòt posar nòms sènç una rahó, y hèm trobat en les paraules, tretes de *caf*, la rahó qne pogué mòure l' hòme a usarles. L' etimòlech no pòt parar fins a colocarse en el moment psíquich de l' hòme quant feu les denominacions. Llavòrs vèu una conformitat èntre l' hòme que aprèn y

l' hòme que espressa lo après. Nomenar l' hòme racional, y tot seguit suposar que la seva llèngua, que 's diu justament el seu espill y retrato mès fidèl, es una xarxa de caprigs y convencionalismes, resulta contradictòri. L' hòme no ha parlat mès de lo que ha entès, però ha parlat sempre entenent, es dir, comparant o cercant alguna relació èntre la còsa y la paraula.

Ja deixèm indicat, no obstant, que l' hòme aprofitaria no sòlament el sò de la ma, sinó també 'ls altres sòns del seu còs y 'ls de la naturalèsa. En el vèrp *clab* o *caláb*, clapir, y en *kèleb*, goç, ¿qui no hi sent el metèx lladruch del ca?

Un altre suposará que donèm còm primitiva la llèngua hebrèa. Donchs, no la hi donèm. Opinèm al revés que dista molt de ser la primitiva aparició o forma del llenguatge. Y fundèm aquèsta opinió en que la primera forma de la llènga degué ser necessáriament aisladora, puig l' aglutinació es òbra dels sigles, còm la formació de les capes geològiques, y l' hebrèu es al revés una llèngua aglutinadora en la conjugació còm la llatina y grega, y a mès ho es en la sufixació y prefixació verbal y nominal. Ademès, la llèngua primitiva degué ser molt mès pòbre, per quant els coneixements y tasques de l' humanitat llavòrs no la requerien mès rica. Y en últim llòch, per no aplegar mès rahons, els grans cambis que les arrèls presenten dintre del metèx hebrèu, cambis fets a còpia de sigles, pròben que l' hebrèu del temps de Moysès ja no hauria estat entès pels Patriarques antidiluvians, qui no obstant en llur temps usarien les metèixes arrèls. Quina última afirmació respón a l' obgecció que se 'ns anava a fer de que les suposades arrèls *caf*, etc., no serien llavòrs primitives, puig ab rahó les suposèm usades ja pels Patriarques antidi-

luvians. Si dites arrèls han pogut per successives generacions en mig de pòbles tan nombrosos y sabis arribar desde Moysès (1500 avants de J. C.) fins a nosaltres, ¿quina dificultat hi ha en concedirlos el naixement alguns sigles avants? Si nòstres llèngues guarden per enter el *substratum* de l' hebrèu, ¿per què no concedir que l' hebrèu duya 'l metèx *substratum* de les formes de la llèngua que l' havien precehit ab quatre, sis o vuyt sigles d' anticipació? El duya, perquè l' hòme a l' introduhir inconscientment nòves formes, no inventa arrèls, sinó que les copie de la naturalèsa, còm copiá les primeres.

Per mès convéncer el lector de que l' hòme en la llènga 's presenta sempre consegüent, sempre filosòp, entrarèm a demanarli 'l nòm d' altres instruments d' aquèx metèx taller que s' oferí primer a son estudi, els nòms del seu còs. Ens plauria be seguir aixís petja a petja l' hòme en tots sos estudis, no es emperò tasca d' una obrèta còm la present. Seguirèm del cap als peus.

Còs

Caf feu *guf*, còs, cf. *go(l)f*, *co(r)p-us*, y toscá *go-(n)f-io*, panxut.—*Còs* s' aplica a la massa de tot obgècte: *còs d' edifici*, *d' exèrcit*, *còs de camisa;* fa *corporal*, *incorporar*, *ser còs* (estar mòrt), *enterrar còssos* en oposició a *albats* (blanchs), etc.

Boca

Caf feu metatisat *buqáh*, cav-itat, y perxò *bucca*, boca; y *boca* feu *boc-í*, *es-boc-inar*, *a-boc-ar*, *per-boc-ar*, *des-em-boc-ar*, *buch* (forat), *bug-atell*, *bug-arall*, *buatella*, *buadella*, *buada*, etc. Però *La-Vadella*, *La-Bahells*, *Badia*, *Balielles*, *Gual*, *Guals* y *Gualorons* son de *vadum*, *vadellum*, vau, guau o pas d' un riu. *Vu-*

gader es de *vuhader*, de *vuhar*, de *vaporare*, o dels forats que té?

Lo boca fou *feh* o *peh* hebrèu, del respir o bufèt (cf. *fuh*, bufar), y feu *fanè*, cara, φαίνω, manifestar, y *facies*, llatí, cara, *hacia*, castellá, y *fatxa* y *fatxada*. Prenent *l* enfònica, doná, *fl-are*, *flu-ere*, *fl-orere*, y per enfortiment de la *f* en *p*: *plangere*, *plorare*, *pluere* que significuen *bufar*, *rajar*, *plorar*, *florir*, *plányers* (a crits), *plorar*, *plòure*. *Peh* també feu els quins indiquen repugnáncia: *fet-or*, *pud-ir*, *rebut-jar*, *fug-ir*.

En llatí la boca, fou *os*, de *hovéh* (cf. el basch *auba*, boca), el qui bufa; y dona *orar*, *oral*, *perorar*, etcétera.

Llèngua

La llètra pròpia de la llèngua es la *l*, y la llèngua 's diguĕ *laixón*, grech *g-lossa*, llatí *li(n)gua*. Es de *laixáh*, llepar. La llèngua pel seu moviment doná *luc-luc*, *lab-lab*, *lib-lib*, *lub-lub*, resultantne *g-lutire*, engullir, *labi*, es-llab-içarse; *lib-are*, llepar; *lim-are*, llimar; *lub-ricare*, relliscar; ab *m* epentètica en *lambere*, llepar, *lambricus*, llambrich, etc. En una paraula, la llèngua per la seva agilitat casi vertiginosa fou terme de comparació per tot lo que 's muda, y pogué indicar el bòig o *lelo;* el lleuger, *levis*, cf. *lèri lèri;* el còr, *leb*, o *lebab;* y altres relacions còm *lahad*, *lad* y *lahhad*, llatí *lat-ere*, está lat-ent, ocult (la fantasia del pòble presenta la llèngua còm una mònja y les dents còm les gelosies del seu convent); *log*, llach o estany; *lachlach*, mullar; *lux* o *dux*, llatí *depsere*, deixatar; *ladad*, lluytar; *lahdh*, llassar o cansar; *luach*, blanquejar, cf. *lòco*, o vestit de blanch; *luha*, llòsa; *lut*, envolcar; *lot*, envolcat o nin, cf. *al-lòt* arábich-mallorquí; *lahláh*, tartamut.

L' hòme sentiria el sò interior *rot-rot-rot* que

sempre solia baixar, y la llèngua reproduhí la *r* aplicantla a les còses que baixen: *rad*, baixar, (després *ya-rád*, que doná *myardáh*, la que baixa depressa, y 'l nòm general de aygues corrents, còm: *Meer*, *Merder*, *Merdá*, *Merdaç*, *Merdançá*, *Merlans* (casa de Vallcebre, partit de Berga, posada èntre dos torrents), *Merlès*, y l' Espanya está poblada de *Meros*, *Meras*, *Merillas*, *Meròllas*, *Meròles*, etc. (V. Dicc. geog. de Madoz) ab *Ma* o ab *Me*, prèses de la metèixa arrèl que *Jordá*, el que baixa; cf. *mer* ab *man-are*, rajar); *ruts*, correr; *ruere*, caure; *riv-us*, riu; *rot-are*, rodar; *ridère*, riure.

La llèngua tal vòlta del *nahá nahá* del sumicar feu *nahah*, ayejar, lamentarse, cf. *naguitós*, *naguit*; y *nin*, nèn.

El travall mès fácil de la llènga seria dir *lalá*, y feu λαλεῖν, *lallare*, y *rallar* (parlar), menorquí.—La garganta ab la llènga donen *qaráh*, cridar, κηρύττειν, predicar.

Dents, caixals, ullals, barra, morro, rostre, bech

La llèngua ab les dents, doná *sin*, **dent**; *sibilare*, xiular; *saraph*, xarrupar, y xaròp.

Kixel, tallar, feu *caixal*, *caixalar*, *escaixalar*, *caixalera* (herba).

Ullal, de *ull*, puig foradant fa ulls o traus.

Barra, de *bardh*, tallar, fa *esbarrarse*, *esbarrat*, magre y òssurtit, *barra*, *garròt*, etc. *Bardh*, es l' arrèl de *par-tir*, de *par-ar*, *pre-par-ar*.

Els llabis prominents se diuen **morro**, de *mardh*, ser contumaç, y dona *morrut*, *fer morros*, *morrera*, prominència lateral d' un cingle; *morralles* y *esmorrallar*, *esmorrarse*, *morriós*, *amorriar*, *amorriador*.

El **bech** de las aus se diu de *baq*, esquerdar, cf. *buqah*, boca, y dona *becada*, *bequejar*, *esbecar*, *bech*

de cánter, de porró, de mocador. En llatí se digué *ros-trum*, instrument de *rosegar*. Un y altre s' apliquen a vòltes a l' hòme en quin cas *ròstre* per sinècdoque significa tota la cara y dona en cast. *arrostrar*, encararse; y *bech* fa *¿Quién te hace rico? — El que te hace el pico* (el menjar o gasto del bech) y *diez*, *veinte*... y *pico* (y menjar o refrèsch).

Cara, galta, frònt, ull, parpella, cèya, pestanya, cech

Cara, de *qarâhh*, ser pelat o sènç pèl, fa *encarar*, *encararse*, *carejar*, *malcarat*, *caratrist*, *brut*, *ample*, etc.

Galta, de καρ(τ)ή, tosa, sènç pèl, de *qarâhh*, dona *galtada*, *galtejar*, *galteres*, *engaltar*, *galtut*, *galtifut*, *galtafós*,*-begut*,*-ròig*,*-bonich*,*-rodó*,*-plé*,*-lluhent*,*-llis*, etcétera.

Frònt, de *frons*, de φρονέω, (de *fanâh)*, pensar, entendre, dona *afrontar* (avergonyir y escomètre, cf. cast. *arrostrar*, de *rostro)*, *confrontar*.

Ull, de *o-culus*, de ὀπ, cf. *ob*, de חָזָה, vèure; o de ὀρ, de ὀράω, de *rahâh*, vèure, dona molts derivats y frases. Notèm que còm en hebrèu *háyin* significa *ull* y *fònt;* així dihèm també *Ull de Tèr*, *Ull de Sègre*, per fònt de Tèr, de Sègre.

Parpella, de *pálpebra*, es mot dels llabis que vibren per imitar l' instantanitat del tencar y obrir d' ulls. Fa *esparpillar*.

Cèya, de *cilium*, de *ciere*, mòures, puig en llatí *cilium* no es la *cèya*, sinó la vòra de les parpelles ahont hi ha les pestanyes. La *cèya* se deya *supercilium*, cf. el toscá *ciglio*, *sopraciglio*, y 'l castellá *cejo*, *cejar*, *sobrecejo*, *entrecejo*, *ceño*.

Pestanya, de παστόν, vèl, cortina, de *pazaz*, separar.

Cech, de *cæcus*, de *caf*, vuyt, fòssa, per tenir l' ull fondo.

Cap, cabèll, nas, aurèlles

Cap, de *cap-ut*, de *caph* (cf. κεφ-αλή). Per metáfora s' aplica als estrems de totes les còses: *Cap hòme* (ni un); *cap d' any, cap de riu, cap de còsta, de montanya, de sach, de còrda*, etc. (V. p. 34).

Cabèll, de *capillus*, de *cap-ut*, fa *cabellera, escabellarse*. En llatí-grech cabellera fou *coma*, cf. toscá *chioma*, y feu *coma-tus*, per metáfora, plantat espès còm cabèlls, y dona *mata, madera*, cast., y *mai*, fusta, en basch. — Les *comes* o fondalades son de κόμμα, vall o incisió; alguna de plana y emboscada podría ser de *coma*, cabellera.

Nas, de *nasus*, de νάω, *rajar*, cf. νασμός, *fònt, riu*. També 's digué *narils*, de *nares, ium*, de νάω, *rajar*, cf. νάρος, *fluyt, líquit;* sempre de *nahar*, rajar.

Aurèlles, de *auris*, de ὀτ-ός, de *hazán*, ser punxagut; puig en els animals especialment son punxagudes. Cf. ἀκούω, ohir, y *acuo*, aguar o posar punta. Donen *eixaurellar, aurellana, aurellut* y *aurelló*.

Còll, espatlla, braç, colze, ma, dit, puny

Còll, de *cul*, de *caf*, sostenir, cf. *columna*. Dona *de-gollar, collar, collater, veçcòll*, y per metáfora s' aplica a les estribacions de les montanyes que formen un mig-arch èntre dues: *Còll de Jòu, còll de Canes;* y *collèt, collell* per sèrres petites.

Espatlla, de *spatula*, metátesis de *scapula*, de σκεπάω, cubrir, sobrecarregar, de *xaqaph*, cubrir (mirar inclinantse).

Braç, de *brachium*, de βραχίων, de *drahh* (*d* en *b*), de *zaráhh*, estendre, esbargir. Per metáfora *braç de mar, de tèrra, de montanya, de riu*, etc. Dona *a-braçar, brac-ejar, braç-at*, etc.

Colze, de *cub-itus*, de *cub-are*, jaure (recolzat), de *caphàh*, encorvarse. Fa *colzada*, *colzera*, *recolzar*.

Ma, de *manus*, de *mahnéhh*, exèrcit, campament, tropa, de *hanáh*, lluytar, cf. μάχομαι y μάρναμαι, lluytar, y μάρπτω, pèndre, agafar, dona *ma-s-egar*, *mag-olar* o *ma-g-ullar*, *manar*, *min-istrar*, *men-ar*, *mánech*, *manegar*, *desmanèch*, *desmanegar*, *amenaçar*, *amon-estar*.

Dit, de *dig-itus*, de δάκ-τυλος, de *dacáh*, esmollar, esmicar, dona διδά(σ)κω, ensenyar, y en llatí els en *dac*, *dec*, *dic*, *doc*, *duc*, in-dag-ar, indicar, ensenyar, guiar que 's fa ab el dit, còm *indagare*, *dicere*, *dicare*, *docere*, *ducere*, *(in)dig-itare* ab ses interminables famílies de compòsts y derivats. *Dec-et*, dir be o estar be.

Puny, de *pug-nus*, metátesis de *caf*, ma, cf. *pangere*, tocar, *pingere*, pintar, *pungere*, punyir, y cf. picar, pegar, y pagar. Dona *punyir*, *apunyegar*, *bony* y *abonyegar*, *espunyir*, *empunyar*, *punyal*, *punxir* o *punxar*, *punxó*, *puig*, *pujar*, *pujòl*, *Pujolar*, etc.

Esquèna, pit, vèntre, panxa, pahidor, tripes, budells

Esquèna, de *skem*, el dors, sobre que 's carrèga el pes; dona *esquèna-mòll*, *esquèna-llarch*.

Pit, de *pectus*, de πέττω, còure. Confoníenlo ab el ventrell, còm avuy el pòble confón el còr ab el pahidor dihent: *em fa mal la boca del còr* (pahidor o ventrell). Dona *piter*, *pitrera*, *empitarrar*, *espitregar*, *empit*, *capxopit*.

Ventre de *ve(n)ter*, de *beten*, vuyt, cf. *bot* y *bota*, dona *ventrut*, *esventrat*, *esventrar*, *esventrellar*, *esboteterar*, *espotrar*, *esventregar*.—Se diu també:

Panxa, de *paixáh*, eixamplarse, difundir, y s' aplica a tot lo que se surt del seu nivell, vg. *la parèt fa panxa*. Dona *panxut*, *espanxar*, *panxagròs*,-*prim*, -*ample*, etc.

Pahidor, o ventrell, de πέττειν, còure, o de *padar*, nodrir, engreixar. Se diu també *estómach*, de στόμαχος, de στόμα, boca, forat; *pap*, de πέπτειν, còure, y *pedrer*, de *padar*, nodrir, o de les pedres que hi sòlen tenir les aus.

Tripes, de τρόπα, forat, de *caph*, dona *triput*, *trepant*, *trapa*, *endrapar*, *estripar*, *estripanal*.

Budell, de *beten*, ventre, o de *buq*, vuydar, ser vuyt, sempre de *caph*, dona *budeller*, *esbudellar*, *embudellar*, cf. *em·but*.

Cama, genoll, sufraja, garro, clavillar, taló, pèu

Cama, de κνήμη, de *qanáh*, doblarse, fa *cam-í*, *caminar*, *cam-ada*, o *gambada*, *gambar*, *gambiròl*, *gamar* y *gamat*, *agambar*, o *campar*.

Pèrna, de *perna*, de πέρνα, de *paráh*, córrer, es altre nòm de *cama*, y dona *pèrn*, *pernil*, *pernada*, *pèrnabatre*, *batre la pèrna* (jaurè, no fer res), *batre les pèrnes* (estarse morint).—En llatí fou *crus*, de *caráh*, doblarse.

Genoll, de *genu*, de γόνυ, de *qanáh*, a-gen-ollarse.

Sufraja, de *sub-frangere*, de *faraq* o *paraq*, trencar.

Garrò, de *caráh*, doblarse, dona *esgarronar*.

Clavillar, de *clau*, perquè es la clau del moviment del pèu.

Taló, de *tul*, ser llarch; cf. vestit talar, dona *atalonar*, y *estalonar*. Se digué en llatí *calx*, de *caph*, que dona *calcigar*, *calces*, *calçó*, *calçar*, *descalçar*, *alcançar*, *encalçar*, *coça*, *cocejar*.

Peu, de *pes*, de ποὺς, de *pas*, estremitat, dona *apeuar*, *apeuonar*, *pehuch*, *im-ped-ir*, *despedir*, *espedit*, *petge*, *petja*, *petjada*, *trepitjar*, *piu*, *pèucurt*, *pèutòrt*, etc.; ποδ-ός, dona *pòta*, *potejar;* y *pas*, siríach *pastha*, dona *passar*, *pata*, *patejar*, *pati*.

MIDES. Notèm que l' hòme prengué totes les mides del seu còs.

El braç, el colze, el planell y dits de la ma, el pèu, el bastó li donaren mides sobrades de llargada: la *braça* o *braçada*, el *colze*, el *palm*, la *polzada*, el *pèu*, la *oana* o *vara*. El *puny* o *rapat*, el *pessich* son mides de capacitat, y juntant abdues mans resulta la *ambosta* (de *ambo*). La ma y 'ls dits miden el grux: *una ma de grux; un, dos travessos de dit de grux*. Molt sovint el grux s' espressa per *ample: feya una ma de blanch o de cansalada*; o *la cansalada, la parèt, etc. tenia una ma d' ample. Ha caygut dos travessos de dit de neu.* Ara a aquèx hòme tan verista y rahonable en tot anèuli ab el convencionalisme de dècims, centèsims y milèsims, y jo 'us assegur que no li encasquetèu. Si li dèu monèdes decimals, trayèune els Lluisos y Napoleons, les perruques, les águiles, els gocèts o lleons, y sinó l' hòme ne dirá *Luisos, Naps, perruques, aguilètes, gocèts, pèrres xiques y grans.* Si no hi posèu res, ne dirá *llises, mudes, vergonyoses, pelades.* Lo metèx deu dirse de les altres mides.

De còm la llènga fonamental y única presenta les diferents formes que anomenèm llèngues

Deixèm sentat que en el fondo la llènga es la metèixa per tots els pòbles, es dir, que les paraules son idèntiques en tots els pòbles. Suposèm també que 'ls obgèctes y actes que s' han de significar son els metèixos per tota l' humanitat. Sèmbla que uns metèixos obgèctes entregats a l' estudi de dos hòmes qui tenen les metèixes paraules per denominarlos, devien pèndre la metèixa denominació. Donchs, no es aixís. La llènga es verdadera, vull dir, que dona a conèixer els obgèctes, però no tant es trasmissora dels obgèctes,

còm de l' impressió que 'ls obgèctes fan sobre l' hòme. Ja donchs l' hòme davant del metèx obgècte pòt impressionarse distintament, y al manifestar son pensament sobre l' obgècte, ho fará seguint la rècta rahó de conformitat ab l' impressió rebuda, la que essent divèrsa en dèu espectadors, requirirá dèu paraules diferents, que, no obstant, cada espectador pendrá del petit o gran capdal de paraules que tots junts tenien a disposició. Presentèm un bòu a varis espectadors que may n' han vist cap. Per un será *l' animal gròs*, per altre *l' animal feixuch*, pel tercer *l' animal toçador o vanyagayre*, pels mès *l' animal del múùú*. Caurá per temps *animal*, y *gròs*, *feixuch*, *toçador* y *mú* serán quatre sustantius que significarán tots quatre el bòu. L' iglèsia pels juheus es la *junta* o *agrupació* dels fidèls, y 's diu *sinagoga*, de συνάγω, reunir; pels hebrèus y grechs es la *convocació* o la *conferència*, y 's diu *qahal* y ἐκ-κλησία, de σαλέω, de *qahal;* pels muslims es també la *convocació* y 's diu moçquéa o meçquita de *mizqahath*, cf. *qahal;* pels tedèschs e inglèsos es *la senyorial* o casa del Senyor, y 's diu *kirche*, *church*, de κυριακή, senyorial; per nòstre pòble senzill es la *missa* molt sovint. El *parus* canta per tots els catalans rítmicament; mès per uns diu *málla-rènga*, per altres *xítxa-rrélla*, pels d' Oliana *títi-pélla*, *príma-véra* pels de Berga, y pels fangadors *pítja-Pére*. Pels provençals *pímpar-rí*. El *bastó* es la *vara*, la *vèrga*, la *cana*, el *gayat*, el *bácul*, la *cròça*, la *pòrra*, el *garròt*, el *batill*, l' *estaca*, el *mánech*, etc.

Aquèixos nòms tots verdaders podrien pertányer a dòtze llèngues còm pertanyen a una sòla. En la plana 6 hi ha l' exemple del *llamp*.

Ja donchs, cercant cada un dels obgèctes y actes y 'ls nòms que prènen en les diferents llèngues, podríem sempre fer constar 1.er Que dits nòms son ver-

daders, sò es, no aplicats per caprig, sinó per una rahó existent en dits obgèctes y actes; y 2.ón Que dits nòms, si se n' exceptua algún de onomatopèych, son prèsos de la llènga comuna, fonamental y única. Aixís la primera rahó de la varietat de llèngues es una rahó psíquica, prèsa de la diversitat d' impressions que rèp l' ánima davant dels obgèctes. La segona rahó es orgánica, consistent en l' influència de l' organisme vocal sobre les paraules. Còm aquèst organisme varia en cada individuu, ho fa molt mès en cada nació. Pel quechs l' abecé no té *r*, perxò per èlls el diccionari trasladará totes les diccions en *r* a la *g:* resultant *gago, Goma, gos*, etc., per *raro, Roma, ros*. Donchs, cada pòble es quech per váries de les llètres de la llènga fonamental, y molt mès per cèrt nombre de combinacions silabáries, y veus aquí 'l perquè de l' introduccíó de les variacions en les paraules. El gran curull de regles de morfologia que se senyalen per cada llènga, no son mès que les llèys del quequisme de cada nació. D' aquèixes llèys es moralment impossible sustráurersen, puig èlles òbren independentment de la voluntat individual, portant a les variacions a tota una nació en massa. Que travallen els filòlechs en fixar la morfologia de cada nació, y 'l travall de l' etimòlech será llavòrs senzill y segur.

Podríem senyalar còm causa tercera de les variacions la composició de paraules; se reduhèx emperò a les dues anteriors, mès que suficients per introduhir totes les variacions hagudes y per havèr. Y pòt l' humanitat en un metèx moment presentar moltíssimes variacions. El mot llatí *aqua* es avuy metèx *aqua* bolonyès, *acqua* toscá, *agua* castellá, *ayga, aygo, aygua* o *áuia* catalá, *o* (eau) francès, *èva, èua* piamontès, *auga* en gallèch, *aigo* provençal.

Per lo desús dit se veurá la locura dels qui han

somniat en una llènga universal. Lendemá de establèrta, tornaria regnar la babèl llenguística actual.

¿Per què cau una llènga perfeta?

Sèmbla que les dues causes de variació dalt aduhides devien cessar quant una llènga arriba a sa perfecció, vg. el llatí al temps de César August.

Donchs no, els actuals romans y toscans no son per l' organisme vocal els del temps d' August, y perxò les llèys morfològiques han donat al llatí l' inflexió general que presenta ara 'l toscá. Tampòch son enterament els metèixos psíquicament, y perxò han cambiat el nòm a molts obgèctes y han variades moltes formes del pensament. L' hòme seguèx gustosament la tradició, però no 's nega a sí metèx el drèt d' invenció, y va modificant pòch a pòch la tradició lo metèx en lo relatiu a les ciències y arts que en lo tocant a la llènga. En especial quant una llènga arriba a molta perfecció, se fa superior a les fòrces del pòble que la parla, y llavòrs aparèx el gèni de l' inteligència popular, friçant en cèrca de nòves espressions, paraules, règim, etc., puig aquèlla llènga massa culta se li queda alta, y còm èll no l' ha formada, sinó que la trobá a caseva còm una ávia, se 'n desprèn sènç gran recança molt satisfet de sabèrse espressar d' altra manera. Una llènga se diu mès perfeta còm mès concèptes engega en mènos paraules o llètres. Perxò son mès perfetes les llèngues y 's dèuen considerar de mès llarga vida en quant son mès aglutinadores. Aquèx travall de variació de la llènga es un travall secular. Un indivíduu per parlar una llènga forastera necessita un any; donchs un pòble necessita mil anys; y fixantse en que un pòble varia sa llènga sobre 'ls metèixos materials de la primera, resulta que no basten mil anys per aparèi-

xer la segona en sa plèna formació. En l' ordre polítich quant un pòble es subjugat per altre, sòl aquèst volèr imposar a l' altre la seva llènga, y s' esfòrça a ferse l' ilusió de que ja li ha imposada, si lògra que les relacions oficials se fàcen en la llènga dominadora. Però en veritat no hi ha tal, sinó que 'l pòble subjugat seguèx en la seva llènga després de sigles, còm guardant el testimòni de sa independència y la clau de sa llibertat.

Còm prácticament una forma de la llènga se transforma en altra

Per això basta que de la primera forma ne queden les arrèls mentres cauen les seves paraules. Pel pas de l' arrèl basta que de les moltes paraules que tenía l' arrèl en la forma o llènga anterior, ne passe una a la forma nòva. Aquèsta paraula servèx de vehicle a l' arrèl. Aquèsta en la nòva llèngua trau nòves brotades de dia en dia. Es còm una arrèl perènne que deixa morir sos vells rebolls, y 'n trau de novells. Aixís l' arrèl *bar* deixa en l' hebréu sa immènsa brotada, y, portada al catalá en la dicció *barra*, regrilla donant *barra* (de fusta, fèrre), *barrar* (tencar ab barra), *barró*, *esbarrarse*, *embarrar*, *barrera*, y (per *b=g)* *garròt*, *garrotar*, *garrotada*, etc. (Vide plana 34).

Les arrèls haurán aparegut en totes les llèngues, però no en totes les llèngues han obtingut el metèx desenròtlle. Aixís l' hebrayco-grega *garáh*, κηρυτ, que dona pòques diccions al llatí, ne dona moltes al catalá, còm: *crit*, *crida*, *cridar*, *escridaçar*, *esguerip*, *esgueripar*, *esquèlla* (de *s-quer-la*). L' hebrayco-grech-llatina *nec*, (molt fecunda en dites llèngues: *nacáh*, ferir, matar; νεκρός, mòrt; *necare*, *nocere*) ab pròu feynes deixa en catalá *nòure*, *innocent* y *perniciós*.

Aixís cada nòva forma es en el fondo la anterior, variada accidentalment, però segons llèys determinades que son el resultat del ser moral y físich del pòble que inconscientment la introduèx. Aixís el catalá pòt ben reduhirse a l' hebrèu. Aquèixa afirmació general en la pl. 8 hauria semblat dura als gramátichs, qui sia per por a la filosofia y teologia hebrayca, sia per altre motiu, s' han desviat cap a l' arábich y al sanscrit. També avuy sistemáticament se desvia els joves de l' estudi necessari del llatí, per posarlos quatre cascabells de francès, inglès o tedèsch. Nòstra afirmació sobre la fònt del catalá després de l' estudi que precehèx, no podrá ser rebutjada.

Qüestió sobre si l' articular es natural

«Articular, diu la Acadèmia castellana, es pronunciar clara y distintamente las palabras.» Molt mès atinadament diu Còll y Vehí (*Diálogos literarios, IV*): «Articular es pronunciar clara y distintamente los sonidos que representamos por medio de letras, uniéndolos sin confundirlos al formar con ellos sílabas y palabras.» Articular es combinar sistemática y distintament els sòns del llenguatge, per manera que una aurèlla atenta y avesada distingèsca sènç dificultat els uns dels altres per representarlos ab les llètres. La perfecció de l' articulació depenja de la perfecció y educació de tot l' òrgue vocal. Bòns pulmons, carácter reposat, però enèrgich, llènga prima, però ampla y llarga què al tencar les dents, servèsca de diafragma perfet èntre la barra de dalt y de bax; que 'l llabi superior cayga vertical, puig la seva progecció horitzontal s' acompanya de tancament dels passos del nas, enfosquint la vèu; bòna dentadura, llabis prims y verticals que tenquen naturalment, etc., etc.

Però ademès de la perfecció de l' òrgue vocal, se necessita la seva educació. El Sr. Còll y Vehí diu que la facultat d' articular es natural a l' hòme. Molt be. No

trobèm tan verdader lo que diu sobre la facilitat d' exercitar dita facultat. D' un nèn de dos anys que parla, diu: «Nadie le ha enseñado cómo ha de mover los labios, y los dientes, y la lengua, ni qué uso debe hacer del paladar y la garganta; y sin embargo basta el simple acto de querer, para que pronuncie y enlace de mil diversas maneras todos los sonidos representados por las letras del abecedario.» No es veritat que ningú li haja ensenyat a mòure l' organisme de la vèu. Les persones que 'l cuyden, alimenten y apetonen, li han servit de mèstres articulant mil vòltes a ses aurèlles aquèlles diccions que èll repetiria després quant ja la musculatura un tant endurida li permetés articular. La mare friçosa per sentirse anomenar ab aquèx nòm pel fill, li ha dit mil vòltes, digues *mare*, y 'l tèndre norriçó repetia *maye* y després *mare*. Ni es veritat que al nin li baste 'l volèr per articular be, puig a mès de que alguns no pòden en sa vida fer cèrtes articulacions, a tots els còsta un llarch aprenentatge. Primer el nin modula fent en els insomnis en la brèssa aquèlls solilòquis que ningú entén, fent dir a la mare que 'l nin *parla en gabaig*. A aquèixa modulació vaga seguèx aquèlla barrèja de paraules enteres y mitges que basten al nin per ferse entendre dels qui 'l tracten a tot dia. Alguns autors d' Higiène casolana repròben aquèixa llènga d' aprenentatge en que tota au xica o gròssa se diu *tit* o *tita*, el cavall, *tatá*, totes les begudes, *mam*, el tir, *pum*, el dormir, *nòna*, el pegar, *fer pam-pam*, sí, *tí*, etc. pretenent que els pares enllòch d' acomodarse, còm sòlen fer, a la xarra del nin, acomòden el nin a la seva. Pretensió contrária al desenròtlle gradual de les còses, impossible y que condemnaria al mutisme les criatures en una època en que convé animarles a l' exercici de l' organisme vocal. Aquèixa pretensió supòsa que 'l nin de dos anys es capaç de saber còm els grans els nòms de les còses. Les impressions que rèp sa fantasia, son debilíssimes, per dues rahons; primera, per la debilitat del cervell, y segona, per la obscuritat general que règna en èll, puig una idèa, es llum per una altra, perxò en aquèll cervèll

tèndre casi sènç idèes, al cáurehi, s' hi pèrden les impressions. Dequí que no recordèm casi res d' aquèlla edat. Es cèrt que 'l nin de menut sent paraules y mès paraules, però això llevòres sòls pòt servir per educar son ohido. Ell no les sent còm a paraules sinó còm sòns confusos y afegits en la conversació. Quant ja 'n pòt articular algún, llavòrs aquèll servèx de modèl acústich pels altres y la llènga que avants era per èll un sò confús y continuat, comènça a descompóndres en pauses y mots que èll aprèn en quant va coneixent els obgèctes a que s' apliquen. Alguns supòsen que 'l nin aprèn molts mots, però jo pènso que n' aprèn molt pòchs per més que 'n senta. No li interèssen, y perxò no hi fixa l' atenció. Quant parla, sap lo que diu, y no parla mès de lo que sap. Sempre que no sap una còsa, la pregunta. Es providencialment curiós. He dit que no es veritat que al nin de dos anys li baste volèr per articular totes les llètres. Si l' afany de volèr caminar li còsta mès d' una tombarella, la fal-lera de parlar li còsta l' atropellar mil paraules que son encare peces musicals massa difícils pel petit organista. Ni pòt sostenir una cláusula, ni recórrer una dicció llarga, y perxò talla 'ls mòts a sa mida.

Articulació vocal dels animals. Encara aclarirá 'l concèpte de l' articulació humana si ajuntèm uns mots sobre l' articulació animal. Molts la neguen. Voldrien que 'ls animals recorreguessen tot l' *abecé* humá, quant nosaltres metèixos no 'l sabèm recórrer. ¿Quin hòme es capaç de modular totes les articulacions de la humanitat entera? Els animals tindrán un *abecé* mès senzill, y variat per cada espècie. Se reduhirá a dues llètres còm el del cucut, que diu cú-cú, el de la puput, que diu púpù, el del mossòl, que diu ùút; a três, còm el dèl còrp, que diu garrách. En el dels rossinyòls, pardals, gafarrons, piules grògues, etc., sònen la *o*, la *i*, la *r*, la *rr*, la *z*, la *s*. El gall y la gallina donen la *k* y la *t*, ab la *a* y la *i*. Está clar per altra part, que per judicar de l' articulació dels animals, hauríem de fer en llur boca l' análisis fet en la nòstra en la pl. 3, y després repre-

sentar gràficament els sòns de les diferents posicions de llurs òrgues vocals no per nòstres llètres, sinó per llètres acomodades a dits sòns. Llavòrs se veuria que l' animal combina també a sa voluntat dits sòns, y que perxò verament articula.

No vull crèure que la parla dels animals espresse sòls sentiments, es dir, que sia un mer cant d' esbarjo. Al revés espressa idèes y desigs, tot naturalment dintre 'ls límits dé llur naturalèsa. Per nosaltres llurs cláusules son còm un sòl mot afegit, en que no podèm distingir les panses de les diferents diccions, per no conèixer aquèstes. També 'ns ho sèmblen les cláusules de tota llènga desconeguda.

Alteració morfològica de la paraula

Estudiades les alteracions fònètiques desde la pl. 321 fins aquí, toquèm ara les alteracions per flexió, sufixació y prefixació.

Formació per flexió o terminació

Sòlament per cambi de terminació se formen:

1.er Sustantius de altres sustantius: *bròch, bròc-a, ròch, ròc-a, sòch, sòc-a, pomer, pomer-a, oliver, oliver-a, el pinte o la pinta, paner, paner-a, gèch, gèc-a, vèl, vèl-a, fruyt, fruyt-a, hòrt, hòrt-a, crost, crost-a, culler, culler-a, gavinèt, gavinèt-a, molí, molin-a, etc.*

2.ón De vèrps, altres vèrps, còm: *amansar, amansir, encoixar, encoixir, enfoscar, enfosquir,* (V. p. 328).

3.er De vèrps, sustantius: De *comprar, compra, llevar, lleva, vòltar, vòlta, juntar, junta, volar, vòl.*

4.art Es mès comú formar vèrps de nòms, pronòms o advèrbis: *corona, coronar, fi, finir, crit, cridar, altre, alterar, un, unir, vari, variar, avant, avançar, endints, endinçar, sovint, sovintejar.*

5.nt De participis, sustantius en *at, ada, ida, uda*: *ruixat, ruixada, ferida, cabuda,* de *ruixat, ferit, cabut,* Vid. pl. 41. També en les terminacions dels altres

participis, còm: *escomèsa, promèsa, propòsta, compòsta, respòsta, mòlta, absòlta*, de *escomès, promès, propòst, compòst, respòst, mòlt, absòlt.*

6.è De participis, nòus vèrps, còm: de *impacient, impacientar*, de *ruhent, enruhentir*, de *calent, calentar, rautar*, de *ragut*, de *raure.*—Especialment de supins llatins han sortit molts vèrps, còm: *contentar*, de *contentum, lleçtar*, de *lectum, taçtar*, de *tactum, arrasar*, de *rasum, vomitar*, de *vomitum, ajudar*, de *adjutum, esposar*, de *sponsum, votar*, de *votum, indultar*, de *indultum*. El vèrp llatí dona vèrps de la radical de Present: *torrar*, de *torrere;* o de la del Supí: *mossegar*, de *morsum;* o d' abdues: *junyir, juntar*, de *jungere, junctum.*

7.è De nòms participials, nòus vèrps: *Indulgenciar*, d' *indulgència; penitenciar*, de *penitència, esperançar*, de *esperança, molturar*, de *moltura.*

Formació per sufixació

El valor etimològich dels sufixos deurá cercarse en les planes 15 fins a 46, segons s' indicarán éntre parèntesis.

Sufixos catalans de nòms colectius

alla (41): *jovenalla, pobret-alla, murri-alla, fadrinalla; alla*, per *ag la*, reunió, es verbal llatí en *l* de *ago*, reunir, còm *sella*, de *sedere, pulex*, puça, de *pungo*, punyir, etc. Cf. *ala, agilis*, y *ago*, portar.

il (15): *Eguils*, de *equile*, corral de eugues o cavalls, y *Ca(m)brils*, de *caprile*, corral de cabres, *Cortils*, corrals, de *cortile; Bordils*, de *brutile?*

am, im, um (42): *broç-am, bov-im, cabr-um.*

er o ar, ari (15): *gran-er, falguer-ar*, (llòch de falgueres), *diccion-ari.*

èt, èda (18): *Lill-èt, fatg-èda, albar-èda, boix-èda,*

Can-èt, *Llor-èt*, *Timonèda*, plantat de lliris, faigs, al bes, boixos, canyes, llor-ers, timons.

atge (de *ago*, reunir): *herb-atge*.

at, ada (41): *ram-at*, *vac-ada*.

Sufixos de nòms abstractes

ança, ènça (42): *confi-ança*, *apar-ènça*.

at (42): *pontific-at*, *regn-at*.

esa (23): *tendr-èsa*, *pobr-èsa*, *per-èsa*, *bell-èsa*.

èja, icia (30): *env-èja*, *avar-ícia*, *cobd-ícia*.

ia (23): *alegr-ia*, *company-ia*, *cortes-ia*.

ia atònich: *astúc-ia*, *grác-ia*, *glòr-ia*, *victòr-ia*.

i atònich: *murmur-i*, *silènc-i*, *camb-i*, *compènd-i*.

ió (16): *afic-ió*, *devoc-ió*, *un-ió*, *creac-ió*, que engendra *afècte*, fà *devòt*, dona *unitat*, *criatura*, etc.

ó (16): *lliç-ó*, *canç-ó*, *coyç-ó*, *torç-ó*.

isme, grech, significa partit, escòla, etc. (V. *ista*, p. 42): *catolic-isme*, *pagan-isme*, *catalan-isme*.

ment (17): *senti-ment*, *parla-ment*. *esta-ment*.

or (43): *abund-or*, *clar-or*, *ard-or*, *crem-or*.

tat, tut (18): *cari-tat*, *lliber-tat*, *juven-tut*, *sal-ut*.

ura (43): *dolç-ura*, *amarg-ura*, *apret-ura*, *tern-ura*, *post-ura*. També significa còses concrètes: *cust-ura*, *empunyad-ura*, *post-ura* (acte ridícol), *molt-ura*, *confit-ura*.

Sufixos de nòms que signifiquen llòch

atge (16): *herb-atge*, *tantell-atge*, *par-atge*.

eig (30): *safar-èig*, *rab-èig*, *pass-èig*.

ant (40): *vess-ant*, *gir-ant*, *trenc-ant*.

ari, ori (15): *arm-ari*, *dormit-òri*, *escript-òri*.

et, ar, èda (18): *viny-èt*, *argelag-ar*, *surèda*, *campan-ar*, *alt-ar*, llòch de *vinyes*, *argelagues*, *alzines suyreres*, *campanes*, *aliment*.

ia (42): *mas-ia*, *sacrist-ia*, *abad-ia*.

ia atònich: *Itál-ia*, *Prúss-ia*, *Grèc-ia*.

eria (42): *arm-eria, llibr-eria, argent-eria, secret-aria.* La sílaba *er* (15) dona als en *eria* la significació de tallers, obradors, o oficines.

il (15): *Travil*, de *taurile*, corral de tòros. (Vide **il**, p. 381).

or (42): *assecad-or, penjad-or, pujad-or*, o llòch d' *assecar, penjar, pujar.*

ura (43): *plan-ura, alt-ura, espess-ura.*

Sufixos de nòms d' ofici, professió, dignitat

ari, **ayre**, **er** (15): *Apotec-ari, vic-ari* o *vegu-er, par-ayre, ferret-ayre, berretin-ayre, Mallofr-er*, (malloferer, que pòrta el mall, o maça, o pòrra), *porr-er, mac-er, ferr-er.*

El sufix *er* d' operació servèx per indicar tot obgècte que fa algòm, encara que no sia persona: *pom-er, per-er, cerv-era, boix-era.*

També 's prèn passivament y significa abundáncia: *estridol-er, esfarinad-er, xaf-er*, o *xafad-er, podrid-er, estovad-era, naixed-era.*

Altres vegades significa no lo que fa, sinó lo que servèx per una còsa sia per contenirla, sia per travallarla de qualsevòl altra manera: *pan-er, gran-er, calaix-era.*

or (15): *enquadernad-or, segad-or, regid-or, lect-or.*

L'*or* còm l'*er* significa tot lo que de qualsevòl manera contribuèx a fer una acció: *escarpid-or, torrad-ora, colad-ora, tallad-or, assecad-or*, instrument, llòch, etc., de *escarpir, torrar, colar*, etc.

a (16): *capell-á, capit-á, rabad-á.*

al (15): *gener-al, major-al, carden-al.*

Els que s' introduhèixen en *ero*, que no es catalá, dèuen sustituirse per *or: matad-ero, apead-ero*, dirán *matad-or, apeuad-or* o *baixador*. *Matader* significaria

abundáncia de matats: Feya feredat aquèll matader de jovent.

ista, ech (42): *artista, copista.* En quant se puga, sustituèsquense els en *ista: etnolog-ista, etimolog-ista, calolog-ista,* y demès compòstos de *logos* dirán en *ò-lech: etnòlech, etimòlech, calòlech.*

iu: *actr-iu, emperatr-iu, institutr-iu.*

ayna o **ana** (de *genus)* significa divèrses còses: *voli-ayna,* o *voli-ana, plor-ayna, color-ayna, bec-ayna.*

Sufixos de pàtria, procedència y pertenència

á, í, (16): *catal-á, vigat-á, barcelon-í, solson-í, sallent-í.*

ench (40): *sampedor-ènch, sabadell-ènch, reuss-ènch.*

ès (40): *sarrian-ès, figul-ès, toran-ès.*

èssa (40): *metg-èssa, baron-èssa, abad-èssa.*

òl (18): *aygu-er-òl, bosqu-er-òl, camp-er-òl, terr-er-òl, terr-er-òla.* Altres no duuen el sufix *er: esquir-òl* (σκιοῦρος, ombriu, *escur*), *estany-òl, espany-òl, Suny-òl,* (cf. *Suny-er), Quer-òl.*

any (132, mès segur que será de *genus,* sempre que no es radical): *estr-any, est-any, m-anya, fum-anya;* de *extra,* fòra, *st-are,* estar quièt, *ma, fum.*

èny (132): *terr-èny, pedr-èny, ar-èny,* etc.

Sufixos d' adgectiu

aç (44): *cap-aç, rap-aç.*

al, ar (15): *mort-al, capd-al, secul-ar, popul-ar.*

ando, endo, ent (79): *vener-ando, estup-èndo, coneix-ent.*

á, ana (16): *mund-á, mund-ana, jovenç-á, -ana.*

ant, ent (231): *habit-ant, resid-ent, an-ant, vin-ent.*

ari, ária (15): *ordin-ari,-ária, terci-ari,-ária; heredit-ari,-ária.*

ènch, ènca (39): *rog-ènch, cor-ènch, carbac-ènch*

eny, enya (123): *ferr-èny, ferr-ènya.*

er, era (15): *verdad-er, ent-er, barruh-er, gross-er.*

èrn, èrna (16): *et-èrn* (de ἀεί, sempre), *pat-èrn, mat-èrn.*

èsch, èsca (39): *catalan-èsch, murri-èsch.*

èstre (de *res): silv-èstre, terr-èstre, camp-èstre.*

ech, ega (15): *bròf-ech, bròf-ega, fer-ést-ech, fer-ést-ega.*

ich (atònich): *metál-ich, británich, artíst-ich.*

í, ina (16): *can-í, can-ina, f-í, f-ina, div-í, div-ina.*

íssim (58): *fin-íssim, sapient-íssim.*

iu, iua (384): *fel-iu, fel-iua, nad-iua, renad-iu, ombr-iu, jol-iu, jol-iua* (de *gul,* saltar, de gòig). Aquèx *iu* pòt venir de *ic* sufix llatí, còm en *perd-iu, Codorniu,* de *perd-ic-is, coturn-ic-is,* o de *iv-us,* còm *fest-iu, cal-iu,* en quin cas el derivat sòl fer en *iva: fest-iv-a, cal-iv-er, cal-iv-era.*

òç (aumentatiu llatí): *fer-òç, atr-òç.*

ol (18): *rúf-ol, estrèmp-ol, brèt-ol.*

o-lent (18): *vi-o-lent, vin-o-lent, corp-u-lent.*

òri (15): *merit-òri, satisfact-òri, espiat-òri.*

ós (15): *gald-ós, mòc-ós, xacr-ós.*

ut (40): *carn-ut, molç-ut, barb-ut, gep-er-ut.*

ble (17): *ama-ble, possi-ble, temi-ble.*

èume, èuma (17): *fl-èume, fl-èuma,* de *flere,* plorar; *call-èume, call-èuma.*

uch (16): *feix-uch, llef-uch, malastr-uch.*

Sufixos varis de sustantius

anch (40): *esvor-anch, ras-anch.*

ach, aca (40): *espin-ach, butx-aca, fuller-aca.*

all, oll, ull (41): *sag-all, an-oll, rag-ull.*

atge (de *ago,* 17): *carn-atge, pill-atge, aprenent-atge, fadrin-atge.*

èch (39): *em-buf-èch, es-toss-èch, gem-èch.*

ech (43): *tòrr-ech, còrr-ech.*

eig (30, formació de la *g): pass-èig, rab-èig.*

ent (40): *cay-ent, pend-ent, bat-ent.*

iç, iça (39): *parp-iç,* per *part-iç.*

is, issa (38): *pall-issa, corred-issa, llevad-issa* (de gent, cunills, etc.; adgectiu es *llevad-iç, iça).*

òni, ònia (17): *testim-òni, cerem-ònia.*

òri, òria (15): *cas-òri, rebomb-òri, des-òri, exhib-òri. cab-òria, crid-òria.*

uch (40): *lladr-uch, patr-uch.*

úria (43): *cent-úria, vell-úria.*

cre, tre, tra (43): *sepul-cre, col-tre, panis-tra.*

ment (17): *senti-ment, tor-ment, manca-ment.*

ar, er o re, ir (42): el *cant-ar,* el *créix-er,* el *pènd-re,* el *mor-ir.*

Sufixos aumentatius y diminutius

1.er El diminutiu *ó, ona* alguna rara vòlta aumenta, còm en castellá, toscá y hebrèu: *saló, memorió, furó,* però sèmbla que això sia degut a que aquèixes y semblants paraules no son catalanes, deventse dir *sala gran, té molta memòria,* y *furòt,* cf. *gotllòt, perdigòt.* (V. pl. 47, 57 y 175).

2.ón Pòt admètres el despreciatiu toscá y castellá *atxo, atxa: populatxo, torratxa.* Especialment queda admés davant de *ó, ona: bonatxó, bonatxona, borratxó, borratxona.*

3.er Els nòms en *ó, ona* no pòden pèndre 'l diminutiu *ó, ona,* no dihentse de *bastó, dòna, bastonó, donona.*

4.art El sufix *ó, ona* indica carinyo. *Maria* prèn *Marió* y *Mariona.*

5.nt De *dòna* se fa *donzella (dominicella),* y de *ayga, aquarèla,* en pintura.

6.è L' us dels sufixos diminutius es molt comú

en els nòms pròpis. *Josèph* fa *Josepó, Josepèt, Josefí, Jèp, Jepí, Jepó, Jepolí, Jepils, Jepèt, Pèp*, y *Pepèt*.

7.è Encara que 's pòden juntar molts aumentatius y diminutius, será mellor no repetir el metèx; no obstant, be 's podrá moltes vegades.

Sufixos de vèrps

ar, ir (45): *es-cald-ar*, de *calidus*, *en-grogu-ir*, de *gròch*.

arrar (adició de *rr* per onomatopèya): *em-pit-arrar, es-pet-arrar, en-cap-arrar*.

aç-ar (46): *em-barr-açar*, de *imparat-iare, en-jog-açarse*.

egar (46): *es-volat-egàr, es-pernat-egar*.

eg-aç-ar (46): *em-buf-eg-aç-ar, es-fil-eg-aç-ar*.

ejar (46): *sabi-ejar, tont-ejar, rod-ejar*.

igar (46): *fum-igar, calc-igar*.

inyar (de *iny*, p. 45): *es-grat-inyar*, de *gratar*.

iny-ejar (45 y 46): *plov-iny-ejar*, de *plòure*.

isar (46): *regular-isar, popular-isar*.

itar (46): *habil-itar, debil-itar, impossibil-itar*.

otar (46): *garr-ot-ar, escab-ot-ar*.

otejar (46): *ximpl-otejar*.

ucar, ugar (46): *menj-ucar, pell-ucar, rem-ugar*.

uçar (40): *es-bat-uçar, em-pall-uçar*.

uf-ar (de *uf*, de *haváh*, bufar; despreciatiu): *escald-uf-ar, escarn-uf-lar*. (V. p. 43, f).

urar (*ur* de participis de futur llatins): *molt-urar, tons-urar, past-urar, mes-urar*.

ol-ar (de *ol*, p. 44): *es-trid-ar* o *es-trid-ol-ar*, de *trit*, de *tritum; es-micar* o *es-mic-ol-ar*, de *mica; pid-ol-ar*, de *petere; gany-olar*, de *gannire, ma-g-olar, ma-g-ullar*, de *ma*.

ol-ir o ullir, de id: *es-cap-olirse* o *es-cap-ullirse*.

Sufix d' advèrbi

ment (17 y 121): *santa-ment, sábia-ment.* Avegades el metèix adgectiu en positiu masculí fa d' advèrbi: *Enrahonèm bax, alt, fòrt.* — Trobantse junts dos advèrbis en *ment* (p. 121) es pròu catalá fer en *ment* sòlament el primer: «e nom caldrá res mes per passar aquesta vida honradament e sossegada.» *D. Quixòt.* Tr. de A. B. T. p. 32.

Formació de lès paraules per composició

No repetirèm la doctrina de la pl. 35. Aquí volèm fixarnos un pòch mès sobre la composició per prefixos que tocárem en les planes 34 y 36.

Prefixos de nòms y vèrps

ad (34). Davant de vocal y de *j, m, q* y *v*, s' ha conservat còm en llatí: *ad-aptar, ad-èpte, ad-orar, ad-ust, ad-jutòri, ad-mètre, ad-quirir, ad-vertir.* En lo demès ha perdut la *d*, confonentse ab la *a*, prefix catalá (36).

ante. Significa anterioritat: *ante-cessor, ante-passat.* S' ha fet *anti* en *anticipar, antich,* y sos compòstos.

anti. Significa *contrari: Anti-crist, anti-demoníach, antí-tesis.* També significa *enllòch de*, còm en *anti-papa.*

arque o **arxi** (de ἄρχος, príncep), significa *primer èntre*, còm: *arque-bisbe, arxi-duch, arxi-prèste.*

bene o **ben** y **male** o **mal.** *Benè-vol, ben-vingut, male-hit* (*male-dictus*), *mal-bé.*

bòn y **mal.** *Bon-ésser, mal-ésser.*

bes o **bis.** Significa *dues vegades: bis-tòrt, bis-llaurar.* Però s' usa mès mudat en *bes: bes-avi, bes-net.* No dèu confòndres ab *veç* de *vice,* en llòch

de; perxò cal escriure: *veçcambra, veçcantar, veçcòll, veçcompte, veçcomptar, veçcuyt, veçtornar, veçtreure,* etcétera, enllòch de *bescambra, bescantar,* etc.

circum. Significa *al voltant, al rededor: circum-stants, circum-dar, circum-vehí.*

con, com, co. Significa companyia, y es *con* davant de dentals, guturals y llenguals: *con-donar, con-querir, con-reuar, con-venir, con-firmar; com* davant de *b, m, p: com-bátrer, com-mòure, com-padir;* y *co* davant de vocal o *h: co-herèu, co-incidir.*

còntra. Significa *contrarietat: còntra-venir, còntra-pés.*

contro. Significa també *contrarietat: còntro-vèrsia.*

de, des (36): *de-gollar (de-collare), des-honrar.*

di, dis, significa *separació, diferència de mòdo, llòch,* etc.: *di-sílap, di-vertir, di-vidir, dis-posar, dis-tingir.*—En els dies de la semana significa *dia: di-lluns, di-mars,* etc. es *dia de la lluna, dia de Març,* etc.

e, es (36): *e-sperança, es-patllar.*

em, en (36): *em-brutar, en-grescar.*

fòra. Significa *fòra: fòra-gitar.*

in, im: *in-clòure, in-spirar, im-buir, im-perar.* Aquèx *in* que sòl significar *sobre, cap a,* o recalca l' idèa de llòch ahont se fa una còsa; a vegades es negatiu: *in-sípit* (no saborós), *in-segur, in-hábil, in-útil.*

inter (èntre): *inter-cedir, inter-posar.*

intro, dintre: *intro-duhir, entro-mètres.*

per, indica cambi, duració o aument: *per-mutar, per-noctar, per-orar.*

post, de *post,* significa *després, detrás: post-posar.*

pre, significa *anterioritat* y *preferència: pre-venir, pre-dilècte, pre-ferir, pre-sidir.*

pro, significa *en favor, endavant, en llòch de, a la vista, per endavant: pro-vehir, pro-curar, pro-grés, pro-cònsul, pro-notari, pro-nòstich, pro-mòure.*

proto, significa *primer: proto-mártir, proto-tipo.*

re (36): *re-fer, re-tornar, re-girar, re-fermar.*

retro, *detrás, cap al detrás: retro-cedir, retro-spectiu. Reta-guárdia*, per *retro-guárdia.*

semi o mig (36): *semi-deu, semi-círcul.*

sobre (36) significa *sobre, mès enllá: sobre-scrit, sobr-eixit, sobr-excitat, sobre-passar.*

sota, sot, o **sots, so,** significa *sota o bax de: sota-barba, sota-banch, sota-vicari, sot-mètre, sots-mètre, sots-pesar, so-terrani, so-traquejar.*

sub, su, sug, sup, sos, sus, so, significa *sota* còm l' anterior y moltes vegades no se 'n distingèx.

trans o **tras**, significa *a l' altra part, detrás*, o simplement *cambi: tras-passar, tras-còr, trans-figuració.*

tris, o **tri**, significa *très: tri-ángul, tri-dent, tri-còrn.*

ultra, significa *mès enllá: ultra-marí, ultra-mundá.*

uni, significa *un sòl* o *una sòla*: *uni-còrni, uni-gènit, uni-forme.*

mono, també *un sòl*, o *d' una sòla: monò-lech, mon-arquia, mono-sílap.*

veç o **vi**, significa *en llòch de*: *veç-compte, vi-rèy.*

Etimología de les parts indeclinables de l' oració

La preposició, advèrbi, conjunció e intergecció, que 's diuen y son invariables, foren en son origen mots variables. El molt us y l' anárseis donant un significat molt vago exigí 'l despullarlos de les formes concrètes de la flexió. Vèges aquèx pas en els advèrbis de llòch *cap* y *drèt*, fets evidentment de les diccions declinables *cap, caps, drèt, drèta,* (de *directus, directa): Anèm drèt* (dirèctes o encaminats) *a Vich; cap* (girats de cap) *a Vich.*

Per major claretat vèges l' etimología de algunes preposicions llatines.

Ante, de *hatháh* (אָתָה), venir, presentarse, y *n* epentètica.

Apud, de *a* prostètica y *padad o badad*, (פָּדַד), separar, *separadament*.

Circa, circum, de *carach*, rodejar, cf. *cèrc-a, cèrc-le, en-cerc-olar*.

Clam, de *halam* (עָלַם), ocultar.

Coram, de ὁράω, de *rahâh*, vèure.

Cum, de *hamam* (עָמַם), unir (V. p. 124).

Palam, de *panim*, de *panâh*, vèure.

Penes, pone, de *panáh* (פָּנָה), presenciar, girarse en detrás.

Pro, pro-pè, pro-pter, per, præ y **præ-ter**, son de *rhoh*, infinitiu de *rahâh*, (רָאָה), vèure, y *p* prostètica; perxò totes impòrten l' idèa de presència, consideració, vista. El llatí les suplí per **ob**, de ὄπα, *a la vista, en vista, per causa*.

Sub, sub-ter, de *hub* (עוּב), ocultar.

Super, supra, de *habar* (אָבַר), pujar.

ADVERTÈNCIES

Primera: Esplicant naturalment l' origen, desenròtlle y multiplicació del llenguatge, no pretenèm pas contradir les narracions bíbliques referents a lo metèx; sòls que la filosofia dèu esplicar per les causes segones lo que en èlles té esplicació fundada y suficient, tant mès quant no son pas ben precises les esplicacions d' altre gènre.

Segona: En la plana 352 sèmbla que prometèm presentar cèrtes paraules còm comunes a totes les llèngues, y desprès sòlament les presentàm en algunes llèngues semítiques e indoeuropèes. Recórrerles totes seria un travall pròu difícil a un filòlech, però podèm presumir que s' hi trobarien. Podíem presentarles en algunes altres llèngues, y no ho hèm

fet per ser llèngues mòlt pòch estudiades èntre nosaltres.

Tercera. El present *apèndix* cumplirá, aixís ho esperèm, nòstra intenció, que era menar còm per la ma al jovent a cercar les etimologies, fixantse en l' idèa mès que en la paraula, puig sòlament la permanència de l' idèa pòt en mig de tants cambis respondre de l' identitat de la paraula. En aquèsta còm en tot compòst, l' idèa o la forma es mès permanent que les llètres o la matèria. Les llètres varien sènç mesura. Creyèm que no tenen altre terme de sa variabilitat que la capacitat de l' organisme de la vèu, que les produhèx; donanste sovint el cas de que les llètres desprès de recórrer per molts sigles pels diferents graus de son ser, retornen al grau d' ahont havien sortit. Volíem també cridar l' atenció dels etimòlechs cap a l' hebrèu que creyèm fònt mès apropòsit per rahonar sobre la filòsofia de nòstres mots.

Repetim (38) al jove etimòlech que no 's canse de presentar a cada arrèl totes les vocals. Si es l' arrèl *cap* vg. dirá *cap*, *cep*, *cip*, *cop*, *cup*, y aixís de les altres, trobant en totes el significat fonamental. Faça 'l metèx ab les consonants fentlos recórrer pels seus graus. Tinga present que sempre hi pòt haver hagut metátesis, o adició, o supressió.

Per portar etimologies de l' hebrèu, no olvide que l' א, el ה, el ח y el ע s' han perdut comunament, s' han convertit en *s* o *f*, o s' han enfortit en *c*, *g*, o *k*; y recòrde que 'l ו y י medials han donat *o* o *u* en llatí y en catalá. No multipliquèm regles.

ORTOLOGIA

La Ortologia o Lectura del catalá (V. p. 2) comprèn dos capítols, un sobre les vocals y altre sobre les consonants.

CAPÍTOL PRIMER

Lectura de les vocals

L' organisme vocal de l' hòme fa un número indefinit de sòns vocals, de quin número cada pòble prèn els que demana sa constitució física y moral. El catalá de la sèrie contínua present o històrica, ne prèn sèt de ben distints, que son: *á, è, é, i, ò, ó, u*. Ens bastaria fer pronunciar *preses* a un Mallorquí, o escoltarnos en *té, tè, serè*, per advertir que a mès de la *è* obèrta y tencada, hi ha altra o altres *ès* tòniques, y 'l metèx se pòt dir de la *o*. Les vocals presenten cambis de major o menor amplitut d' un pòble a un altre vehí, comprobant la continuitat que 's trobaria èntre èlles si 's reunissen totes les que ha fet, fa o fará l' humanitat; fins al punt de resultar impossible l' indicar ahont acaba una vocal y 'n comènça una altra. Aquí, no obstant, estudièm les sèt vocals adalt dites, prescindint de sa possible conexió.

Seria bò que conegudes les llètres, ja 's pogués llegir per tenir cada una un sòl valor; però 'ls pòbles, al variar ab el temps els sòns, no sempre han variats llurs signes, per respècte a la tradició y a la pa-

raula escrita. El catalá fou en això molt escrupulós cercant mèdis per indicar els sòns de sa cullita sènç alterar l' essencial dels signes que prengué. Perxò, 's fa menester fixar el valor actual de moltes llètres de l' Abecé.

Nòta: La llètra que está escrita y no 's pronuncia, es dirá *quiescent;* y si 's pronuncia, *moguda.*

Vocals catalanes: *a, á, e, è, é, i, o, ò, ó, u.*

a. La *a* es tònica o átona. La tònica ab accent escrit o prosòdich, sòna molt clara y obèrta: *Menjá pa, gran xap, cap tap, salt alt,* ll. *Menjá pá, grán xáp, cáp táp, sált ált.*

La **a** átona té un sò apagat entremig de *a e:* *L' altura domina la terra,* ll. *l' æltúræ domínæ la tèrræ.* Advertim que es sempre átona la *a* de *la, na,* articles, *ma, ta, sa* possessius, *a (al)* y *ab* preposicions, y a vegades en *has, ha, han* del Present d' Indicatiu del vèrp *havèr.*

e. La *e* es tònica o átona. La tònica es obèrta *è,* o tencada *é.* Sonará obèrta sempre que duu l' accent grave: *Tè, vèrt, sèch, nègre, cèya, aurèlla, cèlica,* ll. *tè, vèrt, sèch, nègræ, cèyæ, aurèllæ, cèlikæ.*

La *e* tònica sonará tencada si pòrta l' accent agut, o no 'l duu escrit: *Té, llest, sech, seya, sella, dent,* ll. *té, llést, séch, séyæ, séllæ, dént.*

La *e* átona a Barcelona y Girona sòna còm la *a* átona: *Sempre serás estimat dels pares,* ll. *sempræ særás æstimát dæls páræs.* Però en la Província de Llèyda y en el Règne de València, decanta molt cap **a** la *é* tencada. — Advertim que sempre es átona la *e* dels monosílaps *de, el, els* (del, pel, dels, pels), *les, per, que,* (sòl y preguntant es obèrt), *me, te, se,* o *em, et, es, ens, eus, mes, tes, ses* pronòms y possessius; y *ne* o *en* partícula y *en* preposició.

i. La *i* es unísona, sia tònica o no. Es sempre vo-

cal (o forma èlla sòla síllaba), mènos en les finals en *aigs*, *eigs*, *oigs* y *uigs* en que val *y* consonant: *Gaigs*, *lleigs*, *gòigs*, *fuigs*, ll. *gáyts*, *lléyts*, *gòyts*, *fúyts*.

La *i* es quiescent davant de *x* medial y de *g* final precedint altra vocal a la *i*: *Baixa*, *queixa*, *coixa*, *gaig*, *lleig*, *gòig*, *fuig*, ll. *baxa* (*x*=*ch* francès), *quexa*, *coxa*, *fluxa*, *gatj*, *lletj*, *gòtj*, *futj*. En el metèx cas la *i* sòla (o precedida de *u* quiescent: *gui*) es necessáriament moguda: *Mig*, *ix*, *guixa*, ll. *mitg*, *ix*, *guixa*.

o. La *o* es tònica o átona. La tònica es obèrta o tencada.

La *o* tònica se llegirá obèrta, si duu escrit l' accent grave: *òr gròch*, *bòig gròs*, *nòu clòts*, *bòlit fòrt*, *sò simbòlich*, ll. *òr gròch*, *bòig gròs*, *nòu clòts*, *bòlit fòrt*, *sò simbòlich*.

La *o* tònica se llegirá tencada *ó*, si pòrta l' accent agut o no 'n duu cap d' escrit: *Soch sort*, *molta fosca*, *tots dos*, *minyó*, *cigaló*, *mot glop*, ll. *sóch sórt*, *mólta fósca*, *tóts dós*, *minyó*, *cigaló*, *mót glóp*.

La *o* átona sòna *u* en les províncies de Barcelona, Girona, Rosselló, y Balears; però en les de Llèyda y Tarragona y règne de València sòna *o* tencada, però átona. *No ho sento gayre*, ll. *no hu séntu gayre*.

Es sempre átona la *o* dels monosílaps: *lo*, *los* article, *mon*, *ton*, *son*, *mos*, *tos*, *sos* possessius, *ho*, demostratiu, y *nos*, *vos* sufixos personals. El *vós* de 2.ª persona reverencial, no sufix, es tencat, *vós*.

u. La *u* es unísona còm la *i*. Es quiescent detrás de *g* y *q* en les sílabes *gue*, *gui*, *que*, *qui*; a mènos que duga dièresis, que llavòrs es moguda: *argüir*, *qüestió*, ll. *argü-ir*, *qü-estió*.

Lectura dels diptongos

Els diptongos *au, eu, ou, ay, ey, oy,* si son tònichs, tenen naturalment l' accent sobre la vocal verdadera *a, e, o: caure, hèure, còure, ayre, servèy, bòyra,* ll. *cáuræ, hèuræ, còuræ, áyræ, servèy, bòyræ;* però si no son tònichs, dites vocals se llegèixen obscures: *cauria, heurera, courer, ayrèt, boyròta,* ll. *cæuriæ, hæureræ, ouurer, æyrèt, buyròtæ.*

Els dos *iu* y *uy* tònichs o átons sònen sempre ab les primeres clares: *viure, viuré, cuyro, cuyròt,* ll. *víure, víuré, cúyro, cúyròt.*

El prefix *re* davant de mots començats per *u* no forma diptongo ab dita *u: reull, reumplir, reunir,* ll. *re-ull, re-umplir, re-unir.*

La *i* y la *u* fòra de les vuyt combinacions anteriors *(au, eu, ou, iu; ay, ey, oy, uy,* V. pl. 19 y 20) sempre formen sílaba de sí sòles: *còpia, pietat, violer, rua,* ll. *còpi-a, pi-etat, vi-o-ler, ru-a.*

Els versistes farien be de crèurens, y aixís el pòble podria cantar els seus vèrsos sènç espatllarlos.

S' exceptua la *u* átona moguda després de *q* que es líquida còm en llatí: *quant, qua-tre, qua-rèsma, qua-litat, qües-tió,* que 'l pòble contrau sovint en *cònt, còtre, corèsma, colitat, custió o kestió.* Però després de *g* es líquida en *gua* y no ho es en *güe.* En *gua* sòl contráures en *ga: ay-gua, llèn-gua, anti-gua,* y sos plurals *ay-gües, llèn-gües, anti-gües,* o *ayga, llènga, antiga, ay-gues, llèn-gues, anti-gues. Gü-ell, agü-ella,* etc. son disilábichs.

El Sr. Fabra. pl. 12, diu: «*(ou* aton se pronuncia comunment *au* en llòch de *uu: plourá,* pron. *plaurá* al costat de *pluurá.*» Afirmació inexacta. Primer, per suposar que *ou* áton sòna ordináriament *uu,* mentres que d' ordi-

nari el bòn sentit popular hi fa sentir la *ó*, dihent *plourá, courá, mourá*, allargant la sílaba *ou*. De tots mòdos encara que alguns diuen *plúùra, cúùra, múùra*, no 's dèu senyalar cóm bòna lectura per prestarse als equívochs. Cf. *plorar, curar*, ll. *plurá, curá*. Segón, perquè no es comú el cambiar el *ou* en *au*, y de cap manera deuria permètres tal lectura, pels equívochs resultants. Cf. *plourá*, y *plaurá, courá*, y *caurá, mourá* y *amaurar*, que sonarien casi idèntichs.

Diu també 'l Sr. Fabra en la pl. 13: «son monosilabiques la combinació *io* precedida de *s* sorda o sonora *(s, ss, c, x)*;... Ex.: *explo-sió, expres-sió, na-ció, fle-xió*, (però *u-ni-ó*) *nacio-nal, reflex-ionar*.» Aquèlla *u-ni-ó* tan separada que sènça ser ni res una excepció de la seva regla, se li entravessá, podia ferli advertir que 'ls en *io* que èll trobava, eren pòch populars, y perxò, mal pronunciats per la gent d' estudi: Vèga *Si-ó, oraci-ó, devoci-ó, visi-ó, discreci-ó, aparici-ó, secci-ó, unci-ó*, etc.; y *esplosió, espressió nació, flexió*, etc. el pòble les dividirá també.

Lectura de les consonants

B V

Convindrá donar a cada una el seu pròpi valor.

La *b* en sílaba invèrsa sòna *p: absòldre, obreptici*, pr. *apsòldre, opreptici*. La *b* de *ab*, preposició separada, sòna *m* davant de consonant, y *mb* davant de vocal y de *l: pa ab nòus, pa ab all, prènho ab les mans*, ll. *pa am nòus, pa am-ball, prènho am-bles mans*.

La *b* sòna dobla seguintli *l* èntre vocals: *cobla, nòble, pòble, públlica, admirable*, ll. *cob-bla, nòb-ble, pòb-ble, púb-blica, admirab-ble*. S' exceptuen les inicials *obli, abla: oblit, obligar, desobligar, ablanir*..... y *sublim* ab sos derivats.

C

Sòna *k* davant de *a*, *o*, *u*, de *c* y de *t*: *cada còlp cus*, *acte*, *accés*; ll. *kada kòlp kus*, *akte*, *akcés*. Davant de *e*, *i*, sòna *s* fòrta y perçò no hi ha cecèu en catalá: *Concepció*, *Cecília*, ll. *Consepsió*, *Sessília*.

La *c* davant de *l* sòna dobla *gg* en els nòms en *acle*, *icle*, qui ja 's deurien escriure ab *g*: *miracle*, *espectacle*, *article*, *fascicle*, ll. *mirag-gle*, *espectag-gle*, *artig-gle* *fascig-gle*.

K Q CH

Sònen totes très còm la *k*; no obstant la *ch* final deixa sentir la *h* per una fòrta aspiració: *Pekín*, *qüestió*, *gròch*, ll. *Pekín*, *küestió*, *gròkh*.

G

Sòna còm en tedèsch y grech davant de *a*, *o*, *u*, y de *l* y *r*: *ganga*, *goç*, *gustar*, *glèba*, *gròssa*. Davant de *e*, *i*, sòna còm la *j* francèsa o catalana: *gèndre*, *girada*, ll. *jendre*, *jirada*.

La *g* final sòna dobla o *tg*: *gaig*, *vèig*, *mig*, *ròig*, *fuig*, ll. *gatg*=*j*, *vètg* *mitg*, *ròtg*, *futg*. Seguintli *s*, l' *ig* sòna *yt*: *tu fuigs dels bòigs*, ll. *tu fuyts dels bòyts*. En mots compòstos sòna també dobla: *Puigreig*, *Puiggròs*, ll. *Putg-retg*, *Putg-gròs*. També la *g* sòna dobla seguintli *l* èntre vocals: *regla*, *segle*, *xugla*, ll. *reg-gla*, *seg-gle*, *xug-gla*. S' exceptuen *aglanar*, *a-gle-bar*, *a-glomerar*, *a-glutinar*, y sos derivats, en que sòna senzilla. *A-glá* dèu escríures *gla* (V. pl. 250).

La *g* davant de *n* sòna *ng* (y no *ñ* còm en castellá): *Agna*, *règne*, *digne*, ll. *Angna*, *rèngne*, *dingne*.

H

No 's pronuncia; però sòl indicar son llòch èntre vocals ab una fòrta separació: *rahó, ahont, conduhim*. Podèm dir que allarga la vocal anterior igual que en tedèsch: Repáres, vg. la duració de *ju, ra* en *juheu, rahim*. (V. pl. 418).

J

Te 'l valor de *j* francèsa. Compáres *jorn* y *jour*.

L

Se llegèx dobla quant n' hi ha dues separades per guió: *il-lustre, col-lègi, caramèl-lo, excel-lent*. En persones de vèrp en *l* davant de *lo, la, los, les* dèuen marcarse molt totes dues: *Mòl-lo, disòl-les, val-los, tol-lahi*. Es quiescent la *l* de *còlp, olm, palm, polp* y *salm*, ll. *còp, om, pam, pop, sam*.

LL

Sòna dobla quant li precehèx una *t: rutlla, espatlla, espetllar*, ll. *rull-lla, espall-lla, espell-llar*.

N

Sòna *m* davant de *f, v: convit, infinit*, ll. *comvit, imfinit*. També sòna *m* trobantse final davant de *b, p, m, f, v* inicials: *en Bernat, ton pare, ben mòrt, bòn frare, gran vèu*, ll. *em Bernat, tom pare, bem mòrt, bom frare, gram vèu*. Sòna *ny* davant de les paladials *g, j, ll, x: àngel, injust, enllustra, xinxa*, ll. *ànygel, inyjust, enyllustra, xinyxa*.

La combinació *ny* sòna còm la *ñ* castellana o còm el *gn* del francès y toscá: *anyell, companyia, renyia*, ll. *añell, compañía, reñía*.

P

Quièx en els compòstos de *camp: Camprubí, Camprodón*, ll. *Camrubí, Camrodón.*

R

Es quiescent la *r* final dels infinitius: *comprar, dir, fer*, ll. *comprá, dí, fé.* Però es moguda davant de sufix: *comprarhi, dirme, dirli, ferho*, ll. *comprarhi, dirme, dirli, ferho.*

També quièx generalment en els nòms: *calor, verdader, sabater, pecadors, olors*, ll. *caló, verdadé, sabaté, pecadós, olós.* No obstant, se pronuncia en els nòms monosílaps: *car, òr, mòr, mar, tìr*, exceptuanse *clar, dur, fer, flòr, plèr, plòr, por*, ll. *cla, du, fe, flò, plè, plò, pó.*

Els valencians la mòuen o fan sentir sempre.

S

Dobla o senzilla sòna sempre fòrta: *sonsos, bossa*, ll. *çonços, boça.* Però si es senzilla èntre vocals sòna *z: casa, còsa*, ll. *caza, còza.* (Vid. *z).*

T

Es quiescent quant es final detrás de *n* o *l: sant, prudent, molt, alt*, ll. *san, prudén, mol, al.* S' exceptuen els participis en *olt: absòlt, mòlt, resòlt*, de *absòldre, mòldre, resòldre*, ll. *absòlt, mòlt, resòlt.*

Es també quiescent en els compòstos: *Montsèny, Montserrat, Montsèch, Montròig, Montravá*, ll. *Monsèny, Monserrat, Monsèch, Monròig, Monravá.*

Els valencians y balears molt justament la fan sentir sempre.

X

Sòna *xex (ch* francès) al principi y fi de mot, detrás de consonant, y detrás de *au: ximple, mox, ix, conxa, disbauxa,* ll. *chimple, moch, ich, concha, disbaucha.* També sòna *xex* detrás de *i* emol-lient o radical èntre vocals: *aixa, feixa, toixa, gruixa, mixa,* ll. *acha, fecha, tocha, grucha, micha.*

Sòna *gs* en el prefix *ex* seguintli vocal: *examen, exèrcit, exhibir,* ll. *egzamen, egzèrcit, egzhibir.*

Sòna *cs* en tots els demès cassos: *saxa, sèxo, sexta, Sixt, mixt, Calixt, excedir, excitar,* ll. *sacsa, sècso, sècsta, Sicst, micst, Calicst, ecsedir, ecsitar.* Y per excepció del *x* final, també en *prolix* y *fix* ab compòstos y derivats, com *prolixitat, Crucifix, fixar,* etcètera. Item, per exepció del *x* detrás de *i* radical èntre vocals, també es *cs* en *asfixia, rixa,* y derivats.

Z

Sòna còm la *z* francèsa: *zelós, zich-zich, alzina, colzada.*

Nòta.—La lectura de la *d, f, m, p, q,* no té dificultat.

REGLES GENERALS

El catalá dèu llegirse ab un gració abandono, y axò s' obtindrá: 1.er Ometent les consonants que 's dèga, segons les regles fins aquí establèrtes.—2.ón Ometent les vocals virgulades.—3.er Procurant fer les contraccions y sinalèfes èntre paraula y paraula. —4.art Juntant la consonant final de mot ab la vocal inicial del mot següent.

El segón punt s' entendrá mellor estudiant l' us de la vírgula en son llòch.

Les contraccions èntre la vocal final de mot y la inicial del següent, obehèixèn a aquèstes regles:

1.ª Dues tòniques, iguals o diferents, no 's contrauen:

menjá ample,	ll.	*mænjá ámplæ*
vengué herba,	ll.	*vængué hébræ*
sigui illa,	ll.	*sigui illæ*
colo' òli,	ll.	*coló' òli*
tu una,	ll.	*tú únæ*
menjá una,	ll.	*menjá únæ*
vengué òli,	ll.	*vængué òli*
sigui herba,	ll.	*sigui hérbæ*
coló' illa,	ll.	*culó illæ*
tu ample,	ll.	*tú ámplæ*

2.ª El diptongo final no admèt contracció; perquè la *u* y la *y* exercèixen de consonants:

fou hermós,	ll.	*fou-hærmós*
foreu altres,	ll.	*foreu-áltræs*
tu ray ets,	ll.	*tu ráy éts*
llèy injusta,	ll.	*llèy injustæ*

3.ª Per la metèixa rahó de semiconsonants, les finals átones *i*, *o* (u), no admèten contracció:

silènci ara,	ll.	*silènci áræ*
gasto era,	ll.	*gástu éræ*
dòrmi aplèr,	ll.	*dórmi apler*
mòro aviat	ll.	*mòru aviat*

4.ª Les finals átones *a*, *e* son absorbudes per tota vocal o diptongo següent, siguen tònichs o átons:

una ara,	ll.	*unáræ*
altra era,	ll.	*áltréræ*
dòna ignocent,	ll.	*dònignocént*
bòna hòra,	ll.	*bònhòræ*

fòrta ullada,	ll.	*fòrtulladæ*
vèrge amable,	ll.	*vèrjæmáble*
mare estranya,	ll.	*máræstrànya*
jove ignocent,	ll.	*jovignocent*
jove honrat,	ll.	*jovhunrat*
amable uncle,	ll.	*æmábblúnclæ*
nòble ayre,	ll.	*nòbbláyræ*
molta hèura,	ll.	*molthèuræ*

5.ª Tota final tònica absorbèx les inicials átones *a, e:*

arrivá aviat,	ll.	*ærriváviát*
arrivá espantat,	ll.	*ærrivàspantát*
rebé aviat	ll.	*ræbéviát*
rebé esprit,	ll.	*ræbésprít*
sortí aviat,	ll.	*surtíviát*
sortí escapat,	ll.	*surtíscæpát*
moltó atrapat,	ll.	*moltótræpát*
moltó esquilat,	ll.	*moltósquilát*
oportú aviat,	ll.	*opurtúviat*
ets tu encara,	ll.	*etstúncáræ*

6.ª Les finals tòniques *í, ú,* absorbèixen ses iguals átones *i, u* y *(o=u)* allargantse èlles:

sigui ignocent,	ll.	*siguignocent*
duu ungüént,	ll.	*dúngüént*
tu honorat,	ll.	*tunurát*

7.ª *Sinalèfa.* Les finals tòniques aspres *á, e, o,* sinalèfen ab les semivocals átones *i, u (o=u)* fent els quasidiptongues *ay, ey, oy, au, eu, ou:*

arrivá irritat,	ll.	*ærriváyrritát*
estigué indecís,	ll.	*æstiguéyndæcís*
saló irregular,	ll.	*sælóyrrægular*
está ordenat,	ll.	*æstáurdænát*
sigué honrat,	ll.	*siguéhunrát*
flò' olorosa,	ll.	*flòulurósæ*

pegà ullada,	ll.	*pægàulladæ*
rebé unglada,	ll.	*ræbéunglada*
sò unánim,	ll.	*sóunánim*

8.ª *Sinalèfa.* Les semivocals *i*, *u* tòniques finals sinalèfen ab sí metèixes inicials átones *i*, *u* (y *o*=*u*) formant els quasidiptongos *iu* y *uy:*

trovi usada,	ll.	*troviusada*
trovi ofegat,	ll.	*troviufægat*
trovi ho tot,	ll.	*trovihutót*
duu indulgència,	ll.	*duyndulgència*

Unió de consonants finals

La consonant final, no quiescent (1), ferèx en la lectura la vocal inicial del mot següent, no separat per pausa notable:

any envejat,	ll.	*ányænvæját*
blat espigat,	ll.	*blátæspigát*
ventall ample,	ll.	*ventállámple*
cap endints,	ll.	*cápændínts*

Advertint que les finals *b*, *ch*, *t* sònen fòrtes *p*, *k*, *t;* y la *f*, *g*, *s*, *ç* y *x* s' endolçèixen en *v*, *j*, *z*, *j:*

còrb esquèrp,	ll.	*còrpæsquèrp*
adob insignificant,	ll.	*ædopinsignificant*
soloh ample,	ll.	*sólkámple*
llarch y estrèt,	ll.	*llárkystrèt*
vèrd y agre,	ll.	*vètyagræ*
pèrd el cèl,	ll.	*pèrtælcèl*
tuf al nas,	ll.	*túvælnás*

(1) No obstant, la *t* quiescent detrás de *n* en adgectius y gerundis pòt passar a la vocal següent: *sant hòme*, ll. *santhòme*, o *san hòme*. Però no passa, si 'n resulta cacofonia per masses *tt:* *cant antich*, ll. *cánœntich*. *Sant Antòni* 's diu *Sántantòni*, o *Sanantòni*. —Aixi metèx la *r* quiescent dels infinitius davant de *ho* y *hi*, pòt sentirse: *durhi*, *allargarho*, ll. *durhi*, *allargarhu*, o *dúy*, *allargáu*, còm diu el pòble.

Calaf endints,	ll.	*Calávændíns*
gòig al còr,	ll.	*gòtjælcòr*
Maig enllá,	ll.	*Matjænyllá*
cèrts amichs,	ll.	*cèrtzæmíchs*
dints el cèl,	ll.	*dínzælcèl*
feliç arribada,	ll.	*felizærribada*
tot mox arriva,	ll.	*tot mójærrivœ*
flux y tot,	ll.	*flújytot*

La *l* final davant de *ll* sòna *ll: del lladre,* ll. *dell lladre.*

Si la final es quiescent precehida d' altra consonant, aquèsta passa a la vocal següent: *molt ample,* ll. *molámplœ.*

Advertències

Primera: Les regles anteriors de lectura deurán ser modificades segons el gust de cada província. Aixís faria mal efècte llegir a Llèyda y a València lo metèx que a Barcelona. Convé acomodarse als llòchs, si no 's vòl semblar foraster. Y ja se sap que es mellor sempre semblar de la tèrra que aparèixer estrany. Qui ho entenga d' altre mòdo, may podrá ser estimat; per allò de que estimèm lo que mès se 'ns apòrta.

Segona: L' apostrofació de vocals finals e inicials depenja de la pausa major o menor que fem èntre èlles; perxò les diccions átones apostròfen sempre: *s' encamina,* ningú diu *se encamina.* No obstant, el *la* sovint davant de *una* no apostròfa: *es la una,* y també davant de *i, u* sòl fer sinalèfa: *la humil, la idèa,* ll. *laumil, laydèa.* — La *a* final d' altres diccions encara que a vòltes no s' apòstrofa *(mala ira, bona ocasió,* ll. *malaíra, bònau-casió),* pòt apostrofar sempre: *malira, bònucasió.*

PROSÒDIA

La prosòdia estudia la paraula còm a sò, es dir, còm a cant, y perxò diguérem (pl. 2) que la prosòdia ensènya la pronunciació dels accents.

En tot sò cal distingirhi *timbre*, o *metall*, *tò*, *intensitat*, y *duració*.

Timbre

El *timbre* distingèx el sò d' un violí del sò del clarinèt, la vèu d' un hòme de la dels altres hòmes. Podríem dir que 'l timbre es la diferència inseparable del sò, per mòdo que cada còsa que fa sò, el fa sempre diferent grácies al timbre. Dos cantors cantarán la metèixa nòta de tò, fòrça y duració iguals, però 'l timbre distingirá be llurs dues vèus.

En la llènga es una encantadora característica que còm distingèx els individuus, distingèx també les famílies, els arrabals, els pòbles, les encontrades, les nacions. El timbre valenciá es mès pastós, frèsch y melós que 'l catalá, que es mès dur y decidit. El balear es mès obscur que 'l valenciá y no tant còm el catalá.

El timbre influèx tant poderosament en la llènga, que pòt de còlp fernos semblar forastera una persona que diu les metèixes paraules que nosaltres. No dèu considerarse còm factor de llènga, ni tant sòls de dialècte.

Tò

Es l' altura o profunditat del sò, representades pel nombre de vibracions qu 'l sò dona en un temps fixo, vg., en un segón. El tò de les paraules dèu judicar-

se principalment pel de les vocals. En la plana 3 consignárem la llur diferència de tonicitat. Però ara podèm en comprobació de nòstre assèrt aduhir l' experiència recent dels físichs.

Colocantnos davant d' un *aparat de resonadors*, cantèm les vocals en un tò qualsevòl, vg. *do*$_2$. En les *flames manomètriques* se roproduhirá dit *do*$_2$, y ademès les respectives nòtes *vocables* del quadro següent. Si cantèm desprès les metèixes vocals en altre tò, vg. en *do*$_3$, les *flames* reproduhirán el *do*$_3$, y ademès les metèixes nòtes *vocables* sènç cap alteració en èlles, conclohentse que les vocals tenen el seu tò diferent essencial a sa naturalèsa, independent del tò en què cada persona parla o canta.

El quadro supòsa les vocals cantades totes en *do*$_2$, tocantlos per tant el valor comú de *do*$_2$, a mès del valor o tò diferencial (*si b*)$_5$ per la *a*, (*si b*)$_5$ mès *fa*$_3$ per la *é*; etc.

Valor comú mutable				Valor diferencial
a	=	do$_2$	anyadinthi	(si b)$_5$
é	=	do$_2$	»	(si b)$_5$ + fa$_3$
è	=	do$_2$	»	re$_4$ + sol$_5$
i	=	do$_2$	»	fa$_2$ + re$_5$
o	=	do$_2$	»	(si b)$_4$
u	=	do$_2$	»	fa$_3$

Etimología de l' amplitut de les vocals

En la pág. 8 estudiárem còm les vocals llatines havien passat a catalanes. Aquí convé estudiar còm les vocals llatines s' han eixamplat passant de tencades a obèrtas.

Primer, preguntèm: ¿el llatí tenia ja vocals tencades y obèrtes?

Opinèm respècte de la *o* que 'l llatí la tingué còm nosaltres triple.

Primera, átona, vg. *stilos*, *astrom* (cf. el grech στίλος, ἄστρον), que davant de *m* y *s* finals s' obscurí fins a escríures *u*: *stilus*, *astrum*, mentres se conservava en Datiu:

stilo, *astro*. La rahó es perquè la *s* y *m* casi tènquen la bòca posantla en actitut de fer la *u*. Aquèsta *u* ne cridá una altra resultant, vg. *fuscus*, per *foscus* (cf. hebrèu hoxch, *tenebres*), *multus*, per *moltus*, de *molitum*.

Segona, tencada en les paraules que la guarden tencada en totes les llèngues nòvo-llatines, còm: *aróma*, *pecadór*, *zelós*, y en altres en *oma*, *ona*, *or*, y *os*. Si alguna llènga hagués tencat mes la *ó* convertintla en *u* o en *èu*, vg. de *totus*, toscá *tutto*, y francès *tout* (*tu*), *peccator* francès *pecheur*, probaria encara mès que la *o* del llatí era tencada.

Tercera, obèrta en les paraules que l' han conservada tal en catalá, piamontès y toscá y en que el castellá la ha sustituida per *ue*, vg. *fòns*, *schola*, *domina*, que donen *fònt*, *fònte*, *fuente*, *escòla*, *scòla*, *escuela*, *dòna*, *dòna*, *dueña*.

Respècte a la diferent amplitut de la *e*, opinèm el metèx, sò es, que 'l llatí tindria la *e* átona, tencada y obèrta.

Primera átona o oscura en les finals que per sa pòca importáncia, s' asimilava ab la vocal anterior, vg. la de *ámae*, *mónee*, *Laurentie*, que dona *ama*, *mone*, *Laurenti*, y generalment sempre que no tenia accent.

Segona tencada, que ho seria comunament.

Tercera obèrta, que ho seria estant accentuada y vehina a una *i* per influència de la metèixa *i*, especialment si èntre la *e* y la *i* s' hi interposava sòlament una líquida *l*, *n*, *r*; vg. *amètis*, *fidèlis*, *crudèlis*, *serènitas*.

Vocals catalanes de diferent amplitut

Encara que posèm la *a*, *i*, *u*, còm vocals d' amplitut constant, no hi ha dupte que la seva amplitut es modificada segons la consonant que les acompanya, a mès de serho també per l' accent. Atribuim, no obstant, diferent amplitut sòlament a la *e* y *o*, perquè 's presenten ab diferències mès perceptibles.

Regla general. Les vocals han vingut del llatí ab la metèixa amplitut que tenien en èll.

Totes les excepcions serán degudes a l' accent. Al pèrdres gran número de sílabes per la llèy d' escurçament, se feu menester refer la sonoritat, perduda juntament ab èlles, eixamplant les vocals que quedaven, y perxò les *us* passaven a *ós* y les *is* a *ès*, per regla general.

Etimologia de l' amplitut de la o. O obèrta. 1.er La *o* llatina restá sempre obèrta: *escòla*, de *schola*, *mòlt*, de *molitum*, *ròda*, de *ròta*, *glòria*, de *glòria*; *mòrt*, de *mortuus*, *hòrt*, de *hortus*, *còure*, de *coquere*, *mòure*, de *movere*, *sòu*, de *solidum*.

Aixís es obèrt sempre 'l diptongo *ou: bròu*, *jòu*, *tòu*, a mènos que sia de *u: póu*, de *puteus*, o format de nòu, còm *sóu* de *ser*.

2.ón El diptongo *au* també doná *ò* obèrta: *Pòch*, de *paucum*, *òr*, de *aurum*, *clòs*, de *clausum*, *gòig*, de *gaudium*, *còl*, de *caulis*.

3.er Per excepció de la *o* tencada, la *u* de la 3.a síllaba també doná *o* obèrta: *Ròch*, *ròca*, de *rupicus*, *rupica*, *sòch*, *sòca*, de *subicus*, *subica*, de *sub*.

4.art Per ídem, els monosílaps en *u*, si passaven a *o*, la donaren obèrta: *nòu*, de *nux*, *cròça*, de *crux*, cf. toscá *croce*.

O tencada. 1.er Còm el llatí havia estrèt la *o* final en *u*, y per influència d' aquèsta *u* també la *o* penúltima se havia fet *u*, naturalment al pèrdres la final en *u* per llèy d' escurçament (p. 7), la altra *u* quedá lliure y s' eixamplá de nòu en *o* tencada que es la immediata a la *u: Fósch*, de *fuscus*, *molt*, de *multus*, *sort*, de *surdus*, *soll*, de *suile*, *poll*, de *pullus*, *gorch*, de *gurges*, *moch*, de *muccus*, *sobre*, de *super*, *sostre* de *substrum*, *crosta*, de *crusta*, *fona*, de *funda*, *pregona*, de *profunda*, *broma*, de *bruma*, *llagosta*, de *locusta*, *ampolla*, de *ampulla*, *tronch*, de *truncus*, *som*, de *sumus*, *sum*, y *summus*, *son*, de *sunt*, *llop*, de *lupus*, *boca*, de *bucca*, *llom*, de *lumbus*, *plom*, de *plumbum*, *tos*, de *tussis*, *tórt*, de *turdus*, *goma*, de *gummi*, *ós*, de *ursus*, *rot*, de *ructus*, *llot*, de *lutum*, *póu*, de *puteus*, *copa*, de *cuppa*.

2.ón Per excepció dels en *o* obèrta (1.er), els polisílaps acabats en *oma*, *ona*, *ó*(per *ón*), *or*, y *ós*, (per *or*): *Poma*, de

poma, *Roma*, *aroma*, de *aroma*, *corona*, de *corona*, *sermó*, de *sermon-is*, *llaurador*, *pecadora*, *peresós*, *calmosa*. Excepció a la que 's trobará una petita rahó de ser en el fet de produhirse al metèx indrèt de les dents la *ó* y la *n* y *s*, y de demanar la *m*, còm a llabial, *u*, o la mès pròp de la *u*, que es la *ó*. Aixís se vèu que per tals llètres o per iguals pel llòch de sa producció el toscá, el provençal y 'l francès fins han arribat a fer *u* o *ou* (*u*) de la *o* llatina, vg, *tutto*, *tout*, *touto*, de *totus*.

Etimologia de l' amplitut de la e. E obèrta. 1.er La *e* obèrta prové generalment d' una *i* (que degué eixamplarse, y no bastá que s' eixamplés en *é* tencada, perquè aquèsta dista massa de la sonoritat de la *i* encara que se li apròpa mes per la tonicidat o altura): *vèta*, de *vitta*, *crèsta*, de *crista*, *carèna*, de *carina*, *cèrca*, de *circa*, *mèna*, de *minat*, *mèna* (classe), de *min*, hebrèu, *vèrt*, de *viridis*, *nèt*, de *nítidus*, *sèch*, de *siccus*, *vèure*, de *videre*, *bèure*, de *bibere*, *sèure*, de *sidere*, *omètre*, de *omittere*, *vèsch*, de *viscus*, *Francès*, de *Franciscus*, *encèp*, de *incibo*, *llèpa*, de *libat*, *fè*, de *fides*, *abèlla*, de *apicula*, *aurèlla* de *auricula*.

2.ón També es obèrta la *e* dels sufixos *è*, *èna*; *èch*; *ènch*, *ènca*; *ès*, *èsa*; *èt*, *èta*; y *egar*, *ejar*, de vèrp, quant tenen la *e* tònica: *ser-è*, *ser-èna*, *llamp-èch*, *fust-ènch*, *cor-ènca*, *pallar-ès*, *pag-èsa*, *natural-èsa*, *minyo-n-èt*, *petit-èta*; *mastèguen*, *burinègen*.

3.er Ítem en èls sufixos *èndo*, *ènda*, *èstre*, y *-ènç* còm: *estupèndo*, *estupènda*, *horrèndo*, *horrènda*, *equèstre*, *terrèstre*, *Climènç*, *Llorènç*, *Vicènç*.

4.art En els demostratius: *aquèt*, *aquèx*, *aquèll*, *èll*, en tota sa declinació.

5.nt En les flexions del vèrp en *èm*, *èu*: *Amèm*, *amèu*, *temèm*, *temèu*. S' exceptua *fem*, *feu*, de *fer*.

6.è Davant de *l*, còm: *fidèl*, *rebèlde*, *tèla*, *vèla*, *tèl*, *vèl*, *fèl*, *cèl*, *pèl*, *arrèl*, *estèla*, *estèl*, *zèl*, *mustèla*, *candèla*, *canticèla*, *bruhèl*, *damicèla*.

7.è En el sufix *eu*, de *eno*, de *genus*, perduda la *n*, (còm se fa sempre en gallègo: *cheu*, per *chenu*, de *plenus*, *verau*, per *verano*) per equivaldre a l' *è*, *èna*: *Faul-èu*, per *Faul-èno*, *mor-èu*, per *mor-èno*.

Si no es tal sufix, es tencada: *Meu, teu, seu, greu, lleu, relleu, Mateu, Bartomeu, Andreu, juheu, Deu, neu, romeu,* etc. mènos *sèu (sedes,) dèu, pèu, prèu, crèu, brèu,* etc.

8.è Davant del sufix grech d' efècte o resultat *ma: Problèma, teorèma,* etc., no obstant, crèch que si aquèixes paraules fossen vulgars, el pòble les pronunciaria ab *e* tencada, puig usa les frases *pèndre de téma, tenir de téma* ab *e* tencada.

9.è En les paraules estrangeres, còm *Josuè, Moysès, Sèt, Jafèt, Noè, cafè, ganapè.*

10.è La *e* davant de *y: tèya, llèy, rèy, solèy, esquèy, herbèy*; mènos en els sèt Imperfets: *feya, deya, reya, queya, seya, treya, veya,* y sos compòstos.

E tencada. Ho es 1.er Corresponent a la *e* llatina, còm *sech* y *sega*, de *secare*, tallar, *res*, de *res*, *pes*, de *pensum*, *net*, de *nepos*, *ret*, de *rete*, *encet*, y *enceta*, de *inceptum*, *inceptare*, *peste*, de *pestis*, *festa*, de *festa*, *cega*, de *cæca*, *temps*, de *tempus*.

2.ón Sustituhint a *ai*, còm: *llet*, de *lactis=láit*, *tret*, de *tractus=tráit*, *fet* de *factus=fáit*, *graner*, de *granarium=granáir*, *figuera*, de *ficaira=ficaria*. Per lo tant, sempre en els sufixos *er, era.*

3.er En *fem*, de *fimus*, *gep*, de *gibbus*, *rech*, y *rega*, de *rigare*, etc., còm excepció del 1.er de *e* obèrta, pl. 410.

Les anteriors regles tindrán les seves excepcions, però no duptèm que especialment les primeres de la *o* y de la *e* obèrtes y tencades, podrán servir de punt de sortida per l' accentuació en els cassos de dupte y discrepáncia sobre l' amplitut de dites llètres.

Intensitat

L' intensitat del sò en la paraula se diu *accent*. Cada sílaba té la seva intensitat, però l' unitat fònica e ideològica de la paraula demana que una sílaba sia mès intènsa o fòrta que les altres. Aquèsta sílaba se diu *dominant*. No perxò les altres presenten èntre sí la metèixa intensitat, sinó que están escalo-

nades. En *xáfegós*, *gós*, es la dominant, *xá* la subdominant y *fe* es dominada per les altres dues.

L' hòme aprofita molt rahonablement l' accent còm element ideològich, y perxò en la paraula l' accent dominant está generalment sobre l' element ideològich que constituèx l' última diferència o espècie, per cridar l' atenció sobre la metèixa, ja que es la interessant en aquèll cas. Vèges còm l' accent dominant va corrent cap a les diferències que s' anyadèixen vg. a *cèl*, *cel-éstia*, *cel-esti-ál*; *cáp*, *cap-èt*, *cap-it-éll*; *nèta*, *nèta-mént*; *sént*, *sent-í*, *sent-ir-á*.

Per disposició de nòstre organisme fònich, l' accent dominant sòlament domina en absolut sobre 'ls dos accents immediats, anterior y posterior a èll: *aténta*, *amárga*. Fem córrer un pas l' accent: *atentár*, *amargór*, y en les *as* inicials se sentirá ja un accent subdominant: *àtentár*, *àmargór*.

L' accent subdominant domina també sobre 'ls dos immediats seus: *etímo-logía*, *díví-dirá*.

L' accent subdominant sòl estar en la síllaba radical de la paraula, sempre que 'l dominant li permèt: *Nèt-ament*, *cándeléra*.

Paraules compòstes. Si 'ls dos elements components son molt importants tots dos, y 's modifiquen pòch en la composició, conserven cada u 'l seu accent: *cáma-llíga*, *bén-vingút*. No obstant, el primer accent está subordinat al segón.

Moltes vegades l' accent subdominant recau en llètra atònica *e* o *o*, però la deixa oscura *ə* o *u* còm si no tingués accent: *celidònia*, *corporál*, ll. *çəlidónia*, *cùrpurál*.

Síllaba dominant

Será síllaba dominant, o la mès fòrta, y per tant la mès perceptible de la paraula, la quina duu escrit

l' accent, sia agut (´) o grave (`): *mústiga*, *álbum*, *serè*, *pròpia*, *justícia*, *válua*, *repás*, *vindrán*, ll. *mústiga*, *álbum*, *serè*, *pròpia*, *justícia*, *válua*, *repás*, *vindrán*.

Però 'ls advèrbis en *ment* encara que duguen accent anterior al *ment*, serán aguts: *nòtament*, *sòlament*, *útilment*, *obèrtament*, *fácilment*.

Si la paraula no té accent escrit:

1.er Será dominant l' *última* acabada ab consonant o semiconsonant *u* o *y*: *cabaç*, *dolor*, *pacient*, *soletat*, *colom*, *parrach*, *ventall*, *culliu*, *rentau*, *juheu*, *jamay*. ll. *cabáç*, *dolór*, *paciént*, *soletát*, *colóm*, *parrách*, *ventáll*, *culliu*, *rentáu*, *juhéu*, *jamáy*.

S' exceptuen les finals en *s* (1) o *n* que duuen l' accent en la penúltima: *ames*, *amen*, *ombres*, *examen*, ll. *ámes*, *ámen*, *ómbres*, *exámen*.

2.ón Será dominant la *penúltima*, si l' última acaba ab vocal o *n* o *s* no precedida d' altra consonant: *garla*, *sopte*, *Maria*, *llegia*, *insinua*, *busquen*, *ombres*, ll. *gárla*, *sópte*, *María*, *llegía*, *insinúa*, *búsquen*, *ómbres*.

3.er Hi ha les següents paraules átones o sènça accent: *el*, *els*, *lo*, *la*, *les* articles y demostratius; *me*, *te*, *se*, o *em*, *et*, *es*, *nos*, *vos*, o *ens*, *eus* pronòms afixos personals; *mon*, *ton*, *son*, *ma*, *ta*, *sa*, *mes*, *tes*, *ses*, possessius prepositius; *que* relatiu, y avegades fins essent interrogatiu, vg. *¿que vòls?* ll. *¿kæ vòls?*; *en* o *ne* demostratiu general (p. 75), *a*, *ab*, *de*, *en*, *per* preposicions, fins unintse ab l' article còm *al*, *del*, *pel*; y *o*, *que* conjuncions.

Accent en la cláusula. Regla general. Les parau-

(1) No precehida aquèsta *s* de consonant, en 'quin cas seria plural ab accent a l' última o penúltima, segons sia 'l seu singular: *cançons*, *examens*, ll. *cançóns*, *exámens* dels singulars *cançó*, *examen*.

les en la cláusula conserven els metèixos accents que tenien fòra d' èlla. No obstant, en la cláusula, es produhèixen els accents que podríem dir *accents de cláusula*. Aquèstos accents subordinen els metèixos dominants de paraula arribant fins a apagarne alguns, o al contrari, a ferne aparèixer en paraules átones que no 'n tenien: *Tot móix arrivá una nít còm venínt pòch contént.* Els dos dominants son *nít* y *contént.* Ademès *tot, una, còm* y *pòch* se subordinen als seus immediats. En aquèts vèrsos de quatre sílabes resulten accentuades per necessitat del ritme les sílabes átones *la, mer, de, mo.*

La pobrèta	De malalta
Mercenèta	Morirá

Lo metèx se verifica també en pròsa. Aixís, trobantse dos mots átons, prèn accent algún d' èlls. En *perquè, a fi de què,* prèn accent el *què.* En *de per tot* prèn accent el *de.*

Causa de l' accent

La distribució dels accents en dominants, subdominants y senzills (formant una escala indefinida desde la pausa major en el punt final fins a la mínima diferència de fòrça èntre dues sílabes) es deguda a l' instrument de la vèu, sò es, als pulmons, y llunyanament al còr, que es l' ecònom y graduador de les fòrces empleades lo metèx en la vida intèrna (vegetal) que en la de relació. Perxò, 'l còr pòrta 'l compás del moviment que 's traduhèx en els pulmons en avingudes sempre divèrses, segons l' estat de les passions y 'l mòdo de ser y obrar de cada pòble. Dequí nax el diferent mòdo d' accentuar dels pòbles. El francès impetuós corre sempre al fi de la paraula, convertintla en aguda, mentres el toscá temperat, se entreté cantantla tota y fentla plana, y

el castellá temperat també, però un xich mès mogut y alegre cèrca algunes esdrújules y va en busca de vocals eufòniques. Dèu dirse lo metèx de la respectiva clausulació. L' indivíduu cambia de ritme o distribució acompassada d' accents, segons el seu estat psíquich. De mòdo que a la manera còm la persona afligida senglotèja ab ver ritme o igualtat de compás, aixís qui sent una impressió intènsa, dita pels grechs οἶστρον, furor, parla a compás, resultant de ses paraules el vèrs.

Els accents dominants en la cláusula pòden trobarse:

1.er Arrèu, e indiquen intensitat del moviment, però l' entretenen: *Tú Pèp téns grílls al cáp.* Figurarse un cavall que friça per correr, però está lligat.

2.ón Alternats ab senzills, y permèten un moviment intermitent: *d' ençá que sáp aixó, renèga d' èlls que fá terrór.* Precehint el dominant, resulta mès lleuger: *ápa, Tòni, féçho còm te díuen.* Figurarse 'l caminar sachsejat de cèrts animals de sella.

3.er Per cada tònich dos de senzills, y donen un ayre lleuger, alegre y bèlich, que perxò dita combinació s' adopta en els himnes:

Y 'ns mirávem corrúes de gént
Qu' arribáven per válls y per sèrres.

4.art El dominant seguit de très senzills, y donen pesadès y melangia a l' estil: *L' áyga del vessánt, esdevingúda peresósa, anguilejáva per la váll.*

5.nt Pòden seguir l' accent dominant quatre o mès còlps fluixos: *Una de las encontrádes de la ribèra del Llobregát.*

6.è Però lo general, especialment en pròsa, es que 'ls accents vinguen distribuits no per una llèy fixa, sinó variadament segons exigèx l' armonia ge-

neral de la cláusula, de conformitat ab els sentiments del còr y l' educació de l' ohido.

Etimologia de l' accent. La paraula llatina al passar a les llèngues nòvollatines ha sostingut l' accent en la metèixa sílaba del llatí. Dequí ha resultat que en les llèngues subgèctes a escurçament

1.er Els mots llisos del llatí han quedat aguts: *amáre, fruméntum, bónus...* feren *amár, formént, bò.*

2.ön Els mots esdrújols del llatí han quedat llisos: *cádere, púlice, cúbitus...* resultaren *cáure, púça, cótze.*

Molts esdrújols però escurçant les dues átones s' han fet aguts: *állium, óculus, fácitis...* feren *áll, úll, féu.*

En catalá, no obstant, queden sènça escurçar un bòn nombre de nòms femenins sustantius y adgectius, còm *dèria, història, celístia, gárgola, lliúdriga, márfega, estrèmpola, bròfegues,* y també en persones de vèrp: *cápiga, sápigues,* etc. En *musica, polvora, kilomètre* el pòble obehèx a son gèni que es fugir de les esdrújules.

Qui crèu que no 's pòt pèrdre la sílaba intènsa. Donchs, se pèrt també, be que no tant còm la átona: *desèna,* fa *dèna, habére, háure, audire, òure.*

Melodia. En la musica l' acertada successió de tòns o nòtes produhèx la *melodia.* En la parla la melodia depenjará no tant de la successió acertada de tòns (perquè l' hòme parlant ne recorre molt pòchs), còm de la escayguda distribució de vocals (de tò diferencial desigual, segons hèm dit, p. 407) y d' accents dominants y subdominants. Aquèsta escayguda distribució d' accents se diu *ritme d' accent.*

S' opòsen a la melodia les agrupacions de consonants difícils de pronunciar per asprés, etc. V. p. 316.

Armonia. Es l' acòrt èntre divèrsos sòns simultanis. En la parla, puig els sòns se produhèixen no simultánia sinó successivament, no pòt en rigor ha-

vèrhi armonia. Però armonia es també l' acòrt o proporció èntre les divèrses parts d' un tot. En aquèt sentit se diu cláusula armònica aquèlla quines parts son proporcionades especialment per la llargada o duració, de manera que produhèixen una sensació agradable. L' armonia, donchs, es deguda a l' agradable distribució de sòns y pauses. Aquèsta distribució 's diu *ritme de temps*. La succesió repetida de sòns y pauses iguals produhèx la *monotonia*, que no pòt contentar un ohido ben format: *Té tu Tòn, prèn tón gèch que tos nèns t' han dut. Ara corrents veniu, joves; prenèu una lliçó. — Quaranta turistes nòvament arribats desitgen depressa còmoda posada*. V. p. 316.

Duració

Tot sò ocupa un espay de temps. La síllaba, donchs, té verdadera duració que s' anomèna *quantitat prosòdica*. En grech, llatí y tedèsch les síllabes son *brèus* o d' un temps, y *llargues* o de dos temps. En les llèngues nòvollatines vòlen uns que hi haja també síllabes brèus y llargues, altres al contrari les consideren totes iguals. Còll y Vehí *(Diálogo VII)* admèt diferència de duració per les síllabes, però no admèt que les síllabes castellanes puguen classificarse en brèus y llargues, de manera que aquèstes duren el doble d' aquèlles. En el *Diálogo V* esplica la diferència èntre l' accent y la quantitat. Molt be. Després diu: «Resumiendo lo dicho, el tono más o menos agudo de un sonido es independiente de su duración é intensidad; la duración es independiente de la intensidad y del tono; la intensidad es independiente del tono y duración.» Aquí hi trobèm massa independència, aplicantho a la parla humana.

La quantitat o duració es diferent de l' accent o intensitat, está be; que 'n sia també independent

no 'ns resulta, no perquè l' accent per sí allargue la síl·laba, sinó perquè en el metèx punt en que accentuèm, hi fem una pausa còm per reposar y compensarnos de la fòrça gastada en accentuar. Aquèixa pausa naturalment ocupa temps, que se suma a la síl·laba accentuada. La puntuació hebrayca si fa pausa en un xevá, li dona una vocal brèu, y si la fa en una síl·laba brèu, la convertèx en llarga. J. Müller citat pel senyor Còll y Vehí, parlant del tedèsch, diu: «En el tedèsch l' accent coincidèx casi sempre ab la quantitat. Cal allargar les síl·labes accentuades.» En la versificació l' accent final de vèrs val dues síl·labes, y al revés, dues átones finals de vèrs valen una sòla síl·laba.

Es cèrt que nòstres síl·labes llargues no duren el doble de les brèus, però crèch que duren pròu per podèrles distingir unes d' altres en molts cassos.

Serán llargues:

1.er Fem llarga tota síl·laba en que fem una pausa.

2.ón Fem llarga, còm els tedèschs, la vocal que precehèx a *h*: *r*ā*hó*, *v*ē*hí*, *c*ō*hent*, *rab*ī*hut*. Tant es veritat, que aquèixa llargária de la vocal pòt servir de regla per conèixer quant èntre dues vocals s' hi ha perdut una consonant llatina sustituidora per *h*.

3.er Ens sèmbla sentir llargues les síl·labes contretes: *d*ī*nar*, de *deiunar*, de *de-jejunare; d*ū*rá*, per *duurá*, de *duur*.

4.art Son mès llarchs els diptongues: āū*rèlla*, *c*āū*ria*.

5.nt Les consonants dobles, o dues consonants que no sien muda y llengual *l*, *r*, allarguen la síl·laba anterior: *s*ē*xual*, *c*ā*ssòla*, *c*ā*rrer*, *c*ō*nt*¯*nt*.

6.è La síl·laba accentuada. Compáres *crud*ē*l* ab *crudᵉ̆litat*, *mat*ī ab *mat*ĭ*ner*.

Serán brèus:

1.er La vocal davant d' altra vocal: *pròpĭa, vá-lŭa.*

2.ón La vocal senzilla seguida d' una sòla consonant: *domĭnant, avĕsada;* o de muda y líquida: *promĕtré, rĕçlòs.* Però el *cl, gl* y *bl,* èntre vocals allarguen: *rēglada, artīglat, pūblicar.*

3.er Les diccions átones de la pl. 413.

4.art Les sílabes llargues per l' accent, quant lo pèrden: *dolŏr, dolŏrèt, vā, vănitat.*

5.nt Les sílabes finals átones en vocal o en una sòla consonant: *tèmă, quasĭ, cèrcŏl, blèdĕs.*

Alguns pòbles presenten varietats en la quantitat. La-Pobla de Lillèt en totes les pauses allarga verament l' última sílaba, circumflexantla còm els grechs: *anem a la carretéraa.* Els menorquins fan una semblant cantarella: *mare, meua máree,* y ademès allarguen notablement la sílaba accentuada.

Etimologia de la quantitat. Les llèngues nòvollatines no han guardat la metèixa quantitat del llatí; no però se n' han apartat fins al punt de no sentirse moltes vegades en catalá la vocal llarga llatina: en *es molt fídèl; es molt crūdel,* me par sentirhi la quantitat de *fīdelis* y *crūdelis.* Per altra part, no es de crèure que la diferència èntre vocal llarga y brèu fos en llatí còsa tan marcada, quant les sílabes s' allargaven o abreviaven per causes estèrnes còm era 'l trobarse a fi de vèrs, y 'l seguirlos, o no, paraula començada per consonant. Be es sabut ademès que l' armonia del vèrs llatí depenjava en gran part de la cesura y del ritme de temps, no pas sòlament de la quantitat.

ORTOGRAFIA

L' ortografia ensènya 'l bòn us de les llètres y accents (V. p. 2).

Té dues parts: en la primera ensènya l' us de les llètres, en la segona el dels accents.

PRIMERA PART

De l' us de les llètres

§ 1. — Preliminar

1.ª La primera regla per escriure be es llegir y pronunciar be, fixantse especialment en les llètres quiescents y equívoques.

2.ª Conèixer be 'ls diptongos *(au, eu, iu, ou, ay, ey, oy, uy)*.

En èlls la *u* y la *y* son consonants, y ab molta rahó perquè suplèixen una *u* o *y* procedents de consonants llabials, dentals y guturals llatines (V. p. 9 y 19). Per la metèixa rahó la *u* y la *y* son consonants ferint la vocal següent: *tra-uen, té-ya, du-uen, bò-ya*. Per tant, sòlament son vocals estant sòles: *indi, rum-rum*, o precedides de consonant: *pròpia, catiu, pietat, válua, corrua*.

3.ª Detrás de les consonants *u, y*, sia en els diptongos, sia que ferèsquen la vocal següent, no hi ha may *h*, o altra llètra quiescent; puig dites vocals

consonants les suplèixen. Perxò no s' escriu: *diuhen*, *feyha*, sinó *diuen*, *feya*.

4.ª Sempre que hi ha seguides dues vocals, que no fan diptongo y es llarga la primera d' èlles, podrán separarse por una *h*, quina presència 's nòta ademès per cèrta asperèsa èntre dites vocals: *rihent*, *suhar*, *cuha*, *escuha*, *pehuch*, *pahís*, *rahó*, *sahó*, *lluhent*, *tihó*, *rabihut*; de *ridens*, *sudare*, *cauda*, *excaudare*, *pedulis*, *pagus*, *ratio*, *satio*, *lucens*, *titio*, *rabidus*.

Advertim que en el cas d' anarli davant la *i* còm en *tihó*, *rabihut*, l' *h* no es tan necessária, perquè la *i* se sòl pronunciar *iy* suplint l' *h* ab la *y*: *tió*, *rabiut*, se pronuncia *ti-yó*, *rabi-yut*. — En els Imperfets y nòms en *ía* ja ningú l' escriu, encara que hi pertany de llèy, mènos que 'l nòm sia grech.

Per saber de cèrt si dues vocals vòlen èntre sí *h*, míres si dites vocals en el llatí o en altra paraula nòvollatina intercalen una llabial, dental o gutural: Compáres *rahó* y *ratio*, *razón*, *raison*, *racional*, *dihèm*, y *dicimus*, *decimos*, *diguèm* o *diguérem*.

5.ª Demostrárem en la plana 11 que a fi de mot dèu escríures sempre *ch*, *t*, *p* y may *g*, *d*, *b*. Si, no obstant, algú no volgués estar a la demostració, sápiga que 'l sò final *ch*, *t*, *p*, será per èll *g*, *d*, *b* si aixís suau sòna davant dels sufixos començats per vocal, còm *a*, *èt*, *aç*, etc.

6.ª També 'ls sufixos dirán si un mot té *r*, *t* finals quiescents: *fer-ho*, *calor-ós*, *alt-aç*, deixant sentir l' *r* y la *t*, demòstren que *fer*, *calor*, *alt* tenen *r*, *t* quiescents.

7.ª Per sabèr si una vocal átona es *a* o *e*, *o* o *u*, dèu acudirse als primitius ahont dita vocal se presenta tònica: *saberut*, de *sabèr*, *sábi*; *cebellar*, de *cèba*; *dolorós*, de *dolór*, *dòl*; *consolar*, de *consòl*; *manegar*, de *mánech*, *mánega*, *má*; *remenar*, *manejar*, *menar*, de *mèna*, de *minare*; *manar*, de *mána*, de *má*.

8.ª Còm demostrárem en la pl. 10, davant d' una fòrta dèu escríures altra fòrta: *dupte, dissapte, acte, capsa, capçal, accié, flètxa;* no *dubte, dissabte, agte, cabsa, cabsal, agció, flèdxa.*

§ 2. — Regles generals

1.ª Cap llètra 's dobla a excepció de *c, g, l, m, n, r, s* (memorialí: *cigaló Manresá): accedir, suggerir, il-lustre, immèns, innovar, carrèta, massa.*

2.ª Dites llètres doblades se separen a fi de ralla quedant l' una final y l' altra inicial de la ralla següent, aixís: *ac-cedir, sug-gerir, il-lustre, im-mèns; in-novar, car-rèta, mas-sa.*

A mès de la práctica ortográfica del grech, del llatí, del toscá y del francès, ens ha mogut a separar les dues *èrres* y les dues *esses* a fi de ralla la consideració de que foren llètres pertanyents a diferents sílabes, vg. *cossos*, de *cor-sos*, de *cursus; fòssa*, de *fod-sa*, de *fodere, ir-regular*, de *in-regular, cor-respondre*, de *con-respondere.* Y encara que luègo assimilades, sonaren idènticament; no obstant per una aurèlla atenta sònen ádhuc còm dues consonants separades. Nòtes en *corre, assèute=cor-re, as-sèute.*

3.ª La *i* palatinisant que precehèx al *x* medial, se recòsta a la vocal anterior: *metèi-xa, cai-xa.* Aixís diptongada ab la vocal anterior la pronuncien a la província de Llèyda.

Ademès dita *i* es resultant y supletòria d' una gutural o dental llatina per pertanyia a la sílaba anterior: *cai-xa*, de *cap-sa, rei-xa*, de *reg-sa* (V. p. 25 y 27). Cf. *cuy-na*, de *coquina, buy-na*, de *bovina.*

4.ª Però la *ny*, ja transposada aixís la *y*, no pòt

separarse, devèntse escriure: *campa-nya*, *compa-nyia*, y no *campan-ya*, *company-ia*.

5.ª No 's pòden separar per guió les llètres de una síllaba, ni les síllabes inicials y finals de mot, constituides per una sòla vocal. Donchs no pòt dividirse *cro-sta*, *a-miçtat*, *llegi-a*, sinó *cros-ta*, *amiç-tat*, *lle-gia*.

Nos, *vos*, *des* y *trans* se separen aixís: *nos-altres*, *vos-altres*, *des-obligat*, *trans-igent*, *trans-acció*.

Establir la regla llatina de separar pel guió tots els grupos que foren inicials en llatí y grech, seria una regla massa difícil a mès d' estar pòch conforme ab nòstra actual pronunciació. Segons èlla s' hauria de separar: *do-ctrina*, *rè-gne*, *hi-pnòtich*, *ca-psa*, *a-pte*, *o-scur*, *e-sfera*, *a-spirant*, *po-stulant*, o sia que passarien enters detrás del guió els grupos *ct*, *gn*, *pn*, *ps*, *pt*, *sc*, *sf*, *sp*, *st*; però nosaltres en la pronunciació els separèm dihent: *doc-trina*, *règ-ne*, *op-ció*, *hip-nòtich*, *cap-sa*, *ap-te*, *os-cur*, *es-fera*, *as-pirant*, *pos-tulant*. Perxò no restablim la separació llatina.

Els grupos *bl*, *cl*, *gl*, mentres no s' escriguen *bbl*, *ggl*, se separaran aixís: *possi-ble*, *arti-cle*, *si-gle*.

El P. Nonell en la pl. 207 es de parèr contrari, però supòsa que pronuncièm, vg. *arreg-laré*, y axò no es exacte, puig pronuncièm *arreg-glaré*, y mentres la *l* continue líquida per la *b*, *c* y *g*, aixís per necessitat se pronunciará. Ademès, en llatí y demès llèngues nòvollatines, dites *cl* y *gl* pertanyen sempre a la síllaba següent: *po-pulus*, *pue-blo*, *peu-ple*, *articulus*, *artí-culo*, *arti-cle*, *se-clum*, *si-glo*, *siè-gle*.

6.ª Els mots estrangers no catalanisats, còm son tots els modèrns que no están a l' us del pòble, s' escriuen còm en la llènga a que pertanyen: *Veuillot*, *Zigliara*, *González*, *soirèe*, *meeting*.

7.ª Els mots en composició y afixació s' escriuen

còm separats: *mono-sílap*, *prechte* (te prech), *trans-acció*, y no *monossílap*, *precte*, *tranzacció*. No obstant, detrás del prefix *a* será mellor doblar la *s* y la *r*: *assèures*, *arreglar*, no *asèures*, *areglar*. La rahó es perquè casi sempre dita *a* correspón a *ad* del llatí quina *d* s' assimila en *s* y *r*; y les vegades que es prefix catalá, còm en *a-saborir*, *a-rahimar* se podrá doblar per assimilació a l' ortografia llatina: *assaborir*, *arrahimar*.

No hi ha la metèixa rahó pels prefixos o preposicions *de*, *pre*, (y *re*: *re-seguir*, no *resseguir*); puig no assimilaven ni doblaven res en llatí.

Donchs, dèu escríures *de-ruir*, *de-rocar*, *de-rogar*, *de-rere*, *de-sota*, *de-seguida*, y no *derruir*, *derrocar*, *derrogar*, *derrere*, *dessota*, *desseguida*. No confondre 'ls prefixos negatius *des* o *dis*: *dessoterrar*, *dessuharse*, *dissipar*, *dissimular*.

§ 3. — Us de les llètres gròsses o majúscules

La claretat del pensament y la bellèsa tipo o caligráfica han demanat l' us de les llètres majúscules, que no conegueren els alfabèts antichs, be que ja èlls allargaren y eixamplaren algunes llètres al fi de paraula y de ralla, còm se vèu en l' hebrèu.

Una paraula té llètra gròssa *a)* per la seva importáncia, o *b)* pel llòch que ocupa.

a) Será majúscula per sa importáncia la primera:

1.er De tot nòm pròpi, nòm de casa, sobrenòm, y renòm o motiu: *Lluís*, *Catalunya*, *Castella*, *Osca*, *Serra*, *Doctora Seráfica*, *Pèp Botella*, *en Pèla*, *n' Entonces*.

2.ón Dels nòms de corporació o establiment: *la*

Real Acadèmia, la Diputació de Barcelona, l' Universitat, el Seminari, la Arxiconfraria del Roser, la Societat del Socors, l' Arcaldia, l' Estació, el Louvre, el Sigle, el Lleó d'òr, etc. Però dits nòms en plural, o usats en general de mòdo que deixen de ser nòms pròpis, no tindrán llètra gròssa: *les reals acadèmies, les universitats, els seminaris son corporacions d' estudis. Cada arcalde residirá en la seva arcaldia.*

3.er Dels nòms de gerarquia religiosa o civil y de qualsevòl art o ofici, quan equivalen a nòms pròpis. *El Sumo Pontífice celebrá ses bodes d'òr. En la batalla d' ahir el General fou el mès arriscat. El Duch de Cardona; el Compte de Besalú. A Dòra han renyit el Fuster y el Ferrer* (dos determinats).

4.art De tot nòm de dignitat, podèr o cárrech important, en documents oficials: *Papa, Rèy, Sèu, Bisbe, Rector, Segretari, Arcalde, President.*

5.nt Dels nòms de ciències, arts y oficis, quant son l' obgècte principal de que 's parla: *La Teologia aventatja les altres ciències pel seu obgècte y fonament. L' Agricultura es pòch estimada. La Culinária s' ha feta una art. La Cerralleria avuy ocupa molts braços.*

6.è De les abreviatures de tractament: *V. S.* (vòstra Senyoria), *S. E.* (sa Excelència). Les que no son de tractament, prènen llètra gròssa ó petita, segons la seva importáncia, o a gust de l' escriptor (V. apèndix d' abreviatures).

7.è Dels sustantius y adgectius que èntren en la formació d' un títol: *Confraria de la Bòna Mòrt. Gramática Catalana. Història dels Cèltes.*

b) Será majúscula pel llòch que ocupa, la primera

1.er De tot escrit.

2.ón Desprès de punt final.

3.er Desprès de punt interrogatiu o admiratiu:

¿Què demanes? Si vòls la berretina, la tens a l' armari. —¡Què gran es el cèl! Ningú es capaç de midarlo.

Si detrás de l' interrogant o admiració, seguèx un concèpte que en rigor devia precehirlos, no durá llètra majúscula: *¿Ahont anèu? ens preguntava tothòm. —¡Què bò! esclamava després de taçtarlo.*

4.art Després dels dos punts en els très cassos següents: 1.er Quant seguèixen a *Senyor meu*, *Estimat amich*, o semblants frases ab que 's comèncen les cartes. Item, si seguèixen a *certifico*, *espòsa*, *fa present*, *suplica* dels certificats y solicituts o memorials. —2.ón Quant se pòsen davant de paraules textuals d' un altre: vg..... *mès Deu ha dit: Aquèixa flor es mia* (Verdaguer). —3.er Quant se pòsen per cridar la atenció: *escolta, pecador: No pènses que la ira y la venjança estiguen sempre encadenades.* — Al posar exemples en els llibres d' ensenyança, es fan precehir de dos punts per cridar l' atenció, però no es necessari posar llètra majúscula.

5.nt La primera de cada cobla en poesia, y de cada vèrs si son de dèu o mès sílabes. Els catalans, que sòlen estalviar les majúscules, no convenen en posarne al principi de vèrs. Tot está be.

Llètres quin us pòt equivocarse

Vocals finals, inicials y medials

A — E

a) Tenen *a* final átona, y no *e*, tots els nòms femenins sustantius y adgectius: *la corvata*, *la tarda*, *sávia*, *bòna*.

No obstant, tenen sempre *e:*

1.er Els en *ayre* y alguns altres comuns de dos: *el o la pellayre, el o la parayre, el o la jove, el o la vèrge, el o la lladre.*

2.ón Els adgectius comuns de dos finits en *ble* y *bre: nòble, amable, cèlebre.*

3.er Els escassos femenins prèsos de l' Ablatiu de la 3.ª declinació llatina, còm: *base, classe, falange, febre, imatge, índole, mare, ordre, pròle...* ab *efígie* y *espècie* de la 5.ª, de *base, classe, phalange, febre, imagine, indole, matre, ordine, prole... efigie, specie.*

No obstant, alguns de la 3.ª ja s' han assimilat als prèsos de la 1.ª, còm: *cèndra, coça, escòrça, llebra, pesta, pinta* (també *el pinte* masculí), *popa, puça, sèmbra, tórtola, torra...* de *cinere, calce, cortice, lepore, peste, pectine, puppe, pulice, semine, turture, turre.*

Tenen *e* davant de *s* plural tots els singulars masculins y femenins en *a: dia, dies, panorama, panorames, poèta, poètes; tia, ties, dòna, dònes, arma, armes.*

Rahons d' aquèixa atenuació de la *a* en *e:* 1.ª L' us de les comarques de pronunciació decidida (província de Llèyda y règne de València). — 2.ª Tradició constant de l' escriptura catalana. —3.ª La pronunciació dels demès pahissos catalans no pròba pas l' existència dels plurals en *as,* puig lo que se sent es una *a* átona, igual a les *es* átones de *cepat, lletuga, espetegar,* etc. Y si aquí escrivim *cepat, lletuga, espetegar,* per venir de *cèp, llet* y *es-pet-èch,* de *pèt,* es llògich que el metèx sò s' escriga també ab *e* en la terminació plural en *es,* si també èlla es etimològicament *e.* —4.ª Y en veritat es *e* per etimologia, per quant els dits plurals femenins tenien *e* diptongada en llatí: *rosæ, terræ, nigræ, ròses, tèrres, nègres.* Els de la 5.ª còm *dia* y *migdia,* y 'ls de la 3.ª que han passat a tenir *a* final, tenien ja *es* en llatí: *dies, meridies, turtures, cineres, turres, puppes, lepores,* etc., *dies, migdies, tórtoles, cèndres, torres, popes, llebres,* etc. Els femenins en *a* prèsos

de plurals nèutres de la 2.ª y 3.ª còm *llènya*, *arma*, o de singulars nèutres també, còm *diadèma*, *emblèma*, etc., únichs que no tenien *e* plural, l' han prèsa per assimilarse ab els altres, del metèx mòdo que hèm dit que molts en *e* de la 3.ª s' havien assimilat en singular y s' anirán assimilant prenent *a* còm si fossen de la 1.ª —5.ª El plural en tedèsch (*der tisch*, m. la taula, *die tische*, les taules; *die nuss*, f. la nòu, *die nüsse*, les nòus; *das blatt*, n. la fulla, *die blätter*, les fulles); en inglès (*life*, vida, *lifes*, vides; *church*, iglèsia, *churches*, iglèsies; *cherry*, cervèsa, *cherryes*, cervèses; *man*, hòme, *men*, hòmes; *child*, nèn, *children*, nèns); en toscá (*dona*, dòna, *done*, dònes; *libro*, llibre, *libri*, llibres); en bolonyès (*tusèt*, nèn, *tuset* (ll. *tusét*), nèns; *pè*, pèu, *pì*, pèus; *fasol*, fasòl, *fasù*, fasòls; *tavla*, taula, *tàvel* (per *tavle*), taules); en piemontès (*hora*, pl. *hore* y *hori; doe veie*, dues velles), en provençal (*la*, article, pl. *li*, o *lis*, les); en francès (*la rivière*, pl. *les rivières*), etc. se forma per atenuació del singular. Aquèixa llèy d' atenuació era ja preparada per l' hebrèu fent sos plurals masculins en *im* y en *é*, y 'ls femenins en *oz* de singular en *ah*, y pel grech anyadint ι als singulars de la 1.ª y 2.ª y ες als de la 3.ª: (πέτρα, pedra, πέτραι, pedres; τόπος, llòch, τόποι, llòchs; πούς, pèu, πόδες, pèus). —6.ª Aquèixa llèy de l' atenuació té sa rahó de ser en la llèy de economia que indicárem en la pl. 50, 2.ón —7.ª La rahó que ha fet que introduhissen el plural en *as* els que conèixen o estimen pòch llur ésser ètnich, es l' havèr après de llegir en Naharros castellans. —8.ª Tant renyit está ab el plural castellá en *as* nòstre plural femení en *es*, que precisament en tota la frontera castellana y aragonèsa s' ha sostingut viu y espeteguent, còm per dir als dellá: «ací hi ha un altre pòble.» —9.ª El plural en *es* pel seu molt us economisa molt temps y paper al qui escriu, puig la *e* es la vocal mès lleçta d' escriure y es mès estrèta que la *a* (en el còs 12 ho es un punt, en el 6 mig punt, etc.). Aquèixa economia podria desplaure als caixistes. ¿Sabèu que 'm deya un? Que li agradava de compondre llatí, perquè hi havia moltes *emes*. Aumenta l' economia l' estalvi de trencar *ces*:

plaça, *coça*, *places*, *coces*. La *ç* mès econòmica que les dues *ss* es mès difícil que la *c*. Disminuèx l' economia el cambi de les finals *ca* y *ga* en *ques* y *gues*: *llòca*, *llòques*, *llarga*, *llargues*. Però aquèixes finals no abunden gayre. El cambi de *ja* en *ges* no guanya ni pèrt: *bòja*, *bòges*. —10.ª Còm diuen el P. Nonell (*Análisis fonològich ortográfich*, pl. 42) y 'l Sr. Fabra, pl. 35, l' *es* no contradiu pas la pronunciació actual de les províncies de Barcelona, Girona y Balears, sinó que unificant en l' escriptura tots els pahissos catalans, deixa a cada u la llibertat de llegir fent òure mès o mènos la *e* segons el gust de cada encontrada.—Allí metèx el Sr. Fabra sèmbla voler argüir de contradicció als qui escriuen *mares* y després *casas*. En contradicció no hi cauen, puig encara que pronuncien igual *marœs* y *casœs*, els dos no son iguals en tot, puig *mare* té *e* singular còm nòm de la 3.ª llatina, y ja en llatí tenia *es* plural, *matres;* dues còses que no té *casa*. Y ja se sap que la sòla igualtat de pronunciació, no dona igualtat de vocal, tractantse de les átones en aquèstes províncies. —11.ª Demana la debilitació de la *a* singular en *es* plural la llèy de mutació de la *a* átona de la pl. 338, 1.er — 12.ª L' inconvenient que té 'l plural en *es* de complicar l' ortografia (V. rahó 9.ª), còm l' altre de no podèrse llavòrs conèixer si 'l singular es *mare*, o *mara*, *torre* o *torra*, puig abdós fan el metèx plural; encara que son inconvenients reals, no son de gayre pes. Y no posèm mès rahons.

b) Tenen *e* átona final y no *a* tots els sustantius y adgectius masculins: *el pòble*, *el pèbre*, *el Sègre*, *el pinte* (també *la pinta)*, *l' albe* (també *la alba* pl. 333); *ample*, *apte*, *pròmpte*, *digne*, *nègre*.

S' exceptuen *el dia*, *migdia*, y 'ls grechllatins en *ma* y *ta*: *el panorama*, *el telegrama*, *el telefonèma*, *el poèta*, *el profèta*, *l' apologista*. *Baptisme* es de *baptismus* y no de *baptisma*.

c) Per distingir la *a* y la *e* inicials y medials dèu generalment atèndres als primitius de la paraula en

que dites átones se tròben tòniques. Així escriuré *amatent*, *castell* y *paperina*, *terceròla* per venir de *amát*, *áma* y *cása*, y de *papér*, *tercéra* y *tèrç*.

O — U

El sò de *o* átona final de nòm es sempre *o: el mòdo, el còbro.*

S' exceptuen:

1.er *Tribu*, *ímpetu* y 'ls en dues *us*, separades o no per *h: individuu, contínuu, assíduu, residuu, perpètuu, supèrfluu, nuhu, cruhu.*

2.ón Els diptongos tònichs o átons, nominals o verbals: *grau, brèu, licèu, juheu, anèu, amáveu, féreu.* Sabèr distingir el demostratiu sufix *ho: feuho, ferho, cercauho.*

Per distingir la *o* y *u* átones inicials y medials, cal generalment acudir als primitius de la paraula, còm per la *a* y *e: rodolant, jovent,* de *rodòla,* de *ròda,* y *jóve; sucós,* de *such, bruguera de bruch.*

Quant l' etimologia del catalá no basta, cal acudir al llatí: *profit, prudent,* de *profectus, pròu* y *prudens.* —No obstant, l' etimologia llatina s' ha transformat sovint, cambiant la *a* en *e* y la *o* en *u* y vicevèrsa, sènç una regla fixa: *mandit,* fa *menja, auscultat, escolta, mollis, mòll, mulla* y *remull, cultellum, coltell.*

Perxò dèu atèndres a la tradició y a la pronunciació de la província de Llèyda y del règne de València. (V. p. 339).

Molts vèrps presenten *a* o *e* tòniques, vg. *tanca, tènca* y *tenca, raca, rèca* y *reca, trau, trèu* y *treu, jau, gèu* y *geu, cap, quèp* y *quep, ençata, encèta* y *enceta.* Cada escriptor podrá usar la forma de sa encontrada, puig totes son catalanes. Será mès clássich (no dich, mès catalá) qui mès s' acòste a l' etimologia *truncare* (cf. *tronca* o *barra per la pòrta* y *tranca*

y *atrancar*, cast.), *requirere*, *trahere*, *jacere*, *capere*, *inceptare*.

També hi ha nòms ab aquèixa indecisió: *car* y *quer* (cf. francès *cher)*, de *carus*.

Dihèm lo metèx dels nòms en *o* o en *u*: *jonch* o *junch*, *jonça* o *junça*, *onça* o *unça*, *oncle* o *uncle*, de *juncus*, *juncia*, *uncia*, *avunculus*.

E — O

Els masculins de la 2.ª llatina sovint desprès de l' escurçament acullen una *e* final átona eufònica (V. p. 7): *substrum* feu sostre, *palustrum*, balustre, *dignus*, digne, *aptus*, apte, *modulus*, mòtlle. Ja donchs, aquèixos convindrá que no 's cambien en *sostro*, *balustro*, *mòtllo*, *ròtllo*, etc.

Cal preguntar aquí si pugueren pèndre *o* eufònica en llòch de *e*, especialment els en *us* y *um*. El senyor Tallander en la pl. 94 rebutja inexorablement la tal eufònica *o*, donantla per forastera al catalá. Jo pènso també que fa pòch favor a la llènga; però observo:

1.er Que hèm admès (y també 'l Sr. Tallander, pl. 9), dita eufònica en els plurals de singulars en *s* o equivalent *(ç, x)*: *còssos*, *feliços*, *greixos*, que res impedia continuarlos en *es*.

2.ón Que s' ha feta ja be massa general dita eufònica *o* en la 1.ª persona singular del Pres. d' Indicatiu: *pènso*, *tròbo*, en llòch de *jò pèns*, *jò tròp*.

3.er Que 'ls balears, qui mès fugen de dita eufònica, no obstant la prènen en *homo*, en llòch de *home*, a pesar de ser de la 3.ª llatina, y en *aygo*, per *ayga*.

4.art Que no son sòlament *dojo* y *luxo* còm li sèmblava al Sr. Tallander les que avuy tenen *o* eufònica sinó moltes mès, còm se veurá.

5.nt La *o* a mès de ser eufònica final castellana ho es també provençal, piamontèsa y toscana.

Deduhim que l' eufònica *o* no repugna de tot al gèni de la llènga catalana, be que som també de parèr que es preferible la *e* en els nòms masculins; perxò establim les regles següents:

1.ª En els vèrps es preferible l' us dels balears, qui diuen: *jo cèrch, cullch, mòr, fuigch, llèsch,* en llòch de *cèrco, cullo, mòro, fujo, llèsco,* etc. Després dels balears tenen preferència els valencians dihent: *jo pènse, cèrque, llèsque,* etc.

2.ª Sempre que davant de l' *o* final hi ha *i* átona, dèu caure la *o: rèsi* (de rigidus), no *rèsio; llimpi,* no *llímpio, naufragi, sufragi, refugi,* no *naufrágio, sufrágio, refúgio,* etc.; *vari, desvari, deliri, canari, alivi,* no *vário, desvário, delírio, canário.*

3.ª Si la *i* o altra vocal precedent a la *u* eufònica duuen accent, l' eufònica s' escriu *u* y no *o: catiu, corrèu, impiu, trofèu, sarau,* no *catio, corrèo, impío, trofèo, sarao.*

4.ª Si encara la paraula s' usa ab *e* o ab *o*, es sempre preferible la forma en *e: claustre* y *claustro, nombre* y *numbro, conducte* y *conducto, colzo, colze, cotxo, cotxe.*

5.ª Si es possible suprimir la sílaba de l' *o*, dèu ferse. Això 's deurá fer especialment en els sufixos castellans: *ano, eno, ino, ono, uno* y *ero* y *ego.* Se dirá donchs: *milicià, destí, Maximí, Marcelí, Marcèl, Bru, candeler, galaych* o *gallèch, palavitá* o *palauá,* en llòch de *miliciano, destino, Maximino, Marcelino, Marcelo, Bruno, candelero, gallègo, palaciego.*

6.ª A vegades el nòm primitiu no pòt ser admès, però ho es ab un sufix: *aplaudiment* per *aplauso.*

7.ª Els nòms pròpis o tèchnichs que no son per us del pòble, será bò deixarlos en llatí, còm ho fan els francèsos: *Brutus, Bacchus, antidotus,* no *Bruto, Baco, antidoto.*

NÒMS QUE CALDRIA REFORMAR

A

Diu	Dirá millor
abadèjo	*bacallá*, (*abadejo* es despreciatiu de *abad*).
abono	*abonament*, *adop*, *fiança*, *suscripció*.
adorno	*arrèu*, *ornament*, *guarniment*.
adúltero	*adultre*.
agrado	*afabilitat*, *de bòn grat*, *plèn plaher*.
des-agrado	*disgust*, *enuig*, *de mal grat*.
alinyo	*abelliment*, *arresament*, *afèyt*, *endrèça*.
alto (fer alto)	*aturarse*, *posarse*, *pararse*.
amo	*mèstre*, *senyor*, *principal*.
amparo	*refugi*, *xepluch*.
des-amparo	*abandonament*, *jaquiment*.
ánimo	*pit*, *esperit*, *intenció*, *fòrça*.
antídoto	*triaga*, *còntra-verí*, *vomitiu*, *emètich*.
aparato	*aparèll*, *aparat*, *pompa*, *ostentació*.
apeadero	*baixador*, y *pujador*.
aposento	*cambra*, *posada*, *allotjament*, *hostatge*, *estatge*, *estança*.
apreto	*angoixa*, *angúnia*, *compromís*.
apuro	*escassèsa*, *fretura*, *trèncacaps*, *maldecap*.
arreglo	*regla*, *adop*, *ordenació*, *regiment*, *recomposició*.
asco	*vòmits*, *òys*, *basca*, *angúnia*, *fástich*.
atropello	*atropell*, *afollament*, *barrèja*.
ayo	*preceptor*, *mèstre*, *maynader*.

B

basto (còll de)	*bastons* (*còll de*)
babero	*babader*, *pitèt*.
barato	*barat*, *a bòn prèu*, *a bòn mercat*.
blasfèmo	*flastomador*, *renegayre*.
bòbo	*babau*, *bajá*, *tòu*.
bombo	*tabal*, *timbal*, *tambor*.
bono	*botlla*, *albará*.
borratxo	*borraig*, *embriach*.
bronco	*bronch*, *esgarrifós*.
bronzo	*bronze*, *còure*, *eram*.
búfalo	*brúfol*.
burro	*ase*, *ruch*, *rucí*, *somer*.
buço	*capbuçayre*, *escafandrer*.
busto	*mig-còs*, *bust*.

C

Diu	Dirá millor
cabo	*cap, davanter.*
caldo	*brou.*
candelabro	*canalòbre, cirial (per ciris).*
candelero	*candelich, candeler (per candèles).*
caputxo	*capiròt, caperuça, capell.*
Carlos	*Carles.*
carro	*carrèta, carruatge, cár.*
cèdro	*cèdre.*
cego	*òrp, cech.*
centauro	*centaur, centaure.*
cervo	*cérvol, cerf.*
cetro	*cèptre.*
cigarro	*cigar.*
circo	*circus.*
còbro	*cobrança.*
còno	*cònus.*
contento	*gòig, alegria.*
còro	*chòr.*
corrillo	*rodona, roser (de dones), còlla.*
cotxo (pòrch)	*còig, pòrch, porcell, goday, gorrí.*
Cristo	*Christ.*
cromo	*crom.*
cucurutxo	*paperina, cucurulla, capiròt.*
cuydado	*mirament, cura, diligència.*
cuyro	*cuyr, pell, pergamí.*
cunyo	*encuyn, fosa.*

Ç

çonço	*dessaborit, insubstanciós, taboll, tahul.*

D

dato	*notícia, referència, elements, materials.*
despácio (adv.)	*a plerèt, despay, a espay.*
destino	*destí, fat, sòrt, destinació, ofici, cárrech.*
destèrro	*bandejament, exill.*
desvío	*desviament, marrada, drecera, trencant, girada.*
ditxo	*dita, adagi, agudèsa, acudit.*
dojo (a)	*doll, devassall, a raig.*

E

èbano	*èbanus.*
èco	*echo, resò.*
embustero	*monçoneguer, mentider, trapella.*
empènyo	*empenyorament, pruhitja, fal-lera, mirament.*
emplèo	*esmèrç, llòch, ofici, col-locació, ocupació.*
enfado	*enuig, desplahèr, disgust.*

Diu	Dirá millor
envio	*remèsa.*
entresuèlo	*entre-sòl, replá.*
esguèrro	*id., afollament, espatllament, disbarat, desacèrt.*
espácio	*espay.*
espuèla	*asperó.*
esquadro(pex)	*escat (pex).*
estrago	*estrage (strages).*
estrèno	*estrèna, encet, comènç.*
estruèndo	*estrèpit, tabustoll, terrabastall, brugit.*
epílogo	*epílech, resum.*
F	
facundo	*facunde.*
fámulo	*familiar, servidor, fámul.*
fardo	*id., farcell.*
farro	*id., (farines).*
faro	*far, fanal.*
fausto	*faust, fortunat, pompós, ditxós.*
fátuo	*fátuu, fadat, fadèu.*
fecundo	*fecont, abundós.*
fèrro	*ferre.*
flasco	*flasch, flèume, callèume.*
floronco	*floronch.*
flonjo	*blà, flonge, mòll, tòu.*
foco	*fòcus, viver, centre, còr, mig.*
fofo	*tòu, esponjós.*
fòro	*fòr, forum.*
forro	*la folra, foldra.*
frasco	*frasch, pòt, garrafèta, embúrnia.*
frèno	*frè, aturador, traba, trabador.*
Francisco	*Francèsch.*
G	
gallofo	*gallòfol.*
gambèto	*(gambèt, de guèbet, per béguet, vestit).*
ganxo	*id., gafa, ganxèt, arpia, arpiell.*
garbo	*bònayre, grácia.*
gèrro	*id., pitxer, pitxell.*
gasto	*còst, messió, espèsa.*
género	*gènre, mèna, manera, sòrt, qualitat.*
glòbo	*bòla, esfera, peixera.*
gorro	*feltre, capell, còfia, estrènye-caps, gòrra.*
guapo	*xamós, bonich, gay.*
guèrxo	*guèrx, ull-tòrt, bòrni.*
guèto	*jay (guèto d' us familiar).*
H	
holocausto	*holocaust, sacrifici.*
hòmo	*hòm, hòme.*

Diu	Dirá millor
I	
impio	*impiadós.*
incomòdo	*enuig, desplaher, incomodament.*
incorrupto	*incorrupte.*
L	
lèlo	*id., ximple, aturat, benèyt.*
libèlo	*requesta, libell.*
límpio	*llimpi, nèt, nedèu, polit.*
lòco	*llòch, bòig, fòll, fòra-sèny.*
luxo	*superfluitat, sobre-abundor, abundáncia.*
Ll	
llòro	*papagall.*
lluçco	*lluçch, curt de vista, miòp.*
llanto	*plant, plany, plòr, dòl.*
M	
maco	*cay o gay, garrit, ayrós, parencer.*
manco	*manch, manxòl, contret.*
almanco	*almènys.*
mando	*govèrn, regiment, comanament, direcció.*
manso	*mans, mansuèt, manyach.*
manto	*mantell, mantèu, mantellina.*
matxo	*mul.*
mènos	*menys.*
mètodo	*mètode, methodus.*
moço	*id., minyó, fadrí, gojat, criat.*
modèlo	*exemplar, modèl, mòtllo.*
mòdo	*mòu, manera.*
mono	*ximi, ximiòt, bugiòt.*
mònjo	*mònge.*
monyo	*castanya, rotllana, plomall.*
mònstruo	*mònstre.*
mòro	*maur, maure.*
morro	*id., llabi, narils.*
mustatxo	*mustaig, bigòti.*
motxo	*moig, cap-ficat, mústich.*
N	
nano	*nan, petit.*
nardo	*nart.*
ninxo	*conca, vas, carner.*
numbro	*nombre.*
O	
ohido	*ohit, orèlla.*
onclo	*oncle, uncle, avoncle.*

Diu	Dirá millor
onzo	*ors.*
òro (còll d')	*còll (d' òr, els òrs).*
P	
pago	*paga, recompènsa.*
palácio	*palau.*
pandero	*alduf.*
panyo	*drap, estofa.*
pardo	*burell, traydor.*
pavo	*pahó, pau.*
payo	*bajá, barruher, pagès, estornell.*
período	*période, períodus.*
pinxo	*mató, trinxerayre, presumit.*
plano	*cárta, plan, dibux.*
platiòro	*plata-y-òr, argenter.*
plátano	*plátanus.*
plebeyo	*plebèu, de baixa má.*
pòro	*pòrus.*
porxo	*pòrxe, pòrtich.*
poltro	*pollí.*
puèsto	*llòch, paratge, punt, indrèt.*
puro	*cigar, pur.*
Q	
Quadro	*quadrat, cayrat, taula, era (jardí).*
Quarto	*cambra*
Qüènto	*recompte, rondalla.*
R	
rato	*estona, passada.*
regalo	*dó, present, delit, apeixament.*
remèndo	*compòsta, adop, sanat, repás.*
reo	*encausat, culpable.*
resto	*romanent, reçaga, runes, despulles, enderròch, [relleu.*
riesgo	*risch.*
rinxo	*rínxol, rull.*
ròbo	*furt, robária, robatòri.*
rudo	*bast, rústich, gótim.*
ruèdo (de)	*de vòlt.*
ruido	*remor, soroll, brugit.*
S	
salvo	*sául, llevat de, salvament.*
sargento	*sargent.*
sayo	*sajo, jupa, vestit.*
sello	*segell, botlla.*
sínodo	*sínodus.*
socorro	*socors, ajuda.*

Diu	Dirá millor
sossego	*repòs, descanç.*
desassossego	*malestar, inrepòs, desfici, inquietut.*
sombrero	*berrèt, capell.*
signo	*sèny, signe, senyal.*
supèrbo	*superbiós, sobèrch.*
supèrfluo	*supèrfluu, sobrer.*
susto	*sust, esglay.*
T	
tablero	*tauler, taulell.*
tacto	*palp, taçt.*
taco	*tach.*
tiento	*sopòrt, aguant, mirament, taçt.*
tieso	*fèrm, tivat, enterch.*
tino	*sèny, juhí, bòn pols.*
tipo	*forma, còs, pauta, exemplar, mòstra, caràc-* [*ter.*
tipògrafo	*tipògraf.*
tiro	*tret, tir.*
tocino	*pòrch, carn-salada* (V. p. 257).
tòldo	*vèla, cobèrt, envelat.*
tòno	*tò, fí* (*donarse fums*).
tonto	*taboll, tòu.*
topo	*coixí, salvacòlps, botó, talp.*
torero	*torejador,* (*corrida* es *el corre-bòu*).
toro	*taur, brau.*
toreo	*torèig,*(*torín* es *toril*).
triumfo	*triomf.*
trago	*tirada, xarrup, glop, encollada.*
trajo	*vestit, habillament, tirat, anar.*
tròno	*id., sèu, sèti, setial. cadira, tròns* (*ángels*).
tuno	*astut, viu, cap-viu, lleçt, gosat, llarch, atrevit.*

La major part del travall de l' anterior vocabulari ens el feu el Sr. Antòni Bulbèna, gran coneixedor de la llèngua y escriptor molt corrècte. Sien les bònes mercès. —Els nòms equivalents dèuen pèndres discrecionalment segons les diferents accepcions.

I — Y

A. La *y* no es pas vocal sinó sèmiconsonant. Perxò necessáriament s' escriu: 1.er En els diptongues *ay, ey, oy, uy: ayre, rèy, benèyt, oydá, fuyta, buyna.*

2.ón Entre dues vocals per ferir la segona: *ca-ya, de-ya, nò-ya, ce-yut.*

3.er Es complement gráfich en la *ny: canya, llènya.*

(Vid. *ny* y *n*). Sòlament s' escriu per *i* llatina en la conjunció *y*: *jò y tu*, per *jò i tu*. Dita *y* en composició s' escriu *i*: *vintidós*, *cánemillana*, *capiculat*, per *vint y dos*, *cánem y llana*, *cap y culat*.

B. S' escriu *i* sempre que va sòla o li precehèx consonant moguda o quiescent, o sia, sempre que la *i* es vocal pura: *Isidro*, *ira*, *cridí*, *pátria*, *pietat*, *fugiu*, *catiu*, *ahir*, *pahís*, *benehit*. També s' escriu *i* emol-lient davant de *g* y *x*: *gòig*, *feixa*.

Aquèsta *i* emol-lient seria mellor *y*: 1.er Perquè prové d' una consonant, V. pl. 28 y 30. — 2.ón Perquè verament sempre que se sent, sòna còm sèmiconsonant: cf. *may* (arbre) y *maig*, *gòigs* y *gòyts*, etc.

Nòta. Quant la paraula llatina tenia *i*, si aquèsta sòna ara *a* o *e* átones, dèu escríures *e* y no *a*; *novetat*, *santedat*, *regat*, *feredat*, *sequedat*, de *novitatis*, *sanctitatis*, *rigatus*, *feritatis*, *siccitatis*.

Qüestió sobre l' ortografía de la *y* conjunció

En la pl. 299 hèm dit que la conjunció *y* ja no devia escríures *e*. Però ara 'l Sr. Fabra, pl. 13, vòl que s' escriga *i*. El seu valor es verament de *i* vocal. No obstant, observèm: 1.er Que 'l francès escriu per *y* el nòstre demostratiu *hi*: *Il y a long temps*; hi ha molt temps.— 2.ón El castellá escriu per *y* la conjunció *i*: *Ven y come*. — 3.er En els antichs autors catalans se tròba el demostratiu *hi* escrit per *y* molt sovint: «Entren ne isquen, e que y estien e que y facen lur volentat e lurs delits, jens per tot ayló servitut no y ha ne y guaanya.» (*Costums de Tortosa*, III, XI, V). També representaren la conjunció *y* per *hi*: «Partiren ell hi lo patge... sinó en lo còll hi en lo cap.» Però ni 'l demostratiu *hi* ni la conjunció *y*, (apesar de que usaren casi indeferentment la *i* y la *y* en tot, V. Nonell, *Anális*, 73), l' escrigueren per *i* aixís sòla y separada. —4.art Y es degut tal vòlta a que la *i* sòla fa mal efècte estètich. Una ralla vertical sòla, drèta còm un ciri, inexorable còm un centinella de

quartèl, trencada sa monotonia no mès per un punt encara mès monòton, no 'ns resulta bonica; o sinó, que se 'ns mòstre en la naturalèsa o en l' art un exemple d' una figura igual, no destinada a grupo. — 5.nt Dèu observarse que la *i* ocupa tan temps per lo mènos còm la *y*, puig el punt sempre la fa difícil. — 6.è Si 'l toscá escriu l' article plural *i*, té la rahó especial de ser dita *i* la desinència general dels plurals masculins: *i signori marchesi*; els senyors marquèsos.

Donchs, be que la *i* conjunció es vocal, ens sèmbla mellor representarla per *y*.

Qüestió sobre l' ortografia de la *y* sèmiconsonant

Deixèm dit que sòlament s' escriu *i* quant es vocal, es dir, quant èlla forma síl·laba; però que en sent consonant, es dir, en els diptongos (*ay*, *ey*, *oy*, *uy*) y ferint a la vocal següent (*tè-ya*, *re-ya*, *ja-ya*) dèu escríures *y*. Donchs, en aquèixos dos cassos vòl el Sr. Fabra (pl. 13) que s' escriga *i*: *mai*, *bòira*, *ca-ient*, *ve-ient*. Dona una rahó: la simplificació.

Rahons a favor de la sèmiconsonant *y*:—1.ª La *y* es essencialment divèrsa de la *i*, perquè aquèsta es vocal y pòt formar síl·laba; y al revés la *y* es sempre consonant devènt perxò recostarse a les vocals *a*, *e*, *o*, *u* per davant (*que-ya*, *que-yes*, *te-yòta*, *ce-yut*), o per detrás (*ay-re*, *llèy*, *boy-ra*, *avuy*). Tant es axís que la metèixa *i* se tròba ferida per la *y*, cf. *ra-yita*, de *raya*, castellá. — 2.ª La naturalèsa consonántica de la *y* se nòta en que es casi sempre supletòria d' una consonant llatina (V. pl. 9, 19, 94 y 341, 8.è). — 3.ª La *y* es perxò una consonant de formació purament catalana, y còm a tal convé que tinga una senyal diferent de la *i* llatina. — 4.ª El tenir la *y* figura pròpia facilita l' estudi etimològich en gran manera. — 5.ª Còm a consonant que es, dèu la *y* tenir forma allargada *y*. Ab aquèixa forma allargada de *j* transcrivim la *i* consonant del llatí: *adjutorium*, *jacere*, no *adiutorium*, *iacere;* be que l' influència toscana sènça sòlta vòl escriure *adiutorium*, *iacere*, perquè també per allò de la simplificació (!) deixen d' usar la semiconsonant *j*

en toscá. — 6.ª La rahó de la simplificació del Sr. Fabra ens portaria a representar la *c* (davant de *a*, *o*, *u*), *g* y *ch* y *k* per la sòla *k;* la *v* y *b* per *b*, etc. Donchs, la tal rahó sòla pròba pòch. Per altra part, basta fer compèndre als nèns la diferència èntre la *i* y la *y*, y quedará feta la simplificació. Que altres llèngues, mènos el castellá èntre vocals y en diptongos finals (*re-yes*, *ra-yas*, *ley*, *muy*), han fet la tal simplificació. Donchs, no 'ls en arrèndo la ganáncia. Que hèm deixat caure l' *y* en els mots grechllatins, còm *systèma*, *syntesis*. Donchs, mal fet; però mès disculpable, perquè aquí la *y* no sòna ja per nosaltres còm el υ grech, sinó còm *i* llatina, no podèntse distingir ab l' aurèlla dita *y*, mèntres que 's distingèx be la *y* consonant.

Consonants quin us pòt equivocarse

B — V

REGLA GENERAL

S' escriu *b* o *v* segons se tròbe l' una o l' altra en llatí: *bèure*, de *bibere*, *vèure* de *videre*, *vòfia*, metátesis de *fovea*. Però dèuen tenirse a la vista les regles següents:

REGLES PARTICULARS

B

S' escriu *b:*

1.er Davant d' altra consonant: *blanca*, *brosta*. Exceptuantne *vritat*, síncopa de *veritat*, y *cadavre* o *calavre*, metátesis de *cadáver*.

2.ón En relleu de la *p* llatina: *tèbi*, *sabent*, *cèba*; *nebot*, de *tepidus*, *sapiens*, *cæpa*, *nepos*.

3.er Davant y detrás de la vocal *u:* *núbol*, *nubi*, *júbilo*, *burra*, de *nubilum*, *nubilis*, *jubilus*, בּוֹעֲרָה (ll.

bohrrá), *pascens*, que pastura, o *brutum*, brut (1); exceptuantne *diluvi*, *juvenal*, *coadjuvar*, *avuy*, *vull* (de volèr), *vuyga* (fer vuyga).

4.art En els vèrps en *bir: prohibir*, *encabir*, mènos *servir*.

5.nt En les preposicions prefixes *ab*, *ob*, *sub*: *absòldre*, *abstenirse*, *observar*, *obstacle*, *súbdit*, *subgècte*.

6.è En la inicial *bibl* (llibre) y *bio* (vida): *bibliotèca*, *biologia*, *biògraf*.

Ortografia de la preposició *ab*

Deixèm dit en la pl. 124 que *ab* es de *him*, de *haman*, unir. En el cèlebre jurament de Strasburg del 842 se tròba ja escrit *ab:* «et ab Ludher nul plaid numquam prindrai,» que es: *y ab Luter cap acòrt* (placitum) *may pendré*. César Cantú traduhèx equivocadament dit *ab* per *da*, de, còm si fos l' *ab* llatí. Li bastava mirar el metèx jurament donat en tedèsch per vèurehi *mit* (ab) *Luherem*, corresponent a *ab Ludher*. El Sr. Canònge de València D. Ròch Chabás me diu: «Sobre la pòrta románica d' aquèsta Catedral, del sigle XIII, hi ha aparellats sèt caps d' hòme ab sèt de dòna, y entre cada parèlla s' hi llegèx: *En P.* am *na M. sa muller.— D.* am *na Dolça sa muller. — En G.* am *na D. sa muller;* etc. sempre ab *am*.

(1) De cap manera ve de *burro*, *beurre*, *butyrum*, βούτυρον (de βοῦς, *bos*, la vaca, y τύρον, formatge), la mantèga.— Perquè en Tallander, pl. 9, qüestiona sobre 'l plur. de *ase*, dirèm que *ase* de *a-sin-us* (de *hathán*, caminar ab pas curt y trabat) es masculí, y *asa*, de *asina*, es femení; però 'l plural resulta comú *els ases*, *les ases*. L' *as* dels jòchs de cartes, de *as*, *assis*, fa 'l plur. *assos*, y no *asos* ni *ases* (en tot cas diria *asses*). *Ruch* y *ruca*, plur. *ruchs* y *ruques*, sust. y adg., son de רִיק de רוּק (ll. *rik* de *ruk*), *va*, *vuyt*. *Somer*, y *somera*, plur. *somers* y *someres*, son de σάγμα, franc. *somme*, toscá *soma*, carga, (*bête de somme*, *bestie de soma*), d' ahont *somaro*, napolitá, y *somer*, *somera* catalá. Mereixia aquèx recòrt l' animal mès útil de nòstra tèrra, y perxò 'l mès despreciat. També dels hòmes se sòl dir *ruch* al qui mès útil es als altres, y se 'l pòsen tots sènç escrúpol èntre pèus.

El respècte per la tradició y la gran ventatja de la simplificació ens obliguen a repetir (pl. 125) que será bò continuar escrivint *ab* en llòch de *eme, em', emb, 'm', 'mb,* o *'me.*

V

S' escriu *v:*

1.er Sempre que relleva una *u* dintre del metèx catalá (1): *bevent, escrivint, seva, cativa, nòva, bover, clavell, oval, rovira, rivera;* de *bèure, escriure, seu, catiu, nòu, bòu, clau, òu, ròure, riu.* Però *ribera,* per marge o vòra de mar o riu, de *ripa.* Aquèixa regla vòl la *v* per l' Imperfet dels vèrps de la 1.a conjugació y per tot el vèrp *havèr: amava, amaves, havèm, havèu, havia, havies, havènt,* etc.

2.ón Després de *b, l, n: òbvi, salve, selvatge, envèja, convida;* exceptuantne *alba* (vestit litúrgich y arbre), *albat, Alba de Tormes, Elba* (*riu*), *Balbina, Albi,* etc.

3.er Després de les síl·labes *ad, jo, lle: advocat, adversari, jòva, jove, ajova, lleves* (les), *llevat, llevant, llevadiça, llevèig.*

V — F

En síl·laba invèrsa no s' escriu *v,* sinó *f: vaf, Calaf, mostassaf, esquif* (barca), *escalf, golf, tuf*..... Dita *f* en *cerf* (cervus) se convertèx en *v* en la derivació: *cerva, cerver.* Cf. el francès: *naïf* y *naïve.*

B — P

1.er Davant de les fòrtes *t, c, ç* y *s,* s' escriu sempre la fòrta *p: apte, sopte, escriptura, capcina, ac-*

(1) Aquèsta regla prescindèx de l' etimologia llunyana del llatí per acomodarse al gèni catalá, qui convertí la *b* y la *v* llatines primer en *u* y després en *v: festivus* y *habere, festiu* y *haure* y després donaren *festiva, havèr, havia.* Dita *u* de transició sòna encara avuy en moltes paraules, dihentse *cauall* o *cavall (cavalcar, colcar), havèr* y *haure, menjaua* o *menjava.* Vèges de sentir a algú de Sta. Coloma de Farners. Sempre donchs que un mot perdé la *b* o *v* per deixar sentir una *u,* si avuy te sò de *b,* será *v: fáua, gouèrn* o *guhèrn* s' escriurán *fava, govèrn.*

cepció, *capça*, *capçó* (la capça dels arbres y plantes), *escapçar*, *capçar*, *capsa* y *capsèta* (de *capsa*, *caixa*) *rapsòdia*..... (V. pl. 10, 9.ª); exceptuantse sempre les preposicions prefixes *ab*, *ob*, *sub*. (V. pl. 442).

2.ón El sò de *p* final s' escriurá sempre *p*, fins quant els derivats prènen *b*: *tip*, *cap*, *filosòp*, *esquèrp*, *sap*, *rèp*, *adop*, *polp*. (V. p. 11, 10.ª).

Detrás de *m* hi haurá *p* quiescent, si se sent *p* o *b* en els derivats; *camp*, *llamp*, *tomp*, *temps*, puig diuen: *campèt*, *llampèch*, *tombar*, *temporal*.....

3.er S' escriu *p* eufònica quiescent, èntre *m* y *t* per facilitar el pas de la *m* llabial suau a la *t* dental fòrta: *comptar*, *compte*, *Compte*, *comptèsa*, *fempta*, *prompte*, *promptuari*, *imprèmpta* (millor *estampa*), *redemptor*... y també en *redempció* y *prempsa*. Per igual rahó aquèixa regla ja l' observá 'l llatí: *comptum*, *emptum*, *emptio*, y la guarda també 'l francès: *rédempteur*, *rédemption*.

4.art Dèu conservarse la *p* de *sculpere*, en *esculptor*, *esculptura*, *esculpturar*, y la de *absorptum* en *absòrpt*, *absorpció*.

C — Q — G — CH — K

El sò de **k** s' escriu:

1.er En síl·laba *dirècta* *c* davant de *a*, *o*, *u*, *l* y *r*: *casa*, *còve*, *cuca*, *clèda*, *cruha*; — *qu* (*u* quiescent) davant de *e*, *i*: *esquèna*, *quina*, *que*, *qui*; — *qu* (*u* moguda) en les inicials *qua*, *qüe*, *quo* (1): *qual*, *quant*, *quatre*, *quarter*, *qüestió*, *quocient*, *quòta*, sos compòstos y derivats, còm *esquarterar*, *qüestionar*, *quotisar*. Ademès dintre la paraula sempre que hi havia *qu* en lla-

(1) Si aquèixa *u* moguda forma sílaba, evidentment s' escriurá *cu*, còm: *cuha* (*cau-d-a*) y sos derivats *cuhèta*, *cuhòta*, *cuherella*, *escuhar*.

tí. Se coneixerá que hi havia *qu*, sempre que dit *qu* no forme sílaba: *seqüència, eqüèstre.*

2.ón En sílaba *invèrsa*, s' escriu *c* davant de *c* y de *t: accés, acció, acte, sècta;* — *g* davant de *m, n* (1): *dogma, ignorant;* ítem *g* davant de *g* en *suggerir* y *suggestió*, y també davant de *l* quant li precehèx sò de *g-g: iglèsia, sigle, regla*, ll. *ig-glèsia, sig-gle, reg-gla.* En sílaba invèrsa final s' escriu sempre *ch: sach, gròch, llarch, fosch, vèsch* (2). L' única excepció es *adhuc*, encara.

3.er En sílaba dirècta o invèrsa s' escriu *k* en nòms forasters, còm: *kiòsch, Pekín, cok, break;* y en *kilogram, kilolitre* y *kilomètre*, malgrat l' etimologia.

D — T

En sílaba invèrsa sòls s' escriu *d* en el prefix *ad*, que sempre 's tròba al principi y rares vòltes al mig detrás de *in* o *re: Atmòsfera, amètlla, Ètna, ritme, gòt, cucut, vèrt, bort, sust, líquit, pèrt* (V. pl. 11, 10.a); però *ad-vocat, in-ad-misible, re-ad-quirir.*

El Sr. Fabra pl. 24 estranya que s' escriga *ácit* ab *t* y *adquirir* ab *d*, perquè la *d* es etimològica en *ácid* de *acidus* còm en *adquirir*, de *adquirere*. Donchs, militen per la *d* de *ad:* 1.er El ser un prefix llatí que totes les llèngues respècten còm respectèm l' *ab, ob, sub*, ab sa *b* final, y 'l metèx llatí les respectá ordináriament fins davant de llètra fòrta. Aixís mentres de *scribo* feya *scriptum*, de *ab, ob, sub* feya *abstineo, obtineo, subtendo*, y *ad* feya *adquiro* o també *ac-qui-ro.*

(1) S' exceptue *tècnich*, sos compòstos, *drachma*, y algùn altre d' origen grech. *Magdalèna* y *esmaragda* ab *g*.

(2) Aquèixa *ch* detràs de *n* sòna gutural suau *comprènch, donchs*, ll. *comprèng, dongs*. El sustantiu *sanch* fa 'ls derivats; *sangnia, sangnar, sangnós, sangonella, sangarrera, sanguinari. Sangrent, sangria* y *sangrar* son mots mènos catalans.

—2.ón Per la *t* final militen les rahons de la pl. 11, 10.ª

Dèuen cuydar de no confondre la *p* ab la *t* davant de *s* aquèlls fatxèndes que diuen vg.: *¿sats? aquèll escatçat*, per *¿saps? aquèll escapçat*.

Advertim que 'ls mots aguts acabats en *n* o *l* tenen *t* final quiescent: 1.er Després de *n* en els participis de present y gerundis, y en els advèrbis y sustantius aguts en *ment: amant, oyent, venint, fàcilment, element, pensament*. —2.ón Després de *n* o *l* en tot mot quins derivats ne tenen (1): *vint, sant, fònt, molt, salt, malalt, amunt, davant, sovint*, que fan *vintè, santèt, fontèta, saltar, molta, malalta, amuntèt, davantèt, sovintèt*. Si 'l mot no té derivats, se li sentirá la *t* davant de la vocal inicial següent: *dalt abax, ahont ets*, ll. *daltabax, ahontets*. —3.er En els advèrbis *tant* y *quant: quant ve, menja tant*. Però si modifiquen adgectius o advèrbis, s' escriuen *tan, quan: tan gran, tan malament, quan maliciós, quan ricament* (2).

Per aquèixa regla queda rebutjada la práctica del Sr. Fabra y del Sr. Tallander que escriuen *hon* per *hont*. La *t* es etimològica, representant la *d* de *unde*, y 'l pòble la fa sentir davant de vocal següent: *hont ets*, ll. *hontéts*. La *h* ha sigut introduhida per fugir el frèch de *a* y *de, ahont, dehont*, que molts diuen *agont, degont*.

Molts en les terceres persones plurals del vèrp davant de sufix *hi* o *ho* o d' altra vocal inicial fan sentir encara la *t* etimològica del llatí que llògicament deuria restablirse en l' escriptura: *pensáventho*

(1) Aquèixa regla dèuen seguir també per trobar la *t* detrás o davant de *r* y *s* finals aquèlls que per una pronunciació viciosa, la hi fan quiescent: *pòrt, rebòst, arts, concèrts*, que fan vg. *port-endins, rebostèt, artesá, artista, concertar*.

(2) Però 'ls advèrbis comparatius *mès, mènos, millor, pitjor*, demanen *tant* y *quant: era tant mès atrevit quant mènys el castigaven. Ho fa tant millor que no hi ha comparança*.

aixís y mans a l' òbra; vínguenthi èlls a ajudarme. El francès escriu relligiosament dites *tes*, per mès que no les pronuncia: *ils portent, ils viendront*, ll. *il pòrt, il viendrón.*

G — J

S' escriurá *j* davant de *a, o, u: ja, jaure, jò, jove, junça, jura.*

S' escriurá *g* sempre davant de *e, i,* prescindint de l' etimologia, segons demostrárem en la pl. 30 a 33: *gèndre, gent, ginebre, gínjol, progècte, subgècte, metge, canònge.* Fins se deuria escriure *Geròni, Gerusalèm, Gesús.*

H

S' escriu *h:*

1.er *Inicial* en recòrt de l' *h* del llatí, y perxò en les inicials *herb, hidr, hiper, hipo, horr* y *hum: herba, hidráulich, hiperbòlich, hipòcrita, horroròs, humá, humil.* — *Erm, ermita, ermitá* no 'n tenen. — *Hermós* es pòt sustituir per *bonich,* o *cay,* o *gay.*

Ne duuen sempre els demostratius *hi* y *ho: Hi vaig.* — *Ja ho sé.* (V. pl. 75 y 210).

2.ón *Medial* en relleu d' una gutural o dental cayguda que 's trobava en llatí, y sòl encara trobarse en castellá, francès y toscá: *rahim,* de *racemus,* fr. *raisin,* c. t. *racimo; rahó,* de *ratio,* fr. *raison,* c. *razón,* t. *raggione; rehina,* de *resina, sahó,* de *satio,* etc. Per la metèixa rahó la prènen els vèrps *dir, dur, riure, clòure, còure, òure, nòure, plaure* y *raure* ab sos compòstos en la 1.a y 2.a p. plural del Present d' Indicatiu e Imperatiu: *dihèm, duhèm, dihèu, duhèu,* etc. Mènos *dir, dur* y *riure* la tenen també en tot l' Imperfet d' Indicatiu: *clohia, cohia,* etc. (Vid. pl. 94 y 95).

L' existència de l' *h* medial se conèx també per ser llarga la vocàl que la precehèx. Nòtes en *pāhís*, *llūhent*, *prōhisme*, etc. La *h* may pòt estar davant de la semivocal *y*, ni tampòch davant de la semivocal *u* en els diptongues *au*, *eu*, *ou*, *uu*, ni en *ua*, *ue*, a mènos de ser llarga la *u*: *auròra*, *sèure*, *mòure*, *aduu*; *contínua*, *contínues*, però sí per ser llarga en *escuhar*, *duhèm*, *nuhèsa*, etc.

3.er *Final* desprès de *c* en el *ch*: *sanch*, *sòch*, *cávech*; y en les intergeccions *ah! eh! oh! uh! vah!*

L

De cap manera dèu desterrarse la *l·l* dobla, però es indispensable separarla ab un guionèt perquè no 's confonga ab la *ll*: *col·lòqui*, *col·legial*, *il·lustre*, *carretel·la*.

Si 'l vèrp acabat ab *l* rèp per sufix *lo*, *la*, *les*, *los*, será tant mès necessari separar les dues *l·l* per mèdi del guionèt: *Tòl·lahi de les mans. Mòl·la deseguida que no 'n tenim per avuy. Resòl·les (les dificultats) ab bòn critèri.*

La *l* davant de totes les llabials *(f, v, b, m, p)* sòl patir com en francès el cambi en *u*, però fins ara s' escriu encara *l*: *escalfar*, *Salvador*, *alba*, *albada*, *valma*, *calma*, *calmar*, *calmós*, *palma*, *palmell*, *palpar*, *a les palpes*, *talp*, *talpènch*, *Queralps*, *Rialp*, *vidalba*, que 'l pòble sòl dir *escaufar*, *Sauvador*, *auba*, *aubada*, *vauma*, *cauma*, *caumar*, *caumós*, *pauma*, *paumell*, *paupar*, *a les paupes*, *taup*, *taupènch*, *Queraups*, *Riaup*, *vidauba*.

En *còlp*, *olm*, *palm*, *polp*, *salm*, *salmejar*, y *sètsalmayre* dèu escríureshi la *l*, per mès que 's pronuncien *còp*, *om*, *pám*, *póp*, *sám*, *samejar*, y *setsamayre* o *saumejar* y *setsaumayre*. Vide pl. 399.

Ll

Quant en la pronunciació se sent dobla, s' escriu *tll: batlle, esquitllar, gòtlla, ratlla.*

Si a un vèrp acabat ab *ll* se li sufixen *lo, la, los, les,* deurán separarse ab guió: *escull-la bòna; bull-la deseguida; perbull-les; engull-lo fácilment.*

Si hi hagués confusió èntre la *ll* y la *y*, será comunament *ll*, però 'ls vèrps *caure, jaure, crèure, sèure, vèure, traure,* y *dir, dur, fer, riure,* no pendrán may *ll* (V. p. 94): *cayèm, quèya, deya, duya, feya,* etc. — Tampòch s' escriu *ll* ordinàriament després de *è* y *ò* obèrtes: *cèya, tèya, petulèya, gèya* (manera de jaure), *jòya, tòya, bòya, nòya,* ab pròus excepcions, còm: *abèlla, esquèlla, còlla, mòlla,* etc.

Qüestió de la *y* y la *ll*

Aquí volèm preguntar. ¿La *ll* podrá pronunciarse sempre *y*? Respòsta: No hi ha inconvenient per quatre rahons:

1.ª La práctica de les llèngues mès semblants a la nòstra, còm el provençal que no té *ll* y la sustituèx ordinàriament per *i* = *y*: *vièi paié (vell paller);* el bolonyès que o simplifica la *ll* en *l*, o la convertèix en *j* = *y*: *paja, tuaja, travajar,* ll. *paya, tuaya, travayar, palla, tovalla, travallar;* el piamontès que fa *j* — *y* de totes les *ll*: *paja, tuvaja, travajer;* el llígur que la ha convertida sempre en *g*: *pagia, tuagia, travagiar.*

2.ª L' us de les tèrres catalanes del Rosselló, Balears y províncies de Barcelona y Girona, que pronuncien la *ll* per *y* en la major part de les paraules.

3.ª Entre 'ls metèixos que parlen la llènga castellana es molt comú especialment per Andalusia, y fins en les capitals còm Madrit y Salamanca, el pronunciar la *ll* per *y*, o per una espècie de *g* catalana: *èllos, Sevilla,* pr. *eyos, Seviya.*

4.ª Y aquèst cambi té pròu esplicació en la proximitat de la *ll* y *y*, per ser abdues paladials.

Conclohèm que no es de repèndre la pronunciació de la *ll* per *y*, be que es mènos viril.

Però respècte de l' escriptura opinèm que dèu escríures *ll* sempre que segons les regles de la formació que esposárem en la plana 25, hi haja *ll* y no *y*.

La rahó es la tradició, argument de gran pes tractantse d' una llètra tan usada en la llènga. Hi ha ademès la rahó de pronunciarla molts per *ll*, especialment les províncies del Règne de València, Tarragona y Llèyda, y tots els demès catalans y balears la pronuncien tal en algunes paraules; pronunciántlahi tots quant es inicial.

Especialment convé conservar la *ll* per guardar a la paraula l' aspècte del llatí.

M

S' escriu *m* y no *n* davant de *b*, *p* y *m*: *ambosta* (de *ambœ manus*), *embadalit*, *pampa*, *immortal*. Aquèixa regla a mès de ser conforme a la pronunciació, y a la tradició ortográfica catalá-llatina, s' observa sempre en grech, llatí, toscá, bolonyès, piamontès, francès, portuguès, tedèsch, inglès. El castellá té la singularitat ben innatural d' escriure *n* davant de *m*.

N — Ny

1.er S' escriu *n* y no *m* davant de *f* y *v* (regla observada en les llèngues grega, llatina y nòvollatines): *convit*, *invocat*, *enviat*, *infinit*, *confitar*, *enfadar*. Però 'l grech té la singularitat de fer *m* davant de *f*, puig la *f* grega era mès vehina de la *p* que la nòstra; per xò anirán ab *m* els nòms grechllatins: *èmphasis* y *emphátich*, *emphitèusis* y *emphitèutich*, *limpha* y *limphátich*, *amphibi*, *amphibolia*, o *amphibologia*, *amphiteatre* y *ámphora*, y si 'n queda algún altre. (Els gramátichs del *recedant vetera* han retirat aquèixa *m* y *ph*, y en el decurs de l' òbra tampòch les hèm escrites perquè

no 'ns cridessen antiquari, però ara dirèm que aquèixes jòyes encara son a cal drapayre ab ton son valor). Aixís les han guardades el llatí y 'l francès, y fins suara totes les llèngues nòvollatines.

2.ón S' escriu *n* y no *ny* davant de les paladials *g*, *j*, *ll*, *x* encara que per l' influència de la paladial la *n* se palatinisa fònicament en *ny*: *àngel*, *penjar*, *enllá*, *gronxar*, *tronxo*. La *ny* no pòt estar seguida d' altra consonant sinó de la *s* de plural: *renyia*, *canya*, *minyó*, *carreranys*, *companys*.

R — r

La *r* es consonant pura o semivocal. Còm consonant impòrta vibracions repetides y no es líquida, o sia que no vòl ser ferida d' altra consonant. S' anomèna *r* y s' escriu dobla èntre vocals: *carro*, *sèrra*, *sorra*. Inicial y després de *l*, *n*, *s* y dels prefixos *ab*, *ob*, *sub* es fòrta sempre, y perxò basta escríurela senzilla: *ròda*, *rata*, *colrat* (*coloratus*), *conrèu*, *Misrahim*, *abrogar*, *obreptici*, *subrallat*.

La *r* semivocal es dolça, se deixa ferir de les guturals *g*, *c*, de les dentals *d*, *t*, y de les llabials *f*, *v*, *b*, *p*, sènç vocal intermèdia còm semivocal que èlla es. Sòna semivocal o suau sempre detrás de les anteriors consonants (1), y a fi de mot; y ademès molt sovint èntre vocals, escrivintse en tots els très cassos senzilla *r*: *gròga*, *cròca*, *draga*, *trapa*, *frèt*, *vritat*, *broda*, *pròmpte*, *mar*, *car*, *serè*, *pare*, *vòra* (2).

(1) Però no en mots compòstos, còm *Montravá*, *Montròig*, ll. Mon-ravá, Mon-ròig.

(2) La fòrça de semivocal que donèm a la *r*, la deduhim, ademès de podèr ser ferida de consonant còm la *l* (aquèsta sòlament se deixa ferir de la *c*, *g*, *b*, *f*, *p*), d' aquèstes observacions: — 1.ª Que les criatures cercant la equivalent suau de *r*, diuen *maye*, *paye*. — 2.ª El toscá fa de continuu dit cambi en *i* dihent vg. *marinajo* (marinaio) per *marinario*. — 3.ª La *l* va també cap a la *i*, cf. el toscá *piangere* de *plangere*, *chiave* de *clavis*.

S' escriurá *r* final quiescent: 1.er En tots els infinitius aguts: *amar*, *venir*.

2.ón En els infinitius plans que la prènen en el Fut. Imperfet: *esser*, *conèixer*, *merèixer*, que fan *ser-é*, *coneixer-é*, *mereixer-é*. De cap manera en els que ja la duuen davant de *e* final: *vèure*, *crèure*, *caure*, *caldre*.

3.er En tot sustantiu o adgectiu finit ab *é* tencada, còm ho pròben els seus derivats: *ferrer*, *lleuger*, que donen *ferreria*, *lleugerèsa*, etc.

4.art Els aguts en *a*, *o*, ne tindrán si 'n tenen els seus devallants: *altar*, *dolor*, *cantor*, que donen *altarèt*, *doloròs*, *cantora*; però no *rabadá*, *cantó* (cayre), puig donen *rabadanèt*, *cantonada*.

5.nt Els nòms aguts en *è* obèrta e *í* no 'n tenen may: *serè*, *diví*, puig fan *serèna*, *divina*. Exceptúes *monastir*, *Capcir*, *Vallespir*, *albir*.

6.è Els nòms plans no 'n tenen may, devèntse escriure *calze*, *salze*, *polze*; sòlament s' exceptuen *cánter*, *carácter*, *cráter*, *Llátzer*, *pròcer*, y *cadáver* o *cadavre* (V. pl. 333).

Z — S — SS — C — Ç

Cal distingir be 'l sò de *z* y *s* llènguo-palatals del sò de *s*, *ss*, *c*, *ç* llènguo-dentals. El primer es suau y 'l segón fòrt (V. p. 4).

A. *Sò suau*. El sò suau de les anteriors aspirades: 1.er S' escriu *s* en síl·laba invèrsa, y èntre vocals: *astre*, *estrep*, *giscle*, *ròsa*, *rases*, *nòsa*, *cusir*, *pecadors*, *bondadós*, *llestes*.

2.ón S' escriu *z* al principi de mot y després de consonant: *zumzada*, *zichzach*, *alzina*, *colzera*, *lletzó* (o *lliczó* de *lac*, llet), *metzines*, *esbarzer*. (V. p. 33).

B. *Sò fòrt*. El sò fòrt de *s*, 1.er S' escriu *ss*, èntre vocals: *brèssa*, *missa*, *présssech*, *possessió*.

2.ón S' escriu *s* sòla al principi de mot y després de consonant: *sach*, *sòca*, *sèca*, *sempre*, *capsa*, *consòl*.

C. Sempre que en sílaba dirècta hi ha sò fòrt d' una *s* que 'l llatí no duya, dita *s* s' escriurá *c* davant de *e*, *i* y *ç* davant de *a*, *o*, *u*: *oració*, *Cecília*; *llòça*, *secçó* (de *sectio*), *çurra*.

Alguns no vòlen restituir dita *ç* en sílaba invèrsa, però les metèixes rahons d' etimologia y tradició abònen la *ç* en sílaba invèrsa que en sílaba dirècta. Si 'l francès escriu *garçon* y després *bras* y en el derivat *bracelet*; ningú trobará sòlta en semblant práctica. Donchs, qui admèta *lloçar*, *esmerçar*, *bracèt*, dèu admètre *llòç*, *esmèrç*, *braç*. Altres fins aquí ja s' hi deixen portar; però no vòlen admètre la *ç* en sílaba invèrsa medial. Donchs, hi ha les metèixes rahons per escriure *taçtar*, *taçt*, *lleçtar*, *lleçt*, *amiçtat*. Prácticament se veurá.

Perquè l' us de la *ç* que dona molt carácter, no estaria a la ma de tots, donaré regles práctiques y y després un Vocabulari de mots ab *c* o *ç*.

Advertim, 1.er La *c* y la *ç* son una metèixa llètra ab idèntich valor, sòls que la *ç* té trencada la fòrça de *k* que tindria davant de *a*, *o*, *u* y en sílaba invèrsa, y perxò se diu *c trencada*.

2.ón La *c* o *ç* son degudes a una *c*, *d*, *t*, *q* o *ch* llatines influides d' una *i* o d' una *e*=*i*, resultant les sílabes *ci*, *ti*, *te*, *que*, *chi* (seguides d' altra vocal, mènos el *ci*). Perxò, s' escriuen en els cassos següents.

Regles de la c o ç

S' escriurá *c* o *ç* segons que seguèsca *e*, *i* o *a*, *o*, *u* y en sílaba invèrsa:

1.er En tots els verbals en *ança*, *ènça*, o *ància*, *ència*, que son derivats de participis de present: *esperança*, *estravagáncia*, *temènça*, *obediència*, de *sperantis*, *extravagantis*, *timentis*, *obedientis*. Tant sòlament s' exceptua *ánsia*, de *anxius*, *a*, *um*.

2.ón En els verbals en *ió* o *ó* derivats de supins en *tum* (en català en *at, it*): *audició, condició, Concepció; lliçó, coyçó, torçó, secçó,* de *auditionis, conditionis, conceptionis, lectionis, coctionis, tortionis, sectionis,* de *auditum, conditum, conceptum; lectum, coctum, tortum, sectum.*

Sòlament no tenen dita *c* els 39 següents, perquè venen dels supins en *sum: gressum, scensum, cessum, vulsum, spersum, mensum, mulsum, pulsum, sensum, tensum, missum, mansum, passum, pensum, pressum, suasum, versum:*

agressio	**estensió**	**pensió**
digressió	contensió	**pressió**
aspersió	**immersiò**	impressió
ascensió	**missió**	compressió
descensió	emissió	repressió
cessió	dimissió	persuasió
concessió	omissió	**sessió**
convulsió	permissió	obsessió
dissensió	remissió	possessió
dimensió	sumissió	**versió**
emulsió	**mansió**	conversió
espulsió	**passió**	diversió
repulsió	compassió	perversió

3.er En els sufixos en *aç, iç* (de *itius*), *òç* y *uç, uça,* y sos derivats (V. pl. 39, 40 y 44): *eficaç, eficácia, grandaç, grandaça, vincladiç, vincladiça, paniçòla, atròç, atrocitat, palluç, batuça, esbatuçarse.*

4.art En aquèll sò de *c* anterior a *e, i,* que 's convertèx en sò de *k, t,* o *d* en altres mots de la metèixa arrèl: *judici, bullici, pacient, recepció, grácia,* que donen *judicar, bullidera, patir, recapte, grat* y *gratar.*

5.nt Vòlen *c* tots els en *ici: propici, vici, suplici, Simplici.*

6.è Després de altra *c: accés, acció, ficció, fricció.* Però aquèsta regla exceptua els en *x* llatí dels supins *fixum, flexum, fluxum, nexum,* que son:

crucifixió	irreflexió	**fluxió**
flexió	reflexió	**anexió**
inflexió	genuflexió	conexió

y altres nòms llatins ab *x: taxa, luxo, sèxo,* etc.

7.è En els nòms pròpis en *ènç*, còm: *Llorènç, Llorençó, Climènç, Climencèt.*

8.è En alguns nòms de casa fets de pròpis en *tius* en llatí, còm *Pònç, Sant-Pònç, Ponçá, Casa-en-Ponça; Monçó, Monça,* de *Pontius, Pontianus, Montius.* Altres son plurals, còm *Munts*, de *munt*, y a vòltes podrán ser un y altre, còm *Sanç*, de *Sanctius*, o *Sants*, plural de *Sant.*

9.è El *sc* del llatí deuria llògicament representarse per *c*. Còm escrivim *nèci, cèptre,* etc., de *nescius, sceptrum,* deuríem escriure *rocinyòl,* de *lusciniolus.*

Advertència: — Si la dental o gutural llatines a qui corresponia la *ç* o *c*, ja s' han endolcit, se escriurán per *s* èntre vocals y *z* detrás de consonant: *Ignasi,* de *Ignatius, elzina,* de *ilicina, avesar,* de *vitiare, lletzó,* de *lactis, llonza,* de *longia, nosa,* de *noxa, gárgaritzar,* de *gargarizare.*

També advertim que 'l següent Vocabulari no conté pas tots els mots ab *ç*, ni pòsa tots els pertanyents a les arrèls metèixes que se citen. Sols té per obgècte servir de práctica per ensenyar l' us de dita llètra.

Vocabulari de la *c* o *ç*

A

Açòt, de *scutum*, espatlla, ho-
Açotar [moplat, sacudirla.
Acurçar, de *adcurtiare*, de
Escurçar [*curtus*, curt.
Adreç, de *ad* y *directum*, di-
Adreçar [rigir.
Endreçar
Redreçar
Alçar, de *altum*.
Alça
Realçar
Amenaçar, de *adminatiare*
Amenaça [de *minatum*.
Amiçtat, de *amicitatis*.
Enemiçtat
Anyorança, de *angorantia*,
de *angor-ari*.
Arcabuç, de *ar* per *al*, y
cáuss, aràbich, arch de sa-
gitari.
Arçó (del bast), de *artus*,
membres, articulacions.
Ariçmètica, de *arithmetica*.
Arròç, de *oryza*.
Arroçal
Aucell, de *avicellus*.
Aveç, de *ad* y *vitium*.
Avançar, de *ab-antiare* de *ab*
Avènç [y *ante*.

B

Balança, de *bilancis*.
Abalançarse
Boç, de *bucca* de boca.
Bocí
Esbocinar
Emboç
Emboçar
Reboçar (la capa).
Bonança, de *bonant-is*
Abonançar
Braç, de *brachium*.
Braça
Braçat
Braçada
Abraçar
Bracèt, etc.
Bròça, de *brotia*, de βρωτός.

C

Cabaç, de *capac-is*.
Cabaçó
Cabèça, de *capitia*, de *capit-*
Cabúç [*is*, el cap.
Capça
Capcina
Capçó
Capçal
Capçaler
Capçalera
Capçana
Escapçar
Capbuçar, de *cap* y *buçar*,
de *butiare*, de *butum* (cf.
imbuo, mollar.)
Caça de קוֹשׁ (cox), caçar au-
Caçar [celle.
Caç de קַשָּׁה (caixá) *artefacte*
Caçó [*rodó*.
Caça
Caçòla
Cacerola
Calçar, de *calceare*, de *calcis*,
Calça [el taló del pèu.
Calçapèu
Calces
Calçons
Calçotèts
Caçcar per calçar, de *calc-is*.
Descalç
Encalçar
Alcançar

Alcanç
Calç, de *calc-is*, la calç.
Calciner
Encalcinar
Cançó, de *cantion-is*, de *cantum*, cantar.
Cançoner, aplèch de cançons, y adg. *calmós*.
Ganço, calmós, avar.
Capaç de *capac -is*, de capio, de כַּף ll. caph, el palmell [de la ma.
Incapaç
Cartipaç de χάρτης, *charta*, paper, y πάτος, camí traçat.
Cedaç de κεδάζειν, espargir, dissipar.
Cròça de *crucia*, de *cruc-is*, *crèu*.
Començar de *commentiare*,
Comènç [de *commentum*.
Comèrç, de *commercium* de
Comerciar [*cum* y *merc-is*.
Remerciar
Esmerçar
Esmèrç
Coyçó, de *coctio*, de *coquere*, [còure.
Coça de calc-is, = cau-cis,
Cocejar [cocis, = coça.
Cuç, *goç*.
Cuçcuçó
Cuçògues

Ç

Ça y comps. Vid. p. 117.
Çabata de ζα molt y πάτος
Çabater [pas, caminar.
Çabateria
Çagal de ζάκορος, sirvent, porter.
Çaragoça de *Cæsar Augusta*.

D

Dança
Dolçura
Drèça de *directa*, de *dirigere*,
Drecera [dirigir.
Adrèç
Adreçar
Endreçar

E

Eficaç de *eficac-is*.
Eficaçment
Eficácia
Embarraçar de *imparatiare*, de *in*, no, y *paratum*.
Embarraç
Encebar, de *incibare*.
Encèp
Encetar de *inceptare*, de *in*-
Encet [*ceptum*.
Escarraç de *es* y *carraç* de
Escarraçarse [*carrus*.
Escòrça, de *corticis*, escòrça.
Escorçar
Eriçó de *ericius*.
Eriçar
Eneriçar

F

Faç de *facies*, la cara
Faça subjuntiu de fer
Falç de *falc-is*, la falç.
Falçó
Falcèta
Falcilla
Fayçó de *faction-is*, manera
Feç, de *fac*. [de fer.
Feliç de *felic-is*.
Fihança de *fidant-is*.
Fermança de *firmantis*.
Fogaça de *focacia*, pasta cuyta al caliu del fòch.
Fòrça de *fort-is*, fòrt.
Esforçar
Esfórç
Frèça de *fricare*.
Friçar de *fricare*, fregar,
Friçança [fresar

G

Gançolar de *vinciolare*, lli-
Gançòla [gar.
Desgançolar

Garça, de *ardea*.
Garçòt
Glaç, de *glacies*.
Glaçar
Desglaç
Desglaçar
Goç de *gothicus*, cf. c. *goz-*
Goça [*que*.
Gocèt

H

Hortaliça, de *hortalitia*, verdura de l' hòrt.

J

Jaç, de *jacere*, jaure.
Ajaçar
Junça, de *herba juncea*.
Junçar

LL

Llaç, de *laqueum*.
Enllaçar
Llançar
Llanç
Llança de *lancea*.
Llapaça
Llaurança de *laborant-is*.
Llènç de *linteum*, de *linum*.
Llençòl de *linteolum*, de id.
Llençolèt
Lleçtar, de *lectare*, de *lectum*, escullir.
Lleçt, de *lectus*.
Lliçó de *lectionis*, de *legere*,
Alliçonar [llegir.
Lligaça de *ligatia*, de *ligare*.
Llinaça de *linatia*, de *linum*.
Lloçar de *lucidare*, rentar.
Llòç
Llòça
Lloganiça, de *lucanica*.
Lluç, de *lucius*.

M

[de *martellus*.
Maça, de *martea*; cf. *martell*,
Maçó
Amaçonar
Maciç
Ma(n)telaç, aumentatiu de
Març de *Martius*. [*manta*.
Marçal de *martialis*.
Marcènch
Marçapà
Meçquí de מְשַׁשׁ, agarrar.
Moço, de מֵת (meth) *vir*, va-
Moça [ró.
Mordaça, de *mordacis*.

N

Noces, de *nuptiæ*.
Nodriç, de *nutritius*.
Nodriçó

P

Paniç, de *panitius*, pa.
Paniçola
Parpiç, per *partiç*.
Pastiç, de *pastitius*, de *pas-*
Pasticer [*tum*, péixer.
Peça
Peçolar, de *pediolare*, de *pe-*
Pedaç [*dis*, pèu.
Apedaçar
Despedaçar
Pertinaç, de *pertinac-is*.
Pertinàcia
Pinçà
Plaça, de *platea*.
Plançó, de *planta*.
Pòliça
Postiç, de *posititius*, de *ponere*, posar.
Puça, de *pulice*, de *pungere*, punyir.

R

Rabaça de *rapac-is*.
Arrabaçar
Ram-aç de *ram* y *aç*, d' aument.
Rapaç de *rapac-is*, de *rapere*, pèndre.

Regoneixènça
Ronçal

S

Sagaç
Sèççó, de *sectionis*, tall.
Sènç, Sènça de *sine*.
Solaç, de *solatium*.

T

Taça
Taçó
Taçtar, de *tactare*.
Tapiç
Terç
Terça
Terçat
Terriça, de *territia*.
Terricer
Toç per *co(t)s*, *ròca*.
Toçal
Toçar
Toçtarrada
Toçut
Torçar o troçar, de *tortiare* de *tortum*.
Torçó, de *tortione*.
Atorçonar
Torçut
Traça, de *trahere*.
Traçtejár
Tròç, de τρῶξις, rosèch.
Destroçar
Trocejar
Estroçejar

U

Unça, de *uncia*.
Usança, de *usantis*, de *usum*.

V

Vací de *vacuus*, *vuyt*.
Vacina
Vácia
Véça, de *vitia*.
Veçòts
Veçcambra de *vice-chamera*, la comuna.
Veçcòll, de *vice-colli*, en llòch del còll.
Veçcompte, de *vice-comitis*, en llòch del compte.
Veçcomptarse
Veçtraure, de *vice-trahere*.
Veçtornar de *vice-turnare*, respostejar.
Velóç de *veloc-is*.
Venç de *vincit*, de *vincere*.
Verniç, de *vernitius*.

X

Aquèsta llètra té très sòns: *a)* sò compòst suau de *gz; b)* sò també compòst, però fòrt de *cs;* y *c)* sò senzill paladial aspirat de *xex* (*ch* francès).

a) S' escriu *x* ab valor de *gz* sòlament en el prefix *ex*, que 's tròba èntre vocals inicial (rares vòltes medial detrás de *in* o *re*): *ex-èrcit, ex-imir, in-ex-orable, re-ex-hibir*.

Si dit prefix sonès per alguns fòrt, será davant de consonant: *ex-traordinari, ex-trany*, o *estraordinari, estrany*. Si aquèixa consonant que li seguèx, no se sent, será una *c: ex-ceptuar, ex-cedir, ex-citar*.

b) S' escriu *x* ab valor de *cs* èntre vocals: *taxa, convèxa, pròxim, luxo*. Y per excepció del *x* paladial, en *fix (fixus), mixt, Calixt, Sixt, prolix, rixa, asfíxia* y sos compòsts y derivats. (V. pl. 440).

El sò de *cs* final es *chs: sachs, llarchs*. (V. pl. 44).

c) S' escriu *x* ab sò senzill paladial al principi, mig y fi de mot: *xarra, xiula, pèrxa, burxa, tex, flux*. Èntre vocals, si la primera no es *i*, se li antepòsa una *i* emol-lient (V. pls. 27, 28 y 29): *aixa, feixa, toixa, gruixa*. Dita *i* 's dispènsa derrera de *au*, per ser consonant la *u: disbauxa, gauxar, rauxa*. — Encara que per transigir una mica, no hèm escrit la *i* emollient davant del *x* final, no obstant la hi trobèm molt be y s' hi podrá escriure. (V. pl. 29 y 30).

Si davant del *x* èntre vocals s' hi sent una *t*, que s' escriga: *catxaça, flètxa, esquitxa, clòtxa, caputxa*.

Pel sò de *tg* o *tx* final, V. pl. 461.

Qüestió sobre 'l *x* y 'l *ch*

Preguèm als valencians que no introduhèsquen el *ch* castellá en llòch del *x*. Ho reclamen a mès de l' us general catalá, 1.er El que la *h* es llètra aspirada y perxò el tedèsch l' usa per aspirar la *k* del grech: *kirche*, de κυριακή, còm el llatí l' havia usada per aspirar la *c, p, t, r* fent *ch, ph, th, rh* a fi de que donessen un sò aproximat a χ, φ, θ, ρ. L' inglès l' usa també per aspirar la *t* fent *th* = *z* castellana. Y 'l catalá per indicar l' aspiració final *sach, corch* (V. pl. 24). — 2.ón El que la *h* es llètra aspirada, però gutural. Perxò molt atinadament el toscà l' usa per despalatinisar la *g* y la *c*, y ferles guturals davant de *e, i: chiostro, che, lunghe, righe*. — 3.er El que l' us que 'n fan el castellá y 'l francès pel sò paladial no té esplicació rahonable. Dues guturals *c h* no sè per què han de valdre una paladial *x*.

Si la paladial castellana *ch* té sempre un sò fonamental de *s* (V. p. 27) y aquèx es el mès permanent y caracterìstich de la *ch*, no comprenèm per què aquèx sò de *s*

s' ha pogut representar per *h*, no paladial sinó gutural aspirada, còm hèm dit. De manera que avuy la *ch* castellana es falsa en sos dos elements. Ho es en la *c* que sòna *t* y ho es en la *h* que no pòt sonar *s* paladial. El tedèsch quant li convé palatinisar el *ch*, li pòsa davant aquèixa *s* que forma sa essència, escrivint *sch: schon*, ll. *xon*. Però ningú aventatja al nòstre *x* = format de *cs* o *gs* = *x*. *Despatxar* y *despachar* sònen idènticament. Abdós son de *des* negatiu y *pactare*, de *pactum*. *Pactare* feu *paitar*, *paiçar*, *paixar*, y per enfortiment de la *x*, *paitxar*, y per cayguda de la *i*, *patxar*, resultant dues sílabes *pat* y *xar*. Donchs, es evident que 'l castellá escrivint *pa-char* no s' ajusta a la fonètica actual, ni a l' etimologia, ni dividèx be les sílabes. Pogué fer, còm el toscá, *pacciar*, *pachar*, però sempre tenim aquí l' *h* fent un paper impròpi còm hèm dit. Inconvenient que 's tròba també en francès e inglès. *Multo* feu *muito*, *muiço*, *muitço*, *mutxo* = *mucho*.

Es cèrt que 'l *x* inicial valenciá sòna *tx* còm a la província de Llèyda. En aquèx cas, si s' hi empènyen, podrien escriure *tx*: *txocolata*, *txicòt*, *tximple*, però de cap manera introduhir el *ch* castellá.

Llètres paladials

Tractant de la formació de les paladials en la plana 25 y seggs. deixárem compèndre 'l seu desenròtlle gradual per llur blanura. D' èll resulta que, presenten diferents graus al metèx temps en els diferents pòbles, propendint al llur avènç. Aixís la *g* se presenta *g* y *tg*: *original* y *oritginal*, *corregir* y *corretgir*, la *j* se presenta *j*, *tj*, *tx*: *mija cana*, *mitja cana*, *mixa cana* o *mitxa cana;* la *ll* se presenta *y*, *ll*, *ll-ll*, y *tll: raya*, *ralla*, *rall-lla*, *ratlla;* la *x* se presenta *x* y *tx: clòixa*, y *clòtxa*, y la *ny* diu, vg. *regnar*, *reynar y renyar*.

Donchs, ¿en quin grau caldrá escriure la paladial? En aquèll grau que s' acòste mès a l' etimologia y

que 's crèga mès usat, sènç que uns puguen rahonablement repèndre els altres per petites divergèncíes en aquèx punt. Lo metèx dich d' escriure *feyna* o *fenya*, *cuyna* o *cunya*, tractantse de la *ny*. Volèr amotllar els pòbles a un sòl critèri es no conèixer la naturalèsa y negar la veritat.

Perxò creyèm del tot improcedent la distinció del Senyor Fabra en la pl. 44, dihent que 'l sò de *tx* final es *ig: gaig*, *lleig*, *ròig*, *mig*, *puig*, però que es *tx* quant en els devallants vòl dit *tx: despatx*, *esquitx*, que donen *despatxar*, *esquitxar*. El sò de *tx* final dèu ser sempre *ig* (Vide pl. 32 y 33), puig la derivació no essent uniforme, no pòt servir de regla. *Faig* fa *faja*, *fatgèda*, *fatjó* y *fatxèda*, còm *esquitx* fa *esquitxa* y *esquitja;* etc.

Encara es mès infundada la distinció de la formació del plural quant diu allí metèx que 'ls en *tx* el fan en *os: despatxos*, *mitxos*.

Dos exemples pòch encertats, puig acabava d' escriure *mig* y no *mitx*, y de *despatxos* advertèx deseguida que també fa *despaits*. ¿Per què no *despaigs?* Cabalment diu que 'ls en *ig* fan el plural en *igs: bòig*, *lleig*, *bòigs*, *lleigs*. En fi, creyèm que 'ls escriptors còm els gramátichs si vòlen escriure catalá corrècte, cal que facen dits plurals tots en *igs* còm per la llèy d' escurçament els fan els pòbles mellor parladors. El Pirinèu diu: *bòigs*, *lleigs*, *ròigs*, *faigs*, *gaigs*, *batèigs*, *passèigs*, *desigs*, *migs*, *dèspaigs*, *puigs*, *esquigs*, *safrèigs*, etc. y no *bòjos*, *llejos*, *ròjos*, etc.

SEGONA PART

Del bòn us de les nòtes ortográfiques

Sòls nos ocuparèm de les divuyt següents: accent, grave (`) y agut (´) (1); vírgula o apostròf ('); coma (,); punt y coma (;); dos punts (:); punt final (.); interrogant, inicial o invèrs (¿) y final o dirècte (?); nòta d' admiració, inicial (¡) y final (!); parèntesis ( ); comètes (« »); clau (}); guió, menor (-), major (—) y doble (=); dièresis (¨); punts suspensius (.....); asterisch (*); paragraf (§); calderó (¶); y manèta (☞).

Accent

Per rahó de l' accent dividim les paraules en *brèus*, *planes* y *agudes*. Son *brèus* les quines tenen l' esfòrç de la pronunciació en la tercera sílaba, o mès amunt: *angèlica*, *duguérensela*, *duguérenselesenhi* (2); *planes* les quines, en la segona: *mòrta*, *refeta*, *examen;* y *agudes* les quines, en la primera, contant sempre de drèta a esquèrra: *cançó*, *portá*, *jovent*.

Portará accent en la sílaba de l' esfòrç:

Brèus

1.er Tota paraula brèu, v. gr. *brúixula*, *gárgoles*, *guárdamela*, *portárenselesenhi*.

(1) El circumflexo (^) no s' usa còm a prosòdich. Lo posaven alguns sobre la vocal següent a *x* quant aquèsta no sonava *xeix* sino *gz* o *cs*: *exêmple*, *próxîm*.

(2) Cap brèu pòt acabar ab diptongo. Sílaba es la llètra o llètres que 's pronuncien ab una sòla emissió de vèu, o sia, ab un còlp de garganta o pulmons.

Son brèus totes les finides en *ia*, *ie*, *ua*, *ue*, *uu*, átones, y dèu perçò accentuársels la sílaba anterior: *glòria*, *efígie*, *válua*, *contínues*, *individuu*. Perçò, no necessitarán accent les planes en iguals terminacions: *ia*, *ie*, *io*, *ua*, *ue*, *uo* tòniques: *llegia*, *caseries*, *conceptua*, etc., ll. *llegía*, *caseríes*, *conceptúa*.

Planes

2.ón Tota paraula plana que finèx ab consonant que no sia *s* o *n*, vg. *cráter*, *mengívol*, *tráfech*.

3.er Tota plana terminada ab diptongo de *u* semiconsonant, v. gr. *llegíreu*, *vinguéreu*, *amáveu*, *llegíeu*.

Agudes

4.art Tota paraula aguda finida ab vocal o ab *s* o *n* (1), v. gr. *cornetí*, *matarás*, *vindrán:* exceptuantne les finides ab diptongo de *u* o *y* semiconsonants, v. gr. *veniu*, *sarau*, *romeu*, *avuy*.

5.nt Les brèus y les planes conserven l' accent en plural, mès no les agudes: *cráters*, *mengívols*.

6.è Els advèrbis en *ment* d' adgectius accentuats tindrán l' accent ahont lo tenia l' adgectiu, v. gr. *fácilment*, *rápidament*... de *fácil*, *rápida*.

7.è Sempre que 'l vèrp rèp algún sufix, prèn accent en la sílaba de l' esfòrç, si ja no 'l tenia, v. gr. *dónat*, *mátal*, *dígaho*, *dirásli*.

Monosílaps

Les paraules monosílabes no portarán accent, encara que l' hagen segons regla.

No obstant, convindrá accentuar els següents mots tònichs per distingirlos del seus iguals átons.

(1) Eixa regla no comprèn els nòms que davant de la *s* tenen consonant, per ser plurals, v. gr. *Casals*, *Solans*.

lá, nòta musical,	confundible ab		**la**,	article
món, mundus	»	»	**mon**,	possessiu
són, sunt	»	»	**son**,	»
má, manus	»	»	**ma**,	»
sá, sanus	»	»	**sa**,	»
sé y **és**, scio, est	»	»	**se**,	afix
té, tenet	»	»	**te**,	»
vós, pron. reverenc.	»	»	**vos**	»

Us de l' accent grave

Regla única: Sempre que la *e* o la *o* sònen obèrtes, se les distingirá ab l' accent grave, prescindint de tota regla d' accentuació, aixís en les diccions monosilábiques, còm en les polisilábiques: *Pèrdre-la, nèta, nètament,* el *tè,* el *bè, sòn* (somnus), *pònt, pòrtala, còrda, còr, gròch.*

Aquèx accent grave a mès d' indicar la naturalèsa de la vocal, indicará també la sílaba dominant; mènos en els advèrbis en *ment* que tenen la dominant en el *ment: fòrtament,* ll. *fòrtamént.*

Qüestió sobre la necessitat de l' accent grave

El Srs. Fabra, Tallander y 'l P. Nonell admèten ja l' accent grave.

L' Acadèmia de Bònes Llètres de Barcelona en sa Ortografia de 1884 el refusava. En 1889 en ma ortografia que escriguí sènç conèixer la de l' Acadèmia, indiquí, pl. 28, la conveniència d' usar els dos accents agut y grave, encara que equivoquí la regla, per mals informes sobre l' altura de les llètres obèrtes y tencades. Bofarull, Farré y Carrió y Estorch els admetien també. La divergència está en la manera d' usarlos. Per uns sòlament dèu usarse dit accent per distingir mots equívochs, vg. *te, tè,* y *té, be* y *bè, so* y *sò,* etc. Aquèixos no reparen que la seva rahó pròba massa, puig si l' accent hagués de distingir els equívochs, necessitaríem molts accents. Aixís *deu* té cinch significats que requiririen

cinch accents: *Deu* (Deus), *dèu* (fònt), *dèu* (debet), *dèu* (detis), *dèu* (decem); *sòl* ne té quatre: *sòl* (sol), *sòl* (solus), *sòl* (solum, suelo), *sòl* (solet) (1); *vòl* ne té quatre: *vòl* (vult), *vòl* (d' aucells), *vòlt* (donar un vòlt), *vòlt* (circumferència); *mòll* significa *mullat*, *gandul*, *el mòll del pòrt*, *el mòll de l' òs; seu* significa *seu* (suus), *sèu* (sedet), *sèu* (sedes), *cèu* (cibus, greix). Per acabar, son sènç fi ni compte les paraules que tenen varis significats ab les metèixes llètres.

Dequí conclohèm que l' accent grave no ha de tenir per obgècte únich y dirècte distingir paraules, sinó distingir llètres. Es dir, que 's dèu considerar còm complement gràfich de la *e* y *o* tòniques, indicant que dites vocals que podrien ser altes o tencades, en aquèll cas s' han abaixat de tò, obrintse ab tendència cap a la grave *a*. Indicació sempre necessària perquè la *è* y la *ò* obèrtes son llètres essencialment distintes de la *é* y *ó* tencades, o átones; perxò creyèm indispensable que s' introduhèsca l' escriptura de dit accent grave segons la única regla que hèm donada.

El francès fa aquèx us de l' accent grave respècte de la *è*. Respècte de la *o* dona regles fixes per sabèr quant es obèrta y tencada.

El toscá per no volèr usar els accents, dona un xafer de regles per conèixer la *e* y *o* obèrtes y tencades. El provençal, segons vèig en *Mirèio* de Mistral, fa de l' accent grave el metèx us que n' estich defensant.

Còm l' accentuar es feyna que entreté, no faltará qui propòse traçar y fondre una figura espressa per la *è* y *ò* obèrtes. Qui aixís pènse, dèu considerar que dificultaria la comprensió del catalá pels forasters apartantlo aparentment de l' etimologia llatina, y dèu recordar que en el grech, la llèngua que ha accentuat ab mès justèsa, l' accent grave es el pròpi per indicar una depressió d' una vocal. Perxò 'l toscá, el francès y 'l provençal per indicar les vocals obèrtes no han pensat en fer mòtlles nòus, sinó que han imitat l' accent grave del grech.

(1) *Sòl*, tambè es nòta musical. *Sèt* val *septem* y *sitis; vuyt, octo* y *vacuum; nòu, novem, novus, nux, nocet*.

Qüestió sobre l' accentuació

El Sr. Fabra en la pl. 19 establèx aquèsta única regla d' accentuació: «no empleant l' accent grafich sinó pera facilitar la lectura de determinats oxitons (*dirà, serè, camí, comprès, encén*) i evitar confusions entre paraulles que s' escriuen am les meteixes lletres, malgrat esser diferents en la pronunciació (*bòta-bóta, mès-mes, pública-publica*).»

Inconvenients d' aquèx sistèma d' accentuació seguit pel Sr. Fabra: — 1.er Anèu a sabèr quins son aquèlls *determinats oxitons*. — 2.ón Cada vòlta que l' escriptor voldrá accentuar, haurá de recórrer tota la llèngua per vèure si 'l mot en observació podria pronunciarse d' altra manera. No volguèu feyna mès angoixosa. *Pública*, adgectiu, ne durá, y *republica?* perquè també hi ha el vèrp *republica*. A lo mènos un francès estará esposadíssim a llegir la *republíca*. — 3.er Es dir, que dita regla d' accentuació es pitjor que dir que no cal accentuar res; però per fer aquèx avènç era menester no recordar que totes les llèngues estigueren un temps en aquèx estat de tenebres e indecisió y que foren forçades a sortirne per no ferse inllegibles. Dequí l' introducció dels signes masorètichs en la Bíblia, la riquíssima accentuació grega, la castellana.

Se dirá que 'l francès no usa accent tònich. No impòrta, puig el francès no necessita dit accent, perquè sempre té accentuada l' última, si no termina en *e*. Que l' árabe tampòch accentua. No impòrta, puig l' arábich té fixada l' accentuació per mèdi de la cantitat. Que 'l toscá no accentua. Donchs seria millor que accentués; d' altre mòdo resulta pròu difícil de llegir moltes vegades: *amavamo il tuo figlio de carattere allegro propio a far ridere*. Un espanyòl, y mès si ha estudiat llatí, llegirá: *amávamo, carattére, ridére*, en llòch de *amavámo, caráttere, rídere* còm se dèu en toscá; y no multipliquèm els exemples. Que 'l llatí no accentuava. Millor que ho hagués fet. Se 'm concedirá que 'ls capellans en junt saben mès de llatí que 'ls

d' altres professions. Donchs, per fugir de disbarats d' accentuació que fan riure a uns y esgarranxen les aurèlles d' altres, s' ha oportunament introduhit l' accentuació en moltes edicions dels llibres litúrgichs, y això que 'l Clèro d' ara sap de llatí probablement mès que no 'n sapigué el Clèro desde el sigle IV fins al XVI.—Que 'l tedèsch no accentua. No faria pas un pecat accentuant; però 'n pòt prescindir perquè té tants accents còm síllabes, exceptuant les átones inicials y finals que senyalen les gramátiques, que, no obstant, no sempre serán fácils d' advertir per un foraster.—Que l' accentuar es una musa. Mès musa es havèr de llegir sènça accents. Jo 'us asseguro que fa suhar. Anèu, sinó, a llegir llatí en un còr de catedral o en refector de comunitat.

Creyèm que l' accent gráfich es d' essència de l' òrtografia. Ja, donchs, sempre que 'l lector no 'l puga suplir fácilment, dèu marcárseli, puig el lector no té obligació de repetir sinó lo que tròba escrit. Si donchs, tròba, v. gr. *facil, util, sutil, pernil, la historia historia, limitat*, ¿qui li dirá a un foraster, y a tothòm que no sápiga per endavant l' ortologia de dits mots, que dèu llegir *fácil, útil, sutíl, perníl, la història historía, limitát* o *limítat (limíta't)*.

No 's podrá negar que l' accentuació gráfica, cada dia mès en us, no sia un avènç molt conforme a l' esperit humá que tendèx a fixar el seu ésser per tots els médis, còm acaben de demostrarho la fotografia y la fonografia. L' accentuació es la part mès vivent de l' escriptura y l' hòme que ha vingut a comunicar la vida a sos artefactes plàstichs y a arxivar el moviment metèx en la cinematografia, no dèu privar sa paraula d' aquèixa senyal de vida.

Vírgula o aprostròf

En l' escriptura dels afixos, pls. 235, 347 y següents, queda ja molt estudiat l' us de la vírgula.

El seu fi es indicar la desaparició d' una vocal inicial *(no 'm tròba* per *no em tròba)* o final *(l' áni-*

ma per *la ánima)*, absorbuda per altra vocal mès sonora. Totes les llèngues han tingut y tenen aquèixa absorpció de les vocals en contacte. Pel catalá n' havèm senyalat les regles en la pl. 402. Però encara que l' absorpció 's verifica, no se sòl indicar en l' escrit sinó en un nombre reduhit de mots de molt us y molt coneguts, que son pel catalá *me, te, se, en, el, lo, la, els, ens, eus*. (Vid. pl. 235).

Aglutinació. Dita absorpció la marcaren els nòstres majors unint en l' escriptura el mot desvocalisat ab l' altre que 'l desvocalisava: *Jot suplich que nom vulles agreujar*. Encara a alguns escriptors els reca de deixar semblant práctica. Jò, 1.er la tròbo molt parenta d' allò que fan els nèns d' estudi que escriuen afegit perquè no saben analisar. — 2.ón Semblant aglutinació es contrária a la corrent d' análisis dels estudis modèrns. — 3.er ¿Qui no conèx la gran dificultat que l' aglutinació oferèx en la versió de les llèngues semítiques? — 4.art Dita aglutinació desfigura moltes paraules per una rahó totalment accidental, còm es trobarse ab un d' aquèlls mots átons. Perxò, lo just es que 's desfiguren èlls, però no 'l mot dominant que 'ls acull.

Aixís optèm per indicar l' apostrofació per mèdi de la vírgula còm ho fan el grech, el toscá, el francès, el bolonyès, el piamontès, el provençal, etc.

No obstant, en atenció al seu us contínuu, be 's podrá consentir l' aglutinació de l' article ab les preposicions *a, per* y *de (al, als, pel, pels, del, dels,* en llòch de *a 'l, a 'ls, pe 'ls, de 'l, de 'ls)*. Semblantment aglutinen el castellá: *del, al;* el francès: *du, des, au, aux*; el toscá: *del, al, pel, col, nel;* el bolonyès: *dèl, al;* el provençal *dóu, au*. També 's consent l' aglutinació detrás del vèrp: *pèndresho, venírselsenhi*. Aquèsta desfigura mènos la paraula: ni es convenient separar els sufixos per guionèt: *pèndres-ho* (V. pl. 240).

Però l' apostròf dintre la paraula ¿será bò macarlo escrivint, vg.: *venírse'lsenhi?* Creyèm mès oportú no marcarlo, escrivint *venírselsenhi.* Si 'l sufix no fos sinó un, vg.: *pòrtat be,* no faria tant mal efècte escriure *pòrta 't be.* No obstant, be podrá seguirse la costum de no marcar l' aprostròf: *pòrtal (el nèn).*

No convé escriure l' apostròf inicial escrivint vg.: *seré 'sperat, cregué 'viat;* perquè aquèixa práctica desfigura paraules de pòch us obscurint el llur concèpte. Pròu sé que Mistral l' usa: «De iéu à vous i' a 'n laberinto.» — «aqui dedins uno fe 'nclauso» per *i' a un laberinto* y *uno fe enclauso;* però no vèig que puga aprobarse tal grafia.

Es enterament errat l' us de l' article masculí *el, del, pel, al* davant de nòms començats ab vocal; puig se dèu escriure *l', de l', per l', a l';* aixís *l' ángel, de l' ángel, per l' ángel, o pe' l' ángel, a l' ángel.* La rahó es que parlant apostrofèm y separèm aixís l' article de la preposició. Aquèx us de l' article fan el francès: *l' ange, pour l' ange, a l' ange;* el provençal: *l' aucéu de l' aire;* el piamontès: *l' asnet, de l' asnet, a l' asnet* (burrèt). El toscá fa l' equivalent, doblant la *l* de l' article: *l' amico, dell' amico, all' amico.* Sòlament el castellá manté l' *l* arrimada a la preposició: *del, al hombre;* però es perquè en el Nominatiu el *el* castellá no s' unèx a la vocal següent, còm ho fa en catalá: *el hombre, l' hòme.*

Detrás de *u* e *y* semiconsonants es llògich no apostrofar, segons la regla 2.ª de la pl. 402: *veurèu els hòmes que 'l rèy els mana,* no *veurèu 'ls, rèy 'ls.*

A principi y fi de ralla convé que no hi haja apostròf, puig no seria fácil vocalisarlo estant distant de la vocal que 'l sustituèx en la lectura.

En l' estampa la vírgula dèu colocarse enllòch de la vocal perduda, però no en contacte ab la vocal

següent: *l' ánima*, no *l'ánima*. Encara que acreditades estampes de tots els pahissos y 'l toscá (V. *Fornaciari*) fan aquèixa separació, no hi ha uniformitat en tal práctica. Donchs, ho fan mellor els qui separen, —1.er Perquè 'l mot virgulat no deixa de ser la metèixa part de l' oració, distinta de la quina la desvocalisa. — 2.ón Si se sent unit al mot següent, això no pròba que dèga escríures unit, puig molts altres mots se pronuncien units: *¿hihalgú? (¿hi ha algú?)*, y ningú crèu podèrlos unir en l' escriptura. — 3.er ¿Quina necessitat hi ha de desfigurar les paraules ab empèlts? Si se 'm diu que la vírgula no es vocal y que dèu vocalisarse ab la vocal següent o antecedent, també altres mots en la lectura se vocalisen ab la vocal anterior o posterior (V. pl. 402, 4.a y 5.a), y no obstant ningú 'ls escriu units: *una hòra*, ll. *unhòra*.

Detrás de vèrp *el, els* pronòms, s' unirán al vèrp acabat en vocal: *pòrtal, ròbals*, però *el, els*, articles, no s' hi unirán: *pòrta 'l bastó, ròba 'ls diners*.

Pòt usarse la vírgula per suplir una consonant, especialment la *r*: *per ferme, o fe'me, o fe'm un favor*.

«Al cáureli del clot d' una petxina
la celestial regó'
lo nom escaygudíssim de Marina
li posa 'l vell patró.» *(Verdaguer)*.

Quant ja un sufix está aglutinat a un vèrp, no convé apostrofarlo per la vocal següent: *vòls dirme una paraula, dirásme una paraula*, no *dírm' una, dirásm' una*.

El Sr. Tallander en la pl. 105 no vòl que l' article *la* se virgule. Ho fará per por de la confusió.

Donchs el francès, toscá, bolonyès, y provençal sempre que l' article 's tròba davant de vocal, sia

nòm masculí o femení, escriuen *l'*: *l' ánima*, *l' hòme*, *l' inquisició*, *l' ungla*.

La rahó que mouria aquèlles a escriure de tal mòdo, es la metèixa per nosaltres, sò es, la pronunciació del pòble que davant de vocal no deixa sentir generalment de l' article sinó la *l*.

Coma

S' escriurá:

1.er Desprès de cada nòm, pronòm, vèrp, advèrbi... quant ne venen varis de seguits y no están units per conjunció, o encara que n' estiguen si la conjunció es per motiu de la figura retòrica *Polisíndeton*, v. gr.:

«Una turba de quitxalla,
»Joves, donas, noyas, vells...
»Brinca, crida, xiula, balla,
»Mentre d' un turó devalla...
»Alegres tots, com aucells.» (Estorch).

«Mes per son Deu te sempre la tèrra alguna espina;
en hábit pobre, vesta ab que pel mon camina,
un vespre a la cabanya trucava d' uns pastors;
ni llet, *ni* pa, *ni* aygua, *ni* acolliment li daren,
per tráurol de la plèta los goços li aquissaren,
los goços lladradors.» (Verdaguer).

2.ón Els vocatius s' enclòuen entre dúes comes en mig de cláusula; però si van al principi, sòls tindrán coma desprès, y davant sòlament, si venen al fi, v. gr. *Còr de Jesús, compadeixèus dels pecadors*. — *Fill meu Absalom, Absalom, fill meu, ¿qui 'm donará que mòra per tu, fill meu Absalom?*

3.er Còm els vocatius, se puntuen els símils o comparacions y 'ls incisos merament esplicatius, èntre 'ls que se dèuen comptar aquèstes espressions: *no obstant*, *apesar d' aixó*, *donchs*, *per lo tant*, *per consegüent*, *ara be*, *essent aixís*, *en efècte*... *v. gr.* «...*per*

reviscolar, diu en Verdaguer, *les literatures que, per falta del oli de la fe, s' apagan, còm la llanterna de les verges fatues del Evangeli.*»

4.art Després sòlament dels incisos determinatius, o que son necessaris per la veritat de l' oració principal, vgr. *L' hòme que pèca, ofèn a Deu.* — *L' impiu que fa penitència, se salvará.* No 's podría puntuar: *L' hòme, que pèca, ofèn a Deu.* — *L' impiu, que fa penitència, se salvará.*

5.nt Per separar membres d' alguna estensió, quant s' invertèixen, vgr. *Que hi ha Deu, no ho pòts negar.*

6.è En llòch de punt final per separar cláusules d' un metèx subgècte, curtes, sòltes, y unimembres, v. gr. *Eustaqui es tot un hòme: en Filosofia rahona, en Teologia profundisa, en Moral jutja y aconsèlla.*

7.è Sempre que de no posarne, podria resultar confusió, v. gr. *T' esclòch de la participació dels meus llibres sòlament; mès no, vull esclòuret també de la participació de mos diners.* Trégues la coma després del *no*, y será ben diferent el sentit.

8.è Sènç perjudici de les regles antecedents, sempre que llegint reposadament y en vèu alta, se faça espontániament una pausa per separar unes frases d' altres, o les diccions de que 's componen.

Punt y Coma

S' escriurá:

1.er Per separar pensaments oposats o restrictius dels ja espressats en la metèixa cláusula. Per consegüent, s' escriurá davant de les partícules adversatives y excepcionals: *mès, però, encara que, perquè, ja que, suposat que...* sempre que l' incís que acompanyen, sia d' alguna estensió, v. gr. *Espera de mi lo que 'm demanes; suposat que no 'm demanarás impossibles.* — *Molts desitgen la felicitat, molts la cèrquen*

afanyosos; però ben pòchs l' encalcen pel bòn camí.

2.ón Quant váries proposicions tenen un metèx vèrp determinant, davant d' èll se posará punt y coma, v. gr. *Si 'ls pares donen escándol, si 'ls fills no obehèixen, si totes les llèys se trepitgen; la autoritat de res o per res servèx.*

3.er S' escriu en llòch de punt final, quant les cláusules son massa curtes o lligades per conjunció, v. gr. *Ditxosa l' ánima que s' abèura en el Còr de Jesús; ditxós el còr que a Èll se recull; ditxós l' enteniment que estudia 'l seu amor.—Cap esfòrç fou suficient per ferlo entrar en el bòn camí; y vegeren que ja son còr refusava tot remèy.*

4.art Després de totes aquèlles parts d' una cláusula ahont ens detenim mès que per una simple respiració.

Dos punts

S' escriurán:

1.er Després d' una proposició general que tot seguit ve amplificada, probada o esplicada per altres particulars, v. gr. *Dues còses fan l' hòme inútil: una es la falta de talent o l' indisposició natural, l' altra es la falta d' aplicació.*

2.ón Quant s' aduhèixen paraules d' altre, citant el nòm de l' autor, v. gr. *Diu el Sabi: El temor del Senyor es el principi de la sabiduria.*

3.er Després d' aquèstes o semblants frases: *exceptuant, es a dir, còm, els següents, seguèixen, son aquèstos...* v. gr. *Els nòms de la primera declinació son femenins, còm:* Dea... *exceptuantne:* Adria...—*Els següents fan el Genit. plural en* ium: Pars, tis... *mènos:* Bos...

4.art Davant d' aquèlla sentència o reflexió ab que 's tènca una cláusula, v. gr. *Res espere de mi, perquè res li daré: se pòrta tan malament.*

5.nt Després de cada una de váries proposicions

que se succehèixen sènç interrupció ab perfet sentit gramatical cada una de per sí, v. gr. *Al pas de Jesús els mòrts resuciten: els muts recòbren la paraula: els leprosos queden llimpiats: els esperitats se vèuen lliures: els...*

Punt final

S' escriu desprès d' una o moltes paraules que espressen per enter un pensament, de manera que 's pòt passar a altre sènç deixar incomplèt el sentit.

Si 'l nòu pensament que seguèx, no té relació ab el precedent o es una esplicació detallada del metèx; no s' escriu a continuació, sinó un pòch endintre de la ralla següent; lo que 's diu *punt y a cap* (de ralla). — Els qui escriuen per l' estampa, cal que marquen be 'ls punts y a cap, per estalviar als caixistes l' enujosa feyna de recórrer.

Interrogant

S' escriu en les preguntes inicial o invèrs al principi, y final o dirècte al fi. Si les preguntes son váries, curtes y mès que mès començades ab les paraules: *ahont, qui, quiña, què, còm*, s' escriu sòls al fi, v. gr. *Sènç grácia ¿còm te salvarás? ahont será 'l mèrit? quin prèmi se 't deurá?*

Nòta d' admiració

S' escriu en les exclamacions, pasmes, ponderacions y ènfasis, seguint les regles de l' interrogant, v. gr. *¡Ay de mí! Oh cèls, què vèig! Apártat, infeliç!*

Parèntesis

Quant s' interromp un períodus per introduhir un incís esplicatiu d' alguna estensió y pòch lligat ab lo que s' está dihent, s' inclòu dit incís èntre parèntesis, v. gr. *Parèntesis (de les paraules gregues* παρά, ἐν, θέσις) *vòl dir introducció, intercalació.*

No convé recarregar de parèntesis les cláusules, puig entrebanquen la lectura, y molt sovint fins la circulació del sentit.

Comètes

Les paraules notables, o que 's copien literalment d' altres, s' inclòuen èntre comètes, posant aquèstes al principi de cada ralla, y ab mès frequència al principi y fi sòlament del copiat. (Vèjas los exemples del nombre 1.er de la coma, pl. 472).

Clau

Servèx per abraçar váries partides d' un compte, varis membres d' un quadro sinòptich, etc. que tenen alguna còsa en que tots convenen. Així podrá abraçar totes les invocacions de la lletanía, que convenen en la metèixa deprecació. (Véjas exemples en les pls. 108 y 117).

Dièresis

S' escriu:

1.er En pròsa sobre la *u* de *que, gue, gui*, quant haja de sentirse, v. gr. *qüestió, esgüella, argüir.....*

2.ón En poesia per separar les vocals d' un diptonch, a fi de donar una sílaba mès al vèrs.

Guió menor, major y doble

El guió menor s' escriu a fi de ralla per indicar que 'l mot se continua en l' altra; y també per separar els components que al juntarse no han sufèrt cambi, v. gr. *para-sòl, para-pluges, para-llamps.*

El major s' escriu:

1.er En els diálechs per separar les paraules dels interlocutors, v. gr. *Pau, contèunos una rondalla.— Si les que jò sé son mès velles que 'ls camins.—No impòrta. Espliquèu aquèlla de l' Estèla de la Balar y després la de la gèrra de la mèl.*

2.ón Per separar cláusules que deurien estar separades ab punt y a cap, v. gr. *Ortografia es el conjunt...—L' Ortografia 's dividèx...*

3.er Ab molta frequència en llòch del parèntesis, v. gr. *Els espanyols — no sempre havien de portar el jòu sarrahí — acaben el podèr de la mitja lluna sobre les muralles de Granada. — Lo catalá — malament reputat per alguns còm dialècte — es una llèngua perfeta; be que pòch estudiada y mirada ab desdèny per sos rivals.*

Lo guió doble s' escriu en les còpies per indicar que en l' original hi ha punt y a cap.

Punts suspensius, o ralla de punts

S' escriuen per indicar que 's calla allò que 's deuria o podria espressar.

1.er En relleu del *etc.* en les cites d' exemples, còm s' haurá vist sovint en aquèsta òbra.

2.ón Quant ja començada una espressió, determinèm no acabarla, o es interrompuda per l' interlocutor, v. gr. *Avuy lo Sr. Mèstre... mès val que no ho diga. — Lo que ets tu... — Calla, garlayre, que ja 't vèig venir.*

3.er Per amenaçar, v. gr. *Si 't sèmbla ray...*

4.art Per indicar que mentres pronuncièm l' espressió, rumièm o 'ns determinèm, v. gr. *Fa que no m' han preguntat la lliçó... tretze dies.— Son a cinch cèntims... pésemen três lliures.*

5.nt Per indicar que 's deixa part d' una cita, v. gr.

«Angelets devallan
á ferli l' amor,
. . . .
. . . .
angelets hermosos,
féumela á mí y tot.» (Verdaguer).

6.è En els epígrames o composicions xistoses davant d' aquèlles paraules que han de causar sorprèsa, v. gr.:

«Veniu, companys, jo vos juro
Que bons ratos passarem
Rientnos de lo risible,
Que no es pòch en nostre temps;
Y agotada la materia
(Que inagotable jo crech)
Per sò seguirem impávidos...
L 'un de l' altre nos riurem.» (Estorch).

7.è També s' escriuen al fi d' una cláusula complèta per indicar temor o dupte, v. gr. *Está mal; morirá...*

Manèta

Indica interès y utilitat especial en allò que senyala. (V. la Bíblia del V. P. Claròt).

Paragraf y Calderó

Servèixen per indicar y distingir els diferents articles o membres d' un escrit. Son de pòch us; sobretot el calderó. (V. el Breviari romá).

Asterisch

Servia per cridar l' atenció sobre una nòta que 's posava al pèu o al marge de l' escrit. Avuy quasi sempre servèixen per això les llètres de l' Abecé o les xifres.

Actualment servèx per dividir els versèts dels Salms y per altres usos segons la voluntat de l' escriptor; còm per senyalar l' essencial d' una òbra o els punts ahont se trovarán les respòstes a un programa, etc.

ADVERTÈNCIA

Per conclusió d' aquèsta segona part posèm aquèstes interessants paraules de Salvá: «Infiérese de estos ejemplos que la más ó menos pausa que ponemos en la oración para dar buen sentido á sus partes y la necesidad de tomar aliento, guían mejor para la recta puntuación que el conocimiento gramatical de los miembros del período. Por esto tengo la costumbre, y me atreveré á aconsejarla, de leer en voz alta lo que deseo puntuar con toda exactitud.»

APÈNDIX

Accent en les paraules gregues

Vocalem græci græca dant lege latinis. Aquèixa regla que 'ls prosodistes apliquen a la quantitat, dèu també aplicarse a l' accent, de manera que 'ls llatins al pèndre paraules gregues les pronunciaren accentuades còm en grech, vg. *María*, *armonía*, *analogía*, *hiperdulía*, *eucaristía*, apesar de resultar vocal davant de vocal. Podèm assegurar aquèixa pronunciació, 1.er En el fet d' havèrla conservada aixís totes les nacions nòvollatines; 2.on En que aquèixa accentuació en mots grechs la devien pèndre 'ls llatins en altres paraules semblants per necessitat de la quantitat, vg. en *idolatría*, *Samaría*, de εἰδωλολατρεία, Σαμαρεία; y 3.er En que 'ls sabis a qui pertanyen aquèixes vèus cultes, son sempre servils y 's prisarien de pronunciarles a la grega. Ben sovint conservaren als mots grechs la pròpia declinació.

Aquèsta 3.ª rahó pròba que també degueren pronunciar esdrúixoles les paraules gregues que ho eren, còm *epígramma*, *metamòrphosis*, *apothéosis*, *cyclope*, *míope*, de ἐπίγραμμα, μεταμόρφωσις, ἀποθέωσις, κύκλωψ, ωπος, μύωψ, ωπος, etc., puig per altra part era pròu natural als llatins l' us de mots esdrúixols. Així pronunciaren els mots grechs els clássichs mentres conegueren el grech y s' inspiraren en èll. Però últimament vingueren els clássichs definidors, confonedors de l' accent y la quantitat y feren tornar al pòble tarumba fentlo anar de *Kilógramo*, *telégrama* a *Kilogramo*, *telegrama*, y pronunciant en llatí *theológia*, *philosóphia*, en llòch de *theología*, *philosophía*, etcètera, còm ha dit sempre la sana tradició.

Els sabis, donchs, dèuen atenirse a l' accentuació grega, mènos en aquèlles vèus que 'l pòble ja ha desaccentuat, còm *iglèsia*, *blasfèmia*, *història*, *comònia*, *simfònia* o *simfòyna* (instrument musical de cer que 's tòca a frèch de les dents), *Eulária*, *Eucarístia*, *epidèmia*, etc., de ἐκκλεσία, βλασφημία, ἱστορία, κοινονία, συμφωνία, Εὐλαλία, Εὐχαριστία, ἐπιδημία.

Hèm escrit això dirèctament pel castellá, y conclohèm que 'l sabis no pòden pas variar l' accentuació grega. Donchs, en tots aquèlls mots que 'l pòble may usa còm *monogamia*, *neuralgia*, *hipertrofia*, res els costaria als sabis tornar al bòn camí llegint *monogamía*, *neuralgía*, *hipertrofía*, etc. Aquèixos altres que 'l pòble mastèga sèuç entendre, vg. *democracia*, *aristocracia*, *burocracia*, dèuen també tornar a *democracía*, *aristocracía*, *burocracía*, còm son en grech y en Itália, França y Alemánia.

Abreviatures mès usades

Advertim: 1.er No dèuen usarse abreviatures que no sien molt clares y ademès admèses per l' us.—2.ón Perxò no pòden abreviarse els nòms de pòbles y de casa, ni 'ls monosílaps en general.—3.er L' abreviatura singular repetida fa 'l plural: *m. s.* y *mm. ss. manuscrit* y *manuscrits*.

A.	*Aprobat* en examen
a.	*área.*
AA.	*autors o Altèses.*
Abs. gen.	*Absolució general.*
A. C.	*Any de Crist.*
A. C. S. o a. C. s.	*Al Cèl sia.*
Adm.ó	*Administració.*
Admor.	*Administrador.*
A. M. D. G.	*ad majorem Dei gloriam*
Afm.	*Afectíssim.*
A. P.	*Anima Purgatorii.*
Aña.	*Antífona.*
Apch. Apca.	*Apostòlich, apostòlica.*
Ap. o Apòst.	*Apòstol.*
Art.	*Article.*
B. V.	*Bene visum* (ben vist).
B.	*Beat, o Bò* en examen.
B. L. M. o b. l. m.	*Besa les mans.*
B. E. P. o b. e. p.	*Besa els pèus.*
Bm. P.	*Beatíssim Pare.*
Cap.	*Capítol.*
Capp.á	*Capellá.*
Cf.	*Confessor; cónfer* o *compara.*
Conv.nt	*Convenient.*
D.	*Dòn.*
D.a	*Dòna.*
D. E. P.	*Descanse en pau.*
D. l. h. p. o D. L. H. P.	*Deu l' haja perdonat*
Dr.	*Doctor.*
DD.	*Doctors.*

E.	*Est* (llevant).
E. M.	*Estat major.*
E. M. G.	*Estat major general.*
Em.ª	*Eminència.*
Emm.	*Eminentíssim.*
Emma.	*Eminentíssima.*
etc., o &	*etcètera* (y demès).
Exc.ª	*Excel·lència.*
Exc.ma	*Excel-lentíssima.*
Excm.	*Excel·lentíssim.*
Fr.	*Fra* (frare).
Fndr.	*Fundador.*
Genl. o Gral.	*General.*
Gov. ecclich.	*Govèrn eclesiástich.*
ib.	*ibídem* (allí metèx).
id.	*ídem* (lo metèx).
Ill.e	*Il-lustre.*
Illm.	*Il-lustríssim.*
Illma.	*Il-lustríssima.*
I. P.	*Indulgència Plenária.*
it.	*ítem* (axí metèx).
in C. J.	*in Corde Jesu* (en el Còr de Jesús).
Jhs.	*Jesús.*
J. C.	*Jesucrist.*
L. S.	*Locus sigilli* (llòch del segell).
Llic.	*Llicenciat.*
M.	*Mitjá* en examen.
M.ª	*Maria.*
Mn.	*Mossèn.*
mr.	*Mártir* o *martri.*
M. P. S.	*Molt poderós senyor.*
ms. as.	*molts anys.*
N.	*Nòrt,* o *Notable* en examen.
N. B.	*Nota bene* (cal notar).
N.º	*número* o *nombre.*
N. S.	*Nòstre Senyor.*
N. S. J. C.	*Nòstre Senyor Jesucrist.*
N.ª S.ª	*Nòstra Senyora.*
O.	*Oèst* (ponent o occident).
P.	*Papa* o *Pare.*
P. A.	*per ausència.*
Pbre.	*Prebere.*
P. D.	*Postdata* (ab data atraçada).
pág.	*página.*

pl.	*plana* de llibre.
P. O.	*Per ordre.*
P. P.	*Pòrts pagats,* o *per podèrs.*
p. ex.	*per exemple.*
P. M.	*Pare Mèstre.*
Prov.or	*Provisor.*
P. S.	*Postscriptum* (postdata).
Q. B. S. M. o q. b. s. m.	*que besa ses mans.*
Q. B. S. P. o q. b. s. p.	*que besa sos pèus.*
Q. D. G. o q. D. g.	*Que Deu guart.*
q. d. g. g.	*que de glòria gose.*
R/.	*responsòri.*
R. I. P.	*Requiescat in pace.*
R.	*Reprobat* en examen.
r.	*riu* en Geografia.
R. P. M.	*Reverent Pare Mèstre.*
Rdm.	*Reverendíssim.*
Rdm. P. Gral.	*Reverendíssim Pare general.*
Rnt.	*Reverent.*
R. D.	*Real decrèt.*
R. O.	*Real ordre.*
St. Sta.	*Sant, Santa.*
Sr. Sra.	*Senyor, Senyora.*
S. A.	*Sa Altèsa.*
S. A. I.	*Sa Altèsa Imperial.*
S. A. R.	*Sa Altèsa Real.*
S. A. S.	*Sa Altèsa Sereníssima.*
S. C. M.	*Sacra Catòlica Magestat.*
S. C. C. R. M.	*Sacra Cesárea Catòlica Real* [*Magestat.*
S. D. M.	*Sa Divina Magestat.*
S. M.	*Sa Magestat.*
S. M. F.	*Sa Magestat Fidelíssima.*
S. M. B.	*Sa Magestat Británica.*
SSm.	*Santíssim.*
SSm. P.	*Santíssim Pare.*
s. c.	*sa casa.*
s. e. o. o.	*salvo error o omissió.*
Secri.	*Secretari.*
Secria.	*Secretaria.*
Serm. Serma.	*Sereníssim, Sereníssima.*
S. N.	*Servèy nacional.*
S. N. L.	*Servèy nacional literari.*
S. N. E.	*Servèy nacional eclesiástich.*

S. E.	*Sèrvey eclesiástich.*
S. V.	*Sede vacante.*
SS. PP.	*Sants Pares.*
S. R. M.	*Sa real Magestat.*
Sup.r	*Superior.*
S. S.	*Sa Santedat.*
SS. AA.	*Ses Altèses.*
SS. MM.	*Ses Magestats.*
S. S. S.	*son segur servidor.*
V. S. S.	*vòstre segur servidor.*
tít.	*títol.*
t.	*tomo.*
V.	*Vostè, Venerable, Vide.*
V. S.	*Vòstra Senyoria.*
V. S. I.	*Vòstra Senyoria Il-lustríssima.*
℣.	*Versicle.*
V. A.	*Vòstra Altèsa.*
V. A. R.	*Vòstra Altèsa Real.*
V. E.	*Vosència* o *Vòstra Excel-lència.*
Vic. Gral.	*Vicari General.*
vg. v. g. o v. gr.	*verbigrácia* (per exemple).
V. M.	*Vòstra Magestat.*
V. P.	*Vòstra Paternitat.*
V. R.	*Vòstra Reverència.*

Taula de matèries

	Planes.
Pròlech	v
Introducció (V. el sumari pl. VII)	VII a LXIV

ETIMOLOGIA

Definició y divisió 1

PRIMERA PART.—Etimologia general

CAPÍTOL PRIMER.—Etimologia general llatí-catalana

§ 1.—Preliminar sobre la formació de l' abecé . . . 3
» 2.—Fònt de la llèngua catalana 6
» 3.—Pas de les vocals y diptonchs llatins al català . . 8
» 4.—Pas de les consonants llatines al català . . . 9
» 5.—Arrèl y afix 13
» 6.—Pas dels prefixs llatins al català 14
» 7.—Pas dels sufixs llatins al català 15

CAPÍTOL SEGÓN.—Etimologia general catalana

§ 1.—Vocals y diptonchs catalans 19
» 2.—Consonants catalanes 20
» 3.—Defènsa de la *h* 21
» 4.—Defènsa de la *ch* final 24
» 5.—Formació de la *ll* 25
» 6.—Formació de l' *ny* 26
» 7.—Formació del *x* paladial 27
» 8.—Formació de la *g* paladial 30
» 9.—Formació de la *z* catalana 33
» 10.—Prefixs catalans 34
» 11.—Distinció del sufix en el nòm 37
» 12.—Sufixs verbals 45
» 13.—Llèys de sufixació 47

SEGONA PART.—Etimologia particular

CAPÍTOL PRIMER.—Del nòm

§ 1.—Etimologia del número 49
» 2.—Pas del gènre llatí al català 52
» 3.—El gènre en els adgectius 56
» 4.—Graus de l' adgectiu 57
» 5.—Etimologia dels pronòms demostratius . . . 59
» 6.—Demostratius catalans 60
» 7.—Article o demostratiu remís 62

Planes.

§ 8.—Declinació dels pronòms demostratius 64
» 9.—Etimologia dels pronòms personals y possessius . 65
» 10.—Declinació dels personals 66
Quadro dels possessius 67
» 11.—Pronòms interrogatius 68
» 12.—Pronòms relatius 70
» 13.—Pronòms y adgectius indefinits 72
» 14.—Demostratiu general 74
» 15.—Numerals 76

CAPÍTOL SEGÓN.—Del vèrp

§ 1.—Preliminar de nocions 78
» 2.—Formació de les conjugacions 82
Primera conjugació 84
Segona conjugació 86
Tercera conjugació 88
» 3.—Vèrp irregular 90
Primera classe: vèrps en *xer* 91
Segona classe: vèrps en *ure* 93
Tercera classe: vèrps llenguals. 98
» 4.—Vèrp defectiu 103
Ser o *ésser* 105
» 5.—Vèrps aussiliars catalans 106
Etimologia de l' aussiliar *vay* o *vaig*. . . . 110

CAPÍTOL TERCER.—De l' advèrbi

Advèrbis de preguntar, duptar y negar . . . 112
» d' afirmar, desitjar y de quantitat . . 113
» de llòch 114
» de temps 119
» de mòdo 120

CAPÍTOL QUART.—De la preposició

§ 1.—Coneixement de les preposicions. 122
» 2.—Etimologia de *ab* 124

CAPÍTOL QUINT.—De la conjunció

§ 1.—Coneixement de les conjuncions 126
» 2.—Coneixement de les partícules 127

CAPÍTOL SISÈ.—De l' intergecció 128

SINTAXIS

PRIMERA PART.—De la concordáncia

CAPÍTOL PRIMER.—Concordáncia nominal

§ 1.—Ordre de colocació de les pars en la concordáncia nominal 135
» 2.—Regles de la concordáncia nominal 137

CAPÍTOL SEGÓN. Concordáncia verbal

Planes.

§ 1.—Preliminar de la concordáncia verbal. 139
Qüestió prèvia sobre 'l terme dirècte . . . 139
» 2.—Regles generals de la concordáncia verbal . . 143
» 3.—Oracions sustantives o de *ser*. 145
» 4.—Oracions actives 147
» 5.—Oracions de vèrp intransitiu o nèutre . . . 148
» 6.—Oracions reflexives. 150
» 7.—Oracions recíproques o mútués. 151
» 8.—Oracions de vèrps tèrcipersonals 151
» 9.—Oracions compòstes (d' infinitiu) 153
» 10.—Oracions de gerundi 155
» 11.—Oracions de relatiu 156
» 12.—Oracions de partícula 158

SEGONA PART.—Us de les parts de l' oració

§ Preliminar. — Repetició de paraules 163

CAPÍTOL PRIMER.—Us del nòm

§ 1.—Us de l' article. 165
» 2.—Us del nòm sustantiu 169
» 3.—Us del nòm adgectiu 172
» 4.—Graus de l' adgectiu 175

CAPÍTOL SEGÓN. — Us del pronòm

§ 1.—Us dels pronòms personals 182
» 2.—Us dels pronòms possessius. 189
» 3.—Us dels pronòms demostratius 192
» 4.—Us dels pronòms interrogatius y admiratius. . 196
» 5.—Us del pronòm relatiu 199
» 6.—Us dels pronòms y adgectius indefinits . . . 203
» 7.—Us del demostratiu general. 210
» 8.—Us dels adgectius numerals. 215

CAPÍTOL TERCER. — De l' us del vèrp

§ 1.—Us y equivalència dels mòdos finits y dels temps. 219
» 2.—Us de l' infinitiu 227
» 3.—Us del gerundi y del participi de Present o actiu. 229
» 4.—Us del participi de Pretèrit o passat. . . . 232
» 5.—Afixació del vèrp 234

CAPÍTOL QUART. — Us de l' advèrbi

Advèrbis de preguntar, duptar, afirmar y negar 241
Advèrbis de desitjar . . . . : 244
Advèrbis de quantitat 245
Advèrbis de llòch 246
Advèrbis de temps 247
Advèrbis de mòdo 248

CAPÍTOL QUINT. — Us de les preposicions

Planes.

§ 1.—Preliminar. 249
» 2.—Distinció èntre preposicions y llètres eufòniques. 250
Eufònica *a* 250
Eufònica *en*, *ne* o *n* 252
Eufònica *d* 253
» 3.—Us de la preposició *a* 254
» 4.—Us de la preposició *en* 259
» 5.—Us de la preposició *ab* 265
» 6.—Us de la preposició *per*. 269
» 7.—Us de la preposició *de* 272
» 8.—Us de les preposicions en el règim circunstancial 285
Llòch 285
Temps 287
Mòdo 291
Causa 292
Distáncia 295
Part y dimensió 296
Prèu 297

CAPÍTOL SISÈ. — Us de la conjunció

§ 1.—Us de les conjuncions 299
» 2.—Us de les partícules 302
Partícula *si* 304
Partícula *si no* 305
Partícula *donchs* 306
Partícula *encara que* 307
Partícula *còm* 308

CAPÍTOL SETÈ. — De l' us de l' intergecció

CAPÍTOL VUYTÈ. — De les figures y vicis de locució

§ 1.—Figures de locució. 313
» 2.—Vicis de locució. 315

APÈNDIX. — Alteracions de la paraula

Adició 321
Supressió 334
Simple cambi 337
Origen de la llèngua en general 350
Alteració morfològica de la paraula 380

ORTOLOGIA

Lectura de les vocals 393
Lectura dels diptonchs. 396
Lectura de les consonants 397

PROSÒDIA

	Planes.
Timbre y tò	406
Intensitat o accent	411
Sílaba dominant	412
Duració o quantitat	417

ORTOGRAFIA

PRIMERA PART.—De l' us de les llètres

§ 1.—Preliminar, o consideracions generals	420
» 2.—Regles generals	422
» 3.—Us de les llètres majúscoles	424
» 4.—Llètres vocals d' us equivocable	426
» 5.—Consonants d' us equivocable	441

SEGONA PART.—Notes ortogràfiques

Accent	463
Vírgula o apostròf	468
Coma	472
Punt y coma	473
Dos punts	474
Punt final—interrogant—admiratiu y parèntesis	475
Comètes—Clau—Dièresis y Guió	476
Punts suspensius	477
Manèta—Paragraf—Calderó y Asterisch	478
Apèndix.—Accent en les paraules gregues	479
Abreviatures mès usades	481

Taula de qüestions mès debatudes

Planes.

Formació de l' abecé y divisió de les llètres 3
Ortografia de la *b*, *d* y *g* en sílaba invèrsa, llèys 9.ª y 10.ª . 8 y 10
Compte de diptonchs y sílabes . . . . . 19, 20 y 396
Etimologia y us de la *ç* y *c* . . . . . . 20 y 453 a 459
Defènsa de la *h* 21
Defènsa de la *ch* 24
Formació y ortografia de les paladials *ll*, *ny*, *x* y *g* . 25 a 33
Formació de la *z* 33
Plural en *es* . . . . 50 y 427
Etimologia de l' auxiliar *vay* o *vaig* 110
Etimologia de la preposició *ab* 124
¿El terme dirècte durá preposició? 139
El pronòm de 3.ª persona ¿quin es? . . . . 65, 66 y 186
¿Hi ha en catalá y en castellá gènre nèutre? . . 52 y 64
Distinció èntre l' acusatiu local y 'l de complement dirècte 140
Us del demostratiu general *hi*, *en*. . . . . . 74 y 210
Se combat l' enisme, el yotisme y en general l' agascoнament del catalá . . . . . . 214, 251, 252 y 427
Afixació del vèrp . . . . 234 a 240
Us diferent de les preposicions *a* y *en* ab llòch . 261 a 264
Distinció de *en* y *ab* en l' us 264
¿Dèu escríures la *e* davant de *s* impura llatina? . . 324
Qüestió sobre l' eufònica del Subjuntiu 327
Qüestió sobre escriure *a* o *e* y *o* o *u* átones en mots llatins 339
Qüestió sobre la metátesis 344
Qüestió sobre l' ortografia de la *y* conjunció . . . 439
Qüestió sobre l' ortografia de la *y* semiconsonant . . 440
Qüestió sobre la necessitat de l' accent grave . . . 464
Qüestió sobre l' accentuació 467

Taula alfabètica de matèries

A

A, formació, 3; eufònica, 250; preposició, 122 y 254; prefixa, 321; paragògica, 327; suprimida, 334; cambiada, 338; ortologiá, 394; ortografia, *a* o *e* tòniques, 430; *a* o *e* átones, 427.
Abecé, formació, 3 y 351; continuitat y fusió de sos elements, 5.
Accent, prosòdich, 6 y 414; causa y etimologia de l' accent, 414 y 416; accent gràfich, 463.
Adgectiu, gènre, 56; graus, 57 y 175; colocació, 136; us, 172.
Adició de llètres, 321.
Advèrbis, cardinals y ordinals, 77; definició y divisió, 112; de preguntar, duptar, negar, afirmar, desitjar, quantitat, 112, y 113; de llòch, 114 a 119; de temps, 119; de mòdo, 120; us, 241 a 248.
Afèresis, 334.
Afix, definició y divisió, 13; afixació del vèrp, 234 y 348.
Agudes (paraules), 463.
Anacolut, 313.
Anar (defectiu), 104.
Anch y *anch que*, 120 y 307.
Apòcope, 334 y 336.
Apostròf o *vírgula*, 468: apostrofació, 235 y 248.
Armonia, 446.
Arrèl, definició, 13.
Article, definició, divisió y declinació, 62; us, 165; de tractament, 168; indefinit, 168.
Átona (llètra, sílaba o paraula sènç accent prosòdich ni escrit), 8, 394, 395.
Aumentatius (sufixs), 43 y 386.

B

B, formació, 3; anyadida, 321, 323, 325, 341 y 342: ortologia, 397; ortografia, 443.
Barbarisme, 315.
Brèus, o esdrúixoles, 463.

C

C, formació, 3; cambi, 10, 12 y 344; ortologia, 398: ortografia, 444.
Cacofonia, 316.
Cambi, de llètres, 321 y 337.
Cardinals, coneixement, 76; us, 215.
Casa, *can*, *cal* o *ca*, ab sustantius, 171.
Causa, mèdi, instrument, 292.
Còm, temporal, 308.
Coma, 472.
Comparatiu d' igualtat, inferioritat y superioritat, 57 y 177.
Composició, de paraules, 35 y 388.
Concordáncia, definició y divisió, 133; regles de la nominal, 137; concordáncia verbal, sos elements, 139; ses regles, 143; con-

cordáncia del participi en els temps compòsts, 144.
Conjugació, formació, 82; quadros, 84; gutural, 90.
Conjunció, classes, y principals de cada classe, 126 y 299.
Consonants, formació, 3; cambis, 9 a 13 y 340; lectura, 397; ortografia, 441.

Ç

Etimologia y us, 20 y 452; vocabulari de la Ç, 452.

Ch

Ch, defènsa, 24; lectura, 398; ortografia, 445.

D

D, formació, 3; cambi, 12 y 344; afegida, 322 y 325; lectura, 401; ortografia, 445.
Dar, defectiu, 103; suplèrt per *donar*, 97.
De o d, eufònica, 253; *de* preposició, etimologia, 122; us, 272 a 284.
Defectius (vèrps), 103.
Demostratius, etimologia, 59; catalans, 60; remís o article, 62; declinació, 64; demostratiu general, 74; us, 192.
Dentals (llètres), formació, 4; conversió en vocals, 9 y 19; palatinisació, 25 a 34; en els vèrps, 93; adició, 322 y 325; supressió, 335; cambi: 12, 341 y 342; lectura, 400; ortografia, 11, 445 y 452.
Derivació de paraules, 380.
Destemplança, 320.
Dimensió o mida, 296.
Diptonch, contracció, 9; formació, 19, 93 y 337; lectura, 396.
Distáncia, 295.

E

E, formació, 3; cambi, 338; afegida, 324; lectura, 394; ortografia, 426 y 431.
E o *a* tòniques en cèrts mots, 327; *e* o *a* átones, 426; *e* suprimida, 334.
Elipsis, 313
Ell, demostratiu, 66; personal de 2.ª persona, 186; de 3.ª, 193; *èll* determinant, 194.
En, *ne* o *n* eufònich, 214 y 252.
En preposició, 259; distinció de l' us de *en* y *a*, 261 a 264; distinció de *ab*, 268.
Enálage, 313
Epèntesis, 321 y 324.
Estar, 102; en oracions sustantives y diferènçia de *ser*, 146.
Etimologia, definició y divisió, 1.
Eufòniques (llètres), 14 y 250.

F

F, formació, 3; cambi, 344; afegida, 43 y 323; lectura, 401; ortografia, 443.
Fer, 106; equivalent a *ser*, 146.
Fonètica, definició, 2.
Fonologia, definició, 2.

G

G, formació, 3; y paladial catalana, 30; cambi, 12 y 341; afegida, 322 y 325; suprimida, 334; lectura, 398; ortografia, 30, 444 y 447.
Gènre, del sustantiu, 52; en l' adgectiu, 56.
Gerundi, oracions de, 155; formació y distinció del participi, 229 à 232.
Guió, us a fi de ralla. 432; en la afixació, 240.
Guturals, formació, 4; conversió en vocals, 9 y 19; palatinisació, 25 a 34; en els vèrps, 93; afegides, 325, y 326; cambi 341; lectura. 398; ortografia, 444.

H

H, formació, 1; refusió de guturals y dentals en èlla, 10; sa defènsa, 25; *h* en els vèrps guturals, 94; cambi. 341; lectura, 399; ortografia, 447.
Havèr, 97; significats, 98; còm aussiliar, 107.
Hi, demostratiu, 75 y 210; abús, 213 y 214; afix, 235 a 240.
Hipèrbaton, 314.
Ho, demostratiu, 49, 75 y 194; afix, 235 a 240.

I

I, formació, 3; influint en les paladials, 25 a 33; afegida, 327; cambi, 341; lectura, 394; ortografia, 438.
Indefinits (adgectius), 72; us d' èlls, 203.
Infix, què es, 14; infixs principals, 250.
Intensius, sos graus, 57; son us, 175.
Interrogatius, 68 y 196.
Intergecció, definició, divisió, exemples, 128; us, 309 a 313.
Irregulars (vèrps), 90 a 110; participis, 89 y 229.

J

J, formació, 3; cambi, 341; lectura, 399; ortografia, 30 a 33 y 447.

L

L, formació, 3; afegida, 326; cambiada en *u*, 342; lectura, 399; ortografia, 448.
Lahi, *lehi*, *lohi*, *lhi*, *li*, diferència, 238.

Ll

Ll, sa formació, 4; etimologia, 25; lectura, 339; ortografia, 449; ¿pòt llegirse per *y*? 449.
Llabials, formació, 4; conversió en vocals, 9 y 19; en els vèrps, 93; adició, 321, 323 y 324; cambi, 341; lectura, 397 y 400; ortografia, 441 a 443.
Llenguals, formació, 4; palatinisació. 25; vèrps llenguals, 98; adició, 322, 324 y 333; supressió, 336; cambi, 341 y 342; lectura, 399; ortografia, 448 a 451.

Llètres, formació, 3; (V. *Vocals*; V. *Consonants*).
Lleys, d' escurçament, de distinció, d' eufonia, 7.
Llòch, 240; advèrbis de, 114 a 119; regència del llòch, 285 a 287.
Llur, etimología y significat, 63; us, 189.

M

M, formació, 3; cambi, 13 y 342; afegida, 323 y 326; lectura, 401; ortografia, 450.
Majúscoles, us, 424.
Melodia, 416.
Moguda (llètra), 394.
Monotonia, 319.
Morfología, definició, 2.

N

N, formació, 3; no es nasal, 5; cau, 13; reaparèx, 47; afegida, 323, 326 y 333; lectura, 399; ortografia, 450.
Nòm, cassos y número, 49 y 427; gènre, 52; adgectiu, 56 y 172.
Nominatiu modal o atribut, 139 y 149.
Numerals, cardinals, ordinals, colectius, partitius, distributius, multiplicatius, 76 y 77; us, 215; en els comptes, 118.
Número del nòm, 49, 427 y 462.

Ny

Ny, formació, 4; etimología, 26; lectura, 399; ortografia, 450.

O

O, formació, 3; obèrta, tancada, y oscura o àtona, 395; etimología, 9, 409 y 392; afegida, 325 y 327; dèu caure, 432; cambi, 337 y 338; pòt escriures *o* o *u*, 431; lectura, 395; ortografia, 430 a 438.
Obscuritat (vici), 317.
Oracions sustantives, 145; actives, 147; de vèrp nèutre, 148; reflexives, 150; recíproques, 151; tèrcipersonals y d' Infinitiu, 153; de Gerundi, 155; de relatiu, 156; de vàries partícules, 158.
Ordinals, 76; us, 218.
Ordre de les parts de l' oració, 135.
Ortografia, definició, 2; son estudi, 420 a 484.
Ortología, definició, 2; son estudi, 393 a 406.

P

P, formació, 3; cambi, 10 y 342; afegida, 323 y 326; lectura, 400; ortografia, 11 y 443.
Paragòge, 321 y 327.
Part, 296.
Participis, irregulars, 89; de Present, 229; significat, us y equivalència del de Pretèrit, 232; sa concordància, 144 y 234.
Partícules, classes, 127; us, 302 a 308.
Per, us, 269; no pòt escriures *pera*, 251, 294 y 346.
Personals (pronòms), etimología, 65; declinació, 66; us, 182; afixs, 235.

Plana (paraula), 463.
Pleonasme, 313.
Pobrèsa de llenguatge, 319.
Possessius (adgectius), etimologia, 65; declinació, 67; colocació en l' oració, 136; us, 189.
Prefix, definició, 14; prefixs llatins passats al català, 14 y 388; prefixs catalans, 34 a 37; prefixs de nòms y vèrps, 388 a 391.
Preposició, ofici, quines son, us, 122; etimologia ib. y 124; vàries seguides, 249; distinció èntre èlles y les llètres eufòniques, 250.
Prèu, 276 y 297.

P

Pronòms demostratius, 59 a 65; personals, 66 y 182; possessius, 67 y 189; interrogatius, 68 y 196; relatius, 70 y 156.
Prosòdia, definició, 2; son estudi, 406 a 420.
Pròtesis, 321.
Puerilitat, 320.

Q

Q, formació, 3; cambi, 10; lectura, 401; ortografia, 444.
Qual, *que*, *qui*, us, 70, 71, 196 y 201.
Qualsevòl, 71 y 205.
Quant, *quanta*, 198 y 205.
Quantitat, de les sílabes, 417.
Què, interrogatiu, admiratiu, 196; *que*, partícula, 302.
Quiescent (llètra), 394.
Quin, *quina*, 71, 197, 202 a 204.

R

R, formació, 3; cambi, 342; afegida, 326 y 333; lectura, 403; ortografia, 451; dues *rr* a fi de ralla, 422.
Relatius, 70; oracions de, 156; us, 199.
Repetició de paraules, y son valor, 163.

S

S, formació, 3; cambi, 342; afegida, 333; lectura, 400; ortografia, 452; dues *ss* a fi de ralla, 422.
Ss, procedent de *rs*, 47, 3.er
Se, pronòm personal, 65; en oracions reflexives, recíproques y tèrcipersonals, 150; us, 186; *se* afix, 235 y seggs.
Ser, 105 y 108; us y significat, 145.
Si, afirmatiu, 242; condicional, 158 y 304; pronòm, 66 y 187; partícula, 304.
Significat etimològich y usual, 1.
Sílaba, 463, (2).
Silèpsis, 313.
Síncopa, 334 y 335.
Sintaxis, definició y divisió, 133.
Solecisme, 316.
Subgècte en la passiva, 144, 6.a y 152.
Sufix, definició, 14; sufixs llatí-catalans, 15; nominals, 381;

verbals, 387; distinció del sufix, 37 a 48; llèys de sufixació, 47; sufixs acompanyant el vèrp, 234 y seggs.
Supressió de llètres, 321 y 334.
Sustantiu, plural, 49; gènre, 52; origen, 169; defectiu de singular, 170; us, 170 a 172.

T

T, formació, 3; cambi, 10, 13 y 342; afegida, 322; lectura, 400; ortografia, 445.
Tant, tanta, 73, 208 y 209. *Tant* o *tan*, 446.
Temps en el vèrp, 80; còm se compta, 216 y 217; us dels temps del vèrp, 219; règim del temps, 287 a 291.
Terme dirècte e indirècte, 139; aquèll no prèn *a*, 139; ne prèn en quatre cassos, 141.
Timbre, 406.
Tò o *altura*, 406.
Tot, 207.
Tu, 65 y 184.

U

U, formació, 3; cambi, 341; etimologia, 9, 47, 93, 339 y 409, 342; lectura, 395; ortografia, 430. *U*, pronòm, 72.
Un, una, article, 62 y 168; pronòm, 184.

V

V, formació, 3; cambi, 13, 93 y 342; lectura, 397; ortografia, 443.
Vay o *vaig*, etimologia, 110.
Vèrp, definició y divisió, 78; sos accidents, 79; conjugació dels regulars, 84 a 90, irregular en *œer*, 91; en *ure*, 93; en *oldre aldre, ndre* y *nydre*, 99; vèrp gutural, 90.
Vocals, formació, 3; cambis, 338 y 408; adició, 321, 324 y 327; supressió, 334 y 335; lectura, 393; ortografia, 426 y seggs.
Vós, 66 y 185; *vos* afix, 235 y seggs.
Vosaltres, 66 y 186.
Vostè, 67 y 185.

X

X. formació, 4; etimologia, 27 y 343; lectura, 401; ortografia, 29 y 459.

Y

Y, formació, 3; etimologia, 8, 9, 25 a 33, 299, 327; lectura, 396; ortografia, 438.
Y, conjunció, 299.
Y fòra, 298.
Y tot, 207.

Z

Z, formació, 4; etimologia, 33; lectura, 401; ortografia, 452.
Zèugma, 314.

Taula alfabètica dels prefixs

a o ad. 388
ante . . . . ib.
anti. . . . . ib.
arque, arxi . . . . . . ib.
bene, ben . . . . ib.
bes, bis . . . . ib.
circum 389
com, con, co . . . . . ib.
contra, contro . . . . ib.
e, es . . . . ib.
em, en . . . . ib.
fòra. . . . . ib.
im, in . . . . ib.
inter . . . . ib.
intro . . . . ib.
mon o uni 390
per 389
post 389
pre . . . . ib.
pro . . . . ib.
proto . . . . ib.
re 390
retro . . . . ib.
semi o mig . . . . . . ib.
sobre . . . . ib.
sota, sot, sots, o so . ib.
sub, su, sug, sos, sus, su. . . . . ib.
super 391
trans, tras. 390
tris, tri . . . . ib.
ultra . . . . ib.
uni o mono . . . . . . ib.
Veç o vi . . . . ib.

Taula alfabètica dels sufixs

A

á 16
aca, ach. 40
ach, acus 17
aç, aça. 44
açar 386
ada 41
ago 16
al, alis 15
all 41
alla 381
am 42
ana 384
ança. 382
anch. 40
ando 384
ant 382
anus, ana 16
any 384
ar, aris . . . . . . 15 y 45
ari, arius . . . . ib.
aria . . . . ib.
atge 16
ayna 384
ayre 15

B

bella 17
ber 16
bilis. 17
ble . . . . ib.
bre 16
bri 17
brium . . . . ib.
bulus . . . . ib.

C

cida. 18
cini, cinium 16
cle 18
cre, crum 17
culus 18

E

è 16
ech 384
èda 16
egar 46
egaçar . . . . ib.
eig 30
eja . . . . ib.
ejar. 46
el, elis 15
ell, ellus. 18
ena, enus 16
ench 40

èny 132
èr 15
eria. 383
ès. 40
èsa 23
esch, èsca. 39
essa 40
estre 385
et, etum. 18
ét, èta. 44
eume 385

F

fer 16
fici, ficium. 18
fich, ficus . . . . ib.

G

gena, gne 61

I

í, ina 16
i 382
ia. 23
ic, o ig 384
ich 39
iç, iça . . . . ib.
il, illus 18
ím 42
iny, inya 45
inyejar 387
ió. 16
is, issa 38
isar 387
isme 382
issim 58
ista 42
itar 387
iu. 384

M

m. 17
men, ment . . . . ib.
mentum, ... 17
mòni, mónia. . . . . . ib.

O

ó 16
òç 385
ol. 394
olar. 387
olent 385
olí, olina 44
olir 387
on, ona 16
òni, ònia. 17
or, ori, oria 15
orium, orius. . . . . . ib.
ori, oria. 386
òt, óta 44
otar, otejar 46

P

per. 16

T

tat, tut 18
tre, trum 17

U

ú 16
ucus . . . . ib.
uca, uga . . . . ib.
uch 40
ud, ut. 18
ufar. 387
um 42
uncle, unculus. 18
ura 387
urar. 382
uria. 43

V

vol, volus 18

Taula d' errades

Plana.	Ralla.	Diu.	Dèu dir.
1	4	*duhen*	*duuen*
4	15	a n' els... al obrirse	en els... a l' obrirse
6	5	Ζεός	Ζεὐς
6	15	rapidès	rapidèsa
7	7	nels (1)	en els
7	17	dèu de respectar	dèu respectar
9	16	col-legi (2)	col-lègi
15	15	*olicinarium*	*ilicinarium*
16	17	ago (3)	
21	7	*quotia,*	*calce* (V. p. 457)
23	11	y al fí	y a la fi (V. p. 55)
24	29	façan	facen
26	13	simultáneament	simultániament
29	18	generador	generadora
30	1	*x* final es paladial (4)	
30	29	ampurdanés	empordanès
31	21	ballugadís (5)	vallugadís
»	32	com ençavaja	començava ja
»	34	tastades	taçtades
33	24	ol(e)cina	ilicina
35	11	*pa-i-vèure*	*pa-i-bèure*

(1) Tots els *nel*, *nels*, *nela*, *neles* fòra dels teòrichs dónense per corregits en *en el*, *en els*, *en la*, *en les*. (V. pl. 346).

(2) Deurán perdonarse mès de quatre descuyts en l' us de aquèixos accents graves.

(3) Les 6 ralles de *ago* a *uca* caygueren aquí per descuyt de compaginació. Pertanyen a *ago* de la pl. 17.

(4) Dèuen exceptuarse *complèx*, *reflèx*, *fix* y sos compòstos y altres mots cults, còm *índex*, *còdex*, *apèndix*.

(5) *Vallugadís*, de *vallugar*, de *vallar*, de *vallare*, fer cèrcol, corranda o vall.

Plana.	Ralla.	Diu.	Deu dir.
35	20	*barba-ròs, ceya-ròs*	*barba-rós, cèya-rós*
»	29	*estrènya-caps*	*estrènye-caps*
38	26	*esquerip*	*esguerip*
39	4	cony-iç	cany-iç
40	5	rench, llènca } (1)	
40	32	San-uy, Lles-suy } (1)	
41	20	cavanulla de cava	cabanulla de capanna
44	nòta	Tal vòlta aquèx *òt* (2)	
45	nòta 1	Es tal vòlta de *egeo* (3)	
46	11	barr-ej-ar	será millor de *variejar,* [*varriejar, varrejar?*
51	12	ròstos, llestos, etc. (4)	
51	30	a sos tretze	en sos tretze
53	19	*Monsjovis*	*Monsjovicus*
»	20	*Monscunens* (5)	
55	13	aventhi	havènthi
62	8	§ 6	§ 7
72	10	sanch feniça	sanch semita
75	4	no podia significar [moviment (6)	
82	2	confosió (7)	confusió
83	16	cumplir	complir
89	19	*llus, llu, lluhen*	*lluus, luu, lluuen*
90	5	absòrt	apsòrpt
98	8	*Vèure*... no té Im- [peratiu (8)	

(1) No son de formació en *uy;* y en *rènch*, etc. la *n* es epentètica.

(2 y 3) Aquèx *et* pòt ser el cambi gascó de *ell*, *ellus*, en *et*, V. Introd. pl. XL), y 'l metèx l' *ot* será 'l cambi en *òt* de *òl*, per la metèixa influència gascona.

(4) Ara preferim que 's fessen sènç eufònica: *ròsts*, *lleçts*.

(5) Será millor *Mont-gor* de *mons* y *or* de ὄρος, montanya.

(6) L' *hi* no pòt indicar moviment *de hont*, però sí moviment *a hont: No 'n vinch; hi vaig*. (V. pl. 213).

(7) Dèuen corregirse *confosió*, *moltiplicar* (pl. 218) per *confusió*, *multiplicar* (V. pl. 389), y *surtir* per *sortir* y *cullir* per *collir*.

(8) *Vèure* significant *mirar*, té Imperatiu: *Vèç*, *veyèu;* y *vèt*, *vèus*, davant de *ho* y *aquí*, *ací*, *allí*, *allá*.

Plana.	Ralla.	Diu.	Deu dir.
100	10	quina *u* dèu (1).	
101	22	*Puguí* (2).	
102	2	*sapigués, capigués* (3).	
109	3	tèsta	testa
110	22	amar=he	amar-he
113	29	tast, de *testari*	taçt, de *tactare*
118	21	*bax*, de bassus (4).	
120	15	*y ara*	y *ara*
125	32	si no un capritxo (5)	sinó un caprig
130	30	candidès	candidèsa
132	18	*aixarit* (6).	
132	20	Es de *ango*	Es de *genus* (V. pl. 384)
134	18	herotisme	erotisme
134	23	El cas fòu	El cas fou
145	3	còm amich	còm a amich
146	24	llest... llest	lleçt... lleçt
147	1	gobernar	governar
156	11	m' en	me 'n
159	30	Tot hòra	Tota hòra
166	30	La-Vedella	La-Vadella
188	31	intuarme, intues	entuarme, entues
200	24	tempanell (7)	tampanell
202	21	(aquèlla)	(aquèll a)
205	29	Mira si ha	Mira si hi ha
208	5	no verdèja	ne verdèja
»	13	en congèx	encongèx
»	15	tòts... tòts... tòts...	tots

(1 y 2) La *u* de *Puch* y *vull*, dèu retornar a *o* en perdent l' accent: *Pogui, volgui; poguera, volguera, pogués, volgués, poguènt, volguènt* (millor *podènt, volènt*).

(3) També s' usa regular: *sabés, cabés, etc.*

(4) *Bax* o *baix* dèu venir de *abalçar* (de *ab*, negatiu y *alçar*, de *altum*), *abaiçar, abaixar* y després *baixar* y *baix*. Cf. *ab-astar* despenjar del cap de l' hasta.

(5) *Caprig*, de *caprigo*, de *capra, cabra*.

(6) ¿Es de *clarus* o de *exerectus* de *erigo, alçar?*

(7) De *tampa*, de *tapar*.

Plana.	Ralla.	Diu.	Deu dir.
220	26	No 't frisses	No 't frices
225	27	faré cabal (1)	
232	4	dient	dihent
234	2	asecar	assecar (V. pl. 424)
253	33	cap referència (2)	
2F6	30	atiar	atihar
273	11	orige	origen
277	5	Alicant	Alacant
280	27	llivertat	llibertat
308	18	senyor Bullèna	senyor Bulbèna
316	4	del piamontès (3)	
322	3	*argelaga* (4)	
323	34	*sala* (5)	
325	32	*conreuar* (6)	
346	19	*la ira 'd Giandouja* (7)	*la lira, etc*
361	14	angèrra	gèrra
369	27	de σκεπάω, etc. (8)	
388	2	ment (9)	

(1) Dirá *cabal* si ve de *cap al* (de aliud), y *cabalt* si ve de *cap altre;* cf. *no ferne cap altre, no ferne cap altre estat* y *no ferne altre estat.*

(2) Aclarim la cláusula: Cambiar d' hostatge no fa referència a altra persona; cambiar l' hostatge fa referència a altra persona ab qui 's fa 'l cambi; cambiar de pensament y cambiar el pensament son una dobla regència de cambiar, y *el pensament* se referèx a un pensament mès determinat y conegut; però no sempre a una resolució còm *cambiar de pensament.*

(3) Dèu afegirshi: del gascó o llenguadociá.

(4 y 5) ¿Serán dos mots baschs? *sala*, mas o casa de camp; y *argelaga*, de *ariaga* (cf. *aliaga*).

(6) *Conreuar* de *colreuar*, de *colere*, perxò 'l *con* no es pre fix.

(7) *Giandouja* (Joán de l' olla) personificació llegendária de Turín, capital del Piemont.

(8) Mès segur es durla còm diminutiu de גַּף (gaf o gap, el dors o esquèna) y *s* prostètica.

(9) Vòl la Acadèmia castellana dur aquèx *ment* adverbiant de *mente*, ánima, intel·ligència, etc. Donchs, a mès de que no es apli-

Plana.	Ralla.	Diu.	Deu dir.
390	3	*retrospetiu*	*retrospectiu*
396	8 y 32	(1)	
410	14	tonicidat	tonicitat
415	27	pesadès	pesadèsa
425	10	quan equivalen	quant equivalen
427	27	*cepat*... de *cèp* (2)	
432	15	a la *u* eufònica	a la *u* final
434	22	*Còig*	*coig*
434	28	*encuyn*	*encuny*
436	28	*mòtllo*	*mòtlle*
452	29	desprès de consonant (3)	
468	14	en refector	en un refector
468	33	Aprostròf	Apostròf

cable a tots els advèrbis, còm *temporalment*, *sècament*, *ricament*, *esplèndidament*, y tots els altres que no significuen maneres morals de l' hòme; dèu notarse que 'l llatí tenia pròu aquèx *ment* ab el significat mès ample de *portar* que li havèm senyalat (plana 17). Vèjas en *vehemens*, *clemens*, *monumentum*, de *veho*, χαλέω y *moneo*, que pòrta fòrça (*veho* y *vis*), invocabilitat, y recòrt o avís.

(1) Hi ha contradicció sobre la lectura de *ou* atònich. Estígas per la lectura de la ralla 32 còm a mès convenient.

(2) Tal vòlta será mès plausible dur *cepat* de *cibatus*, engreixat, cf. *encebar* o *encepar* una arma, *incibare*.

(3) Però desprès de consonant final sòlament se tròba *z* si es radical en la paraula, còm *èll brunz*, de *brunz-ir;* cas raríssim.

VICARIATO CAPITULAR

DE LA

DIÓCESIS DE BARCELONA

Por lo que á Nós toca, concedemos Nuestro permiso para publicarse el libro titulado: **Gramática Etimològica Catalana**, por el Dr. Don Mariano Grandía, Pbro., *mediante que de Nuestra orden ha sido examinado y no contiene, según la censura, cosa alguna contraria al dogma católico y á la sana moral. Imprímase esta licencia al principio ó final del libro, y entréguense dos ejemplares del mismo, rubricados por el Censor, en la Curia de Nuestro Vicariato.*

Barcelona, 27 *de Junio de* **1901.**

El Vicario Capitular,

P. A.

José Palmarola.

Por mandado de Su Señoría,

Lic. José M.ª de Ros, Pbro.

Srio. Canc.

ACTA

Còm apèndix posèm l' Acta de Consagració de la Sèu episcopal d' Urgell. Interèssa còm document històrich, servèix per l'estudi etimològich toponímich y demòstra l' existència de nòstra llèngua al temps de la data (819), puig tòta èlla a mès de contenir moltes paraules catalanes, traspua arrèu el pensament català. (V. Introducció, pl. XXVII).

Acta consecrationis Ecclesiæ Urgellensis, anno DCCCXIX.

Regnante in perpetuum Domino nostro Jhesu-Christo, tempore piissimo hac serenissimo Domno Hludovico Imperatore Augusto, divina protectione choronato, romanum gubernans Imperium, atque per Dei misericordiam rex Francorum et Longobardorum, adjuvante Domino, et cooperante divina clementia atque largissima pietate, cetus convenientium religiosorum principum, sive hordinis clericorum, nec non et plurima vulgus populi Hurgellensium, atque Cerdaniensium, vel Bergitanensium, sive Paliarensium, ob religione sancte et individue Trinitatis et amorem vite celestis, una cum prædictorum hurbium pontifice domno Sisebuto atque domno Suniefredo illustrissimo comite, qui apud supra dictum imperium, accepta potestate, qualiter hodie videtur habere, quoadunati sunt in gremio sancte et matris ecclesiæ, in loco qui dicitur Vicus, quod est capud ecclesiarum pontificalis supra dictorum hurbium Sante Marie sedis Hurgellensis, quæ antiquitus a fidelibus constructa, et ab infidelibus destructa, atque a parentibus nostris temporibus domni et piisimi imperatoris Karoli Augusti restaurata esse videtur. Nos autem, gracias agentes Deo omnium largitori, ad diem dedicationis diligenti animo congregati consistimus. Cumque in hac principalem ecclesiam sancte Marie omnes unanimiter consisterent, hostensum a predicto Sisebuto illustrissimo æpiscopo quod nulla debèt esse ecclesiarum dedicatio nisi prius omnium rerum possesionibus per scripture tradite sint. Ideoque ego Sisebutus, servus servorum Dei, episcopus, consecro hanc matrem ecclesiam Sancte Marie Sedem Hurgellensem, et cum auctoritate Dei et sanctorum patrum, sicut in librorum kanonum vel decreta pontificum sancxitum est, una cum jussione prestantissimi imperatoris nostri, seu domni Suniefredi predicti comiti, cum obtimatibus vel principibus seu religiosorum clericorum hac vulgus populi, unanimiter in Domino tradimus, et condotamus atque confirmamus omnem episcopatum Hurgellensem, atque Cerdaniensem vel Bergitanensem, sive Paliarensem atque Ribacursensem, cum omnibus paroechiis atque ecclesiis vel prediis sive cellulis, terris, atque vineis vel mansionibus in supra dictis urbibus supra dicte sedem omnia ibidem pertinentem. Tradimus atque condotamus parrochias Urgellensem pagus eidem pertinentes, idest, ipsa parrochia prime sedis Vicho sive sancti Stefani, vel Kalpiciniano, Lincirt, atque Sardinia seu sancta Columba. Deinde ipsa parrochia de Archavelle, sive ipsa Ferrera, sive ipsa parrochia de Hars, vel Civici, atque Hasmir, vel sancti Johannis, sive Horgolelle, atque Ovosse, cum villulis vel vilarunculis earum. Tradimus namque ipsas parroquias de Valle Handorrensis, idest, ipsa parrochia de Lauredia, atque Andorra, cum sancta Columba sive illa Maciana, atque Hordinavi, vel Encampo, sive Kanillave, cum omnibus ecclesiis atque villulis vel vilarunculis earum. Deinde ipsa parrochia de Stamariz, sive Bescharan, atque Karchobite cum ipsos torrentes. Similiter, ipsa parrochia de Villa-

nova vel Banati, atque Lothone cum ecclesia sancti Jacobi, sive illa parrochia de Alasso vel Ipsa parrochia de Valle Horsianensem cum Addragigno. Deinde Napinerios sive olla fracta, atque ipsa parrochia de Tost, vel Montedamno sive ipso plano cum Villanova atque Assoa, vel Adralle, sive Kastellione, vel villa Mediana, sive Kasamuniz et Sancta Cruce, cum stacione vel Palieroliis, sive etiam curte Navarchii, atque Aniano, Ortonetum, Sollanello, vel Cerketa, atque Kampilias. Harum parrochiarum cum omnibus ecclesiis seu villulis atque villarunculis earum. Similiter Ipsa parrochia de Novas, atque Garamonse, vel Helinse, atque Berhen, sive Eguils, seu eciam Tavarcita cum comfulente vel sancta Eulalia cum conjuncta, atque Villarubea cum Bochona, vel Tyrone, cum omnibus ecclesiis vel villulis atque villarunculis earum. Deinde ipsas parrochias de valle Labancia, idest, Banieras et Eterrito; vel Spelunka atque Uvardia, sive Fraxano, et Corneliana, atque Lausa, vel Tuxen cum omnibus ecclesiis vel villulis atque villarunculis earum. Deinde ipsas parroquias de valle Lordensis, idest, ipsa Petra cum Argilers vel Siskero cum Linars et Montecalvo, sive Illacurriz vel Merapolo atque Terreros sive Taravil et Illocincto, vel ipso Currizano, atque illa Tintillagine, vel Odera, seu ipsa Mora, vel illa Silva, atque Bisaura: harum parrochiarum cum omnibus ecclesiis, vel villas sive villulis, atque vilarunculis earum. Deinde Celsona cum Iovale, et ipsa Lena, sive Ladurci, atque Valle infernale, vel Timoneta cum Terraciola, sive Kanavita, atque Odden, seu Helniano, vel Kabrils, sive Perlas, atque Kannellas, vel Mujopulto, atque Lezonoas, vel Pampano, seu Illasalsa, et Ipsos Turmos, vel valle Hando, atque Huliana, Avotense, sive Madrona. Deinde ipsas parrochias de Kapudeizo, Horganiano, vel Favano, atque Kapudeizo, sive Nargone, vel Cuvilare, cum Montanione, vel Saliente seu Archas, atque Lasovez, vel Curticida, sive Palierolus atque Rialbo seu alio Rialbo, vel ipsa Ausa, sive etiam ipsas parrochias de Valle Taravaldo, cum Terraciola. Istarum parrochiarum Hurgellensium pagus cum omnibus ecclesiis, que constructe sunt, vel deinceps construentur, et cum omnibus villulis atque vilarunculis earum, et cum decimas et primicias, tam de planis, quam de montanis, sive in convallibus, seu de aprisionibus vel rupturis, totum et ab integrum, sic tradimus atque condotamus huius matris Ecclesie Sancte Marie sedis Hurgellensem in perpetuum abituras. Tradimus etiam omnes parrochias comitatu Cerdaniensem supra dicte sedis pertinentes. In primis ipsa parrochia Sancte Marie Tollonensis, cum villa vetere, seu villulis eidem ecclesie pertinentes. Deinde, Neriniano vel Monteliano, sive Bexabe cum ipsos torrentes, atque Bargula, sive Bariense, atque Arcegal vel Nonsuvelle, cum omnibus Ecclesiis vel villulis atque vilarunculis earum. Deinde Arestolhe cum Kacianeto, sive Munciar cum Aransar vel Traverseras, atque Avoldo, sive Lesse, cum ecclesiis et villulis earum. Inde vero ipsa parrochia de Prullianos, sive Annas, cum Taltennar, vel Orden atque Cortalz, seu Ellar, velut eciam Meranicos, atque Geruli sive namque Olorbite, vel Alfi, atque Garexar, seu Alli, vel Geri, Sagane, atque Eguils, sive Exenegia, vel Isavals, Evegi, namque Hur, vel Angustrina, sive Targasona atque Egadde cum Hodellone, sive Avizano. Levia vero sive Bajamite cum Stavar, atque Sallagosa, vel Allone, sive Ezerre, atque Darna collecta, vel Anaugia, Olcegia autem, vel Kaldegas, atque Huxi, seu villa Lupinti, Palierolus vero, vel Hansi, atque Kexanos, seu Estolle, sive etiam Albi, cum Mosollo, vel Saltegal

seu Evella, cum Socra mortua. Hid vero Sanavaster cum vicinulas, sive Borre, cum Oruz, vel Turtera, hac Biterris. Harum parrochiarum cum omnibus ecclesiis vel villis, atque vilaruncu-lis earum. Inde vero Duariam, vel Tosos, et Nevano, vel Kastellare, sive eciam Keros albos, et Fustiniano, vel Pardinas, atque Kaballera, sive etiam Lilieto, vel Bocrano cum Gavarreto, atque Bagazano seu Molinello, vel Turbiasci. Sallices vero, vel Gosal cum Ipsos Villares: istarum parrochiarum comitatu Cerdaniensium, cum omnibus illorum ecclesiis et villas vel villulis atque villarunculis, et cum decimas et primicias, tam de planis, quam de montanis, sive de convallibus, vel de aprisionibus, atque rupturis, ad predictas ecclesias pertinentes, vel ad predictas parrochias pertinentes, totum et ab integrum, et cum omni redditu synodali, sic tradimus eas atque condotamus huius matris ecclesie Sancte Marie sedem Hurgellensem in perpetuum habituras. Igitur tradimus atque condotamus omnes parrochias Bergitanensium pagus, scilicet eidem sedem Sancte Marie pertinentes; idest ipsas parrochias de Balcebre, vel de Macianeros, sive Figulus, atque Kastellare, seu eciąm Focco curvo, et Spinalbeto, vel villa Osyl, atque Agilageros. Deinde ipsa parrochia de Frontiniano cum Kerublo, vel Montenigro sive Palomera vel Palomerola, sive etiam villa Lata, cum Gardilane et Roseto, atque Kastro Adalasindo, sive Illanoz, velut Malangez, atque Cerdaniola, seu illa Clusa, sive etiam Lapides bellos, cum Cerchos et Holoanne vel Gerundella, atque illa Corre. Deinde Sagasse, sive Benevivere, vel Merles, atque etiam Pujo Regis, cum Merola: istarum parrochiarum pagi Bergitanensis cum omnibus illorum ecclesiis et villas vel villulis atque villarunculis et cum decimas et primicias, tam de planis quam de montanis, sive de convallibus vel de aprisionibus, atque rupturis, ad predictas ecclesias pertinentes. vel ad predictas parrochias pertinentes, totum et ab integrum et cum omni redditu synodali, sic tradimus eas atque condotamus huius matris ecclesie Sancte Marie sedem Hurgellensem in perpetuum habituras. Tradimus vero ipsas parrochias comitatu Paliarensis supra dicte sedis Hurgellensis Sancte Marie pertinentes, scilicet, ecclesiam Sancte Marie, cuius locum vocitatum dicimus Sancte Concordie, cum eius parrochie vel villares atque villarunculis earum, atque ipsas parrochias de valle Stacione vel in Vicinio, sive Siarb cum Lagunnas, et Serbaos, et Villafuroris, et ipsas parrochias de illo Obago; vel de Berenui et Somponui, atque Montano et Hortone, vel Rio Matrice, cum villulis et villarunculis earum, seu etiam ipsas parrochias de *val'e Tirbiense*, *Baien* et *Alendae*, *cum Ferrera*, et *Burg*, et *Viros: Tirbia quoque*, et *Tabascani* vel Asneto, sive Helinsi, vel Haravo. Cardosensis *namque* Sancte Marie, que dicunt in Ribeira, vel Buslis superiore atque subteriore, vel Labroso atque *Vallato*, sive Nullatello. Anabiensis quoque Sancte Marie, que holim vocaverunt locus Sancte Deodate, cum eius parrochias, idest, Borroso, cum Jovo et Assor, sive Sonne, et Isil, et Alos, atque Stirri, seu Burgi, vel Cervo, et Spotu, cum villulis et villarunculis earum. Deinde locus Sancte Marie, que dicunt Sancte Grate cum parrochias et villulis atque villarunculis eidem Ecclesie pertinentes. Inde vero ecclesiam Sancte Marie que dicunt ad Trimplo, cum omnia ibidem pertinentes istarum parrochiarum Paliarensis pagi cum omnibus illorum ecclesiis, et villas vel villulis atque villarunculis et cum decimas et primicias ad predictas parrochias pertinentes, sive in montibus, sive in vallibus, tam de cultibus vel aprisioni-

bus et cum omni redditu synodali, sic tradimus atque condotamus huius matris ecclesie Sancte Marie sedem Hurgellensem in perpetuum habituras. Tradimus eciam ipsas ecclesias vel parrochias episcopales in pago Ribacursensis atque Gestabiensis supra dicte sedis Hurgellensis Sancte Marie, scilicet, locum Sancte Marie que vocant Halaone, cum finibus suis, et ecclesiis ibidem subditis, et villulis atque vilarunculis earum. Similiter locum Sancte Marie et Sancti Petri Apostoli, que dicunt Taverna, cum finibus suis et villulis atque vilarunculis, et cum omnibus ecclesiis eidem episcopio pertinentes, et cum decimas et primicias vel synodali redditu, sic tradimus atque condotamus Sancte Marie supra dicte sedem Hurgellensem. Condotamus eciam condominam prope hortum Sancte Marie, et aliam conticuam condominam, et ortum prefate condomine adherentem, sive etiam omnibus alodibus cum omnibus eorum hedificiis, seu et villis, ecclesiis, parrochiis, kasis, vineis, terris, campis, pratis, pascuis, silvis, saletris, arboribus pomiferis, fructiferis vel infructiferis diversi generis, puteis, fontibus, molendinis, piscariis, aquis aquarumque discursibus, kastellis, montibus, vallibus, collibus, adiacenciisque eorum, cultum vel incultum, et decimis ferri et picis, et tertiam partem telonei de omnibus illius mercatis. Haec omnia supra scripta, tam in prefatam hurbem Hurgellensem, quam in comitatu Cerdaniensem, vel Bergitaniensem, sive Pallarensem, atque Ribacursensem cum omnibus rebus supra dictis episcopiis pertinentibus, omnia et ab integrum, sicut desuper insertum est, sic tradimus, condotamus Sancte matris ecclesie beate et intemerate Virginis Marie predicte sedis Hurgellensis ista supra dicta omnia in perpetuum habituram. Denique succesoribus nostris in sepe iam dicte sedis Sancte Marie matris ecclesie degentes iuris eorum atque dominio subiungimus et perpetuo mancipamus, ut pleniter hordinent atque disponant, et cum Dei adiutorio illis sit detinendum, et possidendum, et Dei cum timore dispensandum, atque regendum sine cuiuspiam inquietacione aut contradiccione, ita ut nullus comes, nullus princebs, nullus iudex, neque ulla magna parvaque persona aliquo vim aut invasionem facere audeat, aut unquam in eodem episcopio facere praesumat. Si quis autem ullus comes, aut ullus princebs, sive ullus marchio vel iudex, aut ulla magna parvaque persona, qui contra hanc dotem surrexerit aut in aliquibus frangere tentaverit, aut tollere sive usurpare vel alienare seu invasionem facere voluerit aut fecerit, sciat se, nisi resipuerit aut ad satisfaccionem vel emendacionem venerit, auctoritate Dei et Sancti Petri apostoli vel aliorum apostolorum, sive a trecentum decem et octo sanctorum patrum sit excomunicatus et a liminibus sancte Dei ecclesie atque a regno Dei alienatus et in infernum demersus: Qui autem verus custos et observator extiterit, benedictionis *gratiam* et celestem retributionem accipiat et vite eterne particebs esse mereatur. Facta est autem hanc dotem die kalendas Novembras quod est omnium sanctorum festivitas, anno VI regnante serenissimo augusto Hludovico, rege Franchorum. = Sisebutus, episcopus, qui hanc dotem feci et testibus tradidi ad roborandum ✠. = Suniefredus, comes SS. = Dottila, archipresbyter SS. = Exuperius, presbyter SS. = Abundantius, presbyter SS. = Abrahan, presbyter SS.=Pate..... presbyter SS. = Desiderius, presbyter SS. =Ildigernus SS.=Julianus hac si indignus in Christi nomine presbyter, qui hanc dotem scripsi et subscripsi sub die et anno quod supra.

ÒBRES DEL METÈX AUTOR

Lectura y Ortografia de la Llèngua Catalana ab un apèndice de la Castellana, 0'50 ptas. Agotada.

Nuevo Método de Gramática Hebrea con un apéndice de Caldeo, 174 págs. en 8.º, obra de texto en muchos Seminarios, la más útil para la enseñanza de la Lengua Santa; 4 ptas. en rústica.

Lectura del Hebreo sin ayuda de Maestro. Cuaderno, 0'25 ptas.

Nuevo Método de Gramática Latina sobre la firme base del método antiguo con todos los adelantos de la filología. Obra nueva, eminentemente práctica, utilísima para los seminarios, de texto en el de Solsona. Tiene 190 págs. en 8.º mayor. Vale 3 ptas. en rústica.

Formación de la Lengua Latina. Cuaderno indispensable á todo Profesor de latín, 0'50 ptas.

Gramática Griega á vista de Curtius y de los mejores preceptistas nacionales y extranjeros. Obra muy á propósito para Seminarios é Institutos religiosos. Tiene 200 págs. en 8.º Vale 2'50 ptas. en rústica.

Etimologia de la Lengua Griega. Cuaderno con un gran paso de avance en este estudio. Vale 0'50 ptas.

Totes les vènen a Barcelona:

Subirana, Gs.	Pòrtaferriça, 6.
Bastinos	Pelay, 54.
Alvar Verdaguer . . .	Rambla del Centre.
Dipòsit y vènda	Escòles Salesianes de Sarrià.

Òbra en preparació:

Gramàtica Catalana Preceptiva, econòmica

